Pr. Dr. Ioan Lazăr

GNOSEOLOGIA ORTODOXĂ
ca experienţă a lui Hristos cel Înviat în textele liturgice ale Penticostarului

Apare cu binecuvântarea
Înaltpreasfinţitului Dr. Timotei Seviciu
Arhiepiscopul Aradului

Editura Universitaria Craiova,
Universitatea „Aurel Vlaicu" Arad
2019

GNOSEOLOGIA ORTODOXĂ

ca experiență a lui Hristos cel Înviat în textele liturgice ale Penticostarului

Autor: Pr. Dr. Ioan Lazăr
Corectură: Prof. Alexandru Flavius Lazăr
Copertă și tehnoredactare: Toma S. Muntean
Coperta 1: Icoana „Hristos Pantocrator din Sinai”

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Lazăr, Ioan
Gnoseologia ortodoxă ca experiență a lui Hristos cel Înviat în textele liturgice ale Penticostarului / pr. dr. Ioan Lazăr. - Craiova : Universitaria ; Arad : Editura Universității "Aurel Vlaicu", 2019
Conține bibliografie
ISBN 978-606-14-1531-1
ISBN 978-973-752-822-3

CUPRINSUL

PREFAȚĂ 11
INTRODUCERE 27
CAPITOLUL I
PENTICOSTARUL – IMAGINEA IMNOGRAFICĂ A STĂRII DE ÎNVIERE ÎN IISUS HRISTOS.....33
1.1.Penticostarul - cartea de cult a Bisericii.....33
1.2. Penticostarul – relația dogmă - cult – cunoaștere.....54
1.2.1.Cultul, mediu favorabil de răspândire a credinței și de cunoaștere a dogmei.....61
1.2.2. Cultul Bisericii, păzitor al dogmei în fața ereziei.....64
1.2.3. Dogma, cultul și cunoașterea duhovnicească.....68
1.3. Penticostarul – dimensiunea doxologică a cunoașterii.....75
CAPITOLUL II
FUNDAMENTELE ANTROPOLOGICE ALE GNOSEOLOGIEI ORTODOXE REFLECTATE ÎN PENTICOSTAR.....93
2.1. Revelație și cunoaștere..... 93
2.2. Chip și asemănare sau puterea omului de a cunoaște pe Dumnezeu 117
2.2.1.Căderea în păcat și chipul cel stricat prin patimi.....125
2.2.2.Înnoirea chipului cuprins de patimi.....127
2.3. Persoană – comuniune – cunoaștere.....136
CAPITOLUL III
FUNDAMENTELE HRISTOLOGICE ALE GNOSEOLOGIEI ORTODOXE REFLECTATE ÎN PENTICOSTAR.....153
3.1 Vindecarea omului în Hristos – premisă a cunoașterii.....153
3.1.1. Întruparea Fiului lui Dumnezeu.....153

3.1.1.2. Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat…….163
3.1.1.3. Îndumnezeirea firii omenești în Hristos……..166
3.1.1.4. Kenoza, sau „*Doamne Cel ce pentru mine Te-ai smerit*”..171
3.1.2. Crucea și Învierea……174
3.1.2.1. Jertfa pe Cruce a lui Hristos, semnul desăvârșitei iubiri…174
3.1.2.2. Pogorârea la iad a Mântuitorului Hristos……184
3.1.2.3. Iisus Hristos – Noul Adam ……191
3.1.2.4. Înviere și cunoaștere……..194
3.1.2.5. Iisus Hristos – Paștile Domnului……199
3.1.2.6. Iisus Hristos - Izvorul vieții, Băutura cea nouă……201
3.1.2.7. Iisus Hristos - Mielul lui Dumnezeu……..205
3.1.2.8. Iisus Hristos - Soarele Dreptății……210
3.1.2.9. Iisus Hristos – Lumina Lumii……213
3.2. Arătările lui Hristos cel Înviat - premisă a cunoașterii….219
3.2.1. Arătarea lui Hristos cel Înviat, înaintea Apostolilor…..225
3.2.2. Arătarea lui Hristos cel Înviat, înaintea Femeilor Mironosițe…235
3.2.3. Arătarea lui Hristos cel Înviat, înaintea Mariei Magdalena…241
3.2.4. Arătarea lui Hristos cel Înviat, celor doi Apostoli în drum spre Emaus……..249
3.2.5. Arătarea lui Hristos cel Înviat, înaintea Apostolilor la Marea Tiberiadei……..253
3.3. Înălțarea Domnului……258

CAPITOLUL IV
FUNDAMENTELE ECLESIAL-EXPERIMENTALE ALE GNOSEOLOGIEI ORTODOXE REFLECTATE ÎN PENTICOSTAR……271
4.1. Cunoașterea experimentală a lui Hristos cel Înviat …….271

4.1.1. Cunoașterea experimentală a lui Hristos cel Înviat, dimensiunea eclesial - sacramentală ……275
4.1.1.1. Toma pipăind coasta, L-a cunoscut pe Hristos cel Înviat sau cunoașterea prin simțuri……275
4.1.1.2. Toma, a crezut și a cunoscut, pe Hristos cel Înviat sau cunoașterea prin credință……300
4.1.1.3. Scriptură și cunoaștere……318
4.1.1.4. Cunoașterea prin Sfintele Taine……341
4.1.1.4.1. Botez și cunoaștere……347
4.1.1.4.2. Euharistie și cunoaștere……350
4.1.1.5. Cunoașterea prin rugăciune……364
4.1.1.6. Cunoașterea prin iubire……379
4.1.1.7. Cunoașterea prin dogme……391
4.1.1.8. Cunoașterea lui Hristos cel Înviat, prin Duhul Sfânt în Biserică……400
4.1.2. Cunoașterea experimentală a lui Hristos cel Înviat, dimensiunea ascetico-mistică……406
4.1.2.1. Cunoaștere și asceză……406
4.1.2.1.1. Curățirea minții și cunoașterea……420
4.1.2.1.2. Curăția inimii și cunoașterea……427
4.1.2.2. Cunoaștere în comuniunea Sfinților……431
4.1.2.3. Cunoaștere și contemplație……439
4.1.2.4. Cunoaștere și îndumnezeire……449
4.1.2.5. Cunoaștere și eshatologie……461
CONCLUZII……473
BIBLIOGRAFIE……509

PREFAȚĂ

Lucrarea de față prezintă, sub o formă ușor modificată, proiectul de doctorat al Preacucernicului Părinte Ioan Lazăr, duhovnic al Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea" din Arad. Acest proiect științific, reprezintă o realizare academică importantă, din cadrul Școlii Doctorale arădene. Râvna autorului acestei lucrări este apreciabilă și constantă, reușind să scoată la lumină, valențe și coordonate ale unei teme atât de largi, cum este aceea a gnoseologiei, pe de o parte, precum și faptul, că prezintă această temă, sprijinindu-se pe bogăția teologică și duhovnicească a Penticostarului, pe de altă parte.

Pentru elaborarea acestei lucrări, autorul a parcurs o bibliografie de cea mai bună calitate, analizând, însă, în primul rând textele de mare frumusețe poetică, teologică și duhovnicească ale cărții de slujbă menționate, care celebrează atât de solemn și înălțător evenimentul Învierii lui Iisus Hristos.

În capitolul I intitulat*: Penticostarul- imaginea imnografică a stării de înviere în Iisus Hristos,* sunt prezentate chestiuni lămuritoare, de ordin general, cu privire la ceea ce înseamnă Penticostarul și importanța lui în viața Bisericii, precum și câteva referințe, despre autori și despre conținutul dogmatic al imnelor. Cântările Penticostarului au fost alcătuite în marea lor majoritate de Sfântul Ioan Damaschin, Iosif Studitul și Cosma de Maiuma și reflectă transfigurarea omului prin Învierea Mântuitorului Hristos. Cartea Penticostarul a fost alcătuită într-o perioadă îndelungată, ajungând la forma pe care o cunoaștem astăzi, abia în secolul XIV, când Calist Xantopol a adăugat Sinaxarele. În țara noastră *Penticostarul* s-a ti-

părit pentru întâia dată, împreună cu Triodul, în limba slavonă, la anul 1550, iar în limba română, în anul 1743, tradus de episcopul Damaschin Dascălul. La început imnele Penticostarului erau unite cu cele ale Triodului, în cartea Triodul, care era împărțită în două părți: *Triodul plângerii*, ceea ce cunoaștem astăzi ca Triodul și *Triodul bucuriei*, cartea numită astăzi Penticostar. Ultima ediție a Penticostarului, diortosită de Pr. lect. dr. Lucian Farcașiu de la Facultatea de Teologie *Ilarion V. Felea* din Arad, și tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în anul 2012, a fost folosită de autor în elaborarea lucrării sale.

Cartea *Penticostar* are pe de o parte, o dimensiune catafatică a cunoașterii lui Dumnezeu, mărturisind adevărurile de credință ale Bisericii, care îndeamnă la preamărirea Lui, având astfel o dimensiune doxologică și un scop practic, imnele sunt însușite de credincioși, evidențiindu-se dimensiunea catehetică a acestei cărți. Pe de altă parte, Penticostarul deschide calea unei cunoașteri mai profunde a lui Dumnezeu, adică acea cunoaștere mistică, apofatică sau duhovnicească. Prin conținutul lui ne rugăm lui Hristos, Maicii Domnului, sfinților îngerii și tuturor sfinților și ne aflăm, în Biserică, în dialog și în comuniune cu ei. Acest mod de relaționare a omului în Biserică, echivalează cu experierea darurilor Bisericii, intrarea lui în comuniune de iubire cu Hristos, cu Maica Domnului și cu toți sfinții. Cu alte cuvinte, cartea *Penticostarul* afirmă cele două feluri de cunoaștere a lui Dumnezeu: catafatic și apofatic, și, menține un echilibru sănătos între ele.

Din conținutul imnelor Penticostarului, credinciosul poate dobândi, mai întâi, ceea ce numim teologic, cunoașterea rațională, in-

telectuală, adică cunoașterea cu mintea, a lui Dumnezeu. Mântuitorul Hristos a arătat, că viața veșnică însăși nu poate fi dobândită fără cunoașterea lui Dumnezeu. „Aceasta este viața veșnică, ca să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos pe care L-ai trimis" (Ioan 17, 3). Deci, scopul vieții omului este viața veșnică, prin cunoașterea lui Dumnezeu. Acest scop este realizabil, Dumnezeu nu cere omului, ceea ce acesta nu poate să împlinească. Imnografii au preluat în aceste creații imnografice datele fundamentale ale Sfintei Scripturi și ale Tradiției vii a Bisericii, cu privire la învățătura dogmatică a Bisericii, încercând să explice conținutul revelat al învățăturii ortodoxe cu referire la cunoașterea lui Dumnezeu, precum și sublinierea faptului, că există o unitate strânsă, interioară, între dogme, cult și spiritualitate, ca un fel de premiză a cunoașterii lui Dumnezeu și a experierii Lui, ca Iubire, Viață, Comuniune.

Încă din prima zi a Învierii Mântuitorului Hristos, imnele descriu faptul că Dumnezeu a adus la existență întreaga Creație și toată este plină de slava Lui. De asemenea, imnografii, parafrazând psalmistul care zice: „*Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria*" (Psalmul 18,1) precum și încredințarea Sfântului Apostol Pavel: „*Cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la facerea lumii, înțelegându-Se din făpturi, adică veșnica Lui putere și dumnezeire*" (Romani 1, 19-20), descriu manifestările Creației, în contextul evenimentelor mântuitoare ale lui Iisus Hristos; adică atât tristețea acesteia cu ocazia Pătimirilor lui Hristos, cât și bucuria ei, generată de razele Învierii Sale. Dar și în celelalte duminici ale Penticostarului, care relatează despre vindecările de la lacul Vitezda, de la scăldătoarea Siloamului, evidențiază slava lui Dumne-

zeu, descoperă puterea Lui, de a vindeca orice boală și orice neputință. Toate acestea subliniază la unison, că Dumnezeu este *Făcătorul, adică Creatorul și Izbăvitorul.*

Autorul lucrării evidențiază și relația dintre dogma Bisericii, cultul ei și cunoașterea lui Dumnezeu, precum și dimensiunea doxologică a cunoașterii lui Dumnezeu, așa cum transpare aceasta din paginile Penticostarului. În această carte este descrisă practic experiența personală a urcușului duhovnicesc al omului, de la îndoiala ucenicilor și a femeilor mironosițe, până la sfințenia de care s-au împărtășit sfinții lui Dumnezeu. Imnografii redau prin imnele Penticostarului, împrejurările Învierii precum și dumnezeirea Mântuitorului Hristos. De asemenea, în duminicile Penticostarului, imnele amintesc, pe rând, fapte și minuni care pun în lumină dumnezeirea și mesianitatea Mântuitorului Hristos. Acestea sunt redate în formă poetică, transpuse prin metafore, alegorii, simboluri, epitete, astfel încât să reflecte cât mai sugestiv conținutul acestor teme, să trezească sentimentul și emoția prezenței lui Dumnezeu dar mai ales să fie ușor de însușit de către credincioși. În duminicile Slăbănogului de la lacul Vitezda, a Samarinencei și a Orbului din naștere, se poate vorbi de ceea ce numim, cunoașterea lui Dumnezeu în împrejurările concrete ale vieții, în care situația existențială a acelora, i-a adus la întâlnirea cu Hristos și cunoașterea lui Dumnezeu, după cum descriu imnografii și textele Sfintelor Evanghelii.

În Ortodoxie, credinciosul vede în cultul Bisericii, mai înainte de toate un mijloc de sfințire și de mântuire a sufletului. Prin cunoașterea și trăirea dogmelor, el se apropie de Dumnezeu. Adevărurile de credință însușite din imnele liturgice, devin îndrumătoare

ale vieții duhovnicești. Cartea Penticostarul ne cheamă la o experiență reală a lui Hristos cel Înviat. Prin participarea la sfintele slujbe din perioada Penticostarului, comunitatea eclezială este transpusă într-o stare de uimire, de rugăciune, de bucurie și de preamărire. Toate acestea sunt experieri ale Învierii și înseamnă intrarea în universul cunoașterii lui Hristos Cel înviat, aspecte ce au fost cu claritate subliniate de autorul lucrării.

Capitolul II: Fundamentele antropologice ale gnoseologiei ortodoxe reflectate în Penticostar. Autorul pune în lumină clară în acest capitol câteva dintre fundamentele teologice ale gnoseologiei ortodoxe cu privire la om. Punctul de pornire a reflexiei acestui capitol este Revelația dumnezeiască și valențele gnoseologice ale acesteia. Dumnezeu este o mare taină, un mister, de care omul se simte atras. Aspirația omului spre Dumnezeu nu nimicește misterul Său. Dumnezeu și omul sunt într-o deschidere reciprocă. Dumnezeu cheamă la o cunoaștere directă, personală, ce poate fi dobândită mai deplin doar prin credință, perseverență și iubire. Revelația deplină a lui Dumnezeu s-a împlinit prin întruparea Mântuitorului Hristos, la plinirea vremii, atunci când „Cuvântul trup S-a făcut"(In. 1, 14), și-a asumat firea umană, iar omul a devenit prin aceasta „părtaș al dumnezeieștii firi"(II Ptr. 1,4). Pe lângă importanța Revelației, pentru cunoașterea lui Dumnezeu, un alt element care face posibilă cunoașterea Lui este calitatea omului de „chip" al lui Dumnezeu, aflat într-o permanentă dinamică a „asemănării" cu El.

Conceptele antropologice de *Chip și asemănare*, arată că omul are capacitatea de a-L cunoaște pe Dumnezeu datorită faptului că a fost creat după chipul Lui. Înainte de cădere, Adam, avea puterea

de a-L cunoaște pe Dumnezeu, dar după cădere el a decăzut, chipul Său a fost stricat de patimi și a pierdut puterea de a-L cunoaște pe Dumnezeu. Chipul lui Dumnezeu din om a fost doar stricat de patimi, după cum arată imnele Penticostarului, nu a fost pierdut cu totul și chiar dacă nu a mai avut puterea de cunoaștere, a rămas pe mai departe înclinația omului de a-L căuta pe Dumnezeu, a rămas dorul după Dumnezeu sau nostalgia paradisului.

Pe Dumnezeu îl putem cunoaște doar ca Persoană, deoarece numai persoana are această capacitate de a iubi, de a fi în dialog și de a cunoaște. Cunoașterea presupune apropiere, iubire, comunicare între două persoane. Pentru a ajunge la cunoaștere, omul trebuie să dobândească mai întâi virtutea iubirii, cu ajutorul căreia el se poate apropia de Dumnezeu și Îl poate cunoaște.

Toate acestea sunt elemente antropologice deosebit de importante pentru Teologie și pentru conștiința eclezială, pe care ni le pune la dispoziție cartea Penticostarului.

Capitolul III: Fundamentele hristologice ale gnoseologiei ortodoxe reflectate în Penticostar. În acest capitol, autorul atinge partea cea mai relevantă a lucrării sale și anume aceea, a gnoseologiei fundamentată hristologic. Un efort important în munca de cercetare a întreprins autorul și în ceea ce privește analizarea cu atenție a imnelor Penticostarului, extrăgând din ele acele elemente teologice, care descriu actele fundamentale mântuitoare săvârșite de Iisus Hristos.

Punctul de pornire în acest demers este, desigur, Întruparea Cuvântului, care din iubire de oameni se face om, pentru ca să le aducă acestora lumina cunoștinței de Dumnezeu. Scopul Întrupării

a fost vindecarea firii umane, căzute din legătura comuniunii cu Dumnezeu, și care, datorită acestui fapt, a ajuns stăpânită de slăbiciune, de rău și de moarte. Această vindecare a firii umane prin Hristos devine o premiză a cunoașterii Sale. Cu multă atenție, lucrarea face precizările necesare în ceea ce privește parcurgerea drumului firii umane în Hristos, pentru ca aceasta să poată fi vindecată. Strâns legată de Întrupare este Kenoza Fiului lui Dumnezeu, Care „S-a smerit pe Sine până la moarte"(Cf. Filipeni 2, 8), pentru ca prin smerenia Sa mântuitoare, să poată înnoi și restaura firea umană cea bolnavă de păcat. În felul acesta, a fost deschisă oamenilor calea spre mântuire și spre cunoașterea lui Dumnezeu. Pe bună dreptate, precizează autorul: „ Chenoza a făcut posibilă unirea intimă a firii dumnezeiești cu cea omenească în Aceeași Persoană și deci, datorită chenozei omul a cunoscut și cunoaște istoria Persoanei lui Hristos – Dumnezeu adevărat și Om adevărat. Unirea lui Dumnezeu cu omul, în Hristos, constituie fundamentul comunicării dintre Dumnezeu și om", deci, și al cunoașterii Sale de către om.

Punctul culminant al cunoașterii îl constituie Crucea și Învierea lui Hristos, care prin consecințele acestora s-a reconfigurat drumul invers al oamenilor de la păcat, moarte, iad și suferință, eliberându-i pe aceștia de sub puterile întunecate ale păcatului, morții și iadului și deschizându-le acestora calea ascendentă a eliberării de păcat, de iad și de moarte, împărtășindu-se de Hristos, Care a devenit „Paștile nostru". Prin această lucrare a Sa, Iisus Hristos a devenit Noul Adam, prin care oamenii au acces la viața cea nouă, în cunoaștere și iubire, care a devenit posibilă prin faptul, că oamenii primesc putere din Izvorul vieții veșnice care este Hristos Cel în-

viat. În felul acesta, Iisus Hristos este nu numai Noul Adam, ci și Mielul lui Dumnezeu, Soarele dreptății și Lumina lumii. Toate aceste roade ale Întrupării Fiului lui Dumnezeu, sunt nu numai enumerate, ci și adâncite de autor, sprijinindu-se pe imnele atât de frumoase ale Penticostarului.

Pe de altă parte, trebuie subliniat și faptul, că textele Penticostarului, aprofundează învățătura hristologică a Bisericii, Îl prezintă pe Mântuitorul Hristos ca Dumnezeu adevărat și om adevărat. Imnografii evidențiază atât asumarea de către Hristos a firii umane la Întrupare dar și îndumnezeirea firii umane în Hristos, înnoirea, înălțarea și așezarea ei de-a dreapta lui Dumnezeu - Tatăl și, prin aceasta, posibilitatea pentru om de a ajunge la îndumnezeire și la cunoașterea lui Dumnezeu. Imnografii au surprins în imnele Penticostarului toate consecințele unirii ipostatice, adică: comunicarea însușirilor, lipsa de păcat a Mântuitorului, îndumnezeirea firii umane în Hristos, nașterea Sa supranaturală, învățătura despre Fecioria Maicii Domnului, arătând că ea L-a născut pe Fiul lui Dumnezeu întrupat și că în El sunt două firi cu două voințe și două lucrări unite într-o singură persoană sau Ipostas și că lui Iisus Hristos I se cuvine o singură închinare, întrucât închinarea se adresează unicei Persoane a lui Hristos. Unitatea Persoanei lui Hristos nu este anulată de diversitatea actelor Sale mântuitoare, ci dimpotrivă, este confirmată de acestea. Biserica nu a despărțit taina Crucii lui Hristos de taina Învierii Lui, ci a văzut Crucea în lumina Învierii, iar Învierea a înțeles-o ca pe o biruință a Crucii.

Nu întâmplător Penticostarul prezintă Învierea lui Hristos ca pe un eveniment atotcuprinzător, care învăluie în lumina Învierii cerul și pământul, îngerii cu oamenii. Lumina este cuvântul cel mai

des folosit de către imnele Penticostarului, căci Învierea lui Hristos a revărsat o lumină puternică peste întreaga creație. Hristos este „Lumina cea fără de ani, care cu trupul, din mormânt tuturor a răsărit" (p. 116). Alte consecințe ale actelor mântuitoare ale lui Hristos sunt analizate de autor, și, îndeosebi actul Înălțării Sale la cer cu firea umană asumată de El la Întrupare și ședereа de-a dreapta Tatălui. Sunt urmărite și analizate de autor consecințele acestor acte mântuitoare ale lui Hristos în plan gnoseologic.

De mare importanță pentru actul cunoașterii sunt arătările Mântuitorului după Învierea Sa, pe care autorul le prezintă cu multă atenție și pe care le-a făcut relevante în plan gnoseologic. Aceasta, pentru că toate aceste arătări rămân temeiuri puternice și surse vii ale cunoașterii lui Hristos Cel înviat pentru totdeauna. Prin aceste arătări, Hristos Cel înviat le-a mijlocit o cunoaștere, care depășește limitările simțurilor, făcându-i să ajungă la o cunoaștere, care trancende capacitatea simțurilor umane, și, prin care, Apostolii au primit puterea și perseverența, de a vesti Evanghelia lui Hristos, chiar cu prețul vieții lor, până la marginile pământului.

Capitolul IV: Fundamentele eclesial-experimentale ale gnoseologiei ortodoxe reflectate în Penticostar, arată modul în care au înfățișat imnografii experiența lui Hristos cel înviat, atât omului singular, cât și comunității ecleziale. Autorul aduce lămuririle necesare conceptului de experiență, care din punct de vedere teologic are limitări fundamentale. Experiența se folosește îndeosebi în științe, prin care cercetătorul, caută să cunoască lucrurile, fenomenele în înlănțuirea lor cauzală. Din punct de vedere al gnoseologiei ortodoxe, aceasta se folosește de simțurile omului, dar, acestea nu

devin autonome și autosuficiente, ci ele sunt înnobilate de har, prin actul întâlnirii cu ceea ce poate fi numit tehnic „obiectul" cunoașterii. Lucrarea precizează, că „termenul de experiență nu a fost folosit de Părinții Bisericii, poate, și datorită faptului, că experiența este o lucrare specifică cercetării științifice, unde totul se măsoară, se pune la îndoială și se cântărește. În viața duhovnicească aceste principii nu pot fi de ajutor, căci îndoiala îl îndepărtează pe om de Dumnezeu, pe Care Îl putem cunoaște numai prin credință și viață sfântă".

Experiența duhovnicească a lui Hristos Cel înviat, o putem trăi cu adevărat numai în Biserică, prin Sfintele Taine, prin care ni se face accesibil Hristos Cel înviat, prin Duhul Sfânt. Autorul urmărește analitic, modul în care omul Îl poate cunoaște pe Hristos Cel înviat, și anume: cunoașterea prin simțuri, prin credință, prin Scripturi, prin Sfintele Taine, arătând importanța deosebită a Botezului și a Euharistiei în contextul cunoașterii etc. Fiecare dintre acestea, întregesc orizontul actului de cunoaștere, acestea fiind diferite căi, ce stau la îndemâna credincioșilor. Dar, mai există și cunoașterea aceea, ce se dezvoltă prin asceză, prin curățirea minții și a inimii, iar consecința cunoașterii în acest mod este îndumnezeirea și viața veșnică, în comuniune cu Hristos Cel înviat. Edificatoare din acest punct de vedere este convorbirea lui Iisus cu ucenicii Săi relatată în Sfânta Evanghelie de la Matei: „Și venind Iisus în părțile Cezareii lui Filip, îi întreba pe ucenicii Săi, zicând: Cine zic oamenii că sunt Eu, Fiul Omului ? Iar ei au răspuns: Unii, Ioan Botezătorul, alții Ilie, alții Ieremia sau unul dintre prooroci. Și le-a zis: Dar voi cine ziceți că sunt ? Răspunzând Simon Petru a zis: Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu. Iar Iisus, răspunzând, i-a zis: Fericit ești Si-

mone, fiul lui Iona, că nu trup și sânge ți-au descoperit ție aceasta, ci Tatăl Meu, Cel din ceruri. (Matei 16, 13-17). Nu trup și sânge i-au descoperit lui Petru adevărul despre Hristos, adică nu simțurile trupești ci Tatăl cel din ceruri, adică mesajul Revelației. Imnele Penticostarului afirmă și posibilitatea cunoașterii prin simțuri a lui Hristos cel Înviat, ca Fiu al lui Dumnezeu. Sfântul Apostol Toma este cel prin care suntem încredințați de adevărul învierii lui Hristos. Această temă a cunoașterii prin simțuri a lui Hristos cel Înviat, este pusă în lumină de imnograf, care arată că Toma L-a atins cu *degetul pe Stăpânul* având drept consecință minunea petrecută. Toma *atingându-se de coasta cea foc a lui Iisus Hristos* totuși nu a ars, dar a ars în schimb toată îndoiala, schimbându-i-se neîncrederea sau îndoiala în dreaptă credință. Imnografii merg mai departe și învață că Toma prin pipăirea lui Hristos *s-a umplut de har* și a simțit lucrarea celor două firi, în Hristos, adică l-a cunoscut pe Hristos, ca Fiu al lui Dumnezeu și L-a mărturisit Domn și Dumnezeu. Autorul dezvoltă cu multă acuratețe importanța cunoașterii prin simțuri, care se transfigurează în atingere cu „obiectul" cunoașterii. Acest mod de cunoaștere prin credință, a fost dat de Dumnezeu tocmai pentru ca omul să-și poată exprima libertatea și așa prin credință va dobândi cunoaștere. Fără o credință puternică omul va căuta în zadar să-L cunoască pe Dumnezeu.

Prin lucrarea de față, autorul aduce o contribuție deosebit de importantă pentru cercetarea teologică românească. Importanța acestei contribuții este evidentă, dacă ne gândim la faptul, că autorul ei nu a avut la îndemână foarte multe lucrări ajutătoare, pe care să se sprijine în cercetarea sa, ci a fost nevoit, să se aplece cu deosebită tenacitate și curaj asupra cărții de cult – Penticostarul - ,

care i-a deschis într-adevăr orizontul cunoașterii. Această cunoaștere teologică a dobândit-o din lectura și analiza meditativă a frumoaselor imne ale acestei cărți de cult, care celebrează în mod inconfundabil Învierea lui Iisus Hristos și consecințele ei asupra creației întregi și a umanității. Actualitatea temei alese, precum și maniera de prezentare a ei i-a oferit autorului acestei lucrări șansa de a pune în lumină ceea ce Teologia ortodoxă are mai viu, mai actual și mai valoros în ea, pentru lucrarea și misiunea Bisericii astăzi, dar, nu mai puțin și pentru capacitatea acesteia de a contribui la înviorarea vieții duhovnicești a mădularelor Bisericii. Autorul a pus într-o lumină puternică conținutul gnoseologic al Penticostarului, în ceea ce are acesta mai viu, mai luminos și mai actual, arătând că legătura cu Hristos Cel înviat nu este doar un privilegiu al celor pe care Penticostarul îi menționează, ci aceasta este un bun comun al tuturor celor care sunt dornici să se apropie de Hristos Cel înviat, să-L iubească și să-L cunoască, indiferent de locul și timpul în care ei trăiesc.

În lumina Tradiției vii a Ortodoxiei, Biserica lui Hristos ajută omenirii de astăzi să crească duhovnicește spre a se bucura de razele sfințitoare și îndumnezeitoare ale Duhului Sfânt, care se împărtășesc prin Sfintele Taine ale Bisericii, prin care aceștia își înnoiesc permanent legătura lor cu Domnul Cel înviat, progresând într-o cunoaștere tot mai profundă a Lui.

Din acest punct de vedere, am putea spune, că autorul, prin lucrarea de față, a întreprins un proiect aproape de pionierat în teologia ortodoxă română, nemaigăsindu-se în aceasta lucrări asemănătoare. De asemenea, autorul a dovedit reale capacități de analiză și sinteză, prezentând sensurile și semnificațiile teologice

și duhovnicești cele mai potrivite, pe care i le-a oferit Penticostarul, pentru a arăta frumusețile și actualitatea pentru lumea de astăzi a cunoașterii lui Hristos Cel înviat.

Valoarea acestei lucrări apare cu o evidență clară, dacă ne gândim la faptul, că ea vine să redescopere pentru cercetarea teologică și reflexia Bisericii valențele gnoseologice ale unei cărți liturgice importante a Bisericii – Penticostarul. Nu de puține ori, se crede, că aceste instrumente ale cultului divin ortodox – cărțile de slujbă - conțin realități, care nu au de a face cu omul contemporan, că ele nu pot fi înțelese de acesta, și, ca atare, nu ar constitui un izvor de cunoaștere și de viață nouă pentru acesta. Așa cum s-a văzut, prin lucrarea de față, autorul a demonstrat cu atât de bogate argumente, că Penticostarul reprezintă un adevărat reper în mărturisirea credinței noastre ortodoxe, că el are un conținut bogat, profund și cu semnificații majore nu numai pentru cercetarea teologică, ci și pentru conștiința, credința și misiunea Bisericii în lume. Autorul ne-a deschis poarta unei cunoașteri profunde și ne-a arătat, că fiecare generație de credincioși poate fi contemporană cu Iisus Hristos Cel înviat, că fiecare om Îl poate întâlni pe Biruitorul morții și al iadului, Care, îl cheamă la împărtășire de viață, lumină și comuniune, precum și la mărturisire.

Întemeiată pe această viziune înnoitoare a Ortodoxiei, lucrarea aceasta nu are numai o valoare teoretică, de evidențiere a unor principii călăuzitoare pentru procesul didactic și duhovnicesc în Facultățile de Teologie ortodoxă, și în care proces este implicat și autorul acestei lucrări, ci ea poate contribui la înnoirea și dinamizarea cercetării teologice și a misiunii Bisericii în lumea de astăzi.

Lucrarea de față are și o mare valoare concretă, pentru că ajută Biserica să-și reactualizeze mesajul său de mântuire, să se apropie mult mai mult de oameni, așa cum S-a apropiat Hristos Cel înviat, și să le aducă mesajul de viață și comuniune, pe care îl mijlocește Penticostarul. Rezultă din cercetarea științifică a autorului, că adevărurile de credință, și, mai ales, adevărul atotcuprinzător, Care este Iisus Hristos Cel înviat, Dumnezeu adevărat și Om adevărat, constituie izvor de lumină, înnoire și sfințire a omului dintotdeauna. Prin această lucrare, nu numai cercetarea teologică primește un impuls și încurajare, ci și lucrarea Bisericii în lume, căci, aceasta primește noi impulsuri și i se evidențiază noi sensuri, din care credincioșii vor înțelege, că și ei, asemenea Apostolilor, femeilor mironosițe, lui Luca și Cleopa în drum spre Emaus, sau celorlați, cărora li s-a arătat Domnul Cel înviat, vor putea face experiența duhovnicească, că sunt „contemporani" cu Cel Care „ieri, azi și în veci este Același"(cf. Evrei 13, 8).

Pe de altă parte, cercetarea științifică ce a stat la baza acestei teze de doctorat ar putea încuraja și pe alți teologi, să se înscrie în rândul acelora, care, fără să aibă prea multe izvoare incipiente în vederea cercetării, să se adâncească în conștiința vie, mereu proaspătă și luminoasă a Tradiției ortodoxe, despre care dă mărturie și cartea numită Penticostar și să valorifice din punct de vedere dogmatic și misionar și alte cărți de slujbă ale Bisericii.

În concluzie, reafirmăm capacitatea deosebită a autorului prezentei lucrări de a investiga o temă atât de complexă, și pornind aproape de la zero, în cercetarea sa, folosind pe parcursul lucrării atât metoda analitică, cât și cea sintetică, precum și cea comparativă, pentru a răspunde exigențelor unei lucrări de doctorat. Pe de

altă parte, autorul ne-a demonstrat, că Penticostarul nu este un document de arhivă prăfuită a Bisericii, ci este un document de cea mai mare valoare pentru teologia ortodoxă, pentru Biserică și pentru viața credincioșilor. Acest demers academic poate contribui și el la înnoirea permanentă a teologiei ortodoxe, iar Penticostarul în articulațiile lui esențiale poate constitui un ferment de înnoire, sfințire și transfigurare a persoanei umane.

Pr. prof. univ. dr. Ioan Tulcan
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad

INTRODUCERE

Lucrarea *Gnoseologia ortodoxă ca experiență a lui Hristos cel Înviat în textele liturgice ale Penticostarului*, urmărește să scoată în evidență conținutul gnoseologic al imnelor liturgice din cartea *Penticostar*. Gnoseologia este definită ca „teorie filosofică asupra capacităților omului de a cunoaște realitatea și de a ajunge la adevăr”[1]. Aceste termen, alcătuit din două cuvinte: *gnosis* - cunoaștere și *logos* – discurs, în traducere liberă ar însemna, cunoaștere discursivă, adică „acea cunoaștere care își atinge scopul printr-o serie de etape sau operații intermediare, deducând o idee din alta, bazându-se pe gândirea rațională”[2]. În scrierile teologice, *gnoza* reprezintă cunoașterea superioară a celor spirituale și se fac adeseori trimiteri la o astfel de cunoaștere realizată de gnosticism[3]. Filozofia gnosticilor afirma, că puterea de cunoaștere o au numai cei inițiați și că doar aceștia pot cunoaște adevărul și au posibilitatea de a se mântui doar cu ajutorul rațiunii. Spre deosebire de aceasta, *Gnoseologia ortodoxă* presupune un anume mod de viață și este accesibilă tuturor oamenilor, nu numai unor inițiați. Referindu-se la aceasta părintele Nikos Matsoukas spune: „Gnoseologia teologică nu constituie o simplă preocupare teoretică și o lucrare

[1] Ion M. STOIAN, *Dicţionar religios*, Editura Garamond, Bucureşti, 1994, p.114

[2] Vasile BREBAN, *Dicţionar al limbii române contemporane*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică,Bucureşti, 1980, p.166

[3] Simon BLACKBURN, *Dicţionar de filosofie,* trad Cătălina Iricinschi, Editura Univers enciclopedic, Bucureşti,1999, p. 171

a dogmatiștilor ci este însăși modul de viață al membrilor trupului Bisericii, care se imprimă în monumentele comunității bisericești și chiar în cele ale culturii în care trăiește și respiră”[4]. De asemenea “gnoseologia teologică a filozofiei și teologiei bizantine, sprijinită în principiu pe modele ale filozofiei antice grecești, remarcă în mod clar diferența (alteritatea) între adevăr și cunoaștere, dintre a fi și a cunoaște”[5] . În primele veacuri ale creștinismului, s-a folosit termenul grecesc *gnosis* pentru cunoaștere, dar asocierea acestuia cu gnosticismul, au făcut ca scriitorii patristici, începând cu Origen, să adopte termenul *theologia* pentru a se referi la darul înțelegerii divinității și nu la teologie în sensul academic modern [6]. În conse-

[4] Nikos MATSOUKAS, *Introducere în gnoseologia teologică*, trad. Maricel Popa, București, Editura Bizantină, 1997. p. 17.

[5] Nikos MATSOUKAS, *Introducere în gnoseologia teologică*, p. 37

[6] Nicolae Moşoiu referindu-se la sensul cuvântului *gnosis* spune: „L. Bouyer îşi manifestă îngrijorarea relativ la faptul că în ultima perioadă a devenit o modă la teologii protestanţi, dar nu numai , să considere tot ceea ce ţine de contemplaţie în tradiţia creştină, ca fiind de origine grecească. Cauza ar fi studierea unor termeni filosofici scoşi din contextul în care au fost folosiţi de părinţi. De exemplu, este absolut fals să se afirme că termenul grecesc *gnosis,* însemnând cunoaştere, ar fi fost împrumutat de Părinţi (Clement al Alexandriei şi Origen) din vocabularul ereticilor pe care cercetătorii din secolul al XIX-lea i-au numit gnostici, ca şi cum apelativul s-ar referi doar la ei. De fapt, Părinţii i-au numit pseudo-gnostici, rezervând Bisericii celei una adevărata *gnosis*. Este fals de asemenea, să se afirme că prima dată cuvântul *gnosis*, a fost folosit în filosofie, deoarece aici n-a avut niciodată un sens limitat ci foarte larg. Cunoaşterea propriu-zis filosofică, este numită totdeauna episteme, niciodată gnosis. În Septuaginta, *gnosis*, desemnează cunoaşterea lui Dumnezeu. Odată cu Philon din Alexandria, *gnosis* desemnează cunoaşterea specific religioasă, dar întotdeauna în legătură cu textele biblice pe care le citează în greceşte.

cință, *theologia*, în tradiția greacă, a avut o conotație mistică, fiind legată îndeaproape mai degrabă de meditație și contemplare decât de raționalitate[7]. La Părinții Bisericii, termenul *teologie,* înseamnă *contemplarea Tainei Sfintei Treimi* și este înainte de toate lumina dumnezeiască reflectată în oglinda sufletului curățit[8].

Cunoașterea lui Dumnezeu este condiția vieții veșnice (Ioan 17,3), este scopul vieții. Această cunoaștere are un caracter sinergic, adică Dumnezeu se descoperă omului iar omul îl caută pe Dumnezeu. Cunoașterea lui Dumnezeu, presupune o comuniune interpersonală, a omului cu Dumnezeu. Sufletul omului este cuprins de dorul după Dumnezeu și acest dor îl îndemnă la căutare, la găsirea căilor și mijloacelor de a se apropia de Dumnezeu și de a-L cunoaște. Cunoașterea lui Dumnezeu nu este o cunoaștere intelectuală ci este o cunoaștere dobândită prin experiența comuniunii cu El. Când nu se realizează această comuniune, cunoașterea intelectuală, rămâne doar „izvorul mândriei, ea umflă, plutind la suprafață cu impresia că a pătruns în adânc și toate misterele sunt lămurite”[9]. Cercetarea urmărește modul în care cartea *Penticostar*,

Termenul a fost folosit de primii scriitori creştini, ex. Sfântul Pavel, deoarece era termen biblic" (Pr. Conf. Nicolaie MOŞOIU, *Hermeneutica Ortodoxă ca dezvoltare teologică în Tradiţie*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2013, p.163)

[7] Emil BARTOŞ, *Conceptul de îndumnezeire în teologia lui Dumitru Stăniloaie*, Editura Cartea Creştină, Oradea, 2002p. 48

[8] Paul EVDOKIMOV, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în Tradiţia răsăriteană- Învăţătură patristică, liturgică şi iconografică*, trad. rom. Preot Vasile Răducă, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013,pp. 23-24

[9] Mitropolitul Nicolae MLADIN, *Hristos- Viaţa noastră sau Asceza şi mistica paulină*, Editura Deisis, Sibiu, 1996, p. 23

descrie această experiență a cunoașterii lui Dumnezeu, prin dobândirea sfințeniei. Cunoașterea lui Dumnezeu, descrisă în imnele liturgice, se dobândește progresiv, pe măsura urcușului duhovnicesc, de la starea omului stăpânit de patimi, îndoieli și necredință precum *Toma* până la sfințenia *Tuturor sfinților*. Realizarea acestei cunoașteri, presupune participarea la sfintele slujbe, însușirea cuprinsului acestora dar mai ales trăirea acestei învățături. Slujbele Bisericii din perioada Penticostarului, în ansamblul lor, descriu urcușul duhovnicesc, de la îndoiala și necredința ucenicilor Mântuitorului Hristos, până la starea de sfințenie, pe care au dobândit-o, *toți sfinții*. Această stare a sfințeniei, încununează textele Penticostarului și presupune îndumnezeirea omului și implicit cunoașterea lui Dumnezeu prin experiență. Cercetarea de față, este o cercetare interdisciplinară. Ea îmbină Teologia Dogmatică cu Teologia Liturgică și cu Teologia Mistică. Ea urmărește punerea în valoare a dimensiunii existențiale a conceptelor și noțiunilor expuse în imnele Penticostarului. De mare ajutor în aflarea modului de lucru cu imnele liturgice, mi-a fost studiul Înaltpresfințitului Timotei, Arhiepiscopul Aradului, *Hristologia și soteriologia Sfântului Ioan Damaschin, după canoanele Învierii, Înălțării și Cincizecimii*", lucrarea Arhimandritului Benedict Ghiuș, *Taina răscumpărării în imnografia ortodoxă,* precum și indicațiile părinților profesori Ioan Tulcan și Cristinel Ioja,

Lucrarea *Gnoseologia ortodoxă ca experiență a lui Hristos cel Înviat, în textele liturgice ale Penticostarului*, îndeamnă la o trăire concretă, a mesajului imnelor liturgice, în comuniunea eclesială, pentru a se împărtăși de roadele experienței cunoașterii lui Dumnezeu. Învățătura Bisericii arată că viața omului presupune parti-

ciparea lui la Dumnezeu, iar cunoașterea lui Dumnezeu, depinde de măsura cu care ne împărtășim din Dumnezeu[10]. Gnoseologia ortodoxă reflectată în textele liturgice ale Penticostarului, nu este o cunoaștere abstractă, ci este o mărturisire a cunoașterii dobândite de Părinții Bisericii, prin experiența lor duhovnicească, cu puterea de a îndruma viața oamenilor, spre această experiență. Trăind această experiență, omul va dobândi cu ajutorul harului Duhului Sfânt, adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu. Sfântul Ioan Gură de Aur subliniază că pentru a ajunge la o viață îmbunătățită este necesară și însușirea teologiei academice, spunând că "o viață îmbunătățită poate să ne ajute mult la săvârșirea poruncilor lui Dumnezeu, dar aceasta nu săvârșește totul. Ce tărie va putea să-I dea cuiva viața sa îmbunătățită, când începe lupta pentru credință și când toți luptă cu argumente din aceleași Scripturi? Și la fel nu-I nici un folos o credință sănătoasă alături de o viață stricată"[11]. Scopul vieții omului este de a-L cunoaște pe Dumnezeu, care din iubire L-a creat și tot din iubire, Fiul Său, S-a întrupat „pentru ca cel ce crede Într-însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică"(Ioan 3,15).

În încheiere doresc să mulțumesc celor care m-au susținut în realizarea acestei cercetări, în mod special Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Timotei, Arhiepiscopul Aradului, părinților profesori

[10] Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Despre pruncii morţi prematur, către Hieros*, în *Scrieri*. Partea a doua, trad. Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, col PSB, vol. 30, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998, p. 418

[11] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998, p. 120

Ioan Tulcan și Cristinel Ioja, care cu multă generozitate m-au îndrumat de-a lungul cursurilor de doctorat. Mulțumesc părinților profesori, Pr. Prof. dr. Ștefan Buchiu, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Iustinian" a Universității din București și Pr. Prof dr. Dumitru Megheșan, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „Episcop dr. Vasile Coman" a Universității din Oradea, pentru aprecierile și recomandările făcute cu ocazia susținerii publice a tezei de doctorat precum și domnului Marius Golea pentru traducerea în limba engleză a textelor din această lucrare.

PENTICOSTARUL

IMAGINEA IMNOGRAFICĂ A STĂRII DE ÎNVIERE ÎN IISUS HRISTOS

1.1 Penticostarul - cartea de cult a Bisericii

Cartea *Penticostar,* este cartea de cult care cuprinde rânduiala zilnică a sfintelor slujbe, pentru perioada dintre Învierea Domnului și Duminica Sfinților Români. Numele cărții vine de la cuvântul grec *Πεντηκοστη*, a *cinzecea* zi, definind astfel perioada liturgică a Cincizecimii, perioadă ce urmează sărbătorii Învierii Domnului și se încheie la Praznicul Pogorârii Duhului Sfânt. Pe lângă acestea cartea *Penticostar,* mai cuprinde și slujbele din cele două duminici după Pogorârea Duhului Sfânt, a Tuturor Sfinților și a Sfinților Români. Tot în cuprinsul acestei cărții, mai găsim și *Tripesnețe adică Tricântări, alcătuite de cuviosul părintele nostru Iosif imnograful, care încep a se cânta la Pavecerniță, după Săptămâna Luminată a Sfintelor Paști, adică din Duminica Sfântului Apostol Toma, în toate zilele acestei săptămâni și ale celorlalte, până la Duminica Tuturor Sfinților*. Cântările din *Penticostar*, alcătuite în marea lor majoritate de către Sfântul Ioan Damaschin, Iosif Studitul și Cosma de Maiuma[12], reflectă transfigurarea făpturii, biruința asupra morții,

[12] Pr. prof. dr. Ene BRANIŞTE, *Liturgica Generală*, Ediţia a II-a , Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993, p. 656

naşterea la o viaţă nouă, înnoirea firii omeneşti chemată la viaţa harului toate acestea împlinite prin minunea Învierii [13]. În ce priveşte autorii imnelor liturgice, aceştia întru smerenia lor, adeseori au rămas necunoscuţi. Biserica şi-a asumat imnele liturgice introducându-le în cărţile de cult, devenind astfel parte din cultul Bisericii.

Cartea *Penticostar,* a fost alcătuită într-o lungă perioadă de timp, ajungând la forma pe care o cunoaştem astăzi, abia în secolul al XIV-lea, când Nichifor Calist Xantopol, a adăugat Sinaxarele. În ţara noastră, prima ediţie a *Penticostarului*, s-a tipărit împreună cu cartea *Triodul*, în limba slavonă în anul 1550, iar în limba română în anul 1743, tradus fiind de episcopul Damaschin Dascălul[14]. Ultima ediţie a cărţii *Penticostar* a fost diortosită de Pr. lect. univ. dr. Lucian Farcaşiu şi tipărită în anul 2012, având binecuvântarea P.F. Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române[15]. Când imnele Penticostarului, erau tipărite împreună cu cele ale *Triodului*, într-o singură carte numită *Triodul*, aceasta era împărţită în două: *Triodul plângerii*, ceea ce cunoaştem astăzi ca *Triodul* şi *Triodul bucuriei*, cartea numită astăzi *Penticostar*.

Având aceeaşi autori, *Penticostarul* are şi multe elemente în comun cu *Triodul*, cum sunt de pildă, canoanele cu trei ode. Aceasta arată şi originea lor comună dar şi continuitatea ciclului liturgic în ortodoxie[16]. În ceea ce priveşte conţinutul imnelor, Triodul cu-

[13] N. DINU, „Penticostarul, oglindă a Spiritualităţii ortodoxe", în rev. *Mitropolia Olteniei* nr 1-6 din 1964, p. 548

[14] Pr. prof. dr. Ene BRANIŞTE, *Liturgica Generală*, p. 682

[15] *Penticostar*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2012, p. 6

[16] MAKARIOS SIMONOPETRITUL, *Triodul explicat, Mistagogia timpului liturgic*,

prinde sfaturi pentru omul aflat la începutul drumului de renaștere duhovnicească, specifică Postului Mare, în vreme ce Penticostarul se adresează omului nou, despătimit, renăscut la viața de har, îndemnând la păstrarea curăției sufletești, îmbrăcarea în lumina harului Duhului Sfânt și dobândirea desăvârșirii[17]. Imnele Penticostarului au fost alcătuite încă de la început, ca o doxologie liturgică pentru perioada postpascală. Din punct de vedere teologic, perioada Penticostarului este o perioadă de prefacere a firii, de mărturisire a iubirii, de biruință desăvârșită a Mântuitorului Hristos asupra păcatului și a morții[18]. În Biserică, poezia și cântarea sunt forme de rugăciune, de preaslăvire a lui Dumnezeu. Armonia cântării, trezește în sufletul omului, dorul de Dumnezeu și astfel rugăciunea capătă mai multă putere. Glasul inimii, se înalță spre Dumnezeu, aducându-I laudă și mulțumire pentru toate. Cuvintele dumnezeiești din alcătuirea imnelor bisericești, insuflate de Duhul Sfânt, trezesc credința în sufletele credincioșilor și aceasta îi unește pe toți cei cu inima curată în slăvirea Preacinstitului Său Nume[19].

Măreția lui Dumnezeu este greu de exprimat în cuvinte, precum spune și Sfântul Pavel în Epistola a doua către Corinteni: „*Că a fost răpit în rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască"* (2 Cor. 12, 4). Aceste cuvinte de nespus, le-

Ediţia a III-a, trad. diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, 2008, p. 27

[17] N. DINU, „Penticostarul, oglindă a Spiritualităţii ortodoxe", , p. 548

[18] Preot dr. Lucian FARCAŞIU, *Prin Cruce – la Înviere, Semnificaţia teologică şi duhovnicească a perioadei Triodului şi Penticostarului*, Editura Universităţii Aurel Vlaicu, Arad, 2014, p. 224

[19] Zaharia MATEI, „Dimensiunea teologică şi duhovnicească a cântării liturgice (bizantine) în Biserica Ortodoxă", în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul IV, Nr. 1, 2008, p. 89

au exprimat imnografii, în limbajul poetic. Evlavia se exprimă mai bine prin vers decât prin proză. Prin vers, teologia comunică dogmele, păstrând în același timp și taina[20]. Folosind limbajul simbolic, analogic, imnografii au spus despre Dumnezeu, că este ca *un munte înalt*, este *foc* ce încălzește, dar poate și mistui, dacă omul este nepăsător, este *apa vie*, dătătoare de viață, este *vinul cel bun,* care dă beția sfântă, adică entuziasmul. Asemenea asocieri, folosite de imnografi vedem și în imnul următor:

> *„Pe Muntele Sinai văzutu-te-a Moise în rug, pe tine, care ai «primit în pântece, fără de ardere, «focul Dumnezeirii; iar Daniel te-a «văzut munte netăiat; și Isaia te-a «numit toiag odrăslit din rădăcina «lui Iesei»"*[21].

Aceste imagini exprimă puterea și măreția lui Dumnezeu, pe înțelesul nostru, fapt pentru care, în teologie este folositor un asemenea limbaj[22]. Imnele liturgice, reușesc ca prin cuvinte simple să înalțe sufletul, să întărească credința, să sporească râvna credinciosului, să-l determine a-și închina întreaga viață preamăririi lui Dumnezeu[23]. Învățătura dogmatică, redată în formă poetică, trans-

[20] M.A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită. Dialoguri la Cernica,* trad. Maria Cornelia Ică jr, Ediția a III-a, Editura Deisis, Sibiu, 2007, p. 174

[21] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Canoanele, Cântarea 9, Irmos, p. 147

[22] M.A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită,* pp. 174-175

[23] Zaharia MATEI, „Dimensiunea teologică şi duhovnicească a cântării liturgice (bizantine) în Biserica Ortodoxă", în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul IV, Nr. 1, 2008, p. 91

pusă prin metafore, alegorie, simbol și epitete, se reflectă mai sugestiv, este mai atrăgătoare și mai ușor de reținut și trezește emoția prezenței lui Dumnezeu în sufletul credincioșilor. Trebuie să avem în vedere faptul că în vremea alcătuirii acestor imne, cartea scrisă ajungea cu greu în mâna credincioșiloriar această formă poetică era mult mai ușor de asimilat prin participarea la slujbele Bisericii[24].

Imnele liturgice și îndeosebi canoanele din cuprinsul Penticostarului sunt izvoare documentare, prin care se păstrează învățăturile dogmatice, pe care Biserica le face cunoscute poporului dreptcredincios[25]. Canoanele Penticostarului, aprofundează teologia unor momente însemnate din iconomia mântuirii: Pogorârea la iad, Învierea, Înălțarea la cer a Mântuitorului Hristos și Pogorârea Duhului Sfânt. Cartea *Penticostar,* începe cu Canonul Sâmbetei celei Mari, prin cântările căruia se înfățișează „întreaga teologie a Morții, Îngropării și Pogorârii la iad a Fiului lui Dumnezeu, pentru mântuirea omului și a lumii"[26]. Imnele canonului, amintesc de moartea și îngroparea lui Hristos, arătând că: „*moartea şi iadul lea omorât"*[27] și „*ne-a înnoit pe noi cei stricați*[28], *tăind tăria celor puternici, cu cei din iad S-a unit ca un Atotputernic"*[29] și *cu „puterea*

[24] Vasile MIRON, „Cultul divin public ortodox, mijloc de propovăduire a dreptei credinţe" în *Ortodoxia,* nr. 1-2 Anul LIX, ianuarie-iunie, 2008, p. 36

[25] Magistrand Traian SEVICIU, „Hristologia şi soteriologia Sfântului Ioan Damaschin, după canoanele Învierii, Înălţării şi Cincizecimii", în *Ortodoxia*, Anul XI, Nr. 4, 1959, p. 567

[26] Pr. Lucian FARCAŞIU, *Teologia imnografiei Praznicelor Împărăteşti din ciclul pascal*, Editura Universităţii „Aurel Vlaicu", Arad, 2010, p. 150

[27] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 1, 1, p. 9

[28] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 1, 3, p. 9

Lui a rupt amândouă legăturile și a morții și a iadului"[30]. Prin moarte „*a prefăcut omorârea, prin îngropare stricăciunea și nestricăcios a făcut trupul făcându-l nemuritor, trupul Lui n-a văzut stricăciunea și nici sufletul Lui n-a rămas în iad"*[31], ci „*a ridicat viața din somn și din stricăciune ca un Atotputernic"*[32] și „*ca dintr-o cămară ieșind a grăit străjerilor: Cei ce păziți cele deșarte și mincinoase, mila voastră ați părăsit-o"*[33]. Acestea toate s-au făcut de către „*Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, Dumnezeu și Om"*[34].

După Canonul Sâmbetei celei Mari, în cuprinsul cărții *Penticostar,* întâlnim Slujba Învierii. Prin Învierea Mântuitorului, au fost deschise porțile Împărăției cerurilor. Prin conținutul imnelor liturgice, Biserica îi cheamă pe toți credincioșii, la bucuria și experiența Învierii Domnului, prin participarea lor la slujbele Bisericii, Paștile fiind prototip al Botezului, iar împărtășirea cu Hristos Cel înviat, în Sfânta Taină a Euharistiei, pregustare a bucuriei din Împărăția lui Dumnezeu[35]. Învierea Domnului, este cea mai însemnată sărbătoare din Ortodoxie, ce menține vie nădejdea că prin ea, întreaga creație se va transfigura și toți vom învia. Învierea lui Hristos, nu este doar o ridicare din morți a omului Iisus, ci este și trecerea de la această viață vremelnică, la viața cea veșnică, de la „*moarte la*

[29] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 4, Irmos, p. 9

[30] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 4, 1, p.10

[31] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 5, 2, p. 10

[32] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 5, 3, p. 10

[33] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 6, Irmos, p. 10

[34] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 6, 1, p. 10

[35] DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Penticostarul în viaţa şi spiritualitatea Bisericii Ortodoxe", introducere la *Penticostar*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2012, pp. 5-6

viață, de pe pământ la cer"[36], adică trecerea întregii lumi, la viața de comuniune cu Hristos Cel înviat și în El, cu întreagă Sfântă Treime[37].

Pentru săptămâna întâi după Paști, numită și Săptămâna luminată, cartea *Penticostar*, cuprinde rânduiala slujbelor zilnice, rânduiala pregătirii Sfântului Agneț pentru împărtășirea bolnavilor și sfințirea apei în Vinerea Izvorului Tămăduirii[38]. Pentru Sărbătoarea Izvorul Tămăduirii, *Penticostarul* are în cuprinsul său, Canonul Născătoarei de Dumnezeu, alcătuit de Nichifor și Calist Xantopol. În acest canon, sunt reflectate minunile săvârșite de Maica Domnului la acel izvor, dar și cinstea și recunoștința pe care suntem datori a le arăta față de Maica Domnului:

> *„Apa izvorului tău covârșește toate apele, Fecioară curată, dăruind, la vedere, izbăvire de boli cumplite și sufletelor toată tăria, ca una ce se varsă mai presus de fire"*[39].

În Duminicile a doua și a treia după Paști, imnele Penticostarului descriu arătările lui Hristos cel Înviat, înaintea ucenicilor Săi și a Femeilor Mironosițe. În duminica a doua după Paști, prin pilda Sfântului Apostol Toma, imnele ne încredințează de realitatea în-

[36] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 1, Irmos p. 16

[37] Cosmin SANTI, „Imnografia Sfintelor Patimi şi Învierii lui Hristos în Ortodoxie", în revista *Ortodoxia,* nr. 2, 2015, p.115

[38] Pr. prof. dr. Ene BRANIŞTE, *Liturgica Generală*, Ediţia a II-a , Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993, p. 657

[39] *Penticostar,* Vineri în Săptămâna Luminată, la Utrenie, Canonul Născătoarei de Dumnezeu, Cântarea 9, Irmos, p. 57

vierii Mântuitorului Hristos. Ascultând chemarea lui Hristos, Toma s-a apropiat de El, dar nu s-a mulțumit a-L vedea ci a pipăit coasta Sa, încredințându-se de realitatea Învierii, astfel încât credința lui să nu poată fi considerată deșartă[40]. Prin necredința și pipăirea lui Toma, se confirmă învierea Mântuitorului. Mai mult de atât, prin pipăire Toma *s-a umplut de har*[41] și a cunoscut pe Hristos ca fiind Fiul lui Dumnezeu *„simțind cu mâna, firea Lui cea îndoită, cu frică și credincioșie a grăit, pătruns de credință: Domnul meu și Dumnezeul meu, slavă Ție!"*[42]. Prin aceasta a arătat că Hristos cel Înviat, a rămas și în timpul și după pătimirile și învierea Sa, om adevărat și Dumnezeu adevărat adică „*Dumnezeu neschimbat, Care a luat asupră-Și, după ființă, frământătură omenească, în care și pătimire a primit"*[43]. Pipăirea lui Toma, a fost considerată și un nou moment al chenozei Mântuitorului Hristos, Fiul lui Dumnezeu, după cum spune imnul:

> *„Iubitorule de oameni, mare și neasemănată este mulțimea îndurărilor Tale! Că îndelung ai răbdat: de iudei fiind lovit peste obraz, de Apostol pipăit și de cei ce Te tăgăduiau pe Tine mult ispitit. Cum Te-ai întrupat? Cum Te-ai răstignit, Cel ce ești fără de păcat? Ci,*

[40] Vasile GAN, *Spre Noul Ierusalim, Cuvântări din perioada Penticostarului*, Editura Tipografiei şi Librăriei Diecezane Arad, 1927, p. 43

[41] *Penticostar*, Duminica Antipasha, la Utrenie, Canon, Cântarea 4, 4, p.67

[42] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a doua după Paşti, la Vecernie, Slavă..şi acum..., p. 79

[43] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a doua după Paşti, la Vecernie, Stihirile Praznicului, 1, p. 78

dă-ne înțelegere ca și lui Toma, ca să grăim Ție: Domnul meu și Dumnezeul meu, slavă Ție!"[44].

Prin acest moment al chenozei lui Hristos cel Înviat, s-a risipit orice îndoială despre realitatea Învierii Lui[45]. Ziua în care Toma a atins coasta lui Hristos cel înviat, a fost Ziua a opta după Învierea Lui. Despre această a opta zi, Sinaxarul spune:

„Duminica de azi este întâia înnoire a învierii, care pe bună dreptate se poate numi și a opta, și cea dintâi. A opta, ca una care se face la opt zile după Paști; iar întâia, ca una care este începătoare a celorlalte. A opta, iarăși, fiindcă este rânduită ca icoană a acelei zile fără de sfârșit, a veacului viitor, care va fi desigur și cea dintâi și una singură, nemaifiind despărțită de vreo noapte"[46].

În duminica a treia după Paști, Duminica Mironosițelor, imnele liturgice, descriu râvna și dragostea acestor femei care l-au însoțit pe Hristos în timpul activității Sale, până la mormânt. Apoi în prima zi a săptămânii, au venit iarăși la mormânt, pentru a împlini cele ce se cuveneau a fi împlinite după Lege, pentru cei adormiți, după cum ne încredințează un imn:

„Miresme aducând femeile cu căldură la mormânt, Mântuitorule, se bucurau cu sufletele de strălucirea

[44] *Penticostar*, Sâmbătă în Săptămâna a doua după Paşti, la Vecernie, la Stihoavnă, 5, p. 89

[45] N. DINU, „Penticostarul, oglindă a Spiritualităţii ortodoxe", p. 548

[46] *Penticostar,* Duminica Tomii, Sinaxar, p. 68

îngerului și Te propovăduiau pe Tine, Dumnezeu a toate și Ucenicilor grăiau: Cu adevărat a înviat din mormânt Viața tuturor!"[47]

Imnografii sunt preocupați, să descrie prin imnele acestei duminicii, atât împrejurările Învierii cât și dumnezeirea Mântuitorului Hristos. Astfel un imn spune:

„Mironosițele femei, foarte de dimineață miresme luând, au ajuns la mormântul Domnului; dar găsind lucruri la care nu se așteptau, cu îngrijorare se gândeau la răsturnarea pietrei, și unele către altele ziceau: Unde sunt pecețile mormântului? Unde este custodia lui Pilat și paza cea strașnică? Dar un înger plin de strălucire s-a făcut vestitor femeilor celor nedumerite, zicând către dânsele: Pentru ce căutați, cu tânguiri, pe Cel ce este viu și a dat viață neamului omenesc? Sculatu-S-a din morți Hristos, Dumnezeul nostru, ca un atotputernic, dăruindu-ne tuturor nestricăciune și viață, luminare și mare milă"[48].

Iubirea pentru Hristos, le-a dat putere femeilor mironosițe, să treacă peste îngrijorarea privind răsturnarea pietrei și peste toate celelalte primejdii de la mormântul Domnului. Îngrijorarea și întristarea lor, a fost transformată în bucurie, de îngerul Domnului, prin răsturnarea pietrei și prin vestea Învierii Lui. Așa se întâmplă

[47] *Penticostar*, Duminica mironosiţelor, La utrenie, Sedelne gl. 2, p.102

[48] *Penticostar,* Duminica Mironosiţelor, la Vecernia Mare, la Doamne strigatam, Stihirile alcătuite de Anatolie, 1, p. 94

cu toți cei ce iubesc pe Dumnezeu și își arată iubirea prin fapte. Dumnezeu împlinește neputința omului, iar întristarea o transformă în bucurie. Despre aceasta ne încredințează și Sinaxarul zilei:

> *„Biserica lui Dumnezeu a primit să prăznuiască, după Sfântul Apostol Toma, și pe acestea, ca pe cele care au propovăduit învierea, și au adus multe mărturii pentru credința noastră, întru încredințarea și dovedirea lămurită a învierii lui Hristos, ca pe unele care au văzut cele dintâi pe Hristos înviat din morți și au propovăduit tuturor învățătura cea mântuitoare și au petrecut viața întru Hristos, în cel mai bun chip și precum se cuvenea unor femei, care au fost ucenițe ale lui Hristos"*[49].

După cea de-a treia duminică, imnografii Penticostarului, părăsesc practic atmosfera pascală a bucuriei Învierii și arătările lui Hristos cel Înviat, îndemnând iarăși la nevoință și luare aminte la starea sufletului. În viața Bisericii, bucuria Învierii este împletită cu asceza, ca o condiție a desăvârșirii. Evanghelia zilei și imnele liturgice din următoarele duminici, arată iarăși starea de boală și suferință a celor căzuți în păcat, dar în același timp scot în evidență puterea lui Hristos de a tămădui orice boală și orice neputință din popor, precum și necesitatea părăsirii păcatului și a dobândirii virtuților. Dumnezeu nu vindecă și nu mântuiește pe nimeni fără voia lui. Prin evenimentele relatate în aceste duminici în imnele Penticostarului, se pune în evidență dumnezeirea și mesianitatea Mântuitorului Hristos.

[49] *Penticostar,* Duminica Mironosiţelor, Sinaxar, p. 107

Astfel, în cea de-a patra duminică după Paști, imnele Penticostarului descriu minunea vindecării slăbănogului de la Vitezda, evidențiind demnitatea împărătească a Mântuitorului Hristos, care are puterea de a vindeca și trupul și sufletul oamenilor, după cum mărturisește cântarea:

> *„Arătatu-s-a cuvântul Tău ca o întărire aducătoare de viață, mădularelor celor slăbănogite, Făcătorule de viață, Cuvinte; a cărui mărturie este ridicarea nenădăjduită a patului, pe care după poruncă 1-a purtat, cel ce zăcuse pe el multă vreme”*[50].

Despre minunea vindecării slăbănogului de la Vitezda se amintește acum, datorită faptului că a fost săvârșită de Mântuitorul Hristos în această perioadă, în vremea Cincizecimii iudeilor, mai înainte de pătimirile Sale[51].

În Duminica a cincea după Paști, a Samarinencei, cântările Penticostarului, învață despre mesianitatea lui Hristos, reflectată prin întâlnirea Lui cu femeia samarineancă la Fântâna lui Iacob, în Samaria. Despre aceasta Sinaxarul zilei ne învață: „în această zi Iisus S-a mărturisit în chip lămurit pe Sine, Mesia, adică Hristos, sau uns (căci Mesia pe evreiește înseamnă uns), de aceea s-a așezat acest praznic în săptămâna de la jumătatea Cincizecimii”[52].
Imnele liturgice din această duminică, mărturisesc şi ele mesianitatea Sa:

[50] *Penticostar*, Marţi în Săptămâna a 4-a, după Rusalii, la Utrenie, la Stihoavnă, 1, p. 156

[51] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Sinaxar, p. 145

[52] *Penticostar,* Duminica Samarinencei, Sinaxar, p. 194

> *„Zis-a samarineanca celor din cetate: Iată, S-a arătat pe pământ Mesia, Hristos, despre Care S-a scris în Lege, demult, că va să vină prooroc mare, Dumnezeu și Om; Acesta și pe cele făcute de mine le-a vădit și pe cele ascunse întru adâncul inimii mele, pe toate mi le-a spus, precum le-am făcut. Pentru aceasta, alergând toată cetatea, și încredințându-se că spusele ei sunt întru totul adevărate, s-a și minunat de aceasta și, văzându-L, a crezut”*[53].

Convorbirea Mântuitorului Hristos cu femeia samarineancă, este considerată iarăși, și un alt moment al chenozei lui Hristos, prin care El caută să câștige un suflet de la pierzare precum Păstorul cel Bun:

> *„Lângă fântâna lui Iacov, aflând Iisus pe samarineanca, apă de la dânsa a cerut, Cel ce acoperă pământul cu nori. O, minune! Cel ce este purtat pe heruvimi, stătea de vorbă cu o femeie păcătoasă, apă cerând, Cel ce a spânzurat pământul peste ape; apă căutând, Cel ce revarsă izvoarele și limanurile apelor, vrând să atragă spre Sine, cu adevărat, pe cea vânată de luptătorul vrăjmaș, și să adape cu apa cea vie pe cea înflăcărată amarnic după lucruri netrebnice, ca un îndurat și de oameni iubitor”*[54].

[53] *Penticostar*, la Vecernie, la Doamne strigat-am, Stihirile samarinencei, 2, p. 208

[54] *Penticostar,* Duminica Samarinencei, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Idiomelele samarinencei, 4, p. 185

Femeia samarineancă are și ea virtuțile sale, prin grija sa de a sluji lui Dumnezeu și prin cunoașterea Scripturii, s-a învrednicit a întâlni și a cunoaște pe Mesia cel așteptat și apoi a-L vesti celor din cetate (Ioan 4, 25-26).

În Duminica a șasea după Paști, numită Duminica Orbului, imnele evidențiază iarăși dumnezeirea Mântuitorului, arătând puterea pe care El, o are asupra neputințelor sufletului și trupului omenesc:

> *„Lumină a tuturor muritorilor și ochi al trupului pământesc fiind, Dumnezeule și Cuvinte, și cunoscut ca Făcător și Ziditor de obște al ochilor, și acum, din amestecarea tinei cu scuipat, dai vedere orbului în chip de negrăit. De degetele Tale se plăsmuiește și tina și vederea; pe care dobândind-o cel ce mai înainte era știut că din naștere nu văzuse nicidecum soarele, Te vede pe Tine, Soarele cel dulce, privind chipul Celui care ne-a zidit pe noi, pentru milostivirea cea de negrăit”*[55].

Imnografii aprofundează mesajul Scripturii și arată că prin vindecarea acestui orb din naștere, se vădește lucrarea firii divine a Mântuitorului și calitatea Lui de Făcător și Ziditor. Acest orb din naștere, odată cu vindecarea ochilor trupești, are parte și de vindecarea ochilor sufletești prin care vede și cunoaște pe Mântuitorul Hristos, ca Fiul lui Dumnezeu, care prin întruparea Sa a păzit neamestecată unirea firilor divină și umană, după cum afirmă imnul următor:

[55] *Penticostar,* Luni în săptămâna a şasea după Paşti, la Vecernie, la Doamne strigat-am, 1, p. 234

„Dobândind orbul lumina a văzut pe Cuvântul Părintelui, asemenea la înfățișare cu făptura omenească; prin Care a privit, ca și ceilalți oameni, soarele cel purtător de lumină și stăpânitor al zilei, bucurându-se de acea vedere minunată, prin care a fost văzut mergând drept și străbătând cărările, fără poticnire. Și a cunoscut pe Cel ce 1-a luminat, Fiu al lui Dumnezeu, Care, pentru prea multa Lui milostivire, S-a întrupat, și rămânând ceea ce era, adică Dumnezeu, S-a făcut om; și luând ceea ce nu era, a păzit neamestecată unirea celor două firi"[56].

În această săptămână, Biserica prăznuiește *Înălțarea Domnului*, eveniment petrecut la 40 de zile după Învierea lui Hristos. În cartea Penticostar, întâlnim alături de alte cântări și Canonul Înălțării. Practic, acum slujbele Bisericii, revin la atmosfera postpascală, imnele și textul Sfintei Evanghelii din această zi, amintesc iarăși de arătarea lui Hristos cel Înviat, înaintea ucenicilor Săi, mai înainte de Înălțarea Sa la cer. *Trecerea de la pământ la cer*, a lui Hristos cel Înviat, este actul final al restaurării frumuseții celei dintâi a omului. Aceasta este reflectată pe larg în Canonul Înălțării Domnului, ale cărui cântări, subliniază îndumnezeirea firii umane a lui Hristos, prin întrupare, înviere și înălțare, după cum mărturisește imnul următor:

„Fost-a ridicată mai presus de îngeri firea noastră cea căzută de demult, și pe scaunul cel dumnezeiesc, mai

[56] *Penticostar*, Luni în Săptămâna a şasea după Paşti, la Laude, Stihira Învierii, pp. 237-238

presus de cuget a fost așezată. Veniți să prăznuim și să cântăm: Pe Domnul lăudați-L făpturile Lui și-L preaînălțați întru toți vecii!"[57]

În imnele sărbătorii Înălțării Domnului, sunt amintite iarăși nedespărțirea Fiului lui Dumnezeu de *sânurile Părintelui*[58] prin întruparea Sa, înnoirea firii lui Adam cel vechi, îndumnezeirea firii umane, precum și trimiterea în lume a Duhului Sfânt ca împlinire a iconomiei dumnezeiești[59].

În Duminica a șaptea după Paști, a celor trei sute optsprezece Părinți de la Sfântul Întâiul Sobor din Niceea din anul 325, imnele ilustrează mărturisirea de credință a Sfinților Părinți, în Hristos cel Înviat și evidențiază iarăși dumnezeirea Mântuitorului Hristos. Imnele din această săptămână, arată că la Sinodul I ecumenic de la Niceea din anul 325, s-a pus temelia dogmatică a credinței în învierea și dumnezeirea Mântuitorului Hristos:

„Să lăudăm astăzi pe trâmbițele cele tainice ale Duhului, pe purtătorii de Dumnezeu Părinți, pe cei ce au cântat în mijlocul Bisericii cântare armonioasă de Teologie, pe Treimea cea una, neschimbată după ființă și după Dumnezeire, pe biruitorii lui Arie și pe apără-

[57] *Penticostar,* Înălţarea Domnului, canoanele, Cântarea a 8-a, Al doilea canon, 3, p. 263

[58] *Penticostar*, Înălţarea Domnului, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, 6, pp. 251-252

[59] DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Penticostarul în viaţa şi spiritualitatea Bisericii Ortodoxe", introducere la *Penticostar*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2012, p. 6

torii ortodocșilor, care se roagă pururea Domnului, să se miluiască sufletele noastre"[60].

Acum imnografi arată, că Biserica prăznuiește împreună cu cei ce au formulat dogmele referitoare la dumnezeirea Fiului lui Dumnezeu, înlăturând astfel toată neștiința, necredința și tulburarea din Biserică:

„Pe preasfântul Sobor al Sfinților Părinți lăudându-1, strigând mă rog Ție, Hristoase, să se păzească în mine preasfânta învățătură a hotărârilor lui[61]*. Purtătorii de Dumnezeu Părinți, ca niște fulgere, adunându-se astăzi, Te-au mărturisit lămurit pe Tine, Hristoase, Fiu Unul-Născut, împreună fără de început și de o ființă cu Tatăl"*[62].

Penticostarul descrie apoi cel de-al treilea mare praznic al Bisericii, din această perioadă adică *Cincizecimea* sau *Pogorârea Duhului Sfânt*. Această sărbătoare încununează lucrarea de desăvârșire a omului, împlinită prin Învierea și Înălțarea la cer a lui Hristos. Cincizecimea „această a cincizecea zi cuprinde și îmbrățișează, în chip simbolic și mutarea de pe pământ în cer, și pogorârea și dăruirea dumnezeiescului Duh. Întrucât veacul acesta este înșeptit și este alcătuit din patru epoci și părți și stihii și aduce sărbătoarea Cincizecimii pentru aceia care, în el, se fac pe sine păr-

[60] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Stihirile Sfinţilor Părinţi, 5, p. 275

[61] *Penticostar,* Duminica Sfinţilor Părinţi, Canoanele, Cântarea 1, 1, p. 280

[62] *Penticostar,* Duminica Sfinţilor Părinţi, Canoanele, Cântarea 1, 2, p. 281

taşi prin fapte ai patimilor lui Hristos”[63]. Imnele Penticostarului, aprofundează relatarea biblică, a evenimentului Pogorârii Duhului Sfânt, arătând semnificația acestei sărbători pentru mântuirea neamului omenesc. În imnul următor, vedem preocuparea imnografilor, pentru lămurirea dogmei Sfintei Treimi, arătând lucrarea fiecărei Persoane, dar și comuniunea între Persoanele Sfintei Treimi, arătând și despre purcederea și venirea Duhului Sfânt în lume:

> *„Veniți, popoarelor, să ne închinăm Dumnezeirii celei în trei ipostasuri: Fiului în Tatăl, împreună cu Sfântul Duh. Că Tatăl a născut din veci pe Fiul, Cel împreună veșnic și împreună pe scaun șezător; și Duhul Sfânt era în Tatăl preaslăvit împreună cu Fiul: o Putere, o Ființă, o Dumnezeire, Căreia toți închinându-ne, zicem: Sfinte Dumnezeule, Cel ce toate le-ai făcut prin Fiul, cu împreună-lucrarea Sfântului Duh; Sfinte tare, prin Care pe Tatăl am cunoscut și prin Care Duhul Sfânt a venit în lume; Sfinte fără de moarte, Duhule Mângâietor, Cel ce din Tatăl purcezi și în Fiul Te odihnești, Treime Sfântă, slavă Ție!”*[64].

Imnele înfățișează și lucrarea Duhului Sfânt în Biserică. Această lucrare începe prin întărirea credinței Sfinților Apostolii

[63] Sfântul Grigorie PALAMA, *Omilii*, vol. 1, Trad. Dr. Constantin Daniel, Bucureşti, Editura Anastasia, 2000, p. 293

[64] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, la Vecernia Mare, la Doamne strigatam, Stihira lui Leon Împăratul, pp. 320-321

și a celor ce s-au botezat și se concretizează în mântuirea neamului omenesc.

> *„Văzut-am Lumina cea adevărată, primit-am Duhul cel ceresc, aflat-am credința cea adevărată, nedespărțitei Sfintei Treimi închinându-ne; că Aceasta ne-a mântuit pe noi”*[65].

Sinaxarul zilei amintește că Duhul Sfânt este călăuzitorul nostru pe calea mântuirii: „prăznuim cincizeci de zile de la Paști, primind Duhul cel Preasfânt, care ne dă Legea, ne călăuzește spre tot adevărul și ne învață cele plăcute lui Dumnezeu”[66].

În continuare cartea Penticostar, cuprinde imnele primelor două duminicii după Rusalii, a Tuturor Sfinților și a Sfinților Români, precum și Tricântările de la Pavecerniță. În Duminica întâia după Rusalii, imnele Penticostarului înfățișează imaginea celor ce prin nevoințele lor și prin dobândirea harului Duhului Sfânt, au dobândit sfințenia.

Sinaxarul zilei din Duminica Tuturor Sfinților ne învață:

> *„Dumnezeieștii noștri Părinți au așezat să prăznuim, după Pogorârea Sfântului Duh, sărbătoarea de azi, ca și cum ar fi voit să arate că venirea Preasfântului Duh, a lucrat prin Apostoli niște lucruri atât de mari, încât a sfințit și a înțelepțit pe cei de o fire cu noi și, așezându-i din nou în locul cetei aceleia îngerești căzute, i-a adus, prin Iisus Hristos, la Dumnezeu: pe*

[65] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, La Stihoavnă, Stihirile, 1, p. 319
[66] *Penticostar,* Duminica Cincizecimii, Sinaxar, p. 328

unii, adică, prin mucenicie și sânge, iar pe alții prin trăire și viață virtuoasă, Duhul Sfânt săvârșind, astfel, fapte mai presus de fire"[67].

Sfinții sunt pilde de viețuire creștină pe care imnografii ne îndeamnă să le urmăm:

„Aceștia, cu suflete tari, au adus lui Dumnezeu jertfa duhovnicească, încercările a tot felul de chinuri asupra mădularelor trupului; unora capul li s-a tăiat, iar altora li s-au smuls mâinile cu toate încheieturile, toți Sfinții făcându-se, astfel, părtași Pătimirilor lui Hristos. Ci, o, Doamne, Cel ce le-ai dat lor cununi de răsplătire pentru chinuri, învrednicește-ne și pe noi, ca un iubitor de oameni, să viețuim urmând calea acestora"[68].

Duminica Tuturor Sfinților confirmă posibilitatea desăvârșirii omului și creației. Învierea Domnului a însemnat renașterea duhovnicească a omului și creației. Prin Pogorârea Duhului Sfânt fiecare credincios a devenit părtaș al harului dumnezeiesc[69]. Cartea *Penticostar,* în ansamblu, ne arată calea restaurării omului, prin Hristos cel Înviat. Învierea lui Hristos, deschide posibilitatea moștenirii vieții veșnice și refacerea condiției umane prin învierea lui Hristos și pogorârea Duhului Sfânt. Așa cum în perioada Postului Mare, se dobândește treptat curăția, în perioada Penticostarului se înmulțește treptat *Lumina* în suflet, culminând cu revărsarea Du-

[67] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, Sinaxar, p. 378

[68] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, La Litie, Slava..., p. 367

[69] Natalia DINU MANOILESCU, *Sfântul Duh în spiritualitatea ortodoxă*, Editura Renaşterea, Cluj-Napoca, 2005, p. 21

hului Sfânt în chipul limbilor de foc, la momentul Cincizecimii. Înțelegem din aceste texte liturgice, că la vremea întocmirii lor, creștinii erau preocupați de experiența acestei *lumini.* Această experiență este și un dar de la Dumnezeu dar și o confirmare a credinței și nevoinței îndelungate. Imnele ne îndemnă să luăm lumină dar și să ne curățim simțirile, pentru a ajunge la starea de curăție la care ne-a chemat Învierea Domnului, arătând aceasta prin dragostea față de semenii noștri: „*să ne luminăm cu prăznuirea, și unul pe altul să ne îmbrățișăm*"[70]. Din prima zi, imnele îndeamnă la practicarea virtuților, a credinței, a nădejdii, a răbdării, a milosteniei și a dragostei, toate fiind necesare pentru desăvârșirea omului sau ajungerea la starea bărbatului desăvârșit (Efeseni 4,13). Perioada Penticostarului este caracterizată ca fiind:

> *„un ciclu liturgic orientat spre veșnicie, fiindcă e articulat de numărul 8, numărul Învierii. El este alcătuit din opt săptămâni în timpul cărora toate oficiile se cântă succesiv pe unul din cele opt glasuri pentru a completa ciclul Octoihului în Duminica Tuturor Sfinților. Acest ciclu al glasurilor muzicale consemnat în Octoih va continua în afara ciclului mobil și va circumscrie totalitatea anului liturgic făcând-o să depindă de Paști… Prin cele 50 de zile ale Penticostarului, Harul Duhului Sfânt a arătat moștenirea, ușurarea și odihna celor ce au viețuit cu râvnă pentru Dumnezeu"*[71].

[70] *Penticostar*, Utrenia Învierii, Stihirile Paştilor, 5, p. 24

[71] MAKARIOS SIMONOPETRITUL, *Triodul explicat, Mistagogia timpului liturgic*, Ediţia a III-a, trad. diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2008, p. 266

Numărul de 50 de zile este rezultatul înmulțirii numărului 7 cu el însuși, la care se adaugă o zi, împrumutată lumii viitoare, zi care va fi în același timp a opta și întâia, sau mai degrabă una și veșnică. Aici sabatul, prezent al sufletelor noastre, își găsește împlinirea[72].

1.2. Penticostarul - relația dintre dogmă, cult și cunoaștere

> *„Propovăduirea Apostolilor și dogmele Părinților au întărit Bisericii o singură credință; care purtând haina adevărului, cea țesută din Teologia cea de sus, drept învață și slăvește taina cea mare a dreptei cinstiri de Dumnezeu”*[73].

Regăsim și în textele Penticostarului, unitatea dogmă-cult-cunoaștere. Sfinții, ai căror cinstire încununează Penticostarul, prin credința și nevoința lor dar mai ales prin încadrarea în comuniunea și cultul liturgic al Bisericii, au dobândit sfințenia și odată cu aceasta și cunoașterea lui Dumnezeu. Prin pilda vieții lor, ne încredințează de adevărul dogmelor, de rolul învățăturii, a Sfintelor Taine a Bisericii și a nevoințelor pentru mântuirea omului. Viețile Sfinților „sunt dogmatica practică, devenită trăire în viața cea sfântă a oamenilor sfinți ai lui Dumnezeu”[74]. Ele ne dovedesc că

[72] MAKARIOS SIMONOPETRITUL, *Triodul explicat, Mistagogia timpului liturgic*, p. 267

[73] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, la Canoane, Condac, p. 286

[74] Arhimandrit Iustin POPOVICI, *Omul şi Dumnezeul-Om. Abisurile şi culmile filosofiei*, trad. Pr. Prof. Ioan Ică, Diac. Ioan 1. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1997, p. 106.

dogmele „sunt adevăruri ontologice și izvor de viață veșnică, în acord cu Evanghelia lui Hristos”[75].

Termenul *dogma* provine din grecescul „δόγμα” ce se traduce ca „decret, ordonanță, poruncă, edict, rânduială, dogmă”[76]. Dogma desemnează adevărul neschimbabil, are caracter imperativ, trebuie primit și împlinit de toți creștinii. Dogmele au fost mai întâi adevăruri revelate, formulate apoi de către Sinoadele Bisericii, sub inspirația Duhului Sfânt. Dogmele se întemeiază pe Sfânta Scriptură și pe Tradiția dumnezeiască dar trebuie să fie definite și formulate de Biserică[77]. Despre această formulare a dogmelor mărturisește și imnul următor:

> *„Ceata Sfinților Părinți, adunându-se de la marginile lumii, a dogmatizat o ființă și o fire a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, și învățătura despre Dumnezeu au predat-o lămurit Bisericii; pe care, lăudându-i cu credință, să-i fericim, zicând: O! dumnezeiască tabără, ostași grăitori de Dumnezeu ai oștii Domnului; luceferi mult luminători ai cerului duhovnicesc; turnurile cele de nesurpat ale Sionului celui tainic; florile raiului cele cu mireasma Mirului; gurile cele cu totul de aur ale*

[75] Arhimandrit Iustin POPOVICI, *Omul şi Dumnezeul-Om. Abisurile şi culmile filosofiei*, p. 104.

[76] Laurenţiu Gabriel IONESCU, *Dicţionar grec-român*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuş, 2011, p. 48

[77] Prof. N. CHIŢESCU, Pr. Prof. I. PETREUŢĂ. Pr. Prof. Isidor TODORAN, *Teologia dogmatică şi simbolică*, Manual pentru facultăţile Teologice, vol.1, Cluj Napoca, 2008, p. 67

Cuvântului; lauda Niceei, podoaba lumii, rugați-vă neîncetat pentru sufletele noastre"[78].

În Biserică „adevărul religios înainte de a fi exprimat în formule dogmatice și expuneri metodice se mărturisește prin imne, prin antifoane și doxologie, devenind el însuși imn, antifon, doxologie. Adevărul de credință care a devenit astfel rugăciune doxologică, pregătește sufletul credinciosului pentru întâlnirea cu Dumnezeu"[79]. Dogmele revelează adevărul și ne arată drumul spre cunoașterea lui Dumnezeu, în vreme ce orice erezie ne îndepărtează, ne închide calea spre cunoașterea adevărată. Fără dogme, experiența duhovnicească, ar fi lipsită de o călăuzire sigură, omul ar rătăci în întunericul neștiinței, ar ajunge la îndoială și râvna lui pentru cunoaștere și nevoințele lui pentru desăvârșire ar fi zadarnice. Dogmele Bisericii își au originea în Persoana Mântuitorului Hristos, Calea, Adevărul, Viața (Ioan 14, 6). Conținutul lor este Adevărul (Persoana Logosului), iar legătura prin dogme cu Hristos, este o legătură și cu Persoanele Sfintei Treimi[80]. Dogmele definite de sinoade, au fost introduse de imnografi în formule doxologice, ca rugăciuni, care au intrat apoi în cultul Bisericii, ca părți componente ale acestuia[81]. Slujbele Bisericii, atmosfera duhovnicească din locașul Bisericii, armonia cântării, toate ajută omul să simtă mai ușor

[78] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, la Laude, Stihirile Sfinţilor Părinţi, 4, p. 292

[79] Arhimandrit Conf. Dr. Vasile MIRON, „Cultul divin public ortodox,..." p. 41

[80] Pr. Vasile CITIRIGĂ, *Cuvinte şi fapte ale Domnului Hristos în lumina dogmaticii ortodoxe*, Editura Reîntregirea , 2008, p. 72

[81] Paul EVDOKIMOV, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în tradiţia răsăriteană*, trad. Vasile Răducă, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013, p.121

prezența lui Dumnezeu, trezesc în sufletul lui conștiința prezenței lui Dumnezeu. Chiar dacă aceste dogme au fost formulate uneori, din nevoia de a apăra învățătura Bisericii de eretici, rolul lor este de a-i călăuzi pe credincioși pe drumul desăvârșirii, spre îndumnezeire. În Biserica primară, dogmele nu erau principii teoretice ci delimitări ale experienței Bisericii, prin care separau adevărul trăit, de falsificarea lui de către eretici[82].

> *În Ortodoxie, „dogmele sunt sentințele Sfinților Părinți date la Sinoadele Ecumenice, în momentele când aveau de înfruntat învățături eretice care stricau adevărul revelat. Mai întâi apărea o învățătură eretică despre Hristos, sau despre Sfântul Duh, sau despre Dumnezeul Treime în general, sau în ceea ce privește teologia Persoanelor Sfintei Treimi și dumnezeiasca Iconomie, adică întruparea Celei de-a doua Persoane a Sfintei Treimi, a Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu și ulterior Sfinții Părinți se întruneau în Sinoade Locale și Ecumenice și trasau hotarele dreptei-credințe. Locul central în discuțiile Sfinților Părinți îl deținea Persoana lui Hristos, în Care firea dumnezeiască și cea omenească s-au unit neschimbat, neamestecat, nedespărțit și neîmpărțit"*[83].

[82] Karl Christian FELMY, *Dogmatica experienţei eclesiale*, trad. Pr. Prof. dr. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1999, p.53

[83] IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică după învăţăturile prin viu grai ale Părintelui Ioannis Romanidis,* vol. 1, p. 108

Multe din hotărârile sinoadelor, au fost transpuse sub forma imnelor și mărturisite liturgic în Biserică tocmai pentru cunoașterea conținutului lor de către credincioși[84]. Aceasta se poate vedea și din conținutul imnului următor: *„Fiul Unul-Născut... întrupându-Se; din fire Dumnezeu fiind și cu firea om făcându-Se pentru noi, nu în două fețe fiind despărțit, ci în două firi fără de amestecare fiind cunoscut”*[85]. Fundamentul dogmei, este experiența Sfinților Părinți ai Bisericii. Datorită acestui fapt, credinciosul integrându-ne în rânduielile Bisericii, primind dogmele, intrând în comuniunea Sfinților, primind învățătura lor și urmând experiența lor, nu va rămâne doar la cunoașterea cuvintelor și termenilor prin care se exprimă dogmele, ci prin harul lui Dumnezeu ajunge și la starea sfințeniei și a cunoașterii lui Dumnezeu[86].

Dogmele, ca adevăruri revelate, sunt uneori mai greu de înțeles rațional. Ele nu țin de mintea omului, fiind dobândite în experiența îndumnezeirii, doar atunci când este trăită această învățătură, dogma „se preface în viață; devine viață, devine vedere a lui Dumnezeu”[87]. Trăind după învățătura lor, în lăuntrul omului se petrece o schimbare și începe să înțeleagă conținutul lor. Spre exemplu, dogma hristologică poate fi înțeleasă în adevăratul ei sens doar de cei care prin vieţuirea duhovnicească, L-au întâlnit pe Hristos cel Înviat și L-au mărturisit ca Domn și Mântuitor și s-au integrat în

[84] Lect. Dr. Cristinel IOJA, *Raţiune şi mistică în Teologia Ortodoxă*, Editura Universităţii „Aurel Vlaicu” Arad, 2008, p. 34

[85] *Penticostar*, Vineri, Săptămâna luminată, La Vecernie Dogmatica gl. 6, p. 51

[86] IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică după învăţăturile prin viu grai ale Părintelui Ioannis Romanidis,* vol. 1, p. 114

[87] IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică după învăţăturile prin viu grai ale Părintelui Ioannis Romanidis,* vol. 1, p. 130

viața Bisericii[88]. Pentru a înțelege dogmele, trebuie să renunțăm la modul de gândire, propriu rațiunii umane. Pentru a le înțelege este nevoie de credință. Numai prin credință, omul poate sta înaintea lui Dumnezeu[89]. Despre aceasta și părintele Stăniloae spune: „Avem nevoie de o teologie concretă, de o teologie a experienței. Această teologie practică este conștiința generală a Bisericii… Trebuie să tindem mereu spre această experiență a prezenței lui Dumnezeu în noi înșine, pentru a înțelege lucrarea continuă a lui Dumnezeu"[90]. Cu toate că dogma nu poate fi cunoscută cu mintea, este totuși nevoie și de luminarea minții pentru a ajunge la a cunoaște conținutul ei. Teologia academică „coexistă și se conciliază cu cunoașterea dogmei, ca experiere a vieții în har, exact acolo unde mintea este luminată și devine aptă să înțeleagă pe cât îi este posibil tainele realităților dumnezeiești. Doar în acest fel se poate accepta în mod firesc, faptul că rațiunea se adâncește în dogmă, însă dogma luminează rațiunea, pentru a înțelege acest conținut al vieții dumnezeiești"[91]. Sinoadele Bisericii au conceput dogmele, ca învățături de credință, care „exprimă convieţuirea lui Dumnezeu cu omul și în om. De la dogma creației și până la eshatologie ele se referă la coborârea lui Dumnezeu în om, la contactul ce se stabi-

[88] Adrian LEMENI, *Adevăr şi comuniune*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, Bucureşti, 2011, p.13

[89] Arhimandritul SOFRONIE, *Rugăciunea – experienţa vieţii veşnice*, Ediţia a 2-a, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2001, p. 169.

[90] M. A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită,* pp. 164-165

[91] Nikos A. MATSOUKAS, *Teologia dogmatică şi simbolică*, vol. 2, trad. Nicuşor Deciu, Editura Bizantină, Bucureşti, 2006, p. 23

leşte în adâncimile noastre cu Dumnezeu”[92]. Învățătura dogmelor, călăuzește omul de la începutul nevoințelor până la unirea cu Dumnezeu[93]. Doar atunci când omul ajunge la unirea cu Dumnezeu, la starea de îndumnezeire, dogma își împlinește scopul. Dacă omul cade din starea de îndumnezeire, atunci trebuie să revină iarăși la învățătura dogmei. După mărturia sfinților, îndumnezeirea nu e o stare permanentă care odată cucerită să nu mai poată fi pierdută, dimpotrivă se dobândește cu multă nevoință dar se pierde cu multă ușurință[94]. Participarea credincioșilor la cultul Bisericii este garanția depășirii cuvântului rostit despre Dumnezeu și a trecerii la cunoașterea prin experiență a lui Dumnezeu. În Liturghie, dogma devine rugăciune și rugăciunea se împlinește în împărtășirea cu Dumnezeu. Cine urcă până la unirea cu Dumnezeu și are conștiința acestei uniri prin intermediul dogmelor mărturisitoare, acela este un făuritor de comuniune și este un factor de sfințire a comunității[95].

[92] Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, „Pastorala mai nouă şi importanţa ei în cadrul învăţământului teologic” în *Revista Teologică*, an XXV(1935), nr. 5-6, p. 217

[93] IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică după învăţăturile prin viu grai ale Părintelui Ioannis Romanidis,* vol. 1, p. 112

[94] IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică după învăţăturile prin viu grai ale Părintelui Ioannis Romanidis,* p. 113

[95] Vasile CITIRIGĂ, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, Editura Asab, Bucureşti, 2008, p.42

1.2.1. Cultul Bisericii – mediu favorabil de răspândire a credinței și cunoaștere a dogmei

Cultul Bisericii este expresia liturgică a învățăturii de credință, este școala vie unde credincioșii laudă pe Dumnezeu și învață adevărurile de credință ale Bisericii[96]. Scopul principal al cultului liturgic este de a întreține legătura omului cu Dumnezeu. Prin cult, omul își exprimă prinosul de recunoștință pentru ajutorul primit de la Dumnezeu iar Dumnezeu în bunătatea Lui, Își revarsă harul peste el[97]. Cultul Bisericii, angajează omul întreg în slăvirea lui Dumnezeu, deoarece el are nevoie să-și desăvârșească toate formele de simțire nu doar capacitățile sale intelectuale[98].

Prin conținutul său, Penticostarul are menirea de a îndruma omul, în dorința lui de a-L slăvi pe Dumnezeu dar și de a-l învăța adevărurile de credință ale Bisericii, prin care îi îndrumă viața duhovnicească. Cu toate că învățătura de credință a Bisericii, prezentată în Penticostar, nu este redată sistematic, precum în cărțile de catehism sau în tratatele de dogmatică, prin imnele sale, reflectă dogma ortodoxă într-o formă accesibilă tuturor credincioșilor[99].

Pentru a spori încrederea credincioșilor în autenticitatea mesajului învățăturii de credință, alături de imnele liturgice au fost introduse și stihuri din Psalmi, Apostolul, Evanghelia și Sinaxarul

---

[96] Arhim. Conf. Dr. Vasile MIRON, „Cultul divin public ortodox, ...", p. 29

[97] Arhim. Conf. Dr. Vasile MIRON, „Cultul divin public ortodox, ...", p. 29

[98] John MEYENDORF, *Teologia bizantină; tendinţe istorice şi teme doctrinare,* trad. Pr. prof. dr. Alexandru Stan, Ediţia a II-a, Editura Nemira, Bucureşti, 2013, pp. 182-183

[99] Pr. prof. dr. Nicolae NECULA, *Studii de Teologie Liturgică*, Editura Parenesis, Bucureşti, 2014, p. 192,

zilei. În conținutul acestora, credincioșii găsesc adeseori răspunsul la frământările lor, din viața de zi cu zi, îndeosebi la cele legate de credință și de mântuirea sufletului. Dogmele devin astfel, o expresie vie a experienței Bisericii. În tradiția Bisericii, nu s-a separat niciodată trăirea personală, de dogmele și cultul Bisericii, între dogmă și cult fiind o deplină unitate prin această unitate se realizează experiența Treimii în cadrul eclesial iar cunoașterea este rodul acestei experiențe[100]. Un teolog spunea: „dacă noi n-am avea nici istorie, nici sisteme teologice, nici cărți morale, cu un cuvânt dacă noi n-am avea nici un fel de scriere și ar fi numai cărțile pentru slujirea de Dumnezeu, noi am afla într-însele tot ce este trebuitor și folositor pentru știința și evlavia creștină"[101].

De asemenea, se mai spune că, dacă cineva vrea să devină teolog, ar fi bine mai întâi, să înceapă să citească imnele Bisericii[102]. Aceste imne, fiind un tezaur de învățătură creștină, conțin idei dogmatice, morale, ascetico-mistice și trezesc în suflet evlavia, fiind mărturii vii ale Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții, izvor al cunoașterii lui Dumnezeu[103]. Prin participarea la cultul Bisericii, omul auzind conținutul acestor imne, va ajunge să cunoască momentele cele mai de seamă din viața și activitatea Mântuitorului, pe care retrăindu-le, se trezește în suflet, râvna și dorința de a-I urma atât învățătura cât și pilda vieții Sale[104].

[100] Cristinel IOJA, *Raţiune şi Mistică în Teologia Ortodoxă*, p. 26

[101] Mihai - Gabriel POPESCU, „Cărţile de cult ca izvor al predicii", în *Studii Teologice*, nr. 5-6, 1962, p. 351

[102] IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică, după învăţăturile prin viu grai ale Părintelui Ioannis Romanidis*, p. 331

[103] Arhim. Conf. Dr. Vasile MIRON, „Cultul divin public ortodox, ...", p. 41

[104] Arhim. Conf. Dr. Vasile MIRON, „Cultul divin public ortodox, ...", p. 31

Omul urmând această pildă, va realiza experiența cunoașterii lui Dumnezeu. Pentru cunoașterea lui Dumnezeu, este nevoie de „redescoperirea sensului de a sta înaintea feței lui Dumnezeu mai ales în biserică, în locul in care oamenii se roagă, unde se țin slujbele bisericești. Un loc plin de mărturii ale slăvirii lui Dumnezeu de către oameni, cântările sfinte, vederea arhitecturii sacre și a sfintelor veșminte, mirosul de tămâie, atingerea obiectelor sfinte, icoane și moaște și sentimentul de a fi alături de alți oameni care stau în fața lui Dumnezeu"[105]. Aici în comunitatea Bisericii, adevărurile de credință însușite din conținutul imnelor liturgice nu rămân doar simple cunoștințe, ci devin atitudini de viață autentic creștină[106].

Slujbele Bisericii sunt expresia credinței, a mărturisirii publice a credinței și trăirii dogmelor. Clerul și poporul cântă împreună și prin aceasta mărturisesc și trăiesc misterul credinței[107]. Întotdeauna, credinciosul a perceput cultul Bisericii ca un mijloc de sfințire a vieții. Relația cu Dumnezeu, rugăciunea particulară, participarea la sfintele slujbe, toate aceste manifestări ale cultului, refac și întrețin legătura credincioșilor cu Dumnezeu, acel sentiment comuniunii, al apartenenței la comunitatea Bisericii. Sfântul Vasile cel Mare vorbește despre legătura indisolubilă dintre dogmă și experiența ei cultică astfel:

> *„Precum am primit de la Dumnezeu așa ne botezăm, ne botezăm după cum credem, după cum credem așa ne*

[105] Andrew LOUTH, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, p. 32

[106] Arhim. Conf. Dr. Vasile MIRON, „Cultul divin public ortodox, ...", p. 35

[107] Arhim. Conf. Dr. Vasile MIRON, „Cultul divin public ortodox, ...", p. 34

închinăm Domnului, nici nu despărțim pe Duhul de Tatăl și de Fiul, nici nu punem pe Tatăl mai presus decât Duhul, după cum nici nu spunem că Duhul e mai bătrân decât Fiul, așa cum încearcă să dovedească gurile celor ce hulesc"[108].

1.2.2. Cultul Bisericii, păzitor al dogmei în fața ereziei

„Adunați fiind Ucenicii lui Hristos în Sion, Preasfântul Duh S-a pogorât peste dânșii în chip de foc, precum a fost făgăduința, și plini de foc i-a arătat, propovăduind ei, în învățături tainice, dogmele Treimii"[109].

Cultul și dogma se condiționează reciproc, după principiul, *lex orandi, lex credendi* adică regula rugăciunii determină regula credinței. Între cele două există însă o legătură de reciprocitate, deoarece așa cum regula rugăciunii determină regula credinței și regula credinței, determină regula rugăciunii. Legătura interioară dintre dogmă și cult se observă și prin influența pe care au avut-o asupra cultului, luptele doctrinare din viața Bisericii. Cultul a ajutat la răspândirea învățăturii de credință îndeosebi în rândul credincioșilor simpli și în același timp a păzit Biserica de rătăcirile de la dreapta credință, ocrotind credincioșii de rătăcirile ereticilor, de influiența

[108] Sfântul VASILE CEL MARE, Epistola 251, 4, în „Scrieri", Partea a III-a, col. „Părinţi şi Scriitori Bisericeşti", vol. 12, trad. Pr. Prof. Dr. Constantin Corniţescu, Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988, p. 521

[109] *Penticostar*, Miercuri după Rusalii, la Vecernie, la Doamne strigat-am..., 2, p. 354

ereziilor care s-au manifestat de-a lungul timpului în Biserică. Despre aceasta părintele Boris Bobrinskoy spune:

> *„Este momentul să amintim străvechea și binecunoscuta formulă a lui Prosper al Aquitaniei: lex orandi, lex credendi, adică regula de rugăciune determină regula credinței. De fapt, și reciproca este tot atât de adevărată. Pe de o parte, doctrina Bisericii este o sinteză realizată de Părinți și de Sinoade de-a lungul secolelor, în care se formulează experierea eclezială a lui Dumnezeu în istoria omenească, întâietatea acordată rugăciunii ferește deci teologia de pericolul mereu actual de a se închide în sine, de a se considera drept o știință care-și ajunge sieși și de a pierde legătura cu realitatea eclezială vie, riscând astfel să se osifice și să se închisteze în categorii raționale. Pe de altă parte, legătura cu teologia Bisericii nu-i îngăduie liturghiei să se închidă, la rândul său, într-un subiectivism fără rădăcini, în care nu ar face decât să traducă preocupările particulare ale momentului, rupându-se de marea viziune catolică și universală a Bisericii din toate timpurile”*[110]

Prin imnografia liturgică a fost și este oferită credinciosului prin cuvinte simple întreaga teologie creștină sintetizată încă din primele veacuri[111]. Legătura dintre dogmă și cult apără pe de o

[110] Pr. prof. Boris BOBRINSKOY, *Taina Preasfintei Treimi*, trad. Măriuca şi Adrian Alexandrescu, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2005, p. 170

[111] Konstantin NIKOLAKOPOULOS, *Imnografia ortodoxă la început şi astăzi*, trad. Diac. Alexandru Ioniță, Editura Basilica, Bucureşti, 2015, p. 74

parte teologia de pericolul de a pierde legătura cu realitatea vieții eclesiale, iar pe de altă parte apără cultul de improvizații străine de teologia Bisericii[112], menținând un echilibru al viețuirii creștine, păzind Biserica de derapaje de la dreapta credință. Ereticii primelor secole precum și neoprotestanții de astăzi, s-au folosit și se folosesc încă de cântarea în comun, pentru a atrage oamenii și a le transmite învățătura lor. Gnosticii Marcion și Valentin în Roma, secolul II, Bardesane și Armoniu în Siria, secolele II-III, antitrinitarianul Pavel în Samosata, secolul III, Arie în Alexandria, secolul IV, au introdus în imnele lor, învățătura greșită. Biserica a reacționat la această propagandă eretică folosind aceleași mijloace, adică opunând imnelor eretice, alte imne cu conținut ortodox. Efrem Sirul în Edesa, a compus imne liturgice pentru a contracara efectul imnelor eretice ale lui Bardesane, Armoniu și Manes. Sfântul Ioan Gură de Aur, a organizat procesiuni pentru a cânta imne, despre consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl, pentru a se apăra de arienii care se foloseau de imne pentru răspândirea credinței lor[113]. Această practică se observă și în textele Penticostarului, astfel unul din imne spune:

> *„Din pântece mai înainte de luceafăr Te-ai născut, din Tată fără mamă, mai înainte de veci, măcar că Arie Te-a socotit pe Tine făptură, iar nu Dumnezeu, cu nerușinare amestecându-Te pe Tine, Făcătorul, cu făpturile, agonisindu-și, ca un nebun, văpaia focului*

[112] Pr. Ioan BIZĂU, *Experienţa liturgică a prezenţei lui Dumnezeu în viaţa lumii*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2012, p. 366

[113] Pr. Prof. Ene BRANIŞTE, „Temeiuri biblice şi tradiţionale pentru cântarea în comun a credincioşilor", în *Studii teologice,* VI (1954) nr. 1-2, pag. 21

veșnic. Dar soborul cel din Niceea, Fiu al lui Dumnezeu Te-a propovăduit pe Tine, Doamne, împreună cu Tatăl și cu Duhul pe scaun șezător"[114].

Sau un alt imn mărturisește astfel:

„Astăzi, strălucita cetate a niceenilor a chemat la sine de peste lot pământul trei sute optsprezece arhierei, împotriva lui Arie, celui ce grăia blasfemii și micșora pe Unul din Treime, Care este Fiu și Cuvânt al lui Dumnezeu. Și, pe acest Arie surpându-1, credința au întărit"[115].

Biserica Ortodoxă, urmărește ca prin mărturisirea liturgică să păstreze și dreapta învățătură dogmatică. În Ortodoxie „cultul devine doxologie, iar tradiția dogmatică devine tradiție cultică, doxologică, accesibilă și prezentă în mod tradițional la nivelul vieții comunitare și personale a creștinilor"[116]. Dogmele care nu s-au introdus în cult și nu s-au transformat în doxologie, au rămas străine credincioșilor. Astfel s-a întâmplat cu „hotărârile dogmatice ale sinoadelor palamite din secolul al XIV-lea, în legătură cu tema luminii taborice și caracterul necreat al harului, sunt recepționate de întreaga Biserică, tocmai prin mărturisirea liturgică, în timp ce definițiile sinoadelor de la Constantinopol din secolul al XVII-lea despre transsubstanțierea euharistică, nu au fost confirmate liturgic

[114] *Penticostar,* Duminica a VII-a după Paşti, Vecernia Mare, la Doamne strigat-am..., 7, p. 274.

[115] *Penticostar*, Duminica a VII-a după Paşti (a Sfinţilor Părinţi de la Sinodul I Ecumenic) Utrenia, Canoanele, Sedealna Părinţilor, Slavă..., p. 282.

[116] Cristinel IOJA, *Raţiune şi Mistică în Teologia Ortodoxă*, p. 31

și nu au dobândit aceeași valoare și autoritate Aceasta arată că o învățătură, chiar și formulată sinodal, care nu primește relevanță cultică, liturgică, rămâne o învățătură fără autoritate. Legătura interioară dintre dogmă și cult se evidențiază și în pecetea pe care o lasă asupra cultului luptele doctrinare din viața Bisericii, cultul fiind o adevărată forță ilustrativă, pentru credincioșii simpli, a credinței autentice în contrast cu erezia"[117].

1.2.3. Dogma, cultul și cunoașterea duhovnicească

Cartea *Penticostar*, are pe de o parte o dimensiune catafatică[118], mărturisind adevărurile de credință ale Bisericii, având un rol doxologic și catehetic. Pe de altă parte are și o dimensiune mistică, apofatică[119] sau duhovnicească pentru că prin conținutul ei ne

[117] Cristinel IOJA, *Raţiune şi mistică în Teologia Ortodoxă*, p. 34

[118] *Catafatism* (gr. *kataphaticos*- afirmativ), este expresia efortului raţiunii de a-l reprezenta şi mărturisi pe Dumnezeu, folosindu-se de concepte şi noţiuni specifice cunoaşterii raţionale. Această cale catafatică sau afirmativă, arată ce este Dumnezeu în raport cu realităţile lumii create, luate ca simbol al Său. Dumnezeu este astfel cunoscut din prezenţa Sa şi din lucrările Sale în Creaţie, atribuindu-I-se însuşirile acesteia. Existenţa lui Dumnezeu este susţinută prin afirmaţii, cum ar fi: Dumnezeu este bun, Dumnezeu este atotputernic, Dumnezeu este înţelept. Calea catafatică evidenţiază cele trei calităţi ale lui Dumnezeu, în legătură cu lumea: Creator, Proniator şi Judecător (Pr. prof. Ion BRIA, *Dicţionar de Teologie Ortodoxă,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti 1994, p. 118)

[119] *Apofatism* (gr. *apophasis-apophatikos* - negaţie, a cunoaşte prin negaţie). Prin acest termen se înţelege şi „a refuza să vorbească". În Ortodoxie s-a afirmat „posibilitatea unei cunoaşteri prin tăcere, înţelegându-se tăcerea ce apare în minte după săvârşirea rugăciunii mintale, ca o prezenţă a Duhului Sfânt. Este o tăcere extatică întrucât mintea umplută de dorirea

rugăm și avem comuniune cu Hristos, cu Maica Domnului, cu sfinții îngerii și cu toți sfinții. Dacă vom menține un echilibru, între cele două dimensiuni, catafatică și apofatică, vom vedea că această carte, însoțește comunitatea în rugăciune, în drumul său spre slăvirea și cunoașterea lui Dumnezeu. Cultul împreună cu dogmele susțin comuniunea duhovnicească a credincioșilor. Părintele Stăniloae afirmă că în Biserica Ortodoxă s-a simțit întotdeauna necesitatea întrupării doctrinei în cult și nu s-a urmărit elaborarea unei doctrine rupte de viața Bisericii:

> *„credința a fost o practică și nu neapărat o doctrină. Noi practicăm credința în Sfânta Treime, trăind după acest model al iubirii Tatălui și Fiului, umplându-ne de iubirea Fiului pentru Tatăl, iubind, uniți cu Hristos, pe Tatăl; având asupra noastră același Duh și rămânând uniți cu Fiul și între noi ca primii creștini. Moștenirea*

unirii cu Hristos a uitat toate cele dinainte, fiind angajată într-un elan al iubirii, care este tot mai puţin rezultatul efortului propriu de înaintare şi tot mai mult lucrarea Duhului Sfânt, de ridicare a minţii la nivelul necreat al energiilor divine eterne. Uimirea care copleşeşte mintea oprită din mişcarea ei naturală este semnul, poate cel mai sigur, al sesizării în duh, al apropierii unei prezenţe tainice, cu caracter personal, dar totuşi indefinibilă în infinitatea ei divină”. Teologia apofatică sau calea negativă (*via negativa*) a cunoaşterii, este o cunoaştere prin negare. Dumnezeu rămâne necunoscut în fiinţa Sa. Dumnezeu nu poate fi cunoscut aşa cum cunoaştem realităţile acestei lumii, folosind conceptele şi categoriile de timp şi spaţiu. Atributele divine exprimate de catafatism nu pot da o imagine cuprinzătoare a lui Dumnezeu. El este mai presus de orice reprezentare (Pr. prof. Ion BRIA, *Dicţionar de Teologie Ortodoxă,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti 1994, p. 118)

Ortodoxiei nu este atât o moștenire doctrinară cât moștenirea unui mod de viață"[120].

Cultul liturgic public îl apără pe credincios de capcanele individualismului, de căderea în păcat și îl conduce spre îndumnezeire[121]. Unitatea dintre dogmă și cult, este dovedită de faptul că, prin participarea la cultul Bisericii, credinciosul experiază adevărul dogmatic, depășește cunoașterea rațională a dogmelor, realizează cea mai autentică mărturisire a credinței și dobândește adevărata cunoaștere[122]. Dogmele prin conținutul lor, cheamă la trăire, la experierea lor atât la nivel personal cât și comunitar-eclesial, prin intermediul dimensiunii cultice-sacramentale a Bisericii în scopul îndumnezeirii omului[123]. Ajungând la îndumnezeire, omul dobândește și cunoașterea lui Dumnezeu. De aceea legătura dintre dogmă și cult se întregește cu cunoașterea, pe care Dumnezeu o dăruiește celor vrednici. Legătura dintre dogmă, cult și cunoașterea lui Dumnezeu în imnele Penticostarului, presupune o experiență personală cu Hristos cel înviat, în cultul Bisericii.

„Fericiții înainte-stătători ai evangheliceștilor dogme și ai învățăturii celei mai presus de fire, primind toată luminarea duhovnicească a Sfântului Duh, au rostit din

[120] M. A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mică dogmatică vorbită. Dialoguri la Cernica*, trad. Maria Cornelia Oros, Editura Deisis. Sibiu, 1995, p. 30.

[121] Georgios PATRONAS, *Îndumnezeirea omului*, trad. lect. dr. Sabin Preda, Editura Bizantină, București, 2012, p. 173

[122] Vasile CITIRIGĂ, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, Editura Asab, Bucureşti, 2008, p.37

[123] Lect. Dr. Cristinel IOJA, *Raţiune şi mistică în Teologia Ortodoxă*, p. 33

> *dumnezeiască însuflare, în cuvinte puține, dar cu mult înțeles, adevărul cel mai presus de fire, ca niște propovăduitori ai lui Hristos, luând de sus, în chip vădit, descoperirea lor, și, luminați fiind, au așternut în scris hotărârea cea de la Dumnezeu învățată"*[124].

Pentru a dobândi cunoașterea, Mântuitorul ne îndeamnă a păzi poruncile „Cel ce are poruncile Mele și le păzește, acela este care Mă iubește; iar cel ce Mă iubește pe Mine va fi iubit de Tatăl Meu și-l voi iubi și Eu și Mă voi arăta lui" (Ioan 14,21). Nu este de ajuns să crezi că Hristos este viața, trebuie să ajungi să trăiești *viața în Hristos*:

> *„Venit-ai în lume, Tu, Doamne, lumina mea, Lumină sfântă, Care întorci din întunericul necunoștinței, pe cei ce Te laudă pe Tine cu credință"*[125].

Noi mărturisim că Hristos este Lumina dar trebuie să ajungi să ai în tine această lumină, să strălucească lumina pe fața ta. Pe Hristos nu este de ajuns să-L cunoaștem din cărți, ci trebuie să-L cunoaștem din experiența vieții noastre, din doxologia care ne umple de bucurie, și ne întoarce din necunoștință la această cunoștința personală a lui Hristos[126]. Cei care au avut o relație personală cu Hristos, L-au recunoscut ca Fiul lui Dumnezeu întrupat și

[124] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, la Laude, Stihirile Sfinţilor Părinţi, 2, p. 292

[125] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a 4-a după Paşti, Canoane, Cântarea a 5-a, Irmos, p. 163

[126] Arhimandrit Vasilios BACOIANIS, *Taine şi descoperiri în Evanghelile duminicilor*, Trad. Pr. Şerban Tica, Editura Tabor, Bucureşti, 2016, p. 145

crezând în cuvântul Lui, Hristos le-a dat *puterea să se facă fiii lui Dumnezeu* (Ioan 1, 12). Având în vedere aceasta, putem afirma că prin credința în dumnezeirea lui Hristos și prin primirea Evangheliei Lui (In. 8, 43) dobândim și cunoașterea lui Dumnezeu[127]. Hristos a spus: „Toate Mi-au fost date de către Tatăl Meu și nimeni nu cunoaște pe Fiul, decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni, decât numai Fiul și cel căruia va voi Fiul să-i descopere" (Matei 11, 27). Această cunoaștere dobândită prin experiență, nu este doar o cunoaștere rațională ci este o cunoaștere suprarațională[128]. Această cunoaștere se dobândește prin participarea la cultul Bisericii:

> *„Cunoașterea adevărată, se naște din bucuria descoperirii frumuseții Celui lăudat prin cântare. De abia această cunoștință plină de entuziasm dă putere făptuirii. Făptuirea naște prin deprindere o cunoștință superioară, căci prin făptuire ai ajuns la o bunătate mai înaltă și în ea ai o întâlnire mai continuă cu Dumnezeu. E o cunoaștere prin experiență a bunătății înfăptuite, care e și o cunoaștere a bunătății lui Dumnezeu, lucrătoare în noi, spre deosebire de cunoștința entuziastă dobândită prin arătarea de departe a bunătății, dar necercată în realitatea ei întipărită în noi. Din această cunoștință mai înaltă se*

[127] Christos VOULGARIS, *Studii de Teologie Biblică*, trad. pr. prof. Ion Buga, Editura Sfântul Gheorghe-Vechi, Bucureşti, 2000, p. 272

[128] Pr. Vasile CITIRIGĂ, *Cuvinte şi fapte ale Domnului Hristos în lumina dogmaticii ortodoxe*, Editura Reîntregirea , 2008, p. 74

naște o vedere sau un sentiment permanent al prezenței lui Dumnezeu"[129].

Prin manifestările și conținutul său, cultul Bisericii, descoperă viața nouă în Hristos pe care trăind-o ajungem la unirea cu Hristos, cu Dumnezeu Duhul Sfânt, ajungem la cunoașterea Adevărului, prin deplina comuniune cu Dumnezeu și cu semenii[130].

„Prin Sfântul Duh este bogăția cunoașterii de Dumnezeu, a gândirii la cele de sus și a înțelepciunii; că întru Dânsul toate dogmele părintești le descoperă Cuvântul"[131].

În concluzie se poate afirma că pe măsură ce învățătura de credință, s-a configurat prin definițiile dogmatice ale Sfintelor Sinoade, s-a aprofundat prin reflecția teologică mereu sporită și prin viața duhovnicească statornicită, hrănită, luminată și călăuzită permanent de Duhul Sfânt, în cultul Bisericii, ea a devenit laudă liturgică și doxologie. În această înțelegere duhovnicească, dogma și cultul ne arată pe Hristos, Calea, Adevărul, Viața (Ioan 14,6), în care dobândim „experiența și cunoașterea lui Dumnezeu, prin des-

[129] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota nr. 91, la Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, *Cuvânt despre lucrarea cea ascunsă*, în *Filocalia,* vol. 7, Editura Humanitas, București, 2008, p. 66

[130] Alexander SCHMEMANN, *Introducere în teologia liturgică*, trad. Ierom. Vasile Bârzu, Bucureşti, 2002, p. 71

[131] *Penticostar,* Duminica Samarinencei, la Utrenie, Antifonul 1, Slavă... Şi acum..., p. 188

pătimire și sporire, niciodată sfârșită, în desăvârșire spre împărăția lui Dumnezeu, împărăția iubirii"[132].

Tâlcuirea Persoanei și lucrării lui Hristos prin dogme, fiind tâlcuirea vieții, își va atinge scopul numai dacă dogmele, ca formule teoretice schimbă viața oamenilor, numai atunci ele devin adevăruri mântuitoare, doar atunci Îl exprimă pe Hristos ca Viață în comunitatea eclesială[133]. Cunoașterea, în general, este lumina sufletului rațional, ignoranța fiind văzută ca întuneric ca lipsa luminii. Necunoașterea este întunericul gândului rațional, ignoranța este proprie celor neraționale, cunoașterea celor raționale. Prin urmare, cel ce nu cunoaște, din pricina unui suflet nepăsător și trândav e mai rău decât viețuitoarele cele neraționale[134]. Referindu-se la importanța cultului pentru viața duhovnicească părintele Stăniloae spune despre cultul Bisericii că:

> *„este mijlocul principal care ajută omului să înainteze neabătut pe calea către unirea cu Dumnezeu și spre veșnica fericire, în lumina feței Lui. Iar întrucât această apropiere de Dumnezeu cere o sporire a credinciosului în curăția trupului și a sufletului, în luminarea ce o aduce aceasta minții, în bunătatea adusă de ea inimii,*

[132] Pr. Lect. dr. Dumitru PINTEA, „Sfânta Litughie, urcuş comunitar spre Împărăţia lui Dumnezeu, împărăţia iubirii veşnice" în vol. *Implicaţiile pastorale şi misionare ale teologiei mistice a Părintelui Dumitru Stăniloaie*, Editura Cuvântul Vieţii, Bucureşti, 2013, p.70

[133] Vasile CITIRIGĂ, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, Editura Asab, Bucureşti, 2008, p.12

[134] Sfântul Ioan DAMASCHIN, *Capete filozofice*, în vol. Pr. Andrew LOUTH, *Sfântul Ioan DAMASCHIN, Tradiţie şi originalitate în teologia bizantină*, trad. Pr. prof. Ioan Ică sn şi diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2010, p. 445

credinciosul se roagă și pentru această sporire duhovnicească. Cultul este de aceea mijlocul principal de creștere duhovnicească a omului și prin aceasta o anticipare a fericirii eshatologice, sau o arvună a acestei fericiri. El ne obișnuiește cu o tot mai accentuată trăire cu Dumnezeu, sau în Dumnezeu, sub ploaia de raze a iubirii Lui care luminează, întăresc, înalță viața noastră, fără să o facă nepăsătoare față de viața semenilor ci îndemnând-o să devină un factor de tot mai mare ajutorare, susținere, mângâiere și dreaptă sfătuire a lor"[135].

1.3. Penticostarul – dimensiunea doxologică a cunoașterii

Venit-ai în lume, Tu, Doamne, lumina mea, Lumină sfântă, Care întorci din întunericul necunoștinței, pe cei ce Te laudă pe Tine cu credință[136].

Cu toate că în cuprinsul lor, imnele liturgice conțin învățătura de credință a Bisericii, ele rămân formule doxologice, îndrumătoare în lucrarea de preaslăvire a lui Dumnezeu. În structură și conținut, Penticostarul, este străbătut de lumina Învierii lui Hristos. El redă imaginea acestei lumini dar îndeamnă și la experierea ei de către credincioși, așa cum au experiat-o Sfinții Apostoli și Femeile Mironosițe, care au văzut-o cu ochii lor această lumină și o văd cu ochii credinței toți cei ce cred în Hristos Cel răstignit și înviat și ajung

[135] Dumitru STĂNILOAE, *Cultul Bisericii Ortodoxe, mediu al lucrărilor Sfântului Duh asupra credincioşilor*, în rev. „Ortodoxia" nr. 1, 1981, pp. 11-12

[136] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a 4-a după Paşti, Canoane, Cântarea 5, Irmos, p. 163

prin nevoințe și viață sfântă, la unirea cu El. Prin imnele sale *Penticostarul* ne cheamă la o experiență reală și mereu prezentă a lui Hristos cel Înviat. Imnele liturgice, prin conținutul lor, preamăresc pe Hristos cel Înviat, ca pe un împărat, stăpân peste viață și moarte. Credința în înviere, nu trebuie să fie doar o încredințare a învierii lui Hristos, ca om adevărat, ci trebuie să trăim cu toată ființa noastră această taină, pătimind împreună cu Hristos, ca să înviem împreună cu El, în luminata zi a Învierii[137]. Despre această nevoie de trăire a Învierii, aflăm și din Sinaxarul duminicii a doua după Paști, unde se spune:

> *„Era un obicei vechi, ca să se facă înnoirea (adică prăznuirea), în fiecare an, a întâmplărilor vestite; că scurgându-se timpul și ajungând din nou la ziua în care avusese loc, mai înainte, o întâmplare, se făcea în fiecare an pomenirea acelei întâmplări, spre a nu se da uitării faptele mărețe. Aceasta este obârșia obiceiului, la iudei, de a sărbători, în fiecare an, trecerea prin Marea Roșie, adică Pastile, prăznuit de ei întâia oară în Ghilgal; de aici prăznuirea în fiecare an, cu multă strălucire, a Cortului Mărturiei; de aici prăznuirea în fiecare an a împărăției lui David, ca și a altor întâmplări, pe care nu le vom mai înșira pe fiecare în parte. Deci, deoarece Învierea Domnului întrece în măreție toate celelalte lucruri din viață și este mai presus de*

[137] Pr. Prof. Vasile IGNĂTESCU, *Penticostarul în viaţa duhovnicească a Bisericii Ortodoxe*, p. 329

toată cugetarea, o înnoim și o prăznuim nu numai în fiecare an, ci și pururea, în fiecare a opta zi"[138].

Pentru creștini, sărbătoarea nu este doar o amintire a unor fapte petrecute în trecut, ci este o retrăire a momentului, precum l-au trăit inițial, martorii acelui eveniment, ei *țin* sărbătoarea nu doar o amintesc. Aspectul anamnetic al sărbătorilor, trezește în sufletul credincioșilor dorul de Dumnezeu și râvna pentru cunoașterea Lui[139]. Prin participarea noastră la sărbătorile Bisericii, realizăm o comuniune cu Dumnezeu și cu sfinții. Participăm la slujbele Bisericii în sărbători, cu conștiința că Dumnezeu este prezent, este împreună cu noi[140]. Cântarea liturgică însoțește credinciosul în fiecare sărbătoare și prin conținutul și melosul său trezește credința și dorința de apropiere și cunoaștere a lui Dumnezeu, prin trăirea misterului liturgic[141]. Teolipt al Filadelfiei spune despre aceasta:

„De cunoști cele ce cânți, primești cunoștința; iar din cunoștință câștigi înțelegere; din înțelegere odrăslește lucrarea celor cunoscute; din lucrare rodește cunoștința prin deprindere; cunoștința din cercare naște vederea adevărată. Iar din aceasta răsare înțelepciunea arătată în cuvintele harului, ce răspândesc lumină, căci înțelep-

[138] *Penticostar,* Duminica Tomii, Sinaxar, p. 68

[139] Pr. prof. Dr. Ene BRANIŞTE, Prof. Ecaterina BRANIŞTE, *Dicţionar enciclopedic de cunoştinţe religioase*, Editura Diecezană, Caransebeş, 2001, p. 33

[140] M. A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mică dogmatică vorbită*. p. 66

[141] Zaharia MATEI, „Dimensiunea teologică şi duhovnicească a cântării liturgice (bizantine) în Biserica Ortodoxă", în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul IV, Nr. 1, 2008, p. 107

ciunea umple văzduhul cugetării și tâlcuiește celor din afară cele dinăuntru"[142].

Din bucuria descoperirii frumuseții se naște cunoștința Celui lăudat prin cântare. Această cunoștință îndeamnă la trăire. Prin trăire, prin deprinderea experienței duhovnicești, omul sporește în virtute și bunătate și dobândește o cunoștință superioară. Aceasta este cunoașterea bunătății lui Dumnezeu, lucrătoare în om[143]. Chipul lui Dumnezeu din om, îndeamnă la slăvirea lui Dumnezeu, dar fiecare își manifestă acest dar după râvna inimii lui. Cu cât inima este mai împietrită, participarea lui la slavoslovirea lui Dumnezeu este mai redusă. În schimb cei cu inima curată, trăiesc bucuria sărbătorii și pe măsura înălțării duhovnicești, pe măsura simțiri prezenței Lui, sporesc în cunoașterea lui Dumnezeu [144]. Lăudând pe Dumnezeu, omul devine o ființă harismatică, după cum spune Sfântul Apostol Pavel: „Ați fost pecetluiți cu Duhul Sfânt, care este arvuna moștenirii noastre, spre lauda slavei Sale" (Efeseni 1, 13-14). Acesta este menirea omului, de a-L lăuda pe Dumnezeu în toată vremea și în toată viața sa[145]. Cartea *Penticostar*, prin slujbele ce se săvârșesc în această perioadă are rolul de a trezi în credincioși bucuria învierii lui Hristos. Oamenii împreună cu îngerii preamăresc

[142] TEOLIPT, Mitropolitul Filadelfiei, *Cuvânt despre lucrarea cea ascunsă*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, în *Filocalia* vol. 7, p. 66

[143] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 91 la TEOLIPT AL FILADELFIEI, *Cuvânt despre lucrarea cea ascunsă*, în *Filocalia* , vol. 7, p. 66

[144] Sfântul VASILE CEL MARE, *Omilii şi cuvântări*, Trad. Pr. prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic şi de Misiune la Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2004, p. 267

[145] Paul EVDOKIMOV, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în tradiţia răsăriteană*, trad. Vasile Răducă, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013, p.134

prin cântarea lor, minunea învierii Mântuitorului Hristos. Această doxologie neîncetată îndeamnă și la o viețuire pe măsură, astfel încât sufletul, ajungând la starea de nestricăciune, să se bucure de prezența lui Dumnezeu[146]. Și Sinaxarul Zilei Învierii afirmă aceasta:

> *„În Sfânta și Marea Duminică a Paștilor prăznuim învierea cea dătătoare de viață a Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos... Drept aceasta, bucurându-ne peste fire, prăznuim cu strălucire Învierea, închipuind bucuria, cu care s-a îmbogățit firea noastră prin îndurarea milostivirilor lui Dumnezeu. De asemenea, dându-ne unul altuia obișnuita sărutare de înviere, prăznuim și risipirea vrajbei, arătând prin aceasta unirea noastră cu Dumnezeu și cu îngerii Săi*"[147].

Sfântul Apostol Pavel făcând o apropiere între euharistie și doxologie, între mulțumire și laudă zicând : „*Bucurați-vă pururea. Rugați-vă neîncetat. Dați mulțumire pentru toate, căci aceasta este voia lui Dumnezeu, întru Hristos Iisus, pentru voi".* (1 Tes. 5, 16-18). De asemenea tot el ne îndeamnă: „*fie că mâncați, fie că beți, fie că faceți altceva, faceți totul pentru (slava) lui Dumnezeu*" (1 Cor. 10,31). Prin aceasta ne arată și aspectul doxologic al dogmei dar și faptul că Biserica este templul slavei divine: *în Biserica slavei Tale stând, în cer*

[146] Sf. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Mistagogia*, trad. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2000, p. 43.

[147] *Penticostar*, Ziua Învierii, Sinaxar, p.19

ni se pare a sta (Isaia 6, 1-3)[148] . Cântările liturgice din această perioadă înfățișează atât lucrarea mântuitoare a lui Hristos cel Înviat, spunând că *„a înviat din morți, ca să mântuiască toate”*[149] dar și lucrarea sfințitoare a Duhului Sfânt ce se revarsă în chipul limbilor de foc peste Sfinții Apostoli la Cincizecime. Cântările îndrumă credincioșii Bisericii a slăvi *învierea lui Hristos*[150], a *cânta laudă de mulțumire*[151], precum au cântat sfinții lăudând neîncetat pe Dumnezeu, stând printr-o neîntreruptă doxologie, în comuniune cu Dumnezeu, prin experierea Lui, dobândind adevărata cunoaștere[152].

Într-o ectenie, cerem și în același timp ne angajăm, ca *toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm*[153]. Întreaga viață trebuie închinată lui Dumnezeu, nu doar momente ale vieții. Permanentizarea stării de rugăciune este repetată de Sfântul Pavel (1 Tes. 5, 17), fiindcă numai așa se ajunge la sfințenie. Prin pilda vieții lor de rugăciune și preaslăvire a lui Dumnezeu, sfinții au adus mulți oameni la credință, mai mulți decât au adus prin învățătura lor. Despre aceasta, Mântuitorul Hristos zice: *„Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, așa încât să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din Ceruri* (Mt. 5, 15). Lauda

[148] Pr. prof. dr. Ion BRIA, *Dicţionar de Teologie Ortodoxă*, Ediţia a II-a, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994, p. 132

[149] *Penticostar,* Marţi în Săptămâna luminată, la Laude, 1, p. 44

[150] *Penticostar*, Utrenia Învierii, Tropar gl. 6, p. 13

[151] *Penticostar*, Luni în Săptămâna luminată, la Vecernie, la Doamne strigatam , Alte stihiri ale lui Anatolie, 4, p. 32

[152] Pr. prof. dr. Ştefan BUCHIU, *Cunoaşterea apofatică în gândirea Părintelui Stăniloae,* Bucureşti, Editura Basilica, 2013, p.189

[153] *Liturghier*, Ectenia mare, p. 32

faptelor bune se ridică la Dumnezeu. Cel ce nu trăiește viața, după învățătura credinței, aduce multă sminteală în popor și este vrednic de osândă, deoarece după cum spune și glasul Proorocului: *„Pentru voi se hulește totdeauna numele Meu între neamuri"* (Is. 52, 5)[154]. Urmând îndemnul Sfântului Apostol Pavel: „umpleți-vă de Duhul, vorbiți între voi în psalmi și în laude și în cântări duhovnicești, lăudând și cântând Domnului, în inimile voastre, mulțumind totdeauna pentru toate întru numele Domnului nostru Iisus Hristos, lui Dumnezeu (și) Tatăl" (Ef. 5, 18-20), imnografii au alcătuit cântările specifice acestui timp al Penticostarului, urmărind pe de o parte să redea lauda și mulțumirea celor ce l-au întâlnit pe Hristos cel Înviat și care s-au învrednicit de darurile Sale, pe de alta îndemnându-ne a cunoaște și noi puterea tainei celei înfricoșătoare tocmai prin viețuirea noastră. În acest sens unul din imnele Penticostarului îndeamnă:

> *„Veniți toate neamurile, cunoașteți puterea tainei celei înfricoșătoare; că Hristos, Mântuitorul nostru, Cuvântul cel dintru început, S-a răstignit pentru noi și de voie S-a îngropat; și a înviat din morți, ca să mântuiască toate. Acestuia să ne închinăm"*[155].

Cunoașterea *tainei celei înfricoșătoare*[156], se dobândește trăind Evanghelia lui Hristos, participând la taina Învierii Domnului, participând la slujbele Bisericii, aducând neîncetat doxologie lui Dum-

---

154 Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 1017-1018

155 *Penticostar,* Marţi în Săptămâna luminată, la Laude, 1, p. 44

156 *Penticostar,* Marţi în Săptămâna luminată, la Laude, 1, p. 44

nezeu și experiind astfel puterea vie a prezenței Lui, în viața noastră. Cunoașterea este strâns legată de doxologie, de slujire, de relația personală cu Hristos, relație ce se realizează prin rugăciune, în Biserică[157]. Această lucrare a omului, de cinstire a lui Dumnezeu, presupune curățirea, sfințirea și îndumnezeirea, prin care ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu, cunoaștere pe care o atribuie doxologic numai harului lui Dumnezeu[158].

Părintele Dumitru Stăniloae, spune că rolul teologiei este să exprime trăirea prezenței lui Dumnezeu în sufletul omului. Pentru a spune adevărul despre cineva trebuie mai întâi să-l cunoști, să-l întâlnești, să-l vezi, să-l auzi. Teologia începe din „întâlnirea față către față și slăvirea uneia de către alta, totul îndreptându-se apoi într-o doxologie smerită către Dumnezeu"[159]. Din această perspectivă, orice elaborare sau formulare asupra cunoașterii, trebuie să îmbrățișeze o formă doxologică, numai în acest fel se pot evita limitările de sens și perspectivă pe care le operează definițiile conceptuale[160].

> *„Moștenitor al raiului celui nematerial ai făcut pe tâlharul care pe cruce Te-a cunoscut pe Tine Dumnezeu, strigând: Pomenește-mă, Atotputernice Mântuitorule!"*[161]

---

157 Antony M CONIARS, *Taina persoanei*, p.70

158 Karl Christian FELMY, *Dogmatica experienţei eclesiale*, p.200

159 Daniel BENGA, „Încercări de epistemologie teologică ortodoxă", în *Ortodoxia*, an LVI, Nr. 3-4 din 2005 pag 89

160 Cristinel IOJA, *Raţiune şi mistică*, p. 129

161 *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Canoanele, Cântarea 9, Canonul Mironosiţelor, 1, p. 111

Tâlharul de pe Cruce, care L-a cunoscut și L-a lăudat pe Hristos, deîndată adică *astăzi* a dobândit Raiul. Pilda lui trebuie să ne călăuzească și pe noi spre a-L lăuda și preamări pe Dumnezeu, pentru a deveni cetățeni ai Raiului. Pilda rugăciunii tâlharului trebuie să fie pentru noi dătătoare de nădejde. Ea arată puterea rugăciunii și a laudei aduse lui Dumnezeu:

> *„În curțile Tale Te voi lăuda pe Tine, Mântuitorul lumii și, plecându-mi genunchii, mă voi închina puterii Tale celei nebiruite, seara și dimineața și la amiază, și în toată vremea, Te voi binecuvânta, Doamne!"*[162]

Cu toate că suntem datori în toată vremea a lăuda și binecuvânta pe Dumnezeu, Părinții ne învață că este un timp de muncă și un timp de rugăciune. Avva Antonie, nedumerit de felul în care trebuie să viețuiască ca să se mântuiască, a strigat către Domnul zicând: Ce voi face? Cum mă voi mântui? Răspunsul l-a aflat văzând pe cineva, ca sine șezând și împletind funie și sculându-se lăsa lucrul și trecea la rugăciune și apoi iarăși se întorcea la munca sa[163]. Despre timpul de rugăciune sau timpul liturgic se spune că asociază de fapt două forme de timp. Timp cronologic exprimat prin derularea slujbelor Bisericii și timpul sacru, exprimat de regulă prin cuvintele *în vremea aceea*. Imnele sărbătorilor folosesc adeseori cuvântul *astăzi*, prin aceasta arată că timpul sărbătorii actualizează evenimentele veșnice ale mântuirii[164].

---

[162] *Penticostar,* Duminica Cincizecimii, la Vecernia mare, la Doamne strigat-am, 6, p. 320

[163] *Patericul,* Pentru Avva Antonie, 1, p. 7

[164] M. A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită,* pp. 183-184

Despre timpul liturgic se spune că este timpul actualizării. Sărbătoarea nu este doar aducere aminte ci trăire în prezent a evenimentului, în comuniunea Bisericii. Nu există contradicție între timp și eternitate, în timpul liturgic[165]. Nu vom cunoaște niciodată taina care îmbracă sărbătorile dacă nu o vom trăi, făcând din ea, taina vieții noastre, taina existenței noastre[166]. Despre modul în care noi percepem timpul vieții noastre, părintele Stăniloae zice: „Dacă e adevărat că există mai multe dimensiuni ale timpului, acesta este mai cu seamă un timp necronologic, în momente foarte intense spunem că timpul se oprește: experiența unui altfel de timp e ca un prezent, ca o clipă care durează! E timpul marilor experiențe umane, ca iubirea, frumusețea, moartea... De fiecare dată când există o revelație, accedem la acel timp. E un fel de meta-timp pe care-l atingem printr-o străpungere în afara timpului cronologic. E de asemenea cel al comuniunii sfinților"[167]. Preocuparea omului trebuie să fie pe de o parte de a accede la acest timp, pe de altă parte de a rămâne aici în această stare de uimire, de bucurie nespusă, de iubire. Numai prin experiența comuniunii în Hristos și în Biserică, omul poate prelungi acest timp al fericirii nesfârșite[168]. Omul percepe timpul ca o derulare prezentă, un cântec, un cuvânt, o mișcare. Înțeles subiectiv, timpul înregistrează timpul în derulare

[165] M. A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită,* p. 184

[166] Cristinel IOJA, *Homo Adorans: între Iisus Hristos şi politeismul lumii contemporane*, Editura Universităţii „Aurel Vlaicu" Arad, 2008, p. 244

[167] M. A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită,* pp. 180-181

[168] M. A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită,* pp. 174-175

din lumea fizică, dar se măsoară cu unitatea de măsură a fiecărei persoane[169]. Timpul Penticostarului este un timp al experienței lui Hristos cel Înviat, al bucuriei învierii, când cântăm împreună în comuniunea Bisericii, urmând îndemnurile imnografilor, slăvind pe Dumnezeu cu *inimă curată*[170]. Acest timp sacru, este timpul întâlnirii cu Dumnezeu. Această întâlnire implică iubirea aproapelui, ca semn al iubirii Sale (1 Ioan 4, 20). Astfel, acest timp este un timp de preamărire adusă lui Dumnezeu, dar și al binefacerii în folosul aproapelui, este o împlinire a sfințeniei. Sfințenia vieții, este un răspuns al omului la chemarea lui Hristos, este o împropriere a timpului sacru pe care îl oferă rugăciunea în Biserică. Sfinții prin viața lor, ne învață că pentru a deveni cineva bun și înțelept este nevoie de nevoință, un timp îndelungat. Este nevoie de stăruință, de încercare, întărite de dorul de sfințenie. Din viețile sfinților, cunoaștem că sfințenia este rodul nevoințele îndelungate în timp și al rugăciuni neîncetate. Timpul este un element prețios în iconomia mântuirii[171]. În Ortodoxie, mântuirea este legată de sfințenie „sfințenie fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu" (Evrei 12, 14). Prin dobândirea sfințeniei se dobândește și asemănarea cu Dumnezeu, iar asemănarea cu Dumnezeu e temei al comuniunii a omului cu Dumnezeu și cunoașterii lui Dumnezeu[172]. Această viață este un timp dat nouă de Dumnezeu pentru a dobândi toate aceste

[169] Caius C. Cuțaru, *Problematica timpului în metafizica augustiniană*, Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, 2010, p. 266

[170] *Penticostar*, Utrenia Învierii, Tropar gl. 6, p. 13

[171] DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Timp înveşnicit în comori netrecătoare", în *Ortodoxia*, Seria a II-a, Anul I, Nr. 1, 2009, pp. 11-29, p.23

[172] DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Timp înveşnicit în comori netrecătoare", p.24

bunătăți, pentru a pune început bun vieții veșnice (Luca 17, 20-21)[173]. Penticostarul îndeamnă credincioșii, de-a lungul întregi perioade, într-un anume fel, a aduce laudă lui Dumnezeu. Astfel, în prima zi după înviere, femeile mironosițe venite la mormântul Domnului, au fost întâmpinate de un înger al Domnului, care le-a îndemnat să-L laude și să-L preaslăvească pe Domnul:

> *”Fiind Tu Mirul cel ceresc, foarte de dimineață a venit ceata femeilor să ungă cu mir trupul Tău; și au aflat pe înger grăind către dânsele: Toate lucrurile Domnului pe Domnul lăudați-L și-L preaînălțați întru toți vecii”*[174]

Femeile urmând îndemnul îngerului, bucurându-se s-au închinat Domnului:

> *„Femeile cele de Dumnezeu înțelepțite, cu miruri către Tine au alergat; și, bucurându-se, s-au închinat Ție, Dumnezeului celui viu, pe Care, ca pe un mort, cu lacrimi Te căutau; și Pastile cele de taină, ucenicilor Tăi, Hristoase, le-au binevestit”*[175].

Și mergând au dus vestea cea bună a Învierii Domnului:

> *„Miresme aducând femeile cu căldură la mormânt, Mântuitorule, se bucurau cu sufletele de strălucirea îngerului și Te propovăduiau pe Tine Dumnezeu a toate*

[173] DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Timp înveşnicit în comori netrecătoare”, p.27

[174] *Penticostar,* Tricântări, la Pavecerniţă, Vineri a Doua săptămână după Paşti, seara, Cântarea 8, 3, p. 419

[175] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 7, 1, p. 20

și Ucenicilor grăiau: Cu adevărat a înviat din mormânt
Viața tuturor!"[176]

Celor doi ucenici care mergeau spre Emaus, auzind cuvintele Mântuitorului s-au încălzit inimile lor și l-au primit pe Hristos în casă și poftindu-L la cină L-au recunoscut și recunoscându-L au lăsat totul și s-au întors la Ierusalim, pentru a vesti Învierea lui Hristos și a lăuda pe Dumnezeu în comuniunea celorlalți ucenici ai lui Hristos, după cum spune imnul:

„O, preaînțelepte judecățile Tale, Hristoase! Cum lui Petru, prin giulgiurile singure, i-ai dat să cunoască învierea Ta! Și cu Luca și cu Cleopa împreună-călătorind vorbeai; și vorbind, nu îndată Te-ai arătat pe Sineți. Pentru aceasta, ai și fost mustrat, ca și cum ai fi fost un străin în Ierusalim și n-ai fi fost părtaș al sfaturilor lor până în sfârșit. Ci ca Cel ce pe toate spre folosul zidirii le orânduiești, și proorociile cele despre Tine le-ai tâlcuit și când ai binecuvântat pâinea, ai fost recunoscut de dânșii, ale căror inimi și mai-nainte de aceasta erau aprinse spre a Te cunoaște; care, iată, au și propovăduit deslușit ucenicilor adunați învierea Ta, prin care miluiește-ne pe noi!"[177]

Toma, ucenicul care altădată era hotărât să meargă până la moarte, alături de Hristos, s-a îndoit de spusele celorlalți ucenici despre învierea Lui, dar după ce L-a văzut și I s-a îngăduit să se

[176] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Canoanele, Sedelnele, 1, p. 102
[177] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Stihira Evangheliei, p. 148

atingă de coasta Lui, în sufletul lui s-a trezit credința, după cum spune imnul:

> *„O, uimitoare minune! Necredința a rodit credință nezdruncinată. Că zicea Toma: de nu voi vedea, nu voi crede! Dar pipăind coasta, a mărturisit pe Cel întrupat, ca pe însuși Fiul lui Dumnezeu. L-a cunoscut ca pe Cel ce a pătimit cu trupul, L-a propovăduit ca pe Dumnezeul Cel înviat; și a grăit cu glas de bucurie: Domnul meu și Dumnezeul meu, slavă Ție!”*[178].

de asemenea:

> *„Dumnezeiești ucenici văzând pe Hristos, Viața tuturor, sculat din mormânt, se închinau Lui, cu multă dragoste, cu cuget drept și cu bucurie în suflete”*[179].

Pentru a dobândi cunoașterea lui Dumnezeu și noi ne rugăm și Îl lăudam și zicem:

> *„...dă-ne înțelegere ca și lui Toma, ca să grăim Ție: Domnul meu și Dumnezeul meu, slavă Ție!”*[180]

După arătările înaintea ucenicilor și a mironosițelor, *Penticostarul*, descrie în imnele sale, laudele aduse lui Dumnezeu de către cei vindecați. Slăbănogul de la Vitezda, după ce rugăciunea lui a fost ascultată și s-a tămăduit de neputințele lui a strigat: *Atotpu-*

[178] *Penticostar,* Joi în săptămâna a doua după Paşti, la Vecernie, Stihirile Praznicului, 4, p. 82

[179] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Canoanele, Cântarea 6, 3, p. 144

[180] *Penticostar*, Duminica Tomii, La Vecernie, la Stihoavnă, 4, p. 64

ternice, Doamne, slavă Ție!"[181]. Imnele săptămânii a cincea, începând cu Duminica Samarinencei, exprimă cuvintele de laudă și rugăciune ale acestei femeii din Samaria, înaintea Mântuitorului Hristos:

> *„Când Domnul a venit la fântână, samarineanca a rugat pe Cel Milostiv: Dă-mi apa credinței și voi primi apele botezului, bucurie și izbăvire, Dătătorule de viață, Doamne, slavă Ție!"*[182]

Pentru lauda adusă, Mântuitorul Hristos îi dăruiește femeii samarinence, cunoștiința de Dumnezeu precum spune cântarea:

> *„Samarinencei, care a cerut de la Tine apă, i-ai dat, Doamne, cunoștința puterii Tale. Pentru aceasta, în veci nu va mai înseta, lăudându-Te pe Tine"*[183].

În săptămâna a șasea, *Penticostarul* amintește de minunea vindecării orbului din naștere:

> *Dobândind orbul lumina a văzut pe Cuvântul Părintelui, asemenea la înfățișare cu făptura omenească; prin Care a privit, ca și ceilalți oameni, soarele cel purtător de lumină și stăpânitor al zilei, bucurându-se de acea vedere minunată, prin care a fost văzut*

[181] *Penticostar* , Duminica Slăbănogului, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Stihirile idiomele, 2, p. 137

[182] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Idiomelele samarinencei, 2, p. 184

[183] *Penticostar,* Duminica Samarinencei, Canoanele, Cântarea 4, Canonul samarinencei, 4, p. 191

mergând drept și străbătând cărările, fără poticnire. Și a cunoscut pe Cel ce 1-a luminat, Fiu al lui Dumnezeu, Care, pentru prea multa Lui milostivire, S-a întrupat, și rămânând ceea ce era, adică Dumnezeu, S-a făcut om; și luând ceea ce nu era, a păzit neamestecată unirea celor două firi[184].

Despre datoria omului, de a slăvi pe Dumnezeu, pentru a se vindeca de boli, vedem și în răspunsul din Filocalie al lui Varsanufie: dacă ne bucurăm pentru tămăduirea trupului întru numele lui Dumnezeu, ce vom spune despre curățirea desăvârșită de toate patimile care se va da sufletului nostru întru numele înfricoșător și slăvit al lui ? Câte glasuri, limbi, și gânduri, inimi îi vor putea da Lui cuvenita doxologie?[185].

„Îngerii și oamenii, Mântuitorule, laudă învierea Ta cea de a treia zi, prin care s-au luminat marginile lumii și din robia vrăjmașului ne-am izbăvit toți, care cântăm: Făcătorule de viață, Atotputernice Mântuitorule, mântuiește-ne pe noi cu învierea Ta, Unule, Iubitorule de oameni"[186].

Legătura cu Dumnezeu este indispensabilă pentru mântuirea omului. Omul este cel care are nevoie de Dumnezeu, de aceea în

[184] *Penticostarul*, Luni în săptămâna a şasea după Paşti, la Utrenie , la Stihoavnă, 3, p. 237

[185] VARSANUFIE şi IOAN, *Scrisori duhovniceşti*, 82, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol. 11, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, pp. 104-105

[186] *Penticostar,* Miercuri în Săptămâna luminată, la Vecernie, la Doamne strigat-am, Alte stihiri ale lui Anatolie, 2, p. 45

toată vremea este dator a lauda pe Dumnezeu, a mulțumi pentru tot ceea ce a primit de la El[187].

> *„Venit-ai în lume, Tu, Doamne, lumina mea, Lumină sfântă, Care întorci din întunericul necunoștinței, pe cei ce Te laudă pe Tine cu credință”*[188].

În concluzie, după cum spune și acest imn, Hristos este cel ce întoarce din întunericul necunoștinței pe cei ce Îl laudă cu credință. Viața duhovnicească, este viața trăită după învățătura lui Hristos. Mântuitorul Hristos „e pilda și puterea pentru iubirea, smerenia, jertfa, curăția pe care trebuie să le câștigăm”[189]. În ziua Cincizecimii, Sfântul Duh s-a pogorât peste grupul celor adunați la rugăciune, nu S-a pogorât peste un vreun apostol singur, sau în vremea vreunei alte preocupări ci peste apostolii uniți în credința în Hristos, în starea de rugăciune, în locașul destinat rugăciunii. Sfânta Liturghie precum și celelalte Sfinte Taine ale Bisericii, sunt o continuare a Cincizecimii sau o pogorâre a Sfântului Duh și a lucrării Lui, peste cei adunați în locașul sfânt pentru rugăciune[190].

---

[187] Marc-Antoine COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru Stăniloae, *Mica dogmatică vorbită,* p. 170

[188] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a 4-a după Paşti, Canoane, Cântarea 5, Irmos, p. 163

[189] Dumitru STĂNILOAE, nota 261, la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, în vol. *Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova 1990, p. 420

[190] Dumitru STĂNILOAE, *Cultul Bisericii Ortodoxe, mediu al lucrărilor Sfântului Duh asupra credincioşilor*, în rev. „Ortodoxia” nr. 1 din 1981 p. 9

II. FUNDAMENTELE ANTROPOLOGICE ALE GNOSEOLOGIEI ORTODOXE REFLECTATE ÎN PENTICOSTAR

2.1. Revelație și cunoaștere

> *„Cât de firesc, și cât de potrivit lucru este cerurilor celor cuvântătoare a vesti neamurilor, cu limbi în chip de foc, slava lui Dumnezeu, a Celui ce a înfrumusețat cerurile cu foc și a luminat lumea cea văzută, împreună cu Fiul și cu Duhul”*[191].

Revelația divină naturală și supranaturală „a luminat umanitatea cu privire la cunoașterea lui Dumnezeu”[192]. Învățătura de credință a Bisericii, se întemeiază pe Revelația divină și este dată credincioșilor prin cele două izvoare: Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție[193]. Sfântul Maxim Mărturisitorul spune: „Cel ce vrea să călătorească drept fără greșeală spre Dumnezeu, are nevoie în chip necesar de amândouă: de cunoștința Scripturi în Duh și de contemplația naturală a lucrurilor după Duh, ca cel ce dorește să devină iubitor desăvârșit al desăvârșitei înțelepciuni, să poată dovedi că amândouă legile cea naturală și cea scrisă, sunt de cinste egală și

[191] *Penticostar,* Miercuri după Rusalii, la Vecernie, la Doamne strigat-am, Stihirile Praznicului, 1, p. 354

[192] P.S. EMILIAN LOVIȘTEANUL, *Înfăptuirea misiunii bisericești în parohie și mănăstire*, p. 9

[193] Pr. prof. dr. Isidor TODORAN, Arhid. Prof. dr. Ioan ZĂGREAN, *Teologia Dogmatică, Manual pentru Seminariile Teologice*, Ediţia a 9-a, Editura Renaşterea, 2009, p. 58

învață aceleași lucruri"[194]. Cunoașterea lui Dumnezeu rămâne o mare taină și presupune o cunoaștere directă, personală, ce poate fi dobândită doar prin experiența de viață, prin credință, nevoință și iubire. Această cunoaștere nu poate fi dobândită prin efort intelectual, oricât de multă cunoaștere intelectuală am dobândi. Cunoașterea intelectuală, ne dă doar cunoștințe despre Dumnezeu, dar ca să-L cunoaștem pe El, trebuie ceva mai mult. Dumnezeu se descoperă mai întâi prin creația Sa și prin conștiința omului dar chiar și atunci când Se revelează, taina tot rămâne[195].

> *„Pe Dumnezeu, Cel slăvit fără tăcere de îngeri, întru cele de sus, cerurile cerurilor, pământul și munții, dealurile și adâncul și tot neamul omenesc cu cântări îl binecuvântează, ca pe Făcătorul și Izbăvitorul"[196].*

Omul înțelege revelația și va ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu, în măsura credinței și atât cât este nevoie în vederea mântuirii. Dumnezeu se descoperă omului, pe măsura creșterii lui duhovnicești, precum părinții trupești, se îngrijesc a-l învăța pe prunc, doar ceea ce poate înțelege pe măsura creșterii lui. Omul creat după chipul lui Dumnezeu, înainte de a păcătui, avea puterea de a-L cunoaște pe Dumnezeu, dar după cădere s-a îndepărtat, s-a înstrăinat de Dumnezeu, a decăzut, *chipul Său a fost stricat de patimi*[197] și a

[194] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2006, pp.189-190

[195] IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică după învăţăturile prin viu grai ale Părintelui Ioannis Romanidis,* vol. 1, p. 113

[196] *Penticostar,* Duminica Slăbănogului, Canoane, Cântarea 8, Irmos, p. 146

[197] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna luminată, la Vecernie, Şi acum...p. 45

pierdut puterea de cunoaștere a lui Dumnezeu. După cădere, omul ar fi avut posibilitatea să-l cunoască pe Dumnezeu din măreția creației. Creația poartă în ea pecetea unei raționalități pe care omul are puterea de a o înțelege. Văzând armonia și măreția acestei creații, omul putea să înțeleagă că ea nu este rodul hazardului, ci este opera unui Creator atotputernic, *Cel ce pe toate spre folosul zidirii le orânduiește*,[198] și cunoscând pe *Stăpânul legii*[199], să-și îndrepte viața depărtându-se de orice nelegiuire ce tulbură armonia creației și astfel să împlinească toată virtutea. Creația a fost adusă de Dumnezeu la existență și *umplută de slava Lui* [200] tocmai pentru ca prin ea omul să-L cunoască și să-L preamărească și odată cu aceasta și omul să fie înălțat la desfătarea slavei Lui, fiindcă El se descoperă sufletului care neîncetat se îndeletnicește cu preamărirea Lui. Văzând rătăcirea și suferințele oamenilor, Dumnezeu le-a dăruit din iubire, Legea și proorocii (Romani 3,2), pentru a-i întoarce din rătăcirea lor. Dacă ar fi luat aminte la toate acestea, oamenii ar fi avut posibilitatea să-L regăsească și să-L cunoască pe Dumnezeu, dar în împietrirea inimii lor, ei n-au luat aminte la acestea, mai mult decât atât, proorocii au fost prigoniți și omorâți iar oamenii și-au făurit idolii lor, depărtându-se atât de mult de Dumnezeu încât păreau a fi niște ființe neraționale prin vieţuirea lor[201].

---

198 *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Stihira Evangheliei, p. 148

199 *Penticostar*, Marţi, a patra săptămână după Paşti, la Utrenie, după a doua Catismă, Sedealna Praznicului, p. 155

200 *Penticostar,* Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 1, 3, p. 9

201 Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, XII, în PSB 15, Trad. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 105

Legea dată de Dumnezeu, la Cincizecimea iudaică, nu este „începutul revelației divine cu privire la ființarea divină și la cea omenească, ci ea începe încă de la creație”[202]. Părinții Bisericii ne învață că Dumnezeu, Se descoperă treptat, după măsura și starea omului, pentru ca acesta să fie în măsură să înțeleagă mesajul dumnezeiesc. Omul înțelege mesajele revelației, numai în măsura apropierii de Dumnezeu[203]. Inspirați de textele Sfintelor Evanghelii și din scrierile Părinților Bisericii, imnografii Penticostarului au evidențiat în imnele lor *puterea Dumnezeirii*[204] și *slava lui Dumnezeu*[205]. La începutul Penticostarului, imnele ilustrează tânguirea creației, văzându-L pe Hristos răstignit: „*soarele și-a ascuns razele, și stelele și-au tăinuit lumina, și pământul cu multă frică s-a clătinat, marea a fugit și pietrele s-au despicat*[206]. După Învierea lui Hristos, imnul spune: *Strigă piatra aceasta, glăsuiesc peceţile pe care voi punându-le, ați așezat străjeri să păzească mormântul: Cu adevărat a înviat Hristos și este viu în veci!*[207]. De asemenea, imnele subliniază și bucuria naturii atunci când lumina lui Hristos cel Înviat, luminează tuturor:

[202] Ieromonah Nathanael NEACŞU, *Conştiinţă dogmatică şi viaţă duhovnicească în gândirea Părintelui Sofronie Saharov*, Ediţia a II-a, Editura Doxologia, Iaşi, 2015, p. 70

[203] Nicuşor SANDU, „Elemente pentru o antropologie duhovnicească în gândirea Sfântului Simeon Noul Teolog”, în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul IV, Nr. 1, 2008, p. 149

[204] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei mari, Cântarea 4, 2, p. 10

[205] *Penticostar,* Miercuri după Rusalii, la Vecernie, la Doamne strigat-am, Stihirile Praznicului, 1, p. 354

[206] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Icos, p. 11

[207] *Penticostar* , Duminica Mironosiţelor, Canoanele, Cântarea 8, Canonul Mironosiţelor, p. 110

> *„Acum toate s-au umplut de lumină: și cerul și pământul și cele de dedesubt. Deci să prăznuiască toată făptura învierea lui Hristos, întru Care s-a întărit”*[208]

Precum în Vechiul Testament, imaginea stâlpului de foc, a norului sau a rugului aprins, arătau grija lui Dumnezeu față de poporul Său așa și după Înviere, mormântul, giulgiurile și manifestările naturii înconjurătoare, toate mărturiseau lucrarea cea mântuitoare, ce s-a săvârșit prin Învierea lui Hristos:

> *„O, preaînțelepte judecățile Tale, Hristoase! Cum lui Petru, prin giulgiurile singure, i-ai dat să cunoască învierea Ta!*[209]. sau „*Cât de firesc, și cât de potrivit lucru este cerurilor celor cuvântătoare a vesti neamurilor, cu limbi în chip de foc, slava lui Dumnezeu, a Celui ce a înfrumusețat cerurile cu foc și a luminat lumea cea văzută, împreună cu Fiul și cu Duhul*”[210].

În Săptămâna Luminată, vineri, se prăznuiește Izvorul tămăduirii. Un imn spune:

> *„Râuri de tămăduiri izvorăști, Fecioară, celor ce cu credință aleargă neîncetat la izvorul tău, dumnezeiască Mireasă. Că în dar reverși tămăduirile, din belșug și cu prisosință, celor bolnavi; pe cei orbi, care aleargă la tine, îi faci să vadă lămurit; pe mulți șchiopi ai îndreptat și*

[208] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 3, 2, p. 16

[209] *Penticostar,* Duminica Slăbănogului, Stihira Evangheliei a cincea (a Învierii), p. 149

[210] *Penticostar,* Miercuri după Rusalii, la Vecernie, la Doamne strigat-am, Stihirile Praznicului, 1, p. 354

pe slăbănogi ai întărit; pe cel mort l-ai înviat prin întreita turnare a apei și ai vindecat durerile celor bolnavi de idropică și de năduf".[211]

Imnograful are grijă, să sublinieze că nu Izvorul Tămăduirii, tămăduiește neputințele oamenilor, ci Maica Domnului este izvorul acestor minuni, după cum se afirmă și în imnul următor:

„Cine va grăi puterile tale, o Izvorule care, fiind plin de neîmpuținate minuni, săvârșești lucruri multe și mai presus de fire? O, darurile cele mari, care le verși tuturor! Că nu numai bolile cele cumplite le-ai alungat de la cei ce cu dragoste aleargă la tine, ci și patimile cele sufletești le speli, curățindu-le, ceea ce ești cu totul fără prihană, dăruind, o dată cu toate acestea, și mare milă"[212].

În perioada Penticostarului, avem și relatarea minunilor prin care s-au vindecat slăbănogul și orbul din naștere. Acestea au fost săvârșite la scăldătoarea de la Vitezda, respectiv, la Izvorul Siloamului:

„Suitu-S-a Iisus în Ierusalim, la scăldătoarea oilor, ce se cheamă evreiește Vitezda, care avea cinci foișoare. În acelea zăcea mulțime de bolnavi, că îngerul lui

[211] *Penticostar*, Vineri în Săptămâna luminată, la Vecernie, la Doamne strigat-am, Alte stihiri ale Izvorului celui de viaţă primitor, 3, p. 51

[212] *Penticostar,* Vineri în Săptămâna luminată, la Vecernie, la Doamne strigat-am, Alte stihiri ale Izvorului celui de viaţă primitor, 4, p. 51

Dumnezeu, pogorându-se la vreme, tulbura apa și sănătate dădea celor ce veneau cu credință"[213].

Intr-un alt imn se amintește că:

„În scăldătoarea oilor, oarecând un înger se pogora și numai pe unul vindeca, într-un an; iar acum, cu Dumnezeiescul Botez, curățește Hristos mulțimi nenumărate"[214].

Atunci când Hristos, a vindecat, orbul din naștere i-a zis, acestuia:

"Mergi de te spală în scăldătoarea Siloamului! Iar acela, spălându-se, s-a făcut sănătos[215].

Imnografii au avut grijă să arate, că nu izvorul de la Vitezda, sau izvorul Siloamului, prin calitățile lor, au săvârșit minunile vindecării slăbănogului, respectiv a orbului, ci acestea s-au făcut cu puterea Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu, Care este *Izvorul tămăduirilor,* după cum mărturisește imnul:

„Fiul și Cuvântul Tatălui, Cel împreună fără de început și împreună-veșnic, Izvorul tămăduirilor"[216].

---

[213] *Penticostar* Duminica Slăbănogului, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Stihirile idiomele, 3, p. 137

[214] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Canoane, Canonul Slăbănogului, Cântarea 1, 4, p. 141

[215] *Penticostar*, Duminica Orbului, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Stihirile orbului, Slava..., p. 222

[216] *Penticostar,* Duminica Samarinencei, la Vecernia Mare, Idiomelele Samarinencei, 3, p. 184

Un alt imn, prezintă mărturia orbului, că Iisus a vindecat ochii lui:

> *„... cei de aproape ai lui ziceau către el; Cine ți-a deschis ochii, pe care nimeni din cei ce văd n-au putut să-i vindece? Iar el a grăit, zicând: Un om care se cheamă Iisus, Acela mi-a zis: Spală-te în Siloam, și am văzut. Acesta este cu adevărat Mesia-Hristos, despre Care a grăit Moise în Lege; Acesta este Mântuitorul sufletelor noastre*[217].

În fiecare săptămână a Penticostarului, se amintește de apa unui izvor sau a unei fântâni. Astfel se amintește de Izvorul tămăduirii, de scăldătoarea de la Vitezda, de fântâna lui Iacob, de izvorul Siloamului, iar cântarea a treia a Canonului Învierii, amintește de *băutura cea nouă*, de *izvorul nestricăciunii*[218]. Răspunsul la aceasta îl găsim la Părintele Stăniloae, care spune:

> „Hristos afirmă despre Sine că va da o apă pe care o va bea cineva, nu va mai înseta în veci. Căci e apa vie, curgătoare, având în ea izvorul nesfârșit din care curge. Mai mult chiar, apa ce-a dat-o Iacob n-a fost din el, ci a fost din creația lui Dumnezeu, care e mărginită. Apa lui Iisus este din El însuși, izvorul nesfârșit al vieții. De fapt numai persoana este izvor de apă, sau de viață spirituală pentru altul. Dar persoana ome-

[217] *Penticostar*, Duminica Orbului, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Stihirile orbului, 2, p. 221-222

[218] *Penticostar*, Canonul învierii, Cântarea 3, Irmos , p. 16

> nească nu poate să dea din ea o viață nemărginită, pentru că ea însăși este mărginită; Hristos însă, fiind Dumnezeu, intrat în comuniune cu noi, ne dă o viață veșnică, pentru că ea curge din El la nesfârșit, pe măsura puterii noastre de-a o bea, de-a o primi"[219].

Toate minunile acestea au rolul de a trezi conștiința oamenilor și a le întări credința în Fiul lui Dumnezeu, pentru ca nu cumva să creadă că izvorul în sine are puterea de a face aceste minuni și a-și muta credința de la Creator la creație. Părinții Bisericii „s-au opus adaptării revelației divine la capacitățile rațiunii umane, accentuând faptul că nu trebuie să-L coborâm pe Dumnezeu la măsurile omului, ci omul trebuie ridicat - păstrându-se distincția fundamentală dintre creat și necreat - la măsurile Iui Dumnezeu, adică să devină un Dumnezeu după har sau prin participare"[220]. Omul se ridică la măsurile lui Dumnezeu, cu ajutorul harului dumnezeiesc, după cum spune un imn:

> *„Izvorul cel curgător al înțelepciunii Tale izvorăște băutură duhovnicească, din care bând, ne umplem de învățături dumnezeiești"*[221].

Cunoașterea din creație este dată de revelația naturală, raționalitatea sa, converge către Rațiunea supremă, Dumnezeu[222].

---

[219] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 660, la Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 366

[220] Cristinel IOJA, *Raţiune şi mistică*, p. 223

[221] *Penticostar,* Sâmbătă în Săptămâna a 4-a după Paşti, la Utrenie, la Stihoavnă, p. 181

[222] Pr. prof. dr. Gheorghe PETRARU, *Cunoaşterea lui Dumnezeu după Sfântul*

Creația este cea dintâi care mărturisește că Dumnezeu există: „*Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria*"(Ps. 18,1) dar și puterea și dumnezeirea Lui: „*cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la facerea lumii, înțelegându-Se din făpturi, adică veșnica Lui putere și dumnezeire*"(Rom. 1, 19-20). Prin aceasta, omul a auzit cu mintea, rațiunile (cuvintele) cunoștinței de Dumnezeu, și a înțeles, din manifestarea creației, despre providența și judecata lui Dumnezeu[223]. Dumnezeirea Lui, nu e nici văzută de toți, dar nu este nici ascunsă, cu totul. Prin veșnica Lui putere și prin dumnezeirea Lui, El cârmuiește creația, într-o armonie desăvârșită. Modul cum ajungem la cunoașterea celor nevăzute din contemplarea celor văzute este descris de Sfântul Maxim Mărturisitorul:

> „rațiunile lucrurilor, întocmite dinainte de veacuri în Dumnezeu, precum Însuși a știut, rațiuni pe care sfinții bărbați au obiceiul să le numească și bune voirii. Acestea fiind nevăzute, se văd prin înțelegere din făpturi. Căci toate făpturile lui Dumnezeu, contemplate de noi prin fire, cu ajutorul cuvenitei științe și cunoștințe, ne vestesc în chip ascuns rațiunile după care s-au făcut și ne descoperă prin ele scopul așezat de Dumnezeu în fiecare făptură"[224].

Simeon Noul Teolog, în vol. „Teologia Mistică Poetică", Coord. Ioachim Băcăuanul, Editura Basilica a Patriarhiei Române, Bucureşti, 2012, p.132

[223] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, trad. Pr. prof. Dumitru Stăniloaie, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, p. 178

[224] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, trad. Pr. prof.

Lumea poate fi cunoscută „ca operă a lui Dumnezeu prin cele trei funcții ale spiritului omenesc: prin rațiune, care constată armonia dintre componentele ei și bunul rost al acesteia, prin sensurile intuite în ea de înțelegerea minții și, în sfârșit, printr-o simțire unită cu această înțelegere. Văzând omul că toate au fost făcute de Dumnezeu din iubire față de el pentru a-i asigura prin comuniunea cu El, viața veșnică, nu poate să nu se trezească și în om o iubire față de Dumnezeu. Aceasta este o simțire legată de înțelegere, o simțire înțelegătoare. Dar aceasta poate fi și o sesizare a prezenței lui Dumnezeu prin minte, prin spirit, asemenea sesizării celor materiale prin simțurile trupului"[225].

> *„Înnoiești pe pământeni, Ziditorule, făcându-Te pământean"*[226]

Revelația lui Dumnezeu, prin întruparea Cuvântului, ca desăvârșire a revelației Sale, ca *Cel Ce Este*, reprezintă o atragere a noastră, după har, la relația filială ipostatică, ce există între Tatăl și fii, o chemare la starea de comuniune[227]. Dintotdeauna, omul a simțit taina lui Dumnezeu și în aceasta se regăsește pe sine, găsește chipul omului desăvârșit, pe care trebuie să-l dobândească. Dumnezeu a vorbit oamenilor, prin intermediul oamenilor luminați,

dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia,* vol. 3, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2009, p. 74

[225] Nicuşor SANDU, „Elemente pentru o antropologie duhovnicească în gândirea Sfântului Simeon Noul Teolog", în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul IV, Nr. 1, 2008, p. 153

[226] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei mari, Cântarea 5, 1, p. 10

[227] Ieromonah Nathanael NEACŞU, *Conştiinţă dogmatică şi viaţă duhovnicească în gândirea Părintelui Sofronie Saharov*, p. 150

prin împrejurările vieții și prin glasul conștiinței, prin toate chemându-l să ajungă la desăvârșirea sa[228]. La plinirea vremii, a trimis pe Însuși Fiul Său *să înnoiască pe pământeni, făcându-Se pământean*[229]. Despre *înnoirea pământenilor*, Sfântul Atanasie scrie: „Deci, ce trebuia să facă Dumnezeu? Ce altceva decât să înnoiască existența lor după chipul Său, ca prin aceasta să-L poată cunoaște oamenii iarăși pe El? Dar aceasta cum s-ar fi putut întâmpla altfel, decât venind însuși Chipul lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru Iisus Hristos? Căci prin oameni nu era cu putință de vreme ce ei au fost făcuți după chipul Lui. Dar nici prin îngeri, căci ei nu sunt chipuri. De aceea a venit însuși Cuvântul lui Dumnezeu, Care în calitate de Chip al Tatălui să poată rezidi pe omul cel după chipul Lui"[230]. Întruparea Fiului lui Dumnezeu l-a făcut pe om părtaș Sfintei Treimi[231]. Imnografii Penticostarului, au dezvoltat această temă a revelației desăvârșite, dar și a *înnoirii chipului* prin Întruparea Mântuitorului Hristos, pentru a înțelege mesajul Revelației, urmând atât textul Sfintei Scripturi cât și Sfânta Tradiție, îndeosebi Hotărârile Sinoadelor Ecumenice anterioare dar și scrierile Părinților Bisericii.

---

[228] Antonie BLOOM, Mitropolitul Surojului, *Despre credinţă şi îndoială*, trad. Mihai Costiş, Editura Cathisma, Bucureşti, 2007, p. 57

[229] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei mari, Cântarea 5, 1,p. 10

[230] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Cuvânt despre întruparea Cuvântului*, XII-XIII, Scrieri, partea I, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p.107

[231] P.S. EMILIAN LOVIȘTEANUL, *Înfăptuirea misiunii bisericești în parohie și mănăstire*, Editura Mitropolia Craiovei, 2015, p. 9

> *„Astăzi să se bucure cu strălucire cerul și pământul, că Hristos S-a arătat întrupându-Se ca un om, ca să scoată din blestem pe Adam dimpreună cu tot neamul; și s-a făcut cunoscut pretutindeni prin minuni, venind în Samaria; și a stat înaintea unei femei, cerând apă, Cel ce îmbracă norii cu ape. Pentru aceasta, toți credincioșii să ne închinăm Celui ce a sărăcit de bună voie pentru noi, prin hotărârea Sa cea plină de îndurare"*[232].

Cunoașterea adevărată a lui Dumnezeu o dobândim numai prin experiența lui Hristos cel Înviat, căci *Hristos S-a arătat întrupându-Se ca un om*[233], sau după cum spune Scriptura „Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr" (In 1,14). Dacă „Legea s-a dat prin Moise, harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos. Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut" (In 1, 17-18). Cunoașterea lui Dumnezeu începe prin creație și din Scripturi, cu ajutorul rațiunii, dar se împlinește prin credință: *„Ascultați graiurile proorocilor și cunoașteți că Acesta este cu adevărat Izbăvitorul lumii și cel Atotputernic"*[234]. Imnografii Penticostarului mărturisesc: *„Cărțile dumnezeieștilor Scripturi și propovăduirile înțelepților grăitori de cele dumnezeiești, împlinire au luat cu adevărat"*[235]. Părinții

[232] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Litie, 1, p. 185

[233] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Litie, 1, p. 185

[234] *Penticostar*, Joi în Săptămâna luminată, la Vecernie, la Doamne strigatam, Alte stihiri, ale lui Anatolie, 3, p. 47-48

[235] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a șasea după Paști, Canonul, Cântarea 1, 1, p. 245

Bisericii, au crezut și au urmat învățătura Sfintelor Scripturi și dobândind cunoașterea cea adevărată, au transmis-o prin imnele liturgice. Referindu-se la întruparea lui Hristos, Sfântul Apostol Pavel zice: „cu adevărat, mare este taina dreptei credințe: Dumnezeu S-a arătat în trup"(1 Tim. 3,16), iar imnograful spune: „*S-a arătat întrupându-Se ca un om*"[236]. Prin Întruparea Sa, Fiul lui Dumnezeu „nu dezvăluie oamenilor dumnezeirea Sa așa cum este în Sine ci o manifestă prin posibilitățile naturii omenești. Descoperirea lui Dumnezeu, este numai o descoperire sub vălul ființei și mijloacelor de manifestare omenești. Prin legarea divinului, de concretul uman, Dumnezeu dă omului căzut, posibilitatea ca de la vederea cu ochiul trupesc să se ridice la vederea cu ochiul spiritual: îi deschide ochiul spiritual prin cel material. În Iisus Hristos, dumnezeiescul nu apare vizibil, iar cei ce-L vedeau pe Hristos, cunoșteau și dumnezeirea Lui, fără să o vadă"[237]. Nașterea Sa, din femeie, este amintită în Sfânta Scriptură dar au preluat-o și imnografii: „*când a venit plinirea vremii, Dumnezeu, a trimis pe Fiul Său, născut din femeie* (Gal. 4,4), în imne aflăm că „*Pe Tine, cel ce după fire ești Fiul lui Dumnezeu, Te știm zămislit în pântecele Maicii lui Dumnezeu și făcut om pentru noi*[238]. Referitor la îndumnezeirea firii, Sfântul Apostol Petru zice: „*El ne-a hărăzit mari și prețioase făgăduințe, ca prin ele să vă faceți părtași dumnezeieștii firi*"(2 Pet. 1,4), iar imnele confirmă zicând: „*Cuvântul, Cel mai-nainte de veci și*

[236] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Litie, 1, p. 185

[237] Pr. Conf. Dr. Ştefan BUCHIU, „Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca revelaţie divină desăvârşită2, în rev. *Ortodoxia*, Anul LVIII, nr 3, 2007, p. 18

[238] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, Canoanele, Cântarea 9, Canonul Crucii-Învierii, 1, p. 382

fără de început, îndumnezeind în chip tainic firea omenească[239]. Revelația în Hristos nu este doar desăvârșită ci este Revelația în Hristos nu este doar desăvârșită ci este „o stare nouă, a umanității asumate de Fiul lui Dumnezeu. Prin unirea ipostatică, Cuvântul consubstanțial cu Tatăl a primit o natură creată, o natură umană, ca aparținându-i în mod propriu. Prin aceasta umanitatea lui Hristos a devenit un instrument de revelare al divinității; distinctă de divinitate, dar unită cu ea în unitatea unei persoane, ea este de atunci organul, mijlocul prin care Dumnezeu transmite Revelația pe care o face despre El Însuși"[240].

Despre rolul mântuitor al Evangheliei, Scriptura zice: „noi cei ce mai înainte am nădăjduit întru Hristos. Întru Care și voi, auzind cuvântul adevărului, Evanghelia mântuirii voastre, crezând în El, ați fost pecetluiți cu Sfântul Duh al făgăduinței"(Ef. 1, 12-13), iar imnele mărturisesc : *Cel ce a scris de demult lui Moise poruncile Legii Vechi, acum alcătuiește luminat Legea harului*[241]. Despre aceasta Sfântul Clement Romanul, spune că Dumnezeu este Cel ce a deschis ochii inimii noastre ca să-L cunoaștem ... prin Iisus Hristos, Fiul Său cel iubit, prin El ne-a învățat, ne-a sfințit și ne-a cinstit... ca toate neamurile să-L cunoască[242]. Înțelegerea revelației, presupune o schimbare lăuntrică a omului, o strădanie spirituală,

[239] *Penticostar*, Înălţarea Domnului, Sedealna de după a 2-a catismă, p. 255

[240] Pr. Conf. Dr. Ştefan BUCHIU, „Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca revelaţie divină desăvârşită", p. 14

[241] *Penticostar*, Luni după Rusalii, la Pavecerniţă, Canonul către Preasfântul Duh, Cântarea 5, 3, p. 346

[242] Sfântul CLEMENT ROMANUL, *Epistola I către Corinteni*, LIX, *Scrierile Părinţilor apostolici,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1995,pp, 88-89

prin păşirea hotărâtă pe urcuşul duhovnicesc, cu ajutorul haric de la Dumnezeu şi cu râvnă pentru izbăvirea de patimi, prin asceză şi rugăciune, până la ajungerea la desăvârşita iubire[243], ştiut fiind că „iubirea este de la Dumnezeu şi oricine iubeşte este născut din Dumnezeu şi-L cunoaşte pe Dumnezeu" (1In. 4, 7-8). Imnografii Penticostarului, preiau mesajul Revelaţiei adus de Hristos şi îl aprofundează, îl transpun în limbajul imnografic şi îl redau credincioşilor într-o formă accesibilă, pe înţelesul lor, urmărind atât scopul doxologic cât şi cel al cunoaşterii lui Hristos cel Înviat. Prin întruparea, viaţa, pătimirile, jertfa şi învierea Sa, Hristos a descoperit oamenilor tot ce aveau nevoie pentru mântuirea sufletului lor[244]. Prin întruparea Sa, Hristos, nu se revelează ca rezultat al căutărilor intelectuale ci doar al lucrării duhovniceşti, al lucrării de mântuire a sufletului. Pe Hristos Îl vom cunoaşte, doar prin unirea deplină cu El. Cu toate că revelaţia este desăvârşită în Hristos, ea poate fi înţeleasă numai de cei cu inima curată, de cei ce se unesc cu Hristos[245]. Imnografii evocă şi ei această necunoaştere, îndeosebi atunci când se referă la arătările lui Hristos cel Înviat, înaintea ucenicilor şi a femeilor mironosiţe, dar şi în săptămânile următoare, când se referă la vindecările pe care Mântuitorul Hristos, le săvârşeşte şi sunt relatate de imnografi. Astfel, Sfinţii Apostolii care l-au văzut, l-au auzit, l-au pipăit după cum spune Sfântul Evanghelist Ioan, totuşi s-au îndoit de învierea lui Hristos. Imnografii redau

[243] Pr. prof. dr. Isidor TODORAN, Arhid. Prof. dr. Ioan ZĂGREAN, *Teologia Dogmatică,* p. 76

[244] Pr. Conf. Dr. Ştefan BUCHIU, „Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca Revelaţie divină desăvârşită", p. 20

[245] M. A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită,* p. 162

această îndoială și chiar necredința apostolilor față de învierea lui Hristos. Astfel Toma auzind mărturia celorlalți ucenicii spune: „*De nu voi pune degetul meu în coasta Lui și în rănile cuielor, nu voi crede că a înviat*[246], și abia după ce pipăie, și se umple de har cunoaște că în fața lui, stă Hristos cel Înviat și exclamă: *Domnul meu ești și Dumnezeul meu*[247]. De asemenea, Maria Magdalena, doar după ce este strigată pe nume, recunoaște glasul lui Iisus și *întorcându-se ea, cum L-a văzut, îndată a strigat: Domnul meu și Dumnezeul meu, slavă Ție!*[248]. Femeile Mironosițe, deși la început cu îndoială, au primit vestea învierii, atunci când l-au văzut pe Hristos cel Înviat, *bucurându-se, s-au închinat, Dumnezeului celui viu, pe Care, ca pe un mort, cu lacrimi Îl căutau; și Pastile cele de taină, ucenicilor Săi, le-au binevestit*[249]. După încredințarea despre învierea lui Hristos, imnele Penticostarului reflectă minunile Lui, săvârșite în perioada Cincizecimii, înainte de patimirile Sale și cu toate că nu este recunoscut de la început ca fiind Hristos, Fiul lui Dumnezeu, după ce săvârșește minunile, este recunoscut și slăvit după cum ne încredințează imnografii, *Hristos S-a arătat întrupându-Se ca un om, și s-a făcut cunoscut pretutindeni prin minuni*[250]. Astfel slăbănogul de la Vitezda, după ce a fost vindecat în chip minunat, L-a cunoscut pe Hristos și L-a *propovăduit înaintea iudeilor*[251] și L-a slăvit, după cum spune imnul:

---

[246] *Penticostar*, Duminica Tomii, La Laude, 2, p. 70

[247] *Penticostar*, Duminica Antipasha, la Utrenie, Canon, Icos, p. 67

[248] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, La Laude, Stihirile lui Anatolie, 3, p. 148

[249] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 7, 1, p. 20

[250] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, La Litie, Slavă...și acum... p. 185

[251] *Penticostar,* Duminica Slăbănogului, Sinaxar, p. 145

„Poruncii Tale, Hristoase, i-a urmat sănătatea trupului; și cel ce mai-nainte fusese slăbănog a fost văzut alergând și purtându-și patul, în care zăcuse mulți ani, cu cântări slăvind puterea Ta cea multă”[252].

Imnografii amintesc de mesianitatea lui Hristos și mai înainte ca El, să se descopere pe Sine ca fiind Mesia, înaintea femeii samarinence:

„Dacă trebuia să vină, negreșit, Mesia, iată Hristos-Mesia a și venit acum, iudeilor. Pentru ce vă amăgiți lepădându-vă de Cel drept, despre Care a scris în Lege Moise?”[253].

Samarineanca, după ce și-a deschis inima înaintea lui Hristos, a auzit mărturia Lui, L-a cunoscut ca fiind Mesia și L-a propovăduit cu atâta credință, încât cei din cetate au crezut și au venit să-L vadă:

„Izvorul începutului vieții, Iisus, Mântuitorul nostru, venind la fântâna patriarhului Iacov, a cerut de la femeia samarineancă apă să bea. Iar aceea spunându-I că iudeii nu au părtășie cu ei, înțeleptul Ziditor a îndrumat-o pe ea cu cuvinte pline de blândețe, mai ales spre cererea apei celei veșnice; pe care și primind-o, a propovăduit tuturor, zicând: Veniți de vedeți pe

[252] *Penticostar,* Duminica Slăbănogului, Canoanele, Cântarea 9, 4, p. 147

[253] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a patra după Paşti, Canoanele, Cântarea 3, Alt canon, 4, p. 162

> *Cunoscătorul celor ascunse și Dumnezeu, Care a venit în trup să mântuiască pe om"*[254].

Și toți ascultând cuvântul ei, au alergat să-L vadă și văzându-L au crezut[255].

O altă minune care a mișcat inimile oamenilor și prin care Hristos S-a revelat pe Sine ca fiind *Lumina lumii*, a fost minunea vindecării orbului din naștere, ilustrată de imnul următor:

> *„Ieșind Iisus din templu, a aflat pe un om orb din naștere; și făcându-I-se milă, a pus tină pe ochii lui și a zis către dânsul: Mergi de te spală în Siloam! Și spălându-se, a văzut, dând slavă lui Dumnezeu. Iar cei de aproape ai lui ziceau către el; Cine ți-a deschis ochii, pe care nimeni din cei ce văd n-au putut să-i vindece? Iar el a grăit, zicând: Un om care se cheamă Iisus, Acela mi-a zis: Spală-te în Siloam, și am văzut. Acesta este cu adevărat Mesia-Hristos, despre Care a grăit Moise în Lege; Acesta este Mântuitorul sufletelor noastre"*[256].

Orbul din naștere, după ce a fost vindecat a cunoscut pe Hristos, Lumina lumii, la cunoscut ca fiind Mesia-Hristos. Vedem că imnografii, continuă tema mesianității lui Hristos și în această duminică, tocmai pentru aprofundarea acestei învățături și încredințarea, că Iisus Hristos este Mesia cel așteptat. Hristos vindecă trupul, dar și sufletul. Sufletul este cel care cunoaște, dar pentru a

[254] *Penticostar,* Duminica Samarinencei, la Utrenie, la Laude, 9, p. 200

[255] *Penticostar*, la Vecernie, la Doamne strigat-am, Stihirile samarinencei, 2, p. 208

[256] *Penticostar*, Duminica Orbului, la Vecernia mare, la Doamne strigat-am, Stihirile orbului, 2, pp. 221-222

ajunge la ea, trebuie ca mai întâi să se vindece de patimi, după cum vedem din pilda acestui orb, ajunge la cunoașterea *Făcătorului și Dătătorului de lumină*, după cum se exprimă imnul următor:

> *„Fiind orbul luminat cu lumina cunoștinței de Dumnezeu, s-a ridicat la înălțimea treptei celei purtătoare de lumină; și chiar de fusese mai înainte orbit, și sufletește și trupește, acum cunoaște pe Făcătorul și Dătătorul de lumină, Cel care a strălucit din mormânt, a treia zi, și a luminat pământul cu învierea Sa. Din care a strălucit oamenilor, celor ținuți în întuneric, lumina zidirii celei din nou, pentru milostivire și mare milă”*[257].

După ce L-a cunoscut pe Hristos, orbul vindecat, L-a făcut cunoscut tuturor ca fiind *Mesia*[258], *Lumina Lumii*[259] și *Fiul lui Dumnezeu*[260] și L-a propovăduit cu putere și înaintea fariseilor:

> *Orbul a arătat orbirea celor ce vedeau prea bine, întunecând și mințile și sufletele și gândul celor ce priveau vederea lui de curând dobândită. Și strigându-1 ei, l-au întrebat cu asprime: Cum de vezi acum ca unul din cei ce văd lumina, tu, care erai orb din naștere și ședeai la*

[257] *Penticostar*, Marţi în Săptămâna a şasea după Paşti, la Stihoavnă, Stihirile Praznicului, 3, p. 242

[258] *Penticostar*, Duminica Orbului, la Vecernia mare, la Doamne strigat-am, Stihirile orbului, 2, pp. 221-222

[259] *Penticostar*, Luni în Săptămâna a şasea după Paşti, la Vecernie, la Doamne strigat-am, Stihirile Praznicului, pp. 234-235

[260] *Penticostar*, Luni în săptămâna a saşea după Paşti, Utrenie, la Stihoavnă, p. 237

> *drumuri și cerșeai? Iar el a arătat pe Cel ce i-a dat lumina și a făcut în lume luminile, din care se propovăduiește ca Fiu al lui Dumnezeu, mai înainte de început, Cel ce în vremile cele din urmă S-a făcut om din Fecioară, de la Dumnezeiescul Duh, din milostivire*[261].

Imnele Penticostarului, aprofundează apoi revelația lui Hristos, prin Canonul Înălțării și celelalte imne ale sărbătorii. Canonul Înălțării amintește de înălțarea cu trupul la cer a lui Hristos[262], de înălțarea firii omenești: „*Firea omenească, cea căzută prin stricăciune ai ridicat-o, Hristoase, și cu suirea Ta ai înălțat-o, și împreună cu Tine pe noi ne-ai preaslăvit*”[263], de trimiterea Duhului Sfânt: „*înălțatu-Te-ai întru slavă, împărate al îngerilor, ca să ne trimiți nouă pe Mângâietorul de la Tatăl*”[264], dar și de făgăduința de a rămâne împreună cu noi: „*Plinind rânduiala cea pentru noi, și pe cele de pe pământ unindu-le cu cele cerești, Te-ai înălțat întru slavă, Hristoase Dumnezeul nostru, de unde nicidecum nu Te-ai despărțit, ci ai rămas nedepărtat, grăind celor ce Te iubesc pe Tine: Eu sunt cu voi și nimeni împotriva voastră*[265]. Imnografii amintesc și ultimele învățături ale Mântuitorului adresate în viu grai ucenicilor și trimiterea lor la propovăduire:

> *„În munte mergând Ucenicii pentru înălțarea cea de pe pământ, înaintea lor a stat Domnul; și închinându-se*

[261] *Penticostar*, Luni în săptămâna a şaşea după Paşti, Utrenie, la Stihoavnă, p. 237
[262] *Penticostar*, Canonul Înălțării, Cântarea 3, 3, p. 257
[263] *Penticostar*, Canonul Înălțării, Cântarea 3, 4, p. 257
[264] *Penticostar*, Canonul Înălțării, Cântarea 4, 1, p. 258
[265] *Penticostar*, Canonul Înălțării, Condac, p. 260

Lui și învățând despre puterea ce s-a dat Lui pretutindeni, au fost trimiși în toată lumea, să propovăduiască învierea cea din morți și înălțarea la ceruri; cu care a și făgăduit că va fi împreună în veci, Cel fără de minciună, Hristos-Dumnezeu și Mântuitorul sufletelor noastre"[266].

Aflăm din cuprinsul Scripturii și a imnelor liturgice, că Mântuitorul Hristos se descoperă pe Sine, progresiv pe parcursul activității Sale publice, până la revelația deplină, ce se realizează după Învierea Sa. În lumina Învierii, vedem cu adevărat revelația deplină a lui Hristos. Sfinții Părinți L-au cunoscut pe Hristos prin viețuirea lor sfântă și cunoscându-L, au propovăduit adevărul cel mai presus de fire după cum aflăm din imnul următor:

„Fericiții înainte-stătători ai evangheliceștilor dogme și ai învățăturii celei mai presus de fire, primind toată luminarea duhovnicească a Sfântului Duh, au rostit din dumnezeiască însuflare, în cuvinte puține, dar cu mult înțeles, adevărul cel mai presus de fire, ca niște propovăduitori ai lui Hristos, luând de sus, în chip vădit, descoperirea lor, și, luminați fiind, au așternut în scris hotărârea cea de la Dumnezeu învățată"[267].

[266] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Utrenie, Stihira Evangheliei, p. 71

[267] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, la Laude, Stihirile Sfinţilor Părinţi, 2, p. 292

Cunoașterea lor, dobândită din experiența unirii cu Hristos, a fost așezată la temelia vieții duhovnicești, prin dogmatizarea ei după cum afirmă imnografii:

> *„Ceata Sfinților Părinți, adunându-se de la marginile lumii, a dogmatizat o ființă și o fire a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, și învățătura despre Dumnezeu au predat-o lămurit Bisericii; pe care, lăudându-i cu credință, să-i fericim, zicând: O! dumnezeiască tabără, ostași grăitori de Dumnezeu ai oștii Domnului; luceferi mult luminători ai cerului duhovnicesc; turnurile cele de nesurpat ale Sionului celui tainic; florile raiului cele cu mireasma Mirului; gurile cele cu totul de aur ale Cuvântului; lauda Niceei, podoaba lumii, rugați-vă neîncetat pentru sufletele noastre”*[268].

Sfinții Părinții, ne-au învățat credința, în primul rând prin pilda vieții lor și apoi prin scrierile lor. Înțelegerea revelației, este întâi de toate rezultatul experierii, al trăirii prezenței lui Dumnezeu. Experiența este personală și progresivă. Începe cu simțirea unei comuniunii cu Dumnezeu și ajunge la vederea negrăită a tainelor Lui și prin aceasta la înțelegerea revelației Sale. Sfinții Părinți au fost cei care au urmat această cale, au realizat experiența unirii cu Hristos, prin smerenie și iubire, au ajuns la adevărata cunoaștere și au mărturisit-o în scrierile lor, scrieri ce s-au constituit de-a lungul veacurilor, mijloace în îndrumare duhovnicească[269].

---

[268] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, la Laude, p. 292

[269] Pr. Vasile RĂDUCĂ, Studiu introductiv, la Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, Editura Anastasia, p. 10

„Mari binefaceri strălucesc nouă, Stăpâne, din dumnezeiasca Ta întrupare, cea mai presus de minte: daruri și haruri și dumnezeiești străluciri, cu dărnicie, izvorăsc”[270].

Întruparea, viața, minunile, pătimirile, moartea și Învierea lui Hristos, sunt baza cunoașterii obiective a lui Hristos. Ajungem să înțelegem mesajul revelației lui Dumnezeu, văzând în chip duhovnicesc pe Hristos cel Înviat și luând aminte la cuvintele, faptele și la pilda vieții Lui, urmându-le în viața noastră. Cunoașterea duhovnicească sau supranaturală, o dobândim numai prin urmarea poruncilor și prin lucrarea lui Hristos în noi[271]. Experiența duhovnicească, reprezintă în fapt, revelația lui Dumnezeu către om. Prin aceasta, omul îndumnezeit, dobândește cunoașterea lui Dumnezeu[272]. Cunoașterea desăvârșită a lui Hristos, o avem prin Duhul Sfânt, care s-a pogorât peste Apostoli în ziua Cincizecimii:

„Dumnezeu cel Adevărat, Mângâietorul, Care a grăit prin prooroci și S-a propovăduit mai înainte în Lege, celor nedesăvârșiți, astăzi Se face cunoscut slujitorilor și mărturisitorilor Cuvântului”[273].

---

[270] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna a patra după Paşti, Canon, Cântarea 1, 1, p. 160

[271] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 1916, la Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 1016

[272] IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică a Bisericii Ortodoxe Sobornicești după învățăturile prin viu grai ale Părintelui Ioannis Romanidis*, vol . I, p. 184

[273] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, la Utrenie, Canoanele, Cântarea 4, 1, p. 326

Revelația lui Dumnezeu, s-a încheiat prin întruparea lui Hristos, dar conținutul ei se clarifică, se aprofundează, se însușește în mod continuu, de către oameni, călăuziți de alți oameni înduhovniciți și prin lucrarea Duhului Sfânt. Prin ascultare și nevoință proprie și prin harul Duhului Sfânt, omul urcă spre starea bărbatului desăvârșit, spre unirea cu Hristos. Aceasta este dinamica Revelației. Cele date prin Scriptură și în definițiile Bisericii, rămase fidele celor propovăduite de Apostoli, nu suferă schimbări, dar se adâncesc, se aprofundează. Pe de altă parte Hristos este același ieri astăzi și în veci, pentru toate generațiile de oameni[274]. În concluzie, revelația nu înseamnă anumite cunoștințe teoretice despre Dumnezeu ci presupune comuniunea omului cu Dumnezeu. Pentru aceasta, prin întruparea lui Hristos, Dumnezeu s-a coborât până la om, ca să înalțe pe om până la unirea cu El, în Hristos. Cuvintele Revelației, arată lucrarea lui Dumnezeu și lucrarea omului pentru a se realiza unirea dintre om și Dumnezeu[275].

2.2. Chip și asemănare sau puterea omului de a-L cunoaște pe Dumnezeu

Imnografii au aprofundat textul scripturistic, referitor la calitatea omului, de a fi după chipul lui Dumnezeu. În Sfânta Scriptură, nu se detaliază acest amănunt al creării omului, amintindu-se doar că Dumnezeu a zis: „Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră, ca să stăpânească peștii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietățile ce se târăsc pe pământ și tot pământul!

[274] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 519, la Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* , vol. 8, p. 212

[275] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 35-36

Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie"(Fac. 1, 26-27). Sfântul Apostol Pavel spune că *bărbatul este chip și slavă a lui Dumnezeu* (1 Cor. 11,7). Părinții Bisericii au pus această calitate a omului, de a fi după chipul lui Dumnezeu, la temelia vieții duhovnicești și a mântuirii sufletului[276]. Iată cum descriu imnografii, această calitate a omului de a fi după chipul lui Dumnezeu:

> *„Făcătorul, a zidit la început firea omenească din pământ, după asemănarea și după chipul Său"*[277] *„cu mâna Sa"*[278]. *„Voind să-i alcătuiască lui ființă din firea cea nevăzută și din cea văzută, i-a zidit trupul din pământ, dar i-a dat suflet, prin dumnezeiasca și de viață făcătoarea Lui însuflare"*[279]. *„L-a cinstit pe om cu Chipul Său și a zugrăvit în trupul cel materialnic asemănarea Ființei celei fără de materie, Căreia și părtaș l-a făcut pe om punându-l să stăpânească, după lui voie, cele de pe pământ"*[280].

A fi după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, este „cheia condiției umane, astfel omul reflectă în ceea ce este, ceva din ceea ce este Dumnezeu"[281]. Chipul lui Dumnezeu din om, dă omului po-

[276] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la vecernia mică, la Stihoavnă, 2, p. 183

[277] *Penticostar,* Luni în săptămâna a şasea după Paşti, la Stihoavnă, p. 237

[278] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, la Vecernia Mare, la Litie, Şi acum...p. 138

[279] *Penticostar,* Sâmbătă în săptămâna a şaptea după Paşti, la Stihoavnă, p. 305

[280] *Penticostar*, Sâmbătă în săptămâna a şaptea după Paşti, la Stihoavnă, p. 305

[281] Andrew LOUTH, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, trad. Dragoş Mîrşanu, Editura Doxologia, Iaşi, 2014, p. 141

sibilitatea, de a avea relație de comuniune cu Dumnezeu. Cu cât această relație de comuniune slăbește și chipul slăbește[282]. Sfinții Părinții fac deosebire între *chipul* și *asemănarea cu Dumnezeu.* Omul a fost cinstit de la început cu chipul lui Dumnezeu dar asemănarea cu Dumnezeu, se dobândește prin practicarea virtuții și apropierea de Dumnezeu, prin dobândirea stării de sfințenie, de îndumnezeire[283]. Chipul lui Dumnezeu din om presupune întreaga ființă, trup și suflet[284]. El este principiul constitutiv al ființei umane[285]. Despre aceasta cuviosul Nichita Stithatul spune: „Chipul lui Dumnezeu e sufletul înțelegător, mintea și rațiunea, firea cea una și neîmpărțită"[286]. Chipul referindu-se și la latura spirituală, adică rațiune, voință și sentiment, face ca omul să se deosebească de celelalte viețuitoare ale creației. Prin această însușire, omul este chemat de Dumnezeu, la iubire, la desăvârșire, sau după cum se spune într-un imn, omul este chemat *iarăși la viața cerească*[287]. Această chemare, presupune o participare, o împărtășire de firea

[282] Ieromonah CALINIC (BERGER), *Teognosia*, *sinteza dogmatică şi duhovnicească a părintelui Dumitru Stăniloae*, Trad. Ierom. Nectarie Dărăban, Editura Deisis, Sibiu, 2014, p. 98

[283] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, Canoane, Cântarea 8, Canonul Tuturor Sfinţilor, 2, p. 381

[284] Pr. Dr. Sterea TACHE, *Teologie Dogmatică şi Simbolică*, vol. I, Editura Institutului Biblic şi de Misiune, al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2003, p. 233

[285] Paul EVDOKIMOV, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în tradiţia răsăriteană*, trad. Pr. Vasile Răducă, Editura Humanitas, Bucureşti, 2013 p. 39

[286] Cuviosul NICHITA STITHATUL, „Cele 300 de capete despre făptuire", 3, 8, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol 6, p. 267

[287] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna a patra după Paşti, Canoanele, Cântarea 9, 3, p. 169

dumnezeiască, o împărtășire de chipul cel necreat al lui Dumnezeu care este Logosul[288]. Rațiunea îl îndeamnă pe om a se întreba despre originea și existența sa și despre rostul vieții sale iar a trăi fără a ști de Dumnezeu, înseamnă „a fi fără rațiune, asemenea animalelor. Căci înseamnă a nu-ți pune întrebarea despre existența ta și despre originea celor ce sunt, fapt la care te îndeamnă rațiunea. Înseamnă a nu căuta un sens în existență. Iar aceasta duce la anularea conștiinței. Și cel inconștient e ca și când nu există. Căci o existență ce nu știe de sine e ca și când n-ar fi. Și de fapt o astfel de existență n-are nici un rost"[289]. În acest sens, Sfântul Maxim Mărturisitorul spune: „harul Duhului Sfânt nu lucrează înțelepciunea în Sfinți, fără mintea care să o primească; nici cunoștința, fără rațiunea capabilă de ea; nici credința, fără convingerea minții și a rațiunii despre cele viitoare și deocamdată nearătate"[290]. Sfântul Isaac Sirul spune că din iubire, Dumnezeu ne-a dat pe lângă existență și rațiunea prin care să simțim dulceața cunoașterii Sale și înțelegerilor Sale și să ne bucurăm de ele[291]. Despre rațiune, părintele Stăniloae spune că este „o putere practică prin care judecăm ce e bine de făcut și ce nu. Cugetarea (funcție a minții) cunoaște rațiunile diferite ale lucrărilor create. Dar după ce am terminat cu cunoașterea acestora, pe Dumnezeu nu-L mai putem cunoaște prin vreo putere

[288] Arhimandrit Benedict GHIUȘ, *Taina Răscumpărării în imnografia ortodoxă*, p. 20

[289] Dumitru STĂNILOAE, nota 453 la *Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, Imnele iubirii dumnezeiești*, în vol."Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1990, p. 495

[290] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, 59, în *Filocalia* vol 3, p. 357

[291] Sfântul Isaac SIRUL, *Cuvinte către singuratici*, Partea a doua, Ediţia a doua, trad. diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2007, p. 315

naturală a noastră, căci Cel infinit nu poate fi cuprins de puterile noastre intelectuale finite. Atunci ne va dărui Dumnezeu o putere infinită dumnezeiască ca organ prin care să cuprindem pe Cel infinit. Dumnezeu însuși se va cunoaște prin noi pe Sine. Vom pătimi cunoașterea Lui, nu va fi produsul nostru. Acea putere ne va și îndumnezei."[292] Chipul lui Dumnezeu în om este suportul cunoașterii Lui[293]. Omul îl poate cunoaște pe Dumnezeu numai prin trăire, prin experiența duhovnicească, iar această experiență se datorează *chipului lui Dumnezeu* din om, care îl deschide pe om spre înălțimea duhovnicească. Pe măsura înnoirii chipului, a curățirii întregii ființe, se realizează și urcușul spre unirea cu *Lumina cea neamestecată*[294]. Despre aceasta, Sfântul Grigorie de Nyssa spune:

> „În tine este măsura cunoașterii lui Dumnezeu de către tine. Pentru că, plăsmuindu-te pe tine, îndată a dat ființă acestui bine prin fire. Căci Dumnezeu a întipărit în alcătuirea Sa, chipurile bunătăților firii Sale, întipărind în tine ca într-o ceară un chip sculptat, dar răutatea, vărsându-se în pecetea cea în chipul dumnezeiesc, a făcut nefolositor binele ascuns sub acoperămintele urâte. Dacă deci vei șterge iarăși, prin îngrijirea de viața ta întinăciunea așezată pe inimă, îți

[292] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 49 la Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, în *Filocalia,* vol. 3, p. 103

[293] Pr. conf. Dr. Vasile CITIRIGĂ, „Antropologia hristologică şi relevanţa ei ..., p. 12

[294] John MEYENDORF, *Teologia bizantină; tendinţe istorice şi teme doctrinare,* p. 207

va străluci din nou frumusețea cea în chipul dumnezeiesc”[295].

Voia lui Dumnezeu a fost, de a-L face pe om după chipul Său și de a-L face stăpân peste creație, *să stăpânească, după a lui voie, cele de pe pământ*[296]. Până când omul nu a căzut în păcat, a stăpânit creația cu iubire, într-o deplină armonie și comuniune cu Dumnezeu dar după cădere, comuniunea a încetat chipul lui Dumnezeu din om, a fost stricat de patimi, a slăbit[297]. Omul trebuia să-L reprezinte pe Dumnezeu în creație, la fel cum statuile împăraților, reprezentau pe împărați în cetățile imperiului, aducând totdeauna aminte cetățenilor, despre datoria de a cinsti pe împărat[298]. Una din însușirile chipului este acea că nu este doar o asemănare sau o reproducere, ci este derivat dintr-un original. Chipul lui Dumnezeu din om este derivat din Dumnezeu și Îl arată pe Dumnezeu, ca într-o teofanie. Omul este *zidit după asemănarea Celui ce a plăsmuit chipul*[299], astfel prin chipul său, omul mijlocește celorlalți recunoașterea originalului și îi atrage către original. Numai înțelegând astfel chipul, înțelegem ce a vrut să spună Mântuitorul când a zis:”*Cel ce M-a văzut pe Mine, L-a văzut pe Tatăl*”(In. 14,9)[300]. De la

[295] Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Despre Fericiri*, trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2009 pp. 97-98

[296] *Penticostar*, Săptămâna şaptea după Paşti, Sâmbăta, La stihoavnă, 2, p.305

[297] Ieromonah CALINIC (BERGER), *Teognosia*, p. 98

[298] Valentin VESA, *Cunoaşterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul*, Editura Renaşterea, Cluj-Napoca, 2013, pp. 98-99

[299] *Penticostar*, Marţi în săptămâna a şasea după Paşti, după a doua catismă, p. 240

[300] Andrew LOUTH, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, trad. Dragoş Mîrşanu, Editura Doxologia, Iaşi, 2014, p. 147

început, omului i s-a dat puterea de a-L cunoaște și de a-L preamări pe Dumnezeu dar în același timp i-a dat și libertatea de a alege *după a lui voie*[301], dacă se face sau nu părtaș la această cunoaștere. Din iubirea Sa de oameni, Dumnezeu a lăsat această libertate omului, pentru ca el să răspundă cu iubire la iubirea lui Dumnezeu și prin virtutea iubirii să se ridice la asemănarea cu El[302]. Iubirea dintre persoanele Sfintei Treimi devine paradigma pentru iubirea dintre oameni și dintre om și Dumnezeu[303]. Înainte de căderea în păcat, Adam a cunoscut pe Dumnezeu, după cât i-a fost dat lui, în acea stare și după cât era nevoie pentru el. Cunoscând pe Dumnezeu, a cunoscut toate lucrurile. Dar totuși, Adam nu a avut o cunoaștere desăvârșită, nu a ajuns să cunoască binele și răul[304]. Cunoașterea dată omului la început, era garanția vieții veșnice, însă omul a schimbat orientarea acestei cunoașterii, pe care i-a dat-o Dumnezeu, spre cunoașterea autonomă și astfel el a căutat și încă mai caută, adevărul din altă perspectivă, dar prin toate cuceririle sale științifice, nu poate depăși orizontul misterului și nu poate ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu, fără ajutorul și harul lui Dumnezeu[305]. Capacitatea de cunoaștere a tainelor, o dobândește omul

[301] *Penticostar*, Săptămâna şaptea după Paşti, Sâmbătata, La stihoavnă, 2, p. 305

[302] Dumitru STĂNILOAE, nota 431 la *Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, Imnele iubirii dumnezeieşti*, în vol."Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1990, p. 484

[303] Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, şi pr. Ioan Buga, în PSB 29, Editura Institutului Biblic şi de Misiune, al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982, p. 119

[304] Prof. N. CHIŢESCU, Pr. Prof. I. PETREUŢĂ, Pr. Prof. Isidor TUDORAN, *Teologia dogmatică şi simbolică*, vol.1 Editura Renaşterea, Cluj Napoca, 2008, p. 403

[305] Cristinel IOJA, *Raţiune şi mistică*, p. 295

numai atunci, când Hristos este în centrul preocupărilor sale gnoseologice. Atunci lumina lui Hristos, luminează pe om și îi dă puterea de înțelegere și de cunoaștere[306]. Pentru ca mintea să devină, minte împreunată cu Hristos, este nevoie să fie luminată prin nevoințe ascetice, curăție și rugăciune, astfel încât să poată sesiza prezența tainică a lui Dumnezeu în lume, ca *într-o Scriptură.* Mintea luminată, prin intuiție tainică, dobândește o cunoaștere sigură a slăvitei Firi a măreției lui Dumnezeu, sesizând realitatea lucrurilor, despre care autorii Scripturilor, n-au îndrăznit să le descrie[307]. Mintea luminată își descoperă vocația doxologică și liturgică și apartenența la umanitatea asumată și mântuită de Hristos care este o premisă a îndumnezeirii[308]. Aceasta este caracteristică Sfinților, ca *„fii cu chipuri luminate ai Bisericii! Ei au primit curățire izbăvitoare de păcate, roua Duhului cea de foc insuflată"*[309]. Cunoașterea lui Dumnezeu presupune însă mai mult decât cunoaștere intelectuală, este nevoie ca omul prin nevoințe și rugăciune, să ajungă la o anume stare a ființei sale, transformată prin har[310]. Viața interioară înseamnă „a-L alege pe Dumnezeu. Cunoașterea de sine mijlocește cunoașterea lui Dumnezeu"[311]. Mintea luminată, cunoaște voia lui Dumnezeu. Pentru a-L cunoaște pe Dumnezeu trebuie mai întâi să

[306] Sfântul Iustin POPOVICI, *Calea cunoaşterii lui Dumnezeu*, p. 193

[307] Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte către singuratici*, Partea a doua, Ediţia a doua, trad. diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2007, p. 363

[308] Ioan-Valentin ISTRATI, Introducere la *Odele lui Solomon*, Editura Anastasia, Bucureşti 2003, p. 117

[309] *Penticostar*, Înălţarea Domnului, Canoane, Cântarea a 5-a, Catavasie, p. 259

[310] John MEYENDORF, *Teologia bizantină; tendinţe istorice şi teme doctrinare,* p. 207

[311] Caius C. Cuțaru, *Problematica timpului în metafizica augustiniană*, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2010, p. 75

împlinească voia Lui. De aceea ne îndeamnă Apostolul: „să vă înnoiți în duhul minții voastre"(Ef. 4,23). Voia lui Dumnezeu și înțelepciunea Sa, a sădit în om capacitatea de a primi cunoștințe, după care să-și conducă viața. Persoana umană, este definită de rațiune, de inteligență, care se poate transforma în înțelepciune, prin însușirea sensurile așezate de Dumnezeu în creație, câtă vreme rămâne deschisă lucrării harului dumnezeiesc, prin care rămâne ancorată în bine, adevăr și sfințenie[312].

2.2.1.Căderea în păcat și chipul cel stricat prin patimi

Starea omului după cădere este admirabil descrisă, de Sfântul Ioan Damaschin, astfel:

> „despuiați de har și lipsiți de convorbirea deschisă cu Dumnezeu, pe care o cunoscuseră în paradis, oamenii se acoperiseră cu asprimea unei vieți pline de chin, simbolizată de frunzele de smochin, trupurile lor au devenit muritoare și groase, simbolizate de hainele de piele, iar ei au fost izgoniți din paradis, condamnați la moarte și supuși stricăciunii. În îndurarea Lui însă, Dumnezeu nu i-a părăsit pe oameni în căderea lor, dimpotrivă, S-a străduit în multe feluri să-i educe și să-i cheme la întoarcere: prin viața lor de suspinare și cutremur, prin potop, prin amestecarea limbilor la turnul Babel…prin semne prin Lege și prin profeți"[313].

[312] Pr. prof. dr. Ştefan BUCHIU, „Fundamentul teologic-antropologic al educaţiei creştine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur", p. 22

[313] Pr. Andrew LOUTH, *Sfântul Ioan DAMASCHIN, Tradiţie şi originalitate în teologia bizantină*, trad. Pr. prof. Ioan Ică sn şi diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2010, p. 214

Omul prin căderea în păcat, a lepădat totul dar nu a pierdut dorința binelui și vieții veșnice[314]. Așa cum spune imnograful chipul *a fost stricat de patimi* și în această stare își așteaptă înnoirea care vine prin Hristos, Fiul lui Dumnezeu care *„a venit să caute chipul Său"*[315], și *„a binevoit, a Se face om, ca iarăși să zidească chipul cel stricat prin patimi"*[316]. Vedem că pentru imnograf, mântuirea înseamnă o rezidire în urma prăbușirii, lucrare ce este proprie Fiului prin care toate s-au făcut[317]. Această rezidire, este sintetic ilustrată în imnul următor:

> *„Bucură-te, ceea ce ești cu totul fără prihană, care ai zămislit în chip de negrăit pe Fiul lui Dumnezeu, născându-L pe Cel care a luat din sângiurile tale trup cu adevărat la fel cu al nostru, și suflet înțelegător și de sine stăpânitor, căci îmbrăcându-Se întru Adam, fără de nici o lipsă, 1-a mântuit, zidind din nou pe om. Pentru aceasta în două firi se vestește nouă Hristos, arătând în Sine lucrarea amândurora; pe Care roagă-L, să dea celor ce te laudă pe tine, mare milă"*[318].

---

[314] Sfântul NECTARIE, Episcopul Pentapolei, *Hristologia*, trad. Cătălin Grigorie, Editura Iona, Bucureşti, 2010, p. 42

[315] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, Canoanele, Icos, p. 194

[316] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, La vecernie, Şi acum..., Dogmatica, p. 185

[317] Magistrand Traian SEVICIU, „Hristologia şi soteriologia Sfântului Ioan Damaschin, ..." p. 569

[318] *Penticostar,* Duminica Orbului, la Vecernia mică, la Stihoavnă, Stihirile Născătoarei de Dumnezeu, 3, p. 220

2.2.2. Înnoirea chipului stricat de patimi

Imnografii au surprins misiunea Fiului lui Dumnezeu Întrupat, anume, aceea, de a „*înnoi chipul cel cuprins de patimi*”[319], sau „*chipul cel căzut să-l mântuiască*”[320].

> „*Fiul cel mai înainte de toți vecii, din Tatăl cel fără de început, pentru milostivirea Sa și mântuirea oamenilor, Dumnezeu fiind, S-a făcut om, ca să dea acum raiul celui întâi zidit, și chipul cel căzut să-1 mântuiască*”[321].

Prin întruparea Sa, Mântuitorul Hristos, S-a făcut om, ca *și „chipul cel căzut să-1 mântuiască”*[322]. Fiul lui Dumnezeu, prin întruparea Sa, a ridicat chipul omului la starea chipului Celui preaînălțat mai presus de toate (Filip. 2, 6-11). În Hristos, chipul omenesc devine izvor de putere duhovnicească:

> „*Oamenii văzând-L cu același chip și de același fel cu ființa omenească, grăiau, cu adevărat însine cunoaștem, că Acesta este izbăvirea și mântuirea cea veșnică a lumii*”[323].

La nașterea Sa, Logosul a avut ca om, chipul înnoit al omului. Acest chip, deși omul se naște cu el, se reînnoiește numai

[319] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Canoanele , Cântarea 7, Canonul Mironosiţelor,1, p. 108

[320] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Vecernia mică, la Stihoavnă, 2, p. 183

[321] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Vecernia mică, la Stihoavnă, 2, p. 183

[322] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, La Stihoavnă, Stihirile Născătoarei de Dumnezeu 1, p. 183

[323] *Penticostar*, Vineri în săptămâna cincea după Paşti, la Vecernie, Stihirile Samarinencei, 3, p. 211

prin Botez[324]. Dacă Mântuitorul Hristos, nu s-ar fi întrupat, omul singur n-ar fi putut să reînnoiască în el chipul lui Dumnezeu. Prin întruparea Lui, Mântuitorul Hristos a rezidit în El, ca om, „chipul integral și desăvârșit al lui Dumnezeu, făcând umanitatea Sa proprie Cuvântului dumnezeiesc, după al Cărui chip a fost creat omul"[325]. Imnografii au surprins într-un mod admirabil dogma hristologică în imne, în cuvinte puține:

> *„Făcătorul veacurilor și Ziditorul firii noastre, milostivindu-Se de chipul Său, S-a micșorat pe Sine prin deșertarea cea nepătrunsă. Cel ce este în sânurile cele fără de materie ale Tatălui, în pântecele tău, Curată, S-a sălășluit; și trup fără de schimbare S-a făcut din tine, ceea ce nu știi de nuntă, rămânând Dumnezeu, precum a fost din fire. Pentru aceasta, ne închinăm Lui, Celui ce este Dumnezeu desăvârșit și om desăvârșit, același în fiecare înfățișare. Că în E1 sunt, cu adevărat, amândouă firile; și îndoite propovăduim toate însușirile cele firești ale Lui, cinstind, în cele două firi, două lucrări și două voințe. Că fiind de o ființă cu Dumnezeu și Tatăl, ca om voiește și lucrează de voia Lui însuși. Pe Acela*

[324] Dr. Irineu POPA, „Fiul lui Dumnezeu S-a înomenit ca să îndumnezeiască pe om în decursul istoriei" în vol. *Teologie ortodoxă în destin românesc. Omagiu Părintelui Profesor Ilie Moldovan la 80 de ani,* coord. Dr. Ciprian Iulian Toroczai, Editura Andreiana, Sibiu, 2008, pp. 209-249, p. 232

[325] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE nota 529 la Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Scrieri,Partea a doua, Glafire la Ieşire*, în vol. PSB 39, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1992, p. 298

roagă-L, curată, Preafericită, să mântuiască sufletele noastre"[326].

Mântuitorul Hristos, ca om adevărat, este întâiul chip omenesc restabilit. În acest sens se reflectă și în calitatea noastră de „chipuri ale lui Hristos ca om, chipul Lui ca Fiu, Unul-Născut al Tatălui. Dar numai cel ce se jertfește cu Hristos, e chip adevărat al Lui"[327]. Cel ce ajunge la asemănarea cu Hristos, dobândește și cunoașterea lui Hristos și mintea lui nu mai este preocupată de cele văzute, ci numai de Hristos, devenind astfel o minte împreunată cu Hristos, purtând și pecetea chipului lui Hristos[328].

„Ca un Iubitor de oameni vrând să mântuiești din înșelăciune pe toți cei ce i-ai zidit, ai îngăduit să fii pironit pe cruce, ca să înnoiești, Mântuitorule, cu trupul Tău, chipul cel cuprins de patimi"[329].

Imnografii arată nevoia de jertfă pe Cruce a lui Hristos, pentru înnoirea chipului cuprins de patimi. Înnoirea chipului lui Dumnezeu din om, prin jertfa și învierea Mântuitorului Hristos, a însemnat refacerea comuniunii omului cu Dumnezeu și deschiderea pentru om a drumului spre desăvârșire și îndumnezeire[330]. Astfel,

---

[326] *Penticostar*, Duminica întâi după Rusalii, a Tuturor Sfinţilor, la Vecernie, la Doamne strigat-am, şi acum...pp. 362-363

[327] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 530, la Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Scrieri,*Partea a doua*, Glafire la Ieşire*, în vol. PSB vol. 39, p. 298

[328] Sfântul Iustin POPOVICI, *Calea cunoaşterii lui Dumnezeu*, p.198

[329] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Canoanele , Cântarea 7, Canonul Mironosiţelor,1, p. 108

[330] Pr. prof. dr. Ştefan BUCHIU, „Fundamentul teologic-antropologic al edu-

Mântuitorul Hristos, prin întruparea, jertfa și învierea Sa, *l-a izbăvit pe Adam, dându-i din nou, chipul cel dintâi și sălășluirea în Rai*[331]. Prin înălțarea Sa la cer, Hristos cel Înviat „*ca un Dumnezeu, chipul lui Adam, care zăcea jos, în temnița iadului, l-a ridicat la ceruri, cu înălțarea Sa, și împreună-șezător pe scaunul Părintelui Tău l-a făcut, ca un milostiv și de oameni iubitor*"[332].

Asemănarea Ființei celei fără de materie[333].

Condiția pentru om de a dobândi *chipul cel dintâi,* este ajungerea la asemănarea cu Dumnezeu. Sfântul Chiril al Alexandriei spune că: „toată fericirea noastră este să ne facem după asemănarea lui Dumnezeu"[334]. Omul creat după chipul Creatorului, este chemat în mod liber, să-L urmeze pe Hristos, să se desăvârșească în virtute, să dobândească asemănarea „*Ființei celei fără de materie*"[335]. Chipul și asemănarea lui Dumnezeu din om, îl fac să simtă în adâncul ființei sale, dorul de Dumnezeu, dorința de a-L căuta, de a-L cunoaște și de a-L preamări, astfel *toată făptura cea zidită este chemată să laude, și să-L preaînalțe pe Domnul*[336]. Această pornire a omului, spre căutarea și cinstirea lui Dumnezeu, psalmistul o asea-

---

caţiei creştine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur", în rev. *Ortodoxia*, Seria a II-a, Anul VII, Nr. IV, 2015, pp. 24-25

331 *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, La Liturghie, Fericirile 2, p. 385

332 *Penticostar,* Înălţarea Domnului, Sedealna după Polieleu, p. 255

333 *Penticostar*, Sâmbătă în săptămâna a şaptea după Paşti, la Stihoavnă, p. 305

334 Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Despre Sfânta Treime*, III, trad. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994, în PSB vol. 40, p. 107

335 *Penticostar*, Sâmbătă în săptămâna a şaptea după Paşti, la Stihoavnă, p. 305

336 *Penticostar,* Tricântări, la Pavecerniţă, Joi în a treia săptămână după Paşti, Cântarea 8, Irmos, p. 426

mână cu setea când zice: „Insetat-a de Tine sufletul meu, suspinat-a după Tine trupul meu" (Ps. 62, 2). Propria fire îl face pe om să înseteze, după Arhetipul său, Iisus Hristos, după asemănarea cu El, conștient fiind că pe măsură ce ajunge la asemănarea cu El, ajunge la fericirea și la cunoașterea dintâi[337]. Asemănarea cu Dumnezeu, redă omului și cunoașterea dintâi cu care Dumnezeu l-a înzestrat și pe care a pierdut-o după căderea în păcat[338]. Asemănarea se dobândește numai prin părăsirea a tot păcatul, prin lucrarea virtuților, prin dobândirea cununii urcușului spre desăvârșire. Această experiență duhovnicească, cere voință și nevoință din partea omului, dar și conlucrarea liberă cu harul dumnezeiesc[339]. Dacă Adam, a căzut din starea de fericire, din pricina neascultării, atunci, după cum ne învață și imnografii, doar prin virtutea ascultării, omul va ajunge iarăși la starea cea dintâi: „*Și luând Tu chipul meu și învățându-mă ascultarea, la Tine din nou m-ai adus*"[340]. Ascultarea este virtutea la care este chemat omul, din leagăn până la mormânt, pe aceasta trebuie să o dobândească pentru a ajunge la asemănarea cu Fiul lui Dumnezeu, care S-a dovedit a fi ascultător până la moarte și încă moarte pe cruce (cf. Flp. 2,8) Asemănarea cu Dumnezeu, presupune participarea personală a omului la Persoana vie a lui Hristos. Unirea cu Hristos, curățește inima și prin aceasta omul dobândește vederea și cunoașterea lui Dumnezeu[341]. Dobândirea asemănării cu Dumnezeu, este sensul existenței omului. Prin

[337] Cristinel IOJA, „Omul- între cunoaşterea teonomă şi cunoaşterea autonomă", în rev. *Teologia* nr. 3 din 2000, pag. 84

[338] Prof. N. CHIŢESCU, Pr. Prof. I. PETREUŢĂ, Pr. Prof. Isidor TUDORAN, *Teologia dogmatică şi simbolică*, vol.1 Editura Renaşterea, Cluj Napoca, 2008, p. 403

[339] Pr. Dr. Sterea TACHE, *Teologie Dogmatică şi Simbolică*, vol. I, p. 234

[340] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, Canoanele, Cântarea a 3-a, Canonul Crucii-Învierii, Irmos, p. 373

[341] Sfântul Iustin POPOVICI, *Calea cunoaşterii lui Dumnezeu*, p.176

aceasta el ajunge să-L vadă și să-L cunoască pe Dumnezeu, după principiul epistemologic[342] specific și filosofiei antice că „cel asemenea îl cunoaște pe cel asemenea”[343]. Cunoașterea lui Dumnezeu „luminează pe om, iar iubirea îl face viu. Prin cunoașterea dreaptă și iubirea liberă omul poate să se înalțe în Hristos de la *după chip*, la Chip, ca să ajungă adică la Asemănare”[344].

> *„Indurate, pentru dragostea chipului Tău ai stat pe Cruce și s-au topit popoarele; că Tu ești, Iubitorule de oameni, tăria și lauda mea”*[345].

După ascultare, virtutea cea mai de seamă este iubirea. Dacă Hristos, a îndurat Cruce și moarte, din iubire față de om, atunci și

[342] Vladimir Lossky vorbeşte despre *episteme* şi *gnosis*, ca despre două căi de cunoaştere. *Episteme*, operează cu ajutorul proceselor de cercetare şi raţionare şi este caracteristică epistemologiei ştiinţifice şi filozofice iar *gnosis* este un dar divin primit printr-o întâlnire revelatoare şi nu este rezultatul efortului uman. Teologia în calitatea ei de ”cuvânt şi gândire trebuie să tăinuiască în mod necesar o dimensiune gnostică în sensul teologiei contemplaţiei şi tăcerii. Este vorba de un mod de a gândi, în procesul căruia, gândirea nu include, nu cuprinde, ci este inclusă şi cuprinsă, mortificată şi însufleţită de credinţa contemplativă. Astfel învăţătura teologică se situează în mod dificil între *gnosis* - harismă şi tăcere, cunoaştere contemplativă şi cunoaştere existenţială şi *episteme* - ştiinţă şi gândire raţională. Limbajul teologic se foloseşte de *episteme*, însă nu se poate reduce la aceasta fără a ieşi din nou din această lume. El trebuie să îndrume spiritul pe calea contemplaţiei, spre rugăciunea curată în care gândirea se suspendă, spre inefabil”.

[343] Andrew LOUTH, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, p.143

[344] Panayotis NELLAS, *Omul-animal îndumnezeit*, trad. Ioan I Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2009, p. 132

[345] *Penticostar*, Tricântări la Pavecerniţă, Miercuri a cincea săptămână după Paşti seara, Cântarea 4, Irmos, p. 441

omul este dator să răspundă iubirii lui Dumnezeu cu iubirea lui. Aceasta este condiția pentru ca omul să poată ajunge iarăși la comuniunea cu Dumnezeu și prin această comuniune, să dobândească de la Dumnezeu, vrednicia înfierii și cunoașterea Lui[346]. Dumnezeu a făcut *bărbat și femeie,* tocmai pentru ca omul să nu rămână o ființă singuratică și egoistă ci să trăiască în comuniune și în iubire cu femeia sa și în familia sa și cu aceeași iubire să domnească peste lume și să se apropie și de Dumnezeu. Purtând chipul lui Hristos, omul vede în aproapele său, ipostasul firii sale, omul cel lăuntric, creat după chipul lui Hristos; atunci are puterea să-i privească cu admirație pe toți și să se bucură de toată lumea, iubindu-i pe toți și dorind să slujească tuturor, după chipul lui Hristos[347]. Imnografii ne învață că sfinții, prin dumnezeiasca dragoste și-au întraripat mintea, și au dobândit veșnicele bunătăți:

> *„Bucurați-vă, stupina Părinților, care v-ați topit trupurile cu nevoința și, omorându-vă patimile trupești, v-ați întraripat mintea cu dumnezeiasca dragoste și la cer ați zburat și, cu îngerii împreună veselindu-vă, vă îndulciți de veșnicele bunătăți"*[348].

Sfântul Ioan Damaschin, spune că omul este după *chipul lui Dumnezeu*, pentru demnitatea minții și a sufletului său și pentru libertatea voii sale, dar după *asemănarea cu Dumnezeu,* este pentru

[346] Dumitru STĂNILOAE, nota 160 la Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, p. 208

[347] Sfântul Iustin POPOVICI, *Calea cunoaşterii lui Dumnezeu*, trad. Monahia Domnica Ţalea, Editura Egumeniţa, 2014, p.197

[348] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, la Litie, Stihirile idiomele ale Tuturor Sfinţilor, 5, p. 366-367

rațiunea virtuții și a faptelor prin care îl imită pe Dumnezeu adică pentru dragostea și mila arătate aproapelui. „Fiți milostivi, precum și Tatăl vostru cel ceresc milostiv este" (Lc. 6,36). Astfel *chipul*, îl are orice om, ca dar al lui Dumnezeu, dar asemănarea, o dobândesc, doar cei practică virtutea, cei ce se aseamănă cu Dumnezeu prin bunătatea lor[349]. Părintele Dumitru Stăniloae spune că raționalitatea și bunătatea se manifestă împreună și până când omul este rațional și bun, el îl vede în sine pe Dumnezeu, adică vede în Dumnezeu, temeiul și izvorul raționalității și bunătății sale. Când omul părăsește bunătatea, când nu mai e nici rațional, nici bun, el devine rob al răului, potrivnic bunătății lui Dumnezeu[350]. Sfântul Maxim Mărturisitorul spune despre aceasta că:

> „așa de mult S-a făcut Dumnezeu omului om pentru iubirea de oameni, pe cât de mult omul, întărit prin iubire, s-a putut îndumnezei pe sine, lui Dumnezeu; și așa de mult a fost răpit omul prin minte de Dumnezeu spre cunoaștere, pe cât de mult omul a făcut arătat pe Dumnezeu, Cel prin fire nevăzut, prin virtuți"[351].

Trupul, după ordinea creației dacă este supus sufletului, este necesar mântuirii omului, pentru împlinirea nevoințele ascetice.

---

[349] Sfântul Ioan DAMASCHIN, *Cuvânt de suflet folositor*, trad. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol 4, Editura Harisma, Bucureşti, 1994, p. 214

[350] Dumitru STĂNILOAE, nota 38 la Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor* , în PSB vol. 15, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p.39

[351] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua,* p. 166

Dacă se nu se respectă ordinea creației, trupul poate fi o piedică în calea mântuirii, de aceea nevoințele ascetice trebuie să urmărească și transfigurarea trupului[352].

> *„Toată simțirea trupului ați supus-o, cu adevărat, duhului, de Dumnezeu purtătorilor, veștejind, schimnicește, prin post, zburdările lui cele neoprite; și acum, luminându-vă cu lumina nepătimirii, ați luat răsplătirile ostenelilor”*[353].

Harul lui Hristos, umple trupul de puterea ce se răspândește din trupul înviat al lui Hristos[354]. Despre aceasta părintele Stăniloaie zice:

> „Omul a fost făcut de Dumnezeu din bunătatea Lui, din suflet și trup… și în temeiul poruncii care îi cerea să iubească pe aproapele ca pe sine însuși, să susțină trupul prin cumpătare, să-1 facă rațional și propriu lui Dumnezeu prin virtuți, ca pe un împreună slujitor. Aceasta avea să-L facă pe Făcătorul să se sălășluiască în trup și să devină însuși Cel ce le-a legat pe cele două, legătura de nedesfăcut a nemuririi dăruite trupului. Aceasta, pentru ca sufletul să se facă trupului ceea ce este Dumnezeu sufletului și să se arate că unul este Făcătorul tuturor, străbătând prin umanitate în toate făpturile, pe măsura lor, pentru ca cele multe,

[352] Valentin VESA, *Cunoaşterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul*, p. 96

[353] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, Cântarea 4, Canonul Tuturor Sfinţilor, 2, p. 375

[354] Dumitru STĂNILOAE, nota 287 la Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, p. 332

> care după fire sunt distanțate, să vină la unitate între ele, prin convergența în jurul firii celei una a omului"[355].

Dacă trupul omului a fost pătruns de suflet și de har de la creație, atunci chipul lui Dumnezeu din om presupune, omul întreg trup și suflet, este după chipul lui Dumnezeu[356]. Legătura desăvârșită între suflet și trup, se vede și în glas, prin care omul exprimă și trăirile sufletului dar și pe cele ale trupului. Asemănarea dintre Cuvântul lui Dumnezeu și om este dată și de capacitatea omului de a cuvânta, capacitate care îl deosebește de toate celelalte vietăți din creație[357].

2.3 Persoană, comuniune și cunoaștere

Cunoașterea experimentală a lui Dumnezeu, se întemeiază pe revelație și are un caracter paradoxal. Pe de o parte, Sfânta Scriptură spune că Dumnezeu poate fi văzut: „Căci am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut, plin de har și de adevăr" (In. 1, 14), dar tot în Sfânta Scriptură se afirmă: „Cel ce singur are nemurire și locuiește întru lumina neapropiată; pe Care nu L-a văzut nimeni dintre oameni, nici nu poate să-L vadă, a Căruia este cinstea și stăpânirea veșnică!" (I Tim. 6, 16). Această situație paradoxală, este rezolvată de taina Persoanei, care reflectă în ea taina naturii divine

[355] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, „Hristologia Sfântului Maxim Mărturisitorul", în *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, p. 24

[356] Pr. conf. Dr. Vasile CITIRIGĂ, „Antropologia hristologică şi relevanţa ei pentru depăşirea concepţiilor antropologice ale culturii secularizate", în *Ortodoxia,* Anul LIX,, Nr. 1-2, 2008, pp. 7-29, p. 15

[357] Pr. conf. Dr. Vasile CITIRIGĂ, „Antropologia hristologică şi relevanţa ei ...", p. 15

incomunicabile și deschide ființa divină, spre comunicare prin energiile necreate[358]. Dumnezeu Persoană, e însuși lumina supremă, dar în același timp, El locuiește în lumina cea neapropiată, deoarece „Ființa Sa, ca izvor ultim al luminii rămâne mai presus de orice comunicare"[359]. Arătările lui Dumnezeu, în lume, reflectate atât în Vechiul Testament cât și în Noul Testament, după Întruparea Mântuitorului, au avut un caracter personal. Dumnezeu se descoperă omului, ca persoană, care-i vorbește și îl ascultă. Imnografii Penticostarului, au preluat aceste învățături și le-au transpus în imnele liturgice. Spre pildă, într-un imn se arată: *„Cel ce ești și mai înainte ai fost, și Te-ai arătat ca un om, Dumnezeule"*[360].

Termenul *persoană,* a fost întrebuințat pentru întâia oară, de Clement al Alexandriei în Școala alexandrină. În viziunea lui, Hristos ca persoană, este Fața concretă a lui Dumnezeu, chipul Tatălui, El însuși Dumnezeu[361]. Persoana umană, nu poate fi încadrată în definiții raționale, ea poate fi percepută numai printr-o înțelegere intuitivă sau printr-o revelație mistică. Omul, în calitatea sa de persoană, este unic. Persoana ca ipostas, nu ne aparține ca un bun al nostru ci o primim doar în comuniunea cu Dumnezeu. Persoana umană, devine ipostas, atunci când devine loc de comuniune, între Dumnezeu și om, când enipostaziază existența teandrică[362]. Sfântul Ioan Damaschin definind persoana spune: „Iar întrucât oamenii

[358] Pr. prof. dr. Dumitru POPESCU, *Iisus Hristos Pantocrator*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2005, p. 90

[359] Pr. prof. D. STĂNILOAE, „Semnificaţia luminii dumnezeieşti..." p. 443

[360] *Penticostar*, Joi în Săptămâna Luminată, La Vecernie, Şi acum..., p. 48

[361] Pr. prof. N.C. BUZESCU, „Logosul în Protrepticul lui Clement Alexandrinul", în *Studii Teologice*, Nr. 1-2, 1976, p. 68

[362] Paul EVDOKIMOV, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în tradiția răsăriteană*, p. 36

sunt mulți, fiecare om în parte este o ipostasă/subzistență, de exemplu: Adam este o ipostasă, Eva o altă ipostasă și Set o altă ipostasă"[363]. Cuvintele *persona* (lat.), și *prosopon* (gr), înseamnă „mască". La început termenul *Prosopon* exprima subiectul individual, masca actorului, implica și ideea de chip. Astfel cuvântul *persoană,* desemna acel chip al personalității pe care omul îl prezenta lumii exterioare. Sinodul de la Calcedon (451) a redefinit termenii „*prosopon*" și „*persona*", ca având același sens cu „*hypostasis*". Funcția *hypostasului* în hristologie, este de a îndumnezei firea umană asumată[364]. Cunoașterea lui Dumnezeu, prin ajungerea omului, la starea de îndumnezeire prin har, au ca temei, principiul ipostatic. Faptul că atât omul cât și Dumnezeu sunt persoane, reprezintă fundamentul, pentru ridicarea omului la starea îndumnezeirii. Persoana are această capacitate, a comunicabilității, a realizării unei relații personale între Dumnezeu și om[365]. După căderea în păcat, omul n-a mai avut puterea de a pătrunde taina lui Dumnezeu. Necreatul a rămas, dincolo de puterea de înțelegere rațională a creaturii. Totuși, omul poate să dobândească iarăși starea de dinainte de cădere și cunoașterea lui Dumnezeu. Dumnezeu poate fi cunoscut doar ca Persoană. În Dumnezeu, Persoana Tatălui „este singurul principiu a tot ceea ce există în Sfânta Treime: Persoane, ființă, energii. Tocmai de aceea s-a afirmat că apofatismul Persoa-

[363] Sfântul Ioan DAMASCHIN, *Introducere elementară la dogme*, în vol. Pr. Andrew LOUTH, *Sfântul Ioan DAMASCHIN, Tradiţie şi originalitate în teologia bizantină*, trad. Pr. prof. Ioan Ică sn şi diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2010, p. 434

[364] Pr. John Anthony MCGUCKIN, *Dicţionar de teologie patristică*, pp. 387-388

[365] Ieromonah Nathanael NEACŞU, *Conştiinţă dogmatică şi viaţă duhovnicească în gândirea Părintelui Sofronie Saharov*, p.145

nei divine este paradoxal și diferă, într-un anumit sens, de apofatismul ființei: în timp ce acesta din urmă nici măcar nu poate fi experimentat, apofatismul Persoanei, se conciliază tainic, cu Revelarea de Sine, care este îmbibată de apofatism"[366]. Cunoașterea prin experiență, presupune apropiere, iubire, comunicare între două persoane. Numai persoana are capacitatea de a iubi și a cunoaște, de aceea pentru a ajunge la cunoaștere, atât a aproapelui cât și a lui Dumnezeu, omul trebuie să dobândească mai întâi virtutea iubirii, să fie o ființă iubitoare, asemenea lui Dumnezeu. Pe măsura ajungerii la asemănarea cu Dumnezeu prin iubire, omul va înțelege mesajul revelației deoarece „cunoașterea lui Dumnezeu nu o dobândește o rațiune generală, abstractă, ci o persoană concretă în măsura în care s-a curățit de păcate"[367]. Singurul mod de a-L cunoaște pe Dumnezeu este prin experiența duhovnicească, prin unirea cu El, ca persoană[368]. Dumnezeu fiind Viața, nu poate fi prins în noțiuni. Nici persoana nu poate fi definită pentru că „este vie și într-o anumită măsură izvor de viață. Cine crede că Îl cunoaște pe Dumnezeu, adică Îl limitează cu noțiuni, e mort spiritual din punct de vedere creștin. Așa interpretează Sfântul Grigorie de Nyssa cuvântul biblic: nu va vedea omul fața Mea, rămânând viu (cf. Fc. 33,20)"[369]. Diferența dintre creștinism și celelalte religii con-

[366] Pr. prof. dr. Ştefan BUCHIU et ali, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Editura Basilica, Bucureşti, 2017, p. 224

[367] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 309, la Calist şi Ignatie Xantopol, *Cele 100 de capete*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia,* vol. 8, p. 127

[368] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 318, la Calist şi Ignatie Xantopol, *Cele 100 de capete*, p. 130

[369] Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 92

stă tocmai „în Persoana lui Iisus Hristos, Dumnezeu și Om ... și numai în Hristos Dumnezeul-Om avem acces la cunoașterea deplină a Adevărului, Adevărul fiind El însuși, o Persoană care a biruit moartea și ne-a deschis perspectivele vieții și ale nemuririi și nu o idee, un lucru sau un obiect plăsmuit de mâini omenești"[370]. Întruparea Fiului lui Dumnezeu, a însemnat începutul unei relații noi, între om și Dumnezeu. Prin unirea divinității cu umanitatea în Persoana Fiului, omul a dobândit calitatea de fiu și i s-a deschis calea spre îndumnezeire[371]. Sfinții Apostolii și prima comunitate creștină au avut fericirea de a-L întâlni pe Hristos în chip personal, cei ce au urmat după ei avem posibilitatea de a-L cunoaște prin credință[372]. Trăindu-L pe Hristos, ca Persoană desăvârșită, realizăm experiența cunoașterii lui Dumnezeu[373]. Textele liturgice ale Penticostarului, înfățișează întâlnirea personală a omului cu Hristos. Ele au caracter personal și existențial. Spre exemplu: „*Hristos a Înviat...*"[374] „*Ieri m-am îngropat împreună cu Tine, Hristoase; astăzi mă ridic împreună cu Tine, Cel ce ai înviat*"[375]. Prin participarea la slujbele Bisericii, în perioada Penticostarului, omul se întâlnește, în

[370] Lect. dr. Cristinel IOJA, *Homo Adorans, Între Iisus Hristos şi politeismul lumii contemporane*, Editura Universităţii „Aurel Vlaicu", Arad, 2008, p. 51-52

[371] Pr. prof. dr. Vasile CITIRIGĂ, „Experienţa personalist-comunitară a credincioşilor prin rugăciune ca obiect al cercetării în cadrul dogmaticii ortodoxe" în *Ortodoxia*, Anul LIX, Nr. 3-4, 2008, pp. 6-23, p. 10

[372] M.A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită.* p. 89

[373] Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, Nota 1916, în Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu Ia Evanghelia Sfântului Ioan*, în PSB vol. 41, p. 1016.

[374] *Penticostar,* Utrenia Învierii, p. 14

[375] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 3, 2, p. 16

mod personal, cu Hristos cel Înviat, retrăind fiecare moment al mântuirii neamului omenesc, Hristos este același ieri, astăzi și în veci(Evrei 13,8). Aceasta este exprimată de imnograf astfel: *Cel ce ești și mai înainte ai fost, și Te-ai arătat ca om, Dumnezeule"*[376]. Ajungând la această trăire, omul va experia personal evenimentele Învierii, Înălțării și Cincizecimii, ca și cum s-ar întâmpla acum, în vremea noastră[377].

„Doamne, nu ne lepăda pe noi de la fața Ta"[378].

Inițial, termenul de persoană, a fost folosit pentru a arăta, că Hristos, ca persoană, este Fața concretă a lui Dumnezeu. Imnografii au preluat termenul *față,* pentru persoană. În multe imne întâlnim acest termen. Părintele Stăniloae spune că „fața e cea prin care ființa își arată caracterul ei personal. Prin ea privește o persoană la altă persoană. Prin față nu rămâne închisă în ea însăși ci e văzută de o altă persoană[379].

„Fără de început ești, Părinte, nezidit ești, Fiule, și împreună-stătător pe un scaun ești, Duhule Sfinte; Una

[376] *Penticostar,* Duminica Orbului, la Vecernia Mare, Şi acum..., p. 222

[377] Anthony M. CONIARIS, *Taina Persoanei, calea către Dumnezeu*, ediţia a 2-a, trad. Diana Potlog, Editura Sophia, Bucureşti, 2012, p. 24

[378] *Penticostar*, Sâmbătă în Săptămâna luminată, la Vecernie, Stihirile Învierii, 2, p. 59

[379] Dumitru STĂNILOAE, nota 503 la *Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, Imnele iubirii dumnezeieşti*, în vol. „Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă", Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1990, p. 514

sunt cele trei, după fire și trei după fețe, un Dumnezeu adevărat"[380].

În limba română prin cuvântul *persoană* se pot înțelege și cele Trei Ipostasuri sau Persoane ale Sfintei Treimi, dar și Trei Fețe. În *față* se arată persoana privind spre celelalte, comunicând cu celelalte persoane. Astfel „Dumnezeu are Trei Fețe, pentru că sunt Trei Persoane. Din veci sunt Trei Fețe, fiecare îndreptată spre celelalte. Esența nu e îndreptată conștient spre nimic"[381]. Mântuitorul a spus „Cine Mă vede pe Mine, vede pe Tatăl"(In. 14,9), adică în fața Fiului se vede Tatăl ceresc. Dar din fața Fiului, luminează și Duhul Sfânt. Fața poate fi înțeleasă și ca dumnezeirea cea una. Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt sunt un singur Dumnezeu[382]. *Fața* este persoana conștientă, văzută și cunoscută de altă persoană și trezește în ceilalți anumite sentimente, cum ar fi teamă, bucurie, pace. Fața presupune prezență. Fața Domnului, referindu-se la chipul lui Hristos, semnifica prezența lui Dumnezeu în lume[383]. Atunci când Hristos, S-a schimbat la Față, ucenicii Săi au fost cuprinși de pace și fericire și au spus: „Bine ne este nouă aici" (Matei 17,4). Dar în același timp au fost cuprinși și de spaimă (Matei 17,6). Fața lui Hristos, răspândește bunătatea și iubirea Lui dumnezeiască. Sfinții, prin nevoințele

[380] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Canoanele, Cântarea a 9-a, Canonul Mironosiţelor, 11, p. 112

[381] Dumitru STĂNILOAE, nota 812 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 637

[382] Dumitru STĂNILOAE, nota 435 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 485

[383] Pr. prof. Boris BOBRINSKOY, *Taina Preasfintei Treimi*, trad. Măriuca şi Adrian Alexandrescu, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2005, p. 45

lor, au dobândit bunătatea, iubirea și acea *lumină* care luminează fața. Aceasta lumină înseamnă și cunoașterea lui Dumnezeu, prin experiență, prin vederea luminii sau slavei Lui. Aceasta este ceea ce numim cunoașterea lui Dumnezeu în lumină[384]. Despre aceasta ne încredințează și Sfântul Serafim de Sarov, atunci când i-a descoperit ucenicului său, modul cum pot vedea oamenii, plinătatea Duhului Sfânt. El spune că Dumnezeu este lumină și El își comunică strălucirea celor ce se unesc cu El, în măsura curățirii lor. Omul se unește cu Dumnezeu în chip duhovnicesc dar și în chip trupesc, deoarece sufletul nu se separă de trup, înainte de unirea cu Dumnezeu. Atunci când i-a arătat în chip real, ce înseamnă a te afla în Duhul lui Dumnezeu, ucenicul îi spune că nu poate să privească fața lui deoarece a devenit mai luminoasă decât soarele, iar părintele îl încredințează pe ucenic de faptul că și el este tot atât de luminos, altfel nu l-ar fi putut vedea[385]. Sfântul Chiril al Alexandriei, spune că nu putem să-L cunoaștem pe Dumnezeu, fără a privi la El (Fiul)[386]. Din toate acestea, înțelegem că experiența cunoașterii lui Dumnezeu, presupune o relație personală. Ea nu se poate dobândi numai din cărți ci prin trăirea duhovnicească, prin comuniunea Bisericii, prin rugăciunea personală. Cunoașterea presupune comunicare, iar comunicarea presupune o relație de iubire, de deschidere reciprocă între persoane. În săptămânile Penticostarului

[384] Dumitru STĂNILOAE, nota 151 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 378

[385] Michel EVDOKIMOV, *Să ne rugăm 15 zile cu Sfântul Serafim de Sarov*, trad. M. Alexandru, Editura Sophia, Bucureşti, 2010, pp. 114-116

[386] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Trad. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2000, în col. PSB vol. 41, p. 1016

întâlnim această relație de iubire a lui Hristos față de toți oameni și de cei aflați în suferință, și de cei de alt neam. Despre aceasta un imn spune că: „*împăratul cerurilor, pentru iubirea de oameni, pe pământ S-a arătat și cu oamenii a petrecut*[387]. Împăratul cerurilor, a petrecut împreună cu oamenii a fost văzut și cunoscut față către față, fiind diferență mare a învăța despre cineva și a-1 vedea și cunoaște personal[388]. Dumnezeu din iubirea Sa de oameni, ne-a descoperit nouă, sinele Său, Persoana Sa, în Hristos. Această iubire așteaptă însă și de la noi aceeași iubire, într-o relație personală[389]. Părintele Stăniloae, spune despre Mântuitorul Hristos că este Înțelepciunea ipostatică sau personificată a lui Dumnezeu. Înțelepciunea aparține persoanei, așa și bunătatea, cuvântul, iubirea toate aparțin persoanei. Iar cine se unește cu Hristos, devine și el subiect înțelept, este pătruns de înțelepciunea și bunătatea Lui[390]. Textele liturgice ale Penticostarului redau întâlnirea Mântuitorului Hristos, cu Sfinții Apostoli, cu Maria Magdalena și celelalte femei mironosițe, cu slăbănogul de la Vitezda, cu femeia samarineancă la fântâna lui Iacob, cu orbul din naștere. Toate aceste întâlniri cu Hristos, au fost prilejuri de schimbare a vieții pentru fiecare dintre aceștia. Întâlnirea personală cu Hristos, schimbă în bine, viața omului[391]. Hristos cel Înviat, reprezintă pentru fiecare dintre noi, darul lui Dumnezeu și în același timp, chemarea de a-L urma și cunoaște pe Dumnezeu prin cunoașterea deplină a Fiului lui Dumnezeu întru-

[387] *Penticostar*, Sâmbătă în Săptămâna luminată, la Vecernie, Şi acum..., p. 59

[388] Anthony M. CONIARIS, *Taina Persoanei, calea către Dumnezeu*, p. 9

[389] Anthony M. CONIARIS, *Taina Persoanei, calea către Dumnezeu*, p. 22

[390] Dumitru STĂNILOAE, nota 499 la „Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti", p. 510

[391] Anthony M. CONIARIS, *Taina Persoanei, calea către Dumnezeu*, p. 18

pat[392] deoarece „în Persoana divină a lui Hristos putem contempla ființa umană desăvârșită, Hristos, Care este Dumnezeu"[393].

Întâlnindu-i pe Toma și pe ceilalți ucenici, Hristos le-a zis:

> *„Precum vedeți, din trupul cu care M-am întrupat, prieteni, nu port fire de duh. Iar pe ucenicul care se îndoia, l-ai îndemnat să se atingă cu frică, zicându-i: Cel ce pe toate le iscodești, vino, și nu te mai îndoi! Iar el, simțind cu mâna firea Ta cea îndoită, cu frică și credincioșie a grăit, pătruns de credință: Domnul meu și Dumnezeul meu, slavă Ție!*[394].

Despre aceasta părintele Stăniloae zice: „Experiența lui Hristos Dumnezeu, pe care au avut-o apostolii și prima comunitate creștină, Sfântul Pavel și toți sfinții până la noi este experiența unei prezențe personale și dătătoare de viață. Această prezență e percepută ca o experiență printr-o luminare mai presus de orice înțelegere, care se numește credință"[395].

Arătându-se femeilor mironosițe, Iisus *„le-a dat să se bucure, zicând: încă nu M-am suit la Tatăl Meu; și de aceea nu vă atingeți de Mine; ci mergeți, doar, de spuneți prietenilor Mei: Iată va merge*

---

[392] Ieromonah Nathanael NEACŞU, *Conştiinţă dogmatică şi viaţă duhovnicească în gândirea Părintelui Sofronie Saharov*, p. 88

[393] M. A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită,* p. 189

[394] *Penticostar,* Duminica Tomii, la Litie, 1, p. 63

[395] M.A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită,* p. 89

mai-nainte de voi. Iar după acestea ai fost văzut de ei și prin suflare le-ai dat lor, Mântuitorule, Duhul cel Sfânt"[396].

Venind Hristos, la scăldătoarea Vitezda *„slăbănogul, ca un mort neîngropat fiind, văzându-L pe Hristos a strigat: Miluiește-mă, Doamne! că patul meu s-a făcut mie mormânt. Care-mi este folosul vieții? Scăldătoarea oilor nu-mi este de ajutor, căci nu am pe nimeni care să mă arunce, când se tulbură apele. Ci la Tine vin, Izvorule al tămăduirilor, ca și eu împreună cu toți să strig: Atotputernice, Doamne, slavă Ție!"*[397]. Relația personală a omului cu Hristos, nu se realizează la întâmplare. Ea presupune căutare, meditație și rugăciune. Relația personală între om și Dumnezeu se dezvoltă în Biserică, este hrănită cu harul Sfintelor Taine și cu cuvântul Evangheliei[398]. Biserica este „noua Vitezda, spațiul vindecării sau locul ridicării prin harul vindecător și mântuitor al Sfintelor Taine"[399].

> Hristos cel Înviat „este realitatea unei noi relații între Dumnezeu, omenire și lume, iar Biserica este comunitatea înăuntrul căreia această relație nouă se arată lumii. În Biserică, întreaga lume, având-L pe Hristos, noul Adam, drept cap al său, Îl recunoaște pe Dumnezeu ca Tată…Cunoașterea revelației lui Dumnezeu este o realitate empirică înăuntrul trupului

[396] *Penticostar*, Joi în Săptămâna a treia după Paști, la Stihoavnă, 1, p. 126

[397] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Stihirile idiomele, 2, p. 137

[398] Anthony M. CONIARIS, *Taina Persoanei, calea către Dumnezeu*, p. 71

[399] DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Evanghelia slavei lui Hristos*, Editura Basilica, Bucureşti, 2016, p. 45

> Bisericii, care se bucură de relația Fiului cu Tatăl, în care întreaga lume este încorporată, făcând-o trupul lui Hristos. Relațiile care alcătuiesc această comunitate și fac din ea acest trup constituie actualizarea prin Duhul a revelației lui Dumnezeu în lume. Toți membrii Bisericii constituie această comuniune care este cunoașterea vie a lui Dumnezeu"[400].

Înțelegem de aici că Adevărul, nu s-a încredințat spre cunoaștere doar unei persoane izolate, ci comunității Bisericii. Doar Biserica în întregul ei este infailibilă. Dumnezeu nu Se revelează pe Sine doar unor indivizi izolați de comunitate, pentru a dobândi o stare mai înaltă de spiritualitate[401]. Nu se poate apropia cineva de Dumnezeu, numai prin puterile sale, fără daruri harismatice accesibile prin Sfintele Taine ale Bisericii. Duhul cheamă la comuniune și darurile Duhului Sfânt aparțin comunității Bisericii, aici omul îl întâlnește pe Hristos și își găsește vindecarea suferințelor precum acel slăbănog la Vitezda[402].

Întâlnirea cu femeia samarineancă a fost pentru Hristos un prilej de a-și arăta încă odată iubirea lui față de toți oamenii astfel un imn ne arată că :

---

[400] Ioannis ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Prelegeri de dogmatică creştină*, trad. Florin Caragiu, Editura Sophia, Bucureşti, 2014, p. 53

[401] Ioannis ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Prelegeri de dogmatică creştină*, p. 50

[402] Ioannis ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Prelegeri de dogmatică creştină*, p. 52

„Lângă fântâna lui Iacov, aflând Iisus pe samarineanca, apă de la dânsa a cerut, Cel ce acoperă pământul cu nori. O, minune! Cel ce este purtat pe heruvimi, stătea de vorbă cu o femeie păcătoasă, apă cerând, Cel ce a spânzurat pământul peste ape; apă căutând, Cel ce revarsă izvoarele și limanurile apelor, vrând să atragă spre Sine, cu adevărat, pe cea vânată de luptătorul vrăjmaș, și să adape cu apa cea vie pe cea înflăcărată amarnic după lucruri netrebnice, ca un îndurat și de oameni iubitor”[403].

Femeia samarineancă, văzând că Hristos, după port și după vorbă, este iudeu și că îi cere apă, se arată surprinsă de cererea Lui. Dar El, din iubire de oameni „*vrea să atragă spre Sine, pe cea vânată de luptătorul vrăjmaș*”[404]. Văzând Hristos, credința femeii, I se descoperă pe Sine, ca fiind Mesia, cel pe care și ea îl aștepta, să vină să-i învețe pe ei toate. Hristos vrea să fie cunoscut de toți oamenii, de aceea trece peste toate piedicile, puse în cale de răutățile omenești.

O altă întâlnire a lui Hristos, redată de imnele Penticostarului, este cea cu orbul din naștere pe care l-a găsit după cum spune imnul:

„ieșind din templu, a aflat pe un om orb din naștere; și făcându-I-se milă, a pus tină pe ochii lui și a zis către

[403] *Penticostar,* Duminica Samarinencei, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Idiomelele samarinencei, 4, p. 185

[404] *Penticostar,* Duminica Samarinencei, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Idiomelele samarinencei, 4, p. 185

> *dânsul: Mergi de te spală în Siloam! Și spălându-se, a văzut, dând slavă lui Dumnezeu. Iar cei de aproape ai lui ziceau către el; Cine ți-a deschis ochii, pe care nimeni din cei ce văd n-au putut să-i vindece? Iar el a grăit, zicând: Un om care se cheamă Iisus, Acela mi-a zis: Spală-te în Siloam, și am văzut. Acesta este cu adevărat Mesia-Hristos, despre Care a grăit Moise în Lege; Acesta este Mântuitorul sufletelor noastre"*[405].

Hristos este izvorul puterii și al luminii. Prin această putere a dăruit lumină ochilor acelui orb din naștere, care a avut bucuria de a-L întâlni personal pe Hristos. Toți aceștia pe care Hristos I-a întâlnit și le-a vindecat suferințele au fost persoane, concrete, cugetătoare. Ei au trăit experiența apropierii de Hristos, l-au simțit ca pe o persoană apropiată, iubitoare, Care a venit la ei și i-a vindecat de boli de neputințe și de neștiință, descoperindu-li-se ca Fiul lui Dumnezeu, Mesia cel așteptat, Lumina lumii. Aceștia au trăit acea emoție a întâlnirii personale cu Hristos, vindecându-se de neputințele trupului și umplându-se inima lor de bucurie, de pace și de cunoaștere. Numai întâlnirea personală cu Hristos dă omului cunoașterea autentică. Cunoscându-L pe Hristos va dobândi și viața veșnică (In 17,3). Părintele Stăniloae referindu-se la rolul persoanei în înaintarea omului spre Dumnezeu în cunoaștere spune:

> „Acest paradox al persoanei e trăit concentrat în setea ei de infinitate. Persoana nu e infinită, dar are în ea setea de infinitate și înaintează spre ea. Asupra ei se

[405] *Penticostar,* Duminica Orbului, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Stihirile orbului, 2, pp. 221-222

> exercită atracția infinitului. Mereu e nouă în stările ei sufletești, în gândurile, simțirile, în felul actelor ei voite, arătând în aceasta capacitatea eternității ei; și totuși nu poate ieși din identitatea ei, care o deosebește de alte existențe, deci o mărginește. Astfel, fiecare persoană este indefinită și definită. Fiindu-i proprii aceste aspecte contradictorii, nici unul nu poate fi anulat de celălalt"[406].

Imnografii au ilustrat această relație personală a lui Hristos cu oamenii, minunile pe care le-a săvârșit pentru ei, vindecând pe cei bolnavi, scoțând afară pe demoni, ascultând rugăciunea unora pentru alții:

> *„Cel ce ai zidit pe om cu mâna Ta cea preacurată, Milostive Hristoase, ai venit să vindeci pe cei bolnavi; pe cel slăbănog, la scăldătoarea oilor, cu cuvântul Tău, l-ai sculat; iar durerea aceleia ce-i curgea sânge ai tămăduit-o; pe fiica Cananeencei, care era bântuită, ai miluit-o și nu ai trecut cu vederea rugăciunea sutașului. Pentru aceasta grăim: Atotputernice, Doamne, slavă Ție!"*[407]

Hristos este Adevărul, iar omul trebuie să primească adevărul Lui și să-1 experieze prin viețuirea sa. Hristos este viață, și trebuie să-L trăim. Este ușă, și trebuie să intrăm prin El. Este Calea, și tre-

[406] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Studii de teologie dogmatică ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1990, p. 174.

[407] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, 8, p. 137

buie să-L urmăm. Este Cuvântul lui Dumnezeu, Care ne vorbește, și trebuie să-L ascultăm. Nu-L putem cunoaște pe Dumnezeu învățând despre El din cărți, ci doar având o relație personală cu El, iubindu-L, rugându-ne Lui, ascultându-L și urmându-L[408]. Prin Întruparea Sa, Hristos restaurează firea lui Adam dinainte de cădere. În persoana Sa, arată pe Adam cel Nou, adică omul desăvârșit, chipul plenitudinea unei umanități pe deplin împlinite prin energiile Duhului[409].

[408] Anthony M. CONIARIS, *Taina Persoanei, calea către Dumnezeu*, p. 17

[409] M. A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită,* p. 118

CAPITOLUL III. FUNDAMENTELE HRISTOLOGICE ALE GNOSEOLOGIEI ORTODOXE REFLECTATE ÎN PENTICOSTAR

3.1.Vindecarea omului în Hristos-premisă a cunoașterii

3.1.1.Întruparea Fiului lui Dumnezeu[410]

Cartea *Penticostar*, deși nu tratează perioada anului bisericesc, în care a avut loc evenimentul întrupării Mântuitorului Hristos, imnografii au așezat și aici alcătuiri imnografice, ce se referă la Întrupare și la consecințele acesteia, pentru mântuirea neamului omenesc. Întruparea lui Hristos, este temei al îndumnezeirii omului și prin aceasta al experienței cunoașterii lui Dumnezeu, Care Se lasă cunoscut prin firea omenească asumată (1 In 1,1) ridicând pe om la cunoașterea tainei dumnezeirii Sale[411]. Despre aceasta ne încredințează imnul următor:

> *„Celui mai înainte de veci din Tatăl născut, lui Dumnezeu-Cuvântului, Celui întrupat din Fecioara*

[410] Această temă a fost tratată pe larg în studiul, Pr. drd. Ioan LAZĂR, „Aspecte ale hristologiei reflectate în textele liturgice ale Penticostarului", în vol. *Studia Doctoralia*, Anul I, Nr. 1, Editura Universităţii „Aurel Vlaicu" Arad, pp. 123-147

[411] Pr. prof. dr. Stefan BUCHIU, *Cunoașterea apofatică în gândirea Părintelui Stăniloaie*, Editura Basilica, Bucureşti, 2013, p.21

> *Maria, veniți să ne închinăm! Că Crucea răbdând, îngropării S-a dat, precum însuși a voit; și înviind din morți, m-a mântuit pe mine, omul cel rătăcit"*[412].

Imnele Penticostarului ne învață, că Mântuitorul Hristos este „*Cel întrupat din Fecioara Maria"*[413] și „*din iubire de oamenii, om făcându-Se"*[414], S-a făcut cunoscut, ca fiind Cuvântul Tatălui, Cârmuitorul și Împăratul tuturor și apoi a omorât moartea și „*pe noi ne-a reînnoit"*[415]. Despre aceasta Sfântul Apostol Pavel zice: „Dumnezeu, bogat fiind în milă, pentru multa Sa iubire cu care ne-a iubit pe noi cei ce eram morți prin greșealele noastre, ne-a făcut vii împreună cu Hristos - prin har sunteți mântuiți!" (Ef. 2, 4-5). Alt imn subliniază scopul Întrupării:

> *„Făcătorul tuturor, întrupat, a rezidit pe omul cel căzut mai-nainte, prin călcarea poruncii, din îndemnul șarpelui; și a slobozit din stricăciune, toată firea cea învechită"*[416].

Întruparea Fiului lui Dumnezeu, a refăcut comuniunea între om și Dumnezeu. Întruparea a fost condiția îndumnezeirii lui

---

[412] *Penticostar*, Luni în Săptămâna luminată, la Doamne strigat-am, Stihirile Învierii, 1, p. 31

[413] *Penticostar*, Luni în Săptămâna luminată, la Doamne strigat-am, Stihirile Învierii, 1, p. 31

[414] *Penticostar*, Miercuri Săptămâna luminată, La Laude, 4, p. 46

[415] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, în PSB vol. 15, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 110

[416] *Penticostar,* Duminica Samarinencei, La Vecernia mică, la Stihoavnă, 3, p. 183

Adam, fără de care omul n-ar fi avut posibilitatea, de a ajunge la asemănarea cu Dumnezeu. Doar prin contemplarea lui Dumnezeu, omul n-ar fi scăpat de stricăciune, în firea sa creată[417]. Omul poate ajunge la *starea dintâi*, doar prin participarea sa, la viața lui Dumnezeu. Omul nu este autonom nici în relația sa cu Dumnezeu, nici cu lumea. Viața omului se desfășoară în lume dar presupune și comuniunea cu Dumnezeu. Prin întruparea lui Hristos, Dumnezeu și omul sunt una în Hristos. Dumnezeu devine accesibil omului prin realizarea și manifestarea omenității în forma ei cea mai autentică[418]. Prin întruparea lui Hristos, Dumnezeu se lasă cunoscut atât cât omul în starea sa, poate să sesizeze. Fiul lui Dumnezeu întrupat, revelează realitatea divină pe măsura posibilității omului de a o cuprinde[419]. Imnografii ne spun despre Hristos că *„S-a făcut cunoscut pretutindeni prin minuni*[420]. Hristos a căutat a se face cunoscut oamenilor, atât prin persoana Sa cât și prin învățătura Sa. Prin întruparea Sa, a revelat omului pe Dumnezeu, însă dumnezeirea Sa a rămas ascunsă, tainică. În momentul Schimbării la Față, Hristos arată ucenicilor doar o lumină adaptată vederii lor; aceasta fiind doar un *chip obscur al bunurilor viitoare* al slavei divine a lui Hristos[421]. Prin Întruparea Sa, prin faptele și învățăturile Sale, prin sem-

[417] Vladimir LOSSKY, *Vederea lui Dumnezeu,* trad. Maria Cornelia Oros, Editura Deisis, Sibiu, 1995, p. 59

[418] John MEYENDORF, *Teologia bizantină; tendinţe istorice şi teme doctrinare,* p. 224

[419] Pr. Conf. Dr. Ştefan BUCHIU, „Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca Revelaţie divină desăvârşită", în rev. *Ortodoxia*, nr. 3, 2007, p.18

[420] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, La Litie, Slavă...şi acum..., p. 185

[421] Vladimir LOSSKY, *Vederea lui Dumnezeu*, p. 83

nele și minunile săvârșite înaintea oamenilor, Mântuitorul Hristos, S-a făcut cunoscut, ca fiind Cuvântul Tatălui, Împăratul tuturor[422].

Despre necesitatea întrupării Fiului lui Dumnezeu, Sfântul Atanasie susține că în vremea aceea, credința în idoli și necredința în Dumnezeu, stăpâneau lumea și nu mai era cine să-i învețe adevărata credință în Dumnezeu-Tatăl, iar un simplu om nu ar fi avut, nici puterea să străbată tot pământul și să-i aducă pe oameni la credința cea adevărată și nici puterea de a se lupta cu amăgirea și nălucirea demonilor. Cel ce nu are puterea să vadă cele nevăzute ale omului, adică sufletul și mintea, nu poate învăța pe alți despre acestea. De asemenea, măreția creației nu era de ajuns pentru a-i determina pe oameni să se întoarcă la Dumnezeu, să vină la adevărata cunoaștere. Creația cu toată măreția ei, a existat și în vremea căderii omului în păcat. Oamenii erau preocupați și atunci mai mult de grijile și plăcerile lumești decât de căutarea la cele de sus. Datorită preocupărilor lumești, ei au încetat a contempla pe Dumnezeu, mulțumindu-se cu percepțiile simțurilor, își făceau zei din oameni muritori și din demoni. Singurul în putere să schimbe această înclinare a omului și de a-L face cunoscut pe Dumnezeu Tatăl, era Hristos. Prin întruparea Sa, „*a slobozit din stricăciune, toată firea cea învechită*"[423]. Pentru fi înțeles de oameni, Hristos vine „*ca un om*"[424], astfel și cei ce n-au voit să-L cunoască pe Dumnezeu din pronia Lui, să-L cunoască din faptele minunate pe care

[422] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, în PSB vol. 15, Trad. Pr. Prof. Dumitru Stăniloaie, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 110

[423] *Penticostar*, Duminica a cincea, după Paşti, la Vecernia mică, La Stihoavnă, Stihirile Născătoarei de Dumnezeu, 2, p. 183

[424] *Penticostar*, Duminica Samarinencii, La Litie, Slavă...şi acum..., p. 185

Hristos le-a săvârșit înaintea lor ca un om adevărat[425]. Imnografii ne arată că Hristos „*s-a făcut cunoscut pretutindeni prin minuni*"[426] pentru ca oamenii văzând și comparând faptele Lui, cu cele ale zeilor lor, să cunoască și să mărturisească pe Dumnezeul cel adevărat. Cei ce erau stăpâniți de duhuri necurate, văzând că Hristos, îi alungă prin puterea Lui, au cunoscut că El era Cuvântul lui Dumnezeu, era Dumnezeul cel adevărat. Cei care credeau în cei morți ca în niște eroi, văzând învierea lui Hristos, mărturiseau că singurul Dumnezeu adevărat este Cuvântul lui Dumnezeu care a biruit moartea. Pentru aceasta Hristos, a venit, S-a întrupat, a murit și a înviat, arătând oamenilor înșelăciunea de care s-au lăsat cuprinși și înălțându-i de acolo, făcându-le cunoscut pe Tatăl cel ceresc singurul Dumnezeul adevărat și astfel oamenii să se mântuiască, precum El însuși zice: „am venit să mântuiesc pe cel pierdut"(Lc. 19,10)[427], sau după cum se exprimă imnograful: „*și înviind din morți, Hristos, m-a mântuit pe mine, omul cel rătăcit*[428]. Prezența lui Hristos în lume, are un caracter concret și omul percepe această prezență atât cât credința, inteligența și simțurile sale îi îngăduie. Sufletul omului sesizează însă „legătura vie dintre fața umană a lui Hristos și ipostasul purtător al ei ca icoană naturală a Tatălui. Astfel, în Hristos cel istoric, trăim prezența dumnezeirii Lui"[429].

---

[425] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, pp. 107-108

[426] *Penticostar*, Duminica a cincea, La Litie, Slava..și acum..., p. 185

[427] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, p. 109

[428] *Penticostar*, Luni în Săptămâna luminată, la Doamne strigat-am, stihirile Învierii, 1, p. 31

[429] Pr. Conf. Dr. Ştefan BUCHIU, „Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca Revelaţie divină desăvârşită", pp.17-18

„Venit-ai în lume, Tu, Doamne, lumina mea, Lumină sfântă, Care întorci din întunericul necunoștinței, pe cei ce Te laudă pe Tine cu credință”[430].

Înțelepciunea lui Dumnezeu în actul întrupării lui Hristos, arată că El ține seama de puterea de cunoaștere a omului. Dumnezeu, în persoana lui Hristos, Se coboară până la om, tocmai fiindcă omul cu puterile sale, nu se putea ridica la cunoașterea lui Dumnezeu. Prin Întrupare, Hristos se arată în mod vizibil, palpabil, viețuind împreună cu oamenii și învățând-i calea spre îndumnezeire și experiența cunoașterii lui Dumnezeu[431]. În Hristos, omul poate să-L cunoască pe Dumnezeu, cu toată inaccesibilitatea ființei Sale. Prin întruparea Fiului Său, Dumnezeu vine în nemijlocită relație cu noi[432]. În Hristos s-a realizat o interiorizare reciprocă totală, între Dumnezeu și om, mai mult decât prin har. E o interiorizare într-un ipostas[433]. Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat tocmai pentru că proprietățile ipostatice nu sunt transmisibile. Părintele Stăniloae spune despre aceasta:

[430] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a 4-a după Paşti, Canoane, Cântarea 5, Irmos, p. 163

[431] Pr. Conf. Dr. Ştefan BUCHIU, „Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca Revelaţie divină desăvârşită”, p.13

[432] Irina LEONTE, „Cunoaşterea lui Dumnezeu în teologia Sfinţilor Părinţi, de la Sfântul Vasile cel Mare la Sfântul Simeon Noul Teolog”, în vol. *Teologia mistică poetică, Imnele iubirii dumnezeieşti ale Sfântului Simeon Noul Teolog- 1000 de ani de la compunerea lor*, coord. P.S. Ioachim Băcăoanul; Pr. Ioan Bărgăoanu, Editura Basilica, Bucureşti, 2012, pp. 337-353, p. 338

[433] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 167

„În Hristos e dată posibilitatea ca noi să înaintăm spre treapta la care Dumnezeu cunoaște pe om cum Se cunoaște pe Sine însuși, și omul cunoaște pe Dumnezeu cum se cunoaște el însuși. Dar pentru aceasta noi trebuie să înaintăm în unirea cu Hristos. Prin aceasta înaintăm spre treapta la care fiecare dintre noi va cunoaște pe aproapele ca pe sine însuși, întrucât îl va iubi ca pe sine însuși. Hristos, Ipostasul dumnezeiesc al umanității, nu pune nici o barieră iubirii Sale față de toată umanitatea pe care o are ca propria Sa umanitate; iar în El, ca ipostas deschis tuturor, toți se pot iubi și cunoaște ca pe ei înșiși. E necesar numai ca nici noi să nu punem o astfel de barieră între noi și Dumnezeu. El e ca un fel de ipostas-cap al nostru. Dar prin aceasta e dată putința ca și noi să înaintăm în a cunoaște pe Hristos-Dumnezeu ca pe noi înșine, ca pe ipostasul-cap al nostru”[434].

Imnul *Unule Născut*, pe care îl auzim cântându-se la fiecare Sfântă Liturghie, ne învață că Mântuitorul Hristos, este Unul Născut din Tatăl, este Fiul lui Dumnezeu și Cuvântul lui Dumnezeu, care *neschimbat S-a întrupat*[435], pentru a noastră mântuire, din Sfânta Fecioară Maria. *Și după întruparea Sa Puterile cerești L-au cunoscut, ca pe Fiul, Cel Unul-Născut din Tatăl*[436]. Întruparea Cuvântului și asumarea întregii firi umane, dau omului posibilitatea

[434] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 168

[435] *Penticostar*, Liturghia din noaptea Sfintelor Paşti, Antifonul al doilea, p. 28

[436] *Penticostar*, Înălţarea Domnului, La Litie, Stihirile idiomele, 2, p. 253

de a se învrednici de experiența îndumnezeirii și a unirii cu Dumnezeu[437]. Cuvântul S-a întrupat, deoarece numai într-un trup desăvârșit putea săvârși minunile prin care S-a făcut pretutindeni cunoscut[438]. Într-un trup care cedează tuturor ispitelor, într-un trup stăpânit de patimi nu se poate manifesta Puterea lui Dumnezeu. Este adevărat că Domnul a zis:„Puterea mea se desăvârșește întru slăbiciune"(2 Cor. 12,9)[439] dar prin slăbiciune nu înțelegem patimi și păcate. Trupul este cel prin care se realizează legătura dintre om și natură, dintre om și Logosul divin și determină convergența tuturor în Logosul divin. Întruparea înseamnă astfel începutul unui nou mod de existență a Cuvântului în lume. Trupul și sufletul omenesc au devenit trupul și sufletul ipostasului dumnezeiesc al lui Hristos[440].

> *„Slavă Sfintei și Celei de o ființă și de viață făcătoarei și nedespărțitei Treimi"*[441]

Imnografii au scos în evidență faptul că întreaga Sfântă Treime a conlucrat pentru mântuirea neamului omenesc, *Una sunt cele trei, după fire și trei după fețe, un Dumnezeu adevărat*[442].

---

[437] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, trad. Diac. Dr. habil. Ştefan L. Toma, Editura Andreiana, Sibiu, 2015, p. 70

[438] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Litie, 1, p. 185

[439] Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, nota 59, la Sfântul Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, în PSB vol. 15, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti 1987, p. 110

[440] Pr. conf. Dr. Vasile CITIRIGĂ, „Antropologia hristologică şi relevanţa ei ...", p. 14

[441] *Penticostar,* Utrenia Învierii, p. 14

[442] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Canoane, Cântarea a 9-a, Canonul Mironosiţelor, Slavă...p. 112

> Întruparea Fiului este „o taină cunoscută din veci de Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Tatăl a binevoit-o, Fiul a împlinit-o, iar Sfântul Duh a conlucrat. Ființa și puterea Persoanelor Sfintei Treimi fiind una, una este cunoștința lor. Tatăl și Duhul Sfânt nu ignoră Întruparea Fiului, pentru că în Fiul întrupat, se afla întreg Tatăl după ființă, nu întrupându-se, ci binevoind să Se întrupeze Fiul și în întreg Fiul se afla Duhul Sfânt după ființă, nu întrupându-se, ci conlucrând cu Fiul la Întruparea cea negrăită pentru a noastră mântuire”[443].

Mântuitorul spune: „Ieșit-am de la Tatăl și am venit în lume” (In. 16,28). Imnele ne spun că prin întrupare, Domnul nostru Iisus Hristos *nu S-a despărțit de sânurile Tatălui*[444] , a rămas Dumnezeu adevărat dar și om desăvârșit. Imnul spune că *Hristos Mântuitorul, Cel ce S-a întrupat de ceruri nu S-a despărțit*[445]. Fiul lui Dumnezeu, Cuvântul nu a fost închis în trupul omenesc, fiind în trup El nu lipsea din sânul Sfintei Treimi, El nu era cuprins de ceva ci El le cuprindea pe toate. „Inseparabilitatea ieșirii Fiului din sânurile părintești și venirea Sa în lume, în care deja era, de vreme ce El a creat-o și o susține, constituie taina descoperirii întrupării Fiu-

[443] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie,* 60, în *Filocalia*, vol 3, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2009, p. 376

[444] *Penticostar*, Joi, în Săptămâna a şasea după Paşti, Înălţarea Domnului, La Litie, 2, p. 253

[445] *Penticostar*, Joi în Săptămâna luminată, la Stihoavnă, p. 48

lui”[446]. Un alt imn amintește iarăși de această putere a lui Hristos de a fi pretutindeni:

> *„In mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu, în rai cu tâlharul și pe tron împreună cu Tatăl și cu Duhul ai fost, Hristoase, toate umplându-le, Cel ce ești necuprins*[447].

După Ființă, Hristos este în afară de toată zidirea, dar prin lucrările Lui, este prezent în toate, prin purtarea Lui de grijă, viață tuturor dăruind, El este necuprins fiind întreg numai în Tatăl, în toate privințele. În trupul omenesc fiind, pe toate le împlinea și în toate era, dar în același timp era în afară de toate. Făcându-Se cunoscut prin faptele Sale în trup, El Își împlinea și lucrarea Sa în toate. Sufletul omului poate să vadă și să cugete la cele din afara trupului, dar nu are puterea să lucreze, să le miște sau să le schimbe. El nu poate să miște soarele sau să învârtească cerul șezând în casa sa, dar Hristos în trup fiind, avea puterea de a face acestea. El viețuia ca om, dar în calitate de Cuvântul, dădea viață tuturor și era împreună cu Tatăl în calitate de Fiul[448].

Imnele Penticostarului, sintetizează bucuria întregii creații, în fața ridicării ei din robia păcatului a suferinței și a morții prin întruparea lui Hristos:

---

[446] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama,* pp. 66-67

[447] *Penticostar,* Rânduiala Ceasurilor Sfintelor Paşti, 1, p. 27

[448] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, pp. 110-111

„Astăzi să se bucure cu strălucire cerul și pământul, că Hristos S-a arătat întrupându-Se ca un om, ca să scoată din blestem pe Adam dimpreună cu tot neamul; și s-a făcut cunoscut pretutindeni prin minuni..."[449]. „Căci *mari binefaceri strălucesc nouă, din dumnezeiasca Lui întrupare: daruri și haruri și dumnezeiești străluciri, cu dărnicie, izvorăsc"*[450], că, „*adeverind cu minuni puterea cea dumnezeiască, bolile a vindecat, pe morți a înviat și pe orbi a luminat, ca un Dumnezeu*[451]*. Pe leproși a curățit, pe șchiopi a îndreptat, pe slăbănogi a întărit, pe ceea ce-i curgea sânge a vindecat-o, pe mare a umblat cu picioarele, arătând slava Sa Sfinților Ucenici"*[452]. *„Lucruri minunate și uimitoare a săvârșit Stăpânul cerurilor"* [453].

3.1.1.2. Iisus Hristos - Dumnezeu adevărat și om adevărat

Cei fără de trupuri ziceau: Cine este acest bărbat frumos? Că nu este numai om Cel ce Se arată, ci Dumnezeu și Om, cu amândouă firile[454].

[449] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, La Litie, p. 185

[450] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna a patra după Paşti, Canoanele, Cântarea 1, 2, p. 160

[451] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna a patra după Paşti, Canoane, cântarea 7, Alt canon, 6, p. 167

[452] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna a patra după Paşti, Canoane, cântarea 7, Alt canon, 7, p. 167

[453] *Penticostar*, Vineri în Săptămâna luminată, La Vecernie, Alte stihiri..., 1, p. 50

[454] *Penticostar*, Înălţarea Domnului, La Litie, 5, p. 253

Imnografii preiau învățătura de credință a Bisericii, referitoare la dogma hristologică și o aprofundează. Astfel textele liturgice ale Penticostarului, prezintă pe Hristos cel Întrupat, ca Dumnezeu adevărat și om adevărat, unic în istorie. Cuvintele Sale sunt ireproșabile, faptele Sale sunt bune și drepte. Toate sunt semne ale unei depășiri de Sine[455]. Cu toate acestea, pe Hristos „nimeni nu-L poate cunoaște cu adevărat dacă nu-L primește mai întâi prin credință, acceptând că este Om adevărat și Dumnezeu adevărat. Scripturile ni-L descoperă în toată măreția Sa, ca Fiu al lui Dumnezeu întrupat, ca Logos Care este în toate, ca Dumnezeu Care a învins moartea în El însuși dând acestei biruințe valoarea absolută și veșnică, dar și ca Om de același neam cu toți oamenii"[456].

„Care neschimbat Te-ai întrupat"[457].

Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că Mântuitorul Hristos, nu era doar un simplu om ci era și Dumnezeu, Care S-a întrupat, cu scopul de a înnoi prin El și întru El, firea oamenilor, făcând-o părtașă de firea cea dumnezeiască, curățind-o de toată stricăciunea[458]. Învățătura despre cele două firi și persoana unică a lui Iisus Hristos a fost elaborată la Sinoadele I, II, IV, V ecumenice, ea fiind un rezumat al referințelor biblice și teologiei patristice. Tot atunci s-au definit și termenii vocabularului hristologic: natură sau fire,

[455] Costa DE BEAUREGARD, M. A., Dumitru STĂNILOAE, *Mică dogmatică vorbită*, p.88

[456] Pr. Vasile CITIRIGĂ, *Cuvinte şi fapte ale Domnului Hristos în lumina dogmaticii ortodoxe*, Editura Reîntregirea , 2008, pp. 15-16

[457] *Penticostar*, Liturghia din noaptea Sfintelor Paşti, Antifonul al doilea, p. 28

[458] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, , p. 222

persoană sau ipostas, unire ipostatică, comunicarea însușirilor, perihoreză, îndumnezeire[459]. Imnografii au preluat această învățătură au formulat-o în textele liturgice, pentru a o face cunoscută credincioșilor. Imnele liturgice îl înfățișează pe Mântuitorul Hristos, ca *Dumnezeu adevărat*[460] și *om adevărat*[461]. El este *Hristos - Dumnezeu*[462], *Unul-Născut, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu*[463], *Dumnezeu și om*[464], *Cel Atotputernic*[465], *Soarele dreptății*[466], *Jertfa cea vie*[467], *Dumnezeu cel viu*[468], *Dumnezeul părinților noștri*[469], *Dătător de viață*[470], *Judecător al tuturor și Dumnezeu Atotputernic*[471], *Făcător a toate*[472], *Unule dintr-Unul singur*[473]. În textele liturgice ale Penticostarului, regăsim, chiar dacă nu în mod sistematizat, învățătura dogmatică a sinoadelor referitoare la întruparea Mântuitorului Hristos. Imnele mărturisesc:

---

459 Pr.prof. dr. Ioan TULCAN, *Misterul mântuirii în Hristos şi în Biserică*, Editura Universităţii „Aurel Vlaicu" Arad, 2013, p. 14

460 *Penticostar*, Liturghia din noaptea Sfintelor Paşti, Antifonul al doilea, p. 28

461 *Penticostar*, Miercuri Săptămâna luminată, La Laude, 4, p. 46

462 *Penticostar*, Canonul învierii, Cântarea 1, p. 16

463 *Penticostar*, Liturghia din noaptea Sfintelor Paşti, Antifonul al doilea, p. 28

464 *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 6, 1, p. 10

465 *Penticostar*, Canonul învierii, Cântarea 4, Irmos, p. 17

466 *Penticostar*, Canonul învierii, Cântarea 5, Irmos, p. 17

467 *Penticostar*, Canonul învierii, Cântarea 6, 2, p. 18

468 *Penticostar*, Canonul învierii, Cântarea 7, 1, p. 20

469 *Penticostar*, Canonul învierii, Cântarea 7, Irmos, p. 20

470 *Penticostar*, Înălţarea Domnului, La Vecernia mare, 4, p. 251

471 *Penticostar*, Înălţarea Domnului, La Utrenie, Stihira idiomelă, p. 256

472 *Penticostar*, Înălţarea Domnului, La Utrenie, Al doilea Canon, Cântarea 1, Irmos, p.256

473 *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, Cântarea 4, Canonul al doilea, Irmos, p. 326

„Fiul Unul-Născut, în chip de negrăit întrupându-Se; din fire Dumnezeu fiind și cu firea om făcându-Se pentru noi, nu în două fețe fiind despărțit, ci în două firi fără de amestecare fiind cunoscut”[474]. *„Dumnezeu era din fire, măcar că, om făcându-Se pentru noi, S-a arătat mărginit cu trupul”*[475].

Imnele liturgice arată și lucrarea Mântuitorului Hristos, ca fiind:

„Cel Care arde toate păcatele cele trupești ale oamenilor, și îndumnezeiește, din milostivire, firea noastră”[476].

El este cel ce

„a rezidit pe omul cel căzut mai-nainte, prin călcarea poruncii, din îndemnul șarpelui; și a slobozit din stricăciune, toată firea cea învechită”[477].

3.1.1.3. Îndumnezeirea firii omenești în Hristos

Cunoașterea lui Dumnezeu este o consecință a îndumnezeirii firii umane, în Hristos. Această îndumnezeire a firii umane, este aprofundată în imnele liturgice ale Penticostarului. Imnografii evidențiază, atât asumarea de către Hristos a firii umane la Întrupare dar și îndumnezeirea firii în Trupul lui Hristos, înnoirea, înălțarea

[474] *Penticostar*, Vineri Săptămâna luminată, La Vecernie, Şi acum..., p. 51

[475] *Penticostar*, Vineri în Săptămâna a patra după Paşti, La Vecernie, 3, p. 175

[476] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, Canoanele, Cântarea 8, A Născătoarei de Dumnezeu, p. 197

[477] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, La Vecernie, 2, p. 183

și așezarea ei împreună cu Dumnezeu-Tatăl și prin aceasta și posibilitatea omului de a ajunge la îndumnezeire. Iată redată în mod sintetic, imaginea acestei lucrări în imnele liturgice:

> *„Făcătorul a toate, făcându-Se purtător de trup și binevoind ca un îndurat, Și-a însușit firea noastră cea săracă”*[478]*; „îmbrăcând firea mea, Mântuitorul meu, mai dezbrăcat de haina mea cea dintâi, pe care mi-a țesut-o semănătorul păcatului, vai mie!”*[479]*; „firea cea muritoare s-a mântuit în trupul lui Dumnezeu”*[480]*; „firea cea stricată a neamului nostru, întru Sine a înnoit-o”*[481]*; ”cu milostivire înălțând firea noastră cea căzută, a pus-o să șadă împreună cu Tatăl”*[482]*.*

Prin căderea în păcat, firea umană s-a îmbolnăvit, dar aceasta boală nu a dus la o pervertire totală sau iremediabilă. Ruperea legăturii de comuniune, a omului cu Dumnezeu, nu a fost totală, omul a continuat să aspire, să nădăjduiască în ajutorul lui Dumnezeu, deși firea lui era îndreptată mai mult, spre cele văzute ale creației. Ca o consecință a căderii, omul a fost îmbrăcat de Dumnezeu în haine de piele, adică l-a îmbrăcat în trup, iar afectele i-au fost pervertite după cădere. Aceste afecte au fost vindecate, în Hris-

[478] *Penticostar*, Luni în Săptămâna a patra după Paşti, La Vecernie, 1, p. 150

[479] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Canoane, Cântarea 5, Canonul Mironosiţelor, 1, p. 104

[480] *Penticostar*, Marţi, Săptămâna a treia după Paşti, La Stihoavnă, Slava...Şi acum..., p.118

[481] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, la Utrenie, Sedealna Învierii, p. 139

[482] *Penticostar*, Joi, În Săptămâna a şasea după Paşti, Înălţarea Domnului, La Vecernia Mare, 6, p. 251

tos, *cu a cărui rană toți ne-am vindecat* (Isaia 53,5). Această vindecare a deschis omului calea spre îndumnezeire[483].

Sfântul Chiril al Alexandriei spune că: „Înnoirea firii noastre prin Hristos, ne face posibilă o cunoaștere tot mai curată despre Dumnezeu … în Hristos câștigăm putința de a veni în fața lui Dumnezeu. Căci ne învrednicește de pe acum de privirea Lui, ca pe unii ce suntem sfinți"[484]. Prin căderea în păcat, toate capacitățile de cunoaștere ale omului s-au pervertit și omul a căzut în întunericul necunoașterii lui Dumnezeu și în idolatrie[485]. Prin îndumnezeirea firii în Hristos, Dumnezeu îi oferă omului posibilitatea ridicării la starea cea dintâi și la cunoașterea Lui[486]. Îndumnezeirea firii umane „este dată potențial la întrupare, dar tot așa de corect este când se spune că întruparea este începutul mântuirii și îndumnezeirii, care se realizează plenar pe Cruce și în învierea din morți"[487].

> *„Adusu-s-a firea, cea de mult stăpânită de moarte și de stricăciune, la viața cea nestricăcioasă și veșnică, prin Cel ce S-a întrupat din preacurat pântecele tău, de Dumnezeu Născătoare Fecioară"*[488].

[483] Ioan-Valentin ISTRATI, Introducere la *Odele lui Solomon*, Editura Anastasia, Bucureşti 2003, pp. 106-107

[484] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Închinare în Duh şi în Adevăr*, în col PSB, vol. 38, p. 509

[485] Vasile VLAD, *Temeiuri ale gândirii morale: perspectiva teologică*, Editura „Astra Museum", Sibiu, 2016, p. 71

[486] Andrew LOUTH, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, trad. Dragoş Mîrşanu, Editura Doxologia, Iaşi, 2014, p. 53

[487] Pr. prof. dr. Dumitru RADU, „Îndreptarea şi îndumnezeirea omului în Iisus Hristos", în *Ortodoxia*, Anul XXXIX, Nr. 2, 1988, pp. 27-75, p. 68

[488] *Penticostar*, Săptămâna luminată, Luni, Canonul Învierii, Cântarea 6, 4, p. 37

Prin îndumnezeirea firii umane, Fiul lui Dumnezeu descoperă,

> „planul iconomiei dumnezeiești cu privire la om, la destinul său, acela de a se asemăna cu Dumnezeu, Creatorul său, Cel care aduce la îndeplinire acest plan minunat, mai întâi în Fiul Său veșnic, făcut Fiu al Omului, Care îndumnezeiește în Sine pentru eternitate firea omenească. Iar prin împărtășirea acestei firii omenești a Sale, unită tainic și ipostatic cu Persoana Sa divină, tuturor oamenilor celor ce cred și se unesc cu El, îi va educa sau învăța voia Sa, pentru ca și ei să se îndumnezeiască”[489].

Îndumnezeirea n-ar fi fost însă posibilă pentru om, dacă Fiul lui Dumnezeu n-ar fi restaurat din interior firea omenească, prin aceasta a întărit și voința oamenilor de a se apropia de Dumnezeu:

> *„Crucii Tale celei făcătoare de viață neîncetat închinându-ne, Hristoase Dumnezeule, învierea Ta cea de a treia zi o slăvim. Că printr-însa ai înnoit firea omenească cea stricată, Atotputernice, și suirea la ceruri ne-ai arătat, ca un singur bun și de oameni iubitor”*[490].

Asumarea firii în ipostasul lui Hristos, constituie o înnoire a acesteia, prima înnoire, prin ungerea umanității cu slava dumnezeirii. Dar există a doua înnoire a firii umane, deplină și definitivă,

---

[489] Pr. prof. dr. Ştefan BUCHIU, „Fundamentul teologic-antropologic al educaţiei creştine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur”, p. 21

[490] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna luminată, La vecernie, Stihirile Învierii 1, p.44

când firea este albită și luminată cu sângele lui Hristos cel răstignit care se varsă spre iertarea păcatelor[491]:

> *„De sânurile părintești nedespărțindu-Te, Preadulce Iisuse, și cu cei de pe pământ laolaltă viețuind, ca un om, astăzi Te-ai înălțat întru slavă de pe Muntele Măslinilor; și cu milostivire înălțând firea noastră cea căzută, ai pus-o să șadă împreună cu Tatăl"*[492].

Punctul culminant al îndumnezeirii firii umane în Hristos, îl reprezintă înălțarea cu trupul la cer al Domnului. Domnul Iisus Hristos este pe tronul dumnezeirii Dumnezeu-Omul, împărtășind prin umanitatea Sa îndumnezeită, plenitudinea vieții divine în Biserică, prin Sfintele Taine[493] . Sfântul Grigorie Palama arată că „ceea ce Fiul lui Dumnezeu și-a asumat din noi, respectiv firea umană, a devenit cerească, a înălțat-o, însă a rămas aceeași fire. Firea umană participă la viața dumnezeiască în ipostasul Fiului, Care s-a făcut om"[494]. În concluzie putem spune că prin conținutul imnelor liturgice se evidențiază îndumnezeirea firii umane în Hristos, prin întrupare, înviere și înălțare.

> *„Toate cele omenești luând și însușindu-Ți toate cele ale noastre, ai binevoit a Te pironi pe cruce, Făcătorul meu, primind a suferi moarte ca un om, ca să izbăvești firea*

---

[491] Pr. prof. Ion BRIA, *Curs de Teologie Dogmatică şi Ecumenică*, Editura Universităţii „Lucian Blaga", Sibiu, 1996, p.140

[492] *Penticostar*, Joi în Săptămâna a şasea după Paşti, Înălţarea Domnului, La Vecernia Mare, Şi acum..., p.251

[493] Pr. Prof. dr. Ioan TULCAN, *Misterul mântuirii în Hristos şi în Biserică*, pp. 25-26

[494] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, p. 67

omenească din moarte, ca un Dumnezeu. Pentru aceasta ca Dătătorului de viață, strigăm Ție: Slavă învierii Tale, Hristoase!"[495].

3.1.1.4. Kenoza, sau „Doamne, Cel ce pentru mine Te-ai smerit".

„Veniți toți credincioșii să ne închinăm Celui ce a sărăcit de bună voie pentru noi, prin hotărârea Sa cea plină de îndurare"[496].

Întruparea Mântuitorului Hristos, este semnul milostivirii lui Dumnezeu față de chipul său[497]. Unicul motiv al Întrupării Fiului este voința lui Dumnezeu, de a se face cunoscut oamenilor și a realizat aceasta printr-un act suprem al dragostei Sale, prin chenoză. Fiul lui Dumnezeu, S-a micșorat pe Sine prin deșertarea cea nepătrunsă[498] și întrupându-Se ca un om, trup fără de schimbare S-a făcut[499] și a scos din blestem pe Adam și împreună cu tot neamul[500], prin aceasta a rezidit pe omul cel căzut mai-nainte, prin călcarea poruncii[501]. Prin chenoză, înțelegem „împletirea firii dumnezeiești în existența și activitatea ei cu firea omenească, arătându-se oame-

[495] *Penticostar*, Joi în Săptămâna a patra după Paşti, La Utrenie, Sedealna Învierii, 1,p. 173

[496] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Litie, 1, p. 185

[497] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, la Vecernia mică, Şi acum..., 362

[498] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, la Vecernia mică, Şi acum..., 362

[499] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, la Vecernia mică, Şi acum..., 362

[500] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, La Litie, 1, p. 185

[501] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, La Vecernia mică, La Stihoavnă, Stihirile Născătoarei de Dumnezeu, 2, p. 183

nilor dumnezeirea, nu altfel decât prin chipul smerit al omului, iar celorlalte persoane ale Sfintei Treimi, nu separată ci într-un întreg cu firea omenească”[502]. Despre aceasta imnografii ne încredințează zicând:

> *„Făcătorul veacurilor și Ziditorul firii noastre, milostivindu-Se de chipul Său, S-a micșorat pe Sine prin deșertarea cea nepătrunsă. Cel ce este în sânurile cele fără de materie ale Tatălui, în pântecele tău, Curată, S-a sălășluit; și trup fără de schimbare S-a făcut din tine, ceea ce nu știi de nuntă, rămânând Dumnezeu, precum a fost din fire”*[503].

Există o legătură între chenoza Fiului lui Dumnezeu și dorința Lui de a comunica cu omul. Prin această coborâre, Dumnezeu S-a descoperit pe Sine și a făcut omului cunoscută voia Sa, după cum aflăm din imnul următor:

> *„Pe Dumnezeu L-ai numit Tată, după firea cea dumnezeiască, Tu, Cel ce Te-ai făcut cu firea om, smerindu-Te împreună cu robii, Preaînalte; dar, înviind din mormânt, ai așezat ca Tată al pământenilor după har pe Cel ce este după fire Dumnezeu și Stăpân; cu Care împreună pe Tine toți Te slăvim”*[504].

Pentru a înțelege chenoza Fiului lui Dumnezeu, trebuie să înțelegem mai întâi învățătura despre energiile necreate, adică fap-

[502] Pr. Conf. Dr. Vasile CITIRIGĂ, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, p. 55

[503] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, la Vecernia mică, Şi acum..., p. 362

[504] *Penticostar,* Duminica Tuturor Sfinţilor, Canoanele, Cântarea 9, 2, p. 382

tul că Dumnezeu a coborât cu energiile Lui creatoare, pentru a aduce la existență întreaga creație. Prin Întruparea Sa, Fiul lui Dumnezeu Și-a însușit și energiile create de El, cu ajutorul energiilor necreate. Le-a umplut pe cele create de cele necreate, fără a le anula pe cele create, fiindcă între cele create și cele necreate există conformitatea dată prin actul aducerii la existență a celor create[505].

> *„Doamne, Cel ce pentru mine Te-ai smerit după chipul meu*[506]*. Toate cele omenești luând și însușindu-Ți toate cele ale noastre, ai binevoit a Te pironi pe cruce, Făcătorul meu, primind a suferi moarte ca un om, ca să izbăvești firea omenească din moarte, ca un Dumnezeu"*[507].

Chenoza a făcut posibilă unirea intimă a firii dumnezeiești, cu firea omenească în Aceeași Persoană și deci datorită chenozei, omul a cunoscut și cunoaște istoria Persoanei lui Hristos-Dumnezeu adevărat și om adevărat. Unirea omului cu Dumnezeu, în Hristos, constituie fundamentul comunicării dintre Dumnezeu și om. Ca urmare a acestei uniri, Dumnezeu comunică cu lumea prin graiul omenesc, pe care și L-a împropriat. Atât conținutul dumnezeiesc al mesajului cât și forma omenească a transmiterii, sunt ale Persoanei divino-umane. Corespondența și conformitatea dintre trupul omenesc și Ipostasul divin al Logosului se vede din textele

[505] Pr. Conf. Dr. Vasile CITIRIGĂ, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, p. 52

[506] *Penticostar*, Joi în Săptămâna a şasea după Paşti, la Vecernia Mare, Stihirile idiomele, 5, p. 251

[507] *Penticostar*, Joi în Săptămâna a patra după Paşti, La Utrenie, după Întâia Catismă, 1, p.173

liturgice unde descoperim că trupul n-a acoperit slava Cuvântului și deci nu L-a privat de slavă ci dimpotrivă, s-a făcut un transparent al slavei Cuvântului[508].

> *„In mijlocul templului stând Dumnezeu cel nemărginit și Domnul, că Dumnezeu era din fire, măcar că, om făcându-Se pentru noi, S-a arătat mărginit cu trupul”*[509].

Prin Cuvântul Întrupat, Dumnezeul vorbește oamenilor îndemnându-i la curăție, la îndepărtarea de patimi, împlinirea virtuților, numai astfel vor auzi și vor înțelege Cuvântul. Fiul lui Dumnezeu S-a smerit pe Sine pentru ca să Se înalțe și să-i înalțe cu El pe toți cei ce vor crede în El.

3.1.2.Crucea și Învierea

3.1.2.1 Jertfa pe Cruce a Mântuitorului Hristos - semnul desăvârșitei iubirii

Din marea Sa iubire de oameni, Hristos, Fiul lui Dumnezeu, *Cel ce S-a pogorât din cer*[510] „a suferit Cruce și moarte pentru mântuirea noastră. Prin moartea Sa a zădărnicit stăpânirea morții, a înviat a treia zi și a descoperit firii umane că lumina învierii Sale era pentru aceasta, lumina vieții celei nestricăcioase și veșnice”[511]. Imnografii

[508] Pr. Conf. Dr. Vasile CITIRIGĂ, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, p. 53

[509] *Penticostar*, Vineri în săptămâna a patra după Paşti, La vecernie, Stihirile Praznicului, 3, p. 175

[510] *Penticostar*, Sâmbătă în Săptămâna luminată, la Vecernie, la Stihoavnă, Stihira Învierii, p. 60

[511] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, p. 108

subliniază acceptarea de bună voie a jertfei pe Cruce, de către Mântuitorul Hristos. Astfel, într-un imn se arată că Hristos, *S-a suit* pe Cruce, nu a fost răstignit fără voia Lui:

> *„Suitu-Te-ai pe Cruce, Iisuse, Cel ce Te-ai pogorât din cer; venit-ai la moarte, Viața cea fără de moarte; către cei din întuneric, Lumina cea adevărată; către cei căzuți, învierea tuturor. Cel ce ești luminarea și Mântuitorul nostru, slavă Ție!"*[512]

Jertfa pe Cruce a Mântuitorului Hristos, este pe de o parte o dăruire de Sine, un dar adus Tatălui, pe de alta este compătimire față de toți oamenii. Mântuitorul Hristos, întrupându-Se, se identifică cu toți oamenii. El își asumă afectele firii lor și chiar moartea, din iubire pentru mântuirea lor, din robia păcatului și a morții. Prin moartea pe Cruce, ca ofrandă adusă Tatălui, pentru toți oamenii, se realizează comuniunea de iubire desăvârșită între Dumnezeu și oameni[513]. Îndumnezeirea omului este realizată prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, dar este desăvârșită prin Crucea, Învierea și Înălțarea Sa. Pentru om, unirea cu Hristos, înseamnă a răbda, toate câte a răbdat Hristos pentru noi, a urca de la naşterea în Duh, dobândită prin Botez, murind păcatului și înviind cu Hristos, la unirea cu Hristos și prin aceasta la cunoaşterea cea adevărata[514]. Pentru

[512] *Penticostar*, Sâmbătă în Săptămâna luminată, la vecernie, la Stihoavnă, Stihira Învierii, p. 60

[513] Ciprian STREZA, „Sfânta Euharistie, Cina de taină a Împărăţiei cerurilor şi Hrana vieţii veşnice", în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul X, Nr. 4, 2014, pp. 75-95, p.82

[514] Pr. prof. dr. Dumitru RADU, „Îndreptarea şi îndumnezeirea omului în Iisus Hristos", în *Ortodoxia*, an. XXXIX, Nr. 2, 1988, (pp. 27-75), p. 68-69

Hristos, cea mai grea luptă împotriva diavolului „a fost dusă pe cruce și prin aceasta păcatul a fost nimicit. Preaslăvirea naturii umane în Hristos a fost realizată prin înviere… Moartea lui Hristos pe Cruce este răscumpărătoare și dătătoare de viață pentru că este moartea Fiului lui Dumnezeu în trup”[515].

Moartea și învierea Domnului, trebuie privite împreună, precum le privește Biserica în rânduielile liturgice și în rugăciune, atunci când amintește de Cruce, amintește și de Înviere[516]. Unitatea aceasta trebuie văzută, ca o succesiune a celor două evenimente în opera mântuirii, fiecare moment prezent în desfășurarea celuilalt. Moartea Domnului cuprinde în sine și începutul învierii iar Învierea Domnului nu e lipsită de o anumită prezentă a Crucii[517]. Biserica nu a despărțit taina Crucii lui Hristos, de taina Învierii Lui, ci a văzut Crucea, în lumina Învierii, iar Învierea ca o biruință a Crucii. Nu se poate vorbi de biruința prin Înviere, dacă nu amintim mai întâi Pătimirile și Moartea pe Cruce, a Mântuitorului Hristos. Crucea este dătătoare de viață, iar învierea este izvor de bucurie pentru întreaga Biserică[518]. Prin moartea pe Cruce a Mântuitorului Hristos, omul a fost integrat în comuniunea de iubire cu Dumnezeu și ca o consecință a acestei comuniunii, omul s-a învrednicit de

[515] Episcop-Vicar Irineu POP-BISTRIŢEANUL, *Chipul lui Hristos în viaţa morală a creştinului*, Editura Renaşterea, Cluj-Napoca, 2001, p. 85

[516] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, „Legătura interioară dintre moartea şi învierea Domnului”, în rev. *Studii Teologice*, nr. 5-6, Seria II-a, Mai-Iunie, Anul VIII din 1956, p. 275

[517] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, „Legătura interioară dintre moartea şi învierea Domnului”, p. 275

[518] Pr. Dr. Dumitru MOCA, *Sărbătoarea Pogorârii Sfântului Duh, a Cincizecimii sau a Rusaliilor,* p. 184

nașterea în Duhul, dobândind calitatea fiu după har al Tatălui[519]. Despre aceasta mărturisește și imnul următor:

> *„Pe Dumnezeu L-ai numit Tată, după firea cea dumnezeiască, Tu, Cel ce Te-ai făcut cu firea om, smerindu-Te împreună cu robii, Preaînalte; dar, înviind din mormânt, ai așezat ca Tată al pământenilor după har pe Cel ce este după fire Dumnezeu și Stăpân; cu Care împreună pe Tine toți Te slăvim"*[520].

Jertfa pe Cruce este mărturisirea cea mai autentică, a iubirii lui Hristos față de om. Brațele Sale întinse pe Cruce, îmbrățișează întreaga lume, căci „*iată, a venit, prin Cruce bucurie la toată lumea"*[521] și „*întinzându-Și palmele a unit pe cele despărțite"*[522]. Păcatul omului își are originea în voia lui liberă. Omul trebuia să rămână de la început fără pe păcat, în deplină ascultare de Dumnezeu, fără să alerge după plăcere sau să fugă de durere. Odată căzut, omul singur, nu mai putea birui păcatul[523]. Prin pătimirile Sale și prin moartea pe Cruce, Hristos a biruit păcatul neascultării de Dumnezeu iar prin Înviere a biruit moartea. Era nevoie ca Hristos, să biruiască păcatul, pentru că moartea era plata păcatului, după cum ne învață Sfântul Apostol Pavel, zicând: „plata păcatului este moartea"(Rom. 6,23). Neascultarea de Dumnezeu, căderea din starea de iubire față

[519] Episcop-Vicar Irineu POP-BISTRIŢEANUL, *Chipul lui Hristos în viaţa morală a creştinului*, p. 85

[520] *Penticostar,* Duminica Tuturor Sfinţilor, Canoanele, Cântarea 9, 2, p. 382

[521] *Penticostar*, Utrenia Învierii din noaptea Sfintelor Paşti, Tropar gl 2, p. 20

[522] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 3, 2, p. 9

[523] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, „Legătura interioară dintre moartea şi învierea Domnului", p. 283

de El, a fost păcatul primilor oameni, Adam și Eva, prin care a intrat moartea în lume și acesta s-a transmis la toți oamenii[524]. Neascultarea lui Adam, a dus la căderea omului din starea de har. Prin ascultarea Mântuitorului Hristos, până la moarte și încă moarte pe cruce (Filip. 2,8), ne-a ridicat din nou la frumusețea cea dintâi, adică la starea de curăție și nevinovăție. Neascultarea a adus osânda morții, pentru toți descendenții lui Adam, Crucea lui Hristos, a adus împăcarea tuturor cu Dumnezeu și iertarea păcatelor lor[525]. Sfântul Ioan Gură de Aur zice: „Datorită Crucii nu mai rătăcim, am cunoscut acum pe Făcătorul tuturor, noi, cei ce ne închinam mai înainte la lemne și la pietre. Datorită Crucii am fost urcați la libertatea dreptății, noi, robii păcatului. În sfârșit, datorită Crucii, pământul a ajuns cer. Crucea ne-a scăpat de rătăcire. Crucea ne-a povățuit spre adevăr. Crucea a făcut împăcarea lui Dumnezeu, cu oamenii. Crucea ne-a smuls din adâncul răutății și ne-a urcat în vârful virtuții”[526].

> *Cu Crucea Lui a șters blestemul pomului, cu îngroparea Lui, a omorât stăpânia morții și cu învierea Lui a luminat neamul omenesc[527].*

[524] DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Făclii de Înviere- Înţelesuri ale Sfintelor Paşti*, Editura Basilica, Ediţia a 3-a, Bucureşti, 2008, p. 125

[525] Arhimandrit Benedict GHIUŞ, *Taina răscumpărării în imnografia ortodoxă*, p. 129

[526] Sfântul Ioan GURĂ DE AUR, *Predici la sărbători împărăteşti şi cuvântări de laude la sfinți*, trad. Pr. prof. Dumitru Fecioru. Editura Institutului Biblic şi de Misiune, Bucureşti, 2006, p. 100

[527] *Penticostar*, Luni în Săptămâna luminată, La Vecernie, Alte stihiri, 2, p. 32

Prin Cruce, blestemul *nedumnezeirii*, a fost șters. Crucea ne face apți pentru îndumnezeire, ne deschide posibilitatea de împărtășire, din harul și mila lui Dumnezeu și restabilirii frumuseții de la început. Prin aceasta firea umană, se înnoiește, se luminează, se îndumnezeiește. Prin moartea lui Hristos, noi am dobândit lumina învierii și viața veșnică. Prin moartea Sa, Hristos a întărit pe om împotriva morții și a suferinței dezlegându-l de blestemul strămoșesc. Mântuitorul Hristos, S-a răstignit, ca să trăiască în om, iar omul trebuie să-și răstignească păcatul ca să trăiască în Hristos. Pentru toate acestea, omului îi rămâne datoria de a răsplăti iubirea lui Hristos și a urma chemarea Lui pentru a-L cunoaște, a-L simți a se uni cu El[528]. Doar prin Cruce, Hristos putea săvârși mântuirea neamului omenesc, „*stergând blestemul pomului*”[529]. Hristos a primit moartea „*pentru tot neamul omenesc*”[530], dar cum Lui, nu era cu putință să moară, Și-a luat trup omenesc ce putea să moară, ca să-l aducă în locul tuturor și ca pătimind pentru toți, datorită sălășluirii Lui, în el „*să surpe pe cel ce are stăpânirea morții, adică pe diavolul și să izbăvească pe cei pe care frica morții îi ținea în robie toată viața*”(Evrei 2,14-15). Cunoașterea Morții și Învierii Domnului este, o cunoaștere a tainei, o împreunare de cunoaștere și necunoaștere[531]:

[528] Dumitru STĂNILOAE nota 525 la Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Scrieri,Partea a doua, Glafire la Ieşire*, în vol. PSB 39, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1992, p. 297

[529] *Penticostar*, Luni în Săptămâna luminată, La Vecernie, Alte stihiri, 2, p. 32

[530] *Penticostar*, Marţi în Săptămâna luminată, la Vecernie, Stihirile Învierii, 1, p. 42

[531] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, „Legătura interioară dintre moartea şi învierea Domnului” nota 10, p. 281

„Veniți toate neamurile, cunoașteți puterea tainei celei înfricoșătoare: că Hristos, Mântuitorul nostru, Cuvântul cel dintru început, S-a răstignit pentru noi și de voie S-a îngropat, și a înviat din morți, ca să mântuiască toate; Acestuia să ne închinăm"[532].

Crucea lui Hristos, îi deschide omului, perspectiva cunoașterii venită de sus, îi descoperă calea desăvârșirii, îi oferă în persoana lui Hristos, o pildă de slujire dar și un izvor viu de har[533]. Sfântul Chiril al Alexandriei spune că „dacă Hristos n-ar fi murit pentru noi, nu ne-am fi mântuit"[534]. Sfântul Atanasie cel Mare consideră că a fost nevoie, ca Hristos să moară pe Cruce pentru a dovedi dumnezeirea Sa, fiindcă o moarte ce vine omului din slăbiciunea firii sau care se datorează vreunei boli nu era potrivită, pentru Cel ce a fost Puterea și Cuvântul lui Dumnezeu și Viața Însăși. El trebuia să sufere o moarte pentru toți dar nu Și-a luat de la Sine prilejul de a aduce această jertfă ci a primit-o de la alții. El și-a luat trup și nu a împiedicat moartea, ca să nu împiedice și învierea[535]. Trupul său trecut prin moarte, era semnul biruinței asupra morții. Învierea Lui cu trupul, fiind dovada viitoarei învieri a tuturor, dar învierii, trebuia să-i premeargă moartea. De asemenea, dacă moartea tru-

[532] *Penticostar*, Luni în săptămâna a patra după Paşti, la Laude, A Învierii, p. 152

[533] Arhim. Benedict GHIUŞ, *Taina răscumpărării în imnografia ortodoxă*, p. 136

[534] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Scrieri,* Partea a doua*, Glafire la Ieşire*, în vol. PSB 39, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1992, p. 297

[535] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, în PSB vol. 15, p. 116

pului ar fi avut loc fără martori, atunci ar fi fost mai puțin cunoscută și învierea Lui[536].

> *„Cu crucea Ta, Hristoase Mântuitorule, puterea morții s-a dezlegat și înșelăciunea diavolului s-a zdrobit, iar neamul omenesc, prin credință fiind mântuit, cântare Ție totdeauna aduce”*[537].

Crucea lui Hristos este mijlocul de biruință asupra morții. *Cu crucea Lui, a dezlegat puterea morții și a zdrobit înșelăciunea diavolului*[538]. Această dezlegare a fost dovedită prin ucenicii Săi, care au crezut în Hristos, iar aceasta le-a dat puterea să sfideze moartea înfruntându-i pe stăpânitorii acestei lumi și devenind mucenici pentru Hristos. Doar văzându-i pe acești oameni, care în timpul pătimirilor s-au ascuns de frica iudeilor, datorită slăbiciunii firii, mai târziu, acceptând moartea cu seninătate, atunci înțelegem puterea pe care Hristos o dă celui credincios, prin care omul biruiește chiar și moartea[539]. Credința în Hristos cel înviat și trăirea învățăturii Lui, dau omului puterea să vadă neputința morții, *neamul omenesc, prin credință fiind mântuit*[540]. Rod al Crucii este ridicarea din stricăciune și pierzarea morții și *mântuirea oamenilor*[541] de sub bles-

[536] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, în PSB vol. 15, p. 118

[537] *Penticostar*, Marţi în Săptămâna luminată, la Vecernie, Stihirile Învierii, 1, p. 42

[538] *Penticostar*, Marţi în Săptămâna Luminată, la Vecernie, Stihirile Învierii, 1, p. 42

[539] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, XII, în PSB vol. 15, p. 124

[540] *Penticostar*, Marţi în Săptămâna Luminată, la Vecernie, Stihirile Învierii, 1, p. 42

temul înșelăciunii, ignoranței, falsei cunoașteri și dobândirea darului cunoașterii adevărului. Imnele liturgice arată că prin răstignirea și patima Sa, Hristos Mântuitorul a desființat toate așezămintele cele stricate ale lui Adam celui dintâi, a desființat astfel toate cele ce perpetuau universul căderii[542]. Însușirea stării de jertfă, înseamnă participarea noastră prin credință, la viața dumnezeiască prin care dobândim puterea de a ne curăța, lumina și îndumnezeii și îmbrăcându-ne în nestricăciune, realizând experiența cunoașterii lui Dumnezeu[543].

> *„Răstignirea cea necuprinsă cu mintea și învierea cea cu neputință de înțeles le propovăduim noi, credincioșii, ca pe o taină negrăită; că astăzi moartea și iadul s-au prădat, iar neamul omenesc în nestricăciune s-a îmbrăcat. Pentru aceasta și cântăm cu mulțumire: Slavă învierii Tale, Hristoase!"*[544]

Numai prin cruce se ajunge la sensibilitatea nepătimirii, a nestricăciunii și a virtuții . Virtutea înseamnă a trăi pentru ceilalți. În viața duhovnicească, virtuțile au diferite denumiri și ele izvorăsc unele din altele. De pildă, prin virtutea iubirii, înțelegem bunătatea și deschiderea față de ceilalți. În iubire sunt concentrate toate virtuțile, de aceea se spune despre iubire că este „echivalentă cu îndumnezeirea, care e în același timp una cu înomenirea culminantă.

---

[541] *Penticostar*, Utrenia Învierii, Luminânda, p. 22

[542] Arhim. Benedict GHIUȘ, *Taina răscumpărării în imnografia ortodoxă*, p. 127

[543] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 89

[544] *Penticostar,* Duminica Slăbănogului, la Utrenie, Sedealna 2 după a doua catismă, p. 139

Numai în Dumnezeu se poate ajunge om deplin”[545]. Iubirea e izvor de cunoaștere, dar ea este condiționată de dobândirea mai înainte a stării de nepătimire și curăție sufletească.

Văzându-L pe Hristos, înălțat pe Cruce *toată zidirea se tânguiește*[546], pentru Cel ce chiar și moartea a biruit, *soarele și-a ascuns razele sale, stelele și-au tăinuit lumina, pământul s-a clătinat, marea a fugit și pietrele s-au despicat*[547], toate s-au înspăimântat arătând că Cel ce *era spânzurat gol pe lemn*[548] este Dumnezeu, iar prin aceasta zidirea toată mărturisind prezența Stăpânului. În vremea pătimirii Mântuitorului, toată zidirea s-a înspăimântat, mormintele s-au deschis și bărbați sfinți au înviat cu trupul[549], după cum amintește cântarea:

> *„Cel ce cuprinde toate S-a înălțat pe Cruce, și se tânguiește toată zidirea, văzându-L spânzurând gol pe lemn; soarele și-a ascuns razele, și stelele și-au tăinuit lumina, și pământul cu multă frică s-a clătinat, marea a fugit și pietrele s-au despicat, și morminte multe s-au deschis, și trupuri de sfinți bărbați au înviat; iadul jos a suspinat, și iudeii s-au sfătuit să hulească învierea lui Hristos. Iar femeile au grăit: Aceasta este Sâmbăta cea*

[545] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, pp. 181-182

[546] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei mari, Icos, p. 11

[547] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei mari, Icos, p. 11

[548] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei mari, Icos, p. 11

[549] Despre această înviere, se aminteşte şi în Sfânta Evanghelie de la Matei Mormintele s-au deschis şi multe trupuri ale sfinţilor adormiţi s-au sculat. Şi ieşind din morminte, după învierea Lui, au intrat în cetatea sfântă şi s-au arătat multora (Matei 27,52-53)

prea binecuvântată, în care Hristos, adormind, va învia a treia zi[550].

3.1.2.2.Pogorârea la iad a Mântuitorului Hristos

Sfântul Apostol Petru zice: „Pentru că și Hristos a suferit odată moartea pentru păcatele noastre, El cel drept pentru cei nedrepți, ca să ne aducă pe noi la Dumnezeu, omorât fiind cu trupul, dar viu făcut cu duhul, cu care S-a coborât și a propovăduit și duhurilor ținute în închisoare" (1 Petru 3, 18-19). Imnografii au preluat această învățătură, a pogorârii lui Hristos la iad și au aprofundat-o, îndeosebi în imnele Canonului Sâmbetei celei Mari, canon cu care începe cartea Penticostarului. Un imn spune:

„Ca să umpli toate de slava Ta, Te-ai pogorât în cele de dedesubt ale pământului; că nu s-a ascuns de Tine ființa mea cea din Adam, ci îngropându-Te m-ai înnoit pe mine, cel stricat, Iubitorule de oameni[551].

Pogorârea lui Hristos la iad „moartea, ajungerea Sa la sufletele legate în neputință, ca și învierea Sa, au devenit izvor de lumină, cunoaștere și speranță a celor cerești și veșnice"[552]. Pogorârea la iad are „sensul prelungirii deșertării - kenozei lui Hristos pentru a birui, prin smerenie, suprema învârtoșare în rău a omului - iadul. Kenoza este descoperirea lui Hristos cum este în Sine și deci și în firea Sa omenească, descoperire ce vizează restaurarea acestei firi după chipul lui Dumnezeu. Coborârea lui Hristos la iad are, prin

[550] *Penticostar,* canonul Sâmbetei celei Mari, Icos, p. 11

[551] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 1, 3,p. 9

[552] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, p.107

urmare, și sensul unei smerenii fără de sfârșit a lui Hristos, a unei kenoze ca iubire pogorâtoare la nesfârșit, făcând din aceasta, să strălucească Lumina adevăratei Lui cunoașteri"[553]. Pogorârea la iad a Mântuitorului, este un adevăr fundamental de credință al Bisericii. Și imnografii au descris această dezlegare a sufletelor din legăturile morții:

> *„Osânda pomului neascultării ai dezlegat-o, Mântuitorule, pe lemnul Crucii de bunăvoie pironindu-Te; și în iad pogorându-Te, Puternice, legăturile morții ca un Dumnezeu le-ai rupt. Pentru aceasta, ne închinăm învierii Tale, celei din morți, cu bucurie strigând: Atotputernice Doamne, slavă Ție!"*[554]

Sfântul Ioan Damaschinul arată că:

> „Sufletul îndumnezeit se pogoară în iad, ca după cum celor de pe pământ a răsărit soarele dreptății (Mal. 4, 2), tot astfel să strălucească lumină și celor de sub pământ și care stau în întuneric și în umbra morții (Lc. 1, 79); ca după cum a binevestit pacea celor de pe pământ, slobozenie celor robiți, vedere celor orbi (Lc. 4,18) și celor care au crezut a devenit pricina mântuirii veșnice, iar celor care n-au crezut, mustrare a necredinței, tot astfel și celor din iad. Pentru ca Lui să se plece tot genunchiul celor cerești, celor pământești și

[553] Ieromonah Nathanael NEACŞU, *Conştiinţa dogmatică şi viaţa duhovnicească în gândirea Părintelui Sofronie Saharov,* p. 284

[554] *Penticostar,* Miercuri în săptămâna luminată, la Vecernie, la Doamne strigat-am, Stihirile Învierii, 2, p. 44

> celor dedesubt (Flp. 2, 10). Și astfel a slobozit pe cei legați din veci și iarăși a revenit dintre morți deschizându-ne calea către înviere”[555].

Mântuitorul Hristos se pogoară la iad și propovăduiește morților pentru a-i trezi din somnul lor spiritual, ca să asculte glasul Evangheliei. Depinde însă de fiecare, dacă ascultă sau nu. Hristos S-a întrupat pentru mântuirea tuturor oamenilor și nu putea lăsa acele suflete neizbăvite. Dar pentru a-I izbăvi trebuia să-i trezească și pe cei adormiți din inerția lor spirituală, făcându-i să trăiască dragostea Sa jertfelnică. Coborând la iad, Iisus îi cunoaște pe toți drepții care au viețuit înainte de întruparea Sa, precum și pe cei care îl vestiseră fără să-L cunoască[556].

> “*După învierea Ta cea din morți, Hristoase, moartea nu mai stăpânește pe cei ce au murit în dreapta credință”*[557].

Cei din iad *„l-au cunoscut și s-au cutremurat și s-au amărât văzându-L, om îndumnezeit, rănit de bătăi și de înfricoșătorul Lui chip au rămas fără de glas”*[558]. Prin pogorârea la iad și învierea Sa, Hristos S-a arătat pe Sine a fi *„izvorul vieții celei nestricăcioase”*[559], a propovăduit și celor din iad *„izbăvirea cea nemincinoasă”*[560] și

---

[555] Sfântul IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, Ediţia a III-a, trad. Pr. D. Fecioru, Editura Scripta, Bucureşti, 1993, p. 146

[556] Natalia MANOILESCU DINU, *Iisus Hristos Mântuitorul*, p. 680

[557] *Penticostar*, Sâmbătă în Săptămâna a şaptea după Paşti, La Vecernie, Stihirile morţilor, 3, p. 304

[558] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 4, 4, p. 10

[559] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 6, 2, p. 10

„*morminte multe s-au deschis și trupuri de sfinți bărbați au înviat*”[561]. Iadul s-a topit de focul cel dumnezeiesc spre „*mântuirea celor ce cântă: Izbăvitorule Dumnezeule, bine ești cuvântat*”[562] și tuturor celor ce-l laudă pe Dumnezeu, se arată „*dumnezeiască vistierie de viață spre mântuire*”[563]. Asemenea pe cei ce cu credință și cu dragoste neîncetat măresc pe Maica Domnului „*îi va preaslăvi și-i va înălța Domnul întru slavă*”[564]. Așadar, Mântuitorul Hristos s-a pogorât la iad, pentru a învinge moartea, a surpa pe diavol și a slobozi pe cei legați de legăturile iadului, îndeosebi a celor ce îl laudă pe Dumnezeu zicând: „*Nu este Sfânt, afară de Tine, Doamne*”[565].

Mântuitorul Hristos a rămas și Dumnezeu și om, chiar și în vremea pătimirilor Sale, firea dumnezeiască nu s-a despărțit de firea omenească:

> „*Omorât ai fost, dar nu Te-ai despărțit, Cuvinte, de trupul pe care L-ai luat; că de s-a stricat Templul Tău în vremea Patimii, și așa unul era ipostasul dumnezeirii și al Trupului Tău; că în amândouă Unul ești, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, Dumnezeu și Om*”[566].

El a pătimit pe Cruce ca Om, dar nu a încetat a fi și Dumnezeu, chiar și în mormânt. Acest lucru a făcut posibilă pogorârea Sa la

[560] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 6, 3, p. 10
[561] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Icos, p. 11
[562] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 7, 2, p. 11
[563] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 7, 3, p. 11
[564] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 9, Irmos, p. 12
[565] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 3, 2, p. 9
[566] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 6, 2, p.10

iad și a rupt încuietorile morții cu puterea Dumnezeirii Sale dar și nestricăciunea trupului Său.

> *„Una era Dumnezeirea lui Hristos în iad și în mormânt și în Eden nedespărțită, împreună cu Tatăl și cu Duhul, spre mântuirea noastră, a celor ce cântăm: Izbăvitorule Dumnezeule, bine ești cuvântat”*[567].

Pogorându-Se la iad, Mântuitorul Hristos, nu a avut o stare pasivă. El, *iadul l-a omorât cu strălucirea Dumnezeirii*[568], *porțile iadului le-a sfărâmat*[569], *pe cei legați din veac i-a slobozit* [570], *întunericul cel de acolo l-a risipit și lumina învierii a arătat-o neamurilor*[571]. Hristos „a biruit cu sufletul iadul, pentru că Duhul Sfânt, unit cu ipostasul lui dumnezeiesc, produce întâi îndumnezeirea sau pnevmatizarea deplină a sufletului, după ce acesta a suportat până la capăt moartea, pentru Dumnezeu și pentru oameni, intrând în comuniune desăvârșită cu Dumnezeu și făcând loc Duhului Sfânt în Sine, în mod deplin. Din sufletul astfel umplut de Duhul Sfânt iradiază și în sufletul celor ce au nădăjduit în El, din iad, puterea care le scapă din stăpânirea iadului. Din sufletul îndumnezeit deplin sau pnevmatizat, va iradia apoi puterea care va învia sau va pnevmatiza și trupul din mormânt. De aceea învierea începe în iad[572]. Sfântul Maxim

[567] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 7, 5, p. 11

[568] *Penticostar* , Canonul Sâmbetei celei Mari, Troparul, p.12

[569] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna luminată, la Vecernie, la Doamne strigat-am, Stihirile Învierii, 3, p. 45

[570] *Penticostar,* Miercuri, în săptămâna luminată, la Vecernie, la Stihoavnă, Stihira Învierii, p. 46

[571] *Penticostar*, Joi în săptămâna luminată, la Vecernie, la Doamne strigat-am, Stihirile lui Anatolie, 1, p. 47

Mărturisitorul, aseamănă Mormântul Domnului cu lumea aceasta sau cu inima omului. Giulgiurile cu care a fost înfășurat Mântuitorul, sunt rațiunile lucrurilor împreunate cu împlinirea virtuților, ștergarul însemnând împreunarea cunoștinței celor inteligibile cu teologia. Prin aceasta omului i se face cunoscut Hristos, dar fără aceste împreună lucrări nu-L va putea cunoaște[573]. Imnograful se exprimă astfel:

> „*Cel ce a încuiat adâncul S-a văzut mort, și, cu smirnă și cu giulgiu fiind înfășurat, în mormânt a fost pus ca un mort Cel fără de moarte*[574].

Referindu-se la aceasta, părintele Stăniloae spune:

> „La începutul urcușului duhovnicesc, omul neajungând la cunoaștere, pentru el, lumea e mormântul Domnului, ea ascunde în ea rațiunile Domnului, dar pe El nu-L vede. Cel necredincios nu acordă lumii, acest caracter de a ascunde pe Dumnezeu. Cel sporit în viața duhovnicească străvede pe Dumnezeu prin lume, ieșit din mormânt. Cel ce se nevoiește pentru dobândirea virtuților, e sigur că Hristos se află în

[572] Preot prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, Ediţia a doua, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1997, p.114

[573] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, I, 61 , în *Filocalia* vol 2, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 136

[574] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Condacul, p. 11

inima sa de la botez și astfel se nevoiește din toate puterile pentru dobândirea virtuților. El îl înmormântează cu cinste precum au făcut Nicodim și Iosif din Arimateea, prin străduințele lor pentru Hristos. Se pregătește apoi prin nevoințe și împlinirea virtuților să ajungă să vadă învierea Lui Hristos și să-L cunoască pe El. Fără aceste nevoințe, fără curățirea de patimi nu-l vor putea vedea pe Domnul. Cel ce se omoară pe sine, va învia cu Hristos, ca omul cel nou. Cel ce a dobândit darul cunoașterii, aceste lucruri le cunoaște prin credință, nu prin evidență. Hristos e în mod tainic în inima lui. Giulgiurile Domnului sunt rațiunile divine din lume sau înfățișările virtuților din om, ca semne că Hristos a fost în lume sau în inima omului, dar în chip tainic, fiind mai presus de puterea de înțelegere a omului. Ștergarul de pe cap reprezintă intuiția înțelepciunii divine din lume, ea nu este o simțire a lui Dumnezeu, care rămâne dincolo de cuprinderea omului. Prin nevoințele noastre putem dobândi o simțire tainică a prezenței Lui, dar nu-L putem cuprinde pe El însuși, așa cum nu l-a mai cuprins nici Maria Magdalena, după Înviere(In. 20,17)"[575].

[575] Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, notele 111-112, la Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, p. 136

Pentru Mântuitorul Hristos, nu Învierea ci moartea poate fi considerată o minune, deoarece El

> „este Fiul lui Dumnezeu, iar Dumnezeu nu poate să moară și dacă moartea este plata păcatului, Hristos fiind fără de păcat, nu avea în El sămânța morții. Deci din partea Dumnezeirii, moartea a părut ca ceva nou în Fiul lui Dumnezeu, devenit om. Hristos a luat moartea pentru noi și aceasta ne ajută să înțelegem și altă taină din momentul Crucii. Hristos trăiește pe Cruce starea de jertfă în ofranda supremă. Toată viața lui Iisus este o jertfă, pentru că toată viața Lui este întruparea iubirii. Pentru noi a făcut totul"[576].

3.1.2.3. Iisus Hristos – Noul Adam

Icoana *Pogorârii la iad* reprezintă întâlnirea celor doi Adam. Un imn amintește despre această întâlnire zicând: *Al doilea Adam, Cel ce locuiește în înălțime, S-a pogorât la Adam cel dintâi, până la cămările iadului*[577]. Moartea a fost pentru Adam, pedeapsa pentru neascultarea lui față de porunca lui Dumnezeu. Când l-a creat, Dumnezeu i-a poruncit să nu mănânce din pomul cunoștinței binelui și răului (Fc. 2,17). Dumnezeu nu a oprit și nu oprește omul, de la cunoaștere, dar a urmărit ca un părinte iubitor să-l oprească de la cunoașterea răului, pe care a dobândit-o prin mâncarea din fructul oprit și apoi până la împlinirea răului nu a fost decât un pas și „*greșeala lui Adam a fost ucigătoare de oameni*"[578]. Omul a

[576] Constantin GALERIU, *Cruce şi Înviere în credinţa şi viaţa ortodoxă*, p. 48

[577] *Penticostar,* Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 8, 1, p. 12

fost ispitit de diavol, care i-a strecurat în suflet îndoiala atunci când i-a zis: „Dumnezeu a zis El, oare, să nu mâncați roade din orice pom din rai ?”(Fc. 3,1). Acest „*oare*” este și astăzi începutul îndoielii, smintelii și căderii în viața duhovnicească. Lăsându-se ispitit de diavol, omul a crezut că poate deveni, asemenea lui Dumnezeu, în chip autonom, fără ajutorul lui Dumnezeu. Prin călcarea poruncii, Adam a pierdut și relația de iubire între el și Dumnezeu. Fără iubirea lui Dumnezeu, el a rămas și fără lumina prezenței lui Dumnezeu în el. Rămânând fără această lumină a pierdut și cunoașterea și nu a mai cunoscut voia lui Dumnezeu. El însă nu și-a recunoscut vinovăția nici nu a căutat să–și îndrepte greșeala, ci căuta îndreptățirea prin învinuirea Evei. Aceasta este semnul că a pierdut iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele. Doar suferința, durerea și moartea, au trezit omul din rătăcirea lui. Moartea este o stavilă păcatului și suferinței. Mântuitorul Hristos, Doctorul sufletelor și trupurilor noastre, este Cel ce prin Întruparea, Jertfa și Învierea Sa a tămăduit firea omenească, după cum spune imnul:

> *„Greșeala lui Adam a fost ucigătoare de om, iar nu ucigătoare de Dumnezeu. Că deși a pătimit firea trupului Tău celui de țărână, Dumnezeirea a rămas fără patimă; că stricăciunea cea din Tine ai prefăcut-o în nestricăciune, și din înviere ai arătat izvorul vieții celei nestricăcioase”*[578].

Sfântul Apostol Pavel zice:„Precum în Adam toți mor, așa în Hristos toți vor învia”(1 Cor. 15,22). Întruparea Mântuitorului Hris-

[578] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 6, 2, p. 10

[579] *Penticostar,*Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 6, 2, p. 10

tos, ține de planul de răscumpărare a neamului omenesc din moarte, în care s-a afundat prin păcatul neascultării lui Adam, care s-a răsfrânt asupra întregului neam:

> *„Astăzi să se bucure cu strălucire cerul și pământul, că Hristos S-a arătat întrupându-Se ca un om, ca să scoată din blestem pe Adam dimpreună cu tot neamul”*[580] .

Răscumpărarea noastră nu s-a putut împlini decât dinlăuntru, de aceea a fost necesară întruparea Fiului lui Dumnezeu. Învățătura despre Hristos–Noul Adam, se întemeiază pe învățătura Sfântului Apostol Pavel, care spune: „precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia” (1 Cor. 15,22) și „Făcutu-s-a omul cel dintâi, Adam, cu suflet viu; iar Adam cel de pe urmă cu duh dătător de viață” (1 Cor. 15,45). Omul poate redobândi și cunoașterea lui Adam, dinainte de cădere, dar este nevoie a se ridica la acea stare de nevinovăție, pe care Vechiul Adam a avut-o înainte de călcarea poruncii. Această stare o dobândește omul prin nevoințele desăvârșirii și cu ajutorul harului lui Dumnezeu. Omul are ca urmare a originii sale, întipărită în ființa sa, setea de cunoaștere și de desăvârșire. Această sete este îndreptată în mod natural, spre asemănarea și spre cunoașterea lui Dumnezeu[581]. Ridicându-l pe Adam și împreună cu el întreaga omenire, din robia păcatului, Hristos a pus astfel temelia unei depline cunoașteri a lui Dumnezeu.

> *„De acum șarpele nu-mi va mai pune înainte în chip mincinos îndumnezeirea, că Hristos, îndumnezeitorul*

[580] *Penticostar,* Duminica Samarinencei, la Litie, și acum..., p. 185

[581] Dumitru STĂNILOAE, nota 376, la Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, p. 450

firii omenești, mi-a deschis acum, fără de piedică, a vieții cărare"[582].

Adam cel Nou adică Hristos, ne cuprinde pe toți, cum ne-a cuprins Adam cel vechi. El este precum un izvor din care ne adăpăm toți din viața cea nouă. Dar pentru aceasta trebuie să rămânem în unire cu Hristos. El este Fiul lui Dumnezeu, omul cel dintâi, anterior lui Adam, din care și după care și-a primit și Adam existența și numai El poate ridica pe cel căzut[583]. Această unire cu Hristos este o scopul vieții. Hristos, toate le-a făcut „*spre mântuirea noastră a celor ce cântăm: Izbăvitorule Dumnezeule, bine ești cuvântat*"[584].

3.1.2.4. Înviere și cunoaștere

„Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcând, și celor din morminte viață dăruindu-le"[585].

Învierea lui Hristos este esența credinței creștine, după cum ne încredințează Sfântul Apostol Pavel, spunând: „Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră" (I Cor. 15,14). Ziua Învierii, este ziua în care Hristos a înviat din morți și a trecut neamul omenesc din adâncul iadului, *la cer și la nemurire*[586]. Prin Învierea lui Hristos, a înviat

[582] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Cântarea 4, 2, p. 283

[583] Prof. N. CHIŢESCU, Pr. prof. I. PETREUŢĂ, Pr. Prof. I. TODORAN, *Teologia Dogmatică şi Simbolică*, Manual pentru Facultăţile Teologice, vol.II, ed. II, Cluj Napoca 2005, p. 58

[584] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei Celei Mari, Cântarea 7, Irmos, p. 11

[585] *Penticostar,* Utrenia Învierii, Tropar, gl. 5, p. 14

[586] *Penticostar*, Utrenia, Învierii, Sinaxar, p. 19

pomul uscat al omenirii[587]. Dacă până la învierea lui Hristos, credința era neroditoare, acum rodul este bogat, nevoința este roditoare, porțile Raiului sunt deschise, omul se poate întoarce la *starea cea dintâi*, de unde Adam a căzut din pricina neascultării. Învățătura despre învierea lui Hristos, este redată amănunțit în cântările Penticostarului. *Hristos a înviat*, este mărturia și salutul creștinilor în perioada de la Înviere la Înălțare. Un imn îndeamnă, „s*ă prăznuiască toată făptura, învierea lui Hristos*"[588]. Învierea lui Hristos, nu este de ajuns a fi prăznuită doar ca un eveniment istoric, ea trebuie trăită ca un eveniment existențial și prin aceasta să ne împărtășim din harul Învierii[589]. Hristos, prin învierea Sa, îl face pe om, părtaș morții și învierii Sale și îi deschide perspectiva moștenirii vieții veșnice. Lumina învierii lui Hristos, luminează întreaga creație. Bucuria biruinței vieții asupra morții, este reflectată pe larg în imnele Penticostarului. Prin conținutul lor imnele arată că în Hristos cel Înviat, întreaga făptură umană este potențial înviată și îndumnezeită. Vestea învierii, umple de bucurie sufletele tuturor[590]. Despre acestea mărturisește și imnul următor:

> *„Toată puterea morții surpând Fiul tău, Fecioară, întru a Sa înviere, ca un Dumnezeu tare, împreună ne-a*

[587] Vladimir LOSSKY, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, p. 164

[588] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 3, 2, p. 16

[589] Ierotheos VLACHOS, „Nu credem în revoluţii sociale. Învierea e adevărata revoluţie" în http://www.cuvantul-ortodox.ro/2012/04/17/invierea-domnului-predica-si-talcuire-hierotheos-vlachos/ 21.08.2016

[590] Arhim. Conf. Dr. Vasile MIRON, „Cultul divin public ortodox, mijloc de propovăduire a dreptei credinţe", p. 44-45

înălțat pe noi și ne-a îndumnezeit. Pentru aceasta îl lăudăm pe Dânsul în veci"[591]

Canonul învierii mărturisește trecerea noastră, *de la moarte la viață și de pe pământ la cer*[592] de către Mântuitorul Hristos. Învierea Lui, nu este doar o ridicare din morți a omului Iisus, ci este și trecerea noastră, în Hristos cel înviat, de la „*moarte la viață, de pe pământ la cer*" [593]. Această trecere de la această viață vremelnică, la viața veșnică, este o trecere duhovnicească, la viața de comuniune cu Hristos Cel înviat și în El, cu întreagă Sfântă Treime[594]. Sfântul Nicolae Cabasila spune că „învierea înseamnă reînnoirea sau restaurarea în starea dintâi a firii omenești"[595]. După cuvântul Sfântului Apostol Petru, prin înviere oamenii devin „părtași ai dumnezeieștii firi, scăpând de stricăciunea poftei celei din lume" (2 Ptr. 1, 4). Despre aceasta, Sfântul Apostol Pavel zice:„Ca să-1 cunosc pe El și puterea învierii Lui și să fiu părtaș la patimile Lui, făcându-mă asemenea cu El în moartea Lui, ca doar să pot ajunge la învierea cea din morți. Nu (zic) că am și dobândit îndreptarea, ori că sunt desăvârșit; dar o urmăresc, ca doar o voi prinde, întrucât și eu am fost prins de Hristos Iisus" (Flp. 3, 10-12). Numai „cel ce s-a ridicat din faptele moarte a înviat împreună cu Hristos. Iar dacă a înviat împreună cu Hristos, prin cunoștință, și Hristos nu mai moare, nici pe el nu-1 mai stăpânește moartea neștiinței (Rm. 6,

[591] *Penticostar*, Luni în săptămâna luminată, Canoane, Cântarea 8, 5, p. 39

[592] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 1, Irmos p. 16

[593] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 1, Irmos p. 16

[594] Cosmin SANTI, *Imnografia Sfintelor Patimi şi Învierii lui Hristos în Ortodoxie*, în revista „Ortodoxia" nr. 2 din 2015, p.115

[595] Nicolae CABASILA, *Despre viața în Hristos*, p. 67

9)"[596]. Trupul înviat al lui Hristos, este pe de o parte garanția că și noi vom învia iar pe de altă parte este un izvor de viață dumnezeiască, de putere, de pnevmatizare, pentru a ne întări și menține în starea de curăție și pnevmatizare. Această pnevmatizare asigură progresul duhovnicesc și întărirea comuniunii noastre cu Dumnezeu[597].

Prin învierea lui Hristos „s-a desăvârșit, sub oblăduirea ipostasului divin al Fiului, reunirea trupului Său devenit nestricăcios cu sufletul Său nemuritor… Totuși, deși trupul a fost îndumnezeit, ca și natura Sa omenească, firile vor continua să rămână neschimbate și de sine stătătoare pentru veșnicie"[598]. Sfântul Atanasie cel Mare spune că sunt de plâns cei ce nu cred în învierea lui Hristos, mai de plâns decât cei care deși nu văd soarele, dar simțind căldura lui, cunosc că soarele există, dar sunt unii care, chiar văzând puterea celor ce cred în învierea Lui, ei tot nu cred. De aceea nimeni să nu se mai îndoiască de faptul că Hristos a înviat și a dat lumii nestricăciunea prin făgăduința învierii[599]. Învierea lui Hristos, e adeverită îndeosebi de schimbarea pe care a produs-o asupra ucenicilor Săi. Cei care în vremea pătimirilor lui Hristos, au fugit și s-au ascuns după ce a înviat, arătându-Se lor și făcându-Se cunoscut în chip real, le-a dat convingerea că El este viu și este împreună cu ei[600]. Această convingere le-a dat puterea să

[596] Cuviosul NICHITA STITHATUL, *Cele 300 de capete despre făptuire*, 3,74, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia,* vol. 6, p. 298

[597] Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 2, p. 112

[598] Natalia MANOILESCU DINU, *Iisus Hristos Mântuitorul*, p. 692

[599] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, XII, în PSB vol. 15, p. 127

[600] Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, pp.16-17

propovăduiască pe Hristos și învățătura Sa, chiar cu prețul vieții. Mărturiile despre învierea lui Hristos, nu se pot datora unor deducții logice legate de viața Lui sau din întâmplările legate de activitatea Sa, pe ucenici nu minunile săvârșite de Hristos i-a convins de învierea Sa, ci arătarea Lui în mijlocul lor[601]. Experiența Învierii, bazată pe comuniunea cu Hristos de după înviere, a întărit credința ucenicilor Săi, în dumnezeirea Sa și au înțeles în toată plinătatea ei, Persoana lui Hristos, au recunoscut istoricitatea Lui, ca Dumnezeu adevărat și om adevărat și au propovăduit-o până la marginile pământului[602]. În timpul activității Sale pământești, Hristos S-a arătat ucenicilor Săi, ca o Persoană cu putere și învățătură mai presus de ceilalți oameni, dar cu toate acestea ei nu L-au înțeles pe deplin decât după învierea Sa[603]. Experiența învierii lui Hristos, presupune deschiderea omului pentru transformarea lăuntrică. Cunoașterea lui Dumnezeu, nu poate fi dobândită decât prin experiența duhovnicească iar această experiență trebuie să devină un mod de viață[604]. Canonul Învierii aprofundează cele relatate de Sfintele Evanghelii despre Învierea Mântuitorului Hristos, arătându-se și importanța acestui eveniment pentru trecerea omului de *la moarte la viață și de la pământ la cer*[605].

[601] Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p.17

[602] Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p.17

[603] Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p.18

[604] Pavel FLORENSKY, *Stâlpul şi temelia Adevărului,* Trad Emil Iordache, Editura Polirom , 1999, p. 12

[605] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 1, Irmos p. 16

3.1.2.5. Iisus Hristos – Paștile Domnului

> *„Ziua Învierii să ne luminăm! Paștile Domnului, Paștile*
> *Că din moarte la viață și de pe pământ la cer, Hristos-*
> *Dumnezeu ne-a trecut pe noi, cei ce cântăm cântare de*
> *biruință”*[606]

Prima cântare din Canonul Învierii, arată noul înțeles al sărbătorii Paștilor. Învierea lui Hristos, este numită *Paști*. Cuvântul evreiesc *Pesah*, înseamnă *trecere*, arătând atât ziua în care Dumnezeu a trecut lumea, de la *neființă* la *ființă* cât și ziua în care Dumnezeu a *trecut* poporul ales prin Marea Roșie, scăpându-i de tirania egiptenilor. Acum, odată cu învierea lui Hristos, această zi a dobândit un înțeles nou, este ziua în care a Hristos prin învierea Sa, a *trecut* neamul omenesc din *de la moarte la viață și de la pământ la cer*[607]. Paștile, această „*Trecere*” înseamnă acum înnoirea omenirii în Hristos cel Înviat. Dacă Hristos n-ar fi înviat, creștinismul ar fi rămas doar „o doctrină metafizică cu bază morală și religioasă”[608]. Acum această zi, înseamnă înnoirea omului în Hristos cel Înviat. Imnele liturgice ne fac să înțelegem că *Paștile Domnului*, sunt mântuitoare, că Hristos, prin Învierea Sa, ne-a trecut de la moarte la viață, adică ne-a mântuit pe noi. El, cu moartea Sa, *moartea și iadul a omorât*[609], dăruindu-ne nouă viața cea veșnică. Paștile au devenit temei și pârgă a sfințirii și învierii noastre. Cântările bisericești ne fac să

---

[606] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 1, Irmos p. 16

[607] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 1, Irmos p. 16

[608] Ilarion ALFEYEV, *Taina Credinţei, Introducere în teologia dogmatică ortodoxă*, trad. Felicia Dumas, Editura Doxologia, Iaşi , 2014, p.193

[609] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 1, 1, p.9

înțelegem că învierea Lui este o realitate pentru toți, învierea lui Hristos este și învierea noastră[610]. Hristos „înviind ca om, a dovedit că persoanele omenești sunt chemate toate la înviere și prin aceasta redobândesc un sens și ele și lumea"[611]. Învierea lui Hristos „se arată ca moment final al îndumnezeirii persoanei umane și a cunoașterii"[612].

Sărbătoarea Paștilor, este sărbătoarea bucuriei, zi în care suntem chemați *cu bucurie unul pe altul să ne îmbrățișăm*[613]. Este un început de viața dumnezeiască, în care făptura omenească, *umplută de bucurie* [614], este transfigurată de Duhul lui Hristos cel Înviat. Paștile sunt prilej de bucurie a întregii creații nu numai a oamenilor[615]. Ușile raiului se deschid, curățind și sfințind pe toți cei credincioși[616]. Învierea lui Hristos, nu trebuie să rămână doar o dogmă, ce trebuie însușită în mod intelectual ci trebuie trăită. Ea este mereu actuală și nu vizează doar sufletul, care oricum, nu este supus pieirii, ci vizează și trupul, datorită faptului că omul este unitate trup-suflet. Învierea se răspândește peste tot dar este înțeleasă numai prin credință[617]. *Paștile veșnice*[618], Mântuitorul Hristos este

[610] Arhim Teofil PĂRĂIAN, *Prescuri pentru cuminecături*, p. 3

[611] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 79 la Sfântul Atanasie cel Mare, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, în PSB 15, p. 124

[612] Sfântul Iustin POPOVICI, *Calea cunoaşterii lui Dumnezeu*, p. 208

[613] *Penticostar*, Utrenia Învierii, Stihirile Paştilor, 4, p. 24

[614] *Penticostar*, Utrenia Învierii, Stihirile Paştilor, 4, p. 24

[615] Pr. Prof. Univ. dr. Dumitru Gh. RADU, *Despre înnoirea şi îndumnezeirea omului în Hristos*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2007, p. 422

[616] *Penticostar*, Utrenia Învierii, la Laude, Stihirile Paştilor, 1, p. 23

[617] Pr. Conf. Univ. Dr. Constantin BĂJĂU, „Trăirea dogmei creştine în teologia părintelui Dumitru Stăniloaie. Temeiuri scripturistice, patristice şi raţionale", în vol. *Părintele profesor Dumitru Stăniloaie sau consonanţa dintre dogmă,*

Același, ieri și azi și în veci (Evrei 8,8), tot veșnică rămâne și *jertfa cea vie și nejertfită* care se aduce și nu se sfârșește, iar pe cei ce se împărtășesc îi sfințește[619]. *Paștile veșnice* arată și veșnicia la care suntem chemați prin înviere. Sunt *Paștile cele de taină*[620], deoarece tainică este această trecere, asemenea Învierii Domnului. Învierea trebuie acceptată într-o perspectivă a preamăririi universale, dar prin chenoză, prin cruce, numai așa simțim iubirea lui Dumnezeu pentru noi[621].

3.1.2.6. Iisus Hristos- Izvorul vieții, Băutura cea nouă

> *„Veniți să bem băutură nouă, nu din piatră stearpă făcută cu minuni, ci din izvorul nestricăciunii, cel izvorât din mormântul Iui Hristos, întru Care ne întărim"*[622].

O altă chemare din Canonul Învierii este cea a împărtășirii de Trupul și Sângele Lui Hristos. Îndemnul „*Veniți să bem băutură nouă*"[623] sau *Trupul lui Hristos primiți și din izvorul cel fără de moarte gustați,*[624] este o chemare la împărtășirea cu Trupul și Sân-

spiritualitate şi liturghie, coord. Pr. Lect. univ. dr. Nicolae Răzvan Stan şi Dr. Lucian Dindirică, Editura Cetatea de Scaun, Craiova, 2015, p. 151

618 *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 5, 1, p. 17

619 *Liturghier*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1995, p. 162

620 *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 7, 1, p. 20

621 Olivier CLEMENT, *Hristos, pământul celor vii*, trad. din limba franceză de Olimpia Coroama, Editura Curtea veche, Bucureşti, 2010, p.42

622 *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 3, Irmos, p. 16

623 *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 3, Irmos, p. 16

624 *Penticostar,* Liturghia din noaptea Sfintelor Paşti, Chinonicul, p. 30

gele lui Hristos, care este *băutura cea nouă,* care ne întăreşte în lupta noastră, pentru unirea cu Hristos. Prin Trupul și Sângele lui Hristos, devenim părtași Lui[625]. Împărtășania ne transformă într-un mădular al lui Hristos, ne unește cu El și cu toți cei care-L primesc pe El[626]. Prin expresia *Băutura cea nouă*, imnograful pare să ne amintească și despre imaginea din Vechiul Testament a preotului Eli, care găsind-o pe Ana în Templu și văzând-o că se roagă fără să-și mişte buzele, a crezut că e beată, și a mustrat-o, dar Ana în suferința ei a răspuns:"*nici vin, nici sicheră n-am băut, Eu îmi dezvălui sufletul înaintea Domnului*"(1 Rg. 1,15). De asemenea *băutura cea nouă,* poate face amintire și de apa pe care Moise a făcut-o să țâșnească, când a izbit piatra în timpul pribegiei prin deșert (Num. 20,10-11). Dar acum, Hristos cel Înviat face să izvorască băutura cea nouă, *din izvorul nestricăciunii*[627], *întru care ne întărim*[628]. Dacă prin rugăciune, inima Anei s-a întărit, precum mărturisește ea însăși: „Inima mea s-a întărit întru Domnul"(1 Rg. 2,1), dacă prin apa izvorâtă din stâncă, s-a potolit setea poporului (Num. 20,11) și dacă atunci când Samson, însetat și în primejdie de moarte, a strigat către Domnul iar strigătul lui a fost auzit și Domnul a deschis crăpătura din stâncă și apa a curs și i-a astâmpărat setea și a înviorat duhul lui (Jud. 15, 18-19), atunci cu atât mai mult se întăresc cei ce

[625] Pr. Alexandru SCHMEMANN, *Euharistia, Taina Împărăţiei*, trad. de Pr. Boris Răduleanu, Editura Bonifaciu, 2003, p. 86

[626] Pr. Alexandru SCHMEMANN, *Liturghie şi viaţă, Desăvârşire creştină prin intermediul experienţei liturgice*, trad. de Pr. Viorel Sava, Editura Basilica, Bucureşti, 2014, pp. 112-113

[627] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 3, Irmos, p. 16

[628] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 3, Irmos, p. 16

se adapă din *izvorul nestricăciunii*, ce izvorăște din stânca *mormântului lui Hristos*[629].

În Biserică, de la început creștinii s-au adunat și stăruiau în învățătura apostolilor și în împărtășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni (FA. 2,42). Aceasta este o mărturie a rolului pe care îl are moartea și învierea lui Hristos, în cadrul Tainei Euharistiei, precum și înnoirea legământului dintre Dumnezeu și oameni[630]. Despre *băutura cea nouă* și despre *vinul cel nou* sau cum îl numește Mântuitorul: „rodul viței până în ziua aceea când îl voi bea nou" (Mc. 14,25), a vorbit Hristos înainte de pătimirile Sale și acum Biserica, prin imnele liturgice, ne cheamă pe toți, spre a ne împărtăși cu Hristos, ca *să ne întărim sufletele*[631]. Sfânta Împărtășanie este „o extindere a întrupării Sale, mai precis a stării trupului Său înviat la trupurile noastre. El ni se face tuturor ipostasul central ca să îndumnezeiască și trupurile noastre"[632]. Această *băutură nouă*, amintește și de *beția* ucenicilor în ziua Cincizecimii. Atunci Pogorârea Duhului Sfânt, a umplut sufletele lor de bucurie, acum bucuria Învierii lui Hristos, cuprinde sufletele curate ca o „beție trează". Aceasta bucurie este bucuria vieții celei noi, la care ne-a trecut Hristos, prin învierea Sa. Despre această *beție trează*, Părintele Stăniloae zice:

---

[629] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 3, Irmos, p. 16

[630] Georgios PATRONAS, *Îndumnezeirea omului*, p.193

[631] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 3, Irmos, p. 16

[632] Dumitru STĂNILOAE, nota 455 la *Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, Imnele iubirii dumnezeiești*, în vol. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae*, Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova 1990, p. 496

„Bucuria și entuziasmul manifestate de Apostoli la Cincizecime, în urma pogorârii Duhului Sfânt peste ei, în chip distinct, pe când se găseau toți laolaltă (FA. 2,1-4), care păreau celor din jurul lor ca o beție(FA. 2,13), începuseră de la Înviere. Aceasta caracterizează bucuria credincioșilor de la Paști care constituie temelia și puterea vieții lor duhovnicești în tot cursul vieții pământești, ca membri ai Bisericii lui Hristos. Iubirea dumnezeiască e așadar *o beție*, întrucât copleșește cu entuziasmul ei judecata lumească a minții și simțirea trupului. Ea îl mută în alt plan de realitate pe cel părtaș de ea. Vede o altă lume, a cărei logică întunecă logica vieții obișnuite, primește simțirea altor stări, copleșește simțirea durerilor și plăcerilor trupești. De aceea, martirii par nebuni lumii acesteia, dar ei sunt adevărații înțelepți”[633].

Într-un imn al Penticostarului se spune, că doar celor necredincioși li se părea beție, lucrarea Duhului:

„Grăind apostolii dumnezeieștile măreții, celor necredincioși li se părea beție, lucrarea Duhului, prin care Se cunoaște Treimea, un Dumnezeu al părinților noștri”[634].

Această stare de *beție,* este dată de bucuria dobândirii cunoștinței tainei, cunoașterii Cuvântului cel personal și iubitor, este

[633] Dumitru STĂNILOAE, *Ascetica şi Mistica Bisericii Ortodoxe*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2002, p. 357

[634] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, la Utrenie, Canoanele, Cântarea 7, 1, p. 329

precum beția dată de bucuria unei împliniri îndelung așteptate[635]. Sfântul Grigorie de Nyssa, folosește expresia „beția dumnezeiască și trează tocmai pentru a evidenția, în mod paradoxal, starea de luciditate a celui ce intră în extazul, contemplarea Celui Necuprins. Deci nu este o stare inconștientă, ci o stare de luciditate care se fundamentează pe iubirea-comuniune"[636]. Canonul Învierii cuprinde și cererea „*dă-ne nouă să ne împărtășim cu Tine mai adevărat în ziua cea neînserată a Împărăției Tale*"[637]. Aici „se îmbină realismul cu eshatologia, conștiința biruinței deja dobândite, bucuria pricinuită de descoperirea deja săvârșită a vieții veșnice și cu așteptarea unei desăvârșite revelațiuni viitoare a împărăției Slavei Sale"[638].

3.1.2.7. Iisus Hristos – Mielul lui Dumnezeu

> *„Ca un mielușel de un an, Cununa cea binecuvântată de noi, Hristos, de voie pentru toți S-a jertfit, Pastile cele curățitoare; și iarăși din mormânt ne-a strălucit nouă, frumos, Soarele dreptății"*[639].

[635] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, Nota 479 la Cuviosul NICHITA STITHATUL, *Cele 300 de capete despre făptuire*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia,* vol. 6, p. 259

[636] Lect. dr. Cristinel IOJA, *Raţiune şi mistică*, nota 208, p. 98

[637] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 9, 2, p. 22

[638] Magistrand Traian SEVICIU, „Hristologia şi Soteriologia Sfântului Ioan Damaschin, p. 579

[639] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 4, 2, p. 17

Canonul Învierii, Îl descrie pe Hristos cel Înviat, ca „*un mielușel de un an*” [640], asemănare întemeiată pe jertfele vechi-testamentare, unde miei erau sacrificați pentru curățirea păcatelor. Mielul trebuia să fie „*de un an, parte bărbătească și fără meteahnă*” (Ieș. 12,5). Mielul de un an, reprezintă curăția și vigoarea vieții și este caracterizat de blândețea și supunerea lui. Prorocul Isaia, profețind a zis:

> „Toți umblăm rătăciți ca niște oi, fiecare pe calea noastră și Domnul a făcut să cadă asupra Lui fărădelegile noastre ale tuturor. Chinuit a fost, dar S-a supus și nu și-a deschis gura Sa; ca un miel spre junghiere s-a adus și ca o oaie fără de glas înaintea celor ce o tund, așa nu Și-a deschis gura Sa. Întru smerenia Lui judecata Lui s-a ridicat și neamul Lui cine îl va spune ? Că s-a luat de pe pământ viața Lui ! Pentru fărădelegile poporului Meu a fost adus spre moarte” (Is. 53,6-7).

Mielul este jertfa adusă Domnului, victima nevinovată prin care se șterge păcatul. Mielul profetic, este imaginea Mântuitorului Hristos, Mesia ce va să vină, imaginea Slujitorului ce suferă fără a se tângui[641]. Sfântul Ioan Botezătorul, folosește și el această imagine a Mielului, atunci când Iisus vine la Iordan, să fie botezat, arătându-l ucenicilor, zice: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii”(In. 1,29). Trupul lui Hristos, răstignit pe Cruce, împuns fiind de ostaș cu sulița, a curs sânge și apă (In. 19,34), este imaginea Mielului pascal, El este *Mielul și Păstorul de pe Cruce, ca un miel înjun-*

[640] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 4, 2, p. 17

[641] Maurice COGANAC, *Simbolurile biblice*, Trad. Michaela Slăvescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 176

ghiat[642]. Tot la Miel, ca simbol al nevinovăției, se referă și Sfântul Apostol Petru când arată că „am fost răscumpărați din păcate, cu Sângele lui Hristos, ca a unui miel nevinovat și neprihănit"(I Ptr. 1,19). Sfântul Apostol Pavel, spune despre Mielul pascal, că trebuia să fie „fără prihană, parte bărbătească care deschide pântecele și care aparține lui Dumnezeu. Mielul nostru pascal jertfit pentru noi, este Hristos (1Cor. 5,7). Despre *Paștile cele curățitoare*[643], Sfântul Apostol Pavel a zis: „Paștile nostru Hristos, S-a jertfit pentru noi"(I Cor. 5,7). Dacă în trecut, curățirea se făcea prin jertfele aduse la Templu, acum ne-am curățit prin *Jertfa cea vie și nejertfită*[644] aceasta înseamnă pentru noi curăție și sfințenie, sacrificiu de sine.

> *„Parte bărbătească a fost Hristos, ca Unul ce a deschis pântecele fecioresc; iar ca o hrană, Mielușel S-a chemat; și fără prihană a fost, Pastile noastre, ca Cel ce n-a gustat întinăciune; iar ca un Dumnezeu adevărat, desăvârșit S-a numit"*[645].

Asemănarea Mântuitorului, cu un miel „indică trăsătura de substituire penală a jertfei Sale. Toți primim moartea ca plată a păcatului, de aceea pentru a desființa această osândă, ca moartea să devină doar o adormire spre înviere, Hristos pentru toți s-a jertfit, asemenea mielului jertfit în locul fiecăruia, fiind Însuși jertfitor și jertfă, adusă Tatălui ca un miros de bună mireasmă care acoperă

[642] *Penticostar,* Vineri în săptămâna a doua după Paşti, la Utrenie, Slava...p. 86
[643] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 4, 2, p. 17
[644] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 9, 4, p. 22
[645] *Penticostar,* Canonul Învierii, Cântarea 4, 1, p.17

mulțimea păcatelor așa cum miresmele acoperă urâciunea putreziciunii”[646].

> *„Stând înaintea Crucii, Mielușeaua Ta, Iisuse, cu plângere striga: Unde mergi, Fiule? Unde Te duci, Mielule, Cel ce Te-ai junghiat pentru toți?”*[647]

Căutând sensul cunoașterii lui Dumnezeu, prin acest simbol al mielului, Sfântul Grigorie Teologul spune că: „Nu e nici o mirare dacă fiecare își caută mielul, mai ales acasă”[648]. La aceasta Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că cei ce cred în Hristos, se răstignesc împreună cu Hristos, dar fiecare după nivelul său duhovnicesc, acesta însemnând *acasă* pentru fiecare. Astfel unii răstignesc păcatul cu fapta, alții răstignesc patimile redând sufletului curăția și puterea. Unii ajung să răstignească închipuirile patimilor, înfrânându-și și stăpânindu-și simțurile pentru a nu mai fi robi ai patimilor. Alții își răstignesc și gândurile și amintirea patimilor și ajung la nepătimire și la contemplația naturală în Duh; sunt alții care mergând mai departe, trec de la contemplația naturală, la tainica inițiere în știința despre Dumnezeu, iar de aici unii se ridică spre negrăitul indefinit, al dumnezeirii. Fiecare urmează pe Hristos, după puterea și râvna lui, dar numai cu ajutorul harului Duhului Sfânt. Așa se înțelege jertfa mielului, acasă, adică împărtășirea de

[646] Magistrand Traian SEVICIU, „Hristologia şi soteriologia Sfântului Ioan Damaschin, după Canoanele Învierii, Înălţării şi Cincizecimii”, p. 574

[647] *Penticostar,* Duminica Mironosiţelor, Utrenia, Canonul Mironosiţelor, Tropar 4, p. 101

[648] Sfântul GRIGORIE TEOLOGUL, *Cuvântul al XLV-lea la Sfintele Paşti*, trad. drd. Nicuşor Deciu, în rev. *Ortodoxia* nr 1, din 2009, Bucureşti, p. 168

carnea Lui și îndestularea de Hristos. Hristos se astfel face miel pentru fiecare, după cât poate fiecare să-L cuprindă, după măsura credinței și după harul Duhului, Hristos, făcându-Se tuturor toate[649]. Comentând cele afirmate de Sfântul Maxim, părintele Stăniloae, arată că răstignirile acestea trebuie văzute ca trepte ale urcușului duhovnicesc spre îndumnezeire și cunoașterea lui Dumnezeu[650].

Pastile cele curățitoare[651] ne ajută să ne răstignim patimile noastre și ajungând la curăție și nepătimire, dobândim *contemplarea rațiunilor naturale în duh,* care reprezintă o treaptă spre cunoașterea lui Hristos. Pe această treaptă, *a tainicei inițieri în știința despre Dumnezeu*, omul răstignește contemplația naturală a lucrurilor, care sunt simboluri ale rațiunilor divine. De la acest nivel, omul trece de la contemplația în latura sensibilă, la înțelegerea simplă și tainică a lui Hristos, prin puterea minții lui Hristos, care S-a descoperit minții lui și lucrează în ea. De aceasta spune Sfântul Apostol Pavel: „Deci noi de acum nu mai cunoaștem pe nimeni după trup; deși L-am cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaștem" (2 Cor. 5, 16). Cea mai înaltă treaptă a urcușului, este indefinitul absolut, *apofaza* desăvârșită, care înseamnă trecerea de la mintea omenească a lui Hristos, la dumnezeirea Lui. Acest urcuș, se poate face numai prin Hristos-Mielul lui Dumnezeu, care S-a făcut pentru noi scară spre Dumnezeu, prin Întrupare urcând și El însuși împreună cu noi treptele umanității Lui și ale noastre spre îndumnezeire[652].

---

649 Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, p. 457

650 Dumitru STĂNILOAE, nota 380 la Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, p. 457

651 *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 4, 2, p. 17

Mielul pascal „se dă ca Jertfă omului credincios în contemplarea lucrărilor; mai bine zis omul însuși îl jertfește sieși în această contemplare, sau îl coboară la sine în stare de mâncare și băutură spre sfințirea lui, prin eliberarea de patimi, prin cunoștință și înțelepciune, care nu-i o cunoștință și o înțelepciune în izolare individuală și strâmtorată, ci în comunicare cu Cuvântul sau cu Izvorâtorul personal al cunoștinței, al înțelepciunii și al libertății”[653].

3.1.2.8. Hristos - Soarele dreptăţii

„Să alergăm dis-de-dimineaţă şi, în loc de mir, cântare să aducem Stăpânului; şi să vedem pe Hristos, Soarele dreptăţii, tuturor viaţă răsărind”[654]

În textele liturgice, sintagma „*Soare*”[655], se referă îndeosebi la lumină și căldură. Sfântul Maxim Mărturisitorul precizează că „Soarele este Cuvântul care luminează mintea, îi hărăzește puterea vederilor (contemplării) și o izbăvește de toată neștiința”[656]. Vederea celor dumnezeiești, este greu de descris prin cuvinte și a mărturisi despre „cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-au suit” (1 *Cor. 2*, 9). Experiența luminii, este greu de descris pe înțelesul celor ce nu s-au învrednicit de această expe-

[652] Dumitru STĂNILOAE, nota 380 la Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, p. 457

[653] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, Nota 554 la Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloaie, în *Filocalia* vol 6, p. 298

[654] *Penticostar*, Cântarea 5, Irmos, p. 17

[655] *Penticostar*, Cântarea 5, Irmos, p. 17

[656] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete gnostice sau teologice,* p. 164

rienţă, de aceea se asociază cu imagini care ne sunt cunoscute, folosindu-se de imaginea soarelui a cărui strălucire o vede și înțelege fiecare[657]. Precum soarele natural, luminează peste toți și peste cei drepți și peste cei păcătoși, așa și *Soarele dreptății* își revarsă bunătatea Sa peste toți, dar oamenii primesc diferit această bunătate. Unii sunt precum ceara, care prin încălzire, se înmoaie primind formele și întipăririle dumnezeiești făcându-se lăcaș lui Dumnezeu în duh. Alții se aseamănă cu lutul, care încălzindu-se se împietresc, aceștia împotrivindu-se voii lui Dumnezeu se împietresc, spre a lor pierzanie, asemenea lui Faraon[658]. Hristos cel Înviat, *Soarele Dreptății,* strălucește peste cei buni și peste cei răi. Cei buni deschizându-și ochii lor, se umplu de raza începătoare de viață, pe când cei răi își închid ochii și se conduc după egoismul lor, rătăcind după mintea lor[659]. Părintele Stăniloae spune că, inima omului este *Edenul lăuntric*, iar mintea este *soarele spiritual omenesc,* primind lumina de la Soarele dumnezeiesc, mintea luminează *Edenul lăuntric* și-l face să rodească. În starea ei naturală, mintea este în legătură și cu inima și cu Soarele dumnezeiesc, care prin minte își dăruiește lumina, iar prin inimă își dăruiește căldura. Mintea transmite inimii lumina primită iar inima transmite minții căldura iubirii. Aceasta este asemenea legăturii, dintre pământ și soare, care doar împreună fac, ca pământul să dea rodul cel bun. Inima fără lumina primită prin minte, nu va aduce roade bune, dar nici mintea fără o inimă

[657] Vasile MANEA, *Întâlnirea cu Dumnezeu exprimată în icoana Schimbării la Faţă*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2006, p. 66

[658] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete gnostice sau teologice,* trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia*, vol. 2, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, pp. 121-122

[659] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, p. 75

iubitoare, nu va dobândi roadele adevăratei cunoașteri, însă prin împreună lucrarea lor, Soarele dreptății, va alunga întunericul păcatului și va răsări lumina învierii[660]. Precum luminează soarele pământul, așa luminează și *Soarele dreptății*, adică Hristos cel Înviat, pe cei ce cu inimă curată, care cântă, *cântarea adusă Stăpânului*[661] și cugetă neîncetat la numele lui Iisus și prin aceasta, mintea rodește nenumărate înțelesuri[662]. Iubirea, precede cunoașterea lui Dumnezeu, iar mintea n-ar putea cunoaște pe Dumnezeu, dacă inima nu L-ar iubi, așa cum nu cunoști cu adevărat un om dacă nu îl iubești. Iubirea și cunoașterea lui Dumnezeu se intercondiționează. Cu cât îl cunoști mai mult, cu atât Îl vei iubi mai mult și cu cât Îl iubești mai mult, cu atât Îl vei cunoaște mai mult[663]. Referindu-se la această intercondiționare, Sfântul Grigorie Sinaitul concluzionează: „Rodul cunoașterii lui Dumnezeu este dragostea desăvârșită”[664]. Sfântul Grigorie Palama, spune că „ceea ce este soarele pentru cele sensibile, aceea este Dumnezeu pentru cele inteligibile. El este lumina cea dintâi și cea mai culminantă, care luminează întreaga fire rațională”[665]. Părintele Dumitru Stăniloae

[660] Dumitru STĂNILOAE nota 507, la Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune,* în *Filocalia*, vol. 8, p. 204

[661] *Penticostar*, Cântarea 5, Irmos, p. 17

[662] CALIST ŞI IGNATIE, *Cele 100 de capete*, 53, în *Filocalia* Vol 8, p. 108

[663] Dumitru STĂNILOAE, nota 88, la Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, *Despre ostenelile vieţii călugăreşti*, în *Filocalia,* vol. 7, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 65

[664] Sfântul GRIGORIE SINAITUL, *Alte capete, Despre prefacerea cea bună*, în *Filocalia* vol. 7, trad. pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 65

[665] Sfântul Grigorie PALAMA, *150 de capete despre cunoştinţa naturală, despre cunoaşterea lui Dumnezeu, despre viaţa morală şi despre făptuire*", trad. Pr.

zice: „dacă soarele face parte din cele sensibile, Dumnezeu e dincolo, nu numai de cele sensibile ci e mai presus și de cele inteligibile. El e transcendent și acelora. El nu poate fi cunoscut prin lucrarea minții sau prin înțelegerea naturală, ci numai prin lucrarea sau prin lumina Lui"[666]. Precum viața trupească este dependentă de lumina soarelui, de lumina naturală așa și viața duhovnicească este dependentă de *Lumina cea neînserată*[667], fiindcă „în El era viața și viața era lumina oamenilor"(In. 1,4). Soarele are și o „funcție profetică vestind peste veacuri lumina unică și veșnică a lui Hristos, lumina cea neînserată și pururi fiitoare. Încă din această lume, Fiul lui Dumnezeu este veșnicia celor ce cred în El, dăruind acestora puterea învierii"[668].

3.1.2.9. Iisus Hristos - Lumina Lumii

> *„Cât este de sfântă, cu adevărat, şi întru totul prăznuită această noapte de mântuire şi strălucită, mai înainte vestitoare fiind a zilei celei purtătoare de lumină a învierii, în care Lumina cea fără de ani din mormânt cu trupul tuturor a strălucit"*[669].

prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol. 7, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008, p. 434

666 Dumitru STĂNILOAE, nota 764 la Sfântul Grigorie Palama, *150 de capete despre cunoştinţa naturală, despre cunoaşterea lui Dumnezeu, despre viaţa morală şi despre făptuire*", p. 434

667 *Penticostar*, Joi în Săptămâna Luminată, La Vecernie, Stihirile Învierii, 1, p. 47

668 Ioan-Valentin ISTRATI, Introducere la *Odele lui Solomon*, Editura Anastasia, Bucureşti 2003, p. 121

669 *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 7, 3, p. 21

Imnele Canonului Învierii descriu sărbătoarea Învierii Domnului, ca o zi *purtătoare de lumină*[670], pentru întreaga creație. În această zi, *toate de lumină s-au umplut: și cerul și pământul și cele de dedesubt*[671]. Slujba Învierii începe cu îndemnul „*Veniți de primiți lumină*"[672] făcându-ne astfel părtași „*Luminii celei fără de ani care din mormânt cu trupul tuturor a strălucit*"[673]. Cântarea adevereşte că „*acum toate de lumină s-au umplut: și cerul și pământul și cele de dedesubt*"[674]. Mântuitorul Hristos, S-a descoperit pe Sine ca fiind „*Lumina lumii*"(In. 8,12) care luminează spre luminarea neamurilor (Lc. 2,32). După învierea Sa „*Lumina cea fără de sfârșit*" sau „*Lumina cea neînserată*" [675] a arătat *neamurilor, lumina învierii*[676] dar nu toți s-au învrednicit a o vedea, condiția vederii luminii învierii, este *curăția simțirilor*[677]. Sfântul Macarie Egipteanul spune că doar sufletele cele sfinte, vrednice și credincioase se vor desfăta de Lumina cea negrăită[678]. Sfântul Apostol Pavel îndeamnă: „Deșteaptă-te cel ce dormi și te scoală din morți și te va lumina Hristos" (Ef. 5,14). „*Lumina cea fără de ani din mormânt cu trupul tuturor a stră-*

[670] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 7, 3, p. 21

[671] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 3, 1, p. 16

[672] *Penticostar*, Utrenia Învierii, p. 13

[673] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 7, 3, p. 21

[674] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 3, 1, p. 16

[675] *Penticostar*, Joi în Săptămâna Luminată, La Vecernie, Stihirile Învierii, 1, p. 47

[676] *Penticostar*, Joi în Săptămâna Luminată, La Vecernie, Stihirile Învierii, 1, p. 47

[677] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 1, 1, p. 16

[678] Sfântul MACARIE EGIPTEANUL, *Omilii duhovniceşti*, 4,11, trad. Pr. Prof. Dr. Constantin Corniţescu, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1992, p.102

lucit"[679] și *„firea cea muritoare s-a mântuit în trup, de Dumnezeu"*[680]. Trupul cu care Mântuitorul Hristos, se scoală din morți, rămâne trupul nostru omenesc căci „*Lumina cea fără de ani din mormânt cu trupul tuturor a strălucit"*[681]. Dar trupul Lui, este acum îmbrăcat în lumina de nepătruns a Dumnezeirii. Lumina pe care o iradiază trupul Mântuitorului Hristos cel înviat, se transmite tuturor oamenilor, fiecare devenind la rândul lor *ca niște făclii de Dumnezeu luminate*[682], ca niște *purtători de lumină*[683], deci purtători de Hristos, luminând și transmițând până în sferele cerești cuvântul biruinței[684]. În Hristos, s-a arătat Lumina supremă „Lumina a venit în lume și oamenii au iubit întunericul mai mult decât lumina. Căci faptele lor erau rele"(In. 3,19). Dumnezeu se descoperă doar celor curați cu inima. Această curăție a inimii e „propriu-zis starea de lumină, de deschidere, de capacitate de primire în sine a luminii celuilalt, de capacitate de a se umple de lumina celuilalt, de a se face transparent pentru acela"[685]. Potrivit învățăturii Bisericii, Hristos a îndumnezeit trupul, încă în cursul vieții Sale pământești, umplându-l de putere. În timpul morții, trupul nu s-a golit de această putere dumnezeiască. Biserica învață că dumnezeirea nu s-a despărțit nici în timpul morții, nici de sufletul Lui nici de Trupul Lui.

---

[679] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 7, 3, p. 21

[680] *Penticostar*, Duminica a treia după Paşti, La Vecernia mică, Slavă, gl. 2, p. 92

[681] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 7, 3, p. 21

[682] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 8, 2, p. 21

[683] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 5, 2, p. 18

[684] Magistrand Traian SEVICIU, „Hristologia şi Soteriologia Sfântului Ioan Damaschin, ...", p. 576-577

[685] Pr. prof. D. STĂNILOAE, „Semnificaţia luminii dumnezeieşti...", p. 442

„Una era Dumnezeirea lui Hristos în iad și în mormânt și în Eden nedespărțită, împreună cu Tatăl și cu Duhul, spre mântuirea noastră”[686] .

Trupul înviat al Mântuitorului Hristos, este un izvor de putere și de curăție căci *nestricăcios a făcut trupul pe care l-a luat, cu dumnezeiasca cuviință făcându-1 nemuritor; că trupul Său, n-a văzut stricăciune*[687], și acum este un izvor de putere, de pnevmatizare, pentru a ne menține și a spori și noi în curăție și în pnevmatizarea care duce la înviere[688]. Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că: „Dumnezeu, Care este cu adevărat lumină după ființă, Se face cu adevărat lumină în cei ce umblă în El prin virtuți. Dacă ne aflăm prin virtute și cunoștință în Dumnezeu, adică în lumină și Dumnezeu se află în noi”[689]. Cei care devin mădulare ale Trupului lui Hristos cel Înviat, trăiesc în slava lui Hristos, în Lumina necreată. Primesc această *Lumină* și strălucesc și ei ca lumină în lume. Acestora le zice Hristos: „Așa să lumineze lumina voastră…”(Mt. 5, 16).

Hristos este Lumină prin fire, creștinii dobândesc *Lumina*, prin părtășie. Din învățătura despre îndumnezeire, știm că cel ce ajunge la această stare, Îl vede și Îl cunoaște pe Dumnezeu, tocmai pentru că devine dumnezeu după har. Omul îndumnezeit, primește de la Dumnezeu, darul de a-L vedea pe Dumnezeu ”Întru lumina Ta vom vedea Lumină”(Ps. 35,9). Când ajunge la această vedere, atunci existența lui se transfigurează, atât trupul cât și sufletul și cu ajutorul harului lui Dumnezeu, omul vede și cunoaște pe Dumne-

[686] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei mari, Cântarea 7, 4, p. 11

[687] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei mari, Cântarea 5, 2, p. 10

[688] Preot prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol.2, p.112

[689] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, 8, p. 65

zeu[690]. Una din condițiile vederii lui Dumnezeu în lumină și a comuniunii cu El în lumină este stăruința și statornicia în practicarea virtuților[691]. Vedere înseamnă împărtășire de Dumnezeu, care este „izvorul vieții veșnice și al întregii existențe"[692]. Dar pentru a înțelege, „lucrarea gnoseologică a lui Dumnezeu în sufletul omului, omul trebuie să-și curețe și mintea și să o facă capabilă să deosebească binele de rău"[693]. Numai cei cei ce au în minte și în inimă, pacea și lumina lui Hristos, au puterea de a înțelege aceste lucruri, pentru aceasta Sfântul Apostol Pavel îndeamnă: „să lepădăm dar lucrurile întunericului și să ne îmbrăcăm cu armele luminii" (Rom. 13,12). Mintea care se apropie de Dumnezeu prin iubire, este învăluită de lumina dumnezeiască și primește arvuna strălucirii viitoare[694]. Mintea nu este un doar organ de cunoaștere teoretică a lui Dumnezeu ci prin experiență emoțională, ajunge la înțelegerea lui Dumnezeu, mai presus de puterea de exprimare în cuvinte[695]. Dumnezeu „umple cu prezența Sa înțelegerea și simțirea minții. Înțelegerea e totodată, experiență a prezenței Celui înțeles. Ea e o lumină a cunoștinței, care învăluie sufletul ca un nor luminos, care-l pătrunde în întregime si-l face luminos. Dar sufletul are conștiința

690 IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică,* p. 240

691 Cristinel IOJA, *Cosmologie şi soteriologie în gândirea Părinţilor Răsăriteni*, Editura Universităţii „Aurel Vlaicu", Arad, 2008, p. 310

692 Vladimir LOSSKY, *Vederea lui Dumnezeu*, p. 34

693 Sfântul Iustin POPOVICI, *Calea cunoaşterii lui Dumnezeu*, p. 207

694 TEOLIPT, Mitropolitul Filadelfiei, *Despre ostenelile vieţii călugăreşti*, Trad. de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia,* vol. 7, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 53

695 Dumitru STĂNILOAE, nota 71, la Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, *Despre ostenelile vieţii călugăreşti*, în *Filocalia* vol. 7, p. 53

clară că această lumină nu se naște din el, ci izvorăște din Dumnezeu cel personal, infinit și transcendent”[696]. Pentru monahii athoniți și nu numai, scopul liniștirii și rugăciunii lor era și este, vederea luminii taborice, de care se împărtășesc în liniștea (isihia) rugăciunii contemplative. Această lumină ei o socoteau a fi necreată, iradiind din Dumnezeu Însuși. Aceasta a iscat acea controversă, în care Varlaam, a contestat vederile *isihaștilor* susținând transcendența absolută a lui Dumnezeu și faptul că acea lumină taborică, văzută de isihaști, este o lumină creată, altfel ar fi Dumnezeu Însuși și atunci ar fi nevăzută. Împotriva lui s-a ridicat, Sfântul Grigorie Palama, care cunoscând din propria experiență dar împărtășind și cunoștințele teologiei ortodoxe, lăsate de Sfinții Părinți, îndeosebi de Sfântul Vasile cel Mare, Dionisie Areopagitul și Simeon Noul Teolog, a căutat să apere vederea luminii taborice, arătând cele două teze paradoxale. Pe de o parte, Dumnezeu este cu totul, transcendent, absolut incognoscibil: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată”(1 In. 4, 12). Pe de altă parte, Dumnezeu Cel cu totul transcendent, cu totul incognoscibil, ni se dăruiește spre a fi cunoscut: „Îl vom vedea precum este”(1 In. 3,2). Astfel Dumnezeu, Se oferă pe Sine și face cu putință o împărtășire reală de viața Sa. Fiind prezent în lucrările Sale, poate fi cunoscut în acestea[697].

Cei ce au dobândit curăția inimii, prin liniștire (isihie), se învrednicesc de vederea celor nevăzute, dar ființa lui Dumnezeu nu poate fi văzută. Cei ce se învrednicesc de vederea celor nevăzute,

[696] Dumitru STĂNILOAE, nota 65, la Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, *Despre ostenelile vieţii călugăreşti*, în *Filocalia* vol. 7, p. 50

[697] Karl Christian FELMY, *Dogmatica experienţei ecleziale*, trad. Pr. Prof. dr. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1999, pp. 76-77

primesc în chip tainic și cunoașterea lui Dumnezeu. Cunoașterea pe care o dobândesc prin această vedere, e mai presus de minte[698]. Vederea luminii dumnezeiești, nu este nici un act al văzului, nici al contemplării minții ci se datorează puterii Sfântului Duh, care se sălășluiește în minte și în simțul văzului, le unifică și le ajută să depășească puterea lor naturală, pentru a vedea acea lumină, mai presus de vedere și mai presus de înțelegere. Despre această lumină dumnezeiască se spune că are caracter apofatic, prin vederea ei se percepe misterul dumnezeiesc, în chip de neînțeles, cu puterea naturală a minții, este de fapt o cunoaștere a lui Dumnezeu, prin unirea cu El, prin experiența Lui[699]. Lumina pascală a creștinismului are și sensul de transfigurare a lumii în Hristos *și toate de lumină s-au umplut: și cerul și pământul și cele de dedesubt*[700].

3.2. Arătările Mântuitorului după Învierea Sa - premisă a cunoașterii

Cele mai evidente mărturii, ale Învierii Mântuitorului Hristos, sunt arătările Sale. După Învierea Sa, întâlnirile Sale cu ucenicii, îmbracă forma unor arătări, acolo unde El a dorit, *chiar și prin ușile încuiate, a intrat înăuntru ca un atotputernic.*[701] Hristos cel Înviat, S-a arătat în mod repetat ucenicilor Săi și prin aceasta ei au cunos-

[698] Sfântul Grigorie PALAMA, *Cuvânt pentru cei ce se liniştesc cu evlavie* , trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia,* vol. 7, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 273

[699] Pr. prof. D. STĂNILOAE, „Semnificaţia luminii dumnezeieşti ...” p. 434

[700] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 3, tropar 1, p. 16

[701] *Penticostar*, Joi în Săptămâna a doua după Paşti, la Vecernie, Stihirile Praznicului, 1, p. 81

cut învierea Sa. Imnografii Penticostarului, au ilustrat arătările Mântuitorului Hristos după învierea Sa, puțin diferit față de Sfintele Evanghelii. Ei nu au prezentat din prima zi a Sărbătorii Învierii, arătările lui Hristos cel Înviat, precum le-au descris sfinții evangheliști ci în zilele următoare și mai pe larg în Duminica Tomii când sunt relatate, în mod repetat, arătările înaintea ucenicilor iar în cea de-a treia săptămână după Paști, înaintea femeilor mironosițe. Apoi imnografii *părăsesc* arătările lui Hristos cel Înviat, relatând fapte și minuni săvârșite de Hristos în perioada Cincizecimii, înainte de pătimirile Sale, revenind apoi la arătarea lui Hristos cel Înviat, în momentul Înălțării la cer. Arătările în fața celor doi ucenici, pe drumul spre Emaus precum și arătarea de la Marea Tiberiadei despre care relatează Sfintele Evanghelii, aici sunt ilustrate sumar, doar în Stihira Evangheliei de la Duminica a 4-a respectiv Duminica a 7-a după Paști. Din cartea *Faptele Apostolilor*, aflăm că Mântuitorul Hristos: „S-a înfățișat pe Sine viu după patima Sa prin multe semne doveditoare, arătându-li-Se timp de patruzeci de zile și vorbind cele despre împărăția lui Dumnezeu"(FA. 1, 3). Sfinții Evangheliști nu susțin că arătările pe care le-au relatat ar fi toate arătările lui Hristos, după învierea Sa. Atât Sfinții Evangheliști cât și imnografii, arată pe Sfinții Apostolii și femeile mironosițe, ca fiind cei dintâi martori și mărturisitori ai Învierii lui Hristos. Aceștia au fost trimiși de Hristos, să propovăduiască Învierea Sa. Imnografii arată că apostolii *„au arătat neamurilor, fără îndoială, învierea Lui Hristos*[702].

[702] *Penticostar,* Duminica Tomii, Luni în Săptămâna a doua după Paşti, la Vecernie, Stihirile Praznicului, 2, p. 72

Arătările Mântuitorului, la care Sfinții Apostoli, au fost martori le-au *întărit credința*[703] *„risipindu-le orice îndoială”*[704] și le-a dat puterea de a-L mărturisi pe Hristos cel Înviat, chiar cu prețul vieții și a-i convinge pe mulți de adevărul învierii lui Hristos. Fără această putere, dobândită prin întâlnirea cu Hristos cel Înviat, ei nu ar fi avut puterea de a mărturisi și a suferi moartea și încă moartea martirică, pentru mărturisirea lui Hristos. Tocmai de aceea, se pot numi apostoli, doar cei cărora S-a arătat Hristos cel Înviat. Prin Sfinții Apostoli, *Lumina cea neînserată*[705], a strălucit și tot prin ei s-a revărsat în lume viața cea nouă, ce izvorăște din taina mormântului, după Înviere și înnoiește lumea[706]. După învierea Sa, Hristos s-a arătat numai celor cu inima plină de iubire[707]. Sfinții Apostoli au avut parte de această experiența personală, a întâlnirii nemijlocite cu Hristos cel Înviat, datorită iubirii pe care o aveau față de El, această iubire îndemnându-i să-L caute, să se împărtășească de vederea Lui, de bucuria de a fi în apropierea Sa, de a se împărtăși nemijlocit de iubirea Lui. Experiența duhovnicească a apropierii, până la unirea cu Hristos este calea de a cunoaște pe Dumnezeu și nu doar ascultarea mărturiilor celorlalți, despre această expe-

[703] Mitropolitul Nicolae MLADIN, *Hristos- Viaţa noastră sau Asceza şi mistica paulină*, p. 30

[704] *Penticostar,* Duminica Tomii, Luni în Săptămâna a doua după Paşti, la Vecernie, Stihirile Praznicului, 2, p. 72

[705] *Penticostar,* Joi în Săptămâna luminată, la Vecernie, la Doamne strigatam, Alte stihiri ale lui Anatolie, 1, p. 47

[706] Mitropolitul Nicolae MLADIN, *Hristos- Viaţa noastră sau Asceza şi mistica paulină*, p. 15

[707] Olivier CLEMENT, *Hristos, pământul celor vii*, p.62

rienţă[708]. În timpul arătărilor Sale, Hristos cel Înviat iradiază din trupul Lui o putere, pe care au simţit-o cei cărora El s-a arătat[709]. Imnografii ne spun că *„strălucirea cea neumbrită a Dumnezeirii Sale”*[710]a început încă în iad. Iadul *„l-a omorât cu strălucirea Dumnezeirii”*[711] şi a înviat *„pe cei ce au murit în dreapta credinţă”*[712]. Despre trupul lui Hristos cel Înviat se spune că:

> „a fost ridicat prin înviere la deplina transparenţă duhovnicească şi în această calitate S-a umplut de sfinţenie, de îndumnezeire aflându-Se aşa în faţa Tatălui. Această sfinţenie şi transparenţă ni se comunică şi nouă prin împărtăşire din trupul Său, prin care Hristos se sălăşluieşte prin Duhul Său în fiinţa noastră”[713].

Hristos cel Înviat, este imaginea umană „a vieţii divine nesupuse morţii, o imagine în care dumnezeirea este şi mai transpa-

[708] Pr. prof. dr. Constantin COMAN, „Experientia rerum. Important concept gnoseologic şi hermeneutic la Sfântul Ioan Gură de Aur”, în vol. *Teologie ortodoxă în destin românesc. Omagiu Părintelui Profesor Ilie Moldovan la 80 de ani,* coord. Dr. Ciprian Iulian Toroczai, Editura Andreiana, Sibiu, 2008, pp. 328-343, p. 340

[709] *Penticostar*, Joi în Săptămâna a doua după Paşti, la Vecernie, Stihirile Praznicului, 1, p. 81

[710] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a doua după Paşti, la Vecernie, Slavă..şi acum...p. 79

[711] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Tropar gl, 2, p. 12

[712] *Penticostar*, Sâmbătă în Săptămâna a şaptea după Paşti, La Vecernie, Stihirile morţilor, 3. p. 304

[713] Episcop-Vicar Irineu POP-BISTRIŢEANUL, *Chipul lui Hristos în viaţa morală a creştinului*, p. 90

rentă. Hristos cel înviat nu părăsește nici acum caracterul de imagine a Sa, ca Dumnezeu, pentru că în acest caz ar părăsi umanitatea însăși. Iar Apostolilor li s-a arătat această imagine umană a vieții divine nesupuse morții"[714]. După Înviere, trupul lui Hristos, a revenit prin Duhul Sfânt, la starea de incoruptibilitate și lumină. În trupul pnevmatizat și sufletul se ridică la nivelul simțirii curate și iubitoare, iar iubirea iradiază ca o lumină netrecătoare[715]. Prin înviere, trupul lui Hristos, s-a prefăcut din trup firesc în trup duhovnicesc. Tot la fel va fi și pentru oameni la obștească înviere. Acest trup duhovnicesc, nu mai face parte din lumea căzută și nu mai este dependent de spațiu și de timp. El se bucură de libertate totală, apare și dispare după cum dorește[716].

> *„Închinare de seară aducem Ție, Luminii celei neînserate, Care, la sfârșitul veacurilor, ca într-o oglindă în trup ai strălucit lumii; și până la iad Te-ai pogorât, întunericul cel de acolo l-ai risipit și lumina învierii ai arătat-o neamurilor, Dătătorule Doamne, slavă Ție!"*[717]

Dacă Sfinții Evangheliștii relatează despre arătările Domnului, din prima zi a învierii, imnografii relatează întâi despre lumina învierii, care a strălucit lumii, au văzut-o femeile mironosițe la mor-

[714] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, „Revelaţia prin acte, cuvinte şi imagini", în *Ortodoxia*, Anul XX, Nr. 3, 1968, p. 363

[715] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 478, la CALIST şi IGNATIE XANTOPOL, *Cele 100 de capete*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol. 8, p. 188

[716] Natalia MANOILESCU DINU, *Iisus Hristos Mântuitorul*, p. 691

[717] *Penticostar,* Joi în Săptămâna luminată, la Vecernie, la Doamne strigatam, Alte stihiri ale lui Anatolie, 1, p. 47

mânt și care așa cum spune imnul, Hristos a arătat-o neamurilor, risipind întunericul necredinței. Acest amănunt poate fi legat de controversa iconoclastă, în care era contestată reprezentarea iconografică a lui Hristos cel înviat[718]. De aceea se spune că „adevărata icoană a învierii este cea care le reprezintă pe Sfintele Femei Mironosițe în fața mormântului gol, împreună cu un înger care le vestește Învierea"[719]. În această icoană, Hristos nu este reprezentat, fiind de altfel singura icoană din tot ciclul Praznicelor Împărătești, în care Hristos nu era reprezentat, mai târziu s-a impus în tradiția ortodoxă, Icoana Pogorârii la iad. Referitor la vechimea lor, această icoană a Mironosițelor în fața mormântului gol, datează din sec. al III-lea, iar Icoana Pogorârii la iad din sec. al VI-lea[720].

[718] Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, trad. Teodor Baconsky, Editura Anastasia, 1994, p. 79

[719] Ionuţ Aurelian MARINESCU, „Taine şi sensuri teologice în icoana Învierii", în *Lumina de Duminică*, Vineri 14 Mai 2017, http://ziarullumina.ro/taine-si-sensuri-teologice-in-icoana-Invierii-122471.html, 17.05. 2017.

[720] Ionuţ Aurelian MARINESCU, „Taine şi sensuri teologice în icoana Învierii" în *Lumina de Duminică*, Vineri 14 Mai 2017. În acest articol teologul Jean-Claude Larchet, spune că acest fapt se datorează, caracterului extraordinar al evenimentului Învierii precum şi faptului că Sfintele Evanghelii nu redau modul în care s-a petrecut Învierea, iar icoanele sunt fidele istorisirii evanghelice; precum şi faptului că trupul înviat a lui Hristos nu este perceptibil imediat, nici Maria Magdalena nu l-a recunoscut de îndată, nici cei doi ucenici în drumul spre Emaus. Această icoană reprezintă, de fapt ceea ce a spus Mântuitorul Hristos, lui Toma „fericiţi cei ce n-au văzut şi au crezut"(Ioan 20,29). Prezenţa lui Hristos cel Înviat în această icoană, este dată tocmai de absenţa Sa. Adică poate fi considerată a fi o reprezentare apofatică. Această icoană îndeamnă la credinţă, precum mormântul gol a fost mărturia învierii lui Hristos văzută cu ochii credinţei Femeilor Mironosiţe şi ai Apostolilor. Icoana transmite un har ea atrage, cheamă, revelează şi uneşte în comuniune duhovnicească.

3.2.1. Arătarea lui Hristos cel Înviat, înaintea Ucenicilor Săi

Despre arătările Sale înaintea ucenicilor, imnele preiau descrierea Sfintelor Evanghelii, privitoare la intrarea prin ușile încuiate, la teama și nedumerirea ucenicilor, după cum mărturisește și imnul următor:

> *„Doamne, precum ai ieșit din mormântul pecetluit, așa ai intrat și la Ucenicii Tăi, prin ușile încuiate, arătându-le lor patimile trupului, pe care le-ai primit, Mântuitorule, îndelung răbdând: Ca Cel ce ești din sămânța lui David, răni ai răbdat, iar ca Fiu al lui Dumnezeu, lumea ai mântuit. Mare este mila Ta, Mântuitorule cel necuprins, miluiește-ne pe noi”*[721].

Primul imn din *Penticostar*, care relatează arătarea lui Hristos cel Înviat, înaintea ucenicilor, îl găsim abia în slujba Utreniei zilei de joi, din Săptămâna Luminată. Acest imn, amintește învierea tainică și ieșirea din mormânt, fără a strica pecețile, arătarea lui Hristos înaintea ucenicilor prin ușile încuiate, amintindu-le că El este Fiul lui Dumnezeu și a venit să mântuiască lumea. Minunea Învierii, s-a produs fără să tulbure legile naturii, toate rămân în ordinea lor, pânzele și giulgiul au rămas nemișcate în mormânt, pecețile mormântului au rămas neatinse, ușile unde erau adunați ucenicii, au rămas închise și atunci când a intrat și când a ieșit[722]. Când Hristos cel Înviat, apare înaintea ucenicilor, pentru a fi recunoscut, a repetat, acel salut: Pace vouă! folosit și în timpul activității Sale, dar

[721] *Penticostar*, Joi în Săptămâna luminată, la Laude, 4, p. 49

[722] Olivier CLEMENT, *Hristos, pământul celor vii*, p. 61

acum i-a dat un sens nou. Hristos dă prin prezența Lui, pacea care covârșește orice minte (Flp. 4,7). Femeilor mironosițe le spune: *Nu vă temeți*!, arătând prin aceasta că nu mai trebuie să le fie frică, fiindcă El a învins moartea și acum pacea Lui este cu noi[723]. Arătările lui Hristos cel Înviat, înaintea ucenicilor Săi, diferă de vederea duhovnicească de care s-au învrednicit sfinții, precum se relatează despre Sfântul Ștefan (FA. 7,56), în care Hristos, este preaslăvit și se manifestă în Duhul Sfânt. După învierea Sa, Hristos s-a arătat cu trupul transfigurat iar ucenicii Săi l-au perceput în mod fizic. Arătările lui Hristos cel înviat, au încheiat revelația pe care Hristos, a adus-o prin întruparea Sa[724]. După cum mărturisesc imnografii, în rândul ucenicilor stăruia o umbră de îndoială, în privința învierii lui Hristos, de aceea Mântuitorul se descoperă lor arătându-le semnele pătimirilor Sale, după cum ne spune și imnul următor:

> *„Ucenicii îndoindu-se, a opta zi a venit Mântuitorul înaintea lor, unde erau adunați, și, pace dându-le, către Toma a zis: Vino, Apostole, pipăie mâinile în care au înfipt piroanele. O, nevinovata îndoială a lui Toma! Inimile credincioșilor la cunoștință le-a adus, și cu frică a zis: Domnul meu și Dumnezeul meu, slavă Ție"*[725].

Sfintele Evanghelii lasă să se întrezărească o anume îndoială în rândul ucenicilor, de aceea cuvintele femeilor mironosițe le-au

[723] Olivier CLEMENT, *Hristos, pământul celor vii*, pp. 63-64

[724] Pr. Constantin PREDA, „Problema învierii morților (1 Cor. 15, 1-58)", în *Ortodoxia*, Seria a II-a, Anul III, Nr. 1, 2011, pp. 53-84, p. 62

[725] *Penticostar*, Duminica Tomii, La Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Stihirile idiomele, 4, p. 63

părut lor „ca o aiurare și nu le-au crezut”(Lc. 24,11). Sfântul Apostol Petru „sculându-se, a alergat la mormânt și, plecându-se, a văzut giulgiurile singure zăcând și a plecat, mirându-se în sine de ceea ce se întâmplase” (Lc. 24,12). Când Mântuitorul Hristos a stat în mijlocul lor și le-a zis: Pace vouă, Apostolii „s-au înspăimântat și s-au înfricoșat, necrezând de bucurie și minunându-se (Lc. 24,36-41). Atât teama cât și bucuria, dacă sunt prea intense, pot să împiedice manifestarea credinței. Maria Magdalena, auzind pe Iisus rostindu-i numele și recunoscându-L, a căutat să-L atingă, să-L îmbrățișeze. Iisus însă i-a zis:”Nu te atinge de Mine, căci încă nu M-am suit la Tatăl Meu. Mergi la fraţii Mei şi le spune: Mă sui la Tatăl Meu şi Tatăl vostru şi la Dumnezeul Meu şi Dumnezeul vostru” (In. 20,17). Imnele liturgice, au preluat și chiar au aprofundat această atitudine de neîncredere și îndoială a tuturor ucenicilor. *Ucenicii îndoindu-se*[726], nu doar Toma. De asemenea femeile mironosițe “c*u frică au venit la mormânt, sârguindu-se să ungă cu miresme trupul Lui Hristos dar negăsindu-l, se mirau între ele, necunoscând învierea”*[727], și *„găsind lucruri la care nu se așteptau, îngerul plin de strălucire s-a făcut vestitor lor, celor nedumerite, zicând: Sculatu-S-a din morți Hristos, Dumnezeul nostru, ca un atotputernic”*[728].

Prin arătările Sale, Hristos a înlăturat îndoiala din sufletele lor, încredințându-i pe ucenici Săi și pe femeile mironosițe de adevărul Învierii Sale, de faptul că nu este o fantomă ci este El Însuși, real,

[726] *Penticostar*, Duminica Tomii, La Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Stihirile idiomele 4, p. 63

[727] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, La Litie, p. 95

[728] *Penticostar,* Joi în Săptămâna a treia după Paşti, la Laude, Slava…şi acum…p. 126

cu trupul său înviat, trup duhovnicesc. El l-a chemat pe Toma și i-a zis:

> *„Pipăie și vezi mâinile Mele și străpungerile picioarelor și semnul coastei, și cunoaște-Mă că sunt Dumnezeu neschimbat, Care am luat asupră-Mi, după ființă, frământătură omenească, în care și pătimire am primit”*[729].

Imnografii repetă în mai multe locuri, că firea dumnezeiască devine vizibilă în Hristos cel înviat. El *„stând în mijlocul Ucenicilor, le-a dezvelit coasta Sa; și Le-a arătat semnele rănilor mâinilor și ale picioarelor Sale, și risipind mâhnirea tulburării lor, a grăit lămurit: Precum vedeți, din trupul cu care M-am întrupat, prieteni, nu port fire de duh”*[730]. Aceste arătări ale lui Hristos cel Înviat, sunt și o formă a chenozei Sale, un alt pogorământ al lui Hristos față de om. El, Se face accesibil simțurilor trupești: poate fi văzut, auzit și chiar pipăit, pentru ca oamenii să aibă posibilitatea să-L recunoască, în chip natural[731]. Sfinții Apostolii s-au îndoit de Învierea lui Hristos și datorită faptului că erau copleșiți de sentimente de tristețe și de frică, dar și faptului că nu știau timpul și modul în care Hristos va învia. Astfel un imn spune:

> *„Toma, cel ce se numea și Geamăn, nu era cu dânșii când ai intrat, Hristoase, ușile fiind încuiate; pentru aceasta, necrezând el spuselor lor, din necredință în credință l-ai întărit. Nu ai socotit, Bunule, lucru nevrednic*

[729] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a doua după Paşti, la Vecernie, Stihirile Praznicului, 1, p. 78

[730] *Penticostar,* Duminica Tomii, la Litie, 1, p. 63

[731] Natalia MANOILESCU DINU, *Iisus Hristos Mântuitorul*, pp. 691-692

a-i arăta lui preacurată coasta Ta și rănile mâinilor și ale picioarelor. Iar el, pipăind și văzând, Te-a mărturisit pe Tine că ești nu numai Dumnezeu și nici numai om, ci a grăit: Domnul meu și Dumnezeul meu"[732].

Prin această necredință, mărturisită de Toma și risipită prin gestul pipăirii rănilor lui Hristos, s-a înlăturat îndoiala multor sceptici dar nu a tuturor. Chiar și după această încredințare, au fost unii care pretindeau, că „Apostolii au văzut pe Hristos înviat, grație unor trăiri parapsihologice (hipnoze, autosugestii, telepatie sau chiar halucinații)"[733]. Aparițiile lui Hristos cel Înviat, nu au fost simple viziuni. Înainte de a-L recunoaște, Maria Magdalena sau cei doi ucenici în drumul spre Emaus, au simțit în acel necunoscut, pe *Cineva* care face să ardă inima în ei. Stând înaintea ucenicilor, Hristos Îi încredințează de adevărul trupului Său: „Vedeți mâinile mele și picioarele mele"(Lc. 24, 39), și „le-a arătat mâinile și coasta Sa"(In. 20, 20). Rănile Sale arătau pătimirile Sale, de aceea îi cheamă pe ucenici să atingă, să simtă și să vadă, să se încredințeze că nu este precum „credeau că văd un duh"(Lc. 24, 36-43). Totuși, Trupul Său avea o condiție diferită. El era deasupra legilor timpului și spațiului. A apărut în orice loc, a intrat prin ușile încuiate, strălucind și împărtășind lumina și pacea. Acest Trup, este un trup duhovnicesc (1 Cor. 15, 44). Trupul lui Hristos cel Înviat este însuflețit de Viața însăși. În Hristos cel Înviat locuiește, trupește, toată *plinătatea dumnezeirii* (Col. 2,9)[734]. Când Hristos Cel Înviat, s-a arătat înaintea

[732] *Penticostar*, Duminica Tomii, La Vecernia Mare, 3, gl.1, p. 62

[733] Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, *Iisus Hristos, lumina lumii şi îndumnezeitorul omului*, p. 129

[734] Olivier CLEMENT, *Hristos, pământul celor vii*, pp. 65-66

apostolilor, fie cei unsprezece apostoli sau cei șapte (In. 21,2) aceștia erau adunați, erau în comuniune, iar în comuniune este mai dificil ca cineva să fie înșelat de asemenea halucinații.

> *Arătatu-Te-ai Sfinților Tăi Apostoli, Mântuitorule, ușile fiind încuiate, printr-înșii înnoindu-ne nouă Duhul Tău cel Sfânt*[735].

Imnografii, urmând Sfintelor Evanghelii, amintesc de acest dar pe care Hristos la dat Apostolilor în prima zi a învierii: „Iisus le-a zis iarăși: Pace vouă ! Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi. Și zicând acestea, a suflat asupra lor și le-a zis: Luați Duh Sfânt; Cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate și cărora le veți ține, vor fi ținute" (In. 20, 21-23). Despre aceasta mărturisește Sfântul Ioan Evanghelistul zicând: „Din aceasta cunoaștem că rămânem în El și El întru noi, fiindcă ne-a dat din Duhul Său. Și noi am văzut și mărturisim că Tatăl a trimis pe Fiul, Mântuitor al lumii"(1 In 4,13-14) . Imnul arată despre aceasta:

> *„Fiind ușile încuiate și Ucenicii adunați, ai intrat fără de veste, Atotputernice Iisuse, Dumnezeul nostru; și stând în mijlocul lor și pace dându-le, i-ai umplut de Duh Sfânt; și le-ai poruncit să aștepte și nicăieri să nu se depărteze din Ierusalim, până când nu vor fi îmbrăcați cu putere de sus. Pentru aceasta grăim către Tine: Luminarea și învierea și Pacea noastră, slavă Ție"* [736].

[735] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Stihoavnă, 2, p. 62

[736] *Penticostar,* Duminica Tomii, la Vecernia mare, la Doamne strigat-am, 1, p. 62

Imnografii au preluat această mărturie a Sfinților Evangheliști, dar ei nu menționează că aceasta s-a întâmplat în prima zi după Înviere. Mântuitorul Hristos a dat Duhul Sfânt, Ucenicilor Săi, iar Acesta i-a umplut de simțire duhovnicească, de cunoștință și de încredințare că Hristos este Dumnezeul-om și Mântuitorul nostru[737]. Dacă până atunci, ucenicii s-au îndoit că Hristos a înviat, după ce s-au umplut de Duh Sfânt, au cunoscut pe Hristos cel Înviat și l-au mărturisit. Prin experiența Duhului Sfânt au dobândit cunoașterea suprarațională, apofatică, atunci au cunoscut pe Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu, despre aceasta ne încredințează și imnul *„prin Sfântul Duh este bogăția cunoașterii de Dumnezeu, a gândirii la cele de sus și a înțelepciunii"*[738]. Atunci când le-a dat Duhul Sfânt, Hristos cel Înviat a suflat asupra lor. El nu a mai zis numai cu cuvântul, ci a suflat, împărtășind ucenicilor darul Duhului Sfânt. La Cincizecime, a fost *o suflare de vânt* (FA. 2, 2). Prin puterea Duhului Sfânt apostolii au propovăduit Evanghelia. La această arătare a lui Hristos cel Înviat, nu este încă vorba de pogorârea ipostatică a Sfântului Duh, pogorâre ce va avea loc la Cincizecime. Hristos dăruiește ucenicilor în ziua de Paști, așa cum au arătat, atât Sfântul Ioan Gură de Aur cât și Sfântul Chiril al Alexandriei, este harul preoției, un dar spiritual cu originea în Duhul Sfânt. La Cina cea de Taină, apostolii au fost sfințiți și consacrați prin rugăciunea lui Hristos, dar harul preoțesc l-au primit după ce Hristos Și-a îndeplinit slujirea arhierească, prin Jertfa Sa sângeroasă. Prin această arătare din seara de Paști, Hristos instituie noua preoție și învestește pe ucenici

[737] Arhimandrit Justin POPOVICI, *Epistolele Sfântului Ioan Teologul*, trad. Sabin Preda şi Cornel Coman, Editura Bizantină, Bucureşti, 1998, pp. 86-87

[738] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Utrenie, Antifonul 1, 2, p. 188

cu darul de a ierta păcatele, întemeind tot atunci și taina pocăinței; cu toate că acest har va deveni lucrător după Cincizecime[739].

> *„Pecetluit fiind mormântul, din mormânt viață ai răsărit, Hristoase Dumnezeule; și ușile fiind încuiate, înaintea Ucenicilor ai venit, învierea tuturor, Duh drept printr-înșii înnoindu-ne nouă, după mare mila Ta”*[740].

Despre cunoașterea prin harul Duhului Sfânt ne încredințează, Sfântul Ioan Damaschin spunând:

> „Ucenicii și apostolii Domnului, înțelepțiți fiind de Prea Sfântul Duh, făcând semnele dumnezeiești prin puterea și harul Lui, au fost înălțați din abisul necunoștinței către lumina cunoștinței de Dumnezeu, prinși de vii fiind cu mreaja minunilor. Tot astfel și urmașii harului și dregătoriei acestora, păstorii și învățătorii, primind harul luminător al Duhului, luminau, prin puterea minunilor și prin cuvântul harului, pe cei întunecați și întorceau pe cei rătăciți. Noi, însă, care n-am primit nici darul minunilor, nici al învățăturii, deoarece nevrednici ne-am făcut prin înclinarea către plăceri, ei bine, noi vom vorbi puțin despre acestea din cele ce ni s-au predat de tâlcuitorii harului, invocând pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfântul Duh”[741].

---

[739] Natalia DINU-MANOILESCU, *Iisus Hristos Mântuitorul*, p. 701

[740] *Penticostar,* Duminica Tomii, la Vecernia mică, La Stihoavnă, Troparul, p. 62

[741] Sfântul Ioan DAMASCHIN, *Dogmatica*, trad. Pr. D. Fecioru, Editura Scripta, Bucureşti, 1993, p. 17

Sfântul Chiril al Alexandriei spune că Hristos le-a dat acum ucenicilor, Duhul Sfânt, pentru întărirea lor:

> „îi sfințește îndată, dându-le Duhul Său printr-o suflare văzută, ca să credem și noi cu tărie că Sfântul Duh nu e străin de Fiul, ci e de o ființă cu El și purcede din Tatăl prin El. A arătat că celor chemați prin El să fie Apostoli ai lui Dumnezeu li se dă în mod necesar Duhul. Și pentru care pricină? N-ar putea lucra ceva din cele ce plac lui Dumnezeu, nici n-ar putea scăpa din lanțurile păcatului, neîmbrăcându-se mai înainte cu putere de sus (Lc. 24, 49) și nepreschimbându-se în altceva decât ceea ce fuseseră înainte"[742].

Hristos cel Înviat a dat ucenicilor Săi, Duh Sfânt îndată după Înviere, pentru a-i pregăti pentru împărtășirea cu Duhul Sfânt în ziua Cincizecimii, fiindcă împărtășirea cu Duhul Sfânt se face gradual. Această împărtășire a Duhului Sfânt avea legătură și cu iertarea păcatelor. În ziua Cincizecimii, ucenicii fiind pregătiți duhovnicește, au primit Duhul Sfânt și au devenit mădulare ale Trupului înviat al lui Hristos[743]. Sfântul Ioan Gură de Aur, spune că atunci ucenicii au primit o putere duhovnicească și harul de a ierta păcatele:

---

[742] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p.1156

[743] VLACHOS, Ierotheos, „Nu credem în revoluţii sociale. Învierea e adevărata revoluţie" în site, http://www.cuvantul-ortodox.ro/2012/04/17/invierea-domnului-predica-si-talcuire-hierotheos-vlachos/ 21.08.2016. 20.00

„Cum deci Iisus Hristos după ce a zis: *Dacă nu Mă voi duce Eu, Duhul Sfânt nu va veni la voi* (In. 16,7), acum le dă El, Duh Sfânt? răspund că el nu le-a dat Duh Sfânt și că suflând peste ei, El numai i-a pregătit să-l primească… Pentru aceasta n-a zis el: Voi ați primit, ci: *Luați Duh Sfânt*. Cu toate acestea n-ar fi o greșeală a spune că ei au primit atunci o putere duhovnicească sigură și un har; un har, nu destul de puternic, într-adevăr, pentru a învia morții și a lucra minuni, ci capabil de a ierta păcatele; căci este deosebire între darurile Duhului Sfânt, pentru aceasta adaugă Domnul: *Cărora le veți ierta păcatele le vor fi iertate*, făcându-i să cunoască natura darului pe care-l dă lor. Dar după patruzeci de zile ei au primit puterea de a face minuni”[744] .

Măsura în care ne împărtășim de Duhul lui Dumnezeu, este măsura în care cunoaștem pe Dumnezeu, acum în mod nedesăvârșit și nedeplin, dar ca pregustare a modului desăvârșit și deplin la care omul este chemat. Despre aceasta Părintele Stăniloae spune:

„Cei ce au Duhul lui Hristos în ei și prin Duhul lui Hristos însuși au și lumina Lui, au început încă de pe pământ să-l cunoască pe Dumnezeu prin experiență, să învingă moartea, să se bucure de viața veșnică, să fie liberi de întunericul și de robia patimilor. De această trăire anticipată a veșniciei fericite cu Hristos se bucură cu deosebire sfinții. Ei se bucură de aceea

[744] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Evanghelia de la Ioan*, p. 487

> pentru că și-au însușit bunătatea lui Hristos, sau toate formele bunătății Lui… Prin bunătate sau sfințenie se depășesc contrastele între creat și necreat, între creatura ce se corupe și moare și între Dumnezeu Cel nestricăcios și nemuritor. Se depășesc prin har, nu în ființă"[745].

Ultima arătare, a lui Hristos cel Înviat înaintea ucenicilor Săi a fost în Muntele Măslinilor înaintea înălțării Sale cu trupul la cer. El s-a arătat ucenicilor Săi, înaintea Înălțării Sale la cer, pe munte „loc privilegiat al revelației lui Dumnezeu. Pe acest munte, acum Mântuitorul înviat, desăvârșește biruința asupra morții, deoarece moartea a fost învinsă, punând început unei umanități noi însuflețite de legea iubirii. Iisus a promulgat pe munte programul Împărăției (Matei 5,1), acum de pe munte îi trimite pe ucenici să propovăduiască mesajul evanghelic la toate neamurile"[746].

3.2.2. Arătarea lui Hristos cel Înviat, înaintea Femeilor Mironosițe

> *„Mergând pe urmele lui Hristos, Celui ce S-a arătat cinstitelor Mironosițe, și slujind Lui cu cea mai mare râvnă, întru dreptatea cugetului, nici mort nu L-ați părăsit pe Dânsul; ci mergând, I-ați adus Lui miresme*

[745] Dumitru STĂNILOAE, nota 740 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 605

[746] Pr. Conf. Dr. Constantin PREDA, *Învierea Mântuitorului în memoria narativă a Evangheliilor*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, Bucureşti, 2010, p. 102

cu lacrimi, fiind pline de milostivire. Pentru aceasta prăznuim prea sfințită pomenirea voastră"[747].

Imnografii aprofundează textul Evangheliei referitor la arătarea lui Hristos cel Înviat, înaintea Femeilor Mironosițe. Ele veniseră la mormântul Lui, ca să împlinească ceea ce se cuvenea după tradițiile străbune, față de cei adormiți. Fiind martorii cei dintâi ai Învierii, ele au devenit și vestitorii cei dintâi ai Învierii lui Hristos:

„Miresme aducând femeile cu căldură la mormânt, Mântuitorule, se bucurau cu sufletele de strălucirea îngerului și Te propovăduiau pe Tine, Dumnezeu a toate și Ucenicilor grăiau: Cu adevărat a înviat din mormânt Viața tuturor!"[748]

Imnele liturgice din duminica a treia a Penticostarului, numită și Duminica mironosițelor, amintesc pe larg, de acele femei care au stat alături de Hristos, în vremea pătimirilor Sale iar apoi au înfruntat primejdia iudeilor venind la mormânt să împlinească cele ce se cuveneau după Lege. Drept răsplată, ele au avut parte de vestea învierii, dată lor de îngeri la mormântul Domnului, dar au avut parte și de vederea lui Hristos cel Înviat și apoi de cinstea, de a fi primele vestitoare ale învierii lui Hristos. Cântările acestei duminici ca și ale întregii săptămâni, repetă în mare parte cele din Ziua de Paști, când se redau împrejurările învierii[749]. Dumnezeirea lui

[747] *Penticostar*, Vineri în săptămâna a treia după Paşti, la Vecernie, la Doamne strigat-am, 1, p. 127

[748] *Penticostar*, Duminica mironosiţelor,La utrenie, Sedelne gl. 2, p.102

[749] Pr. Prof. Vasile IGNĂTESCU, *Penticostarul în viaţa duhovnicească a Bisericii Ortodoxe*, p. 331

Hristos, a fost recunoscută și mărturisită de Femeile Mironosițe. Sinaxarul zilei, arată că Dumnezeu a îngăduit femeilor, să se bucure cele dintâi de lumina învierii, deoarece: „Se cădea seminței care căzuse întâi sub păcat și moștenise blestemul, să vadă întâi și Învierea și să audă bucuria. Această cinste le-a dăruit-o Dumnezeu femeilor deoarece ele nu L-au părăsit pe Domnul nici mort. De aceea, firea slabă a biruit pe cea bărbătească, că gândul cel milostiv a plăcut lui Dumnezeu. Prin credința lor față de Mântuitorul și prin dragostea cu care L-au însoțit până dincolo de moarte, ele au meritat să se bucure primele de Învierea Domnului"[750].

> *„Venind mai înainte de dimineață, femeile au văzut pe Hristos și au grăit către dumnezeieștii ucenici: Cu adevărat a înviat Hristos, veniți să-L lăudați pe El împreună cu noi!"*[751]

După ce aflaseră de la îngerii vestea Învierii, pe când mergeau să vestească apostolilor, iată Hristos cel Înviat, le-a întâmpinat și Le-a zis: „Bucurați-vă ! Iar ele, apropiindu-se, au cuprins picioarele Lui și I s-au închinat. Atunci Iisus le-a zis: Nu vă temeți. Duceți-vă și vestiți fraților Mei, ca să meargă în Galileea, și acolo Mă vor vedea. Și plecând ele, iată unii din strajă, venind în cetate, au vestit arhiereilor toate cele întâmplate"(Mt. 28, 9-10). Imnografii rămân consecvenți cu neatingerea lui Hristos de către toate mironosițele, nu numai de către Maria Magdalena, într-un imn se spune:

---

[750] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Sinaxar, p. 107

[751] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Canoanele, Cântarea 1, Canonul Mironosiţelor, 8, p. 100

„Când ai înviat ca un Dumnezeu, Cuvinte, atunci ai dat mironosițelor să se bucure, zicând: încă nu M-am suit la Tatăl Meu; și de aceea nu vă atingeți de Mine; ci mergeți, doar, de spuneți prietenilor Mei: «Iată va merge mai-nainte de voi». Iar după acestea ai fost văzut de ei și prin suflare le-ai dat lor, Mântuitorule, Duhul cel Sfânt”[752].

Femeilor mironosițe le-a fost destul mesajul îngerilor, pentru a crede că Hristos a înviat. După întâlnirea cu îngerul de la mormântul lui Hristos, aflând de la înger vestea învierii lui Hristos, femeile mironosițe cuprinse și de frică dar și de o mare bucurie, pleacă să vestească ucenicilor învierea dar în drumul lor îl întâlnesc pe Hristos Însuși, arătându-li-se și zicându-le: *Bucurați-vă* (Matei 28,9). Aceste sentimente de frică dar și de bucurie, le trăiesc în fiecare an, în ziua Învierii, cei ce cred, urmează pe Hristos și vestesc tuturor:Hristos a înviat! [753].

”Femeile, dis-de-dimineață, au venit la mormânt și, vedere îngerească văzând, s-au cutremurat; mormântul a strălucit viață, minunea le-a spăimântat pe ele. Pentru aceasta, mergând au vestit Ucenicilor învierea. Iadul 1-a prădat Hristos, ca Cel ce este singur tare și puternic; și pe cei căzuți i-a sculat pe toți, frica osândirii dezlegând cu puterea Crucii”[754].

[752] *Penticostar*, Joi în Săptămâna a treia după Paşti, la Stihoavnă, 1, p. 126

[753] Pr. Prof. Univ. dr. Dumitru Gh. RADU, *Despre înnoirea şi îndumnezeirea omului în Hristos*, p. 423

[754] *Penticostar*, Marţi în săptămâna a doua după Paşti, la Utrenie, Sedealna învierii după Întâia catismă, p. 76

Lumina strălucește în mormânt, piatra este rostogolită de înger. Această rostogolire semnifică „dărâmarea *zidului despărțitor* dintre transparența cerească a creatului și existența noastră, a cărei integrală ineluctabilă au devenit iadul și moartea, în așa fel încât în noi angoasa este la fel de fundamentală ca și actuala noastră limită biologică, care o manifestă fără să o epuizeze. Iadul simbolizat de mormânt este învins, zidul lui e sfărâmat, îngerii stau acolo, cerul îl umple. Zorii se ridică și sunt zorii Zilei fără de apus, ai Zilei veșnice, ce de-a Opta”[755]. Îngerii s-au arătat femeilor mironosițe, dar nu s-au arătat și Apostolilor deoarece:

> „scopul Mântuitorului Hristos era să semene în sufletele celor ce-L iubeau cunoașterea desăvârșită a tainei Lui, dar modul în care s-a făcut a fost diferit, potrivit cu deprinderea celor ce li se adresa. Sfinții Apostoli, cunoscând Scripturile le-a fost de ajuns spre credință neîndoielnică împlinirea faptelor, propovăduite de dumnezeiasca Scriptură. Ei s-au întors acasă încrezându-se Sfintelor Scripturi și de aceea, ar fi fost de prisos ca ei să mai fie învățați prin glasul îngerilor. Dar lucrul acesta era foarte necesar pentru , femeile, care nu cunoșteau Sfânta și dumnezeiasca Scriptură și nu înțelegea nici în alt mod adânca taină a învierii”[756].

[755] Olivier CLEMENT, *Hristos, pământul celor vii*, trad. p. 49

[756] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, pp. 1141-1142

În planul cunoașterii, îngeri au avut mereu misiunea de a revela pe Dumnezeu în lume. Ei dăruiesc vederea duhovnicească, însoțită de o negrăită pace și liniște sufletească. Această pace și liniște sufletească, era semnul la care luau aminte bătrânii pustnicii, când deosebeau vedeniile adevărate de înșelăciunea diavolului, care era însoțită de neliniște și frământare lăuntrică[757]. Imnografii ne încredințează că prin Învierea Sa, Hristos a dăruit tuturor *nestricăciune și viață, luminare*[758], adică tot ce era nevoie pentru cunoașterea apofatică a lui Dumnezeu. De asemenea, părintele Stăniloae spune că, îngerii fiind ființe superioare, au rolul de a ne ajuta pe noi, iar cu ajutorul lor, omul se îmbogățește spiritual și ajunge la cunoaștere[759]. Astfel „poți să vezi că harul cunoștinței e dat de cele mai multe ori prin mijlociri; dar vederile dumnezeiești se văd de cele mai multe ori nemijlocit. De aceea și pe timpul lui Moise legea formulată s-a dat prin îngeri, spune Sfânta Scriptură, dar vederea aceea a lui Dumnezeu, nu; s-a dat însă tălmăcirea vederii prin îngeri"[760]. Îngerii au misiunea de a ajuta oamenii, dăruindu-le un ajutor energetic de spiritualizare, prin care să se poată înălța duhovnicește și să cunoască pe Dumnezeu[761]. Aflând de la înger despre învierea Domnului, Femeile Mironosițe aleargă, cu *frică și bucurie mare*, să ducă vestea. Hristos Însuși, arătându-li-se în persoană le cheamă la bucurie:Bucurați-vă (Mt. 28,9). Cu aceeași *frică și bucurie mare*, aleargă de atunci, în fiecare noapte a Paștilor, cei

[757] Valentin VESA, *Cunoaşterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul*, p. 88

[758] *Penticostar*, Joi în Săptămâna a treia după Paşti, la Laude, şi acum..., p. 126

[759] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 292

[760] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 298

[761] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 304

ce cred în Hristos, vestind tuturor celor pe care îi întâlnesc:Hristos a Înviat![762]

3.2.3. Arătarea Lui Hristos cel Înviat, înaintea Mariei Magdalena

> *„In mormânt Te-a căutat, venind în prima zi a săptămânii Maria Magdalena; dar neaflându-Te, se tânguia cu plângere, strigând: Vai mie, Mântuitorul meu! Cum ai fost furat, împărate al tuturor? Dar doi îngeri de viață purtători dinăuntrul mormântului au strigat: Pentru ce plângi, o, femeie? Plâng, a zis, că au luat pe Domnul meu din mormânt și nu știu unde L-au pus. Dar întorcându-se ea, cum Te-a văzut, îndată a strigat: Domnul meu și Dumnezeul meu, slavă Ție!"*[763]

Maria Magdalena s-a dus singură la mormânt, deoarece „cu cât e cineva mai despărțit de toți, cu atât e mai unit cu Hristos și cu Sfânta Treime, deci cu atât e mai puțin singur. Pentru simțirea Lui s-a intensificat prezența lui Hristos. Numai cine e despărțit de Dumnezeu este singur. Cine nu e unit cu Hristos, chiar de se află împreună cu alți oameni, e în general singur. Cu nimeni nu poate ajunge într-o intimitate așa de mare ca cu Hristos, pentru că nimeni n-are atâta iubire față de el ca Hristos - Dumnezeu, care l-a creat din iubire și s-a făcut om din iubire pentru el. Nici un om nu

[762] Pr. Prof. Univ. dr. Dumitru Gh. RADU, *Despre înnoirea şi îndumnezeirea omului în Hristos*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2007, p. 423

[763] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, La Laude, Stihirile lui Anatolie, 3, p. 148

e atât de total lipsit de egoism, ca să nu rămână în oarecare fel separat de altul”[764]. Imnografii, urmând textului Sfintelor Evanghelii, arată râvna și curajul Mariei Magdalena, de a se îngriji de trupul lui Iisus, după răstignirea Lui. Ea a fost cea care a stat pe Golgota, până la sfârșit și a văzut pe Iosif și pe cei ce erau cu el, unde au pus trupul lui Iisus, după ce l-au luat de pe cruce. A venit apoi, în zorii zilei, celei dintâi a săptămânii, la mormânt și a găsit mormântul deschis, dar trupul lui Iisus nu mai era acolo, ci doar îngerii stând pe piatră, cărora le-a zis:

> *„Plâng, că au luat pe Domnul meu din mormânt și nu știu unde L-au pus”*[765].

Copleșită de emoția acelor momente, Maria nu a înțeles semnificația celor văzute și auzite. Văzând îngerii la mormânt, ea trebuia să se încredințeze, că aceștia n-ar fi lăsat pe nimeni, să *fure* trupul lui Iisus dar neînțelegând Taina Învierii, era cuprinsă de bănuiala, că cineva a luat trupul Mântuitorului. Mințile femeilor „sunt mai puțin subtile și nu pot înțelege ușor nici lucrurile nu prea grele, cu atât mai puțin înțeleg minunile mai presus de cuvânt”[766]. Despre aceasta, Părintele Stăniloae, spune că femeia cunoaște prin simțire, mai mult decât prin speculații abstracte. Maria trăiește bucuria credinței dar și durerea când vede pe Dumnezeu batjocorit de oameni.

---

[764] Dumitru STĂNILOAE, nota 459 la Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, *Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 491

[765] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, La Laude, Stihirile lui Anatolie, 3, p. 148

[766] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, PSB. vol. 41, pp. 1143

Iubirea față de Hristos, o făcea să sufere pentru răstignirea Lui. Toate aceste trăiri au împiedicat-o să înțeleagă că Hristos a înviat, iar această neînțelegere, i-a trezit în minte, teama că trupul lui Iisus, a fost luat din mormânt[767]. Îngerul Domnului îi lămurește Mariei nedumerirea zicându-i:

> *„Ce căutați pe Cel viu printre cei morți? Nu este aici, ci S-a sculat, precum a zis, mergând mai înainte, în Galileea[768].*

Lacrimile Mariei Magdalena nu au fost în zadar, îngerii Domnului i-au adus vestea cea bună, îndemnând-o să-și oprească plânsul, deoarece nu era potrivit, ca ea să facă dintr-un prilej de bucurie, unul de tristețe. Moartea a fost învinsă, stricăciunea a pierit, Mântuitorul Hristos a înviat și a deschis calea spre nestricăciune și viață[769]. Un alt imn înfățișează întâlnirea Mariei, acolo la mormânt, cu Hristos cel Înviat:

> *„Doamne, înaintea mormântului Tău stătea Maria Magdalena și plângea; și, crezându-Te pe Tine grădinar, zicea: Unde ai pus Viața cea veșnică? Unde ai ascuns pe Cel de pe scaunul heruvimilor? Că cei ce-L străjuiau, de frică au amorțit. Sau pe Domnul meu dați-mi, sau cu*

[767] Dumitru STĂNILOAE nota 2158 la Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, în PSB vol. 41 pp. 1143

[768] *Penticostar*, Marţi în săptămână luminată, la Laude, Stihirile Învierii, 3, p. 44

[769] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 1141

mine strigați: Cel ce ai fost între morți și pe morți i-ai înviat, slavă Ție!"[770] .

Maria Magdalena vede pe Hristos cel Înviat dar nu-L recunoaște, fie și pentru că după învierea Sa, Mântuitorul Hristos se ascunde, printr-o putere potrivită dumnezeirii Sale și nu se lasă ușor recunoscut, fie din pricina întunericului, fiind încă foarte de dimineață, ea nu putea distinge cu ușurință chipul lui Hristos, abia văzând forma Celui ce se apropia. Această imagine o întâlnim în Cântarea Cântărilor unde se spune:"Capul îmi este plin de rouă și părul ud de picăturile nopții"(Cânt. 5,2). Ea îl aude spunându-i: „*Femeie de ce plângi*?" dar nu L-a recunoscut. Ea continuă a se tângui zicând:„*Vai mie, Mântuitorul meu! Cum ai fost furat, împărate al tuturor?"*[771]și privind spre îngeri, aștepta răspunsul. Tânguirea ei a fost auzită de Hristos care a strigat-o pe nume, zicând: *Marie!*; și atunci cunoscând glasul Lui și „*întorcându-se ea, cum L-a văzut, îndată a strigat: Domnul meu și Dumnezeul meu, slavă Ție!"*[772]. Auzindu-se strigată pe nume îndată Îl recunoaște, părăsind astfel îndoielile de la început numai prin vederea Lui:

> „A chema pe cineva pe nume înseamnă a-l cunoaște de mai înainte și a fi fost în oarecare familiaritate cu el. Cel chemat astfel pe nume cunoaște îndată și el pe cel ce-l cheamă și chiar vocea aceluia trezește în el

[770] *Penticostar,* Duminica Sfinţilor Părinţi, La Utrenie, Sedealna, gl. 6, p. 278

[771] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, La Laude, Stihirile lui Anatolie, 3, p. 148

[772] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, La Laude, Stihirile lui Anatolie, 3, p. 148

multe amintiri din legăturile trecute. Maria a simțit în vocea ce-i rostea numele vocea lui Iisus și i s-au trezit toate simțurile. Chemarea cuiva pe nume, mai ales după o întrerupere a întâlnirilor, actualizează prezența unică a două conștiințe una în alta și toată vechea legătură dintre ele. Întreruperea legăturilor pentru o vreme și teama de a nu le mai putea reînnoda fac și mai caldă bucuria reîntâlnirii. Cunoașterea lui Iisus de către Maria prin auzirea numelui ei rostit de El arată că după înviere, a păstrat modurile omenești de manifestare, prin glas și ca vizibilitate, ba chiar caracterul lor personal propriu. Numai Înălțarea, ca treaptă de îndumnezeire a umanului, a făcut pe Iisus să nu Se mai manifeste, decât în mod excepțional prin forma umană. Dar le-a păstrat în realitate și după Înălțare. Dovada a dat-o Iisus spunând cum va vorbi oamenilor la judecată sau cum va veni pe norii cerului. Și-a ridicat umanitatea în veșnicie, șezând de-a dreapta Tatălui. Aceasta se vede însă și din faptul că ni Se dăruiește cu Trupul și cu Sângele în Sfânta Împărtășanie. Modul existenței umanului în Hristos după Înviere este o mare taină"[773].

Chemându-o pe nume, Hristos cel Înviat a risipit vălul de pe ochii Mariei Magdalena și ea L-a recunoscut în Hristos cel înviat pe *Învățătorul*. Chemarea pe nume se adresează inimii. Maria

[773] Dumitru STĂNILOAE nota 2159, la Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, în col. PSB vol. 41 pp. 1143

înțelege acum cu inima ceea ce nu a înțeles cu mintea. Cel pe care îl vedea ca pe un străin i Se descoperă ca fiind Hristos cel Înviat. Se poate vedea că între Hristos cel înviat și cei cărora li s-a arătat se păstrează o distanță. Astfel Maria Magdalena îl confundă cu grădinarul, recunoscându-L doar după ce o cheamă pe nume. Hristos cel Înviat se arată, fără să se știe de unde vine și tot la fel pleacă. Se întâmplă acestea pentru a se înțelege că nu mai ține de lumea aceasta și că în trupul Său înviat, se începe transfigurarea lumii[774].

În această arătare a Mântuitorului, vedem la Maria Magdalena, o schimbare, o trecere de la ignoranță la cunoaștere, de la plâns la bucurie, de la nefericire la fericire. Hristos încearcă să-i oprească plânsul. El este Mângâietorul celor necăjiți și împovărați (Mt. 11,28). Din pricina călcării poruncii lui Dumnezeu, i s-a spus femeii *„în dureri vei naște fii"* (Fc. 3,16). Tristă a devenit soarta femeii, din cauza acelei pedepse, de aceea era necesar, ca prin Cuvântul, prin care venise osânda, să fie și ridicată, adică oprind lacrimile Mariei, oprea lacrimile tuturor femeilor, ea fiind prima dintre femei, care întristându-se și îndurerându-se pentru Hristos, s-a învrednicit de cuvântul care îi oprea plânsul, puterea cuvântului trecând la tot neamul femeiesc, ca un început, dacă acestea se îndurerează de îndrăznelile împotriva lui Hristos și au credință în El[775].

Când Mântuitorul o strigă pe nume ea îl recunoaște și se întoarce și exclamă: *Rabuni*, adică *Învățătorule*, sau cum se exprimă imnul, *Domnul meu și Dumnezeul meu*[776]. Ea Îl numește pe Hristos,

[774] Natalia MANOILESCU DINU, *Iisus Hristos Mântuitorul*, p. 691

[775] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, pp. 1142-1143

[776] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, La Laude, Stihirile lui Anatolie, 3, p. 148

Domn, chiar mort crezându-L, arătând prin aceasta iubirea ce o purta în suflet, deși „mânia iudeilor era la culme și căpeteniile lor erau gata să omoare pe orice om care admira învățătura Mântuitorului și primea puterea și slava Lui negrăită și atotputernică”[777]. Hristos cel Înviat, Se arată Mariei Magdalena, dar nu apare în fața ei ci în spatele ei, ea întorcându-se L-a văzut. Prin această întoarcere se poate înțelege și o întoarcere la adevărata credință, ea se întoarce cu toată ființa ei spre Hristos. Întoarcerea Mariei Magdalena este una desăvârșită, are în față pe Hristos cel Înviat iar în spate mormântul gol. Această întoarcere înseamnă un nou început având moartea în spate și viața cea adevărată înainte. Aceasta este o experiență de credință și de viață duhovnicească care îi descoperă și îi luminează calea spre credința și viața adevărată[778].

> *„Lacrimile Mariei nu în zadar s-au vărsat fierbinte, că, iată, s-a învrednicit și de învățăturile îngerești și de vederea Ta, o, Iisuse! Dar cugetă încă lucruri pământești, ca o femeie neputincioasă; pentru aceasta a și fost oprită să se atingă de Tine, Hristoase. Dar, totuși, a fost trimisă propovăduitoare ucenicilor Tăi, cărora bunele vestiri le-a spus, vestindu-le suirea la moștenirea părintească. Cu care învrednicește-ne și pe noi arătării Tale, Stăpâne Doamne!”*[779]

[777] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 1140

[778] Pr. Conf. Dr. Constantin PREDA, *Învierea Mântuitorului în memoria narativă a Evangheliilor*, Editura Basilica, a Patriarhiei Române, Bucureşti, 2010, pp. 229-230

[779] *Penticostar*, Duminica Orbului, Stihira Evangheliei a opta(a Învierii), gl. 8, p. 233

Un alt imn spune, că Maria Magdalena dorind să-L atingă pe Hristos, El o oprește să-i cuprindă picioarele spunându-i: „*Nu te atinge de Mine, că încă nu M-am suit la Tatăl Meu; precum socotești, ție ți se pare că Eu sunt încă om; ci mergi la frații Mei și spune-le cele ce ai văzut și auzit*”[780]. Sfântul Chiril al Alexandriei, spune că nu din pricina curăției nu ar fi lăsat-o Mântuitorul a se atinge de El, deoarece așa cum raza soarelui atingând noroiul nu se întinează așa și dumnezeiasca fire a lui Dumnezeu, nu s-ar fi întinat de atingerea Mariei. Mai înainte de pătimirile Sale, Hristos umbla prin mijlocul oamenilor și îngăduia celor ce veneau la El, să-L atingă, ca să se tămăduiască. Atunci îngăduia spre mântuire dar acum după ce a împlinit toată iconomia, a răbdat crucea și moartea și a înviat și a arătat că firea Sa, e mai tare ca moartea, nu mai lasă pe cei ce vin să se atingă de Sfântul Lui Trup, arătând prin aceasta taina Împărtășirii de El. De aceea dacă nu suntem curați nu trebuie să ne atingem de Sfântul Trup ci numai după ce am devenit curați prin adevărata tăiere împrejur, în Duh (Rm 2,29)[781]. Natura trupului înviat a lui Hristos „a creat reale dificultăți în perceperea Sa de după Înviere, această arătare confirmând aceasta”[782]. Trupul lui Hristos este un trup real, nu este o nălucire, dar este deosebit de celelalte trupuri, este transfigurat de lumina divină[783]. Hristos a arătat că „trupul Lui era într-o stare intangibilă material de către om,

[780] *Penticostar*, Utrenia Învierii, Sinaxar, p. 19

[781] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, pp. 1144-1145

[782] Pr. Ioan DRAGOMAN, *Învierea Mântuitorului*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2003, p. 295

[783] Mitropolitul Nicolae MLADIN, *Hristos- Viaţa noastră sau Asceza şi mistica paulină*, p. 14

dar după înălțare, sau după o totală copleșire de spiritualitate, în unire cu Tatăl și cu Duhul, Se va face mereu iradiant al Duhului și în calitatea aceasta ne va umple și pe noi de Duhul și Îl vom putea primi în Sfânta Împărtășanie"[784]. Această oprire de a se atinge de Iisus *a fost oprită a se atinge de Tine*[785], sau *nu te atinge de Mine* (In. 20,17) se poate înțelege și *nu mă reține*. Verbul „απτεσθαι" se poate traduce și prin *a se atinge* dar și *a se prinde de ceva , a reține pe cineva*, deci Iisus a oprit-o pe Maria, nu atât să se atingă de El, ca să nu-L rețină, ea trebuia să ducă ucenicilor *bunele vestiri*, împlinind-și astfel misiunea pe care a primit-o de la Domnul. Ea s-a dus și a vestit ucenicilor că a văzut pe Domnul.

3.2.4. Arătarea lui Hristos cel Înviat, celor doi Apostoli, în drum spre Emaus

> *O, preaînțelepte judecățile Tale, Hristoase! Cum lui Petru, prin giulgiurile singure, i-ai dat să cunoască învierea Ta! Și cu Luca și cu Cleopa împreună-călătorind vorbeai; și vorbind, nu îndată Te-ai arătat pe Sineți. Pentru aceasta, ai și fost mustrat, ca și cum ai fi fost un străin în Ierusalim și n-ai fi fost părtaș al sfaturilor lor până în sfârșit. Ci ca Cel ce pe toate spre folosul zidirii le orânduiești, și proorociile cele despre Tine le-ai tâlcuit și când ai binecuvântat pâinea, ai fost recunoscut de dânșii, ale căror inimi și mai-nainte de aceasta erau*

[784] Pr. Conf. Dr. Constantin PREDA, *Învierea Mântuitorului în memoria narativă a Evanghelilor*, p. 231

[785] *Penticostar*, Duminica Orbului, Stihira Evangheliei a opta (a Învierii), gl. 8, p. 233

aprinse spre a Te cunoaște; care, iată, au și propovăduit deslușit ucenicilor adunați învierea Ta, prin care miluiește-ne pe noi![786].

Imnografii Penticostarului nu dezvoltă această întâlnire a lui Hristos cel Înviat, cu cei doi ucenici, în drumul spre Emaus. Această stihiră numită „a Evangheliei a cincea a Învierii"[787], este singurul text care amintește acest episod, relatat pe larg în capitolul 24 al Evangheliei după Luca. În această întâlnire a lui Hristos cel Înviat, cu cei doi ucenici pe drumul spre Emaus, se prezintă de fapt,

trecerea de la Iisus Hristos istoric, la Iisus Hristos euharistic, de la omul Iisus Hristos, Care umbla alături de oamenii, la Iisus Hristos cel dinlăuntrul omului. El de acum trăiește înlăuntrul omului:"Hristos este Cel Ce trăiește în mine"(Ga. 2,20); sau „Hristos este în voi"(Rm. 8,10; 2 Cor. 13,5); El se sălășluiește în inima omului, precum spune Sfântul Apostol Pavel:" Hristos să se sălășluiască prin credință în inimile voastre"(Ef. 3,17)[788].

Drumul spre Emaus, a fost pentru cei doi ucenici, un drum al cunoașterii lui Hristos cel Înviat. Pe cale, Hristos le-a tâlcuit Scripturile, așa încât ardea inima lor, de dorința de a cunoaște. Dar cunoașterea au dobândit-o, abia după frângerea pâini de către Hristos, la cină, atunci când Hristos *a binecuvântat pâinea, a fost recunoscut*

[786] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, stihira Evangheliei a cincea (a Învierii), p. 149

[787] Nu este vorba de vreo evanghelie, a cincea în canonul Noului Testament, ci de cea de-a cincea pericopă evanghelică despre Învierea Domnului, ce se citește duminică dimineața, în cadrul slujbei Utreniei.

[788] Pr. Conf. Nicolae MOȘOIU, *Hermeneutica Ortodoxă ca dezvoltare teologică în Tradiție*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2013, pp. 228

de dânșii, ale căror inimi și mai-nainte de aceasta erau aprinse spre a Te cunoaște[789]. Despre aceasta, Sfântul Evanghelist Luca, spune că luând El pâinea „a binecuvântat și frângând, le-a dat lor. Și s-au deschis ochii lor și L-au cunoscut”(Lc. 24, 30-31). Cu toate că au mers multă vreme, împreună pe cale, nu L-au recunoscut, nici văzându-L, nici auzindu-L. Simțurile și rațiunea lor, nu au fost în măsură să-L recunoască, dar *L-au recunoscut cu inima*[790] atunci când Hristos, a binecuvântat pâinea. Pentru cei doi ucenici, calea spre Emaus, a însemnat calea de la îndoială la credință, de la necunoaștere la cunoașterea lui Hristos cel Înviat, Care s-a revelat mai întâi prin Cuvântul lui Dumnezeu, apoi prin împărțirea euharistică a pâinii[791]. Cunoașterea duhovnicească, se realizează prin comuniune cu persoana pe care vrem să o cunoaștem, în speță cu Dumnezeu. În cazul celor doi ucenici, deși parcă simțeau că Hristos nu era străin pentru ei, îl poftesc la masă, ca pe un străin. Dar prin binecuvântarea, frângerea și împărțirea pâinii, li s-au deschis ochii și L-au cunoscut, dar El S-a făcut nevăzut[792]. Când este recunoscut de către ucenici, Iisus Se face nevăzut. Vedem aici însușirile trupului preamărit. De altfel și când s-a alăturat lor pe cale, s-a arătat dintr-o dată, fără ca ei să-și dea seama de unde a venit[793].

---

[789] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, stihira Evangheliei a cincea (a Învierii), p. 149

[790] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, stihira Evangheliei a cincea (a Învierii), p. 149

[791] Olivier CLEMENT, *Hristos, pământul celor vii*, p. 27

[792] Natalia MANOILESCU DINU, *Iisus Hristos Mântuitorul*, p. 698

[793] Natalia MANOILESCU DINU, *Iisus Hristos Mântuitorul*, p. 698-699

„ai și fost mustrat, ca și cum ai fi fost un străin în Ierusalim[794].

Pe acest drum al Emausului, Hristos este numit „străin", de către ucenicii Săi, tocmai pentru că nu L-au recunoscut după înfățișarea Lui și nici după vorbele Lui. „Străin am fost și M-ați primit"(Mt. 25,35) le spunea Iisus ucenicilor Săi referindu-se la Înfricoșătoarea Judecată. Cei doi ucenicii cu toate că nu L-au recunoscut, L-au poftit în casa lor. După Învierea Sa, recunoașterea Lui „se vădește a fi, nu rezultatul unui efort cognitiv al ucenicilor, ci strălfulgerarea de har, puterea euharistică a firii care izvorăște din Hristos și cu voia Lui. Oamenii care au privit minunile Lui, care au mâncat cu El timp de trei ani se găsesc neputincioși a-L cunoaște pentru că realitatea, evidența chiar a ființei îndumnezeite vine din interior și se dăruiește de către Dumnezeu"[795]. Despre aceasta Sfântul Maxim Mărturisitorul zice:

> „Cel ce se află pe treapta făptuirii se zice că petrece ca un străin în trup, ca unul ce și-a tăiat prin virtute afecțiunea sufletului față de trup și a smuls din sine înșelăciunea celor materiale. Cel ce se află pe treapta cunoașterii se zice că locuiește ca un străin chiar și în virtute, ca unul ce privește încă adevărul în oglinzi și ghicituri. Căci încă nu i s-au arătat chipurile de sine stătătoare ale bunătăților așa cum sunt ca să se bucure de ele față către față. Fiindcă orice sfânt călătorește

[794] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, stihira Evangheliei a cincea, p. 149

[795] Ioan Valentin ISTRATI, *Introducere la Odele lui Solomon*, Editura Anastasia, Bucureşti 2003, p. 57

> având în față icoana bunătăților care-l cheamă spre viitor. El strigă: străin și călător sunt pe acest pământ ca toți părinții mei (Ps. 38,17)"[796].

3.2.5. Arătarea lui Hristos cel Înviat, înaintea ucenicilor, la Marea Tiberiadei

> *„După pogorârea în iad și după învierea din morți, întristându-se ucenicii, precum li se cădea pentru despărțirea de Tine, Hristoase, la pescuire s-au întors; și iarăși luntre și mreje, dar vânat nicidecum. Ci Tu, Mântuitorule, arătându-Te ca un stăpân al tuturor, ai poruncit să arunce mrejele de-a dreapta. Și s-a făcut cuvântul faptă îndată, și mulțime mare de pești și cină minunată gata pe pământ; din care împărtășindu-se atunci ucenicii Tăi, învrednicește-ne și pe noi să ne desfătăm acum cu gândul, Iubitorule de oameni, Doamne"*[797].

Imnografii nu dezvoltă nici această arătare a lui Hristos cel Înviat, rezumându-se doar la Luminânda Învierii și Stihira Evangheliei din Duminica Sfinților Părinți. Înaintea ucenicilor, El s-a arătat *ca un stăpân, poruncindu-le*[798] iar ei, ca niște buni ucenici, ascultându-L au văzut minunea prinzând mulțime de pești și prin

[796] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, II, 17, p. 158

[797] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Stihira Evangheliei a zecea (a Învierii), p. 293

[798] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Stihira Evangheliei a zecea (a Învierii), p. 293

aceasta au cunoscut, că Cel ce le-a poruncit lor este Însuși Hristos cel Înviat. Sfântul Chiril al Alexandriei spune că Hristos cel Înviat, s-a arătat a treia oară ucenicilor Săi, pentru ca să le dea o cunoștință sigură și o credință neclintită în El, pentru a deveni învățători de nădejde ai învățăturii dreptei credințe[799]. Sfântul Ioan Gură de Aur zice:

> „Iisus s-a arătat iarăși ucenicilor săi la Marea Tiberiadei… el s-a arătat pe malul mării, și ucenicii s-au temut foarte mult. Ce înseamnă acest cuvânt: „S-a arătat"? Prin aceia se cunoaște în mod desăvârșit că numai din bunătate și din îngăduință s-a arătat Iisus, trupul lui atunci fiind nestricăcios și nemuritor. Dar pentru ce a arătat evanghelistul locul? Aceasta pentru a arăta că Domnul a risipit în mare parte teama ucenicilor săi; în așa fel că ei au început să iasă din casa lor. Dar ei au plecat în Galileea, pentru a scăpa de pericol, pentru a se sustrage de la mânia evreilor"[800].

Evanghelia ne spune că „nici unul din ucenici nu îndrăznea să-l întrebe: Cine ești? știind că este Domnul"(Ioan 21,12). Ucenicii nu mai pun întrebări, ei sunt convinși doar de vederea Lui, de mulțimea de pești din mrejele lor dar și de ascultarea cuvintelor Lui. Hristos mănâncă împreună cu ei dar acum n-a mai ridicat ochii la cer, și n-a binecuvântat precum a făcut la Emaus[801].

[799] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 1174

[800] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Evanghelia de la Ioan*, p. 492

[801] Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Evanghelia de la Ioan*, p. 493

„Marea Tiberiadei, pe Natanael și cu Petru, împreună cu fiii lui Zevedei, și cu alți doi și pe Toma i-a avut de demult la pescuire; care, după porunca lui Hristos, de-a dreapta aruncând mrejile, au scos mulțime de pești; pe Care cunoscându-L Petru, a înotat către Dânsul; cărora, arătându-Se a treia oară, le-a arătat și pâine și pește pe cărbuni”[802].

După înviere, Hristos este greu de recunoscut, este confundat cu alți oameni; orice chip îl poate revela pe Hristos cel Înviat. De pe țărm, El îi întreabă pe ucenici: „Fiilor, nu cumva aveți ceva de mâncare?” (In. 21, 5) neavând ei, Iisus le poruncește să arunce mreaja în dreapta corabiei. Ascultând, ucenicii au scos mulțime de pești. Petru recunoscându-L se aruncă în apă, grăbindu-se să ajungă la Hristos, precum se întâmplase atunci când Hristos a potolit furtuna (Mt. 14,28). Ceilalți pescari au venit cu barca la țărm, aducând și mreaja plină cu pești. Hristos i-a întâmpinat cu *peste pe cărbuni și cu pâine alături*[803]. Imnograful zice: *arătându-Se a treia oară, le-a arătat și pâine și pește pe cărbuni*[804]. Hristos întâmpină ucenicii ascultători cu masa pregătită. Aceasta este răsplata ascultării lor. Așa răsplătește și astăzi, pe cei ce-L ascultă, fără ca ei să ceară ceva. Această masă pe care o oferă ucenicilor, prefigurează nunta Mielului despre care se amintește în Apocalipsă (Apoc. 19, 9), când ucenicii vor mânca și vor bea în împărăția Fiului (Luca

[802] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Luminânda Învierii, p. 291
[803] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Luminânda Învierii, p. 291
[804] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Luminânda Învierii, p. 291

22, 30)[805]. *„Cină minunată au gătit, din care s-au împărtășit atunci ucenicii Lui”*[806]

În fiecare din aceste arătări, se împarte hrană, pregătită uneori chiar de Hristos, precum cea de pe malul lacului Tiberiadei (In. 21, 9). Această hrană conține întotdeauna pește, fie singur, fie însoțit de pâine, *„le-a arătat și pâine și pește pe cărbuni”*[807] și miere (Lc. 24, 42). *Cuvântul s-a făcut faptă, și îndată mulțime mare de pești au prins și cină minunată au gătit, din care s-au împărtășit atunci ucenicii Lui*[808]. Aceasta amintește de înmulțirea pâinilor și peștilor în pustie, minune la care acești ucenici au fost părtași. Pe de altă parte părintele Olivier Clement spune că precum Hristos cel Înviat, se ridică din moarte așa și peștele, înrudit în mod misterios cu porumbelul, care vine din apele aducătoare de moarte ale potopului „soi al Peștelui ceresc, primește de la Mântuitorul sfinților această hrană dulce ca mierea, spune o inscripție creștină găsită în Galia”[809]. Hristos le-a poruncit: „Aduceți din peștii pe care i-ați prins acum” (In. 21,10). Atunci au văzut că prinseseră o sută cincizeci și trei de pești mari (In. 21,11). Apostolii „au fost simbolizați și prin cei 153 de pești pescuiți de ucenici la îndemnul lui Hristos Cel Înviat, 153 fiind numărul ce desemnează plenitudinea ce caracterizează Ekklesia ca adunare potențială a neamului omenesc”[810]. Peștele a fost unul din cele mai răspândite simboluri din creștinism. Mântuitorul Hristos, L-a folosit la înmulțirea pâinilor în pustie (Mc.

[805] Natalia MANOILESCU DINU, *Iisus Hristos Mântuitorul*, p. 707

[806] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, la Utrenie, Stihira Evangheliei, p. 293

[807] *Penticostar,* Duminica Sfinţilor Părinţi, La Utrenie, Luminânda, p. 291

[808] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, la Utrenie, Stihira Evangheliei, p. 293

[809] Olivier CLEMENT, *Hristos, pământul celor vii*, p.28

[810] Olivier CLEMENT, *Hristos, pământul celor vii*, p.27

6, 41) și la arătarea de pe malul Mării Tiberiadei (In. 21,10), purtătorul statirului pentru plata dărilor (Mt. 17, 27). Imnele asociază învierea lui Hristos din mormânt, cu ieșirea lui Iona, din pântecele chitului, a acelui pește mare, care l-a înghițit pe Iona (Iona 2,1). Peștele a fost printre primele simboluri folosite în arta creștină și poate datorită faptului, că literele numelui său în limba greacă, *ichthys*, au fost folosite ca acronim pentru *Iesous Christos Theou Hyios Soter*, adică Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Mântuitorul[811], El fiind în același timp Pește și Marele Pescar[812].

De asemenea în vremea arătării Lui, ucenicii îi dau lui Hristos cel Înviat, să mănânce miere, ca să se împlinească ce s-a zis prin proorocul Isaia, că Emanuel, *se va hrăni cu lapte și cu miere* (Isaia 7, 15). Prin gustarea din miere, Hristos Se identifică cu Mesia cel așteptat. Tot ca identificare a semnificației mesianice, Hristos le tâlcuiește Scripturile, celor doi ucenici pe drumul spre Emaus precum și femeii samarinence. Prin acestea arată că toate cele scrise despre El în Lege și în prooroci trebuiau să se împlinească[813] . Părintele Antonie Bloom, spune despre întâlnirea lui cu Hristos:

> „în viața fiecăruia dintre noi există clipe pe care le putem numi întâlniri cu Hristos, uneori în citirea Evangheliei, sau într-un moment de aprofundare, în clipa unei tristeți adânci sau a unei bucurii fără margini; sau, pur și simplu, într-un moment în care Dumnezeu îl ia pe cineva dintre noi și i se arată,

[811] *Dicţionar biblic*, Editura Cartea creştină , Oradea, 1995, p. 1012

[812] Ivan EVSEEV, *Enciclopedia simbolurilor religioase şi arhetipurilor culturale*, Editura Învierea, Arhiepiscopia Timişoarei, 2007, p. 469

[813] Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 122

punând început unei noi vieți. Această orbitoare clipă a întâlnirii este, desigur, irepetabilă, urmările ei însă vor continua pe tot parcursul vieții. Alteori clipa întâlnirii este abia perceptibilă chiar și pentru cel ce trăiește asemenea har de la Dumnezeu: este întâlnirea în Tainele Bisericii: în Botez, în Mirungere, în împărtășirea cu Sfintele Daruri, în taina Cununiei și în cea a Pocăinței; se întâmplă clipe în care vălul se sfâșie și vedem depărtările fără de sfârșit ale veșniciei, frumusețea ei infinită, și primim cumva nevăzut, dar perceptibil, vederea lui Dumnezeu"[814].

3.3. Înălțarea Domnului

Imnografii Penticostarului au aprofundat învățătura despre înălțarea la cer a Mântuitorului Hristos. Dacă Sfintele Evanghelii, amintesc, chiar laconic, evenimentul Înălțării, imnografii au alcătuit mai multe imne și apoi un canon întreg, închinat acestui eveniment. Ei au căutat să exprime învățătura de credință a Bisericii, referitoare la acest eveniment din istoria mântuirii neamului omenesc, cât mai concis și pe înțelesul credincioșilor:

„Doamne, după ce ai plinit taina iconomiei, luând pe Ucenicii Tăi în Muntele Măslinilor, Te-ai înălțat; și iată, tăria cerului ai străbătut, Cel ce pentru mine Te-ai smerit după chipul meu, și Te-ai suit acolo de unde nu Te-ai

[814] Antonie BLOOM, *Despre credinţă şi îndoială*, p. 144-145

despărțit. Trimite pe Preasfântul Tău Duh, Cel ce luminează sufletele noastre"[815]

Prin imnele Canonului Înălțării Domnului, s-a aprofundat învățătura despre Înălțarea Domnului cu trupul la cer și consecințele soteriologice și gnoseologice ale acesteia. Semnificația acestui eveniment este sintetizată în imnul următor:

„Firea lui Adam, care se pogorâse în laturile cele mai de jos ale pământului, Dumnezeule, înnoind-o întru Tine însuți, ai ridicat-o astăzi mai presus de toată stăpânirea și puterea; și pentru că ai iubit-o, ai așezat-o împreună cu Tine; și fiindu-Ți milă de ea, ai unit-o cu Tine; și unindu-Te cu ea, ai și pătimit împreună cu ea; dar pătimind, ca Cel ce ești fără de patimă, ai preaslăvit-o împreună cu Tine. Iar cei fără de trupuri ziceau: Cine este acest bărbat frumos? Că nu este numai om Cel ce Se arată, ci Dumnezeu și Om, cu amândouă firile. Pentru aceea, alți îngeri minunați, în haine albe, zburând în jurul Ucenicilor, grăiau: Bărbați galileeni, acest Iisus, Om și Dumnezeu, Care S-a dus de la voi, iarăși va să vină ca Dumnezeu și Om, Judecător al viilor și al morților, dăruind celor credincioși iertare de păcate și mare milă"[816].

[815] *Penticostar*, Înălţarea Domnului, la Vecernia Mare, la Doamne strigatam, 5, p. 251

[816] *Penticostar*, Înălţarea Domnului, la Vecernia Mare, la Litie, pp.252-253

Imnograful subliniază unirea firii omenești cu firea dumnezeiască în Hristos, înnoirea firii omenești, ridicarea la cer și preaslăvirea ei. Adam cel dintâi, zidit de Dumnezeu, datorită păcatului neascultării, a căzut sub legile stricăciunii, cunoscând astfel durerea și întristarea, *pogorându-se în laturile cele mai de jos ale pământului*[817]. Mântuitorul Hristos, ca un al doilea Adam, a venit să repare neascultarea lui Adam cel dintâi și să înlăture păcatul strămoșesc, *înnoind firea omenească întru El și ridicând-o mai presus de toată stăpânirea și puterea*[818]. Înnoirea firii omenești prin Hristos, înseamnă și dobândirea unei cunoașteri tot mai desăvârșite a lui Dumnezeu:

> „Căci după ce S-a sculat din morți Emanuil, noul rod al omenirii întru nestricăciune, S-a suit la cer, ca să Se arate acum pentru noi, feței lui Dumnezeu și Tatăl (Evr. 9, 24), nu aducându-Se pe Sine însuși sub vederea Lui (căci este privirea împreună cu El și nu e lipsit de Tatăl ca Dumnezeu), ci aducându-ne în Sine sub vederea Aceluia, mai mult pe noi cei ce eram în afara feței și sub mânia Lui din pricina neascultării lui Adam și a păcatului ce stăpânea asupra noastră. Așadar, în Hristos câștigăm putința de a veni în fața lui Dumnezeu. Căci ne învrednicește de pe acum de privirea Lui, ca pe unii ce suntem sfințiți”[819].

[817] *Penticostar*, Înălţarea Domnului, la Vecernia Mare, la Litie, pp.252-253

[818] *Penticostar*, Înălţarea Domnului, la Vecernia Mare, la Litie, pp.252-253

[819] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Închinare în Duh şi în Adevăr*, XVII, în col. PSB, vol. 38, p. 509

Înălțarea Mântuitorului Hristos, cu trupul la cer, desăvârșește îndumnezeirea firii omenești. Despre aceasta imngraful zice: „*Firea omenească, cea căzută prin stricăciune ai ridicat-o, Hristoase, și cu suirea Ta ai înălțat-o, și împreună cu Tine pe noi ne-ai preaslăvit*”[820]. Odată cu înălțarea Sa, Mântuitorul Hristos, a înălțat și firea noastră *cea căzută prin stricăciune*[821] și a așezat-o de-a dreapta Tatălui[822]. Imnul mai spune că „*a ridicat pe umerii Săi firea cea rătăcită și înălțându-Se a adus-o la Dumnezeu*”[823]. Prin Înălțarea la cer, Mântuitorul Hristos își desăvârșește lucrarea Sa de răscumpărare a neamului omenesc, după cum se exprimă imnul: „*Lumea cea îmbătrânită în multe păcate, a înnoit-o cu Patima și cu învierea Sa*”[824]. Prin înălțare, „*El a izbăvit făptura din robia idolească, și a înfățișat-o slobodă înaintea Părintelui Său*[825]. Lucrarea mântuirii „*s-a plinit prin revărsarea harului dumnezeiescului Duh, peste toți credincioșii*”[826] .

Înălțarea cu trupul la cer a Mântuitorului Hristos, este mărturia sfințirii desăvârșite a firii omenești. Despre aceasta Sfântul Grigorie Palama spune:

> „Hristos, când S-a sculat din morți, moartea nu L-a stăpânit deloc și El singur S-a sculat pe Sine, după trei zile. Iar El nu S-a întors în pământ, ci S-a dus

[820] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Cântarea 3, 4, p. 257
[821] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Cântarea 3, 4, p. 257
[822] *Penticostar,* Canonul Înălţării, Cântarea 1, 1, p. 256
[823] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Cântarea 7, 2, p. 262
[824] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Cântarea 1, p. 256
[825] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Cântarea 8, 2, p. 263
[826] *Penticostar*, Canonul Cincizecimii, Cântarea 1, 2 p.324

> înălțându-Se în cer, făcând El ca frământătura din care suntem plămădiți să fie așezată pe același tron cu Tatăl și să fie asemenea lui Dumnezeu. Din această pricină, El Singur S-a făcut început al viitoarei noastre învieri și jertfa de pârgă a celor adormiți, Cel dintâi născut dintre morți și Părinte al veacului ce va să vie. Căci, precum în Adam toți au murit, fie păcătoși, fie drepți, tot astfel prin Hristos toți vor primi viață, și drepții, și păcătoșii"[827].

Înălțarea Mântuitorului Hristos la cer, este așadar, imaginea înălțării omului unit cu Hristos, la treapta slavei divine[828]. Imnografii au redat imaginea lui Hristos, ce s-a înălțat întru salvă, împreună cu firea umană, spre mirarea cetelor cerești și spre bucuria ucenicilor și a Maicii Domnului:

> *De sânurile părintești nedespărțindu-Te, Preadulce Iisuse, și cu cei de pe pământ laolaltă viețuind, ca un om, astăzi Te-ai înălțat întru slavă de pe Muntele Măslinilor; și cu milostivire înălțând firea noastră cea căzută, ai pus-o să șadă împreună cu Tatăl. Pentru aceasta, cetele cerești ale celor fără de trupuri, de minune spăimântându-se, cu frică se mirau și, de cutremur fiind cuprinse, preamăreau iubirea Ta de oameni. Cu care și noi, cei de pe pământ, preaslăvind cu cântări*

[827] Sfântul Grigorie PALAMA, *Omilii*, vol. 1, Trad. Dr. Constantin Daniel, Bucureşti, Editura Anastasia 2000, pp. 291-192

[828] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, „Revelaţia prin acte, cuvinte şi imagini", în *Ortodoxia*, Anul XX, Nr. 3, 1968, p. 363

> *pogorârea Ta la noi și înălțarea de la noi, ne rugăm, zicând: Cel ce la înălțarea Ta ai umplut de bucurie nemărginită pe Ucenicii Tăi și pe Născătoarea de Dumnezeu, ceea ce Te-a născut pe Tine, învrednicește-ne și pe noi, pentru rugăciunile lor, bucuriei aleșilor Tăi, pentru mare mila Ta*[829].

Cu Înălțarea Mântuitorului la cer, începe o nouă etapă în cunoașterea lui Dumnezeu. Dacă Sfinții Apostolii au văzut, au auzit, au pipăit și au cunoscut pe Hristos cel Înviat, de acum pe Hristos îl putem cunoaște numai *prin credință*[830]. Înălțarea Domnului, are urmări pentru întreaga existența omului. Ea este o etapă, în procesul de reunire a pământului cu cerul, de transfigurare a lumii create[831]. Pentru mântuirea oamenilor, a fost nevoie ca Hristos să Se Întrupeze, să trăiască împreună cu ei, să primească moartea pentru a o învinge, să învieze, să Se înalțe, să arate firea umană transfigurată și înălțată la slava dumnezeiască, pentru ca toți cei ce cred în El să se împărtășească de această slavă[832].

> *„Cel ce la înălțarea Ta ai umplut de bucurie nemărginită pe Ucenicii Tăi și pe Născătoarea de Dumnezeu, ceea ce Te-a născut pe Tine, învrednicește-ne și pe noi,*

---

[829] *Penticostar*, Înălţarea Domnului, la Vecernia Mare, la Doamne strigatam, 6, pp. 251-252

[830] Ioannis ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Prelegeri de dogmatică creştină*, trad. Florin Caragiu, Editura Sophia, Bucureşti, 2014, p. 97

[831] Natalia DINU MANOILESCU, *Sfântul Duh în spiritualitatea ortodoxă*, p. 15

[832] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 1897, la Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 1009

pentru rugăciunile lor, bucuriei aleşilor Tăi, pentru mare mila Ta"[833].

Starea de bucurie, este specifică omului ce se întâlnește cu divinitatea. S-au bucurat ucenicii văzând că este Domnul, s-au bucurat mironosițele văzându-L pe Hristos Înviat, s-au umplut de bucurie nemărginită Ucenicii Săi și Născătoarea de Dumnezeu, văzând înălțarea la cer a lui Hristos, se umple de bucurie inima omului când petrece împreună cu Hristos și cu sfinții. Sfântul Chiril al Alexandriei spune:

> „Care e bucuria deplină și desăvârșită? Să știe și să creadă că Hristos nu e numai om ca noi, fără de păcat, ci și că e Dumnezeu cu adevărat. Deci e vădit și neîndoielnic că Îi aparține puterea să mântuiască pe cei ce cred în El, chiar dacă nu va mai fi prezent cu trupul. Iar prin aceasta se afirmă că și noi putem avea harul desăvârșit aproape de noi, având împreună cu noi pe Cel ce ne poate ridica peste orice rău"[834].

Înălțarea Domnului este pentru oameni, arătarea îndumnezeirii depline a firii umane a lui Hristos, prin care este realizată obiectiv, dar potențial, îndumnezeirea firii umane a tuturor oamenilor, pe care suntem datori să ne-o însușim fiecare, în propria noastră persoană[835]. Mântuitorul Hristos Se înfățișează cu jertfa Sa, în fața Ta-

[833] *Penticostar*, Înălţarea Domnului, la Vecernia Mare, la Doamne strigatam, 6, pp. 251-252

[834] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 1040

[835] Pr. prof. dr. Dumitru RADU, „Îndreptarea şi îndumnezeirea omului în Iisus Hristos", în *Ortodoxia*, an. XXXIX, Nr. 2, 1988, pp. 27-75, p. 68

tălui și apoi Se așează de-a dreapta Lui, dar jertfa Lui are pentru totdeauna, puterea să curățească doar pe cei ce cred (Evr.1,4). În cartea Apocalipsa, se arată acest paradox al permanentei valabilității a jertfei și măririi Sale, prin chipul Mielului junghiat care împărățește (Apoc. 5, 12)[836]. Șederea de-a dreapta Tatălui și trimiterea Sfântului Duh, sunt mărturia preamăririi Sale. Mântuitorul Hristos stând de-a dreapta Tatălui, a trimis lumii pe Mângâietorul Duhul Sfânt, care *prin Fiul este arătat nouă credincioșilor*[837], fiind trimis spre cinstirea întrupării[838].

> *„Cel ce stăpânește toate, suindu-Se de pe pământ la cele cerești, a trimis ucenicilor pe Duhul Sfânt, Care a luminat mintea lor și cu harul i-a făcut ca de foc”*[839].

De acum, omul a câștigat Duhul Sfânt, pentru totdeauna, în persoana Cuvântului. De acum înainte în om, se lucrează o continuă *înnoire minunată și preafrumoasă*[840], dar numai cu voința omului. Calea e deschisă, *porțile s-au ridicat și raiul s-a deschis*[841], iar Hristos prin înălțarea Sa de pe pământ nu S-a despărțit de noi, după cum ne încredințează imnul:

> *„Plinind rânduiala cea pentru noi, și pe cele de pe pământ unindu-le cu cele cerești, Hristos Dumnezeul nostru, S-a înălțat întru slavă, dar nicidecum nu S-a*

[836] Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p.121
[837] *Penticostar,* Canonul Cincizecimii, Cântarea 5, 1, p. 327
[838] *Penticostar*, Canonul Cincizecimii, Cântarea 8, Canonul 2, 3, p.330
[839] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Cântarea 9, Al doilea canon, Irmos, p. 254
[840] *Penticostar*, Canonul Cincizecimii, Cântarea 9, Canonul al doilea 2 p.331
[841] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Cântarea 4, Irmos, p. 258

despărțit, ci a rămas nedepărtat, grăind celor ce-L iubesc pe El: Eu sunt cu voi și nimeni împotriva voastră"[842].

Prin Înălțarea la cer, Hristos, nu se desparte de cei ce cred în El, ci va fi o în permanentă comuniune cu ei[843]. Înainte de Înălțarea Sa la cer, Mântuitorul Hristos, se arăta doar atunci când voia, ucenicilor Săi, intrând cu trupul prin ușile încuiate. După înălțarea Sa la cer, Mântuitorul Hristos își trece trupul în planul unei desăvârșite pnevmatizări și nu Se mai arată în mod vizibil, dar vine în chip nevăzut și se sălășluiește în cei ce cred în El. Părintele Stăniloae, spune că această prezență a Mântuitorului Hristos, în toți cei ce cred în El, se datorează desăvârșitei stări de pnevmatizare, care se manifestă ca o prezență spirituală, ce poate fi simțită, după starea duhovnicească a omului[844]. Prezența Mântuitorului este simțită, de cei ce cred, ca o prezență personală, ca un trup personal dar invizibil cu ochi trupului. Cei ce n-au ajuns la puterea de a simți prezența personală a lui Hristos, simt lucrarea prezenței Lui, acea stare de bine, de pace, de bucurie însoțită de liniștea gândurilor și îndemnul spre rugăciune și fapte bune[845]. Înălțarea Mântuitorului Hristos, cu trupul la cer a fost un moment de bucurie, pentru întreaga creație. Astfel un imn spune:

[842] *Penticostar*, Canonul Înălțării, Condac, p. 260

[843] Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 122

[844] Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, pp. 122-123

[845] Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 123

> *„Pământul prăznuiește și dănțuiește, și cerul se bucură astăzi de înălțarea Făcătorului făpturii, Cel ce cu voia Sa a unit, învederat, pe cele despărțite”*[846]. Precum și: *„Cetele îngerilor, văzând firea omenească suindu-se împreună cu El se mirau”*[847] *și se spăimântau*[848]*, și Îl lăudau*[849].

Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că la Înălțarea la cer cu trupul, Mântuitorul Hristos a trecut câte o zi pe la fiecare din cele nouă cete îngerești deoarece și ei aveau nevoie de venirea Lui și abia în a zecea zi S-a arătat lui Dumnezeu-Tatăl[850].

> *„Vede pe Cel ce este și se luminează în cunoașterea Duhului”*[851].

Părintele Stăniloae spune că Hristos cel Înviat

> „lucrează în noi prin Duhul Sfânt pentru a parcurge și noi drumul spre starea de fii, în care trupul e schimbat la față sau îndumnezeit prin Duhul. Hristos Cel înălțat săvârșește în noi această lucrare prin Duhul Său, așa cum a săvârșit-o și El în umanitatea Sa cât a

[846] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Cântarea 3, Al doilea canon, 2, p. 257

[847] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Cântarea 3, 3, p. 257

[848] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Cântarea 3, 3, p. 257

[849] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Cântarea 3 , Al doilea canon, 1, p. 257

[850] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Întrebări şi răspunsuri*, 61, Trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia,* vol. 2, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 214

[851] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Catavasie, p. 257

> fost pe pământ. Duhul Lui ne duce spre starea în care a fost dus trupul lui Hristos prin înviere, spre starea de fii schimbați la față cu trupul, strălucinați, îndumnezeiți. Lucrarea aceasta a Fiului înălțat prin Duhul este o lucrare de viață făcătoare și sfințitoare"[852].

Încă înainte de Întruparea Sa, Mântuitorul Hristos a fost prezent în lume prin rațiunile ei, prin Providență, prin Legea Veche[853]. Sfântul Maxim Mărturisitorul, spune despre Hristos-Cuvântul, că este ascuns în poruncile Sale, și prin Întruparea și Înălțarea Sa, mintea omului se desface de cele lumești și ajunge la Dumnezeu Însuși și atunci primește limbile de foc, devenind dumnezeu după har[854] luminându-se *în cunoașterea Duhului*[855]. De folos este, ca Hristos să se înalțe (In. 16, 7) și credinciosului să nu-L rețină ci el trebuie să-L înțeleagă pe Hristos, mai mult cu inima decât cu mintea. Cel ce se află la începutul urcușului duhovnicesc, pe treapta făptuirii, chiar dacă nu L-a văzut pe Domnul, trebuie să caute să depășească această stare. Cel ce se mulțumește doar cu împlinirea poruncilor ține pe Domnul coborât în lume și slava Lui acoperită de trupul faptelor ascezei[856]:

---

[852] Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, *Sfânta Treime sau la început a fost iubirea,* Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, 2012, p. 81

[853] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 234, la Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru,* în *Filocalia,* vol. 2, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 228

[854] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Întrebări şi răspunsuri*, 61, Trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia,* vol. 2, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 215

[855] *Penticostar*, Canonul Înălțării, Catavasie, p. 257

[856] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 165, la Sfântul Maxim Mărturisi-

„O, darurile cele mai presus de pricepere! O, taină înfricoșătoare! Că Cel ce stăpânește toate, suindu-Se de pe pământ la cele cerești, a trimis ucenicilor pe Duhul Sfânt, Care a luminat mintea lor și cu harul i-a făcut ca de foc”[857].

Mintea luminată de Duhul Sfânt, se depășește pe sine, prin această putere dată de Duhul Sfânt, ea se unește cu Dumnezeu și se poate afirma că există o vedere mai presus de toate puterile minții, vedere care zicem că e mai presus de înțelegere[858].

torul, *Capete gnostice sau teologice*, 45, în *Filocalia,* vol. 2, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 168

[857] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Cântarea 9, Al doilea canon, Irmos, p. 254

[858] Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, „Semnificaţia luminii dumnezeieşti, ...”, p. 434

CAPITOLUL IV. FUNDAMENTELE ECLESIAL-EXPERIMENTALE ALE GNOSEOLOGIEI ORTODOXE REFLECTATE ÎN PENTICOSTAR

4.1. Cunoașterea experimentală a lui Hristos cel înviat

> *„Sufletul meu cel înțelenit în fărădelegile greșelilor, adapă-1 cu șuvoaiele sângiurilor Tale, și-1 arată roditor de fapte bune. Că Tu ai zis tuturor să vină la Tine, Cuvinte al lui Dumnezeu Preasfinte, și să scoată apa cea vie a nestricăciunii, care spală păcatele celor ce laudă slăvită și dumnezeiasca Ta înviere; dând, Bunule, celor ce Te cunosc pe Tine Dumnezeu, puterea Duhului, Care cu adevărat S-a pogorât de sus peste ucenicii Tăi; că Tu ești Izvorul vieții noastre"*[859].

Gnoseologia ortodoxă începe cu ceea ce este experiabil. Prin participarea la slujbele Bisericii, experiem pe Hristos cel Înviat, pe Cel ce prin întruparea Sa, este Dumnezeu adevărat și om adevărat. Prin această experiere *„sufletul cel înțelenit în fărădelegile greșelilor, se adapă cu șuvoaiele sângiurilor Sale"*[860]. Prin umanitatea Sa, Hristos își descoperă dumnezeirea Sa, așa cum au văzut-o ucenici, în momentul la Schimbării la Față, pe Muntele Tabor. În gnoseologia ortodoxă, cunoașterea începe de la persoana experiabilă, de la ipos-

[859] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a patra după Paşti, Icos, p. 165

[860] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a patra după Paşti, Icos, p. 165

tas. Hristos este experiat, nu ca fire divino-umană ci ca Persoană divină înomenită[861].

Termenul *experiență* provine din grecescul έμπειρία, semnificând *încercare* precum și din latinescul *experientia*, a pune la încercare, a proba, a încerca. Prin experiență se dobândește o cunoaștere reală a unei situații, a unei realități existențiale. Experiența religioasă presupune urcușul omului spre desăvârșire, spre întâlnirea cu sacrul. Experiența religioasă cuprinde întreaga ființă umană. Ca *homo religiosus*, prin conștiința sa, omul se deschide către Dumnezeu și prin această deschidere dobândește intense trăiri interioare și cunoaștere. Prin experiența religioasă omul dobândește o cunoaștere determinată de întâlnirea cu Dumnezeu. Aceasta presupune un contact real cu Dumnezeu[862]. Termenul *experiență*, nu a fost folosit în mod curent de Părinții Bisericii, nu îl găsim utilizat frecvent în textele filocalice, poate și datorită faptului că acest termen este consacrat cercetării științifice, unde totul este pus la îndoială, totul este măsurat, cântărit, împărțit, căutându-se diferite proprietăți caracteristice. În viața duhovnicească aceste principii ale experienței științifice nu pot fi de mare ajutor, deoarece se știe că îndoiala îndepărtează pe om de cunoașterea realităților spirituale. Doar prin credință și viață sfântă, prin *rodirea de fapte bune,* poate ajunge omul să-L cunoască pe Dumnezeu. Se amintește totuși, de o *teologie a experienței*, dar această experiență trebuie să se desfășoare într-o relație permanentă cu Sfintele Taine ale Bise-

[861] Karl Christian FELMY, *Dogmatica experienţei ecleziale*, p.113

[862] Nicolae BRÂNZEA, „Experiența religioasă. Experiența religioasă creștină", în vol. *Inițiere și familie, o abordare fenomenologică*, coord. Nicolae Achimescu, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, (91-99), p. 95)

ricii și cu nevoințele ascetice. Teologia ortodoxă „înfățișează un chip de cunoaștere prin care omul experiază pe Hristos cel înviat, în integralitatea ființei sale, iar obiectul cunoașterii sale este o prezență personală, ce presupune un gest de întâlnire dialogic”[863]. Această experiență presupune unitatea dintre *lex orandi* și *lex credendi,* de aceea și experiența cunoașterii lui Dumnezeu, o găsim tratată de către Părinții Bisericii îndeosebi în scrierile ascetice[864]. Părintele Stăniloae spune despre această experiere a realității spirituale:

> „Cunoaștem pe Dumnezeu, privind spiritual la Iisus Hristos, la cuvintele, la faptele, la viața Lui pilduitoare, care nu are loc fără lucrarea Lui în noi. Numai trăindu-L ca persoană desăvârșită, arătată ca atare și în umanitatea Lui, cunoaștem pe Dumnezeu în mod concret și prin experiență vie. Cunoașterea unei realități impersonale ne lasă într-o cugetare teoretică, în câteva formulări abstracte”[865].

Această experiere, poate fi realizată, doar în Biserică, prin Sfintele Taine, prin care viața este imprimată de Duhul Trupului îndumnezeit al lui Hristos și acest dar îl primesc doar cei ce fac parte din Biserică și prin acesta ei dobândesc și calitatea de fii ai lui Dumnezeu iar din această calitate vine și cunoașterea Lui. Dar această

[863] Pr. Răzvan IONESCU, Adrian LEMENI, *Dicţionar de Teologie Ortodoxă şi ştiinţă*, Editura Curtea veche, Bucureşti, 2009, p. 115

[864] Karl Christian FELMY, *Dogmatica experienţei eclesiale*, p. 51

[865] Dumitru STĂNILOAE, nota 1916, în Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p.1016

cunoaștere, presupune comuniunea cu Dumnezeu, comuniune prin care se înaintează spre înviere și cunoaștere[866]. Prin întrupare, Mântuitorul Hristos, s-a revelat oamenilor, dar pentru a înțelege ei trebuie să experieze această revelație. Ceea ce numim „Viața în Hristos" presupune un mod de viață prin care omul ajunge la înțelegerea mesajului revelației Sale. Cunoașterea deplină și simțirea filială a lui Dumnezeu le dobândește omul atunci când a ajuns la starea de Înviere, dar pentru a ajunge acolo este nevoie de mortificarea pornirilor trupești și egoiste, de deplina curățire și transfigurare[867]. După învierea Sa, Mântuitorul Hristos a lăsat ca ucenicii să-L recunoască prin intermediul simțurilor și dacă nu s-au convins de ceea ce au auzit și de ceea ce au văzut, au fost chemați să se încredințeze chiar și prin pipăit.

Experiența duhovnicească este legată de simțuri. În plan duhovnicesc, experiența presupune simțirea harului care este însoțită de trăiri percepute în suflet de simțurile duhovnicești și au ca urmare și înduhovnicirea trupului. Experiența cunoașterii lui Hristos cel Înviat, presupune angajare, râvnă, nevoință. Omul trebuie să simtă bucuria întâlnirii cu Hristos, precum au simțit-o apostolii, mironosițele și toți cei care l-au întâlnit[868]. Experiența întâlnirii cu Hristos, simțirea prezenței Lui au avut-o doar sfinții și unii dintre aceștia au împărtășit în scrierile lor aceste experiențe prin care ne

[866] Preot prof. dr. Ştefan BUCHIU, *Cunoaşterea apofatică în gândirea Părintelui Stăniloaie*, p. 152

[867] Dumitru STĂNILOAE nota 314 în Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, pp. 364-365

[868] Cătălin PĂLIMARU, *Teologia experienţei în Corpusul macarian*, Editura Renaşterea, Cluj-Napoca, 2014, p. 85

dau nouă certitudinea că prin nevoință și credință ne vom putea împărtăși și noi de bucuria acestei întâlniri[869].

4.1.1. Cunoașterea experimentală a lui Hristos cel Înviat, dimensiunea eclesial-sacramentală

4.1.1.1. Toma pipăind coasta, L-a cunoscut pe Hristos cel Înviat[870] sau cunoașterea prin simțuri

Prin întruparea Mântuitorului Hristos, Dumnezeu intră în istorie, devine o realitate concretă. Cei din vremea întrupării Lui, L-au văzut pe Dumnezeu, coborât în lume, dând omului o Revelație deplină. Am putea crede, că cei ce au fost contemporani cu Hristos, au avut privilegiul de a vedea, a auzi, a pipăi, într-un cuvânt a cunoaște personal, pe Dumnezeu Întrupat. Dar luând aminte la Sfintele Evanghelii, ne dăm seama că cei mulți, nu L-au recunoscut ca Fiu al lui Dumnezeu ci l-au considerat mai degrabă, ca fiind un învățător sau un proroc și doar puțini au fost cei care L-au recunoscut, ca fiind Iisus Hristos, Mântuitorul lumii, Mesia cel așteptat. Edificatoare în acest sens este convorbirea dintre Iisus și ucenicii Săi relatată în Sfânta Evanghelie de la Matei: „Și venind Iisus în părțile Cezareii lui Filip, îi întreba pe ucenicii Săi, zicând: Cine zic oamenii că sunt Eu, Fiul Omului ? Iar ei au răspuns: Unii, Ioan Botezătorul, alții Ilie, alții Ieremia sau unul dintre prooroci. Și le-a zis: Dar voi cine ziceți că sunt? Răspunzând Simon Petru a zis: Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu. Iar Iisus, răspunzând, i-a

[869] Preot Constantin COMAN, *Despre Vederea lui Dumnezeu*, Editura Bizantină, p. 29

[870] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Vecernia mare, la Stihoavnă, 1, p. 64

zis: Fericit ești Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sânge ți-au descoperit ție aceasta, ci Tatăl Meu, Cel din ceruri. (Matei 16, 13-17). *Nu trup și sânge* i-au descoperit lui Petru adevărul despre Hristos, adică nu simțurile trupești ci Tatăl cel din ceruri, adică mesajul revelației. Putem spune că și dacă „prezența lui Dumnezeu în Iisus Hristos e legată de concretul istoric, de concretul uman, totuși nu-L vede, nu-L aude, nu-L atinge și nu-L simte pe Iisus Hristos decât acela ale cărui simțuri spirituale au redevenit vii. Numai acela îl percepe ca Lumina cea adevărată, ca drept Cuvântul Tatălui"[871].

Hristos se adresează omului întreg, inseparabil duhovnicesc și în aceeași măsură principalelor simțuri omenești: „Ceea ce am auzit, ceea ce am văzut cu ochii noștri, ceea ce am privit și mâinile noastre au pipăit.." (1 Ioan 1, 1).

> *O, uimitoare minune! Necredința a rodit credință nezdruncinată. Că zicea Toma: De nu voi vedea, nu voi crede! Dar pipăind coasta, a mărturisit pe Cel întrupat, ca pe însuși Fiul lui Dumnezeu. L-a cunoscut ca pe Cel ce a pătimit cu trupul, L-a propovăduit ca pe Dumnezeul Cel înviat; și a grăit cu glas de bucurie: Domnul meu și Dumnezeul meu, slavă Ție!*[872]

Sfântul Apostol Toma, este pilda prin a cărei necredință, suntem noi încredințați de adevărul învierii lui Hristos, tocmai prin faptul că pipăind coasta, a mărturisit pe Cel întrupat, ca pe însuși

[871] Pr. Conf. Dr. Ştefan BUCHIU, „Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca Revelaţie divină desăvârşită", în rev. *Ortodoxia*, nr.3, 2007, p.19

[872] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Vecernia mare, la Stihoavnă, 1, p. 64

Fiul lui Dumnezeu[873]. Imnografia a preluat din cuprinsul Sfintelor Evanghelii, îndemnul lui Hristos după învierea Sa, adresat lui Toma și celorlalți ucenici ai Săi, de a fi pipăit și cunoscut pentru înlăturarea oricăror îndoieli, privitoare la învierea Sa. În textul Sfintelor Evanghelii acest moment al pipăirii de către Toma, a coastei lui Hristos este doar subînțeles. Astfel, în Sfânta Evanghelie de la Luca, Hristos cel Înviat, văzând tulburarea ucenicilor și cunoscându-le gândurile, le-a arătat mâinile și picioarele străpunse de cuie pe Cruce și i-a chemat să-L pipăie, pentru a se convinge că El este cu adevărat, Hristos cel Înviat (cf. Lc. 24, 39). În Sfânta Evanghelie de la Ioan, Sfântul Apostol Toma, este cel care își manifestă îndoiala față de adevărul Învierii, iar Iisus la arătarea înaintea ucenicilor Săi, în cea de-a opta zi după Înviere, l-a chemat și l-a îndemnat, să pipăie mâinile și coasta Sa, pentru a se convinge de adevărul învierii și a veni la credință, dar după textul Sfintei Evanghelii, Toma n-a mai pipăit ci doar văzând, a exclamat: Domnul meu și Dumnezeul meu! Iar Iisus zice: Pentru că M-ai văzut ai crezut (cf. In. 20, 27-29), fără a aminti nimic despre pipăire. Imnografia dezvoltă însă această temă, a recunoașterii prin pipăire a lui Hristos cel Înviat, astfel un imn arată că Toma, s-a atins cu *degetul de Stăpânul*[874], asemănând pe Toma, cu iarba care *atingându-se de coasta cea foc a lui Iisus Hristos,* totuși nu a ars, dar a ars în schimb, toată îndoiala sa și neîncrederea sa în dreaptă credință, s-a schimbat [875].

Despre cunoașterea lui Dumnezeu prin intermediul simțurilor, aflăm mărturii atât în Sfânta Scriptură cât și în scrierile Părinților

[873] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Vecernia mare, la Stihoavnă, 1, p. 64

[874] *Penticostar*, Duminica Tomii la Litie, Stihirile idiomele gl. 8, p. 63

[875] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Stihoavnă, stihira gl. 4, p. 64

Bisericii. Astfel Scriptura spune că dacă *"cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la zidirea lumii, înțelegându-se din făpturi"*(Rm. 1, 20) și dacă *"credința este din auzire"*(Rm. 10, 17), atunci putem spune că prin văz și auz, sufletul este îndrumat, pentru a cunoaște pe Dumnezeu. Prin întruparea Sa, Mântuitorul Hristos a fost văzut, auzit, atins, într-un cuvânt a fost perceput cu simțurile trupești și prin aceasta s-a confirmat faptul că simțurile pot deveni mijloace ale cunoașterii lui Dumnezeu[876]. După învierea Sa, Mântuitorul Hristos, a căutat să se facă cunoscut și prin intermediul simțurilor trupești, arătându-se doar celor care l-au cunoscut mai înainte de pătimirile Sale. El s-a arătat lor, într-o formă adaptată puterii lor de înțelegere, folosind cuvinte și gesturi, pe care le-a folosit înaintea lor, înainte de pătimirile Sale. Astfel, ei l-au recunoscut după cum L-au cunoscut înainte și după învierea Sa, cu toate că Hristos s-a arătat cu o umanitate transfigurată, care nu s-a mai supus legilor materiale și care era „*străluminată de dumnezeirea Sa*"[877]. Imnele arată că Maria Magdalena, L-a recunoscut doar atunci când L-a auzit, chemând-o pe nume[878], femeile mironosițe, când L-au văzut și au auzit binecuvântarea Sa[879], cei doi ucenici, cu care Iisus a călătorit împreună, pe drumul spre Emaus, L-au auzit tâlcuindule Scripturile dar L-au recunoscut, abia după gestul de la frângerea pâinii, adică după repetarea gestului de instituire a Euharistiei[880].

[876] Ioannis ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Prelegeri de dogmatică creştină*, p. 69

[877] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a doua după Paşti, la Vecernie, Și acum...p. 79

[878] *Penticostar*, Utrenia Învierii, Sinaxar, p. 19

[879] *Penticostar*, Joi în Săptămâna a treia după Paşti, la Stihoavnă, 1, p. 126

[880] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, Stihira Evangheliei a cincea (a Învierii), glasul al 5-lea, p. 149

Cei unsprezece ucenici L-au recunoscut, *văzându-L și auzindu-L*[881], Toma L-a cunoscut, văzându-L și pipăindu-I mâinile și coasta Sa[882]. Până aici se poate afirma că Toma L-a recunoscut pe Hristos, în chip rațional, catafatic, dar vedem din cuprinsul imnelor că această cunoaștere a fost mult mai adâncă. Toma atingând coasta lui Hristos *s-a umplut de har prin pipăire*[883] și tot prin pipăire, Toma a simțit „*îndoita lucrare a celor două firi, care erau în Hristos împreunate, fără amestecare*"[884] și „*a mărturisit pe Cel întrupat, ca pe însuși Fiul lui Dumnezeu. L-a cunoscut ca pe Cel ce a pătimit cu trupul, L-a propovăduit ca pe Dumnezeul Cel înviat*"[885] și tot ca un rod al pipăirii este și „*aducerea la cunoștință a inimilor credincioșilor*"[886], astfel după cum spune imnul: „*Toma, cel ce nu credea, a adeverit lumii învierea (lui Hristos) cea de a treia zi*[887], *a mărturisit pe Cel întrupat, ca pe însuși Fiul lui Dumnezeu. L-a cunoscut ca pe Cel ce a pătimit cu trupul, L-a propovăduit ca pe Dumnezeul Cel înviat; și a grăit cu glas de bucurie: Domnul meu și Dumnezeul meu, slavă Ție!*"[888]. Această umplere de har prin pipăire[889] i-a dat lui Toma și puterea de cunoaștere dar și puterea de a propovădui Învierea lui Hristos. Toma a pipăit coasta Mântuitorului și crezând, a cunoscut[890]. Cu

[881] *Penticostar,* Duminica Tomii, la Litie, 1, p. 63

[882] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Litie, 2, p. 63

[883] *Penticostar*, Duminica Antipasha, la Utrenie, Canon, Cântarea 4, 4, p.67

[884] *Penticostar*, Duminica Tomii, Cântarea 7, 4, p. 69

[885] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Vecernia mare, la Stihoavnă, 1, p. 64

[886] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Vecernia mare, la Doamne strigat-am, 4, p. 63

[887] *Penticostar*, Duminica Tomii, Canoanele, Cântarea 4, 2, p. 67

[888] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Stihoavnă, Stihirile idiomele, gl. 4, p. 64

[889] *Penticostar*, Duminica Antipasha, la Utrenie, Canon, Cântarea 4, tropar 4, p.67

[890] *Penticostar*, Duminica Tomii, Canonul, Cântarea 6, 3, p. 67

toate că înainte, Toma a auzit mărturia celorlalți apostolii, despre învierea Domnului el zicea:*"De nu-L voi vedea, nu voi crede cuvintelor Voastre"*[891] și *„De nu voi pune degetul meu în coasta Lui și în rănile cuielor, nu voi crede că a înviat"*[892]. Această îndoială însă, nu l-a ținut departe de Dumnezeu, el a venit iarăși la rugăciune, împreună cu ceilalți apostoli și atunci când Mântuitorul Hristos, în bunătatea Sa, S-a arătat iarăși ucenicilor Săi, în cea de a opta zi și pace dându-le lor, a zis către Toma: *Vino, Apostole, pipăie mâinile în care au înfipt piroanele*[893]. Toma, văzând și pipăind, L-a mărturisit pe El, Dumnezeu și om, grăind: Domnul meu și Dumnezeul meu slavă Ție![894]. Vedem și aici relația între nevoință, har, credință și cunoaștere. Despre această cunoaștere, părintele Stăniloae spune că este o cunoaștere cu inima sau adâncul simțitor al omului, având în ea pe Dumnezeu, nu mai are în ea simțiri și gânduri egoiste ci gânduri, simțiri și fapte nobile[895]. Cuvântul *simțire,* poate avea pe de o parte, înțelesul de aptitudine sau deprindere, pe care omul le dobândește iar pe de altă parte înțelegem *simțirea*, ca lucrare, prin care percepem lucrurile supuse simțurilor. La fel și cunoștința, poate avea caracter de știință, dar pentru a fi de folos duhovnicesc, trebuie să fie însoțită de lucrarea poruncilor, numai atunci cunoștința poate fi numită și înțelegere când este dobândită prin experiența lucrurilor[896].

---

[891] *Penticostar,* Duminica Tomii, la Utrenie, după a doua catismă, p. 65

[892] *Penticostar*, Duminica Tomii, La Laude, 2, p. 70

[893] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, 4, p. 63

[894] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna a doua după Paşti, la Laude, 4, p. 74

[895] Dumitru STĂNILOAE, nota 270 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 425

[896] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL*, Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, p. 124

Simțurile trupești, singure, nu au capacitatea de a experia și cunoaște realitatea duhovnicească. Numai prin simțurile trupești, omul nu poate cunoaște realitățile dumnezeiești, datorită diferenței dintre creat și necreat, omul aparținând creației nu va ajunge la cunoașterea lumii necreate, mai mult chiar, numai cu simțurile trupești, omul nu va ajunge nici la cunoașterea deplină a creației[897]. Dar simțurile, au totuși rolul lor în dobândirea desăvârșirii sufletești. Despre aceasta avem mărturie și în cartea *Limonariul*, unde se spune despre un preot că era rânduit cu săvârșirea Tainei Sfântului Botez și se smintea văzând femeile frumoase, de aceea a dorit să plece în pustie, pentru a scăpa de această ispită. Atunci i s-a înfățișat Sfântul Ioan Botezătorul și i-a spus: „Rabdă și îți voi ușura lupta!", și a răbdat, dar după o vreme văzând că ispita tulbură iarăși sufletul său, s-a hotărât să plece în pustie și în drumul lui l-a întâlnit iarăși pe Sfântul Ioan Botezătorul, care i-a zis:„Întoarce-te la mănăstire și îți voi ușura lupta!" dar preotul a zis:„Nu mă voi întoarce. Mi-ai făgăduit de atâtea ori și n-ai făcut nimic!". Atunci Sfântul Ioan Botezătorul, a făcut asupra lui de trei ori semnul crucii și i-a spus: „Crede-mă, părinte Conon, am vrut să-ți fie răsplătită lupta ta! Dar pentru că nu vrei, iată ți-am ușurat lupta, dar n-ai nici răsplată ostenelilor tale". Și s-a întors părintele Conon în mănăstirea unde era rânduit să săvârșească botezurile. Și a botezat Conon și a uns cu Sfântul Mir încă 12 ani, dar trupul lui n-a mai tresărit și nici n-a mai privit dacă cea botezată este femeie cu firea. Și astfel s-a pristăvit, adică fără a ajunge la desăvârșire[898].

[897] Preot Constantin COMAN, *Despre Vederea lui Dumnezeu*, Editura Bizantină, p. 30

[898] Ioan MOSHU, *Limonariul sau Livada duhovnicească*, Editura Reîntregirea Alba Iulia, 2014, pp. 32-33

„Toată simțirea trupului ați supus-o, cu adevărat, duhului, de Dumnezeu purtătorilor, veștejind, schimnicește, prin post, zburdările lui cele neoprite; și acum, luminându-vă cu lumina nepătimirii, ați luat răsplătirile ostenelilor”[899].

În procesul cunoașterii „simțirea devine o funcție a trupului care ilustrează ceea ce are loc la nivelul conștiinței. De la sensul exterior al gustului se ajunge la cel interior în legătură cu care se folosește adesea termenul *peira* - experiență. Prin această gustare, se dobândește o cunoaștere sigură. Simțirea minții, constă în gustarea precisă a realităților distincte din lumea nevăzută, am putea spune că aici este reliefat elementul noetic din mistica ortodoxă. Căci precum prin simțul gustului trupesc, când se află în stare de sănătate, deosebim fără greșeală cele bune de cele rele, tot așa mintea noastră, când începe să se miște în deplină sănătate și fără griji, poate să simtă din belșug mângâierea dumnezeiască și să nu mai fie răpită niciodată de contrarul aceleia. Și precum trupul, gustând din dulcețurile pământești experiază fără greșeală simțirea lor, așa și mintea, când se află deasupra cugetului trupesc, poate să guste fără să se înșele mângâierea Duhului Sfânt și să păstreze amintirea gustării neuitată prin lucrarea dragostei. Gustarea este fructul dragostei (agape) și al celorlalte virtuți”[900].

[899] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, Cântarea 4, Canonul Tuturor Sfinţilor, 2, p. 375

[900] Pr. Conf. Nicolae MOŞOIU, *Hermeneutica Ortodoxă ca dezvoltare teologică în Tradiție*, pp. 251-252

Imnele Penticostarului, amintesc de posibilitatea înnoirii simțirilor și de adânca privire a Dumnezeirii[901], prin aceasta confirmând posibilitatea cunoașterii prin intermediul simțurilor a lui Hristos cel Înviat, Fiul lui Dumnezeu. În experiența cunoașterii duhovnicești, când simțurile sunt supuse sufletului, ele se înduhovnicesc. Părinții Bisericii amintesc de posibilitatea omului, de a dobândi simțuri înțelegătoare sau duhovnicești, prin care se dobândește cunoașterea duhovnicească[902]. Ei au dezvoltat chiar o anatomie a sufletului. Astfel, cuviosul Nichita Stithatul, enumerând cele cinci simțuri trupești, vederea, auzul, gustul, mirosul și pipăitul, arată că și sufletul are tot cinci simțuri, acestea fiind mintea, rațiunea, simțirea înțelegătoare, cunoștința și știința. Sufletul are trei lucrări, înțelegerea, judecata și simțirea. Prin minte primește înțelesurile; prin rațiune, judecata și tâlcuirile; iar prin simțire, cunoștința și gândurile dumnezeiești[903].

Pentru a conștientiza cunoașterea dată de simțuri, este nevoie de minte și de rațiune. Mintea omului, diferită de simțurile trupului, trebuie să sesizeze realitățile, pe care omul nu le-ar putea percepe, cu ajutorul simțurilor, deoarece numai mintea, poate deosebi și înțelege, în adevăratul lor sens, cele percepute cu organele simțurilor trupești. Fără judecata minții, mâna se poate tăia în ascuțișul sabiei iar gura poate gusta otrava, fără a ști că sunt vătămătoare[904].

---

[901] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a doua după Paşti, la Stihoavnă, 3, p. 81

[902] Preot Constantin COMAN, *Despre Vederea lui Dumnezeu*, p. 31

[903] Cuviosul NICHITA STITHATUL, *Cele 300 de capete despre făptuire*, 1, 10, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol 6, p. 187

[904] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Cuvânt Împotriva elinilor*,II, în „Scrieri", partea I, col. PSB, vol. 15, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 65

Prin împreuna lucrare a minții și a simțurilor trupului, îi cunoaștem pe ceilalți oameni, aflăm de existența lor, intrăm în comuniune cu ei[905]. Dar după cum spune Sfântul Simeon Noul Teolog: „mintea fără simțuri nu-și arată nicidecum lucrările sale și nici simțurile pe ale lor, fără minte”[906]. Cuviosul Nichita Stithatul spune că pentru a conștientiza această cunoaștere, este nevoie de curățirea minții. Această curățire se poate realiza numai prin asceză, adică prin nevoințele desăvârșirii, prin care se ajunge la stăpânirea simțurilor trupești. Astfel, vederea este stăpânită prin priveghere, mirosul prin înmulțirea rugăciunii, gustul, prin înfrânare, iar pipăitul, prin liniștire. Toate acestea duc la curățirea minții făcându-o nepătimitoare și străvăzătoare[907]. Prin curățirea și luminarea minții, omul ajunge la cunoașterea înțelesurilor dumnezeiești. Astfel, Sfântul Grigorie Sinaitul spune despre mintea luminată de credință că:

> „Din rațiunile celor create vede rațiunile celor necreate prin insuflarea dumnezeiască ; iar lumea cunoscută cu mintea și nevăzută, o cunoaște din cea supusă simțurilor și văzută, precum cea supusă simțurilor și văzută din cea nevăzută și nesupusă simțurilor, asemănându-le între ele, pe cea văzută ca chip al celei nevăzute și pe cea nevăzută ca arhetip al celei văzute. Alăturatu-s-au, zice, chipurile celor fără

[905] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Editura Basilica, Bucureşti, 2013, p. 430

[906] Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, *Cele 225 Capete teologice şi practice*, 34, în *Filocalia 6*, p. 64

[907] Cuviosul NICHITA STITHATUL, *Cele 300 de capete despre făptuire*, 1, 91, p. 219

> chip și formele celor fără formă. Căci prin aceea se cunoaște duhovnicește aceasta și prin aceasta aceea și fiecare din ele poate fi văzută limpede în cealaltă și se poate exprima prin cuvântul adevărului"[908].

Sfântul Grigorie Palama, spune că văzul și auzul, sunt mai curate și mai raționale decât simțul pipăitului. Dar prin simțul pipăitului, trupul simte mai intens durerea precum și foamea în timpul postului sau frigul iernii. Acest lucru este însă de folos, deoarece durerea îndeamnă omul la luare aminte, la apropierea de Dumnezeu, la rugăciune. Dacă de senzațiile văzului, poate omul scăpa închizând ochii sau de senzațiile auzului depărtându-se de zgomotul lumii, de durerea trupului este însă mai greu de scăpat. Din acest motiv și cunoașterea prin trăire, prin experiență, este o cunoaștere mai temeinică decât cea dobândită prin studiu intelectual. Despre cunoștința dobândită fără trăire, se spune că este cea care îngâmfă (1 Cor.8,1)[909].

Despre cunoașterea prin simțuri, Sfântul Ioan Damaschin, spune că prin vedere, dobândim o cunoștință și o încredințare mai desăvârșită decât prin simpla ascultare. Prin auz, însă putem deveni mai buni față de cei care ne cer ajutorul. Prin grai, facem cunoscute gândurile noastre. Prin simțul gustului, împlinim în fapt, o necesitate a firii. Prin miros primim mireasma cea bună[910]. Imnele litur-

[908] Sfântul GRIGORIE SINAITUL, *Capete după acrostih*, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol. 7, Editura Humanitas, 2009, p. 138

[909] Sfântul Grigorie PALAMA, *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie*, 5, în *Filocalia*, vol. 7. Trad. Dumitru Stăniloaie, Editura Humanitas, 2009, pp. 211-212

[910] Sfântul IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, Ediţia a 3-a, Trad. Pr. D. Fecioru, Editura Scripta Bucureşti, 1993, p. 34

gice înfăţişează, atitudinea şi trăirile Ucenicilor şi Femeilor Mironosiţe, la întâlnirea cu Hristos cel Înviat, fie de bucurie şi de uimire, fie de teamă, îndoială şi necredinţă. De aici putem înţelege că trupul cu simţurile lui, determină trăirile sufletului precum şi relaţia omului cu Dumnezeu[911].

Sfântul Maxim Mărturisitorul leagă simţurile, de virtuţi şi de cunoaştere. Când simţurile trupului sunt înduhovnicite, ele devin îndrumătoare ale puterilor sufletului, spre făptuirea virtuţilor. Fiecare simţire, cu organul ei de simţ, este rezervată, unei puteri a sufletului. Simţul văzului, slujeşte puterii înţelegătoare, adică minţii; simţul auzului, puterii cuvântătoare (raţionale); simţul mirosului, puterii irascibile (acţiunii); simţul gustului, puterii poftitoare; simţul pipăitului, puterii vitale. Astfel ochiul este icoana minţii, urechea este icoana cuvântului (raţiunii), nasul este icoana acţiunii, limba este icoana poftei iar mâna, icoana vieţii. Sufletul dacă se foloseşte bine de simţuri, prin puterile sale, culegând raţiunile de tot felul ale lucrurilor, creează o realitate duhovnicească. În scopul acesta, uneşte între ele cele patru virtuţi cardinale, prudenţa (chibzuinţa), bărbăţia (curajul), cumpătarea, dreptatea, ca pe nişte elemente spre închegarea lumii, ce se alcătuieşte din ele în chip inteligibil prin Duh. Fiecare virtute se naşte, prin împletirea unei puteri a sufletului cu simţurile. Astfel, prudenţa se naşte din lucrarea cunoscătoare a puterii înţelegătoare şi raţionale, împletită cu simţirea văzului şi auzului. Bărbăţia sau curajul, se naşte din împletirea iuţimii cu mirosul, în care sălăşluieşte cum spun unii, duhul

[911] Pr. prof. dr. Vasile CITIRIGĂ, „Participarea trupului omenesc la rugăciune în învăţătura Sfântului Grigorie Palama" în *Ortodoxia,* Seria a II-a,, Anul III, Nr. 1, 2011, pp. 13-34, p. 21

irascibil și făptuirea ce rezultă din această îmbinare, în mod egal (fără aprinderi și potoliri), la domeniul sensibil corespunzător. Cumpătarea, se dobândește din împletirea puterii poftitoare, cu simțirea gustului. Dreptatea se dobândește, din împletirea puterii vitale cu simțirea pipăitului, în toate și în jurul tuturor celor sensibile. Aceste patru virtuți cardinale, sunt izvorul nepătimirii și al înțelepciunii. Astfel din cumpătare și dreptate se dobândește înțelepciunea, cauza susținătoare a cunoștinței. Împletind curajul cu înfrânarea, dobândim blândețea, ca nemișcare a iuțimii și poftei, spre cele contrare firii, aceasta fiind cunoscută și ca nepătimire și este încununarea ascezei. Prin lucrarea înțelepciunii și nepătimirii, dobândim iubirea care este îndumnezeitoare și prin ea dobândim cunoașterea lui Dumnezeu[912]. Aceste virtuți și această cunoaștere, le dobândește omul prin apropierea de Dumnezeu, printr-o viață sfântă. Prin apropierea de Dumnezeu, omul dobândește harul, curăția și cunoașterea. Despre cunoașterea pe care omul o dobândește prin apropierea și prin atingerea de Dumnezeu, ne încredințează și următorul imn: „*Ioan și-a plecat capul pe pieptul Cuvântului, și a scos de acolo, adânc de teologie: taina întrupării lui Hristos*”[913]. Sfântul Maxim Mărturisitorul spune despre această cunoaștere: „Sufletul nu se poate întinde niciodată după cunoștința lui Dumnezeu dacă nu se va atinge Dumnezeu de el, făcând pogorământ și nu îl va ridica spre Sine. Căci nu poate străbate mintea omenească atâta cale încât să ajungă la perceperea vreunei iluminări dumnezeiești

[912] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, pp. 326-329

[913] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Vecernia mare, la Stihoavnă, 3, p. 64

dacă nu o atrage însuși Dumnezeu, atât cât e cu putință minții omenești să fie atrasă și nu o luminează cu razele dumnezeiești”[914].

> *„Toma s-a învrednicit să pipăie coasta Lui; acela a scos de acolo, cu înfricoșare, adânc de teologie”*[915]

Simțul pipăitului, determină acțiunea puterii vitale și naște virtutea dreptății. Prin unirea celor două virtuți, a chibzuinței și a dreptății se creează virtutea înțelepciunii, care e alcătuită din toate puterile și simțurile cognitive și lucrările acestor puteri[916]. Alte imne spun, că Toma s-a încredințat de Înviere numai din „*vederea mâinilor și a coastei Domnului, și L-a mărturisit pe Hristos cel Înviat”*[917]. Atunci simțul vederii a dat lui Toma puterea înțelegătoare, adică puterea de a-L recunoaște pe Hristos cel Înviat și a-L mărturisi Domn și Dumnezeu. După această relaționare descrisă de Sfântul Maxim, vederea lui Hristos și auzul chemării Sale, au născut în sufletul lui Toma virtutea prudenței (chibzuinței). Această virtute, născută din împletirea puterilor intelectuale și raționale cu ajutorul simțurilor văzului și auzului trupesc dar și cu lucrările corespunzătoare, adică cea cognitivă, care e lucrarea puterii cognitive și cea epistemică care este lucrarea puterii raționale. Prin această virtute, sufletul concentrează în el rațiunile lucrurilor sensibile și le unește cu sinea lui[918]. După cum arată imnele Penticostarului, Toma a pi-

[914] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, p. 125

[915] *Penticostar*, Duminica Antipasha, la stihoavnă Stihirile idiomele; gl. 4, p. 64

[916] Panayotis NELLAS, *Omul-animal îndumnezeit*, p. 87

[917] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Vecernia mare, la Doamne strigat-am, 5, p. 63

[918] Panayotis NELLAS, *Omul-animal îndumnezeit*, p. 87

păit și s-a convins prin mijlocirea simțurilor, că înaintea sa, stă Hristos cel înviat. L-a recunoscut pe Cel ce a pătimit pe Golgota și s-a închinat Lui. Atunci i S-a descoperit lui Fiul lui Dumnezeu, Cel care a învins moartea și s-a bucurat de revelația simultană a personalității teandrice a lui Hristos. În Penticostar, se accentuează faptul că prin pipăirea lui, Toma a pus în lumină existența celor două firi în Hristos cel Înviat:

> *„Cu frică punându-și Toma mâna în coasta Ta cea purtătoare de viață Hristoase, cutremurându-se a simțit, Mântuitorule, îndoita lucrare a celor două firi, care erau întru Tine împreunate, fără amestecare; și cu credință a grăit, zicând: Tu ești Domnul, Preaînălțate Dumnezeule, al părinților și al nostru, bine ești cuvântat!"*[919].

După ce 1-a învrednicit pe Toma să-L privească sub chipul Său de om și de Dumnezeu, Hristos cel Înviat, l-a mustrat pentru necredința sa zicându-i: „Pentru că M-ai văzut, ai crezut. Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut!" (In. 24, 29), arătându-i prin aceasta că adevărata credință nu are nevoie de probe și dovezi concrete[920].

> *„Pe Toma nu l-ai lăsat cufundat în adâncul necredinței, Stăpâne, ci i-ai întins palmele spre pipăire"*[921].

Sfântul Maxim Mărturisitorul, generalizează și spune că:

---

[919] *Penticostar*, Duminica Tomii, Cântarea 7, 4, p. 69

[920] Natalia MANOILESCU DINU, *Iisus Hristos Mântuitorul*, p. 703

[921] *Penticostar*, Duminica Antipasha, la Utrenie, Canon, Cântarea 6, 1, p. 67

> ”Toma e tot omul ce se îndoiește, care anevoie crede că se va produce în el învierea rațiunii, virtuții și cunoștinței. Pe acesta numai amintirile păcatelor săvârșite mai înainte, întipărite nepătimaș în cugetare, îl conving să primească învierea Cuvântului (Rațiunii) și să-L mărturisească pe El Domn și Dumnezeu: Domn, ca legiuitor al desăvârșirii prin făptuire, Dumnezeu, ca îndrumător în tainica cunoaștere desăvârșită prin contemplație. Iar amintirea nepătimașă sau întipărirea celor mai înainte săvârșite e recunoașterea faptelor și gândurilor proprii ivită în suflet fără plăcere și fără durere, prin făptuirea virtuoasă și prin rațiune. Ea are urmele (semnele), dar nu găurile rănilor, care s-au cicatrizat datorită nepătimirii dobândite”[922].

Faptul că Hristos și-a arătat rănile răstignirii pe Cruce și precizarea *„Eu însumi sunt, Cel ce am pătimit pentru tine*[923] dovedește dorința Lui de a-i încredința pe ucenici, că El este Cel ce a fost răstignit pe Cruce, a murit, a fost pus în mormânt, a înviat și este acum împreună cu ei[924].

> *Vino, Apostole, pipăie mâinile în care au înfipt piroanele*[925].

[922] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, p. 485

[923] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Utrenie, Sedealna după întâia catismă, p. 65

[924] Pr. Ioan DRAGOMAN, *Învierea Mântuitorului*, p. 296

[925] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, 4, p. 63

Referindu-se la *piroanele*[926] care au străpuns mâinile și picioarele Mântuitorului Hristos, sfântul Maxim Mărturisitorul tâlcuiește și zice:

> „piroanele sunt modurile virtuților filosofiei făptuitoare, care țin dispoziția sufletului pironită cu osteneală de frica de Dumnezeu. Acestora le succed rațiunile nepătimașe, simple și negrăite ale cunoștinței, care vestesc pătrunzător învierea Cuvântului lui Dumnezeu, sălășluită în suflet prin îndumnezeirea acestuia. Aceste rațiuni vădesc învierea prin mărturia ce o dau cu credincioșie despre nepătimirea deprinderii deiforme. Cel ce nu o pătimește pe aceasta nu va crede nici altuia când va vorbi despre ea, precum nici Toma, înainte de experiența prin pătimire, nu a crezut apostolilor, care vorbeau după ce au pătimit această înviere"[927].

Amintim aici și întâlnirea lui Hristos cel înviat cu Maria Magdalena, pe care o oprește a se atinge de El, datorită faptului că nu s-a dezlipit cu cugetul de cele pământești și astfel sufletul atașat de cele ale lumii nu va putea să vadă clar rațiunile dumnezeiești și nu poate dobândi cunoașterea după cum spune imnul:

> *„Lacrimile Mariei nu în zadar s-au vărsat fierbinte, că, iată, s-a învrednicit și de învățăturile îngerești și de vederea Ta, o, Iisuse! Dar cugetă încă lucruri pămân-*

[926] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, 4, p. 63

[927] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL*, Ambigua*, ..., pp. 485-486

teşti, ca o femeie neputincioasă; pentru aceasta a şi fost oprită să se atingă de Tine, Hristoase. Dar, totuşi, a fost trimisă propovăduitoare ucenicilor Tăi, cărora bunele vestiri le-a spus, vestindu-le suirea la moştenirea părintească. Cu care învredniceşte-ne şi pe noi arătării Tale, Stăpâne Doamne!"[928]

Pentru a cunoaşte realitatea Învierii, nu este de ajuns doar raţiunea şi simţurile trupeşti. Hristos cel Înviat, opreşte pe Maria a se atinge de El, pentru ca să o încredinţeze că realitatea Învierii Sale trebuie primită prin credinţă[929].

Un alt moment de cunoaştere apofatică a lui Dumnezeu, cu ajutorul simţurilor vindecate în chip minunat, este cunoaşterea de care s-a bucurat orbul din naştere după vindecarea sa, în chip minunat de către Hristos. Imnul spune:

„Dobândind orbul lumina a văzut pe Cuvântul Părintelui, asemenea la înfăţişare cu făptura omenească; prin Care a privit, ca şi ceilalţi oameni, soarele cel purtător de lumină şi stăpânitor al zilei, bucurându-se de acea vedere minunată, prin care a fost văzut mergând drept şi străbătând cărările, fără poticnire. Şi a cunoscut pe Cel ce 1-a luminat, Fiu al lui Dumnezeu,

[928] *Penticostar*, Duminica orbului, Stihira Evangheliei a opta (a Învierii), p. 233

[929] Pr. prof. dr. Dumitru MEGHEŞAN, „Misiunea apologetică a Bisericii ca experiere şi implementare a adevărurilor revelate în creaţie" în vol. *Revelaţie, dogmă şi spiritualitate în perspectiva misiunii Bisericii*, Coord. Pr. prof. dr. Valer Bel şi Pr. asist. dr. Cristian Sonea, Editura Renaşterea Cluj-Napoca, 2011, (pp.105-141), pp. 122-123

Care, pentru prea multa Lui milostivire, S-a întrupat, și rămânând ceea ce era, adică Dumnezeu, S-a făcut om; și luând ceea ce nu era, a păzit neamestecată unirea celor două firi"[930].

Mântuitorul Hristos, după cum arată și imnele liturgice, i-a atins pe mulți dintre cei pe care i-a vindecat. În cazul orbului din naștere, cu mâinile Sale, a făcut tină și a uns ochii orbului și „*i-a poruncit să meargă la Siloam; și spălându-se orbul a văzut*"[931]. Mâinile lui Hristos, pline de lumină, luminează și călăuzesc sufletul omului. Prin aceasta, omul își însușește lucrarea lui Hristos și împlinind lucrarea și poruncile Lui, crește în bunătate și sporește prin har în unirea cu Hristos[932]. Părintele Stăniloae susține că rațiunea omului, raționalizează simțurile, folosindu-le ca mijloacele purtătoare ale puterilor sufletești. Aceste puteri sufletești, se unesc cu virtuțile dar și cu rațiunile mai dumnezeiești din virtuți. Prin aceste rațiuni mai dumnezeiești, puterile sufletești, se unesc cu înțelesul duhovnicesc unic ascuns în ele. Acest înțeles duhovnicesc, înlătură toată afecțiunea naturală a sufletului față de cele lumești, predându-l întreg lui Dumnezeu. Astfel, urcușul duhovnicesc este îndrumat în desfășurarea lui, atât de rațiunile lucrurilor cât și de rațiunile virtuților. Atunci când rațiunile lucrurilor, devin rațiuni duhovnicești ale virtuților, rațiunile dumnezeiești ale lucrurilor, pot fi sesizate. Câtă vreme sufletul este atașat de cele ale lumii, prin poftă și

[930] *Penticostar*, Luni în Săptămâna a șasea după Paşti, la Stihoavnă, Stihirile Praznicului, 3, pp. 237-238

[931] *Penticostar*, Duminica Orbului, Canoane, Cântarea 7, 4, p. 230

[932] Dumitru STĂNILOAE, nota 450 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti...* p. 492

iuțime, nu va putea să vadă clar rațiunile dumnezeiești. Rațiunea rațiunilor, Rațiunea divină, poate fi văzută clar, doar atunci când e văzută ca rațiune unică a virtuților sau ca rațiune a iubirii. Astfel, cunoașterea lui Dumnezeu nu e cunoaștere teoretică, ci o unire cu Dumnezeu prin iubire. Sufletul plin de iubire, e plin de Dumnezeu[933]. Din cuprinsul imnelor liturgice, vedem că această putere de a vindeca prin atingere, a fost dată și Maicii Domnului și chiar și sfinților. Astfel un imn spune:

> *„Cu adevărat ești izvor de apă vie, stăpână! Că bolile cele cumplite ale sufletelor și ale trupurilor le speli numai cu atingerea ta, ceea ce ai izvorât pe Hristos, apa de mântuire*[934].

Dacă Dumnezeu, s-a făcut om adevărat, în simțire, în conștiință, la vedere, atunci, unindu-se cu omul, în calitatea de Dumnezeu trăitor, ca om și omul se face trăitor precum Dumnezeu, în calitatea lui de om. Umanitatea plină de dumnezeire, poate cunoaște și trăi cele ale dumnezeirii. Hristos prin umanitatea Lui, a avut și cunoștința și simțurile omenești. Dar simțurile lui erau curate și deci și simțirea Lui omenească, cunoștea și făcea cunoscută prin ea dumnezeirea vizibilă prin trupul sensibil, de aceea și omul are datoria să-și înduhovnicească simțurile pentru ca simțirea și cunoștința lui, să devină asemenea lui Hristos[935]. Pentru aceasta,

---

[933] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 285, la Sfântul Maxim Mărturisitorul*, Ambigua*, pp. 330-331

[934] *Penticostar*, Vineri în Săptămâna luminată, Luminânda Învierii, p. 57

[935] Dumitru STĂNILOAE, nota 841 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 650

omul este dator să-și trăiască această viață, după pilda vieții lui Hristos, potrivit cu voia lui Dumnezeu, altfel, viețuind în patimi, va rămâne departe de slava dumnezeiască și nu va dobândi adevărata cunoaștere[936]. Mărturia Sfântului Evanghelist Ioan: „Ce am văzut și am auzit, vă vestim și vouă, ca și voi să aveți împărtășire cu noi. Iar împărtășirea noastră este cu Tatăl și cu Fiul Său, Iisus Hristos"(1 In. 1,3) se întemeiază pe propria experiență, dobândită alături de Mântuitorul Hristos. Comuniunea cu Hristos, înseamnă a avea părtășie cu El. Viața creștinilor, trebuie să fie trăită după pilda și în comuniune, cu Hristos cel Înviat. Totul este personal, trăire și cunoaștere[937]. Cunoașterea lui Dumnezeu, se dobândește prin unirea prin har cu Dumnezeu, prin îndumnezeirea omului. Procesul îndumnezeirii, presupune în spiritualitatea ortodoxă, urcușul duhovnicesc prin cele trei trepte: curățirea, iluminarea și desăvârșirea. În tradiția patristică acest urcuș mai este cunoscut viața duhovnicească sau „viața în Hristos". Această viețuire presupune ca o primă treaptă, schimbarea omului, despătimirea și împroprierea virtuților, ajungerea la starea de nepătimire. Sfântul Simeon Noul Teolog spune că pe măsura urcușului duhovnicesc, înfăptuind poruncile lui Dumnezeu, omul devine mai viteaz și mai puternic în credință și pe măsura curăției se învrednicește de descoperirea tainelor. Omul dobândește ochi noi și urechi noi și de acum vede cele sensibile în chip duhovnicesc. Prin aceasta, aude Cuvântul cel viu și îl primește în sine, ca pe cuvântul unui cunoscut și prieten. La această ascultare, sau mai degrabă înțelegere, se referă Mântuitorul Hristos când spune: „*Oile Mele ascultă glasul Meu, dar de stră-*

[936] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, p. 332

[937] Arhim. Justin POPOVICI, *Epistolele Sfântului Ioan Teologul*, p. 12

ini nu ascultă" (In. 10, 27)[938]. Mare taină este faptul, că sufletul simte durerile și plăcerile, pe care le percepem cu simțurile trupești, durerile produse de înțepături, de lovituri precum și plăcerea mângâierilor, a bunătății mâncărurilor și a odihnei[939]. Despre aceasta Sfântul Apostol Pavel spune că: „noi, cei ce suntem în cortul acesta, suspinăm îngreuiați, de vreme ce dorim să nu ne scoatem haina noastră, ci să ne îmbrăcăm cu cealaltă pe deasupra, ca ceea ce este muritor să fie înghițit de viață" (2 Cor. 5, 4). Toată această cunoaștere, se datorează și minții, aceasta fiind considerată ochiul sufletului. Mintea este organul de cunoaștere, prin experiență emoțională și de înțelegere unitară a lui Dumnezeu. Experiența nemijlocită a prezenței lui Dumnezeu, este de fapt experiența luminii Lui, ca arvună a luminii viitoare, care va fi deplina manifestare a lui Dumnezeu[940]. Dar pentru a-și împlini menirea, mintea trebuie să fie adunată și luminată, după cum arată și imnul următor:

> *„Adună, Doamne, mintea mea cea risipită și curățește inima mea cea înțelenită, dându-mi pocăință ca lui Petru, suspinare ca vameșului și lacrimi ca desfrânatei, ca să strig Ție, cu glas mare: Dumnezeule, mântuiește-mă ca un milostiv și Iubitor de oameni"*[941].

[938] Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheze*, 14, Scrieri II, Ediţia a II-a, trad. diac. Ioan I. Ică jr. Editura Deisis, Sibiu, 2003, p. 179

[939] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Sfânta Treime sau la început a fost iubirea*, Ediţia a III-a, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2012, p. 64

[940] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 71, la Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, *Despre ostenelile vieţii călugăreşti*, , în *Filocalia* vol. 7, p. 53

[941] *Penticostar*, Marţi în Săptămâna a patra după Paşti, la Laude, Stihira de umilinţă, p. 155

După ce mintea se liniștește și se luminează, ea curățește simțurile și le liniștește. De asemenea, dacă mintea este luminată, se curățește și inima de patimi și astfel dobândește harul și luminarea cunoștinței. Omul devine lumină, dobândește claritatea minții și se umple de cunoștință. În acele momente are parte de o cunoaștere atât de mare încât nici trei oamenii n-ar fi în stare, să scrie această cunoaștere ce se revarsă în om și pe lângă această cunoaștere, omul dobândește multă pace și fericire[942]. Despre capacitatea minții de a ajunge la această cunoaștere, Părintele Stăniloae, arată că cel aflat pe treapta nevoințelor ascetice, la începutul urcușului duhovnicesc, nu va cunoaște rațiunile dumnezeiești din natură, până nu se va curăța de patimi, prin nevoințele trupești, iar cel ce nu s-a izbăvit de patimi, nu și-a curățit simțurile, nu va înțelege rațiunile dumnezeiești, deoarece omul toate le judecă, din prisma patimilor sale. Treptele superioare ale desăvârșirii, sunt inaccesibile omului cuprins de patimi și până nu se va curăți, omul nu va dobândi cunoașterea rațiunilor dumnezeiești din natură. Cel ce ajunge la desăvârșire și la unirea cu Dumnezeu, izvorul rațiunilor, este provocat să-L cugete și să răspundă cugetării și cuvintelor Lui, dezvoltându-se ca ființă drept-cugetătoare, în acord cu Dumnezeu[943]. Mai departe, pentru a ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu, mintea trebuie să se unească cu inima. Unirea minții cu inima, este condiția rugăciunii curate, adică a vorbirii omului cu Dumnezeu. Dar această unire, a minții cu inima, se realizează doar prin

[942] HIEROTHEOS, Mitropolit de Nafpaktos, *Sfântul Grigorie Palama Aghioritul*, trad. prof. Paul Bălan, Editura Bunavestire, Bacău, 2000, pp. 327-328

[943] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 213, la Sfântul Grigorie Sinaitul, *Capete după acrostih*, p. 139

pocăință, suspinare și lacrimi, prin curățirea de toată întinăciunea, după cum spune cuviosul Nichita Stithatul: „mintea curățită de tot noroiul se face sufletului, cer înstelat de înțelesuri strălucitoare și atotluminoase și Soarele dreptății luminează în ea, trimițând în lume, razele luminoase ale cunoștinței de Dumnezeu. Rațiunea minții curate, scoate din adâncul înțelepciunii rațiunile simple și neamestecate ale lucrurilor și descoperirile lămurite ale celor ascunse, înfățișându-le minții, pentru a cunoaște adâncul, înălțimea și lărgimea conștiinței lui Dumnezeu”[944]. Mintea, văzând lumina *Soarelui dreptății*, dobândește cunoștința tainelor lui Dumnezeu iar prin înțelegerea acestora, ajunge la deosebirea gândurilor. Prin această lucrare a minții, omul dobândește dreapta cugetare, spre slujirea lui Hristos iar inima lui se umple de veselie și de bucurie[945]. Lumina *Soarelui dreptății*, poate fi văzută, numai după dobândirea nepătimirii, după liniștirea simțurilor și a minții. Lumina dumnezeiască este văzută prin simțuri și prin minte, dar numai după ce li se dă puterea să o vadă[946]. Imnografii arată că prin întruparea lui Hristos și unirea Sa cu mintea omenească, omul a dobândit mintea lui Hristos:

> *„Cel ce este minte fără de patimă și fără de materie, Hristos Dumnezeu, S-a unit cu mintea omenească, cea de mijloc între firea dumnezeiască și între materia trupului, și S-a făcut una cu mine, întreg și fără schimbare,*

[944] Cuviosul NICHITA STITHATUL, *Cele 300 de capete despre făptuire*, 2, 67, p. 249

[945] Cuviosul NICHITA STITHATUL, *Cele 300 de capete despre făptuire*, p. 186

[946] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 426 la Sfântul Grigorie Palama, *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie,* în *Filocalia,* vol. 7, p. 271

ca mântuire să-mi dea în întregime mie, celui căzut, prin răstignirea Sa”[947].

Dacă omul nu ajunge să simtă unirea lui cu Hristos, rămâne mort sufletește. Unde e Viața deplină, acolo este și conștiința sau simțirea conștientă[948]. Despre aceasta, Părintele Stăniloae zice :„Mintea lui Hristos e gândirea Lui umană, îndreptată întreagă spre Dumnezeu, trăind în infinitatea lui Dumnezeu de viață dătătoare”[949]. Această „minte a lui Hristos este Duhul Sfânt în noi”[950]. Mintea, ca organ de sesizare a realităților subtile, are limitele ei, în privința cunoașterii acestor realități[951]. Despre această limitare a capacității de cunoaștere a mintii, Sfântul Maxim Mărturisitorul zice: „Cine privind frumusețea și măreția făpturilor lui Dumnezeu, nu-L va cunoaște îndată pe El, ca pricinuitor al facerii, ca început și cauză a lucrurilor și ca făcător? De aceea numai spre El va urca cu mintea, lăsând acestea jos. Căci nu poate străbate totul mintea care dorește să cuprindă nemijlocit pe Cel cunoscut prin lucruri”[952]. Despre simțirea lui Hristos, Părintele Dumitru Stăniloae mai zice:„O altă formă a paradoxului, înfățișarea nevăzută a lui Hristos. O simt printr-o intuiție spirituală, în identificarea ei

[947] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Români, Canoanele, Cântarea a 6-a, Canonul Crucii şi Învierii, 1, p. 400

[948] Dumitru STĂNILOAE, nota 620 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, ... p. 559

[949] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 431, la Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire*, în *Filocalia,* vol. 6, p. 230

[950] Vladimir LOSSKY, *Vederea lui Dumnezeu*, p. 87

[951] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 51, la Calist şi Ignatie Xantopol, *Cele 100 de capete*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia,* vol. 8, p. 43

[952] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, p. 256

unică: blândă, atentă la mine, milostivă, puternică, smerită, dar totodată plină de slavă și de autoritate care mă înfricoșează. Dar n-o văd în chip material”[953]. Și tot el spune:

> „Experiența lăuntrică a lui Dumnezeu, liniștea, blândețea, bucuria, dulceața iubirii de Dumnezeu, smerenia și toate stările sufletești ale omului duhovnicesc sunt mai mari decât faptele minunate ce se întâmplă cu el în afară”[954].

Mintea dacă nu este curățită și luminată, va ajunge să confunde pe Dumnezeu cu cele din lume sau cu lumea însăși[955].

4.1.1.2. Toma, a crezut și a cunoscut, pe Hristos cel Înviat sau cunoașterea prin credință

Imnografii ne încredințează despre cunoașterea dobândită prin simțuri, că sporește prin credință. Astfel un imn spune că „*Toma, a pipăit coasta și crezând, a cunoscut*”[956]. Așadar, Toma a pipăit, încredințându-se prin simțuri, că are în fața lui, pe Hristos cel Înviat și având această încredințare, L-a cunoscut pe Hristos, ca Dumnezeu și s-a închinat Lui. Fără credință, omul nu va înțelege niciodată, revelația dată de Dumnezeu, prin întruparea Fiului Său. Dumnezeu

[953] Dumitru STĂNILOAE, nota 417 la Sfântul Simeon Noul Teolog, *Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 478

[954] Dumitru STĂNILOAE, nota 260 la Sfântul Simeon Noul Teolog, *Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 420

[955] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 604, la Cuviosul Nichita Stithatul, *Vederea duhovnicească a raiului*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol 6, p. 330

[956] *Penticostar*, Duminica Antipasha, la Utrenie, Canon, Cântarea 6, 6, p. 67

este Cel ce dă harul credinței, precum zice psalmistul: „întru Lumina Ta vom vedea Lumină" (Ps. 35,9)[957]. Există o strânsă legătură între cunoaștere și credință: „Cel ce nu cunoaște adevărul, acela nu poate nici să creadă cu adevărat. Căci cunoștința premerge după fire credinței"[958]. Despre cunoașterea prin credință, Sfântul Isaac Sirul spune că: „Există o cunoaștere ce premerge credinței și o cunoaștere ce se naște din credință. Cunoașterea ce premerge credinței, este cunoașterea naturală, iar cunoașterea ce se naște din credință este o cunoașterea duhovnicească"[959]. Credința prin definiția ei, este *adeverirea lucrurilor nevăzute* (Evr. 11,1). Prin credință, acceptăm existența celor nevăzute și adevărul învățăturii lui Hristos. Cunoașterea naturală se dobândește prin cercetare continuă și prin învățătură sârguincioasă. Cunoașterea duhovnicească se dobândește prin buna viețuire și prin cugetarea credincioasă, iar cunoașterea desăvârșită se dobândește numai prin credință. Această cunoaștere nu mai este condiționată de cunoștința rațională nici de fapte și nici de simțuri[960]. Există o susținere reciprocă între credință și cunoaștere. Prin credință se ajunge la cunoaștere iar prin cunoaștere sporește credința. Despre întâietatea dintre credință și cunoaștere, Sfântul Vasile cel Mare, spune:„în științele omenești noi susținem credința ca fiind cea care precedă cunoașterea, pe când în domeniul teologiei creștine, chiar dacă ar spune cineva

[957] Pr. Conf. Dr. Ştefan BUCHIU, „Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca Revelaţie divină desăvârşită", în rev. *Ortodoxia*, nr.3, 2007, p. 19

[958] Dimitrios G. TSAMIS, *Patericul sinait*, Ediţia a II-a, trad. pr. prof. dr. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 2010, p. 120

[959] Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre nevoinţă*, XVIII, în *Filocalia* vol. 10, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, Bucureşti, 2006, p. 85

[960] Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre nevoinţă*, LXVI, p. 306

că cunoașterea trebuie să premeargă, noi nu-1 contrazicem, dar să fie vorba de o cunoaștere care corespunde puterii de înțelegere a omului"[961]. În imnele Penticostarului, pilda de cunoaștere prin credință, este tot Sfântul Apostol Toma. Atât Sfântul Evanghelist Ioan cât și imnografii, concentrează îndoiala Apostolilor, în atitudinea de necredință a lui Toma, care singur a îndrăznit, să pipăie coasta lui Hristos cel Înviat[962]. Toma devine astfel, un simbol al îndoielii, al necredinței. Dar această necredință a lui Toma, este cea care adeverește învierea cea mântuitoare pentru lume, a Cuvântului, Dumnezeu-Omul[963]. Despre el, imnele ne spun că a pipăit, a crezut și a cunoscut: „*Necredința Tomei s-a arătat-o roditoare de credință*"[964] și „*Toma Geamănul, care singur a îndrăznit, făcându-ne bine cu credința lui cea îndoielnică, risipește în toată lumea necunoștința cea întunecată cu îndoiala cea credincioasă*"[965].

Ne întrebăm de unde și de ce a venit această îndoială, la Sfinții Apostolii? Răspunsul l-am putea găsi la Părintele Antonie Bloom, care referindu-se la necredință și îndoială spune că uneori omul poate deveni necredincios pentru a se apăra de mustrarea propriei conștiințe. El ne dă pilda unui ateu, care căuta să se îndreptățească pe sine, în fața unui preot, care ascultându-l cu atenție, i-a zis: Nu este chiar atât de important, dacă tu nu crezi în Dumnezeu, El nu pățește nimic din aceasta dar să știi că Dumnezeu te iubește și crede

[961] Sfântul VASILE CEL MARE, *Epistole*, col PSB, vol. 12, trad. Pr. prof. dr. Constantin Corniţescu, Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988, p. 484

[962] *Penticostar*, Duminica Tomii, Canonul, Cântarea 7, 2, p. 69

[963] *Penticostar*, Duminica Antipasha, Vecernia mică, Tropar 2, p. 61

[964] *Penticostar*, Duminica Tomii, Canonul, Cântarea 5, 3, p. 67

[965] *Penticostar*, Duminica Tomii, Canonul, Cântarea 7, 2, p. 69

în tine. Amintește-ți, de ce ți-ai pierdut credința, când a fost de folos pentru tine, ca Dumnezeu să nu existe. Omul surprins de acest îndemn, a început să caute răspunsul. A încercat să pună îndoiala sa, pe seama studiilor universitare, apoi a căutat în memoria sa până și-a amintit de o întâmplare, petrecută atunci când el avea doar vreo șase ani. Locuia la oraș, era un băiețel simpatic, evlavios, mergea în fiecare duminică la biserică, stătea în mijlocul bisericii și se ruga lui Dumnezeu. De fiecare dată, primea de la mama lui câte o copeică, pe care trebuia să o lase, în șapca unui cerșetor orb, de la intrarea în biserică. Făcea acest lucru, având conștiința săvârșirii unei fapte bune și astfel se înfățișa înaintea lui Dumnezeu cu conștiința curată. Ieșind odată prin oraș cu mama sa, a văzut într-un magazin, un căluț de lemn, care costa șase copeici. A rugato pe mama-sa să i-1 cumpere, dar a fost refuzat. S-a întors acasă trist. În duminica următoare, mergând la biserică și trecând pe lângă cerșetorul orb, s-a gândit că dacă n-ar mai pune copeica în șapca orbului, după șase duminici ar putea să-și cumpere singur căluțul. Patru duminici n-a mai pus copeica iar în a cincea s-a gândit, că ar putea lua o copeică din șapca cerșetorului și așa va putea avea căluțul cu două săptămâni mai devreme. A luat copeica, dar intrând în biserică, a simțit că nu mai poate sta în mijlocul bisericii, înaintea lui Dumnezeu. Simțea că fapta lui e urâtă și căuta să se ascundă, precum oarecând Adam. Și așa a petrecut cu mustrările de conștiință, până într-o zi când fratele lui mai mare, întorcându-se de la universitate, a început să-i demonstreze că Dumnezeu nu există. Atunci copilul s-a simțit deodată ușurat, zicându-și: Dacă Dumnezeu nu există, am scăpat, nu mai are nici o importanță că am luat o copeică și nu am pus cinci. Acesta a fost începutul necre-

dinței sale. Absența lui Dumnezeu, o găsise drept o salvare de remușcările conștiinței sale[966]. Ne putem gândi, că Toma, ucenicul care atunci când au fost înștiințați despre moartea lui Lazăr, știind primejdia de moarte, care-l pândea pe Hristos din pricina iudeilor, dacă s-ar fi dus atunci în Betania, a zis: *să mergem să murim împreună cu El* (Ioan 11,16). Dar când Hristos a pătimit batjocură și cruce și moarte, Toma a fost printre cei ce l-au părăsit, ascunzându-se de frica iudeilor. De bună seamă, mustrarea conștiinței precum și rușinea de a privi în ochi pe Cel ce îl părăsise la grea încercare, a făcut ca lui să-i fie de folos, a se îndoi de învierea lui Hristos. Credința vorbește de realități, pe care nu le vedem dar le acceptăm, iar apoi după măsura credinței ele devin convingeri și certitudinii. Această credință devenită certitudine, a întărit pe apostoli și pe cei ce au urmat lor, pentru a propovădui Evanghelia lui Hristos, chiar cu prețul vieții lor[967].

Pentru creștin, calea cunoașterii lui Dumnezeu prin credință, este cea arătată de Hristos. Credința în Hristos cel Înviat, în cuvintele și în făgăduințele Lui și acceptarea tuturor celor descoperite de Omul-Iisus, Dumnezeu-Omul, prin întruparea Sa[968]. Dumnezeu a lăsat să fie cunoscut prin credință, tocmai pentru ca omul să aleagă prin liberul arbitru, dacă Îl urmează sau nu [969]. Dacă va

[966] Mitropolitul Antonie BLOOM, *Despre credinţă şi îndoială*, pp. 74-76

[967] Pr. prof. dr. Dumitru MEGHEŞAN, „Misiunea apologetică a Bisericii ca experiere şi implementare a adevărurilor revelate în creaţie" în vol. *Revelaţie, dogmă şi spiritualitate în perspectiva misiunii Bisericii*, Coord. Pr. prof. dr. Valer Bel şi Pr. asist. dr. Cristian Sonea, Editura Renaşterea, Cluj-Napoca, 2011, pp.105-141, p. 122

[968] Arhim. Vasilios PAPADAKIS, *De ce cred*?, p. 124

[969] Arhim. Vasilios PAPADAKIS, *De ce cred*?, p. 130

căuta omul să-L cunoască pe Dumnezeu, fără a se întări mai întâi în credință, doar în mod rațional, intelectual, atunci va ajunge doar la îndoială, ignoranță și necredință, dar cunoașterea lui Dumnezeu nu o va dobândi[970]. Credința poate fi directă, așa cum a fost pentru Apostoli, mironosițe și ceilalți care l-au întâlnit pe Hristos, dar poate fi și indirectă, pentru cei ce nu l-au văzut și nu l-au cunoscut pe Hristos, aceștia cred în El pe seama mărturiilor unor oamenii de încredere, care l-au cunoscut și l-au mărturisit[971]. Mântuitorul îi îndeamnă din prima zi, după învierea Sa, pe apostolii să propovăduiască Evanghelia Sa, la toată făptura (Mc. 16, 15). Sfântul Apostol Pavel zice: „credința este din auzire, iar auzirea prin cuvântul lui Hristos" (Rm. 10, 17).

> *„După învierea Ta, Doamne, adunați fiind Ucenicii Tăi și ușile fiind încuiate, ai venit între ei, pace dându-le lor. Și încredințându-se Toma, din vederea mâinilor și a coastei Tale, Domn și Dumnezeu Te-a mărturisit pe Tine, Care mântuiești pe cei ce nădăjduiesc în Tine, Iubitorule de oameni"*[972].

Chiar și numai mărturisirea lui Hristos, schimbă inima și viața omului. Pe Toma, Hristos l-a îndemnat zicându-i: „*nu fii neîncrezător, ci vestește cu credință învierea Mea cea din morți*"[973]. Toma, prin mărturisirea lui, „*inimile credincioșilor la cunoștință le-a adus*"[974].

---

970 Arhim. Vasilios PAPADAKIS, *De ce cred*?, p. 134-135

971 Christos YANARAS, *Abecedar al credinţei*, trad. Pr. dr. Constantin Coman, Editura Bizantină, Bucureşti, 1996, p. 22

972 *Penticostar*, Duminica Tomii, la Vecernia mare, la Doamne strigat-am, 5, p. 63

973 *Penticostar*, Duminica Antipasha, La Litie, 3, p. 64

După ce L-a cunoscut pe Dumnezeu, Toma a dobândit har și putere să-L propovăduiască pe Hristos cel Înviat și să schimbe necredința celorlalți în credință, risipind orice îndoială despre învierea lui Hristos, după cum spune imnul „*neîncrederea sufletului o a schimbat în dreaptă credință*"[975]. Toma a mărturisit pe Cel întrupat, ca pe însuși Fiul lui Dumnezeu „*l-a cunoscut ca pe Cel ce a pătimit cu trupul, L-a propovăduit ca pe Dumnezeul Cel înviat*"[976].

Cunoașterea duhovnicească presupune simțirea celor tainice, ea se dobândește prin buna viețuire și cugetarea credincioasă. Când omul simte dulceața harului, ea este însoțită și de cunoașterea duhovnicească. Simțirea celor tainice face să sporească și credința[977]. Sfântul Grigorie Palama, spune despre credință că „este cunoștința ce întrece tot raționamentul"[978]. Această cunoștință, se dă de regulă, prin diferite semne și lucrări tainice[979]. Toma a pipăit *s-a umplut de har*[980], a crezut și a cunoscut. Credința este dar al harului și se dobândește îndeosebi viață sfântă, prin rugăciune, prin pomenirea numelui lui Iisus Hristos. Ea trebuie să fie însoțită de rugăciune. Mântuitorul Hristos spune: „Fără de Mine nu puteți face nimic"(In. 14,9). Acesta este un îndemn spre rugăciune, spre a chema cu cre-

974 *Penticostar*, Duminica Antipasha, Vecernia mare, 5, p. 63

975 *Penticostar*, Duminica Antipasha, la Stihoavnă, Stihirile idiomele, gl. 4, 1 p. 64

976 *Penticostar*, Duminica Antipasha, la Stihoavnă, Stihirile idiomele, gl. 4,1, p. 64

977 Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre nevoinţă*, p. 86

978 Sf. Grigorie PALAMA, Trat. III, nota 191 în Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloaie, *Ascetica şi Mistica Bisericii Ortodoxe*, p. 134

979 Nicuşor SANDU, „Elemente pentru o antropologie duhovnicească în gândirea Sfântului Simeon Noul Teolog", în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul IV, Nr. 1, 2008, pp. 153-154

980 *Penticostar*, Duminica Antipasha, la Utrenie, Canon, Cântarea 4, 4, p. 67

dință pe Hristos în ajutor, la orice lucrare[981]. Rugăciunea aduce pe Hristos în sufletul omului. Cu cât rugăciunea este mai curată, cu atât prezența lui Hristos, este mai bine simțită în suflet și credința devine lucrătoare. Credința devine cu atât mai lucrătoare, cu cât omul are în el mai mult duhul rugăciunii[982]. Credința este capacitatea omului de a vedea pe Dumnezeu, în realitatea Sa intimă și de a primi și înțelege revelația. Prin credință, omul dobândește cunoașterea duhovnicească. Despre aceasta spunea Proorocul Isaia: «Dacă nu veți crede, nu veți înțelege» (Is. 7, 9). Credința este și aderiune integrală nu numai intelectuală, față de învățătura de credință a Bisericii; cu cât ea sporește, cu atât sporește comuniunea cu Hristos. Prin credință, Hristos vine în chip nevăzut în inimile noastre[983]. Credință este înțeleasă și fidelitatea față de o persoană. Creștinul are o relație vie, o legătură personală cu Hristos, după pilda relației pe care au avut-o patriarhii Vechiului Testament, cu Dumnezeu. Avraam a vorbit cu Dumnezeu, ca un prieten cu un alt prieten, Moise a vorbit cu Dumnezeu, față către față. Creștinul poate și trebuie să aibă o asemenea relație cu Hristos, în Biserică prin puterea Duhului Sfânt[984]. Despre aceasta ne încredințează și imnografii zicând:

[981] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Ascetica şi Mistica Bisericii Ortodoxe*, p.132

[982] Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia ortodoxă, p.* 139

[983] Mitropolitul Nicolae MLADIN, *Hristos – Viața noastră sau Asceza şi Mistica Paulină,* p. 177

[984] Anthony M. CONIARIS, *Taina Persoanei, calea către Dumnezeu*, p. 26

„Pe Tine, împărate al tuturor, văzându-Te acum nu cu ochii, ci cu dorul inimii încredințați fiind că ești Dumnezeu, cu cântări Te mărim”[985].

Fără credință nu este cu putință omului, să-L vadă și să-L cunoască pe Dumnezeu. Se poate observa aceasta și din faptul că ostașii care păzeau mormântul Domnului „*N-au simțit când a înviat... minunile se descoperă celor ce se închină cu credință tainei*”[986]. E greu de descris în cuvinte experiența credinței. Despre această greutate, de a reda în cuvinte întâlnirea cu Hristos, Sfântul Apostol Pavel, spune: „Cunosc un om în Hristos, care acum patrusprezece ani - fie în trup, nu știu; fie în afară de trup, nu știu, Dumnezeu știe - a fost răpit unul ca acesta până la al treilea cer. Și-l știu pe un astfel de om - fie în trup, fie în afară de trup, nu știu, Dumnezeu știe - că a fost răpit în rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască!” (2 Cor. 12, 2 - 4). Mântuitorul Hristos spune: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut” (In. 1, 18) și „Toate Mi-au fost date Mie de către Tatăl Meu și nimeni nu cunoaște pe Fiul decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaște nimeni, decât numai Fiul și cel căruia va voi Fiul să-i descopere(Mt. 11, 27). Cunoașterea lui Dumnezeu, se dobândește numai prin credința întărită de Revelația supranaturală, care s-a desăvârșit în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu[987]. În Hristos cel Înviat, cunoaștem, nu ființa lui Dumnezeu, ci slava sau energia Sa, care este aceeași cu

[985] *Penticostar*, Luni în Săptămâna a doua după Paşti, la Stihoavnă, 3, p. 74

[986] *Penticostar,* Joi în Săptămâna luminată, la Laude, Stihirile Învierii, 1, p. 48

[987] Pr. prof. Dr. Ioan TULCAN, *Contribuţia lui Ilarion V. Felea la dezvoltarea Teologiei Dogmatice Ortodoxe*, Editura Universităţii Aurel Vlaicu, Arad, 2010, p. 41

slava Fiului (In. 1, 10). Cunoașterea slavei lui Dumnezeu, stă întru puterea credinței dăruită de Dumnezeu, prin Iisus Hristos (I Cor., 1, 17). Întâlnirea cu Hristos, a celor din vremea întrupării Sale, precum și ascultarea cuvântului Evangheliei în zilele noastre, sunt dătătoare de credință. Credința îl conduce pe om la viață sfântă și dobândind aceasta, dobândește și cunoașterea lui Dumnezeu. Cei ce ascultă Cuvântul lui Dumnezeu și îl păzesc pe el, au parte de fericire și de cunoaștere(Lc. 11, 28). Această cunoaștere, nu este acea cunoaștere care îngâmfă (I Cor. 8, 1), ca rod al înțelepciunii lumii acesteia (I Cor. 1, 20), ci este cunoașterea dobândită, ca rod al înțelepciunii după Hristos. Ea se poate dobândi de orcare dintre credincioși, dobândind prin nevoințele sale Sfântul Duh, ca dar de la Dumnezeu[988]. Cunoașterea adevărată o dobândim „prin libera noastră participare la prezența Celui Care Se revelează pe Sine. Credința nu este doar o atitudine psihologică, o simplă încredere ci o relație ontologică între om și Dumnezeu, pentru care omul se pregătește și prin care i se conferă Botezul și Mirungerea, daruri ce restaurează și însuflețesc natura cea mai profundă a omului. Credința înțeleasă ca participare ontologică, în cadrul unei întâlniri între persoane este prima condiție a cunoașterii"[989]. Credința creștină se sprijină pe mărturia apostolilor care l-au văzut, L-au auzit, L-au pipăit și L-au cunoscut pe Hristos. Prin simțirea prezenței personale a lui Dumnezeu, omul are parte de o cunoaștere superioară celei dobândite prin simțuri sau prin rațiune, el ajunge să înțeleagă, că după ființă, Dumnezeu e mai presus de orice vedere sau cu-

[988] Christos VOULGARIS, *Studii de Teologie Biblică*, trad. pr. prof. Ion Buga, Editura Sfântul Gheorghe-Vechi, Bucureşti, 2000, p. 299

[989] Vladimir LOSSKY, *Introducere în Teologia ortodoxă*, p.16

noaștere. Mântuitorul Hristos este veșnic prezent în Biserică „iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului"(Mt. 28,20).

> *„...noi, cei dintre neamuri, ne-am învrednicit de lumina cea dumnezeiască, întărindu-ne prin cuvintele Ucenicilor, care au vestit slava lui Dumnezeu, Binefăcătorul tuturor; cu aceia plecând inimile și genunchii, cu credință să ne închinăm Mântuitorului sufletelor noastre, întărindu-ne prin Duhul Sfânt.*[990]

Credința vine în sufletul omului de la Hristos, prin Biserica plină de Duhul comuniunii, sporind din credința comunității eclesiale, în care Hristos, este lucrător prin Duhul Lui. Prin Taina Sfântului Botez, omul se unește cu Hristos, iar în atmosfera de credință a Bisericii este însuflețit de puterea dumnezeiască, fără de care nu ar putea să rămână statornic în credință și să sporească în lucrarea virtuților, până la dobândirea iubirii lucrătoare[991]. În conștiința Bisericii aflăm despre prezența lui Hristos în Jertfa euharistică, în celelalte Sfinte Taine, în toate slujbele bisericești, în citirile din Sfânta Scriptură, în rugăciunile și citirile din cărțile de învățătură ortodoxă, în convorbirile credincioșilor despre Dumnezeu purtate cu credință și în faptele bune și curate săvârșite în numele lui Hristos. În felul acesta El este prezent în viața noastră[992]. Exemplul Sfântului Apostol Pavel, care la început a prigonit Biserica lui Hristos, printr-o arătare nemijlocită a lui Hristos pe drumul Damascului, viața lui Saul s-a schimbat și a devenit din prigonitor, propovăduitor al cre-

[990] *Penticostar,* Luni în Săptămâna după Rusalii, la Stihoavnă, 1, p. 343

[991] Dumitru STĂNILOAE, *Ascetica şi Mistica Bisericii Ortodoxe*, p. 59

[992] Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia ortodoxă*, p. 134

dinței în Hristos. Despre dinamica schimbarii vieții, prin apropierea de Hristos, Sfântul Maxim Mărturisitorul, spune:

> „Cel ce crede se teme, cel ce se teme se smerește, cel ce se smerește se îmblânzește, dobândind deprinderea de a-și liniști mișcările cele potrivnice firii ale iuțimii și poftei, cel blând păzește poruncile; iar cel ce păzește poruncile se curățește; cel ce se curățește se luminează; iar cel ce s-a luminat se învrednicește să se sălășluiască în cămara tainelor cu Mirele-Cuvântul”[993].

Hristos-Lumina lumii, este izvor lumină. Lumina Lui este putere de viață și se dăruiește neîncetat, precum izvorul dăruiește apa. Hristos, izvorul lumini și al vieți, prin întruparea Lui, a intrat în legătură cu oamenii, a devnit unul dintre ei. Întâlnirea cu Hristos, simpla Lui vedere, este izvor de viață și arvună a învierii[994]. Această putere a dat-o Hristos și sfinților Săi. Întâlnim în Everghetinos o asemenea transmitere a harului: Trei frați mergeau în fiecare an la fericitul Antonie. Doi dintre ei îl întrebau despre diferite gânduri și despre mântuirea sufletului, iar al treilea tăcea. Văzând aceasta Avva Antonie a zis: „Atâta vreme e de când vii aici și nu mă întrebi nimic?” Acela i-a răspuns: „de ajuns îmi este să te văd, Avva”[995].

> *Cuvântători duhovnicești, organe ale Duhului, făcându-se prin credință ucenicii Mântuitorului, s-au risipit*

[993] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, p. 122

[994] Dumitru STĂNILOAE, nota 859 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*..., p. 655

[995] *Everghetinos* vol. 1, Sfânta Mare Mănăstire Vatoped, Ediția a 2-a, 2011, p. 253

până la marginile pământului, semănând, cu dreaptă credință, cinstita propovăduire; din care au răsărit, prin dumnezeiască lucrare și prin har, oștile Mucenicilor, care au purtat chipul Cinstitelor Patimi, prin multele feluri de zdrobiri, de loviri și de arderi cu foc, și se roagă cu îndrăzneală pentru sufletele noastre[996].

Un alt exemplu de cunoaștere prin credință și de mărturisire a lui Hristos, ne oferă imnele Penticostarului prin pilda femeii samarinence:

„Precum ai deschis credincioasei samarinence izvorul Dumnezeirii Tale, Doamne, și ai revărsat asupra ei cunoașterea de Dumnezeu, adăpând-o cu băutură dumnezeiască, trimite-ne și acum tuturor iertare de greșeli, Preabunule”[997]

Această femeie, pe care împrejurările concrete ale vieții, au adus-o față în față, cu Hristos, poate și datorită preocupărilor ei în cunoașterea și împlinirea Legii, pe care le înțelegem din întrebările pe care le adresează lui Hristos, din care se reflectă preocuparea ei pentru cunoașterea Scripturii și pentru rugăciune. Poate și încercările vieții, cu repetatele ei despărțirii, de cei *cinci bărbați ai ei*[998], au îndrumat-o către rugăciune și cunoașterea Scripturii. Ea era

[996] *Penticostar*, Duminica tuturor Sfinţilor, la Vecernia mare, Stihirile tuturor Sfinţilor, 1, p. 364

[997] *Penticostar*, Joi în Săptămâna a cincea după Paşti, la Utrenie, După a doua Catismă, Sedealna samarinencei, p. 210

[998] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Stihirile înjumătăţirii , pp. 184-185

preocupată să știe locul unde este mai degrabă ascultată rugăciunea și când va veni Mesia, cel care le va spune lor toate. Rugăciune și cunoaștere, aceasta erau preocupările acestei femeii. Hristos văzând aceasta, s-a revelat ei ca fiind Mesia, tocmai datorită cunoașterii ei și mai mult decât atât, a *revărsat asupra ei cunoașterea lui Dumnezeu*[999]. După ce credincioasa samarineancă, s-a încredințat că acel străin, de la fântâna lui Iacob, este Hristos, este Mesia cel pe care îl aștepta, s-a dus și L-a propovăduit și celor din cetate, încredințându-i și pe aceștia de dumnezeirea și mesianitatea Lui.

> *„Veniți acum, o, iubitorilor de prăznuire, să lăudăm pe Părintele îndurărilor …cu smerenie să-L rugăm ca … să reverse asupra noastră din darurile Sale cele bogate, întărindu-ne în dreapta credință, spre rodirea faptelor bune, întru slava Preasfântului Său nume”*[1000].

Imnografii, dar și Sfinții Evangheliști, consideră credința, imbold spre bunătate, spre virtute, spre schimbarea vieții, un început al vieții duhovnicești. Mărturisirea verbală a credinței, fără fapte, nu este de ajuns, ea nu va schimba viața, nu va aduce cunoașterea. Credința presupune pe lângă mărturisire, nevoință, împlinirea poruncilor, părăsirea patimilor și lucrarea virtuților. Numai așa credința devine lucrătoare și ne apropie de Dumnezeu iar în această lucrare, rațiunea și taina, se presupun reciproc. Cunoașterea lui Dumnezeu, presupune transfigurarea persoanei, prin participarea

[999] *Penticostar*, Joi în Săptămâna a cincea după Paşti, la Utrenie, După a doua Catismă, Sedealna samarinencei, p. 210

[1000] *Penticostar*, Duminica a doua după Rusalii, la Vecernia mică, Slava..., p. 386

acesteia la viața dumnezeiască[1001]. Pentru a ajunge la această transfigurare, este nevoie de împreuna lucrare a omului și a lui Dumnezeu. Omul trebuie să-și închine lui Dumnezeu, toată viața lui, iar Dumnezeu revarsă harul peste sufletul său, după cum învață imnul următor:

> *„Sufletul meu cel înțelenit în fărădelegile greșealelor, adapă-l cu șuvoaiele sângiurilor Tale, și arată-1 roditor de fapte bune. Că Tu ai zis tuturor să vină la Tine, Cuvinte al lui Dumnezeu Preasfinte, și să scoată apa cea vie, a nestricăciunii, care spală păcatele celor ce laudă slăvită și dumnezeiasca Ta înviere, dând, Bunule, celor ce Te cunosc pe Tine Dumnezeu, puterea Duhului, Care cu adevărat S-a pogorât de sus peste ucenicii Tăi; că Tu ești Izvorul vieții noastre"*[1002].

Prin *puterea Duhului*, credința devine lucrătoare, schimbă inima și face ca omul să urce din virtute în virtute, îl arată *roditor de fapte bune* [1003], în vreme ce cunoașterea filosofică, bazată pe silogisme și sofisme, nu are puterea de a convinge pe nimeni să-și schimbe viața[1004]. Pentru creștini, credința înseamnă un imbold spre trăirea duhovnicească, spre împroprierea virtuților, spre experiența sensibilă a harului. Această experiență presupune conti-

[1001] Cristinel IOJA, *Raţiune şi mistică*, p. 223

[1002] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Utrenie, Canoanele, Icos, p. 190

[1003] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Utrenie, Canoanele, Icos, p. 190

[1004] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Viaţa Cuviosului nostru Antonie*, în *„Scrieri* II, col. PSB, vol 16, trad, pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 236

nuitate, presupune un mod de viață. Într-un cuvânt, calea credinței este calea neîntreruptă către Dumnezeu[1005]. Un imn al Penticostarului ne înfățișează darurile de care s-au bucurat sfinții prin credință:

> *„Mare este slava pe care ați câștigat-o prin credință, sfinților! Că nu numai pătimind ați biruit pe vrăjmașul, ci și după moarte duhurile alungați, pe bolnavi tămăduiți, ca niște doctori ai sufletelor și ai trupurilor. Rugați-vă Domnului să se miluiască sufletele noastre"*[1006].

Pe măsura credinței omul se învrednicește de diferite haruri și harisme, biruind pe vrăjmașul și tămăduind bolile și neputințele semenilor. Dar cel mai mare dar pentru sufletul omului este comuniunea cu Dumnezeu și puterea contemplației, prin care omul dobândește cunoașterea duhovnicească[1007]. Credința se cere a fi ispitită, încercată, fără această cercetare, nimeni nu se va mântui spuneau Părinții Patericului. Imnografii înfățișează aceasta, folosindu-se de imaginea scripturistică a pedepsei de a arde în foc, pe cei ce nu cred în Dumnezeu și nu se supun Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos (cf. 2 Tes. 1, 8), precum și faptul că „Lucrul fiecăruia se va face cunoscut; îl va vădi ziua (Domnului). Pentru că

1005 Preot Prof. dr. Ion BRIA, *Dicţionar de Teologie Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994, p. 33

1006 *Penticostar,* Joi în săptămâna a treia după Paşti, la Stihoavnă, stihira Mucenicilor, p. 124

1007 Dumitru STĂNILOAE, nota 1914, în Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 1015

în foc se descoperă, și focul însuși va lămuri ce fel este lucrul fiecăruia" (1 Cor. 3, 13). Ei urmăresc să scoată în evidență, pe de o parte puterea și sfințenia lui Hristos, pe de alta să arate necurăția și neputințele omului, reprezentat aici de Toma, ucenicul necredincios:

> *„Cine a ferit mâna ucenicului nearsă, atunci când s-a apropiat de coasta cea de foc a Domnului? Cine i-a dat ei îndrăzneală, de a putut pipăi osul cel de văpaie? Numai coasta care a fost pipăită. Că dacă aceasta n-ar fi dat putere dreptei celei de lut, cum ar fi putut pipăi semnele patimilor care au făcut să se cutremure cele de sus și cele de jos? Lui Toma s-a dat darul acesta de a o pipăi pe ea și de a grăi lui Hristos: Domnul meu ești și Dumnezeul meu".*[1008]

După cum se afirmă în acest imn, coasta lui Hristos, pipăită de Toma era de foc și doar iubirea de oameni a lui Hristos, a scăpat nevătămată mâna lui Toma. Dar mai spune imnul, că tot de la Hristos a avut Toma, puterea de a pipăi osul cel de văpaie. Acest foc, această văpaie, este căldura iubirii dumnezeiești, care se dă prin trupul înviat al lui Hristos. Aceasta poate fi văzută, ca o lucrare a Duhului, care e în același timp o sfințire a omului; prin pipăire Toma *s-a umplut de har*[1009]. Harul penetrează și preschimbă modalitatea existenței omului, de aceea putem spune că prin credință dobândim har și cunoaștere[1010]. Despre acest foc, ce izvorăște din Trupul lui Hristos, spu-

[1008] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Utrenie, Icos, p. 67

[1009] *Penticostar*, Duminica Antipasha, la Utrenie, Canon, Cântarea 4, 4, p. 67

[1010] Preot prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 106

nem prin rugăciunile de dinainte de Împărtășanie, că pe de o parte este sfințitor și luminător, dar pe de altă parte este nimicitor: „să-mi fie mie cărbunele Preasfântului Tău Trup și al Scumpului Tău Sânge, spre sfințire și spre luminare, spre omorârea patimilor, spre plinirea poruncilor spre adăugirea dumnezeiescului Tău har și spre dobândirea împărăției Tale”[1011]. Suntem conștienți de puterea ce se comunică din Trupul lui Hristos, ne rugăm să nu ne ardă pe noi, dar în același timp ne rugăm să ardă patimile noastre. Focul pedepsitor, a nimicit cetățile Sodoma și Gomora, dar tot ca un foc sunt văzute și suferințele purificatoare, prin care se întărește credința. Focul iubirii lui Hristos, arde pe cei ce-l primesc fără pocăință, fără iubire dar focul arde și păcatele, eliberând omul din robia lor și îndreptându-l spre iubire și lumină[1012] . Astfel focul are proprietatea și de a arde și a nimici, dar și de a încălzi și ilumina. Tot foc este numit și Duhul Sfânt, care la Cincizecime s-a coborât în chip de limbi ca de foc și au șezut pe fiecare dintre apostoli (FA. 2,3)[1013].

> *„Văzut-am Lumina cea adevărată, primit-am Duhul cel ceresc, aflat-am credința cea adevărată, nedespărțitei Sfintei Treimi închinându-ne; că Aceasta ne-a mântuit pe noi”*[1014].

[1011] *Liturghier,* Rugăciunile înainte de dumnezeiasca împărtăşire, Rugăciunea a doua, a Sfântului Ioan Gură de Aur, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti 1995, p. 306

[1012] Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, *Iisus Hristos, lumina lumii şi îndumnezeitorul omului*, Editura Basilica, Bucureşti, 2014, p. 118

[1013] Preot Dr. Ioan MIRCEA, *Dicţionar al Noului Testamen*t, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti 1995, p. 184

[1014] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, la Vecernia mică, la Stihoavnă, 1, p. 319

Prin aflarea credinței celei adevărate, ne întărim în experiența duhovnicească și dobândim cunoașterea duhovnicească. Vedem că Sfinții Apostoli, cu toate că au petrecut alături de Hristos, vreme de trei ani, mai aveau încă îndoieli. Credința lor nu era o credință fermă. Hristos S-a revelat, treptat, tocmai pentru ca ei să crească spiritual, le-a oferit și dovada Învierii, pentru a spori credința lor. Chiar după învierea lui Hristos, îndoielile lor au continuat, a fost nevoie de argumente din partea lui Hristos cel Înviat pentru a le înlătura îndoiala și abia după pogorârea Duhului Sfânt, îndoielile lor s-au risipit și au mărturisit cu credință pe Hristos[1015].

În concluzie putem spune despre credință, că este doar un mijloc de cunoaștere, nu este scopul cunoașterii. Atunci când, lucrurile nevăzute, se vor vedea, atunci când vor deveni realitate, atunci nu va mai fi nevoie de *încredințarea celor nădăjduite*. Doar iubirea va rămâne veșnică (cf. I Cor. 13, 8-13)[1016].

4.1.1.3. Scriptură și cunoaștere

Deși imnografii Penticostarului, nu au aprofundat călătoria lui Hristos cel Înviat, împreună cu cei doi ucenici în drumul lor spre Emaus, ei amintesc că:

> *„Cel ce pe toate spre folosul zidirii le orânduiești, și proorociile cele despre Tine le-ai tâlcuit și când ai binecuvântat pâinea, ai fost recunoscut de dânșii, ale*

[1015] Marc-Antoine COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAIE, *Mică dogmatică vorbită,* p.113-114

[1016] Ioannis ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Prelegeri de dogmatică creştină*, p. 96-98

căror inimi și mai-nainte de aceasta erau aprinse spre a Te cunoaște[1017].

Pe acest drum al Emausului, Sfântul Evanghelist Luca, spune despre Hristos cel Înviat că: „începând de la Moise și de la toți prorocii, le-a tâlcuit lor, din toate Scripturile cele despre El" (Lc. 24, 27). Cunoașterea lui Dumnezeu, din Scripturi, presupune pe de o parte, cunoașterea intelectuală a învățăturilor Sfintelor Scripturi, pe de altă parte, este nevoie de împlinirea lor, după îndemnul Mântuitorului Hristos: „Fericiți sunt cei ce ascultă cuvântul lui Dumnezeu și-l păzesc" (Lc. 11, 28). Prin lectura și meditarea cuvântului dumnezeiesc, cuprins în Scripturi, omul poate să ajungă la o anumită cunoaștere despre Dumnezeu dar prin păzirea cuvântului lui Dumnezeu, omul ajunge la simțirea Lui, descrisă ca dulceață, minune, taină sau lumină[1018].

„Dumnezeu, S-a arătat în Muntele Sinai și lui Moise, văzătorul de Dumnezeu, i-a dat Legea"[1019]

Legea revelată de Dumnezeu, lui Moise, pe Muntele Sinai, scrisă în Sfânta Scriptură, s-a desăvârșit atunci când Dumnezeu a intrat în istorie, când Cuvântul lui Dumnezeu, S-a făcut om[1020]. Despre aceasta un imn spune: *„Iisuse, Cel ce ai scris lui Moise, slugii Tale, tablele Legii, în Sinai"*[1021]. Conținutul Sfintei Scripturi vine de

[1017] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Stihira Evangheliei, p. 149

[1018] Valentin VESA, *Cunoașterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul*, p. 172

[1019] *Penticostar*, Înălţarea Domnului, canonul, Cântarea 1, 3, p. 256

[1020] Pr. Georges FLOROVSKY, *Biblie, Biserică, Tradiţie*, trad. Radu Teodorescu, Editura Reîntregirea, 2006, p. 52

[1021] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Canoane, Cântarea 9, Canonul Mironosiţelor 2, p. 111

la Dumnezeu, de aceea îl întâlnim adeseori chiar sub numele de, Cuvântul lui Dumnezeu. Această înțelegere îi dă mai multă credibilitate conținutului Scripturii[1022]. Imnografii scot în evidență faptul, că scrierea Sfintelor Scripturi, s-a făcut de către Mântuitorul Hristos și că prin aceste scrieri, Dumnezeu se face cunoscut și își face cunoscute poruncile Sale. Aceste scrieri, deschid perspectiva recunoașterii lui Dumnezeu, atunci când El își face simțită prezența în lume și tot aceste scrieri, ajută la înțelegerea experiențelor misticilor, descrise în lucrările lor[1023].

> *„Cărțile dumnezeieștilor Scripturi și propovăduirile înțelepților grăitori de cele dumnezeiești, împlinire au luat cu adevărat”[1024].*

În Sfânta Scriptură, întâlnim pe Dumnezeu venind în creație, descoperindu-Se omului[1025]. Ea este „insuflată de Dumnezeu și de folos spre învățătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înțelepțirea cea întru dreptate”(2 Tim. 3,16). Mântuitorul Hristos, a spus: „Cercetați Scripturile, că socotiți că în ele aveți viață veșnică. Și acelea sunt care mărturisesc despre Mine”(In. 5,39). În Sfânta Scriptură găsim Legea care a fost dată poporului ales, pentru a-i arăta calea către Dumnezeu.

[1022] Pr. Georges FLOROVSKY, *Biblie, Biserică, Tradiţie*, p. 47

[1023] Edith STEIN, *Căile cunoaşterii lui Dumnezeu, Teologia lui Dionisie Areopagitul*, trad. Dan Pătraşcu, Snagov, Editura Carmelitană, 2013, p.91

[1024] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a şasea după Paşti, Canonul, Cântarea 1, 1, p. 245

[1025] Pr. Georges FLOROVSKY, *Biblie, Biserică Tradiţie*, p. 51

„Luați aminte la Legea Mea, poporul Meu; plecați urechea voastră spre graiurile gurii Mele”[1026].

Sfântul Maxim Mărturisitorul arată că înțelegerea Scripturii, presupune trei etape: pentru început omul își poate cârmui viața după cuvintele Sfintei Scripturi, apoi prin trăire ajunge și la cunoștința conținutului duhovnicesc al Scripturi și apoi poate înțelege mesajul profeților Scripturii. Acestea corespund celor trei trepte ale urcușului spre desăvârșire. Scripturile sunt un dar duhovnicesc și făgăduința unui dar viitor. Făgăduințele Vechiului Testament, se împlinesc în întruparea lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Făgăduințele Noului Testament se împlinesc în cea de a doua venire a lui Hristos. Scriptura îndrumă pe om, în urcușul său la cunoașterea în Duh a rațiunilor lumii și la unirea cu Dumnezeu[1027]. Părintele Stăniloae spune despre Sfânta Scriptură și lumea în care trăim că pot fi considerate, două cărți prin care ajungem, la cunoașterea lui Dumnezeu[1028]. Sfântul Maxim Mărturisitorul, spune că „întreaga Sfântă Scriptură, zicem că se împarte în trup și în duh, asemenea omului duhovnicesc. Cel ce zice, așadar, despre cuvântul Scripturii că este trup, iar înțelesul ei, duh sau suflet, nu păcătuiește față de adevăr. Dar înțelept este cu adevărat cel ce lasă la o parte ceea ce e stricăcios și se alipește întreg de ceea ce e nestricăcios”[1029].

[1026] *Penticostar*, Luni în Săptămâna a treia după Paşti, Tricântare, Cântarea 2, Irmos, p. 421

[1027] Dumitru STĂNILOAE nota 277 în Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, p. 323-324

[1028] Dumitru STĂNILOAE nota 136 , în Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, p. 192

[1029] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL*, Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, p. 149

Cunoașterea lui Dumnezeu din Scripturi, se încadrează în ceea ce numim cunoaștere intelectuală, catafatică sau rațională, care ne dă certitudinea existenței, prezenței și lucrării lui Dumnezeu în lume și în sufletul omului. Această cunoaștere, este doar un început al cunoașterii tainice, care se dobândește prin experiența descrisă de Sfânta Scriptură, prin care omul ajunge la ceea ce imnele numesc, *viață sfântă*[1030] și la cunoașterea lui Dumnezeu prin experiență, acea cunoaștere ce se cheamă suprarațională sau apofatică. Despre cunoașterea din Scripturi, Sfântul Maxim Mărturisitorul spune:

> „Scriptura știe de o îndoită cunoștință a celor dumnezeiești. Una e relativă și constă numai în raționament și în înțelesuri, neavând simțirea experiată prin trăire a Celui cunoscut. Prin ea ne călăuzim în viața aceasta. Cealaltă e în sens propriu adevărată și constă numai în experiența trăită, fiind în afară de raționament și de înțelesuri și procurând toată simțirea Celui cunoscut prin participarea la El după har. Prin aceasta vom primi în viața viitoare îndumnezeirea mai presus de fire, ce se va lucra fără încetare. Cunoștința relativă, cuprinsă în raționament și înțelesuri, mișcă dorința spre cunoștința trăită prin participare. Iar cea trăită, care procură simțirea, Celui cunoscut prin participare

[1030] *Penticostar,* Duminica Tuturor Sfinţilor, la Canoane, Cântarea 5, Canonul Tuturor Sfinţilor, 1, p. 376

și prin experiență, înlătură cunoștința cuprinsă în raționament și înțelesuri”[1031],

Scriptura, ca purtătoare a Revelației supranaturale, ne asigură o cunoaștere rațională despre Dumnezeu și în același timp este și îndrumar în experiența duhovnicească prin care ajungem la cunoașterea tainică a lui Dumnezeu. Împlinirea poruncilor, amintite de Sfânta Scriptură, luminează calea omului, îl îndrumă spre îndumnezeire și viața veșnică. Poruncile presupun o relație a omului cu Dumnezeu cel personal și arată grija lui Dumnezeu pentru om, de aceea Dumnezeu a dat Legea și a îndemnat a se lua aminte la Legea Lui[1032]. După învățătura Sfintei Scripturi, cunoașterea lui Dumnezeu are un conținut antinomic, îl cunoaștem pe Dumnezeu, necunoscându-L și nu îl cunoaștem, cunoscându-L. Așa de pildă, se spune „Dumnezeu și-a pus întunericul acoperământ” (Ps. 17, 13), despre rostul acestui acoperământ, Dumnezeu îi spune lui Moise, că nu poate să vadă fața Lui, căci „nu poate vedea omul fața Mea și să trăiască” (Ps. 17, 13). Sfântul Apostol Pavel, spune: „Cel ce singur are nemurire și locuiește întru lumină neapropiată; pe care nu L-a văzut nimeni dintre oameni, nici nu poate să-L vadă; a căruia este cinstea și puterea veșnică” (I Tim. 6, 16). Îndrumați de Sfânta Scriptură, imnografii au acordat lui Dumnezeu, mai multe numiri după însușirile pe care și Scriptura le amintește și omul le contemplă. Astfel Dumnezeu este *Bun*[1033] , *Atotputernic*[1034] , *Atotțiitor*[1035],

[1031] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, p.375

[1032] Dumitru STĂNILOAE, nota 546 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 531

[1033] *Penticostar,* Canonul Sâmbetei celei mari, Cântarea 4, Irmos, p. 9

[1034] *Penticostar,* Canonul Sâmbetei celei mari, Cântarea 4, Irmos, p. 9

Preaînțelept[1036], *Veșnic*[1037]*Cel ce pe toate spre folosul zidirii le orânduiește*[1038]. Ei atribuie lui Dumnezeu, însușirile perfecțiunii omenești, dar oricât de absolute ar fi aceste numiri, Dumnezeu, este mult mai mult decât acestea și omul trebuie să conștientizeze diferența absolută dintre creat și necreat și faptul că nu va ajunge niciodată să cunoască pe Dumnezeu, în Ființa Lui[1039]. Cu toate acestea, Dumnezeu nu rămâne cu totul necunoscut ci se revelează, se face cunoscut oamenilor. Moise vorbește cu Dumnezeu *față către față* și apoi prin Hristos, Dumnezeu se întrupează, desăvârșind revelația[1040].

> *„În Lege, în umbră și în Scriptură, închipuire vedem noi, credincioșii. Toată partea bărbătească, ce deschide pântecele, sfânt lui Dumnezeu este. Deci, pe Cuvântul, Cel mai înainte născut, Fiul Tatălui, Celui fără de început, Cel întâi-născut din Maică fără ispită bărbătească, îl slăvim"*[1041].

1035 *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea a 8-a, 3, p. 21

1036 *Penticostar,* Duminica Slăbănogului, Stihira Evangheliei a cincea (a Învierii), p. 149

1037 *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, Canoanele, Cântarea 1, Canonul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, 1, p. 371

1038 *Penticostar,* Duminica Slăbănogului, Stihira Evangheliei a cincea (a Învierii), p. 149

1039 Pr. prof. dr. Gheorghe PETRARU, „Cunoaşterea lui Dumnezeu după Sfântul Simeon Noul Teolog", în vol. *Teologia Mistică Poetică*, Coord. Ioachim Băcăuanul, Editura Basilica a Patriarhiei Române, Bucureşti, 2012, p.133

1040 Cristinel IOJA, *Raţiune şi Mistică ...*, p. 77

1041 *Penticostar*, Joi în săptămâna a patra după Paşti,Tricântare, Cântarea 9, Irmos, p. 434

Vechiul Testament descrie relația lui Dumnezeu cu lumea și îndeosebi cu poporul lui Israel, în mijlocul căruia S-a întrupat, Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Noul Testament, mărturisește despre nașterea, minunile, Jertfa pe Cruce, Învierea și Înălțarea la cer a Mântuitorului Hristos, despre Pogorârea Duhului Sfânt și lucrarea Lui în lume[1042]. Despre harul Noului Testament, se spune că era ascuns în litera Vechiului Testament. De aceea se zice că Legea este duhovnicească (Rm. 7, 14). Prin urmare Legea, după literă se învechește, dar nu și după duh (Evr. 8, 13). Harul nu se învechește[1043]. După Scripturi, trebuie să găsim personal, pe Hristos cel înviat, deoarece „cei ce se țin numai de litera Sfintei Scripturi și coboară demnitatea sufletului robind-o slujirii trupești a Legii își fac loruși, în chip vrednic de ocară"[1044]. Chiar și prin simpla lectură a Scripturii, omul realizează o anume legătură cu Dumnezeu, iar sufletul se luminează de har. Cel credincios, prin citirea Scripturii, își va însuși prin credință, adevărurile revelate, chiar dacă nu va înțelege pe deplin conținutul acestora. Adevărul Scripturilor îl va înțelege pe măsura dobândirii sfințeniei, a dobândirii harului. Atunci va dobândi un înțeles nou al Scripturii[1045]. Femeia Samarineancă, cunoscând Scriptura L-a recunoscut pe Hristos, ca fiind Mesia, despre Care S-

[1042] Andrew LOUTH, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, p. 34

[1043] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, p. 149

[1044] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, II, 42 , p. 167

[1045] Edith STEIN, *Căile cunoaşterii lui Dumnezeu, Teologia lui Dionisie Areopagitul*, pp. 88-89

a scris în Lege, demult, că va să vină proroc mare, *Dumnezeu și Om*[1046].

> *„Zis-a samarineanca celor din cetate: Iată, S-a arătat pe pământ Mesia, Hristos, despre Care S-a scris în Lege, demult, că va să vină prooroc mare, Dumnezeu și Om; Acesta și pe cele făcute de mine le-a vădit și pe cele ascunse întru adâncul inimii mele, pe toate mi le-a spus, precum le-am făcut. Pentru aceasta, alergând toată cetatea, și încredințându-se că spusele ei sunt întru totul adevărate, s-a și minunat de aceasta și, văzându-L, a crezut"*[1047].

Prin întruparea Mântuitorului Hristos, ne spune un imn *„Cărțile dumnezeieștilor Scripturi și propovăduirile înțelepților grăitori de cele dumnezeiești, împlinire au luat cu adevărat"*[1048]. Profețiile au fost împlinite și Legea a fost înlocuită de har. Iisus Hristos este împlinirea Revelației[1049]. Cuvântul Scripturii, este cel mai bun îndrumător, pentru diferitele împrejurări ale vieții. Mărturia din Scripturi a dat Femeilor Mironosițe, încredințarea că Hristos a înviat, atunci când se aflau înaintea mormântului gol:

[1046] *Penticostar*, Joi, Săptămâna a cincea după Paşti, la Doamne strigat-am, Stihirile samarinencei, 2, p. 208

[1047] *Penticostar*, Joi, Săptămâna a cincea după Paşti, la Doamne strigat-am, Stihirile samarinencei, 2, p. 208

[1048] *Penticostar,* Miercuri, Săptămâna a şasea după Paşti, Canonul, Cântarea 1, 1, p. 245

[1049] Pr. Georges FLOROVSKY, *Biblie, Biserică Tradiţie*, p. 56

„Iată întuneric și de dimineață; și ce stai la mormânt, Marie, mult întuneric având în minte? Pentru ce întrebi: Unde a fost pus Iisus? Ci vezi pe Ucenicii care aleargă împreună, cum prin giulgiuri și prin mahramă s-au încredințat de înviere și și-au adus aminte de Scriptura ce grăiește despre aceasta. Cu care și prin care și noi crezând, Te lăudăm pe Tine, Dătătorule de viață, Hristoase"[1050].

Ele s-au încredințat de Înviere, după ce și-au adus aminte de cele ce grăiește Scriptura, despre învierea lui Hristos. Cunoașterea din Scripturi, le-a dat femeilor mironosițe, bucuria întâlnirii cu Hristos cel înviat. Tot cuvintele Scripturi au aprins inimile celor doi ucenici, Luca și Cleopa în drumul spre Emaus, spre a-L cunoaște pe Hristos cel Înviat, când le tâlcuia despre prorociile cele despre El[1051]. Sfântul Vasile cel Mare face distincția între cunoașterea prin Scripturi și cunoașterea duhovnicească, care este o cunoaștere care își va găsi sensul ultim, în cunoașterea față către față, în împărăția lui Dumnezeu. Astfel „ceea ce se cunoaște acum ca desăvârșit, dacă se compară cu cunoașterea care se va descoperi celor vrednici în veacul viitor, este atât de mic și de imperceptibil, încât comparându-1 cu claritatea veacului viitor este mai inferior, cu atât cu cât imaginea oglinzii este mai obscură la vedere în comparație cu figura reală"[1052]. Omul nu este numai suflet ci și trup și

[1050] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, Stihira Evangheliei, p. 200

[1051] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Stihira Evangheliei, p. 149,

[1052] Sfântul VASILE CEL MARE, *Asceticele. Cuvânt despre credință*. II, în „Scrieri", partea a II-a, col. PSB, vol. 18, trad. Prof. Iorgu D. Ivan, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1989, p. 90.

intelect văzător și cunoscător, capabil de cunoaștere rațională. Dar el nu are cunoașterea de la sine, ci are nevoie de un învățător, adică de Hristos „în Care sunt toate comorile ascunse ale înțelepciunii" (Col. 2, 3), și „Care este înțelepciunea și Puterea lui Dumnezeu" (1 Cor. 1, 24), glasul Lui îl auzim din Scripturi[1053]. Noul Testament și învățătura creștină arată spre persoana și evenimentul întrupării lui Iisus Hristos:

> „*Cuvântul, Cel născut din Dumnezeu-Tatăl mai înainte de veci, și în anii mai din urmă Același, din cea neispitită de nuntă întrupându-Se*"[1054].

Prin Întruparea Cuvântului, timpul așteptării s-a sfârșit . El a venit să locuiască și să se facă cunoscut poporului Său. Hristos „este același ieri, astăzi și în veci" (Evr. 13, 8). În cele patruzeci de zile de la Înviere până la Înălțare, Hristos cel Înviat, a căutat să-i asigure pe ucenici că a înviat și că va fi, până la sfârșitul timpului, în comuniune cu ei și cu Biserica[1055]. Învățătura Bisericii și întregul canon al Scripturii, ne permite să experiem relația cu Dumnezeu[1056]. Pe Dumnezeu îl cunoaștem doar prin trăire, prin experiență, iar cuvântul Scripturi îndrumă această experiență și modelează viața noastră, astfel încât chiar și un necredincios dacă citește Sfânta

[1053] Sfântul IOAN DAMASCHIN, *Capete filozofice*, în vol. Pr. Andrew LOUTH, *Sfântul Ioan DAMASCHIN, Tradiţie şi originalitate în teologia bizantină*, trad. Pr. prof. Ioan Ică sn și diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2010, p. 446

[1054] *Penticostar*, Sâmbătă în Săptămâna luminată, la Vecernie, la Doamne strigat-am, 4, p. 59

[1055] Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 122

[1056] Ioannis ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Prelegeri de dogmatică creştină*, pp. 45-46

Scriptură, chiar și din perspectivă filosofică sau a istoriei religiilor și chiar dacă acesta nu îl va cunoaște pe Dumnezeu, prin simpla ei citire, dar tot se produce o trezire a conștiinței prin care mulți au venit la credință. Un exemplu de întoarcere la Dumnezeu, prin citirea Sfintei Scripturi, a fost și mitropolitul Antonie Bloom, care mărturisește că în copilărie a fost necredincios, până într-o zi când indignat de predica unui preot, s-a hotărât să cerceteze, dacă este adevărat ce auzise. Luând cartea Noul Testament a început lectura Evangheliei de la Marcu și spune el: „În timp ce citeam Evanghelia de la Marcu, între primul capitol și începutul celui de-al treilea, am simțit dintr-o dată că în partea cealaltă a mesei la care stăteam era cineva, nevăzut, dar perfect perceptibil. Ridicându-mi ochii, nu am văzut nimic, nu am auzit nimic și nici nu am simțit vreo impresie sensibilă, în afară de certitudinea absolută că de partea cealaltă a mesei Se afla Iisus Hristos. Din momentul acela s-a petrecut cu mine o schimbare completă. Am simțit că tot ce îmi rămânea de făcut în viață era să le împărtășesc celorlalți această bucurie a transfigurării vieții care îmi fusese revelată în cunoașterea lui Dumnezeu și a lui Hristos. Așa că adolescent fiind, în situații mai mult sau mai puțin potrivite, pe băncile școlii, în metrou, în taberele de tineri, am început să vorbesc despre Hristos și despre modul în care mi Se arătase mie, ca viață, ca bucurie, ca sens, ca ceva atât de nou, încât totul a fost reînnoit prin El”[1057].

> *„Atunci le-a deschis mintea ca să priceapă Scripturile”*
> (Lc. 24, 45).

[1057] Ilarion ALFEYEV, *Taina Credinţei,Introducere în teologia dogmatică ortodoxă*, trad. Felicia Dumas, Editura Doxologia, Iaşi , 2014, pp. 27-28

Sfintele Scripturi nu pot fi înțelese, de cei ce se apropie de ele cu o oarecare îndoială. Înțelegerea Scripturii, nu constă în cunoașterea textului ci în înțelegerea mesajului ei[1058]. De regulă, scrierile Scripturii sunt redate, într-un limbaj tainic, care pentru a fi înțeles, este nevoie de tâlcuirea lui și de experiența duhovnicească, dobândită prin împlinirea Scripturii. Această experiență presupune o comuniune tot mai strânsă cu Dumnezeu[1059]. Urmare a acestei experiențe, sensul cuvintelor Sfintelor Scripturi, este descoperit adevăratul sens al lor.

Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că:

> „Cel ce vrea să călătorească drept fără greșeală spre Dumnezeu are nevoie de cunoștința Scripturii, în Duh și de contemplația naturală a lucrurilor după Duh, ca cel ce dorește să devină iubitor desăvârșit al desăvârșitei înțelepciuni să poată dovedi că amândouă legile cea naturală și cea scrisă sunt de cinste egală și învață aceleași lucruri”[1060].

Referindu-se la aceasta Părintele Stăniloae zice:

> „Atât cuvintele Scripturii, cât și formele creației pe de o parte acoperă, pe de alta descoperă Rațiunea lor supremă sau creatoare. O acoperă pentru cei ce caută să se apropie cu nevrednicie de cele dumnezeiești și o descoperă celor curățiți de patimile care îngustează

[1058] Pr. Georges FLOROVSKY, *Biblie, Biserică Tradiţie*, p. 59

[1059] Andrew LOUTH, *Originile tradiţiei mistice creştine. De la Platon la Dionisie Areopagitul*, trad. Elisabeta Voichiţa Sita, Editura Deisis, Sibiu, 2002 p. 98

[1060] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, pp. 189-190

și strâmbă aspectele lucrurilor. Lucrurile existente nu arată pe Dumnezeu ca Cel ce a grăit direct ci ca Cel ce a grăit și grăiește lucrând"[1061].

„Neînțelegând Scripturile, vă amăgiți cu toții, fariseilor fără de lege; că Hristos cu adevărat a venit, și pe toți a luminat, și a făcut între voi multe semne și minuni; ci în zadar vă lepădați de Viața cea adevărată"[1062].

Imnografii au preluat mustrarea pe care Mântuitorul Hristos le-a adresat-o fariseilor și cărturarilor (Mt. 22, 29), care deși erau învățători, nu cunoșteau adevăratul sens al cuvintelor Sfintei Scripturii. Cel ce vrea să cunoască înțelesul Sfintei Scripturi, trebuie ca mai întâi să dobândească discernământul, prin care va deosebi duhul, de litera Scripturii[1063]. Părinții Patericului, îndemnau ucenicii spre cunoașterea Sfintei Scripturi, pentru a recunoaște înșelările și ispitele diavolilor. Dar observăm la ei și o oarecare îngrijorare față de ucenicii care învățau pe de rost Sfânta Scriptură, fără a dobândi prin nevoință, înțelesurile ei. Găsim aici mustrarea, pe care un avva o face unor ucenici râvnitori în cunoașterea Scripturi, dar mai puțin în trăirea lor. Astfel se spune că „trei frați au mers la Schit, la un bătrân sfânt și a zis unul: am învățat, părinte, Vechiul Testament pe de rost. Și i-a răspuns bătrânul: ai umplut văzduhul de cuvinte. Al doilea a zis: eu mi-am și scris Testamentul Vechi și

[1061] Dumitru STĂNILOAE, nota 132 la Sfântul Maxim Mărturisitorul*, Ambigua*, pp. 189-190

[1062] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a patra după Paști, canoane, Cântarea 4, Alt canon, 2, p. 163

[1063] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, p. 151

cel Nou. Și i-a zis bătrânul: tu ai umplut ferestrele de hârtii. Iar cel de al treilea a zis: mie mi-au crescut buruieni pe vatra focului. Și i-a zis bătrânul: tu ai izgonit iubirea de străini de la tine”[1064]. Sau „Zis-a un bătrân: șezând eu cândva aproape de alt bătrân, a venit la dânsul o fecioară, grăind: părinte, am postit doi ani, doar a șasea zi mâncând pâine și am învățat de rost Testamentul cel Vechi și cel Nou. Ce-mi mai lipsește să fac? I-a răspuns bătrânul: și care este roada acestora la tine? Făcutu-ți-s-a ocara ca cinstea? Zis-a aceea: nu! Paguba ta o socotești ca pe o dobândă, sau pe străini ca pe rudeniile cele după trup, sau lipsa ca îndestularea? Iar ea i-a zis: nicidecum! I-a răspuns bătrânul: nici n-ai postit câte șase zile, nici n-ai învățat pe de rost Testamentul Vechi și Nou, ci te înșeli pe tine însuți. Mergi de acum și începe a lucra, că nimic nu ai dobândit!”[1065]. Neînțelegerea Sfintelor Scripturi pe mulți i-a dus la cădere. Se spune despre un tânăr că știa pe de rost multe părți din Scriptură, dar cu toată nevoința lui, s-a umplut de îngâmfare și slavă deșartă și s-a ridicat împotriva Părinților zicându-le: „Cei ce se pleacă învățăturii voastre se amăgesc; că nu se cuvine a avea alți învățători afară de singur Hristos; că însuși Mântuitorul a zis: Să nu vă chemați pe voi învățători pe pământ (Mt. 23, 10)”, dar acesta s-a întunecat la minte, din pricina mândriei încât nici de Dumnezeiești Taine nu voia să se mai apropie, iar apoi purtat de patima sa a plecat din mănăstire și doar o boală cumplită, l-a întors la credință[1066].

[1064] *Patericul,* Pentru socotinţă, 26, Editura Episcopia Ortodoxă Română Alba Iulia, 1993, p.427

[1065] *Patericul,* Pentru socotinţă, 47, p.431

[1066] *Everghetinosul*,vol. 1-2, 20, trad. Ştefan Voronca, Editura Egumeniţa, Galaţi, 2009, p.97

Dumnezeu din iubire de oamenii, s-a făcut cunoscut „atât cât ne este cu putință să-l înțelegem, mai întâi prin Lege și prin Profeți, iar în urmă prin Fiul Lui, Unul-Născut, Domnul și Dumnezeul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Pentru aceea primim, cunoaștem și cinstim toate cele predate nouă prin lege, prin profeți, prin apostoli și prin evangheliști și nu cercetăm nimic mai mult decât acestea”[1067]. Sfântul Maxim Mărturisitorul prezintă o tâlcuire duhovnicească a Evangheliei lui Hristos și zice: „Evangheliile sunt patru la număr, fiindcă pot fi înțelese de cei ce sunt încă sub simțuri și supuși corupției. Căci patru sunt și elementele lumii acesteia și patru iarăși virtuțile din care se alcătuiește lumea duhovnicească, pentru ca acest cuvânt al adevărului să circumscrie lumea inteligibilă, aflătoare deocamdată în noi și cea sensibilă în care suntem și să le adune laolaltă, unindu-le în chip neamestecat și iarăși distingându-le între ele în chip nedespărțit prin asemănările elementelor ce le alcătuiesc”[1068].

> *„Cu dumnezeiescul nor fiind acoperit gângavul, a cuvântat despre Legea cea scrisă de Dumnezeu. Că scuturând tina de pe ochii minții, vede pe Cel ce este și se luminează în cunoașterea Duhului, lăudând cu dumnezeiești cântări”.*[1069]

[1067] Sfântul IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, trad. Pr. D. Fecioru, Editura Scripta, Bucureşti, 1993, p. 15

[1068] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, pp. 325-326

[1069] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, Canoanele, Cântarea 1, Canonul al doilea, Irmos, p. 325

Pe lângă cunoașterea intelectuală a Scripturilor, este nevoie de a urma calea virtuții, numai astfel, mintea ajunge să cunoască pe cât e cu putință oamenilor, cele despre Dumnezeu. Scripturile trebuie trăite. Numai urcând treptele desăvârșirii, omul poate ajunge al înțelegerea Scripturii și la cunoașterea lui Dumnezeu[1070]. Pentru a înțelege Scriptura, în adevărul ei sens, este nevoie ca omul să scuture tina de pe *ochii minții*[1071]. Înțelegerea duhovnicească a Scripturii, este un dar al Duhului Sfânt, care se dă și lucrează numai în omul curățit de patimi[1072]. Sfântul Maxim Mărturisitorul spune:

> „Cunoștința exactă a cuvintelor Duhului, se descoperă numai celor vrednici de Duhul, adică numai acelora care printr-o îndelungă cultivare a virtuților, curățindu-și mintea de funinginea patimilor, primesc cunoștința celor dumnezeiești"[1073].

Cuvântul Sfintei Scripturi are rolul să-1 călăuzească pe om pe spre desăvârșire, prin curățire, luminare și îndumnezeire, astfel omul ajunge să cunoască prin propria trăire pe Dumnezeu, așa cum a fost descris în Scripturi[1074]. Despre folosul păzirii cuvântului Scripturii aflăm și din Pateric, unde se spune că un frate l-a întrebat pe

---

1070 Cristinel IOJA, *Raţiune şi Mistică ...*, p. 89

1071 *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, Canoanele, Cântarea 1, Canonul al doilea, Irmos, p. 325

1072 Andrei ANDREICUŢ, *Spiritualitate creştină* , Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2002, p. 153

1073 Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, 65, în Filocalia vol. 3, p. 471

1074 IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică după învăţăturile prin viu grai ale Părintelui Ioannis Romanidis,* vol. 1, p. 297

Avva Antonie zicând: Ce trebuie să păzesc ca să plac lui Dumnezeu? Și bătrânul i-a zis: Oriunde vei merge, pe Dumnezeu să-L ai înaintea ta; pentru orice vei face, să ai mărturie din Sfintele Scripturi; și oriunde vei ședea, nu te muta degrabă. Acestea trei de vei păzi te vei mântui[1075]. A avea mărturie din Sfintele Scripturi, presupune cunoașterea Sfintelor Scripturi. Vedem și la Sfântul Antonie, acest îndemn de a însoți studiul Sfintei Scripturi, cu credința și cu viețuirea. Citirea Sfintelor Scripturi reprezintă pentru credincios, o întâlnire cu Dumnezeu, în care El se comunică pe Sine, iar prin împlinirea Cuvântului, între om și Dumnezeu se realizează o comuniune ce se desăvârșește în Taina Euharistiei. Cuvântul Sfintei Scripturi îl pune pe om într-o legătură reală cu Dumnezeu și prin aceasta îi curățește inima și-l hrănește cu Pâinea cea vie, Pâine care întărește inima omului (Ps. 53, 15) izbăvind-o de patimi și împodobind-o cu podoaba mântuirii[1076]. Înțelegem din aceasta că prin lectura stăruitoare și prin trăirea cuvântului Sfintei Scripturi, Hristos este permanent în inima noastră, „ca înțelepciune și ca lumină, ca viață, ca Pâinea cea vie și din cer”[1077]. Pe Hristos îl cunoaștem ca Fiul lui Dumnezeu, prin trăirea Evangheliei Sale[1078]. Cunoașterea

[1075] *Patericul,* Pentru Avva ANTONIE, 5, Editura Episcopia Ortodoxă Română Alba Iulia, 1993, p.8

[1076] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Închinare în Duh şi Adevăr*, XVII, Trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1991, în col. PSB, vol. 38, p. 23

[1077] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Închinare în Duh şi Adevăr*, p. 328

[1078] Pr. Dumitru STĂNILOAE, Nota 862, în Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan,* IV, 5, în col. PSB, vol. 41, p. 461.

lui Dumnezeu, sporește pe măsură ce relația noastră cu El devine mai profundă[1079].

> *Luminându-ne, fraților, cu învierea Mântuitorului Hristos, să păzim cu adevărat poruncile lui Dumnezeu*[1080].

Cunoașterea lui Dumnezeu presupune viețuire întru virtute, adică păzirea poruncilor. Mântuitorul ne spune:

> „Cel ce are poruncile Mele și le păzește, acela este care Mă iubește; iar cel ce Mă iubește pe Mine va fi iubit de Tatăl Meu și-l voi iubi și Eu și Mă voi arăta lui"(In. 14,21).

Cunoașterea noastră o măsurăm, prin păzirea poruncilor Lui. Dacă împlinim poruncile, înseamnă că am recunoscut în Hristos, pe Dumnezeu și Mântuitorul nostru „și întru aceasta știm că L-am cunoscut, dacă păzim poruncile Lui"(1In. 2,3). Cunoașterea duhovnicească se desăvârșește prin păzirea poruncilor, dar pentru a păzi poruncile, este nevoie să-L iubim pe Dumnezeu și pe aproapele nostru, altfel după cum spune Sfântul Ioan: „cel ce nu iubește pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu, pe Care nu L-a văzut, nu poate să-L iubească" (1 In. 4, 20). Pentru creștin, păzirea poruncilor, însemnă împlinirea Cuvântului Evangheliei. Faptele noastre trebuie să fie după învățătura Sfintelor Evangheliii, aceasta este cea

[1079] Edith STEIN, *Căile cunoașterii lui Dumnezeu, Teologia lui Dionisie Areopagitul*, pp. 88-89

[1080] *Penticostar,* Miercuri în săptămâna a patra după Paşti, la Laude, Stihira lui Anatolie, p. 171

mai autentică mărturisire a credinței în Hristos Domnul deoarece „prin aceasta, cunoaștem că suntem întru El" (1 In. 2, 5). Hristos n-a venit în lumea aceasta numai ca să ne arate desăvârșirea Lui și apoi să plece, El a lăsat pentru totdeauna Cuvântul Său pentru desăvârșirea noastră[1081]. Sfintele Evanghelii au puterea de a uni lumea sensibilă în care trăim cu lumea duhovnicească a virtuților. Virtuțile unesc în ele trupul și duhul. Trupul e transfigurat prin duh[1082]. Cunoașterea Scripturii nu este de mare folos, fără experiența duhovnicească[1083]. Simeon Noul Teolog spune că: „Dacă un om s-ar împovăra cu cufărul întreg și l-ar purta pe umerii lui, nici atunci nu cunoaște comoara care este depozitată în el; tot astfel și dacă ar citi și ar învăța pe de rost, în totalitatea lor, Scripturile și le-ar purta cu el ca pe un singur psalm, omul nu cunoaște darul Sfântului Duh care este ascuns în ele. Căci nu se arată nici prin cufăr, conținutul cufărului, nici prin Scriptură, conținutul Scripturii"[1084]. El vrea să ne încredințeze că de cunoașterea celor negrăite și inexprimabile cuprinse în Scripturi, se învrednicesc doar cei ce ascultă poruncile lui Dumnezeu și le împlinesc. Precum aceștia deschizând cufărul, descoperă comoara, așa și cei ce împlinesc poruncile vor descoperii

[1081] Arhim. Justin POPOVICI, *Epistolele Sfântului Ioan Teologul*, p. 26

[1082] Dumitru STĂNILOAE nota 279 în Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, p. 324

[1083] Arhiepiscopul Basile KRIVOCHEINE, *În lumina lui Hristos, Sfântul Simeon Noul Teolog*, trad. Pr. conf. Dr. Vasile Leb, şi Ierom. Gheorghe Iordan, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1997, p. 179

[1084] Sfântul, SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheze Scrieri II,* Ediţia a II-a revăzută, Studiu introductiv şi traducere diac. loan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2003, p. 255

cu ochii minții cele tainice din dumnezeiasca Scriptură. Cei care nu împlinesc poruncile nu vor gusta din dulceața cunoașterii celor tainice. Nu înțelepciunea acestei lumii ci descoperirea Duhului Sfânt descoperă înțelesul Scripturi[1085]. Dumnezeu se descoperă prin textul Sfintei Scripturii, doar pe măsură ce omul se desprinde de sensul literal, pentru a înțelege sensul spiritual. Această înțelegere se realizează treptat. Totul în viața duhovnicească se realizează treptat, de aceea întâlnim și în Sfânta Scriptură simbolul *scării*[1086]. Cei ce se nevoiesc după învățătura dumnezeieștilor Scripturi, Cuvântul Domnului le apare mai întâi într-o formă simplă, văzută de cei mulți despre care s-a scris: „*L-am văzut pe El și n-avea nici chip, nici frumusețe*" (Is. 53, 2), mai apoi într-o formă ascunsă și doar de cei puțini cunoscută, precum Schimbarea la Față a Domnului a fost văzută doar de Petru, Iacov și Ioan, înaintea cărora Domnul s-a schimbat la Față, și slava Sa a biruit simțurile lor. Despre Acesta se spune că este"*mai frumos la înfățișare ca fiii oamenilor*"(Ps. 44,3)[1087]. Cunoașterea duhovnicească, este o confirmare a cunoașterii naturale și a cunoașterii din Scripturi. Această cunoaștere este cea mai deplină. Pentru dobândirea ei este însă nevoie de practicarea poruncilor, de curăția inimii[1088]. Lectura și meditarea Scripturii însoțită de o „experiență spirituală adică de curăția inimii și rugăciune, este acompaniată de înțelepciunea Duhului Sfânt și

[1085] Nicuşor SANDU, „Elemente pentru o antropologie duhovnicească în gândirea Sfântului Simeon Noul Teolog", în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul IV, Nr. 1, 2008, p.155

[1086] Vladimir LOSSKY, *Vederea lui Dumnezeu*, p. 45

[1087] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, pp. 150-151

[1088] Valentin VESA, *Cunoaşterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul*, p. 177

acest lucru poate să-l ducă pe cititor în experierea tainelor dumnezeiești. Mintea se scaldă în bucurie când străbate tainele Iconomiei lui Dumnezeu pentru oameni, fie că ele pleacă de la Scripturile Duhului, de la scrierile marilor dascăli ai Bisericii”[1089] .

> Sfântul Maxim atribuie minții „sesizarea energiilor dumnezeiești sau a rațiunilor dumnezeiești ale lucrurilor, mai bine zis rațiunile le sesizăm cu mintea, iar caracterul lor energetic, cu toată ființa noastră. Mintea e organul de cunoaștere al celor inteligibile. Dar orice cunoaștere produce un efect asupra ființei cunoscătorului. Se poate spune că energiile dumnezeiești, fiind creatoare și susținătoare ale persoanelor și lucrurilor, sunt chipurile în care se fac eficiente și sesizabile rațiunile lor. Ele sunt rațiunile devenite perceptibile minții în planul concret al lucrurilor, deși e necesară în același timp o anumită depășire a lucrurilor, deși e necesară în același timp o anumită depășire a lucrurilor pentru a fi sesizate. Energiile fac cunoscute prin deosebirea lor deosebirile rațiunilor, precum percepțiile lucrurilor adunate în simțuri fac cunoscute prin ele nu numai deosebirile lucrurilor ci și pe ale energiilor dumnezeiești pe care ele le trăiesc”[1090].

[1089] Valentin VESA, *Cunoașterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul*, p. 173

[1090] Dumitru STĂNILOAE, nota 295 la Sfântul Maxim Mărturisitorul*, Ambigua*, pp. 339

Cel ce își călăuzește viața prin cuvântul Sfintei Scripturi, se înfrânează de la lucrarea patimilor și îndepărtează din suflet și înclinarea spre ele, după învățătura Mântuitorului: „cel ce se uită la femeie și o poftește a săvârșit păcatul în inima sa" (Mt. 5,28)[1091]. Luând aminte la îndemnul Mântuitorului:„Cercetați Scripturile, căci socotiți că în ele aveți viața veșnică; și ele sunt cele care mărturisesc despre Mine. Și nu voiți să veniți la Mine, ca să aveți viață" (In. 5, 39-40). Sfântul Petru Damaschin spune că „cel ce a fost luminat puțin, luând aminte la toată citirea și psalmodierea, află în ea vedere și cunoaștere de Dumnezeu"[1092] de asemenea „Cel încercat în înțelegerea Scripturilor cunoaște că înțelesul celui mai simplu cuvânt al Scripturii și al celui covârșitor de înțelept este unul și are în vedere mântuirea omului. Iar cel neîncercat în aceasta, se smintește de multe ori, neștiind că mult ajută învățătura de jos când se face purtătoare a înțelepciunii de sus a Duhului"[1093]. Cel ce „a fost luminat puțin, luând aminte la toată citirea și psalmodierea, află în ea vedere și cunoaștere de Dumnezeu, și fiecare parte a Scripturii o găsește mărturisită de altă parte. Dar cel cu mintea încă neluminată, socotește că dumnezeieștile Scripturi se contrazic, însă contraziceri nu se află în dumnezeieștile Scripturi, să nu fie, pentru că unele dintre ele au mărturie de la alte Scripturi, iar altele au ca pricină vremea sau persoana. Și de aceea tot cuvântul Scripturii este fără de prihană. Iar dacă ceva ni se pare altfel, aceasta se da-

[1091] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, pp. 150

[1092] Sfântul PETRU DAMASCHIN, *Învăţături duhovniceşti*, trad. pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* 5, p. 102

[1093] Sfântul PETRU DAMASCHIN, *Învăţături duhovniceşti*, p. 228

torește neștiinței noastre, și nu trebuie ca cineva să ocărască Scripturile, ci să le păzească cu toată puterea, precum sunt și nu precum vrea el, cum făceau elinii și iudeii"[1094].

4.1.1.4. Cunoașterea prin Sfintele Taine

> *Hristoase, când ai binecuvântat pâinea, ai fost recunoscut de dânșii*[1095].

Cunoașterea presupune o împreună lucrare a omului cu Dumnezeu. Această împreună lucrare, numită sinergie, se desfășoară în Biserică, prin Sfintele Taine, prin care harul coboară și se sălășluiește în inima omului, pe măsură ce el se deschide spre Dumnezeu, prin rugăciune și viață sfântă. Harul este cel ce întărește omul, în lucrarea rugăciunii, în apropierea de Dumnezeu și cunoașterea Lui[1096].

> „*De Tine se veselește Biserica Ta, Hristoase, grăind: Tu, Doamne, ești puterea și scăparea și întărirea mea*"[1097].

[1094] Sfântul Petru DAMASCHIN, *Dumnezeieştile învăţături duhovniceşti*, Trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia*, vol. 5, Editura Humanitas, 2008, p. 102

[1095] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, stihira Evangheliei a cincea (a Învierii), p. 149

[1096] Pr. prof. dr. Vasile CITIRIGĂ, „Experienţa personalist-comunitară a credincioşilor prin rugăciune ca obiect al cercetării în cadrul dogmaticii ortodoxe" în *Ortodoxia*, Anul LIX, Nr. 3-4, 2008, pp. 6-23, p. 21

[1097] *Penticostar,* Miercuri, în Săptămâna a patra după Paşti, la Canoane, Cântarea 3, Irmos, p. 161

Sfintele Taine au ca temelie Jertfa și Învierea Mântuitorului Hristos[1098]. Prin ele omul primește „umanitatea înnoită, desăvârșită și îndumnezeită a lui Hristos”[1099]. Sfintele Taine, sporesc prezența lui Hristos în sufletul omului[1100].

> *„Locaș de tămăduire mai presus de fire se arată tuturor biserica ta cea sfântă, Fecioară! Că din moarte vădită ridică lămurit pe credincioșii care aleargă la dânsa și izvorăște tuturor mângâierea cea din belșug”*[1101].

Biserica, locaș de tămăduire, este locul în care, prin Sfintele Taine se dezvăluie prezența reală a lui Dumnezeu[1102]. Această prezență îi dă omului puterea de a lupta împotriva păcatului și pentru dobândirea virtuților și odată cu acestea dobândește și o cunoașterea progresivă a lui Dumnezeu. Acest progres în cunoașterea lui Dumnezeu, este rodul înaintării în virtute și al întâlnirilor reale a omului cu Dumnezeu[1103]. În fiecare Sfântă Taină, omul se întâlnește

---

[1098] Pr. prof. dr. Ioan TULCAN, „Taina Euharistiei în dezbaterea teologică actuală. Contribuţia părintelui Dumitru Stăniloae”, în vol. *Sensurile şi importanţa Sfintei Taine a Spovedaniei şi ale Sfintei Taine a Împărtăşaniei în teologia, spiritualitatea şi misiunea ortodoxă contemporană*, coord. Pr. prof. dr. Ştefan Buchiu, Editura Basilica, Bucureşti, 2015, pp.145-167, p. 148

[1099] Pr. prof. dr. Ioan TULCAN, „Taina Euharistiei în dezbaterea teologică actuală...” p. 148

[1100] Pr. asist. Dr. Mihai BURLACU, „Gândirea părintelui Dumitru Stăniloae privind experienţa lui Dumnezeu în Sfintele Taine”, p. 139

[1101] *Penticostar*, Vineri în Săptămâna luminată, la Utrenie, Canonul Născătoarei de Dumnezeu, Cântarea 1, 1, p. 53

[1102] Pr. asist. Dr. Mihai BURLACU, „Gândirea părintelui Dumitru Stăniloae privind experienţa lui Dumnezeu în Sfintele Taine”, p. 135

[1103] Kamal FARAHAT „Cunoaşterea lui Dumnezeu în gândirea Sfântului Gri-

personal cu Hristos[1104]. Această întâlnire îi schimbă viața, omul părăsește păcatul și aleargă în calea virtuților. Lucrarea lui Hristos prin Sfintele Taine nu poate fi explicată rațional, ci doar experiată prin credință. Această experiere înseamnă, împărtășirea de puterea dumnezeiască a lui Hristos cel Înviat[1105]. Experiența duhovnicească trebuie înțeleasă numai din perspectiva eclesială. Ea presupune participarea celui ce se nevoiește, la actele sfințitoare săvârșite în Biserică[1106]. Prin Sfintele Taine, iertându-se păcatele, are loc vindecarea trupului și curățirea sufletului, iar această curățire, aduce cu sine și trezirea spirituală, sau trezirea credinței[1107].

> *„A pus tină pe ochii lui și a zis către dânsul: Mergi de te spală în Siloam! Și spălându-se, a văzut, dând slavă lui Dumnezeu”[1108].*

Mântuitorul Hristos a instituit Sfintele Taine, tocmai în scopul împărtășirii credincioșilor de viața și înțelepciunea ce izvorăsc din Persoana Sa[1109]. Pământul și apa, folosite la vindecarea orbului, arată rolul elementelor materiale în primirea harului și faptul că

gorie de Nyssa”, în *Ortodoxia*, Anul XXXIX, NR. 2 , 1988, Bucureşti, (pp. 124-135), p. 133

[1104] Pr. prof. dr. Dumitru Gh. RADU, *Despre înnoirea şi îndumnezeirea omului în Hristos*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova 2007, p. 37

[1105] Ştefan BUCHIU, *Cunoaşterea apofatică*, p. 159

[1106] Cătălin PĂLIMARU, *Teologia experienţei în Corpusul macarian*, Editura Renaşterea, Cluj Napoca, 2014, p. 86

[1107] Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, nota 423, la Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 241

[1108] *Penticostar,* Duminica Orbului, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Stihirile orbului, 2, pp. 221-222

[1109] Pr. prof. dr. Ioan TULCAN, *Misterul mântuirii în Hristos şi în Biserică*, p. 125

ele pot deveni mijloace de sfințire și vindecare a omului, de aceea minunea vindecării orbului din naștere, este văzută și ca o instituire a Sfintelor Taine. Imnografii au preluat din Scripturi, această minune pe care Mântuitorul a săvârșit-o, vindecând acel orb din naștere. Tina făcută din praf și salivă, închipuie rezidirea făpturii prin prezența Logosului, în mijlocul lumii create. Prin întruparea sa, Hristos își asumă și vindecă firea omenească[1110]. Izvorul Siloamului, avea în conștiința oamenilor, o semnificație aparte, este izvorul care atunci când Ierusalimul era împresurat de vrăjmași, iar resursele de apă epuizate, la rugăciunea profetului Isaia, apa a țâșnit în chip miraculos, a fost trimisă de Dumnezeu, ca un semn al proniei Sale. Vindecarea orbului dobândește un caracter mesianic, ea este legată de un loc sacru, dar minunea se săvârșește prin pământ și apă, care au primit putere de tămăduire de la Hristos[1111]. Prin materiile folosite în Taine, Hristos, pătrunde cu energia Trupului Său în om, punând astfel în firea omului, începutul sfințirii, unificării și îndumnezeirii. După învierea și înălțarea Sa la cer, întâlnirea și comuniunea lui Hristos, cu oamenii, se realizează prin sălășluirea Lui, în om, prin Sfintele Taine ale Bisericii. Aceasta se săvârșește prin intermediul materiei văzute, prin care El este prezent în Biserică[1112].

> *„Să ne curățim ascunzișurile cugetelor și să aprindem candelele sufletelor, ca să vedem pe Hristos, Viața, sosind în locașul cel sfânt, pentru mulțimea bunătății*

[1110] Natalia MANOILESCU-DINU, *Iisus Hristos Mântuitorul*, p. 355

[1111] Natalia MANOILESCU-DINU, *Iisus Hristos Mântuitorul*, p. 355

[1112] Ciprian STREZA, „Boala şi suferinţa în Tradiţia liturgică a Bisericii" în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul VIII, Nr. 2, 2012, (pp. 47-66), p. 50

Sale, ca să biruiască pe vrăjmașul și să mântuiască neamul nostru prin patima Crucii și prin înviere. Către Care să grăim: Doamne, Cel ce ești necuprins cu mintea, slavă Ție!"[1113]

În Biserică, lucrarea de sfințire se face prin Sfintele Taine, prin lucrarea harului Duhului Sfânt. Această lucrare de sfințire, presupune sfințirea persoanei, suflet și trup, nedespărțite[1114]. Dar pentru aceasta, Taina cere credinciosului, credință, voință și conlucrarea la lucrarea sacramentală. Sfântul Duh, coboară doar în inima curățită de tot păcatul[1115]. Prin Sfintele Taine, se reface legătura dintre inimă și minte, astfel omul realizează în integralitatea ființei sale, experiența cunoașterii lui Dumnezeu. Prin Botez, omul dobândește posibilitatea de a-L cunoaște pe Dumnezeu, prin Taina Mirungerii, sporește în cunoaștere, iar prin Taina Euharistiei dobândește posibilitatea cunoașterii desăvârșite[1116]. Sfintele Taine contribuie la realizarea urcușului duhovnicesc a credinciosului spre îndumnezeire. Îndumnezeirea se dobândește numai în Hristos și în Biserică. Începutul îndumnezeirii, sau curățirea, este dat de puterea ce vine din Taina Botezului, sporește prin Taina Pocăinței, care mai este numită și al doilea Botez, prin care omul se curățește de păcate, se

[1113] *Penticostar,* Vineri în Săptămâna a patra după Paşti, la Stihoavnă, Slavă... şi acum...p. 178

[1114] Episcop Vasile COMAN, „Lucrarea Sfântului Duh pentru sfinţirea şi îndumnezeirea omului, în *Ortodoxia* XXXIX, Nr. 2, 1988, (pp.7-27), p. 14

[1115] M.A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită.* p. 139

[1116] Cristinel IOJA, *Raţiune şi mistică*, p. 387

eliberează de patimi, deschizându-se lucrării harului Duhului Sfânt. Prin Taina Mirungerii, urcă cea de-a doua treaptă a urcușului duhovnicesc, numită Iluminarea, în care dobândește darurile Duhului Sfânt. Cea de-a treia treaptă, Îndumnezeirea sau unirea cu Dumnezeu, este un rod al Tainei Euharistiei. Îndumnezeirea sau unirea omului cu Dumnezeu, presupune o legătură între treptele vieții duhovnicești și cele trei Sfinte Taine, Botez, Mirungere, Euharistie[1117]. Această legătură arată că prin Sfintele Taine, harul întărește omul, pentru urcușul duhovnicesc, până la unirea cu Dumnezeu. Unirea înseamnă cunoaștere. Această unire cu Dumnezeu sau experiere, a divino-umanității, au realizat-o toți sfinții, prin nevoințe și rugăciune și prin ajutorul harului primit prin Sfintele Taine, au străbătut treptele urcușului duhovnicesc până la unirea cu Dumnezeu. Ei au mărturisit existența acestei legături, între urcușul omului spre îndumnezeire, cunoașterea progresivă a lui Dumnezeu și viața sacramentală. Astfel „gustarea raiului sau a stării de rai încă din cursul vieții pământești înseamnă experierea lui Dumnezeu ca dragoste în comuniunea Bisericii prin harul Sfintelor Taine. Înaintarea pe această cale în unirea cu Dumnezeu este tot una cu cunoașterea lui Dumnezeu. Astfel, potrivirea vieții noastre cu starea de fericire din rai este o cale de a-L cunoaște pe Dumnezeu”[1118].

[1117] Prof. Dr. Nicolae MLADIN, *Prelegeri de mistică ortodoxă*, Editura Veritas, Târgu Mureş, 1996, p. 143.

[1118] Pr. Vasile CITIRIGĂ, *Cuvinte şi fapte ale Domnului Hristos în lumina dogmaticii ortodoxe*, p. 127

4.1.1.4.1.Botez și cunoaștere

> *„Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și-mbrăcat. Aliluia!”*[1119]

Taina Botezului numită la început și *desăvârșire,* era pentru om începutul lucrării de desăvârșire și unire cu Dumnezeu[1120]. În perioada Penticostarului, cele două duminicii, a Slăbănogului de la Vitezda și a Orbului din naștere, fac referire la Taina Sfântului Botez și la implicațiile acesteia în experiența desăvârșirii și cunoașterii lui Dumnezeu. Sinaxarul Duminicii Slăbănogului spune: „venind Iisus acolo, a aflat un om zăcând de treizeci și opt de ani, pentru că nu avea pe nimeni care să-1 arunce în apă. Dumnezeu avea să dăruiască Botezul curățitor de toate păcatele, de aceea rânduise în Legea Veche să se săvârșească minuni prin mijlocirea apei, astfel încât, atunci când avea să vină Botezul, să poată fi primit cu ușurință”[1121]. Un imn al acestei duminici, spune:

> :„*In scăldătoarea oilor, oarecând un înger se pogora și numai pe unul vindeca, într-un an; iar acum, cu Dumnezeiescul Botez, curățește Hristos mulțimi nenumărate*”[1122].

Prin Taina Botezului, omul este curățit de păcatele personale, este eliberat de păcatul strămoșesc, după cum spune imnul, *Hristos*

[1119] *Penticostar*, Liturghia din noaptea Sfintelor Paşti, în loc de: Sfinte Dumnezeule, p. 29

[1120] Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, nota 1409, la Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 749

[1121] *Penticostar,* Duminica Slăbănogului, Sinaxar, p. 145

[1122] *Penticostar,* Duminica Slăbănogului, Canoane, Cântarea 1, 4, p. 141

mântuiește mulțime nenumărată, prin dumnezeiescul Botez[1123].- Hristos este cauza tuturor lucrărilor, pe care le împlinește Taina[1124]. Duminica orbului confirmă rolul Botezului, în cunoașterea lui Dumnezeu. Orbul, odată cu vindecarea ochilor trupești, a dobândit și vindecarea sufletului și a cunoscut pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mesia-Hristos, despre Care a grăit Moise în Lege:

> *„Ieșind Iisus din templu, a aflat pe un om orb din naștere; și făcându-I-se milă, a pus tină pe ochii lui și a zis către dânsul: Mergi de te spală în Siloam! Și spălându-se, a văzut, dând slavă lui Dumnezeu. Iar cei de aproape ai lui ziceau către el; Cine ți-a deschis ochii, pe care nimeni din cei ce văd n-au putut să-i vindece? Iar el a grăit, zicând: Un om care se cheamă Iisus, Acela mi-a zis: Spală-te în Siloam, și am văzut. Acesta este cu adevărat Mesia-Hristos, despre Care a grăit Moise în Lege; Acesta este Mântuitorul sufletelor noastre"*[1125].

Orbul a fost conștient că nu apa izvorului l-a vindecat, ci după cum el însuși mărturisește, un om care se cheamă Iisus. Spălarea orbului la izvorul Siloamului, închipuie Botezul. Hristos dă putere acestei ape, de-a duce la capăt, vindecarea orbului, de păcatul care i-a adus orbirea. De aceea izvorul Siloamului, se tălmăcea și *Trimis*. Căci Botezul scapă pe om de păcat, prin faptul că se săvârșește printr-o trimitere a lui Hristos, la apa unde orbul se întâlnește cu

---

[1123] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Canoanele, Cântarea 4, 4, p. 142

[1124] Panayotis NELLAS, *Omul – animal îndumnezeit*, p. 141

[1125] *Penticostar,* Duminica Orbului, la Vecernia Mare, la Doamne strigat-am, Stihirile orbului, 2, pp. 221-222

El însuși și se scufundă pentru prima dată în El[1126]. Botezul e *mormântul* unde *întru moartea Lui ne-am botezat* (Rm. 6, 3); este *pântecele* din care ne-am născut din nou, primind viața lui Hristos[1127]. Cel nebotezat nu este luminat și sufletul său nu poate ajunge să contemple pe Dumnezeu[1128]. Hristos sfințește prin Duhul Său, apa Botezului, imprimându-Se cu curăția Lui, în cei ce se botează[1129]. Botezul sădește în sufletul credincioșilor o anumită cunoaștere și presimțire a lui Dumnezeu[1130]. Apa și Duhul, sunt puteri ale renașterii spirituale. Apa Botezului, înlătură prin spălare păcatul strămoșesc și păcatele personale, iar Duhul dă puterea dobândirii vieții celei noi în Hristos. Fără spălarea păcatelor și renașterea prin Botez, omul rămâne în afara Împărăției lui Dumnezeu[1131].

Avva Sisoe a zis: „Sunt unii care își cheltuiesc zilele fără a purta grijă de suflet. Ei caută să se mântuiască cu cuvântul și gândul, dar nu urmăresc aceasta cu fapta. Ei citesc viețile părinților, dar nu viețuiesc în smerenia, sărăcia, rugăciunea, privegherea, înfrânarea, isihia, dormitul pe pământ, îngenuncherea lor, ci trăiesc în semeția lor, zicând că «e cu neputință ca cineva să împlinească unele ca

[1126] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 1253, la Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p.666

[1127] Anthony M. CONIARIS, *Introducere în credinţa şi viaţa Bisericii Ortodoxe,* p. 63

[1128] Sfântul VASILE CEL MARE, *Omilii şi cuvântări*, Trad. Pr. prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic şi de Misiune la Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2004, p. 234

[1129] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAIE, nota 941, la Sfântul *Chiril al Alexandriei*, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p.497

[1130] Nicolae CABASILA, *Despre viaţa în Hristos*, pp. 77-78

[1131] Diac. Asist. Ioan CARAZA, „Botezul în lumina Sfintei Scripturi după mărturisirile Sfinţilor Părinţi şi în teologia reformatorilor", în rev. *Ortodoxia*, Anul XLIII – Nr. 4- Octombrie- Decembrie, 1991, Bucureşti, p. 99

acestea». Ei nu înțeleg că doar acolo unde sălășluiește Dumnezeu prin harul dumnezeiescului Botez și prin lucrarea poruncilor se fac lucruri și daruri mai presus de fire[1132].

4.1.1.4.2. Euharistie și cunoaștere

> *„O, Pastile cele mari și prea-sfințite, Hristoase! O, înțelepciunea și Cuvântul și Puterea lui Dumnezeu! Dăne nouă să ne împărtășim cu Tine, mai adevărat, în ziua cea neînserată a împărăției Tale”[1133].*

Sfânta Taină a Euharistiei este „taină a Tainelor și centru al cultului creștin și unicul mod de prezență a lui Hristos în Biserică”[1134]. Despre rolul Sfintei Taine a Euharistiei, în cunoașterea lui Dumnezeu, avem mărturia celor doi ucenici de la Emaus:

> *„O, preaînțelepte judecățile Tale, Hristoase! Cum lui Petru, prin giulgiurile singure, i-ai dat să cunoască învierea Ta! Și cu Luca și cu Cleopa împreună-călătorind vorbeai; și vorbind, nu îndată Te-ai arătat pe Sineți. Pentru aceasta, ai și fost mustrat, ca și cum ai fi fost un străin în Ierusalim și n-ai fi fost părtaș al sfaturilor lor*

[1132] Dimitrios G. Tsamis, *Patericul sinait*, Sisoe,49, Ediţia a II-a, trad. pr. prof. dr. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 2010, p. 232

[1133] *Penticostar,* Utrenia Învierii, Cântarea 9, 3, p. 22

[1134] Pr. prof. dr. Cristinel IOJA, „Raportul dintre Euharistie şi celelalte Taine ale Bisericii în Dogmatica actuală”, în vol. *Sensurile şi importanţa Sfintei Taine a Spovedaniei şi ale Sfintei taine a Împărtăşaniei în teologia, spiritualitatea şi misiunea ortodoxă contemporană*, coord. Pr. prof. dr. Ştefan Buchiu, Editura Basilica, Bucureşti, 2015, pp. 393-415, p. 396

până în sfârșit. Ci ca Cel ce pe toate spre folosul zidirii le orânduiești, și proorociile cele despre Tine le-ai tâlcuit și când ai binecuvântat pâinea, ai fost recunoscut de dânșii, ale căror inimi și mai-nainte de aceasta erau aprinse spre a Te cunoaște; care, iată, au și propovăduit deslușit ucenicilor adunați învierea Ta, prin care miluiește-ne pe noi!"[1135].

Din conținutul imnului, vedem că prin Taina Euharistiei, Hristos se descoperă celor care se aflau împreună cu El, la cina de la Emaus. Cu toate că *„inimile lor și mai-nainte de aceasta erau aprinse spre a-L cunoaște și cu toate că L-au auzit tâlcuindu-le proorociile cele despre El*[1136], cei doi ucenici nu L-au recunoscut. Frângerea pâinii, a fost momentul când inimile lor, s-au deschis și L-au recunoscut. În drumul spre Emaus, celor doi ucenici „ochii erau ținuți ca să nu-L cunoască*"* (Luca 24,16), datorită îndoielii pe care o aveau despre dumnezeirea Mântuitorului, afirmând chiar că era *prooroc puternic în faptă și în cuvânt* (Lc. 16,19) și că ei nădăjduiau că *El este Cel ce avea să izbăvească pe Israel* (Lc. 16,21), dar Patimile și Moartea Lui, le-a risipit această nădejde. Mergând împreună pe cale, Hristos cel Înviat, le reamintește proorociile Vechiului Testament și faptul că *„Hristos trebuia să pătimească acestea și să intre în slava Sa"* (Lc. 24,26). La cina de la Emaus, prin frângerea pâinii, Hristos cel Înviat, le-a arătat ucenicilor, modul în care avea să fie alături de ei după pătimirile și învierea Sa, până la sfârșitul veacu-

[1135] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, stihira Evangheliei a cincea (a Învierii), p. 149

[1136] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, stihira Evangheliei a cincea (a Învierii), p. 149

rilor, adică sub forma Pâinii Euharistice. Prin această arătare a Sa și prin frângerea pâinii, El le-a descoperit, că Euharistia, este de fapt Trupul Său cel răstignit și înviat[1137]. Din aceasta știm că „numai Euharistia ni-L descoperă pe Mântuitorul Hristos cu adevărat, numai prin Taina Euharistiei ni se descoperă Cuvântul în plenitudinea Lui”[1138].

> *O, dumnezeiescul! O, iubitul! O, preadulcele Tău glas! Căci cu noi ai făgăduit să fii cu adevărat, până la sfârșitul veacului, Hristoase. Pe care ancoră de nădejde credincioșii având-1, ne bucurăm”[1139].*

După Învierea și Înălțarea Sa „prezența întrupată a lui Hristos se arată iarăși în dumnezeiasca Euharistie, iar acest fapt este cel care constituie unitatea organică a mădularelor Bisericii cu capul ei Hristos(1 Cor. 6,15). Totodată, acesta joacă un rol important și în îndumnezeirea fiecărui mădular. Și câtă vreme, așa cum credem noi, întreaga fire omenească a fost îndumnezeită în Hristos, o singură dată prin dumnezeiasca întrupare tot așa și acum se îndumnezeiesc în chip neînțeles toate mădularele, într-o continuă angajare euharistică. Și aceasta este o nouă mărturie, a prezenței îndumnezeitoare a lui Hristos și tot în istorie și de această dată, după moartea și învierea Lui”[1140].

[1137] Brant PITRE, *Misterul Cinei de pe urmă; Isus şi rădăcinile iudaice ale Euharistiei*, trad. Monica Broşteanu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2016, p. 225

[1138] VARSANUFIE, Arhiepiscopul Râmnicului, *Aceasta este viaţa veşnică*, p. 25

[1139] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 9, 2, p. 22

[1140] Georgios PATRONAS, *Îndumnezeirea omului*, p.192

Unirea cu Hristos, în Taina Euharistiei, este reală, adevărată și deplină. Precum Hristos, umple de dumnezeire, pâinea și vinul, tot astfel intră și în om și îi umple trupul și sufletul, de prezența Sa și de energiile Sale divine. Prin Taina Euharistiei, devenim *co-trupești* cu Hristos, care se sălășluiește în noi, așa cum S-a sălășluit în pântecele Fecioarei Maria[1141]. Sfânta Euharistie este revelația desăvârșită a lui Hristos, Cel pe Care Apostolii, L-au văzut, L-au auzit, L-au pipăit și L-au cunoscut, prin comuniunea nemijlocită cu El[1142]. Comuniunea cu Hristos, experiată ca Euharistie, este și mijloc de cunoaștere a lui Dumnezeu[1143]. În limbajul comun, întâlnim termenul *cuminecare,* pentru împărtășirea cu Trupul lui Hristos, care legat de cuvântul *comunicare*. De asemenea cuvântul latin *cognosco (cum - gnosco)* arată că dintotdeauna cunoașterea a presupus o relație personală[1144]. Unindu-l pe om cu Dumnezeu, Euharistia, este taina prin excelență a comuniunii ecleziale. Euharistia zidește Biserica, permanent ca Trup tainic al Domnului, prin întărirea comuniunii dintre oameni și a acestora cu Dumnezeu[1145]. În Sfânta Euharistie „ se petrece întâlnirea și unirea negrăită a omului cu Dumnezeu. Cei care își sunt asemenea și se iubesc sfârșesc prin a

[1141] Ilarion ALFEYEV, *Taina Credinţei, Introducere în teologia dogmatică ortodoxă*, p. 228

[1142] Ioannis ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Prelegeri de dogmatică creştină*, p. 45

[1143] Ioannis ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Prelegeri de dogmatică creştină*, p. 53

[1144] Preot Conf. Nicolae MOȘOIU, *Hermeneutica Ortodoxă ca dezvoltare teologică în Tradiţie*, p. 222

[1145] Pr. Dr. Vasile CITIRIGĂ, *Antropologia hristologică în teologia ortodox*ă, vol.II, Editura Ex Ponto, Constanţa, 2003, p. 143

se uni desăvârșit, iar omul ajunge prin iubire să fie un trup și un Duh cu Mântuitorul Iisus Hristos”[1146]. Unirea cu Hristos, „întâlnirea cu El în Sfânta Euharistie este o întâlnire tainică și personală. Această unire este deplină pentru că prin ea Trupul lui Hristos se prelungește în trupul și sufletului fiecărui creștin, dăruindu-i toate calitățile și simțirile, delicatețea și frumusețea firii sale umane îndumnezeite”[1147]. Psalmistul David ne îndeamnă: „Gustați și vedeți că bun este Domnul” (Ps. 33,8). Dumnezeu nu poate fi cuprins decât de cei ce L-au gustat. Gustarea din Dumnezeu „este singura cale care duce către o cunoaștere reală a lui Dumnezeu și a lui Hristos. Fără împărtășirea personală din Hristos, este cu neputință să cunoști taina Persoanei Lui”[1148]. Sfinții Părinți au împărtășit această experiență tainică și au arătat relația directă dintre împărtășirea cu Sfintele Taine și cunoașterea lui Dumnezeu. Prin Sfânta Taină a Euharistiei se descoperă Hristos:

> „Ne împărtășim de trupul Lui Înviat. De aceea nu-L vedem, cum nu-L vedeau permanent nici ucenicii. Dar în faptul că ni se dă spre împărtășire avem dovada învierii Lui. În faptul că se afla mai mult în mod nevăzut aproape de Apostoli avem dovada că ni se poate da și nouă în chip nevăzut. Hristos unește în Sine nevăzutul, care ni se împărtășește prin trupul Lui

[1146] Ciprian STREZA, „Sfânta Euharistie, Cina de taină a Împărăţiei cerurilor şi Hrana vieţii veşnice”, în *Studii Teologice*, Seria, a III-a, Anul X, Nr. 4, 2014, (pp. 75-95), p. 83

[1147] Ciprian STREZA, „Sfânta Euharistie, Cina de taină a Împărăţiei cerurilor şi Hrana vieţii veşnice”, p. 84

[1148] Sfântul Iustin POPOVICI, *Calea cunoaşterii lui Dumnezeu*, p. 205

> cu văzutul. Ni se împărtășește real, dar nevăzut. Nevăzutul nu e lipsa văzutului în El, ci copleșirea văzutului de lumină ce se naște din străbaterea trupului de spiritualitatea bunătății, fiind un fenomen de mare și neînțeleasă taină"[1149].

Omul prin firea lui, îl caută pe Dumnezeu, dorește a se întâlni cu El, a vorbi cu El, dar mai ales să se împărtășească cu El[1150].

> *„Când ai binecuvântat pâinea, ai fost recunoscut de dânșii"*[1151]

Imnografii au preluat din Sfânta Evanghelie de la Luca, această recunoaștere a lui Hristos cel Înviat de către ucenici Săi, după frângerea pâinii: Și, *când a stat împreună cu ei la masă, luând El pâinea, a binecuvântat și, frângând, le-a dat lor. Și s-au deschis ochii lor și L-au cunoscut; și El s-a făcut nevăzut de ei* (Lc. 24, 30-31). Vedem aici relația între cunoașterea lui Hristos cel Înviat și Sfânta Euharistie. Frângerea pâinii, a deschis ochii ucenicilor și L-au cunoscut și atunci și-au amintit și de faptul că atunci când El le vorbea pe cale, *ardea inima* în ei. Hristos, abia acum este recunoscut de acești

[1149] Dumitru STĂNILOAE, nota 2206, la Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 1166

[1150] P.S. Lect. Univ. Dr. EMILIAN LOVIŞTEANUL, „Părintele Dumitru Stăniloaie - teolog şi trăitor al dumnezeirii" în vol. *Părintele profesor Dumitru Stăniloaie sau consonanţa dintre dogmă, spiritualitate şi Liturghie*, coord. Pr. Lect. Univ. Dr. Nicolae Răzvan Stan; Dr. Lucian Dindirică, Editura Mitropolia Craiovei, Craiova 2015, (pp. 37-45), p. 43

[1151] *Penticostar*, Duminica Slăbănogului, Utrenia, stihira Evangheliei a cincea (a Învierii), p. 149

ucenici, deși inimile lor erau aprinse spre a-L cunoaște, încă pe calea spre Emaus, dar au experimentat prezența Mântuitorului Hristos abia la cină, la frângerea pâinii. Mâncarea a însoțit aproape toate arătările Lui, fiind o dovadă a realității învierii Sale cu trupul, este dovada că nu este o fantomă, sau o închipuire. Când s-a arătat întâia dată ucenicilor săi „ei încă necrezând de bucurie și minunându-se", El le-a zis: „Aveți aici ceva de mâncare ? Iar ei i-au dat o bucată de pește fript și dintr-un fagure de miere. Și luând, a mâncat înaintea lor(Lc. 24, 41-43). Când, „Iisus S-a arătat iarăși ucenicilor la Marea Tiberiadei, … le-a zis: Fiilor, nu cumva aveți ceva de mâncare ? Ei I-au răspuns: Nu. …Deci, când au ieșit la țărm, au văzut jar pus jos și pește pus deasupra, și pâine. Iisus le-a zis: Veniți de prânziți. Și nici unul din ucenici nu îndrăznea să-L întrebe: Cine ești Tu ? știind că este Domnul" (In. 21, 1, 5, 9, 12).

Prin împărtășirea cu Sfintele Taine „credincioșii cufundați sacramental în moartea și învierea Domnului, se cunosc ca trecând fără încetare de la moarte la viață împreună cu Hristos. Experiența pascală, întâlnirea Celui Înviat și participarea la «puterea învierii Sale»(Flp. 3,10), constituie ființa însăși a Bisericii care este lumea trecând prin judecată pentru a se transfigura căci crucea «judecă judecata»"[1152]. Din împărtășirea cu Sfintele Taine ne întărim în lupta cu patimile în urcușul spre îndumnezeire și cunoașterea lui Dumnezeu. Despre aceasta Părintele Stăniloae spune că Trupul lui Hristos cu care ne împărtășim, nu rămâne pasiv în noi, ci el ne dă putere iar pentru a avea permanent aceasta putere, trebuie să fim nedespărțiți de Hristos[1153].

[1152] Olivier CLEMENT, *Hristos, pământul celor vii*, p. 24

[1153] Dumitru STĂNILOAE, nota 471, în Calist şi Ignatie, *Cele 100 de capete*, în *Filocalia* , Vol. 8, p. 183

Un alt moment în care imnele Penticostarului, amintesc de împărtășirea de Hristos, este Duminica Samarinencei:

> *„Precum ai deschis credincioasei samarinence izvorul Dumnezeirii Tale, Doamne, și ai revărsat asupra ei cunoașterea de Dumnezeu, adăpând-o cu băutură dumnezeiască, trimite-ne și acum tuturor iertare de greșeli, Preabunule”.*[1154]

Pentru a dobândi cunoașterea, este nevoie să „ne pregătim voința să primească prin cunoștință și lucrarea apei și a Duhului, atunci apa cea tainică săvârșește prin fapte curățirea conștiinței, iar Duhul cel de viață făcător produce în noi desăvârșirea neschimbabilității în bine prin cunoștința din experiență. Rămâne așadar în seama fiecăruia din noi, care putem încă să păcătuim, să vrem să ne predăm deplin cu înclinarea voii noastre Duhului”[1155]. Părintele Stăniloae zice că: „Precum apa devine vin, nu prin ea și nu după substanță, ci prin putere de sus și printr-o calitate dăruită, așa firea noastră se îndumnezeiește nu prin sine, ci printr-o calitate deosebită de ființa ei, ce i se dă de Dumnezeu”[1156]. Taina Euharistiei „arată întotdeauna legătura substanțială și organică a membrilor Bisericii în jurul persoanei Domnului și este dovada unei comunități de oameni într-o adevărată sinaxă bisericească a sfinților. Punctul de referință în această sinaxă este cina euharistică și masa de

[1154] *Penticostar*, Joi în Săptămâna a cincea după Paști, la Utrenie, După a doua Catismă, Sedealna samarinencei, p. 210

[1155] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, p. 61

[1156] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 89, la Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, p. 177

taină, unde se hrănește și se materializează desăvârșirea și îndumnezeirea tuturor membrilor”[1157]. Despre aceasta Părintele Stăniloae zice: „Trebuie să ne sfințim noi înșine din puterea trupului sfințit al lui Hristos, care șade de-a dreapta măririi și de Care ne împărtășim, luptând împotriva patimilor noastre celor păcătoase și suportând afectele sau pătimirile ca urmări ale păcatului fără de păcat și înfățișând trupurile noastre ca pe o jertfă vie, sfântă, bineplăcută Domnului și ca o slujire duhovnicească a noastră, asemenea trupului lui Hristos (Rm. 12,1). Aceasta este preoția și jertfa noastră din puterea și după asemănarea preoției și jertfei lui Hristos”[1158]. Mântuitorul Însuși a făgăduit că va fi cu noi până la sfârșit ”iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului”(Mt. 28,20) iar cântarea zice:

> *„Cel ce mănâncă pâinea Ta, viu va fi în veci; și cel ce bea sângele Tău, întru Tine petrece, Mântuitorul meu, și Tu într-însul petreci, și-1 vei învia în ziua cea de apoi”*[1159].

Sfânta Taină a Euharistiei are un caracter anamnetic. Prin această Sfântă Taină „se perpetuează amintirea faptului că Hristos S-a întrupat, S-a jertfit și a înviat. Avem în ea dovada acestui fapt. Dar amintirea Lui se perpetuează ca un fapt continuat cu noi înșine în mod real. Amintirea aceasta este o amintire prin care rămânerea lui Hristos cel întrupat, răstignit și înviat în unire cu noi. De amintirea aceasta este legată și amintirea făgăduinței lui că va rămâne

[1157] Georgios PATRONAS, *Îndumnezeirea omului*, p. 192

[1158] Pr. Prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 98

[1159] *Penticostar,* Săptămâna a patra după Paşti, Miercuri, La Utrenie, Canon, Cântarea 7, 6, p. 167

în unire cu noi”[1160]. Prin Sfânta Taină a Euharistiei, Hristos „este permanent prezent în chip nevăzut și tainic, dar real și eficient în Biserică”[1161]. El ne călăuzește la desăvârșire și la comuniunea cu Sine, prin pilda vieții Sale, iar cei ce vor să ajungă la desăvârșire și membri ai Împărăției iubirii, trebuie să-și ia crucea și să urmeze pilda lui Hristos[1162]. Hristos cel Înviat, vrea să ne manifestăm iubirea noastră față de El „prin împărtășirea din Masa Sfintei Euharistii și prin viața duhovnicească a Sfintelor Taine, ca să ne unim existențial cu El și astfel, cunoscându-L din experiență și trăire, să Se unească cu noi, să șteargă dinlăuntrul nostru orice urmă a îndoielii stricătoare de suflet despre existența Lui”[1163]. Imnografii subliniază unirea cu Hristos, în Euharistie, precum și consecința acestei unirii, adică învierea în ziua cea de apoi, dobândirea vieții veșnice, condiția cunoașterii lui Dumnezeu (cf In. 17,3). *Tu într-însul petreci*[1164].Tradiția Bisericii învață despre apartenența la Hristos, a fiecărui credincios, ca mădular din Trupul Lui, care se împărtășește de Trupul și Sângele Său. Hristos, este vița cea adevărată (In. 15,1)

[1160] Pr. prof. dr. Ioan TULCAN, „Taina Euharistiei în dezbaterea teologică actuală...” p. 149

[1161] Pr. prof. dr. Ştefan BUCHIU, „Coborârea neîncetată a lui Hristos prin Sfânta Euharistie în Biserică- izvor al unităţii reînnoite a Bisericii şi al sfinţirii credincioşilor”, în vol. *Sensurile şi importanţa Sfintei Taine a Spovedaniei şi ale Sfintei taine a Împărtăşaniei în teologia, spiritualitatea şi misiunea ortodoxă contemporană*, coord. Pr. prof. dr. Ştefan Buchiu, Editura Basilica, Bucureşti, 2015, (pp. 129-145), p. 130

[1162] Dumitru STĂNILOAE, nota 748 la *Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 607

[1163] Arhimandrit Vasilios PAPADAKI, *De ce cred*? p. 51

[1164] *Penticostar,* Săptămâna a patra după Paşti, Miercuri, La Utrenie, Canon, Cântarea 7, 6, p. 167

din care se hrănesc mlădițele omenești (In. 15, 5), este Capul Bisericii (Ef. 5, 23-30) iar Biserica este Trupul Său: voi sunteți trupul lui Hristos și mădulare (fiecare) în parte (1Cor. 12,27). E greu de înțeles cum, Hristos, Cel ce este pretutindeni, e văzut numai de sfinți și petrece în ei. În aceasta se arată, capacitatea omului de subiect văzător, conștient, precum și posibilitatea sporiri acestei capacități, prin voință, pentru a vedea pe Dumnezeu. În Euharistie, Hristos coboară la noi ca să ne ridice la El[1165].

În Taina Euharistiei, este „prezentă mistic-sacramental și firea dumnezeiască a Mântuitorului, de aceea o numim: *dumnezeiasca Euharistie* și Persoana cea unică, de aceea mărturisim că ne împărtășim *cu Hristos,* ne unim cu El"[1166]. Referindu-se la aceasta, Sfântul Apostol Petru zice: „Cu dumnezeiasca Lui putere ne-a dăruit toate cele ce sunt spre viață și evlavie, făcându-ne să-L cunoaștem pe Cel Ce ne-a chemat, prin propria lui slavă și prin virtutea Sa, prin care ne-a dăruit, prețioase și foarte mari făgăduințe pentru ca scăpați fiind voi de stricăciunea poftei care e în lume, să deveniți părtași ai firii cele dumnezeiești"(2 Ptr. 1,3-4). Dumnezeu Cuvântul, fiind izvor al vieții veșnice, ne conferă nemurirea, nouă celor ce ne cuminecăm cu Trupul și Sângele Său: „Dar cei ce au mâncat, zice, mana, au murit, ca unii ce n-au primit nici viață de la ea. Căci ea nu era cu adevărat de viață făcătoare, ci mai degrabă o satisfacere a foamei trupești și era primită ca un chip al hranei adevărate. Iar cei ce primesc în ei, Pâinea vieții, vor avea nemurirea drept cunună.

[1165] Dumitru STĂNILOAE, nota 827 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 643

[1166] Pr. Conf. Nicolae MOŞOIU, *Hermeneutica Ortodoxă ca dezvoltare teologică în Tradiție*, p. 227

Căci nesocotind cu totul stricăciunea și relele din ea, vor urca la lungimea veșnică și nesfârșită a vieții în Hristos"[1167]. În Sfânta Liturghie, elementele materiale de pâine și vin, se prefac în Trupul și Sângele lui Hristos, nu sunt numai simbolurile sau închipuirile lor. Referindu-se la aceasta, Sfântul Chiril al Ierusalimului arată: „pentru aceea suntem deplin încredințați că ne împărtășim cu Trupul și Sângele lui Hristos. În chipul pâinii ți se dă Trupul iar în chipul vinului ți se dă Sângele, ca să ajungi prin împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos, unit într-un singur trup și sânge cu El. Astfel ajungem și purtători de Hristos, pentru că Trupul și Sângele Lui, se împărtășesc mădularelor noastre. Astfel după cuvintele fericitului Petru, ajungem părtași firii dumnezeiești„[1168].

> *„Trupul lui Hristos primiți și din izvorul cel fără de moarte gustați.* Aliluia!"[1169]

Trupul Domnului „s-a sfințit prin puterea Cuvântului unit cu el, fiind făcut astfel împreună lucrător în binecuvântarea noastră tainică, în așa fel că poate să ne sădească și nouă sfințenia lui. Însuși Domnul și Mântuitorul vorbind cândva iudeilor și spunând multe despre trupul Său, L-a numit pâine adevărată de viață-făcătoare:«Pâinea, zice, pe care Eu o voi da pentru viața lumii este trupul Meu» (In. 6,51). Și aceia uimindu-se foarte și nedumerindu-se

[1167] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 396

[1168] Sfântul CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cateheze*, Cateheza a IV-a mistagogică, trad. din limba greacă de pro. Prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2003, p. 356

[1169] *Penticostar*, Duminica învierii,La Liturghie, Chinonic, p. 30

nu puțin cum firea trupului pământesc le-ar putea fi pricină de viață veșnică, răspunzând , El le-a zis:«Duhul este cel ce dă viață; trupul la nimic nu folosește. Cuvintele pe care vi le-am spus sunt duh și viață» (In. 6,63). Aici spune iarăși că trupul nu poate fi de nici un folos celor ce-L primesc, pentru sfințire și dăruirea vieții(cât privește firea trupului în sine), dar când e înțeles și crezut ca templu al Cuvântului, atunci va fi desigur pricinuitor al sfințirii și vieții (cât privește firea trupului în sine), dar când e înțeles și crezut ca Templu al Cuvântului, atunci va fi desigur pricinuitor al sfințirii și vieții, desigur nu pentru el însuși, ci pentru Dumnezeu Cel unit cu el, Care este Sfânt și Viață”[1170]. Trupul lui Hristos, înseamnă că Hristos întreg, se oferă în Euharistie. Noi „nu ne împărtășim de ceva din El, ci de El însuși. Euharistia e centrul și izvorul vieții spirituale în Hristos. Aici unirea cu Hristos e întreagă și deplină. Este transfigurat și hristificat întreg omul, în toate dimensiunile lui, cu toate simțurile și funcțiile lui psihosomatice unite cu Hristos printr-o unire profundă.”[1171]. Un monah, nu putea să creadă, că prescura cu care se împărtășea, este chiar Trupul Domnului. Părinții, auzind aceasta, i-au împărtășit învățătura Bisericii despre Sfintele Taine, așa încât să alunge acea înșelăciune a lui, dar acela nu putea înțelege această Taină. Părinții s-au rugat pentru el, ca Dumnezeu să-1 lumineze pentru a înțelege adevărul. Într-o duminică, monahul slujea Sfânta Liturghie, alături de doi părinți de la schit. Când preotul a luat în mâini prescura, ca să facă proscomidie, a văzut un Prunc întins pe Sfânta Masă. Când preotul, a început să împartă

[1170] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 1040

[1171] Panayotis NELLAS, *Omul-animal îndumnezeit*, p. 142-143

prescura, s-a arătat un înger deasupra Jertfelnicului, ținând un cuțit în mâinile sale și precum preotul împărțea prescura, îngerul împărțea și el Pruncul, iar Sângele Lui îl vărsa în Sfântul Potir. Tulburat de această vedenie , când s-a apropiat de Sfântul Potir să se împărtășească, a văzut în acesta carne de om înmuiată în sânge. Plângând, și-a mărturisit greșeala și L-a rugat pe Domnul, să acopere cu Harul Său, Tainele cele Dumnezeiești, pentru a îndrăzni și el să se împărtășească. Atunci a văzut din nou pâine și vin în Sfântul Potir[1172]. Sfântul Chiril al Alexandriei spune:

> „Dacă trebuie să spunem ceva în chip acoperit, pentru cele cuprinse aici, închidem ușile, pentru că Hristos vine și ni Se arată tuturor, în mod nevăzut și văzut, nevăzut, ca Dumnezeu și văzut în trup. Fiindcă ne îngăduie să ne atingem de Sfântul lui Trup. Prin harul lui Dumnezeu, ne bucurăm de împărtășirea de Sfânta Euharistie, primind în mâini pe Hristos, ca să credem cu tărie că El a înviat cu adevărat templul trupului Său, căci împărtășirea de Taina Euharistiei este o mărturie a învierii lui Hristos. Ea este vădită prin cuvintele pe care le-a spus când a săvârșit chipul Tainei. Căci frângând, precum s-a scris, pâinea, le-a dat-o zicând: Acesta este Trupul Meu, care se dă pentru voi, aceasta să faceți spre pomenirea Mea (Lc. 22,19). Deci împărtășirea cu Sfintele Taine este o mărturisire adevărată și pomenire că Domnul a murit și a

[1172] *Noul Everghetinos*, trad. Pr. Ion Andrei Ţârlescu, Editura Cartea Ortodoxă, 2014, p. 250

înviat din pricina noastră și pentru noi. Să părăsim, ca pe un lucru pierzător, necredința și după ce ne-am atins de Trupul lui Hristos, să devenim foarte credincioși având cea mai sigură cugetare"[1173].

4.1.1.5. Cunoașterea prin rugăciune

„Rugăciunea mea voi vărsa către Domnul, și Lui voi spune necazurile mele, că s-a umplut sufletul meu de răutăți, și viața mea de iad s-a apropiat; ci ca Iona mă rog Ție: Dumnezeule, scoate-mă din stricăciune!"[1174]

Rugăciunea este definită ca fiind, convorbirea omului cu Dumnezeu[1175]. Ea s-a născut din nevoia omului de a-și exprima simțămintele, născute din aspirația lui către Dumnezeu. Este răspunsul lui, la iubirea lui Dumnezeu. Rugăciunea s-a născut din pornirea omului de a cere, a mulțumi și a lăuda prin cuvinte pe Dumnezeu. El ne poate atrage la Sine prin toate și astfel omul poate comunica cu Dumnezeu, Cel care este susținător a toate. Lucrurile din lume ne amintesc de El, ne îndeamnă să cugetăm la El, să ne adresăm Lui. Cele create sunt mijloace de înaintare spre Dumnezeu[1176]. Rugăciunea prin cuvinte, este necesară până la atingerea

[1173] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 1166

[1174] *Penticostar*, Vineri a şasea săptămână după Paşti, seara patrucântare, Cântarea 6, Irmosul, pp. 449-450

[1175] Marc-Antoine COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mică dogmatică vorbită*, p. 164

[1176] Vasile CITIRIGĂ, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, p. 29

stării de nepătimire, care este limita rugăciunii prin cuvinte. Acolo începe rugăciunea contemplativă, fără cuvinte, în care inima se deschide în tăcere, înaintea lui Dumnezeu. Rugăciunea este puterea care mișcă toate strădaniile omenești, ale întregii vieți duhovnicești[1177]. Imnografii au întocmit imnele liturgice, cu conștiința, că ele sunt rugăciuni prin care credincioșii slăvesc pe Dumnezeu și prin care dobândesc de la El, harul și sfințenia. Prin aceste imne, ei aduc laudă și mulțumire lui Dumnezeu, pentru curățirea sufletului de păcate, după cum spune imnul următor:

> *„Laudă de mântuire cântând, din guri glas să înălțăm;*
> *veniți toți în casa Domnului, să îngenunchem, grăind:*
> *Cel ce pe lemn ai fost răstignit și din morți ai înviat, și*
> *ești în sânurile Tatălui, curățește păcatele noastre"*[1178].

Curățirea de păcate, constituie începutul vieții duhovnicești, începutul mântuirii, iar mântuirea înseamnă și ajungerea la o anume cunoaștere a lui Dumnezeu. Între duminicile Penticostarului, Duminica Samarinencei, este cea în care se evidențiază, în mod deosebit, preocuparea omului pentru rugăciune. Acea femeie samarineancă, pe care Mântuitorul a întâlnit-o la Fântâna lui Iacob din Samaria, își arată preocuparea pentru rugăciune și mai ales pentru locul în care trebuie să se roage, astfel încât rugăciunea ei să fie primită înaintea lui Dumnezeu. Deși imnografii n-au preluat

[1177] Vladimir LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, p. 236

[1178] *Penticostar*, Luni în Săptămâna luminată, la Vecernie, la Doamne strigat-am , Alte stihiri ale lui Anatolie, 4, p. 32

din textele Evangheliei, această preocupare a femeii samarinence, totuși, Sinaxarul zilei, amintește despre aceasta:

> „Femeia întreabă despre locul unde s-ar cuveni să se închine lui Dumnezeu: în Samar sau în Ierusalim? Că samarinenii, ca unii care erau nedesăvârșiți, nu-și puteau închipui că Dumnezeu este pretutindeni, ci socoteau că Dumnezeu petrece numai acolo unde se închinau ei, adică în muntele Garizim, pentru că acolo s-a dat binecuvântarea de Dumnezeu; sau pentru că acolo Avraam, pentru prima dată a zidit lui Dumnezeu jertfelnic. După cum și iudeii, la rândul lor, ziceau: Numai în Ierusalim se cade să ne închinăm lui Dumnezeu; de aceea se și adunau acolo de pretutindeni, la praznice. Hristos răspunde femeii, zicând: «Din iudei este mântuirea lumii; dar Dumnezeu este nematerialnic și cei ce se vor învrednici să se închine Lui, nu I se vor mai închina cu jertfe sângeroase, ci în Duh și în adevăr». Sau altfel spus: Vor cunoaște pe Dumnezeu nu singur, ci în Duhul cel Sfânt și în Fiul; că Acesta este adevărul”[1179].

Imnografii ne îndeamnă, ca pentru a ajunge la desăvârșire, să *venim toți în casa Domnului, să îngenunchem*[1180], adică lucrul cel mai de seamă pentru un credincios este rugăciunea.

[1179] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, Sinaxar, p. 195

[1180] *Penticostar*, Luni în Săptămâna luminată, la Vecernie, la Doamne strigat-am , Alte stihiri ale lui Anatolie, 4, p. 32

„Apă a vieții ești, a grăit samarineancă lui Hristos; deci, adapă-mă, Cuvinte, cu dumnezeiescul Tău har, pe mine, cea totdeauna însetată, ca să nu mai fiu stăpânită de uscăciunea necunoștinței, Iisuse Doamne, ci să vestesc măririle Tale”.[1181]

Setea de cunoaștere, face parte din înclinația și chemarea pe care o simte omul de a ieși din limitele naturalului. Rugăciunea își are motivația tocmai în această aspirație spre infinit, spre dobândirea *cunoștinței celei de sus*[1182]. Această înclinație, a fost sădită în om prin creație. Rugăciunea și cunoașterea lui Dumnezeu, au origine comună, se însoțesc și se susțin una pe cealaltă. Rugăciunea adevărată înseamnă cunoaștere adevărată[1183]. Rugăciunea este provocată de tensiunea omului spre infinit, de aspirația lui spre veșnicie, spre unirea cu Dumnezeu, spre cunoașterea lui Dumnezeu[1184]. Prin rugăciune, omul a căutat să intre în dialog cu Dumnezeu. Această formă de comunicare prin rugăciune, a întreținut în om conștiința calității lui, de chip a lui Dumnezeu și credința în existența personală a lui Dumnezeu[1185]. Omul stă înaintea lui Dumnezeu, ca parte a Trupului lui Hristos, ca membru al Bisericii, aude glasul lui Dumnezeu și răspunde cu glasul lui prin psalmodiere sau

[1181] *Penticostarul*, Duminica Samarinencei, Canoanele, Cântarea 7, Canonul Samarinencei, 4, p. 196

[1182] *Penticostar*, Duminica orbului, Canoane, Icos, p. 228

[1183] Vasile CITIRIGĂ, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, p.19

[1184] Vasile CITIRIGĂ, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, p.25

[1185] Vasile CITIRIGĂ, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, p.50

prin rugăciunile lăsate de Părinții Bisericii[1186]. Tot prin rugăciune, omul intră în comuniune cu Dumnezeu[1187].

Cunoașterea lui Dumnezeu, presupune unirea omului cu Dumnezeu, pe care o lucrează Duhul Sfânt. Cunoașterea este rezultatul stăruinței în rugăciune, a dialogului dintre om și Dumnezeu, însoțit de trăirea prezenței lui Dumnezeu în inima omului. Cel ce se roagă stăruitor „devine Biserică a lui Dumnezeu și El își întoarce ochii și inima și astfel se naște o legătură personală adâncă și dătătoare de viață pentru om[1188]. Despre aceasta ne încredințează imnografii zicând:

> *„Întăritu-s-a inima mea întru Domnul, Cel ce dă împlinirea rugăciunii, celui ce se roagă”[1189].*

Rugăciunea este împlinită de Dumnezeu, dacă inima omului se întărește întru Domnul, El întărește omul în lupta duhovnicească și *izbăvește sufletul de negura patimilor*[1190] dăruind omului mântuirea și cunoașterea cea adevărată. Numai în adâncul inimii curate, omul îl poate întâlni pe Dumnezeu, Cel care i Se revelează ca un Dumnezeu personal[1191]. Omul va cunoaște pe Dumnezeu, în măsura

---

1186 Andrew LOUTH, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, p. 35

1187 Marc-Antoine COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mică dogmatică vorbită*, p. 164

1188 Zaharia ZAHAROU, *Hristos-Calea vieţii noastre; Darurile teologie arhimandritului Sofronie*, trad. Evloghie Munteanu, Editura Bunavestire, Galaţi, 2003, p. 317

1189 *Penticostar*, Duminica Samarinencei, Canoanele, Cântarea 3, Canonul samarinencei, Irmos, p. 190

1190 *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Canoanele, Cântarea 9, Canonul Sfinţilor Părinţi, 3, p. 291

în care se îndepărtează de preocupările lumești și se adâncește în rugăciune. Cunoașterea duhovnicească, nu se dobândește doar prin raționamente sau cercetării intelectuale, ea este dată de rugăciune și de viața duhovnicească[1192]. Rugăciunea este factorul decisiv, în experiența cunoașterii lui Dumnezeu. Despre aceasta părintele Stăniloaie zice:

> „Sufletul cunoaște pe Dumnezeu prin rugăciune, întrucât prin ea se activează relația lui, ca fiind chip al lui Dumnezeu, cu modelul său. Rugăciunea este astfel o comunicare vie între suflet și Dumnezeu și viceversa. Prin ea vin în suflet și se imprimă și virtuțile care își au originea în bunătatea iradiantă a lui Dumnezeu. Și tot prin ea vine în suflet cunoștința de Dumnezeu, experiat în diferite grade de intensitate. Căci prin rugăciune vede și simte sufletul pe Dumnezeu în bogăția Lui spirituală și vie"[1193].

Sfântul Isaac Sirul, înțelege iubirea și simțirea lui Dumnezeu ca un proces cognitiv care se realizează în starea de rugăciune[1194]. Referindu-se la rugăciune, el face diferența între rugăciunea curată și rugăciunea duhovnicească. Rugăciunea curată o definește ca fiind, ceea ce numim rugăciune propriu-zisă, iar rugăciunea duhov-

[1191] Ilarion ALFEYEV, *Taina Credinţei,Introducere în teologia dogmatică ortodoxă*, p. 59

[1192] Placide DESEILLE, *Nostalgia Ortodoxiei*, trad. Dora Mezdrea, Editura Anastasia, Bucureşti, 1995, p. 60

[1193] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 75, la Teolipt al Filadelfiei, *Despre ostenelile vieţii călugăreşti*, în *Filocalia,* vol. 7, p. 55

[1194] Valentin VESA, *Cunoaşterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul*, p. 86

nicească este mai degrabă, dumnezeiască vedenie. Ea este o continuare a rugăciunii curate, rugăciunea buzelor încetează, copleșit de uimire întru această vedenie, parcă ar fi fără suflare. Cugetul nu se mai roagă și trupul nu mai face nici o mișcare. Rugăciunea duhovnicească este cunoașterea duhovnicească. În această stare, mintea este înghițită în duhul în răpire sau uimire, fără mișcări, și este purtată acolo unde nu mai simte cu simțurile trupești. Această stare trece dincolo de ceea ce numește cunoaștere în necunoașterea cea mai presus de cunoaștere[1195]. Despre aceasta Părintele Stăniloae spune: „Nu poți să-ți dai seama de ceea ce este Dumnezeu, dacă nu simți taina Lui mai presus de toate definițiile în care te silești să-L prinzi”[1196]. Astfel, rugăciunea este mijlocul prin care, omul trece de la cunoașterea rațională din Scripturi și din creație, la cunoașterea prin experiență a lui Hristos cel Înviat. Cunoașterea prin experiență, presupune comuniunea cu Hristos. Fără rugăciune omul nu va ajunge niciodată la cunoașterea lui Dumnezeu, deoarece „cunoștința este pricinuită de rugăciune, căci rugăciunea însăși este o adiere suflată de Duhul Sfânt în suflet. Deci cunoștința este contactul nemijlocit cu Dumnezeu, care se face prezent în ființa omului prin suflare. În rugăciune se face cunoscut Dumnezeu, întrucât produce în suflet, prin prezența Lui, nevoia să I se adreseze. Dumnezeu se face prezent în suflet, ca partener de dialog”[1197].

[1195] Valentin VESA, *Cunoașterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul*, p. 164

[1196] Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 509 la Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, p. 207

[1197] Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 550 la Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, p. 225

„Moștenitor al raiului celui nematerial ai făcut pe tâlharul care pe cruce Te-a cunoscut pe Tine Dumnezeu, strigând: Pomenește-mă, Atotputernice Mântuitorule!"[1198]

Tâlharul l-a cunoscut pe Hristos, ca fiind Dumnezeu, și s-a rugat Lui și rugăciunea lui a fost îndată ascultată. Pentru a-L cunoaște pe Dumnezeu înseamnă a sta în fața Lui, cu respect și teamă sfântă[1199]. Cuvântul tâlharului, *care pe cruce fiind, L-a cunoscut pe Hristos, ca Dumnezeu*[1200], are în el semnul credinței și al căinței. Cei ce cred și se roagă precum s-a rugat acest tâlhar, vor avea părtășie cu el, la făgăduința pe care a primit-o acesta, chiar dacă ar fi ucigași sau desfrânați, cu condiția să nu mai revină la purtările lor trecut[1201]. Părintele Stăniloae spune: „Pentru mine, Hristos nu este numai o Persoană care aparține trecutului; El este prezent, aici și acum, în rugăciune simt o întâlnire cu Hristos"[1202]. Hristos devine prezent prin rugăciune: „întâlnirea personală cu Hristos în cadrul rugăciunii inimii, întâlnire asupra căreia insistă misticii bizantini, este de fapt miezul procesului de îndumnezeire al omului"[1203].

Cântările bisericești arată că omul se adresează lui Dumnezeu ca unei persoane, pentru el, Dumnezeu, este o persoană concretă

[1198] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Canoanele, Cântarea 9, Canonul Mironosiţelor, 1, p. 111

[1199] Andrew LOUTH, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, p. 28

[1200] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Canoanele, Cântarea 9, Canonul Mironosiţelor, 1, p. 111

[1201] ISAAC SIRUL, *Cuvinte către singuratici*, Partea a 2-a, Ediţia a 2-a, trad. diac. Ioan I. Ică jr. Editura Deisis, Sibiu, 2007, p. 152

[1202] M.A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită,* p. 183

[1203] Cristinel IOJA, *Raţiune şi mistică*, p. 275

care îi ascultă rugăciunea. De aceea, rugăciunea înseamnă o relație personală ea este adresată numai unei persoane[1204]. Practica rugăciunii se sprijină pe adevărul fundamental că Dumnezeu este comuniune și cu propria Sa făptură, omul și prin om cu întreaga creație[1205]. Dacă Mântuitorul Hristos „și-a descoperit dumnezeirea Sa și relația filială eternă cu Dumnezeu-Tatăl și prin intermediul rugăciunii (Ioan 17), atunci înseamnă că și omul își poate revela adevărata umanitate, tot prin intermediul rugăciunii ca și relația sa filială, prin har nu prin ființă cu Dumnezeu, pe care este chemat s-o adâncească necontenit așa încât în Împărăția cerurilor aceasta să se transforme într-o comuniune fără de sfârșit cu Prea Sfânta Treime"[1206].

> *„Adună, Doamne, mintea mea cea risipită și curățește inima mea cea înțelenită, dându-mi pocăință ca lui Petru, suspinare ca vameșului și lacrimi ca desfrânatei, ca să strig Ție, cu glas mare: Dumnezeule, mântuiește-mă ca un milostiv și Iubitor de oameni"*[1207].

Imnografii sunt conștienți de legătura dintre curăția inimii și starea adunată a minții în rugăciune. Sfântul Apostol Pavel spune: „Mă voi ruga cu duhul, dar mă voi ruga și cu mintea; voi cânta cu duhul, dar voi cânta și cu mintea… nu fiți copii la minte. La minte,

[1204] Andrew LOUTH, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, p. 54

[1205] Vasile CITIRIGĂ, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, p.23

[1206] Pr. prof. dr. Stefan BUCHIU, prefaţa la Vasile Citirigă, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, , p.9

[1207] *Penticostar*, Marţi în Săptămâna a patra după Paşti, la Laude, Stihira de umilinţă, p. 155

fiți desăvârșiți (1 Cor. 14, 15, 20). Pentru a ajunge la desăvârșirea minții, este nevoie de pocăință, de asceza prin care ne curățim și mintea și inima. Rugăciunea pune în legătură gândul celor ce o rostește sau o aude, cu Hristos, în felul acesta, în inimile celor ce se roagă este prezent și lucrător Hristos, prin Duhul Lui cel Sfânt. În starea de rugăciune, plină de credință în puterea mântuitoare a lui Hristos, omul își trăiește deplina deschidere spre Hristos dobândind prin aceasta întărirea și siguranța ce-i vin de la Hristos[1208]. Părintele Stăniloae spune:

> „Nu poți avea cunoștința îmbinată cu neștiința superioară, adică intuirea adevărată a realității, fără Duhul adevărului, care e în același timp Duhul cunoștinței și al tainei, sau al neștiinței mai presus de cunoștință și prezentă în cunoștință. Numai Duhul te ajută să cunoști ceea ce poți deveni și deci să și făptuiești în acest scop; dar tot numai El face să ți se deschidă sufletul pentru ceea ce e mai presus de cunoștința ce se poate exprima. Și mai ales în intuirea a ceea ce nu putem defini, ne dăm seama că cunoștința adevărului întreg nu e de la noi, nu e din efortul nostru"[1209].

Calist Patriarhul spune că „între cele ce sunt de făptuit, lucrul cel mai însemnat este cunoașterea, iar în cele de contemplat, neștiința cea mai presus de minte. Iar acestea fără Duhul adevărului și

[1208] Pr. D. STĂNILOAE, „Modurile prezenţei lui Hristos în cultul Bisericii", în *Mitropolia Banatului*, XXXII (1982) Nr. 7-9, p. 432.

[1209] Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 510 la Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, p. 207

fără Duhul cunoașterii în suflet, nu se pot săvârși și dobândi cum se cuvine"[1210]. Pe treptele superioare ale vieții duhovnicești, rugăciunea devine o stare de uimire, de contemplație. În rugăciune, nu conținutul rugăciunii este esențial ci starea de rugăciune, adică starea sufletului înaintea lui Dumnezeu. Acest accent pus pe starea de rugăciune, a dus la practicarea rugăciuni scurte și repetate neîncetat, de tipul rugăciunii lui Iisus și la depășirea rugăciunilor individuale spontane, spunând multe ca neamurile, crezând că multa lor vorbărie va fi ascultată (Mt. 6, 7). Rugăciunile cultului public și chiar cele particulare, formulate de Părinții Bisericii, ajută la depășirea subiectivității individualiste, anarhice[1211].

> *„Hristoase, Cel ce ești lumină preacurată, izbăvește sufletul meu de negura patimilor, cu rugăciunile slujitorilor Tăi, Stăpâne, care acum Te-au propovăduit pe Tine fără de început, nezidit, Făcător a toate și Dumnezeu, împreună fără de început cu Tatăl"*[1212].

Prin rugăciune se poate dobândi, experiența prezenței lui Hristos în inima omului. Isihaștii văd acea lumină interioară, nu ca o vedere materială, ci prin experiența lui Hristos, prin acea *simțire a minții*, prin acea legătură cu realitatea spirituală a lui Hristos. Așa cum senzațiile date de obiectele materiale ne încredințează că acestea există, tot la fel se dobândește acea senzație spirituală, care presupune un contact cu realitățile spirituale. Înaintând pe această

[1210] CALIST PATRIARHUL, *Capete despre rugăciune*, 15, în Filocalia vol 8, p. 207

[1211] Pr. Prof. Ioan ICĂ și diac. Ioan I. Icã jr. „Înnoirea în teologia ortodoxă: sens, probleme, dimensiuni, ...", p. 22

[1212] *Penticostar*, Duminica Sfinților Părinți, Canoanele, Cântarea a 9-a, Canonul Sfinților Părinți, 3, p. 291

cale, descoperim pe Hristos, ca lumină interioară, ca stare de iubire, de bucurie, ca un sentiment al unei prezențe personale[1213]. Rugăciunea curată, aduce armonie în suflet și-l îndeamnă pe om spre mai multă rugăciune, spre acea conversație intimă și neîncetată cu Dumnezeu „care-și păstrează întreaga valoare proprie unei întâlniri și unei cunoașteri personale a lui Dumnezeu"[1214]. dar pentru a ajunge la această stare de rugăciune, omul trebuie mai întâi să-și biruie patimile și gândurile necurate, să dobândească inimă curată și duh drept întru cele dinăuntru (Ps. 50, 11), să devină ceea ce se cheamă chip duhovnicesc[1215]. Despre aceasta un imn spune:

> *„Cu dumnezeiască strălucirea Ta, mă rog Ție: luminează, Bunule, sufletele celor ce vin dis-de-dimineață la Tine cu dragoste, ca să Te cunoască pe Tine, Cuvinte al lui Dumnezeu, ca un Dumnezeu adevărat, Care chemi din negura păcatelor"*[1216].

Înțelegem de aici că prin rugăciune și prin comuniunea cu Dumnezeu, sufletul omului se luminează cu *dumnezeiasca strălucire* și astfel ajunge să-L cunoască pe Hristos, ca Dumnezeu adevărat[1217]. Prin ajungerea la starea rugăciunii curate, se dobândește și vederea luminii dumnezeiești, dar are loc și transfigurarea omu-

[1213] M.A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită.* p. 90

[1214] Paul EVDOKIMOV, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în tradiţia răsăriteană*, p. 126

[1215] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL*, Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, II, 79 , p. 180

[1216] *Penticostar*, Sâmbătă în Săptămâna a șaptea după Paşti, Cântarea 5, Catavasie, p. 313

[1217] *Penticostar*, Sâmbătă în Săptămâna a șaptea după Paşti, Cântarea 5, Catavasie, p. 313

lui în această lumină, deoarece *Hristos, este lumină preacurată*[1218], este prezență personală și îndumnezeitoare[1219].

> *„Cu Hristos, unindu-ne, să vedem și noi pe Dumnezeu”*[1220].

Rugăciunea inimii sau rugăciunea lui Iisus, rostirea neîncetată a numelui lui Iisus este cea care ne unește cu Hristos. El răspunde chemării cu prezența lui îndumnezeitoare și sfințește inima. Prin rugăciune neîncetată, omul se poate ridica spre cunoașterea deplină a realităților dumnezeiești. Dar pentru aceasta „nu este suficient să ai rugăciunea, trebuie să devii rugăciune întrupată, să te zidești în chipul rugăciunii și să transformi lumea în Templu de închinare, în liturghie cosmică. Omul este chemat să ofere nu ceea ce are ci ceea ce este” [1221]

> *„Cel ce ții toate și ești Stăpân al tuturor, Cel ce păzești făptura necăzută, dă-ne nouă sfințenie și luminare, ca, săturându-ne de lumina Ta, cea dată nouă dis-de-dimineață, să Te slăvim pe Tine, Iubitorule de oameni”*[1222].

Rugăciunea curată, presupune dobândirea stării de sfințenie și luminare, de aceea rugăciunea trebuie însoțită de lucrarea virtuților. Pe măsura urcușului duhovnicesc se dobândește și cunoaște-

[1218] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Canoanele, Cântarea 9, Canonul Sfinţilor Părinţi, 3, p. 291

[1219] Cristinel IOJA, *Raţiune şi mistică*, p. 278

[1220] *Penticostar*, Marţi în Săptămâna a şasea după Paşti, la Stihoavnă, Stihirile Praznicului, 1, p. 241,

[1221] Paul EVDOKIMOV, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în tradiţia răsăriteană*, p.133

[1222] *Penticostar*, Luni după Rusalii, Canoanele, Cântarea 5, 2, p. 346

rea duhovnicească, se face trecerea de la litera Sfintei Scripturi la duhul ei, dar pentru aceasta cel ce se roagă trebuie să-și ridice mintea și cugetul sufletului spre cele dumnezeiești să urmeze lui Iisus, Fiul lui Dumnezeu, „privind ca în oglindă, cu fața descoperită, slava Domnului, ne prefacem în același chip din slavă în slavă, ca de la Duhul Domnului(2 Cor.3,18)[1223]. La începutul vieții duhovnicești omul se roagă pentru dobândirea virtuților. Cel ce a ajuns la cea de-a doua treaptă a vieții duhovnicești, ne spune Sfântul Maxim Mărturisitorul, se îndeletnicește cu contemplarea naturii se va ruga pentru cunoașterea lucrurilor, printr-o învățătură adevărată. Cel ce a ajuns la desăvârșire, sau cel ce se îndeletnicește cu teologia, rugăciunea lui este tăcerea tainică, în timpul căreia mintea se face vrednică de unirea cea mai presus de înțelegere și cunoștință. Rugăciunea înfăptuiește unirea cu Dumnezeu[1224].

Cunoașterea lui Dumnezeu este consecința unirii cu Dumnezeu, harul divin prin care sporim în cunoaștere ne luminează mintea și ne unește cu Dumnezeu, ființa noastră ajungând să fie după chipul și asemănarea lui Hristos, Cel care prin Întruparea Sa, a asumat și a restaurat firea umană[1225].

[1223] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*,II, 18 , p. 158

[1224] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, 25, scolia 14,15, p. 122

[1225] Pr. prof. dr. Stefan BUCHIU, prefaţa la Vasile Citirigă, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, p. 8

„Pe Tine, împărate al tuturor, văzându-Te acum nu cu ochii, ci cu dorul inimii încredințați fiind că ești Dumnezeu, cu cântări Te mărim"[1226].

Cuvintele adresate lui Dumnezeu sunt expresia dorului său după Dumnezeu după comuniunea cu El. Psalmii și rugăciunile Sfinților Părinți, descoperă dialogul lui Dumnezeu cu cel ce se roagă. Cuvintele conțin descoperiri ale tainelor dumnezeiești, pe care Dumnezeu Însuși le pune în gura rugătorului, astfel rugăciunea este și un mijloc de cunoaștere a lui Dumnezeu și un prilej de apropiere de Dumnezeu, de experiere a comuniunii cu El. Psalmii ilustrează în modul cel mai cuprinzător, rolul rugăciunii în cunoașterea lui Dumnezeu și efortul omului de a se apropia de Dumnezeu dar și rolul rugăciunii în a-L chema pe Dumnezeu, să se manifeste printr-o nouă chenoză față de om:"Întins-am către tine mâinile mele, sufletul meu ca un pământ însetoșat. Degrab auzimă, Doamne, că a slăbit duhul meu. Nu-ți întoarce fața Ta de la mine, ca să nu mă asemăn celor ce se pogoară în mormânt... Învață-mă să fac voia Ta" (Ps. 142, 6-10).

„Întăritu-s-a inima mea întru Domnul, Cel ce dă împlinirea rugăciunii, celui ce se roagă; că arcul celor puternici a slăbit, și «cei slabi cu putere s-au încins»"[1227].

Prin rugăciune, omul dobândește comuniunea cu Dumnezeu și puterea Sa[1228]. Mintea se împărtășește de desfătare și uită de grijile

[1226] *Penticostar*, Luni în Săptămâna a doua după Paşti, la Stihoavnă, 3, p. 74

[1227] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, Canonul samarinencei, Irmos, p. 190

[1228] Sfântul Iustin POPOVICI, *Calea cunoaşterii lui Dumnezeu*, p. 115

pământești, dobândește liniștea și se adâncește în tainele lui Dumnezeu[1229]. Rugăciunea duhovnicească devine extaz și credinciosului i se descoperă tainele Sfintei Treimii[1230]. În timpul acestei rugăciunii, lumina Treimii se arată în mintea omului lipsit de patimi[1231]. Contemplarea Sfintei Treimi este începutul cunoașterii[1232].

4.1.1.6. Cunoașterea prin iubire

> *„Precum are cineva dragoste spre maica sa, spre Domnul mai cu fierbinte dragoste datori suntem”*[1233].

Scopul vieții creștine este unirea cu Dumnezeu prin iubire[1234]. Imnografii ne învață că omul este dator a-L iubi pe Dumnezeu și această datorie trebuie să se împlinească *din cea mai fierbinte dragoste*[1235]. Sfântul Siluan Athonitul, spune că Dumnezeu ne iubește mai mult decât iubește o mamă proprii ei fii și El nu ne uită niciodată[1236]. Iubirea față de Dumnezeu și de aproapele, este cea care ne deschide calea spre cunoașterea lui Dumnezeu, după cum spune și Sfântul Apostol Pavel: „cele ce ochiul n-a văzut, urechea n-a auzit

---

1229 Sfântul Iustin POPOVICI, *Calea cunoaşterii lui Dumnezeu*, p. 116

1230 Sfântul Iustin POPOVICI, *Calea cunoaşterii lui Dumnezeu*, p. 232

1231 Vladimir LOSSKY, *Vederea lui Dumnezeu*, p. 95

1232 Vladimir LOSSKY, *Vederea lui Dumnezeu*, p. 93

1233 *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Utrenie, Antifoanele, Antifonul 3, 2, p. 188

1234 Vladimir LOSSKY, Vederea lui Dumnezeu, p. 103

1235 *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Utrenie, Antifoanele, Antifonul 3, 2, p. 188

1236 Cuviosul SILUAN ATHONITUL, *Între iadul deznădejdii şi iadul smereniei*, trad. diac. Ioan I. Ică jr. Editura Deisis, Sibiu, 2000, p. 111

și la inima omului nu s-a suit, acelea le-a descoperit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El" (1 Cor. 2, 9). Prin chipul lui Dumnezeu așezat în om, acesta a dobândit capacitatea de a iubi și aspirația spre sfințenie. Aceste calități îl îndeamnă pe om să-L caute și să-L cunoască pe Creatorul Său, să se asemene Lui. Cel ce iubește pe Hristos se nevoiește spre a ajunge la asemănarea cu El, cu cât se va aseamăna mai mult cu EL, cu atât se va uni cu El, va dobândi mai multă iubire se va asemăna și mai mult cu El. Iubirea este totodată cunoaștere a lui Hristos și în iubire suntem cunoscuți de Dumnezeu și Îl cunoaștem pe Dumnezeu (1 Cor. 8,3). Iubirea este condiția cunoașterii și a unei alte persoane. Cunoașterea prin comuniunea iubirii, e o cunoaștere nemijlocită, de la persoană la persoană[1237]. Când simte prezența lui Dumnezeu, sufletul omului este cuprins de liniște și se umple de bucurie[1238].

Cunoașterea lui Dumnezeu aprinde în inimă focul iubirii de Dumnezeu și de aproapele. Inima este încălzită de prezența Duhului Sfânt iar imnografii ne încredințează că prin Duhul Sfânt *este bogăția cunoașterii de Dumnezeu, a gândirii la cele de sus și a înțelepciunii*[1239]. Căldura inimii întărește în suflet, aspirația după Dumnezeu, întreaga ființă, este cuprinsă de o bucurie fără margini[1240]. Cuviosul Siluan Athonitul spune: „sufletul meu e atras spre Tine nesăturat, ziua și noaptea și sufletul nu poate uita pe Ziditorul său iubit, fiindcă Duhul Dumnezeu îi dă puterea de a iubi pe Cel iubit

[1237] Mitropolitul Nicolae MLADIN, *Hristos – Viața noastră sau Asceza și Mistica Paulină,* p. 172

[1238] Cuviosul SILUAN ATHONITUL, *Între iadul deznădejdii și iadul smereniei*, p. 110

[1239] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Utrenie, Antifonul 1, 2, p. 188

[1240] Pr. Lect. dr. Adrian Gh. PAUL, *Doctrina antropologică a Sfântului Diadoh al Foticeii*, în rev „Ortodoxia", Anul LVIII, nr 3, 2007, p. 95

și sufletul nu cunoaște săturare ci este atras necontenit spre Părintele său ceresc”[1241]. Pe Dumnezeu Întrupat, nu l-a cunoscut nimeni în mod rațional, ci prin iubire. Despre aceasta ne încredințează și Sfântul Evanghelist Ioan zicând: „Iubiților, să ne iubim unul pe altul, pentru că iubirea este de la Dumnezeu și oricine iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu. Cel ce nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire (I Ioan 4, 7-8). Cunoașterea Lui nu se dobândește prin argumente raționale sau ale cunoașterii științifice și filosofice, ci prin trăirea duhovnicească. Este cunoașterea iubirii, nu a rațiunii, este o cunoaștere a inimii, nu a minții. Unirea cu Hristos în iubire (Ioan 17, 26) aduce cu sine și cunoștința adevărului în persoana lui Hristos (Ioan 17, 24-25)[1242]. Despre această iubire față de Dumnezeu, un imn spune:

> *„Cu dumnezeiască strălucirea Ta, mă rog Ție, Bunule, luminează sufletele celor ce aleargă dis-de-dimineață la Tine cu dragoste, ca să Te vadă pe Tine, Cuvinte al lui Dumnezeu, Cel ce ești Dumnezeu adevărat, Care din negura greșealelor le chemi”.*[1243]

Iubirea este cea care dă „căldura inimii, lumina minții și focul harului în care vedem (contemplăm) pe Dumnezeu”[1244]. Sfântul Apostol Pavel spune că, fără iubire „nimic nu sunt” (I Cor. 13, 3). Iubirea este condiția cunoașterii duhovnicești. Omul este definit

---

[1241] Cuviosul SILUAN ATHONITUL, *Între iadul deznădejdii şi iadul smereniei*, p. 125

[1242] Pr. Conf. Dr. Ştefan BUCHIU, „Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca Revelaţie divină desăvârşită”, p. 19

[1243] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Canoane, Cântarea 5, Irmos, p. 284

[1244] Pr. Ilarion FELEA, *Spre Tabor*, vol. 4, p. 286

de virtutea iubirii[1245]. Fără iubire cunoașterea rațională rămâne nefolositoare, nu înduhovnicește omul, mai degrabă, pervertește sufletul, atrăgându-l în patima mândriei[1246]. Dumnezeu nu poate fi cunoscut doar din cărți. Pe Dumnezeu îl aflăm în adâncul smereniei, de aceea dacă vrea să-L cunoască pe Dumnezeu trebuie să se smerească, să fie ascultător și înfrânat în toate[1247]. Dacă omul nu va spori duhovnicește și va rămâne în păcatele lui, dacă nu are în sine pe Hristos, cu umanitatea Lui desăvârșită în iubirea ei față de Dumnezeu Tatăl și plină de Duhul Sfânt, cu simțirea crucii, sau a jertfei adusă lui Dumnezeu pentru noi. Numai cugetând la Hristos, fără a trăi în virtute, omul nu va dobândi puterea duhovnicească[1248].

> *„O, uimitoare minune! Ioan și-a plecat capul pe pieptul Cuvântului, iar Toma s-a învrednicit să pipăie coasta Lui; acela a scos de acolo, cu înfricoșare, adânc de teologie: taina întrupării lui Hristos; iar acesta s-a învrednicit a ne învăța pe noi cele de taină; că a pus lămurit, înaintea noastră, dovezile învierii Lui, grăind: Domnul meu și Dumnezeul meu, slavă Ție!"*[1249]

Unirea cu Hristos în iubire „comunică cunoștința și vederea adevărului în persoana lui Iisus Hristos. Când cineva se convertește

---

[1245] Pr. prof. dr. Sorin COSMA, *Spiritualitate şi misiune creştină în contextul actual*, Editura Universităţii Aurel Vlaicu, Arad, 2014, p. 64

[1246] Christos VOULGARIS, *Studii de Teologie Biblică*, trad. pr. prof. Ion Buga, Editura Sfântul Gheorghe-Vechi, Bucureşti, 2000, p. 277-278

[1247] Cuviosul SILUAN ATHONITUL, *Între iadul deznădejdii şi iadul smereniei*, p. 123

[1248] Dumitru STĂNILOAE, nota 970 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 700

[1249] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Stihoavnă, 3, p. 64

la Hristos, vălul cade și ochii credinței văd realmente și obiectiv realitatea exactă a feței dumnezeiești în Persoana lui Iisus Hristos”[1250].

> „Temelia persoanei e sufletul. Mintea e feștila ce se înalță din el înmuiată de mila și de virtuțile îndreptate spre alții. Focul dumnezeiesc ce o aprinde pe aceasta de dragoste și lumina lui ce o luminează cu înțelegere, o luminează nu numai pe ea ci și toată casa trupului cu simțurile din el. Tot omul se luminează și se încălzește de iubire. Cine cunoaște pe Dumnezeu, Îl iubește, cine-L iubește, Îl cunoaște”[1251].

Sfântul Simeon Noul Teolog spune că între cunoștința duhovnicească și iubire, există o relație direct proporțională care sporește prin nevoința zilnică[1252]. Iubirea de Dumnezeu „se naște în suflet și arde fierbinte prin împlinirea poruncilor și prin meditarea dogmelor dumnezeiești și din reaprinderea duhovnicească a Duhului de viață făcător în suflet”[1253]. Iubirea desăvârșită înseamnă cunoaștere adevărată[1254]. Iubirea dă omului cunoașterea și în același timp dezvoltă toată ființa lui[1255].

[1250] Pr. prof. dr. Stefan BUCHIU, *Cunoaşterea apofatică* , p. 19

[1251] Dumitru STĂNILOAE, nota 530 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 524

[1252] Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG**,** *Cele 225 de capete teologice şi practice*, în *Filocalia,* vol. 6, p. 26.

[1253] CALIST PATRIARHUL, *Capete despre rugăciune*, p. 259

[1254] Pr. prof. dr. Stefan BUCHIU, *Cunoaşterea apofatică ...* p. 204

[1255] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Ascetica şi Mistica*, p. 366

„Femeile Mironosițe, având, dragoste fierbinte pentru Hristos, cumpărând miruri de mult preț, au venit noaptea la mormânt, atât de frica iudeilor, cât și din pricina obiceiului, ca să-L plângă și să-L ungă cu miresme în zorii zilei și să împlinească atunci, ceea ce nu se putuse face, din pricina grabei, la îngropare"[1256]

Femeile mironosițe și-au arătat *dragostea fierbinte* pentru Hristos, prin faptele lor, înfruntând mânia iudeilor și orice altă primejdie, au căutat să împlinească cele ale Legii. Cel râvnitor în faptele virtuților, care sunt fapte ale iubiri, se străduiește să ajungă tot mai aproape Dumnezeu, să-L cunoască tot mai mult, punându-și nădejde în ajutorul lui Dumnezeu[1257]. Toate ale omului, izvorăsc din Dumnezeu (I Cor. 11, 12), Care lucrează totul în toate (I Cor. 12, 6), din iubire ne-a împăcat cu Sine în Hristos (II Cor. 5,18) și a refăcut relația noastră cu Sine în așa fel încât nu mai suntem străini și trecători, ci suntem împreună casnici cu sfinții și concetățeni ai lor (Efs. 2, 14-21). Iubirea este un dar dumnezeiesc, prin care se desăvârșește firea umană. Semnul pentru recunoașterea celor desăvârșiți, este iubirea față de aproapele[1258].

„Pe Care cunoscându-L Petru, a înotat către Dânsul"[1259]*;*
„Ioan și-a plecat capul pe pieptul Cuvântului, și a scos

[1256] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Sinaxar, p. 107

[1257] Dumitru STĂNILOAE nota 401 în Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, p. 484

[1258] Vladimir LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, p. 242

[1259] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Luminânda Învierii a 10-a, p. 291

de acolo, cu înfricoșare, adânc de teologie: taina întrupării lui Hristos"[1260] . *„Ucenicii erau încă zăbavnici; dar Petru a alergat și, văzând, a slăvit întru sine minunile Tale*"[1261].

Sfântul Maxim Mărturisitorul, generalizează și consideră pe ucenicii Petru și Ioan ca fiind tot omul „care a dobândit tăria credinței în Hristos prin felul vieții. Iar Ioan e cel ce pentru multa blândețe și neîntinata curăție a inimii, e iubit de Cuvântul și de aceea e încredințat cu comorile înțelepciunii și cunoștinței și prin odihnirea pe piept primește puterea înțelegerii lui Dumnezeu din însăși dumnezeirea ascunsă a Cuvântului. Aceștia aleargă, întrecându-se între ei unul râvnind să depășească, prin făptuirea virtuoasă, contemplația celuilalt, iar celălalt grăbindu-se să întreacă, prin contemplația cunoscătoare, făptuirea celui dintâi. Și alergând împreună, fiecare tinde, în mod egal, spre binele propriu"[1262]. Petru sau Ioan „e fiecare om care s-a învrednicit să se apropie de Dumnezeu și are latura activă a sufletului ca pe un oarecare Petru, și pe cea contemplativă, ca pe un oarecare Ioan, concurând împreună, conform rațiunii, fără nici o șovăire sau scădere a vreuneia față de alta; și iarăși, se iau la întrecere, încât fiecare, tinzând spre culmea proprie, pare a o lua înaintea celeilalte"[1263].

„pe Care cunoscându-L Petru, a înotat către Dânsul"[1264]*;*

[1260] *Penticostar*, Duminica Tomii, la Stihoavnă, 3, p. 64

[1261] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Stihira Evangheliei a patra, p. 113

[1262] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, p.483

[1263] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, p.484

[1264] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Luminânda Învierii a 10-a, p. 291

Cel care cunoaște dobândește și îndrăzneala și puterea să alerge spre Hristos, să urmeze chemarea Lui. Petru este pilda de credință și iubire. Iubirea îl face nerăbdător de a ajunge la Hristos, îl îndeamnă la fapte. Cu cât mai multă iubire, cu atât mai mult curaj și dăruire de sine. Cu cât iubești cu atât ești mai mult unit cu Hristos și El îți dă puterea să faci iubirea lucrătoare[1265]. Urcușul spre îndumnezeire, se realizează numai în iubire[1266].

> *„...cină minunată gata pe pământ; din care împărtășindu-se atunci ucenicii Tăi, învrednicește-ne și pe noi să ne desfătăm acum cu gândul, Iubitorule de oameni, Doamne”*[1267].

Imnografii ne îndeamnă a retrăi și noi aceste momente de desfătare pe care le-au trăit ucenicii împreună cu Hristos. Prin unirea minții cu inima, omul are această posibilitate, de a retrăi întâlnirea cu Hristos în inimă. Despre aceasta Sfântul Grigorie Palama, zice: „Inima cunoaște, iar mintea iubește, și întrucât iubește este de asemenea capabil să cunoască. Această întâlnire a inimii și minții a fost numită pogorârea minții în inimă”[1268]. Părintele Stăniloae spune că: „lumina dumnezeiască vine în mintea care e însetată de cunoaștere, care e organul sufletesc rânduit să primească lumina nesfârșită. Mintea e însetată de lumina dumnezeiască și e capabilă

[1265] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 723 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 597

[1266] Cristinel IOJA, *Raţiune şi Mistică*, p. 86

[1267] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Stihira Evangheliei, gl. 6, p. 293

[1268] Ioannis ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Prelegeri de dogmatică creştină*, p. 72

să o primească, dar nu o poate produce din ea. Una vine în întâmpinarea alteia. Mintea se deschide pentru înțelegerea și iubirea ce-i vine de sus, prin lărgirea generoasă a virtuților și e înălțată de virtuți deasupra patimilor pe care ele le răpun. Dar când patimile devin puternice, mintea omului nu mai e în stare să primească lumina înțelegerii și focul iubirii dumnezeiești. E doctrina tuturor Părinților că mintea se ridică la vederea luminii dumnezeiești și la focul iubirii curate numai după ce omul s-a eliberat de patimi prin virtuți"[1269].

> *„Strălucind ca un Soare al dreptății, Hristoase, ai trimis în lume pe Apostolii Tăi ca pe niște raze, purtându-Te pe Tine, Lumina cea necuprinsă cu mintea, alungând negura necunoștinței și cântând: Toate lucrurile lăudați pe Domnul!"*[1270]

Maxim Mărturisitorul spune că:

> „inima constituia sursa cunoașterii umane. O cunoaștere adevărată a lui Dumnezeu nu vine prin minte sau inimă, prin exerciții intelectuale sau spirituale. Singura revelație și cunoaștere adevărată a lui Dumnezeu este statornicită în relația iubitoare dintre Tatăl și Fiul și Dumnezeu Se revelează pe Sine prin această relație de iubire. Putem ajunge să-L cunoaștem pe Dumnezeu în Hristos. Cum se rapor-

[1269] Dumitru STĂNILOAE, nota 530 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 524

[1270] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a patra după Paşti, Canoane, Cântarea 8, 3, p. 168

> teză, așadar, dragostea la cunoaștere? Am găsit că există o cale care este legată nemijlocit de experiența noastră și, desigur, trebuie să fie legată de experiența noastră dacă urmează să devină cunoaștere pentru noi. Această cale se raportează la comuniunea Fiului, Care, iubit și cunoscut de către Tatăl, Îl cunoaște și Îl iubește pe Dumnezeu"[1271].

Experiența lui Dumnezeu e „ plină de simțirea iubirii, a bunătății a dulcții Lui, care se face și în mine iubitoare, dulce, emoțională, e o cunoaștere prin Duhul Sfânt"[1272].

> *„Cu dumnezeiască strălucirea Ta, mă rog Ție, Bunule, luminează sufletele celor ce aleargă dis-de-dimineață la Tine cu dragoste, ca să Te vadă pe Tine, Cuvinte al lui Dumnezeu, «Cel ce ești Dumnezeu adevărat, Care din negura greșealelor le chemi".*[1273]

Iubirea manifestată fără rațiune, fără discernământ, în *negura greșelilor*[1274], duce la derapaje precum pietismul și fanatismul religios, care în manifestarea lor, neagă în cele din urmă însăși esența iubirii. Pe de altă parte rațiunea, fără iubire, fără credință, tinde să devină autonomă, dar aceasta nu face decât să contribuie la înstrăinarea omului, de el însuși, de Dumnezeu și de semeni. Întrepătrun-

[1271] Ioannis ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Prelegeri de dogmatică creştină*, p. 73

[1272] Dumitru STĂNILOAE, nota 327 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 443

[1273] *Penticostarul*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Canoane, Cântarea 5, Irmos, p. 284

[1274] *Penticostarul*, Duminica Sfinţilor Părinţi, Canoane, Cântarea 5, Irmos, p. 284

derea dintre inimă și rațiune, evidențiază apariția conceptului de minte, care aduce echilibrul între aceste două componente ale spiritului uman[1275]. Este important să înțelegem interdependența dintre rațiune, credință și iubire și rolul lor în actul cunoașterii. Acestea nu sunt opuse, așa cum nici modurile cunoașterii, rațional și suprarațional nu sunt opuse ci depinde unul de celălalt, se presupune unul pe celălalt[1276]. Cel ce intră în palatul iubirii, ajunge să cunoască pe Dumnezeu, grăind față către față iar el însuși este cunoscut de Dumnezeu (1 Cor. 13, 12)[1277]. Prin dobândirea iubirii, ca virtute, se curățește mintea și va cunoaște pe Dumnezeu. Unde nu e iubire, acolo este egoism, iar egoismul nu aduce cunoașterea lui Dumnezeu. La rândul ei, vederea lui Dumnezeu, întărește dorința naturii omenești de a-L iubi. Avem următoarea ordine: „contemplarea unită cu rugăciunea, întreținută de poftă; iubirea curățită prin contemplare și rugăciune și capacitatea minții de a-L cunoaște pe Dumnezeu, curățită de iubire. Contemplarea unită cu rugăciunea, deși sunt întreținute de poftă țin totuși de partea contemplativă (văzătoare, cunoscătoare) a sufletului"[1278]. Mintea tulburată de închipuirile lumești „se mărginește la acestea și nu mai e în stare să experieze pe Dumnezeu cel nemărginit. Omul trebuie să scape

[1275] Pr. Prof. Dr. Dumitru POPESCU, „Coordonatele spiritualităţii ortodoxe româneşti", în vol. *Biserica în misiune. Patriarhia Română la ceas aniversar*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti. 2005, pp. 259-260.

[1276] Cristinel IOJA, *Raţiune şi Mistică...* p. 141

[1277] Cuviosul NICHITA STITHATUL, *Cele 300 de capete despre făptuire*, 3,88, în *Filocalia,* vol 6, p. 304

[1278] Dumitru STĂNILOAE, nota 531, la Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, 19, p. 220

de imaginea acestor chipuri, ca să poată experia pe Dumnezeu. Aceasta nu înseamnă o îngustare a minții, ci o lărgire atotcuprinzătoare a ei. În Dumnezeu cel trăit de ea, le are potențial pe toate. Mintea aceasta a devenit atotlărgită în iubirea ei, însuflețită de o iubire neîngustată pentru Dumnezeu. Experiența acestuia trăiește numai din bunătatea atotcuprinzătoare a lui Dumnezeu și devine subiectul ei. Cu cât a înaintat cineva mai mult în sfințenie, în curăție cu atât se umple mai mult de bunătatea lui Dumnezeu, pe care o are însă față de toate. Acela privește astfel toate. Le vede toate, dar în Dumnezeu. Dar poate exprima taina prezenței lui Dumnezeu în toate. Cel ce trăiește singur în Dumnezeu, are în Dumnezeu iubirea față de toți și de toate, dar nu stăpânindu-l, căci le iubește în libertate, ca Dumnezeu"[1279] . Prin Hristos, firea omenească „este ridicată la Dumnezeu și Tatăl, pentru că se află ca înțelegere și sensibilitate umană în Cel ce niciodată n-a ieșit din stabilitatea în Tatăl, supremul izvor al vieții și iubirii, așa vom fi ridicați și noi în El. prin aceasta vom deveni dumnezei, prin har, fără să suferim vreo înstrăinare de firea umană. Vom deveni fii dumnezeiești după har, dar, în același timp, fii omenești prin ființă. Căci vom completa, după virtutea pe care am dobândit-o fiecare, sau după puritatea și sensibilitatea pentru Dumnezeu, la care vom fi ajuns în viața pământească, trupul Cuvântului și Fiului, sau vom fi articulați în El într-un tot armonic. Zidirea aceasta a tuturor în trupul îndumnezeit al Cuvântului și Fiului, ca să constituie un trup armonic și o suferință spirituală de simțire și gândire, străbătută de bogăția spirituală divino-umană infinită a Cuvântului, este

[1279] Dumitru STĂNILOAE, nota 514 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 518

opera unei lucrări arhitecturale a Duhului. Odată ce Fiul lui Dumnezeu, S-a făcut om, avem perspectiva de a ajunge și noi la bunătățile Sale dumnezeiești, la ca a ridicat, în Sine , umanitatea Sa"[1280].

Profunzimile ontologice ale Tainei iubirii lui Dumnezeu își revarsă lumina peste lume, dăruind un sens veșnic tuturor celor ce există în timp. Sfințenia ca „transparență pnevmatică sau ca bună mireasmă , deci ca predarea lui Hristos ca om în fața Tatălui, ne face părtași și pe noi la ea, deci și la dragostea Tatălui față de noi, realizând comuniunea noastră cu El. Așa cum s-au urcat preoții și fruntașii lui Israel cu Moise și Aaron pe munte, așa ne ridicăm noi la Tatăl, cu Hristos și ajungem aproape de El, curățindu-ne în Sângele Lui, care Și-a dat Trupul întru miros de bună mireasmă, căci prin Hristos avem aducerea noastră la Tatăl și am ajuns aproape de El, am câștigat această intimitate cu Tatăl, pentru că am intrat într-o familiaritate cu Hristos, Fiul Lui.. această familiaritate cu Fiul înseamnă o unire cu Hristos prin Duhul, care e o transparență a Lui pentru noi ca să ne facă și pe noi transparenți Lui penetrându-ne în Euharistie de trupul Lui"[1281].

4.1.1.7. Cunoașterea prin dogme

> *„Fericiții înainte-stătători ai evangheliceștilor dogme și ai învățăturii celei mai presus de fire, primind toată luminarea duhovnicească a Sfântului Duh, au rostit din dumnezeiască însuflare, în cuvinte puține, dar cu mult*

[1280] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE nota 313 în Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, p. 364

[1281] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 117

înțeles, adevărul cel mai presus de fire, ca niște propovăduitori ai lui Hristos, luând de sus, în chip vădit, descoperirea lor, și, luminați fiind, au așternut în scris hotărârea cea de la Dumnezeu învățată"[1282].

Dogmele formulate de Biserică, au menirea de a răspunde întrebărilor celor care caută adevărul absolut. Ele se adresează rațiunii, dar adaptează adevărul dumnezeiesc și la puterea de cunoaștere a sufletului. Cu toată această adaptare, adevărul dumnezeiesc nu poate fi înțeles de către om, în întregime, rămâne acel văl, omul vede doar ca prin *ghicitură* (1 Cor. 13, 12). Despre dogme, părintele Stăniloae spune că sunt „adevăruri revelate ale credinței mântuitoare, păstrate, propovăduite, aplicate și explicate de Biserică și expresii ale planului de mântuire și îndumnezeire a omului"[1283]. Dogma nu epuizează niciodată subiectul său dar înțelesul ei poate fi cuprins numai prin experiența duhovnicească. Ea își împlinește rolul numai în măsura în care schimbă viața credincioșilor, aducându-i de la păcat la virtute, de la ignoranță la cunoaștere, altfel rămâne o simplă cunoștință intelectuală. Poate fi cunoscută numai în Biserică, poate fi pătrunsă numai în măsura curăției inimii și numai prin experiența duhovnicească. Cunoașterea intelectuală și cunoașterea prin trăire sunt interdependente, înțelegerea dogmei este condiționată de trăirea ei, aceasta presupune introducerea ei în cult, formularea în imnele liturgice. Principiul latin *Nihil volitum, nisi praecognitum,* adică *nimic nu e dorit dacă nu e cunoscut*

[1282] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, la Laude, Stihirile Sfinţilor Părinţi, 2, p. 292

[1283] Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. pp. 54-56.

dinainte, își poate găsi aplicabilitatea și în cazul cunoașterii prin dogme. Dogma îi descoperă omului o realitate pe care merită să o cunoască, apoi omul prin trăirea duhovnicească va ajunge să cunoască acea realitate. Cunoașterea intelectuală are meritul de a trezi dorința cunoașterii duhovnicești[1284]. Cunoașterea dogmatică „nu trebuie să se transforme niciodată într-o cunoaștere pur speculativă și abstractă, ci trebuie să păstreze o dimensiune duhovnicească și morală, care implică transfigurarea naturii umane"[1285]. *Ignoti nulla cupido*[1286]*,* adică ceea ce nu cunoști, nu știi despre existența ei, nu te tentează, nu îți trezește dorința. Cunoașterea începe cu credința și este îndrumată de conținutul doctrinei dogmatice, este aprofundată prin trăire și tinde spre vederea mai presus de vedere. Pe măsura urcușului duhovnicesc, Duhul Sfânt, adaptează mintea omului, la înțelegerea dogmei. Sfântul Maxim Mărturisitorul arată: „Cunoștința exactă a cuvintelor Duhului se descoperă numai celor vrednici de Duhul, adică numai acelora care printr-o îndelungată cultivare a virtuților, curățindu-și mintea de funinginea patimilor, primesc cunoștința celor dumnezeiești"[1287].

Biserica a considerat învățătura intelectuală, ca început și îndrumătoare a experienței duhovnicești. Sfântul Apostol Pavel îl îndemna, pe ucenicul său Tit, să se țină „de cuvântul cel credincios al învățăturii, ca să fie destoinic și să îndemne la învățătura cea să-

[1284] Prof. Nicolae CHIŢESCU, Pr. Prof. Ioan PETREUŢĂ, Pr. prof. Isidor TODORAN, *Teologia dogmatică şi simbolică,* vol. 1, p. 81

[1285] Pr. prof. dr. Ştefan BUCHIU, et ali, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, p. 197

[1286] Necunoscutul nu tentează, în https://ro.wikiquote.org/wiki/Proverbe_latine, (16.03.2017)

[1287] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, 65, în *Filocalia*, vol. 3, pp. 470-471

nătoasă și să mustre pe cei potrivnici" (Tit 1, 9). Părinții Bisericii au deosebit însă cunoașterea dobândită prin experiența duhovnicească de cunoașterea intelectuală. Imnografii au căutat să aprofundeze conținutul dogmei prin imnele liturgice, tocmai pentru ca prin cunoașterea intelectuală a conținutului dogmei, credincioșii să caute să-și trăiască viața în acord cu dogmele Bisericii, după îndemnul scripturistic: „Gustați și vedeți.."(Ps. 33, 8). Sfântul Ioan Gură de Aur considera că dogmele trebuie să stea la temelia unei vieți curate: „Să ne străduim să punem în sufletele noastre învățăturile cele sănătoase și odată cu aceasta să ducem și viață curată, pentru ca viața să dea mărturie de dogmele noastre, dar și dogmele să ne arate viața vrednică de credință"[1288]

Prima denumire a dogmelor în limba greacă a fost *ορος*, adică limită, hotar al adevărului. Prin dogme, Biserica delimitând experiența sa, de învățăturile eretice[1289]. Aceste hotare, aceste limite, au fost stabilite tocmai pentru a evita deformarea adevărului prin amestecul învățăturilor eretice. Dogmele formulate de Sinoadele Ecumenice, numite *οροι*, sunt constante, adică nu permit modificări sau variante în formularea lor. Dar această formulare „nu înlocuiește nici nu epuizează cunoașterea adevărului, care rămâne o experiență de viață, un mod de viață"[1290]. Cunoașterea dogmelor, nu înseamnă cunoașterea lui Dumnezeu. Ele îndrumă viața duhovnicească, prin care ajungem la cunoașterea lui Dumnezeu. Referințe

[1288] Sfântul Ioan GURĂ DE AUR, *Omilii la Facere*, XIII, 4, în col. PSB, vol. 21, trad. Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 154

[1289] Christos YANARAS, *Abecedar al credinţei*...p. 26

[1290] Christos YANARAS, *Abecedar al credinţei*...p. 28

despre experiența cunoașterii lui Dumnezeu, prin dogmele Bisericii, găsim în textele Penticostarului, îndeosebi printre imnele Duminicii a șaptea după Paști, numită și a celor 318 Părinți de la Sfântul Întâiul Sobor din Niceea din anul 325, care inspirați de Duhul Sfânt au „pus temelia dogmatică a credinței în învierea și dumnezeirea Mântuitorului și lucrarea Sa împărătească, formulând astfel credința în dumnezeirea Fiului lui Dumnezeu”[1291].

> *„Ceata Sfinților Părinți, adunându-se de la marginile lumii, a dogmatizat o ființă și o fire a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, și învățătura despre Dumnezeu au predat-o lămurit Bisericii”[1292].*

În vremea aceea Sinodul I Ecumenic, s-a întrunit pentru a restabili pacea Bisericii, tulburată de învățăturile eretice ale preotului Arie din Alexandria, care susținea că Mântuitorul Hristos cel Întrupat și Înviat, nu este Dumnezeu adevărat ci doar o făptură (creatură) îndumnezeită, și prin aceste învățături a reușit să-i întoarcă pe mulți de la credința cea adevărată la necredință[1293]. Această erezie, a produs multă tulburare în viața Bisericii și precum se știe orice tulburare în ce privește credința, aduce îndoiala și sminteala, îndepărtează omul de la credința cea adevărată, și de la calea mântuirii. Acest fapt a determinat pe împăratul Constantin cel Mare, să convoace primul Sinod ecumenic al Bisericii. Sfinții Părinții adunați la Niceea, au elaborat sub inspirația Duhului Sfânt, prima parte

---

[1291] Natalia DINU MANOILESCU, *Sfântul Duh în Spiritualitatea Ortodoxă,* p. 20,

[1292] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, la Laude, Stihirile Sfinţilor Părinţi, 4, p. 292

[1293] DANIEL Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Evanghelia slavei lui Hristos*, p. 69

a Simbolului de credință, partea referitoare la dumnezeirea Mântuitorului Hristos. Crezul a devenit de atunci „lumina vieții creștine și temelia mântuirii”[1294]. Părinții Bisericii, s-au arătat lumii, ca luminătorii ai adevărului lui Hristos. Pe temelia acestui Adevăr, au alcătuit *dogmele părintești*[1295] prin care au îndrumat viața Bisericii. Dogmele formulate de Biserică, nu schimbă mesajul Revelației, ele doar redau mărturiile Sfinților Părinți, în interiorul Revelației dumnezeiești[1296].

Dogmele îndrumă dreapta credință, dreapta viețuire, creșterea în virtuți și deschid calea spre cunoaștere. Dogmele nu sunt doar niște enunțuri abstracte, ci repere ale vieții duhovnicești. Prin legătura lor cu Hristos, dogmele au puterea să schimbe viața omului. Prin ele se realizează legătura omului cu Hristos, pe care-L descoperă ca Adevărul, Calea și Viața[1297]. Cunoașterea prin dogme presupune trăirea adevărului revelat, ca experiență duhovnicească, realizată de om cu ajutorul Duhului Sfânt[1298]. Prin această trăire a adevărului revelat, adică a dogmelor, ca experiență duhovnicească „ se evită reducerea lui Dumnezeu la mintea naturală a omului și se caută să se adapteze mintea omului la realitățile vieții și comuniunii dumnezeiești ale Sfintei Treimi”[1299]. Imnografii ne încredințează că Sfinții Părinți au predat Biserici, în chip lămurit *învățătura despre Dumnezeu*[1300]. Biserica este cadrul în care dog-

[1294] DANIEL Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Evanghelia slavei lui Hristos*, p. 73

[1295] *Penticostar,* Duminica Samarinencei, la Utrenie, Antifonul 1, Şi acum..., p. 188

[1296] Adrian LEMENI, *Adevăr şi comuniune*, p. 18

[1297] Adrian LEMENI, *Adevăr şi comuniune*, Editura Basilica, Bucureşti, 2011, p. 15

[1298] Pr. prof. dr. Stefan BUCHIU, *Cunoaşterea apofatică ...*, p. 103

[1299] Pr. prof. Dumitru POPESCU, *Iisus Hristos Pantocrator*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2005, p. 91

mele pot fi trăite, experiate. Numai în Biserică este prezent Hristos și Duhul Sfânt, de aceea putem spune că dogmele sunt „o expresie vie a experienței eclesiale. Numai răspunzând nevoilor adânci și concrete ale lumii în care trăim, dogmele creștine își vădesc puterea inepuizabilă de viață și semnificația lor duhovnicească"[1301]. Biserica este „Stâlpul și temelia adevărului"(1Tim. 3,15), în Biserică lucrează Duhul Sfânt, *prin care este bogăția cunoașterii de Dumnezeu*[1302]. Numai în Biserică, omul poate să se închine „în duh și în adevăr" (In. 4, 23). Aici el poate să găsească adevărul și să aibă parte de cunoașterea lui Dumnezeu[1303]. Certitudinea cunoașterii lui Dumnezeu, o dobândim numai prin unirea cu Hristos. Înțelegerea conținutului dogmelor presupune o deschidere spre puterea plină de viață și de duh a lui Hristos[1304].

Dogmele, întemeiate pe mesajul Revelației, sunt asumate de om prin credință. Ele scot în evidență caracterul personal al lui Dumnezeu și necesitatea relației personale cu Dumnezeu. Experiența harului dobândită în comuniunea de viață cu Hristos constituie condiția unirii cu Dumnezeu[1305]. Trăirea dogmei trebuie să producă o schimbare, o prefacere lăuntrică a, astfel încât să aibă parte de trăirea mistică[1306].

1300 *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, la Laude, Stihirile Sfinţilor Părinţi, 4, p. 292

1301 Adrian LEMENI, *Adevăr şi comuniune*, p. 14

1302 *Penticostar,* Duminica Samarinencei, la Utrenie, Antifonul 1, Şi acum...p. 188

1303 Pr. Vasile CITIRIGĂ, *Cuvinte şi fapte ale Domnului Hristos în lumina dogmaticii ortodoxe*, p. 83

1304 Adrian LEMENI, *Adevăr şi comuniune*, p. 17

1305 Adrian LEMENI, *Adevăr şi comuniune*, p. 15

1306 Vladimir LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, p. 36

„Propovăduirea Apostolilor și dogmele Părinților au întărit Bisericii o singură credință; care purtând haina adevărului, cea țesută din Teologia cea de sus, drept învață și slăvește taina cea mare a dreptei cinstiri de Dumnezeu"[1307].

Doar credința dreaptă și rugăciunea curată fac posibilă înțelegerea conținutului dogmelor și a rolului lor în experiența cunoașterea lui Dumnezeu. Dogma își atinge scopul atunci când devine rugăciune, de aceea, Părinții Bisericii au introdus dogma în imnele liturgice, cu conștiința că acestea sunt rugăciuni prin care omul *învață și slăvește taina cea mare a dreptei cinstiri de Dumnezeu"*[1308], arătând prin aceasta și legătura între dreapta credință dată de dogmele Bisericii, rugăciune, cinstirea și cunoașterea lui Dumnezeu. Astfel, Hristos, devine viață, pentru cel ce se roagă[1309]. Credința este „dogmatică și înseamnă înainte de orice ascultare față de adevăr (Rm. 2, 8), adică față de dogmă, de Învățătura apostolică (2 Cor. 13, 8). Adorarea lui Dumnezeu se face în duh si adevăr (In 4, 23), prin cunoașterea Lui în inimă (Ps. 14, 2)[1310]. Sfântul Ioan Damaschin consideră că rațiunea ne dă mai degrabă un îndemn de a căuta adevărul, dar nu ne dă și cunoașterea adevărului. Adevărul exprimat de dogme îl cunoaștem numai prin credință[1311]. Tot Sfântul Ioan

[1307] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, la Canoane, Condac, p. 286

[1308] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Părinţi, la Canoane, Condac, p. 286

[1309] Pr. prof. dr. Vasile CITIRIGĂ, *Cunoaşterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, pp. 21-22

[1310] Pr. Prof. dr. Ion BRIA, *Dicţionar de Teologie Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994, p. 11

[1311] Paul EVDOKIMOV, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în tradiţia patristică*, p. 75

Damaschin ne spune că Dumnezeu „nu l-a lăsat pe om în completă neștiință deoarece cunoștința existenței lui Dumnezeu este însămânțată de El în chip firesc în toți oamenii”[1312]. Căutând să-L cunoască pe Dumnezeu printr-o cunoaștere rațională a dogmelor, omul constată că rațiunea nu-i poate oferi o cunoaștere certă și atunci apare îndoiala care zădărnicește și lucrarea rugăciunii. De aceea omul trebuie să considere dogmele în primul rând, îndrumare de viață duhovnicească iar cunoașterea duhovnicească, o va dobândi prin credință, după cum spune cuvântul Evangheliei „oricine va zice acestui munte: Ridică-te și te aruncă în mare, și nu se va îndoi în inima lui, ci va crede că ceea ce spune se va face, fi-va lui orice va zice. De aceea vă zic vouă: Toate câte cereți, rugându-vă, să credeți că le-ați primit și le veți avea” (Mc. 11, 23-24). Referindu-se la legătura dintre rațiune și credință în cunoașterea lui Dumnezeu, Sfântul Antonie cel Mare zice:

> „Acestea (că lumea nu e Dumnezeu) se dovedesc chiar prin arătarea lor. Dar fiindcă voi vă bizuiți mai mult pe argumente raționale și având meșteșugul acesta, voiți ca și noi să ne întemeiem credința în Dumnezeu pe dovedirea rațională, spuneți mai întâi voi: Cum se poate ajunge la cunoașterea sigură a lucrurilor și mai ales a lui Dumnezeu: prin dovedire rațională sau prin lucrarea credinței? Și ce e mai întâi: lucrarea credinței sau dovedirea rațională? Iar aceia răspunzând că mai întâi e lucrarea credinței și aceasta e cunoștința sigură, Antonie a zis: «Bine ați spus. Căci credința se

[1312] Sfântul Ioan DAMASCHIN, *Dogmatica*, p. 15

> naște din simțirea sufletului, iar argumentarea rațională, din meșteșugul celor ce construiesc. Drept aceea, cei ce au lucrarea credinței nu au nevoie de dovedirea rațională sau poate că le e de prisos. Și de fapt, ceea ce noi înțelegem prin credință, voi încercați să construiți prin judecăți. Și de multe ori voi nici nu puteți exprima cea ce înțelegem noi. Deci mai bună și mai sigură e lucrarea credinței decât silogismele voastre sofisticate"[1313].

Temeiul credinței ortodoxe este experiența și mărturia apostolilor, de aceea spunem că Biserica este apostolică. Deschiderea față de această mărturie apostolică, formulată în dogme, este o problemă de credință, ea are ca temei lucrarea Duhului Sfânt[1314].

4.1.1.8. Cunoașterea lui Hristos, prin Duhul Sfânt în Biserică

> *„Prin Sfântul Duh este bogăția cunoașterii de Dumnezeu, a gândirii la cele de sus și a înțelepciunii; că întru Dânsul toate dogmele părintești le descoperă Cuvântul"[1315].*

Imnografii au preluat mesajul biblic, referitor la cunoașterea adusă de Duhul Sfânt, pe care Mântuitorul Hristos a făgăduit-o

[1313] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Viaţa Cuviosului nostru Antonie*, în „Scrieri II, col PSB, vol 16, trad, pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 236

[1314] Costa DE BEAUREGARD, M. A., Dumitru STĂNILOAE**,** *Mică dogmatică vorbită,* p. 89.

[1315] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, la Utrenie, Antifonul 1, 2, p. 188

ucenicilor Săi, zicând: „Mângâietorul, Duhul Sfânt, pe Care-L va trimite Tatăl, în numele Meu, Acela vă va învăța toate și vă va aduce aminte despre toate cele ce v-am spus Eu" (In 14,26). Ei arată că Hristos, înălțându-se la cele cerești, a trimis Duhul Sfânt și a luminat mintea ucenicilor, umplându-i de har:

> *„O darurile cele mai presus de pricepere! O, taină înfricoșătoare! Că Cel ce stăpânește toate, suindu-Se de pe pământ la cele cerești, a trimis ucenicilor pe Duhul Sfânt, Care a luminat mintea lor și cu harul i-a făcut ca de foc"*[1316].

Tâlcuirea acestui imn o întâlnim practic, la Sfântul Chiril al Alexandriei care zice:

> „vom cunoaște pe Hristos, Care va străluci în noi prin Duhul Sfânt, pentru că vom avea *mintea lui Hristos,* despre care vorbește Sfântul Pavel, iar această minte a lui Hristos este Duhul Sfânt prezent în noi. Îndumnezeirea progresivă însoțită de cunoașterea din ce în ce mai desăvârșită a lui Dumnezeu se realizează în viața sacramentală. Gnoza desăvârșită a lui Hristos se obține prin Botez și iluminarea Duhului Sfânt"[1317].

Toată activitatea Mântuitorului Hristos, se desfășoară în prezența Duhului Sfânt. Lucrările Sale mântuitoare, sunt în același

[1316] *Penticostar,* Înălţarea Domnului, Canonul, Cântarea 9, Al doilea Canon, 1, p. 264

[1317] Vladimir LOSSKY, *Vederea lui Dumnezeu* p. 87

timp, semne vizibile ale prezenței Duhului Sfânt. Aceste lucrări sunt cunoscute, în lumina Duhului Sfânt[1318].

> *Duhul Sfânt este Lumină și Viață și Izvor viu, înțeles cu mintea. Duhul înțelepciunii, Duhul înțelegerii, bun, drept, înțelegător, stăpânitor, curățitor de păcate; Dumnezeu și îndumnezeitor, foc din foc purcezător; grăitor, lucrător, împărțitor de daruri; prin Care toți proorocii și dumnezeiești apostoli, împreună cu mucenicii s-au încununat. Uimitoare auzire, neobișnuită priveliște, foc care se împarte spre dăruirea de haruri[1319].*

Duhul Sfânt este Cel ce „șterge păcatele, îl îndreaptă pe om, îi luminează sufletul, pentru a avea comuniune cu Dumnezeu, îl sfințește și îl învia din morți, permițându-i acestuia să viețuiască în chip dumnezeiesc și oferindu-i, cu adevărat, viața cea veșnică și dumnezeiască a lui Dumnezeu”[1320]. El mai este numit și *suflare dumnezeiască* sau *adiere spirituală*, pe care o simțim ca o adiere de bunătate, de iubire. Prin această adiere, omul realizează experiența tainică, a prezenței lui Dumnezeu sau conștiința prezenței lui Hristos în sine, pe care nu o poate avea omul, decât prin Duhul Sfânt[1321].

[1318] Pr. prof. Constantin GALERIU, „Cunoaşterea lui Hristos în Sfântul Duh”, în *Studii Teologice*, XXXV (1983), nr. 9-10, p. 675

[1319] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, la Laude, 3, p. 331

[1320] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, pp.83-84

[1321] Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, *Sfânta Treime sau la început a fost iubirea,* Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, 2012, p. 87-88

„Dumnezeu cel Adevărat, Mângâietorul, Care a grăit prin prooroci și S-a propovăduit mai înainte în Lege, celor nedesăvârșiți, astăzi Se face cunoscut slujitorilor și mărturisitorilor Cuvântului”[1322].

Duhul Sfânt are „aceeași ființă și același har necreat cu Tatăl și cu Fiul și, desigur, harul Acestuia se împarte, în timp ce ființa este întotdeauna de neîmpărțit. Harul se dă în parte acelora care îl primesc cu vrednicie, ființa rămânând complet neîmpărțită”[1323]. Hristos cel Înviat, nu poate fi cunoscut, ca Dumnezeu, fără Duhul Sfânt, care aduce în creație, viața și iubirea intratreimică. După învățătura Sfinților Părinți, așa cum pe Dumnezeu Tatăl Îl cunoaștem prin Fiul așa și pe Fiul îl cunoaștem prin Duhul Sfânt, pe care-L primim prin Tainele Bisericii[1324]. La Botezul Domnului, în apa Iordanului, Însuși Dumnezeu-Tatăl, Îl face cunoscut pe Fiul Său, Unul-Născut, în momentul când Duhul Sfânt se pogoară în chip de porumbel peste Hristos: „Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru Care am binevoit”(Mt. 3,17). După Învierea lui Hristos, s-a umplut atât de mult de Duhul Sfânt încât S-a unit în mod desăvârșit cu El, îmbrăcând toată puterea Lui de-viață-făcătoare[1325]. Tot după învierea

[1322] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, la Utrenie, Canoanele, Cântarea 4, 1, p. 326

[1323] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, p. 86

[1324] Pr. drd. Constantin LEONTE, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în Hristos, condiţie a mântuirii*, în Ortodoxia, Anul XXXIX, Nr. 3, din 1987, pp. 143-152, p. 150

[1325] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 427

Sa, *Hristos a luminat pe pescari cu Duhul*[1326] și *ei au învățat cele negrăite ale cerurilor*[1327]. Despre aceasta imnografii spun :

> „*Cel ce stăpânește toate, suindu-Se de pe pământ la cele cerești, a trimis ucenicilor pe Duhul Sfânt, Care a luminat mintea lor și cu harul i-a făcut ca de foc*[1328].

În ziua Cincizecimii, Sfinții Apostoli, L-au cunoscut deplin pe Hristos, ca Dumnezeu Mântuitorul, pentru că prin Înălțarea Sa la cer, Sfântul Duh ce se odihnea și strălucea peste El ca Dumnezeu, S-a revărsat deplin peste Apostoli. La Cincizecime, Hristos, din fața ucenicilor intră în inima lor, prin Duhul Sfânt[1329]. Imnografii ne spun:

> „*Din Duhul Tău ai vărsat din destul, peste tot trupul, precum ai zis, și toată lumea s-a umplut de cunoașterea Ta, Doamne; că Fiu Te-ai născut din Tatăl, fără de stricăciune, și Duhul nedespărțit purcede*”[1330].

Umplându-se de cunoaștere, cu puterea Duhului Sfânt, Apostolii au propovăduit pe Hristos, și g*răind dumnezeieștile măreții,*

[1326] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, la Stihoavnă, Stihirile idiomele, 4, p. 323

[1327] *Penticostar*, Joi în săptămâna a 3-a după Paşti, la Vecernie, la Stihoavnă, Stihira Apostolilor, p. 124

[1328] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Cântarea a9-a, Al doilea canon, Irmos, p. 254

[1329] Pr. drd. Constantin LEONTE, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în Hristos, condiţie a mântuirii*, p. 151

[1330] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, la Utrenie, Canoanele, Cântarea 6, 1, p. 327

prin care Se cunoaște Treimea[1331]. Celor ce voiesc să se împărtășească de cunoașterea lui Dumnezeu, Hristos li se împărtășește personal prin lucrarea Sfântului Duh, în Sfintele Taine ale Bisericii. De la primirea Tainei Botezului, omul este condus de Însuși Hristos, prin lucrarea Sfântului Duh[1332]. Cincizecimea este personală și începe pentru fiecare creștin cu Sfintele Taine ale Botezului și Mirungerii prin primirea darurilor Sfântului Duh[1333]. Hristos dă Duhul Sfânt, celui aflat în rugăciune, iar Duhul sălășluindu-Se în cel ce se roagă, îi insuflă acestuia starea de evlavie și dispoziția spre rugăciune. După cum ne încredințează Sfântul Apostol Pavel, fără Duhul Sfânt, nu este posibilă comunicarea cu Dumnezeu: „Nimeni nu poate zice Domnul Iisus, decât în Duhul" (I Cor.12,3).

Rugăciunea trebuie făcută în numele lui Hristos (Col. 3,17) și chemând Duhul, Care „vine în ajutor slăbiciunii noastre" (Rm. 8, 26)[1334]. La Cincizecime, Duhul Sfânt, s-a pogorât în chipul limbilor de foc, nu numai peste Apostolii, ci și peste cei ce s-au botezat, după cum spun imnografii toată *lumea a luminat*: *focul Mângâietorului S-a pogorât de-a dreptul pe pământ, în chip de limbi, și a luminat pe Ucenici, făcându-i cunoscători ai tainelor cerești. Lumina Mângâietorului a venit și lumea a luminat*[1335]. Duhul Sfânt, *împăr-*

[1331] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, la Utrenie, Canoanele, Cântarea 7, 1, p. 329

[1332] Pr. drd. Constantin LEONTE, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în Hristos, condiţie a mântuirii*, p. 151

[1333] P.S. EMILIAN LOVIȘTEANUL, *Înfăptuirea misiunii bisericești în parohie și mănăstire*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015, p. 9

[1334] Pr. prof. dr. Vasile CITIRIGĂ, „Experienţa personalist-comunitară a credincioşilor prin rugăciune ca obiect al cercetării în cadrul dogmaticii ortodoxe" în *Ortodoxia*, Anul LIX, Nr. 3-4, 2008, pp. 6-23, p. 11

tășește sfințenia, și Care este cunoscut acelora, în firea cărora Se sălășluiește[1336]. Cartea *Faptele Apostolilor* spune despre Sfântul Întâiul Arhidiacon și Mucenic Ștefan, ca era plin de Duh Sfânt și a văzut slava lui Dumnezeu și pe Fiul Omului stând de-a dreapta lui Dumnezeu" (FA. 7, 55), această vedere a luminii divine, de care s-au învrednicit sfinții, este un dar al Duhului Sfânt[1337].

4.1.2. Cunoașterea experimentală a lui Hristos cel Înviat, dimensiunea ascetico-mistică

4.1.2.1.Cunoaștere și asceză

> *„Învățându-ne de la Hristos viață nouă și curată, să ne nevoim cu toții a o păzi după cuviință până la sfârșit; ca să ne bucurăm de venirea Duhului Sfânt"*[1338].

Deși perioada Penticostarului, nu este considerată ca o perioadă de aspre nevoințe ascetice, fiind lăsate la o parte metaniile, îngenuncherile și asprimea postului, totuși Părinții Bisericii învață că asceza este o lucrare continuă, *până la sfârșit*[1339], deoarece omul se ridică greu din păcat dar poate să cadă ușor. Sfântul Vasile de la Poiana Mărului, asemăna nevoințele ascetice cu vâslirea către izvorul râului, câtă vreme vâslești, înaintezi spre izvoare, dar lă-

[1335] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, la Utrenie, Sedealna după întâia catismă, p. 323

[1336] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, la Utrenie, Canoanele, Cântarea 5, 1, p. 327

[1337] Drd. Bogdan SCORŢEA „Despre vederea lui Dumnezeu în lumină" în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul II, nr. 1 din 2006, p. 100-120, p. 112

[1338] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a patra după Paşti, Cântarea 9, 1, p. 169

[1339] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a patra după Paşti, Cântarea 9, 1, p. 169

sând vâslele, curentul apei te duce înapoi. Așa este și în viața duhovnicească, toate virtuțile se câștigă cu nevoință, cu multă sudoare, dar se pierd cu ușurință când omul alunecă în împlinirea poftelor și desfătărilor trupești și mai ales când se lasă cuprins de mândrie[1340]. Sfântul Isaac Sirul spune:

> „Cei care răpesc și stăpânesc cunoașterea prin străduanii proprii, sunt la rândul lor răpiți și stăpâniți de mândrie și cu cât studiază mai mult, cu atât se întunecă mai tare. Însă cei în care cunoașterea intră și se sălășluiește în mișcările sufletului lor, aceia coboară în adâncul smereniei și primesc în ei înșiși ca pe o lumină certitudinea sigură care dă bucurie (cf. Col. 2, 2). Răpesc cunoașterea cei care urcă la ea fără făptuire, fără împlinirea poruncilor, și în locul adevărului răpesc o asemănare a acestuia. Adevărul locuiește de la sine în mișcările sufletului celor ce și-au răstignit viața (Galateni 6, 14) și au năzuit dinăuntrul morții spre viață”[1341].

Scopul vieții este unirea cu Dumnezeu și implicit cunoașterea lui Dumnezeu. Unirea cu Dumnezeu presupune urcușul duhovnicesc, constituit în spiritualitatea ortodoxă din cele trei trepte: purificarea, iluminarea și desăvârșirea. Acest urcuș, mai este cunoscut

[1340] Arhimandrit Ioanichie BĂLAN, *Patericul românesc*, Ediţia a 5-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2005, p. 275

[1341] Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte către singuratici, despre viaţa duhului, taine dumnezeieşti, pronie şi judecată,* Partea a II-a, Ediţia a II-a, Trad. diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2007, p. 119

și *viață în Hristos*, sau viața duhovnicească[1342]. Viața duhovnicească, este *Modus vivendi*[1343], presupune o stabilitate în virtute, mai ales după dobândirea nepătimirii, omul asemănându-se tot mai mult cu Dumnezeu Cel neschimbat prin fire, fiind în convorbire neîncetată cu Dumnezeu[1344]. Prin urcușul neîncetat spre sfințenie, dobândim și ceea ce numim *cunoaștere apofatică.* Acest urcuș îl poate realiza omul numai cu ajutorul lui Dumnezeu[1345]. Sfințenia este rodul ascezei, dar și darul lui Hristos prin Duhul Sfânt, este o expresie a unei sinergii neîntrerupte[1346].

Sensul termenului *asceză,* este de „exercițiu, efort, fie exercițiu fizic, pentru formarea atleților; fie exercițiu moral-spiritual de disciplinare a naturii umane pentru realizarea omului desăvârșit, a omului neprihănit în fața lui Dumnezeu și a oamenilor"[1347]. Asceza urmărește moartea omului vechi și păstrarea stării de curăție a botezului. Ea este mai accentuată la începutul nevoințelor duhovnicești, în vremea curățirii sufletului de patimi. Pentru a scăpa de patimi, Sfântul Apostol Pavel îndeamnă la înfrânare și la practicarea virtuților, asemănând aceasta cu deprinderea atleților prin aler-

[1342] Pr. prof. dr. Stefan BUCHIU, et alii, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, p. 226

[1343] Mod de viaţă

[1344] Dumitru STĂNILOAE, nota 174 la Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, p. 217

[1345] Pr. prof. dr. Stefan BUCHIU, *Cunoaşterea apofatică ...*, p. 141

[1346] Pr. prof. dr. Ştefan BUCHIU, „Sfânt şi Sfinţenie în Ortodoxie, în viziunea Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae", în vol. „Părintele profesor Dumitru Stăniloaie sau consonanţa dintre dogmă, spiritualitate şi liturghie, coord. Pr. Lect. univ. dr. Nicolae Răzvan Stan şi Dr. Lucian Dindirică, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015, (pp. 45-56), p. 47

[1347] Mitropolitul Nicolae MLADIN, *Hristos – Viaţa noastră sau Asceza şi Mistica Paulină,* p. 4

garea din stadion: „Nu știți voi că acei care aleargă în stadion, toți aleargă, dar numai unul ia premiul? Alergați așa ca să-l luați. Și oricine se luptă se înfrânează de la toate. Și aceia, ca să ia o cunună stricăcioasă, iar noi, nestricăcioasă. Eu, deci, așa alerg, nu ca la întâmplare. Așa mă lupt, nu ca lovind în aer, ci îmi chinuiesc trupul meu și îl supun robiei; ca nu cumva, altora propovăduind, eu însumi să mă fac netrebnic".(1 Cor. 9, 24-27) . De asemenea, tot Sfântul Apostol Pavel îndeamnă: „Iar de basmele cele lumești, ferește-te; deprinde-te însă în evlavie, pentru că deprinderea [exercițiul, asceza] trupească este spre puțin folositoare, evlavia însă este spre toate folositoare"(1 Tim. 4,7-8). Pentru urcușul duhovnicesc este nevoie de nevoințele trupești, dar și de evlavia sufletească. Sfântul Apostol Pavel pune accentul pe evlavie, pe partea lăuntrică a nevoinței, dar nu lasă la o parte nici ostenelile trupești. Asceza în esența ei, urmărește îndeosebi latura duhovnicească, ținta ei este unirea cu Hristos[1348]. Pentru Clement Alexandrinul, asceza presupune ca „sufletul să se pregătească mai dinainte și să lucreze în felurite chipuri, dacă vrea să ajungă desăvârșit, că adevărul constă și din cunoaștere și din lucrare: și pentru că și una și alta izvorăsc din contemplație, e nevoie de asceză, de mult exercițiu și de experiență"[1349].

Asceza este lupta pentru renunțarea la tendințele egocentrice ale omului, datorită cărora vede tot ce există ca pe niște obiecte,

[1348] Mitropolitul Nicolae MLADIN, *Hristos – Viaţa noastră sau Asceza şi Mistica Paulină,* pp. 4-5

[1349] CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromatele*, VI, 91, 2, în „Scrieri", partea a II-a, col. PSB, vol. 5, trad. Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982, pp. 437-438

supuse nevoilor și dorințelor lui. Prin lipsirea de aceste bunuri și prin supunerea la regulile ascezei, omul luptă de fapt, împotriva pornirilor egocentrice. Asceza însemnă a abdica de la împlinirea acestor exigențe ale egocentrice, de la tendința de a supune voi sale, toate cele din jur[1350].

> *„Învățându-ne de la Hristos viață nouă și curată, să ne nevoim cu toții a o păzi după cuviință până la sfârșit”[1351].*

Imnografii ne îndeamnă să învățăm de la Hristos, chipul *de viață nouă și curată[1352]*. Hristos cel Înviat, este învățătorul nostru, prin viața lui este pildă vieţuirii noastre. El este Cel care, prin întruparea Sa, ne-a lăsat chipul vieţuiri curate și bineplăcute lui Dumnezeu. Marii învățători ai lumii, au alcătuit doctrine sistematice și reguli de viață pentru cei ce alegeau să adere la credința lor. Hristos ne îndeamnă să învățăm de la El zicând: „Învățați de la Mine că sunt blând și smerit cu inima”(Mt. 19,22). El a ales, să se arate pe Sine, pildă de viață duhovnicească și prin aceasta să propovăduiască învățătura Sa. El s-a rugat îndelung, a postit, s-a nevoit în simplitate și sărăcie, a învățat poporul în sinagogă. Prin toate acestea s-a făcut nouă pildă, pe care suntem datori de *a o păzi după cuviință până la sfârșit[1353]*. Prin viața Lui, Hristos a arătat oamenilor că această învățătură este autentică și este posibilă de împlinit de către toți cei care însetează după cunoaștere. Învățătura Lui este o

---

1350 Christos VOULGARIS, *Abecedar al credinței*, p. 67

1351 *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a patra după Paşti, Cântarea 9, 1, p. 169

1352 *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a patra după Paşti, Cântarea 9, 1, p. 169

1353 *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a patra după Paşti, Cântarea 9, 1, p. 169

învățătură desăvârșită, care duce la desăvârșire. În această învățătură nu există contradicție, între voința divină și cea umană[1354].

> *„Ieri m-am îngropat împreună cu Tine, Hristoase; astăzi mă ridic împreună cu Tine, Cel ce ai înviat. Răstignitu-m-am ieri împreună cu Tine: însuti împreună mă preamărește, Mântuitorule, întru împărăția Ta"*[1355].

Prin acest imn din Canonul Învierii, imnograful ne face conștienți de faptul că doar împreună cu Hristos ne putem ridica din legătura păcatului. Omul cu toată râvna lui, nu poate să facă nimic fără Dumnezeu (In. 15, 5), de unul singur, nu se poate ridica deasupra patimilor. Hristos este cel ce ridică pe fiecare, atunci când omul strigă după ajutorul Lui, de aceea spunem despre asceza creștină, că are caracter hristocentric.

> Asceza „e patima, crucificarea și moartea în Hristos, cu credința învierii în El. În sens autentic ortodox, putem spune că asceza e chipul lui Hristos cel îngropat, iar mistica e chipul lui Hristos cel înviat în slava dumnezeiască. Căci centrul vieții duhovnicești ortodoxe este Iisus Hristos, Dumnezeu înomenit pentru ca noi să ne îndumnezeim. Și precum moartea e un lucru și învierea alt lucru, Hristos rămânând același, tot așa faptul teandric al misticii e unul, ridicându-se ca un

[1354] Pr. prof. dr. Dumitru MEGHEŞAN, *Iisus Hristos-sensul vieţii umane*, Editura Universităţii din Oradea, Oradea, 2016, p. 59

[1355] *Penticostar*, Canonul Învierii, Cântarea 3, 2, p. 16

pisc de munte cu poalele înmuiate în umbra suferinței
și vârful inundat de lumina slavei dumnezeiești”[1356].

Legătura omului cu Hristos presupune credință. Prin această legătură de comuniune, Hristos împărtășește omului din puterea Sa. Cu această putere, omul împlinește nevoințele ascezei. Omul în această lume pendulează între păcat și sfințenie[1357] A urma lui Hristos, nu înseamnă doar o simplă imitare a Lui, ci omorârea patimilor și practicarea virtuților, cu ajutorul Lui. Prin nevoințele ascetice, suntem uniți cu Hristos, chiar și mai înainte de a atinge acea stare a desăvârșirii, în care suntem încredințați că se petrece unirea cu Hristos. Astfel noi murim cu Hristos și înviem împreună cu El, în Taina Sfântului Botez. Învierea cu Hristos este o consecință a mortificării, sau a morții cu Hristos, adică a răstigni patimile noastre, a muri după omul cel vechi[1358].

„Să ne sârguim și noi a ne sfinți mâinile prin ferirea de patimi, și așa să ne atingem de coasta Stăpânului”[1359].

Imnografii ilustrează în imnele liturgice cele două aspecte ale ascezei. Un aspect pe care îl numim negativ presupune *ferirea de patimi*, renunțarea la poftele dezordonate, la plăceri și patimi iar aspectul pozitiv constă în deprinderea virtuților, sau cum spune imnograful, *săvârșirii dumnezeieștilor virtuți*[1360]. Patimile sunt

[1356] Nichifor CRAINIC, *Sfinţenia, împlinirea umanului*, 1993, p. 28

[1357] P.S. Emilian LOVIȘTEANUL, *Între Cruce și Înviere: file din istoria monahismului românesc*, Editura Mitropolia Olteniei, 2017, p. 6

[1358] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Ascetica şi Mistica Bisericii Ortodoxe*, p. 12

[1359] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna a doua după Paşti, La Utrenie, la Stihoavnă, 2, p. 81

[1360] *Penticostar,* Miercuri în săptămâna a 4-a după Paşti, Canoanele, Cântarea 5, 1, p. 163

înțelese de Sfinții Părinți „ca niște boli ale sufletului care constau în depărtarea de la cele inteligibile și inversarea itinerarului spre cele sensibile”[1361]. Prin asceză, trupul devine supus sufletului, iar sufletul se supune voii lui Dumnezeu[1362]. Aspectul negativ al ascezei, presupune evitarea prilejurilor de păcătuire sau ferirea de patimi. Imnul ne îndeamnă la ferirea de patimi și la sfințirea mâinilor prin lucrarea virtuților. Împlinirea virtuților aduce și eliberarea de patimi și dobândind iubirea ajungem la unirea cu Hristos și la cunoașterea Lui[1363]. Așadar, pentru a ne apropia de Dumnezeu și a-L cunoaște pe El, trebuie să ne *ferim de patimi*[1364]. Aceasta este învățătura Părinților, mai întâi curăția, depărtarea de patimi și apoi lucrarea virtuților. Curățirea de patimi este începutul lucrării sau a experienței duhovnicești, prin care dobândim cunoașterea lui Dumnezeu[1365]. Pentru a ajunge la experiența cunoașterii lui Dumnezeu, părintele Stăniloae spune că e necesară curăția și aceasta se poate realiza numai prin asceză, fiindcă prezența lui Dumnezeu ca

---

[1361] Pr. prof. dr. Dumitru MEGHEŞAN, „Valoarea terapeutică a Spovedaniei” în vol. *Sensurile şi importanţa Sfintei Taine a Spovedaniei şi ale Sfintei taine a Împărtăşaniei în teologia, spiritualitatea şi misiunea ortodoxă contemporană*, coord. Pr. prof. dr. Ştefan Buchiu, Editura Basilica, Bucureşti, 2015, (pp. 309-337), p. 310

[1362] Mitropolitul Nicolae MLADIN, *Hristos – Viaţa noastră sau Asceza şi Mistica Paulină,* p. 7

[1363] Kamal FARAHAT „Cunoaşterea lui Dumnezeu în gândirea Sfântului Grigorie de Nyssa”, în *Ortodoxia*, Anul XXXIX, NR. 2 , 1988 Bucureşti, (pp. 124-135), p. 127

[1364] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna a doua după Paşti, La Utrenie, la Stihoavnă, 2, p. 81

[1365] M.A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită.* p. 224

persoană, nu o percepem, nu o simțim în urma unei judecăți raționale ci în acea stare de fină sensibilitate spirituală, pe care o dobândește omul doar după ce se eliberează legătura plăcerile trupești, a pasiunilor de tot felul, care se dobândește doar după curățirea de patimi[1366]. Plăcerile trupești au dus la înstrăinarea omului de Dumnezeu, prin nevoințe și îndepărtarea de plăceri, sufletul se întărește în iubirea de Dumnezeu. Hristos, întrupându-Se și-a supus trupul celei mai depline asceze. Trupul fuge de durere și caută plăcerea atașându-se de cele materiale. Prin asceză, trebuie să se îndepărteze de plăcere și de atașarea de lucrurile lumii acesteia. Aceasta este crucea pe care Hristos ne îndeamnă să o luăm și să o purtăm și pe care El însuși a purtat-o și prin ea a învins moartea, aceasta ni se cere să o purtăm și noi din puterea Lui[1367].

> *„Să ne sârguim, gânditorilor de Dumnezeu, spre nevoința săvârșirii dumnezeieștilor virtuți"[1368].*

Imnografii ne învață că asceza în ansamblul ei, nu înseamnă numai renunțare, înfrânare sau luptă împotriva vrăjmașului, ci și *săvârșirea dumnezeieștilor virtuți[1369]*. După învățătura Mântuitorului, nu este de ajuns a nu face răul ci suntem datori a face binele pe care putem să-l facem (Matei 25, 34-46). Fapta bună curățește sufletul și îl umple de iubire, sporește sensibilitatea la realitățile su-

[1366] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2 p. 85

[1367] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, „Omul şi Dumnezeu", în *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, p. 296

[1368] *Penticostar,* Miercuri în săptămâna a patra după Paşti, Canoanele, Cântarea 5, 1, p. 163

[1369] *Penticostar,* Miercuri în săptămâna a patra după Paşti, Canoanele, Cântarea 5, 1, p. 163

prafirești, omul devine astfel tot mai mult asemenea lui Hristos care stăpânește și luminează și transfigurează chipul omului[1370]. Practicile ascetice nu sunt niște practici standard, pentru toți cei ce se nevoiesc pe calea desăvârșirii. Fiecare împlinește ceea ce i se potrivește mai bine pentru sporirea duhovnicească ținând seama de principiul: *Similia similibus curantur*[1371]. Fiecare cu patimile lui și fiecare cu nevoințele lui. De aceea în viața duhovnicească este nevoie de duhovnic, de un sfătuitor care să-ți arate calea cea mai bună de urmat. Scopul este transformarea lăuntrică, curățirea sufletească, îndumnezeirea și cunoașterea și în toate trebuie să urmărească atingerea acestui scop[1372]. De asemenea, practicile ascetice nu sunt aceleași pentru toată viața, ele se adaptează schimbărilor lăuntrice. De la început omul trebuie să pornească la drum cu dorința de cunoaștere a celor viitoare și cu râvna pentru rugăciune și împlinirea virtuților pentru dobândirea acestei cunoașteri[1373]. Pe măsura virtuților sporește și evlavia. Ea presupune limpezimea cugetării și dobândirii contemplației naturale și a cunoașterii lui Dumnezeu.

Curăția și împlinirea virtuților, sunt proprii începutului contemplației. Dacă nu ne vom curăți de patimi, prin nevoințele ascetice, nu vom dobândi cunoașterea. Dar asceza continuă și pe treapta contemplației, pentru a stăpâni pornirile pătimașe ale trupului și gândurile lumești. Doar așa ajungem să ne împărtășim de

[1370] Mitropolitul Nicolae MLADIN, *Hristos – Viaţa noastră sau Asceza şi Mistica Paulină,* p. 129

[1371] Cele asemănătoare se tămăduiesc prin cele asemănătoare.

[1372] Mitropolitul Nicolae MLADIN, *Hristos – Viaţa noastră sau Asceza şi Mistica Paulină,* p. 148

[1373] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, p. 166

sălășluirea lui Hristos în sufletul nostru. Pe măsura împlinirii poruncilor, pe atât sporim în virtute și mintea se luminează, cu lumina dumnezeiască, se unește cu Dumnezeu și i se descoperiră taine negrăite[1374]. Aceste taine negrăite, se dezvăluie doar celor statornici în calea spre desăvârșire, celor care aleargă fără șovăire, fără căderi, fără abateri de la drum și pe măsura acestor nevoințe dobândesc sfințenia și cunoașterea lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos[1375]. Un imn ne încredințează despre aceasta:

> *„Toată simțirea trupului ați supus-o, cu adevărat, duhului, de Dumnezeu purtătorilor, veștejind, schimnicește, prin post, zburdările lui cele neoprite; și acum, luminându-vă cu lumina nepătimirii, ați luat răsplătirile ostenelilor"*[1376].

Imnograful ne arată legătura între simțurile supuse duhului, prin post și nevoințe și dobândirea *luminii nepătimirii* ca răsplată a ostenelilor. De aici se vede și rolul ascezei în oprirea *zburdărilor trupului*[1377] și înlăturarea piedicilor din calea cunoașterii, prin ajungerea la starea de desăvârșire a sufletului[1378]. Referitor la legătura

[1374] Avva FILIMON, *Despre Avva Filimon, Cuvânt foarte folositor*, trad. pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, Ediţia a II-a, în *Filocalia,* vol. 4, Editura Harisma, Bucureşti, 1994, p. 196

[1375] Pr. prof. dr. Stefan BUCHIU, *Cunoaşterea apofatică ...*, p. 19

[1376] *Penticostar,* Duminica Tuturor Sfinţilor, la Canoane, Cântarea 4, Canonul Tuturor Sfinţilor, 3, p. 375

[1377] *Penticostar,* Duminica Tuturor Sfinţilor, la Canoane, Cântarea 4, Canonul Tuturor Sfinţilor, 3, p. 375

[1378] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Viaţa şi scrierile lui Evagrie Ponticul*, introducere la *Evagrie Ponticul*, în *Filocalia,* vol. 1, p. 51

dintre virtuți și desăvârșire, Sfântul Maxim Mărturisitorul, asociază cele trei virtuți teologice: credința, nădejdea și dragostea cu cele trei trepte ale urcușului duhovnicesc: curăția, iluminarea și desăvârșirea. Astfel, credința este specifică începutului viețuirii duhovnicești și însuflețește lucrarea de curățire de păcate și deprinderea virtuților. Nădejdea, susține contemplarea sau înțelegerea rațiunilor lucrurilor, lucrare specifică treptei iluminării. Iubirea încununează lucrarea desăvârșirii prin unirea cu Dumnezeu sau îndumnezeirea harică a omului[1379]. Viețile sfinților, sunt mărturia cea mai evidentă a rolului determinant al ascezei în experiența cunoașterii lui Dumnezeu. Un imn al Penticostarului descrie nevoințele ascetice ale sfinților mucenici:

> *„Pe voi, prealăudaților mucenici, nici întristarea, nici strâmtorarea, nici foamea, nici prigoana, nici biciuirile, nici sălbăticia fiarelor, nici sabia, nici focul cel îngrozitor n-au putut să vă despartă de Dumnezeu; ci pentru dragostea cea către Dânsul, mai vârtos luptându-vă, ca și cum ați fi fost în trupuri străine, ați uitat de fire, nesocotind moartea; pentru aceasta, după vrednicia ostenelilor voastre ați primit plată, și moștenitori ai împărăției cerurilor v-ați făcut. Deci, ca cei ce aveți îndrăzneală către Iubitorul de oameni Dumnezeu, cereți pace lumii și sufletelor noastre mare milă"*[1380].

[1379] Dumitru STĂNILOAE, nota 275 la Sfântul Maxim Mărturisitorul*, Ambigua*, p. 321

[1380] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna a doua după Paşti, la Laude Stihira mucenicilor, p. 80

Pentru cei ce aleargă pe căile sfințeniei, nici o nevoință nu este prea grea, ei au puterea de a renunța și la nevoile cele firești și nu-i mai sperie nici moartea, dar și răsplata este pe măsură.

> *„Jertfă deplină și bineprimită v-ați adus pe voi înșivă, Sfinților Români, Celui ce S-a jertfit pentru noi, și, după vrednicie, ați primit cununa biruinței celei nevestejite, din dreapta cea purtătoare de viață, înaintea Căruia stând, rugați-vă să reverse asupra noastră pace și mare milă".*[1381]

Prin îndemnul: „*înaintea Căruia stând, rugați-vă*[1382]*,* imnograful, pare să facă aluzie la binecunoscutul verset din Psalmul 45:„Opriți-vă și cunoașteți că Eu sunt Dumnezeu*"* (Ps. 45, 10), prin care suntem îndemnați să ne oprim, să stăm, să ne rugăm pentru a dobândi pacea și liniștea sufletească. De folos este a ne opri din alergarea după deșertăciunile lumii, să ne rugăm, să cugetăm la noi înșine, la cele dinlăuntru și să ajungem să cunoaștem pe Dumnezeu, împărăția lui Dumnezeu fiind înlăuntrul nostru (Lc. 17,21). Câtă vreme alergăm după de lucrurile din lume, nu vom dobândi nici liniștea nici experiența cunoașterii lui Dumnezeu. Grija de cele lumești, ne atrage către plăcerile trupului, către bogăție și pofta de mărire. Cel ce vrea să ajungă la cunoașterea lui Dumnezeu trebuie să se oprească de la toate acestea, să se elibereze de asuprirea patimilor și așa va dobândi cunoașterea lui Dumnezeu[1383].

[1381] *Penticostar,* Duminica Sfinţilor Români, Canoanele, Cântarea 9, Canonul Sfinţilor Români, 2, p. 406

[1382] *Penticostar,* Duminica Sfinţilor Români, Canoanele, Cântarea 9, Canonul Sfinţilor Români, 2, p. 406

Cunoașterea, spune Sfântul Isaac Sirul, se împarte în două: una se dobândește prin simțuri, alta prin înțelegerea minții. Cunoașterea prin simțuri, presupune două lucrări: slujirea aproapelui și lucrarea lăuntrică. Slujirea aproapelui presupune, grija față de săraci, de străini de bolnavi după cele amintite la Înfricoșătoarea judecată (Mt. 25, 35-36) iar lucrarea lăuntrică presupune: curăția trupească, înfrânarea, lacrimile, rugăciunea, citirea, liniștirea și cele asemenea acestora. Slujirea aproapelui, nu este de ajuns pentru eliberarea minții de gândurile materiale și de asuprirea patimilor, de aceea e nevoie de lucrarea lăuntrică, doar prin aceasta se poate ajunge la contemplație[1384].

Cunoașterea lui Dumnezeu implică toate facultățile omenești, de aceea asceza e necesară pentru întoarcerea persoanei, de la egoism la iubire. Această întoarcere, este o lucrare de durată, nu se poate face de azi pe mâine și nici cunoașterea lui Dumnezeu nu se dobândește peste noapte ci este o lucrare de durată, de îndelungată de nevoință[1385]. Slujbele bisericești după rânduiala lor au și aspect de asceză, de exercițiu al voinței și nevoinței. Prin participarea activă și constantă, la slujbele Bisericii, omul poate ajunge la nepătimire, la iubire și la cunoașterea lui Dumnezeu[1386]. Adevărul revelat se descoperă doar ca rezultat al experienței personale și al

[1383] Sfântul VASILE CEL MARE, *Tâlcuire duhovnicească la Psalmi*, trad. Pr. prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2000, p. 194

[1384] Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte către singuratici, despre viaţa duhului, taine dumnezeieşti, pronie şi judecată,* Partea a II-a, Ediţia a II-a, p. 126

[1385] Ieromonah, Calinic BERGER, *Teognosia,* p. 245

[1386] Pr. Vasile GRĂJDIAN, *Teologia cântării liturgice în Biserica Ortodoxă*, Editura Universităţii „Lucian Blaga", Sibiu, 2000, p. 109

iubirii de Dumnezeu și de aproapele. Cunoașterea lui Dumnezeu este o cunoaștere dobândită prin comuniune cu El, este cunoașterea Persoanei Lui[1387].

4.1.2.1.1. Curățirea minții și cunoașterea

Mintea nu este doar un organ de cunoaștere teoretică a lui Dumnezeu, ci și de experiență emoțională și de înțelegere a lui Dumnezeu, mai presus de puterea de exprimare în cuvinte[1388]. Lucrarea de curățire, iluminare și desăvârșire cuprinde și mintea și inima omului[1389]. Mintea împreunată cu inima, au puterea de a-l vedea pe Hristos. Cei ce au mintea în inimă, dobândesc pacea, lumina și cunoașterea lui Hristos. Mintea „apropiindu-se prin pomenire cu dragoste de Dumnezeu și alipindu-se de El cu simțire fierbinte și întru tăcerea celei mai simple înțelegeri, e învăluită de lumina dumnezeiască primind arvuna strălucirii viitoare”[1390]. Un imn al Penticostarului arată legătura dintre cunoașterea lui Hristos, curăția minții și luminarea sufletului:

[1387] Christos YANARAS, *Libertatea Moralei*, trad. Mihai Cantuniari, Editura Anastasia, Bucureşti, 2002, p. 117

[1388] Dumitru STĂNILOAE, nota 71, la Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, *Despre ostenelile vieţii călugăreşti*, în *Filocalia* vol. 7, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 53

[1389] Cristinel IOJA, *Raţiune şi mistică*, p. 230

[1390] TEOLIPT, Mitropolitul Filadelfiei, *Despre ostenelile vieţii călugăreşti*, Trad. de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol. 7, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 53

„Să ne curățim ascunzișurile cugetelor și să aprindem candelele sufletelor, ca să vedem pe Hristos”[1391].

Sfinții Părinți susțin că rațiunea nu poate ajunge la adâncimile spirituale ci doar la înțelegerea lumii naturale. Cunoașterea de Dumnezeu se dobândește numai prin experiență duhovnicească. Sufletul este cel care cunoaște. Această cunoaștere este diferită de cunoașterea rațională, deductivă și pentru a o dobândi este nevoie de o curățire a ființei noastre, prin nevoințe stăruitoare[1392]. Sfântul Iustin Popovici spune că „pentru a înțelege, lucrarea gnoseologică a lui Dumnezeu în sufletul omului, omul trebuie să curețe mintea si să o facă capabilă să deosebească binele de rău”[1393]. Atunci când mintea este curățită și devine capabilă să-L primească, Dumnezeu „umple cu prezența Sa înțelegerea și simțirea minții. Înțelegerea e totodată experiență a prezenței Celui înțeles”[1394].

„Adună, Doamne, mintea mea cea risipită și curățește inima mea cea înțelenită, dându-mi pocăință ca lui Petru, suspinare ca vameșului și lacrimi ca desfrânatei, ca să strig Ție, cu glas mare: Dumnezeule, mântuiește-mă ca un milostiv și Iubitor de oameni”[1395].

[1391] *Penticostar,* Vineri în Săptămâna a patra după Paşti, la Stihoavnă, Slavă... şi acum...p. 178

[1392] Dumitru STĂNILOAE, *Ascetica şi Mistica Bisericii Ortodoxe*, p. 230

[1393] Sfântul Iustin POPOVICI, *Calea cunoaşterii lui Dumnezeu*, p. 207

[1394] Dumitru STĂNILOAE, nota 65, la Teolipt, Mitropolitul Filadelfiei, *Despre ostenelile vieţii călugăreşti*, p. 50

[1395] *Penticostar*, Marţi în Săptămâna a patra după Paşti, la Laude, Stihira de umilinţă, p. 155

Lucrarea cea mai dificilă la începutul urcușului duhovnicesc, este adunarea minții, concentrarea la rugăciune și oprirea închipuirilor. Închipuirile minții trezesc atracția spre lucruri și plăceri și îndepărtează de omul de rugăciune. Pentru adunarea minții și curățirea inimii, este nevoie de pocăința lui Petru, suspinul vameșului și lacrimile desfrânatei. Prin aceasta imnograful face aluzie la momentul în care Petru s-a lepădat de Hristos, dar apoi venindu-și în fire a plâns cu amar (Lc. 22, 62). Tot Sfântul Apostol Petru, din credință și iubire față de Hristos, a alergat primul la mormânt, iar apoi când Hristos s-a arătat pe malul Mării Tiberiadei, el a fost cel ce s-a aruncat în apă grăbindu-se să-l întâlnească pe Hristos și să-și mărturisească apoi iubirea față de El, zicându-i: „Doamne, Tu știi toate. Tu știi că Te iubesc" (In. 21,17). Asemenea pocăință așteaptă Hristos de la fiecare dintre noi. Chiar dacă omul cade în păcat este dator să alerge la Hristos, să se întoarcă de la păcat la virtute. Această cale de întoarcere de la păcat la virtute, presupune, *metanoia sau schimbarea minții*, aceasta fiind o transfigurare a voinței și a propriei cugetări. Aceasta nu însemnă însă o golire a minții, ci o plinire a ei , ajutându-ne să ne apropiem, dincolo de limbaj și gândire, de trăirea relației nemijlocite cu Dumnezeul cel Viu[1396]. Când amintește de suspinul vameșului, imnograful face aluzie la vameșul din pilda vameșului și fariseului: „Iar vameșul, departe stând, nu voia nici ochii să-și ridice către cer, ci-și bătea pieptul, zicând: Dumnezeule, fii milostiv mie, păcătosului" (In. 18,13). De asemenea, mustrându-i pe farisei le zicea: „vameșii și desfrânatele merg înaintea voastră în împărăția lui Dumnezeu" (Mt.

[1396] Episcop Kalistos WARE, *Ortodoxia, calea dreptei credinţe*, trad. E. Chiosa, G. Jacota, Pr. D Ailincăi, Editura Mitropoliei Moldovei, Iaşi, 1993, p.14

21,31). Vameșul este pildă de smerenie, imnograful condiționează luminarea *ochilor minții* de dobândirea smereniei:

> *„Luminează, Doamne, ochii minții mele, care sunt slăbiți de păcatul cel întunecat, însuflându-le smerenie, Îndurate, și curățește-mă cu lacrimile pocăinței"*[1397].

Pentru dobândirea cunoașterii lui Dumnezeu, este nevoie de smerenie, cel care dorește a dobândi această cunoaștere cu gând de slavă deșartă se nevoiește în zadar, fiindcă Mântuitorul a zis: „Cum puteți voi să credeți, când primiți slavă unii de la alții și slava care vine de la unicul Dumnezeu nu o căutați ? (In. 5, 44) și „oricine se înalță pe sine se va smeri, iar cel ce se smerește pe sine se va înălța"(Lc 14, 11)[1398]. Părintele Stăniloae spune despre smerenie că este conștiința și trăirea infinității divine, descoperă ochilor noștri, infinitul realității lui Dumnezeu, de aceea fără a dobândi mai întâi smerenia nu vom avea parte de fiorul atingerii lui Dumnezeu. Smerenia este un uriaș spor de cunoaștere, este înțelepciune cuprinzătoare[1399]. Amintind de lacrimile desfrânatei, imnograful face aluzie la acea femeie păcătoasă din casa fariseului Simon și de momentul ungerii de către aceasta cu mir de mult preț, a lui Hristos: „femeia stând, lângă picioarele Lui, plângând, a început să ude cu lacrimi picioarele Lui, și cu părul capului ei le ștergea. Și săruta picioarele Lui și le ungea cu mir" (Lc. 7, 38). Despre această femeie, Hristos

[1397] *Penticostar,* Duminica Orbului, Luminânda, Slava....p. 232

[1398] Sfântul Ioan DAMASCHIN, *Capete filozofice*, în vol. Pr. Andrew LOUTH, *Sfântul Ioan DAMASCHIN, Tradiție și originalitate în teologia bizantină*, trad. Pr. prof. Ioan Ică sn și diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2010, p. 448

[1399] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Ascetica și Mistica*...p. 205

spunea că pentru iubirea ei i se iartă păcatele (Lc. 7, 47). Aceste modele de pocăință și virtute ne sunt date pentru a dobândi și noi dragostea lui Hristos și *răsplata ostenelilor*[1400] , adică iertarea păcatelor și intrarea în împărăția lui Dumnezeu. Dar pentru acesta, trebuie să ne căim de păcatele noastre, precum Petru, să ne smerim și să ne oprim de la săvârșirea păcatelor, precum vameșul, să jertfim ostenelile noastre înaintea Domnului, precum desfrânata. Nevoințele ascetice, doar dacă sunt însoțite de iubire, înalță sufletul și mintea pe treapta contemplației. Ajungând la contemplarea rațiunilor lucrurilor, mintea se umple de cunoașterea cauzei ultime a lucrurilor, care este Dumnezeu. Urcă apoi pe cea de-a treia treaptă, a desăvârșirii sau a îndumnezeirii, care presupune lăsarea la o parte a oricăror preocupări lumești și privirea neîncetată spre Dumnezeu. Acum ajunge omul să împlinească, ceea ce îndeamnă Sfântul Pavel: Rugați-vă neîncetat! (1 Tes. 5, 17). Mintea îndreptată spre Dumnezeu, se umple de har și se face asemenea lui Dumnezeu[1401].

> *„Privește cu mintea schimbarea lumii și împodobește-ți cele dinlăuntru cu fapte bune ca și cu niște frunze, suflete, și te înfrumusețează”*[1402].

Precum natura, în această perioadă a Penticostarului, se schimbă, se umple de flori și de verdeață, așa și omul trebuie să se schimbe, să se împodobească cu faptele bune și cu virtuțile. Pe mă-

[1400] *Penticostar,* Duminica Tuturor Sfinţilor, la Canoane, Cântarea 4, Canonul Tuturor Sfinţilor, 3, p. 375

[1401] Dumitru STĂNILOAE, nota 276 la Sfântul Maxim Mărturisitorul*, Ambigua*, pp. 321-322

[1402] *Penticostar*, Miercuri, Săptămâna a doua după Paşti, la Stihoavnă, 4. p. 81

sură ce omul se împodobește cu virtuțile, se vindecă de patimi și dobândește *lumina dumnezeiască*[1403]. Cel cu mintea tulburată de patimi, nu poate dobândi lumina și cunoașterea lui Dumnezeu. Virtutea luminează mintea și o eliberează de pasiunile și de grijile lumești. Cunoașterea lui Dumnezeu este rodul iubirii iar iubirea este virtutea cea mai de seamă, prin aceasta ajunge la simțirea sau trăirea lui Dumnezeu[1404]. Lumina lui Hristos luminează tuturor celor care se unesc cu El prin rugăciune. Această lumină o vedeau isihaștii când mintea lor cobora în inima[1405]. Curățirea sufletului și lumina Duhului, dau omului capacitatea de vedere a lui Hristos. Sfântul Grigorie Sinaitul spune că după cum prin ochiul trupului, omul căutând în scrierile sfinte și prin aceasta ajunge la înțelesurile supuse simțurilor așa și cu mintea curată, omul caută la Dumnezeu și prin aceasta ajunge la înțelesurile dumnezeiești[1406]. Omul a cărui minte, nu s-a învrednicit de cunoașterea dumnezeieștile taine prin curăție și prin lucrarea Duhului Sfânt, nu cunoaște nici mângâierea acestor descoperiri. Rugăciunea, psalmodierea, citirea cărților sfinte, toate au scopul de a lumina mintea prin lucrarea Duhului Sfânt. Așa cum oglinda dacă este curată, reflectă chipul celui dinaintea ei așa și mintea curată și luminată, vede și aude graiul Du-

[1403] *Penticostar,* Duminica Tuturor Sfinţilor, la Canoane, Cântarea 4, Canonul Tuturor Sfinţilor, 3, p. 375

[1404] Dumitru STĂNILOAE nota 1708 la Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 898

[1405] Dumitru STĂNILOAE, nota 545 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 530

[1406] Sfântul GRIGORIE SINAITUL, *Capete după acrostih*, trad. pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, în *Filocalia* vol. 7, Editura Humanitas, 2009, p. 94

hului lui Hristos[1407]. Despre aceasta ne încredințează Mântuitorul zicând:„Acum voi sunteți curați, pentru cuvântul pe care vi l-am spus" (In. 15, 3). Panayotis Nellas spune despre rolul minții în cunoașterea lui Dumnezeu că:

> „chiar dacă nu ajunge la contemplație, rugăciunea călăuzește gândurile și conținutul lor la Dumnezeu, luminează mintea și toate cele pe care le înțelege mintea cu lumina lui Dumnezeu conducând astfel omul la adevăr. Comuniunea insistentă și continuă a omului cu mintea lui Dumnezeu prin rugăciunea minții, o conduce pe aceasta să vadă realitatea din unghiul de vedere al lui Dumnezeu, să raționeze în acord cu mintea lui Hristos. Când devine integrală, comuniunea reprezintă o transfigurare și hristificare practică a minții și oferă cunoașterea supremă"[1408].

Păcatul slăbește ochii minții iar acesta se curățește numai prin smerenie și cu lacrimile pocăinței[1409]. Sfântul Petru Damaschin spune:

> „Cel ce are grijă de minte, contemplă, se roagă, cunoaște pe Dumnezeu și poate dobândi toată virtutea"[1410].

[1407] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 1701, la Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p.896

[1408] Panayotis NELLAS, *Omul-animal îndumnezeit*, p. 151

[1409] *Penticostar,* Duminica Orbului, Luminânda, Slava..., p. 232

[1410] Sfântul PETRU DAMASCHIN, *Învățături duhovnicești*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia,* 5, p. 112

4.1.2.1.2. Curăția inimii și cunoașterea

„Doamne curățește inima mea cea întelenită”[1411]

Prin nevoințele sale, omul nu poate să ajungă la curăția inimii, pentru aceasta este nevoie și de harul Duhului Sfânt. Imnograful ne îndeamnă a ne ruga lui Hristos pentru a curăța inima noastră și astfel cu inimă curată să-I slujim Lui. Doar împărtășindu-se de sfințenie, omul ajunge la vederea Luminii, după cum spune Sfântul Apostol Pavel: „ Căutați pacea cu toți și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul” (Evr. 12, 14)[1412]. Sfântul Chiril al Alexandriei spune:

> „în cei curați sunt temeiurile curate pentru vederea lui Dumnezeu și Hristos va străluci în ei, călăuzindu-i în chip luminat prin Duhul Său spre toate cele cuvenite, descoperindu-Se și arătându-Se minții lor prin raze negrăite. Iar cei ce L-au primit odată vor fi fericiți și râvnitori”[1413] .

Curățindu-și inima de sentimentele lumești, omul devine capabil de a percepe lumina sfințeniei[1414]. Cel ce ajunge să vadă pe Dumnezeu, se curățește de tot păcatul, se spală în baia lacrimilor

[1411] *Penticostar*, Marţi în Săptămâna a patra după Paşti, la Laude, Stihira de umilinţă, p. 155

[1412] Vasile MANEA, *Întâlnirea cu Dumnezeu exprimată în icoana Schimbării la Faţă*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2006, p. 73

[1413] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, X, p. 895

[1414] Vasile MANEA, *Întâlnirea cu Dumnezeu exprimată în icoana Schimbării la Faţă*, p. 73

precum în apa Botezului, inima lui va fi curățită și cuprinsă de dragostea lui Dumnezeu și va întâlni pe Hristos. Întâlnirea cu Hristos, schimbă omul, săvârșește în el acea schimbare lăuntrică[1415]. Numai o inimă curată și o *minte adunată*[1416]pot dobândi cunoașterea duhovnicească. Doar atunci când sunt curățite, însănătoșite și îndreptate către Dumnezeu, organele cunoașterii oferă o cunoaștere autentică a lui Dumnezeu[1417]. Mântuitorul spune: „Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu" (Mt. 5, 8). Curăția inimii este semnul, că toate simțurile sunt curățite, că omul a dobândit iubirea pentru toți oamenii, îi vede pe toți buni, nu judecă pe nimeni, nu mai aleargă după cele ale lumii, este cuprins de iubirea de Dumnezeu, toate le face spre slava Lui. În curăția inimii este începutul învierii omului nou, eliberat de patimi. La el vine Hristos cel înviat Cel ce dăruiește lumii, ca un Dumnezeu, viață veșnică și mare milă[1418].

> *„Cel ce iadul ai prădat și pe om l-ai înviat cu învierea Ta, Hristoase, învredniceşte-ne pe noi cu inimă curată să Te lăudăm și să Te slăvim"*[1419].

O inimă curată devine iubitoare de Dumnezeu. Teofil al Antiohiei spune:

1415 Dumitru STĂNILOAIE, nota 279 la *Sfântul Simeon Noul Teolog, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 426

1416 *Penticostar*, Marţi în Săptămâna a patra după Paşti, la Laude, Stihira de umilinţă, p. 155

1417 Sfântul Iustin POPOVICI, *Calea cunoaşterii lui Dumnezeu*, p. 248

1418 *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, la Doamne strigat-am, Stihirile lui Anatolie, 2, p. 364

1419 *Penticostar*, Utrenia Învierii, la Laude, Stihirile Învierii, 3, p. 23

„Dacă înțelegi acestea, omule, și dacă trăiești curat, cuvios și drept, poți vedea pe Dumnezeu. Dar, înainte de toate, să premeargă în inima ta credința și frica de Dumnezeu. Atunci vei înțelege acestea, când vei lepăda ceea ce este muritor și vei îmbrăca nestricăciunea, atunci vei vedea după vrednicie pe Dumnezeu. Că Dumnezeu învie nemuritor trupul tău împreună cu sufletul. Atunci, ajungând nemuritor, vei vedea pe Cel nemuritor, dacă acum vei crede în El; atunci vei cunoaște că pe nedrept ai vorbit împotriva Lui”[1420].

Pentru întâlnirea cu Dumnezeu, este nevoie ca omul să-și curățească inima, să se apropie pe cât îi stă în putere de starea lui Adam de dinainte de cădere. Condiția vederii lui Dumnezeu este curăția inimii[1421].

„Domnul a zis: Curățați-vă sufletele și vă răcoriți de văpaia patimilor; nimeni să nu se lipsească de această băutură, oamenilor! Că dăruiesc dumnezeiescul dar al nemuririi și al bunătăților și părtaș al împărăției va fi împreună cu Mine, Ziditorul, și se va preaslăvi”[1422].

[1420] TEOFIL AL ANTIOHIEI, *Trei cărţi către Autolic*, I, 7, în „Apologeţi de limba greacă”, col. PSB, vol. 2, trad. Pr. Prof. Teodor Bodogae, Pr. Prof. Olimp Căciulă, Pr. Prof. D. Fecioru. Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti. 1980. p. 286.

[1421] Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Despre Fericiri*, p. 92

[1422] *Penticostar,* Vineri în Săptămâna a patra după Paşti, la Vecernie, Stihirile Praznicului, 3, p. 175

Pentru a ajunge la curăția inimii, nu este de ajuns doar asceza individuală, este nevoie să ne împărtășim și cu Sfintele Taine, să ne curățim inimile, cu sângele curs prin milostivire din coasta Lui[1423]. Vederea lui Dumnezeu, unirea cu El, îndumnezeirea și cunoașterea Lui „nu pot ființa despărțite una de cealaltă, pentru că frângerea acestei împreunări ar însemna îndepărtarea omului de la cunoștința despre Dumnezeu. Epistemologia ortodoxă se întemeiază pe iluminarea inimii purificate de patimi și pe revelarea lui Dumnezeu înlăuntrul ei"[1424]. Calea adevărului ne duce spre Dumnezeu, dar pentru aflarea ei avem trebuință de curăția sufletului. Această cale este în noi și începe de la noi înșine, despre aceasta Moise a zis:„Cuvântul credinței este înlăuntrul inimii tale" (Dt. 30,14) iar Mântuitorul Hristos:„Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru"(Lc. 17,21). Noi având credință, putem să contemplăm pe Împăratul tuturor[1425]. Dar numai cel ce se leapădă de duhul întunericului, trăind cumpătat și în trezvie, se va împărtăși de vederile cele înălțătoare, primind Duhul lui Dumnezeu, Care cunoaște cele ale lui Dumnezeu[1426]. Semnele dobândirii harului sunt: pacea sufletească și gustarea din *bunătățile cele viitoare și de neasemuit*[1427].

[1423] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a patra după Paşti, Canoanele, Cântarea 6, Irmos, p. 164

[1424] HIEROTHEOS Episcop de Nafpaktos*, Psihoterapia Ortodoxă, Ştiinţa Sfinţilor Părinţi*, Trad. Irina Niculescu, Editura Învierea, Arhiepiscopia Timişoarei, 1988, p. 405

[1425] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Cuvânt împotriva elinilor,* p. 63

[1426] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, p. 139

[1427] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, pp. 167-168

Cunoașterea lui Dumnezeu presupune nevoințe și încercări dar aduce și bucuria și fericirea pe care au trăit-o sfinții[1428].

4.1.2.2. Cunoașterea în comuniunea Sfinților

> *„Iată, acum ce este mai bun, sau ce este mai frumos, decât să locuiască frații împreună? Că întru aceasta a făgăduit Domnul viața de veci”*[1429].

Cununa Penticostarului este sfințenia. Cartea Penticostarului se încheie cu Duminica Tuturor Sfinților și Duminica Sfinților Români. În imnografia acestor zile, aflăm cuvinte de laudă închinate Sfinților, adică celor care au umblat în căile Domnului, s-au nevoit după darurile ce le-au primit și au devenit fiii Celui Preaînalt(Lc. 6,35), au fost strămutați de pe pământ la cer și alcătuiesc un cor duhovnicesc care neîncetat laudă pe Dumnezeu. În fruntea acestui cor ceresc se află Preacurata Stăpână de Dumnezeu Născătoare[1430]. Imnele liturgice îndeamnă pe toți să trăiască în comuniunea sfinților. Sfințenia este o stare ce se transmite de la om la om. Aflăm despre aceasta și din Pateric unde se spune că un frate l-a întrebat pe Avva Paisie: Avva, ce să fac, căci am inima împietrită şi nu-mi mai este frică de Dumnezeu? Iar avva a răspuns: Mergi şi te supune unui părinte care are frică de Dumnezeu, şi ai să înveți şi tu frica

[1428] Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte către singuratici, despre viața duhului, taine dumnezeieşti, pronie şi judecată,* Partea a II-a, Ediţia a II-a, p. 140

[1429] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, La Utrenie, Antifoanele, Antifonul al 4-lea, pp. 370-371

[1430] Pr. Pompiliu NACU, *Minunat este Dumnezeu întru sfinții Lui*, Editura Egumeniţa, Galaţi, 2011, p. 42

de Dumnezeu[1431]. Precum frica de Dumnezeu care este începutul înțelepciunii, o dobândim prin comuniunea sfinților tot așa și sfințenia și cunoașterea duhovnicească le dobândim în comuniunea lor. Învățăm din cuvântul lor, dar mult mai mult din credința și din trăirea lor. Experiența marilor mistici ai Bisericii, rămâne adesea necunoscută, din pricina smereniei celor ce s-au învrednicit de asemenea experiențe. Sunt totuși câteva descrieri a acestor experiențe, în scrierile duhovnicești, împărtășite nouă de sfinții Bisericii dar în ortodoxie scrierile autobiografice, nu descriu viața lăuntrică, aceasta este o taină a omului și a relației sale cu Dumnezeu și se transmite doar duhovnicului și ucenicilor vrednici de a cunoaște aceste lucruri tainice. În viețile sfinților și în cărțile duhovnicești găsim de regulă, doar roadele acestor experiențe, ca sfaturi duhovnicești[1432].

Sfinții sunt cei ce fac legătura între om și Dumnezeu. Ei au ajuns la sfințenie prin urmarea lui Hristos cel înviat, prin experiența Revelației, în Persoana lui Hristos. Ei au devenit astfel autoritatea în Biserică și noi urmând învățătura și experiența lor, prin harul lui Dumnezeu, putem ajunge la sfințenie și la cunoașterea lui Dumnezeu [1433]. În ei se manifestă taina Fiului întrupat, prin ei, Hristos își continuă lucrarea în Biserică, dăruind oamenilor bunătatea și iubirea Sa. Sfinții sunt asemenea lui Hristos, plini de iubire, de bunătate, de bucurie, stări pe care le împărtășesc celor din jurul lor și prin acestea transformă, înalță duhovnicește, schimbă în bine

[1431] *Noul Everghetinos*, p. 346

[1432] Vladimir LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, p. 45-47

[1433] IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică ....,* p. 186

întreaga existență a omului[1434]. Sfinții sunt pilde de sfințenie pentru credincioși[1435].

> *„Adunarea Sfinților Tăi, unită fiind cu Tine, prin dragoste, și de Tine îndulcindu-se, în curăție și sfințenie cu bucurie dănțuiește hora cea nesfârșită, împreună cu îngerii, în jurul Tău, Purtătorule de grijă al tuturor, Dumnezeule și Doamne"*[1436].

Sfântul este cel ce petrece împreună cu îngerii, dar manifestă sensibilitate pentru semenii săi, ca expresie a bunătății și curăției, pe care o are de la Dumnezeu și pe care o împărtășește, din iubire semenilor, rugându-se cu lacrimi pentru ei[1437]. Sfințenia omului vine din sfințenia lui Dumnezeu după îndemnul *Fiți sfinți* (1 Ptr. 1,16), *fiți desăvârșiți* (Mt. 5,48). Adresând asemenea îndemnuri, Hristos dăruiește și puterea pentru împlinirea lor. Sfințenia este scopul vieții omului pe pământ, ea se întemeiază pe asemănarea cu sfințenia Tatălui ceresc, *singur Sfânt și singur Desăvârșit* (Mt. 5,48)[1438].

Sfințenia însemnă prezența lui Dumnezeu în om. Ea presupune credința în Dumnezeu, ca izvor al curăției, bunătății și sfințeniei și

---

[1434] M.A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită.* p. 91

[1435] Pr. Pompiliu NACU, *Minunat este Dumnezeu întru sfinții Lui*, p. 40

[1436] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinților, Canoane, Cântarea 4, Canonul Tuturor Sfinților, 1, p. 375

[1437] Pr. prof. dr. Dumitru Gh. RADU, *Despre înnoirea și îndumnezeirea omului în Hristos*, p. 395

[1438] Paul EVDOKIMOV, *Cunoașterea lui Dumnezeu în tradiția răsăriteană*, p.131

îndreptarea voinței spre a gândi și împlini cele bune și curate[1439]. Sfințenia înseamnă sălășluirea lui Hristos, în cei ce se integrează în Biserică, prin Botez și Împărtășanie, ca mădulare a lui Hristos. Prezența lui Hristos în cei ce îl urmează este o consecință a iubirii Sale de oamenii, dar și a împlinirii poruncilor de către aceștia. Cel mai adesea cei ce au venit la credință au urmat pilda sau învățătura altei persoane[1440]. Adeseori chiar simpla prezență în apropierea unui sfânt, ne schimbă viața, simțim că există o sfințenie constantă, aproape obiectivă. Dar pentru a înțelege acestea este nevoie de credință. Cei fără de credință pun totul la îndoială până și minunile sfinților[1441]. Sfântul Apostol Toma, îndată ce a cunoscut pe Hristos cel Înviat, a strigat: *Domnul meu și Dumnezeul meu!*[1442].

Imnele liturgice ale Penticostarului ne prezintă și pilda de credință a femeii samarinence, care după ce L-a cunoscut pe Hristos, Mesia cel așteptat, s-a întors prin credință la o viață nouă, îmbrățișând iubirea și purtarea de grijă față de ceilalți, s-a dus în cetate și l-a vestit tuturor pe Hristos-Mesia. Credința s-a dovedit roditoare în sufletele tuturor și l-au căutat ei înșiși pe Hristos, spre a-L vedea și a-L cunoaște[1443].

> *„Zis-a samarineanca celor din cetate: Iată, S-a arătat pe pământ Mesia, Hristos, despre Care S-a scris în Lege,*

[1439] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, nota 926 la Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 489

[1440] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 25

[1441] Ioannis ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Prelegeri de dogmatică creştină*, p. 96-98

[1442] *Penticostar*, Duminica Antipasha, la Utrenie, Canon, Icos. p. 67

[1443] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia de la Ioan*, p. 226

demult, că va să vină prooroc mare, Dumnezeu și Om; Acesta și pe cele făcute de mine le-a vădit și pe cele ascunse întru adâncul inimii mele, pe toate mi le-a spus, precum le-am făcut. Pentru aceasta, alergând toată cetatea, și încredințându-se că spusele ei sunt întru totul adevărate, s-a și minunat de aceasta și, văzându-L, a crezut"[1444].

Despre femeia samarineancă, tradiția spune că a devenit Sfânta Fotini, cinstită în calendarul Bisericii în ziua de 26 februarie. Sfinții Părinți au văzut în starea de sfințenie, asemănarea omului cu Dumnezeu. Aceasta se dobândește prin curățirea de patimi și prin însușirea virtuților culminând cu iubirea, adică străbaterea drumului spre desăvârșire. Toate acestea le poate împlini omul numai cu ajutorul harului dumnezeiesc[1445]. În experiența sfințeniei, firea umană se umple de prezența lui Dumnezeu. Cel ce dobândește sfințenia, dobândește și cunoașterea prin experiență a lui Dumnezeu. Sfinții cunosc pe Dumnezeu din prezența Lui și mai ales din lucrarea Lui, din liniștea și pacea sufletului, din puterea Lui de schimbare și desăvârșire[1446]. Sfinții sunt cei care trăiesc „adevărul omului ca ființă liturgică. Sfântul este omul care cântă din toată ființa sa:

[1444] *Penticostar*, Joi în săptămâna a cincea după Paşti, la Vecernie, La Doamne Strigat-am, Stihirile Samarinencei, 2, p. 208

[1445] Pr. prof. dr. Dumitru Gh. RADU, *Despre înnoirea şi îndumnezeirea omului în Hristos*, p. 394

[1446] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 189-190

> *„Cânta-voi Dumnezeului meu cât voi trăi* (Ps. 145, 2)[1447], sau: *cu bucurie dănțuiește hora cea nesfârșită, împreună cu îngerii, în jurul Tău, Purtătorule de grijă al tuturor, Dumnezeule și Doamne"*[1448].

Despre *hora cea nesfârșită* , părintele Andrew Louth, spune că este un dans ce reflectă mișcarea circulară din slujbele Bisericii, oferind sens și vindecare firii umane căzute[1449]. Biserica actualizează viața și plinătatea de lumină și bucurie a Învierii în fiecare sărbătoare a Paștilor dar și în fiecare Euharistie. Această plinătate de viață constituie ființa Biserici din neam în neam:

> *„Apostolii împreună cu Proorocii, învățătorii cu Cuvioșii, Drepții împreună cu toți Sfinții Mucenici și, dintre femei, cele care s-au luptat și cu dragoste au pustnicit, mulțimea Sfinților și cetele Drepților să fie lăudați cu sfinte cântări, ca niște moștenitori ai împărăției cerești, și locuitori ai Raiului"*[1450].

Imnografii ne îndeamnă:

[1447] Paul EVDOKIMOV, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în tradiţia răsăriteană*, p. 131-132

[1448] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, Canoane, Cântarea a 4-a, Canonul Tuturor Sfinţilor, 1, p. 375

[1449] Pr. Andrew LOUTH, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, p. 216

[1450] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, la Laude, Stihirile Tuturor Sfinţilor, 2, p. 384

„să ne veselim duhovnicește întru pomenirea Sfinților; că prin aceasta a venit, revărsându-ne nouă daruri aducătoare de câștig"[1451].

De asemenea amintesc că Mântuitorul Hristos a

„atras la cunoașterea Lui toată moștenirea neamurilor și cu lumina Sfintei Treimi a luminat-o prin Sfinții Săi Apostoli, prin care ai izgonit înșelăciunea"[1452].

Sfinții au putere de a mijloci înaintea lui Dumnezeu pentru oameni, putere dobândită prin harul dumnezeiesc, care lucrează în ei, în calitatea lor de casnici ai lui Dumnezeu și dragostei lor nesfârșite pentru toți oamenii[1453]. Cinstindu-i pe sfinți și chemându-i în ajutor, credincioșii sunt chemați și ei spre o mai autentică mărturisire a credinței lucrătoare prin iubire. Despre aceasta găsim o mărturie în Pateric: Un frate i-a zis lui avva Antonie „Roagă-te pentru mine!" Zis-a lui bătrânul: „Nici eu nu te miluiesc și nici Dumnezeu dacă tu însuți nu-ți vei da silința și nu vei cere lui Dumnezeu rugându-te"[1454]. Sfinții sunt „mâinile lui Dumnezeu prin care El săvârșește lucrările Sale"[1455]. Despre aceasta un imn spune:

[1451] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, la Litie, Stihirile idiomele ale Tuturor Sfinţilor, 5, p. 366-367

[1452] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, La Utrenie, Canoanele, Cântarea 1, Canonul Tuturor Sfinţilor, 1, p. 372

[1453] Pr. prof. dr. Dumitru Gh. RADU, *Despre înnoirea şi îndumnezeirea omului în Hristos*, p. 404

[1454] *Patericul*, Pentru Avva ANTONIE, 18, Alba Iulia, 1993, p. 10

[1455] Pr. prof. dr. Dumitru Gh. RADU, *Despre înnoirea şi îndumnezeirea omului în Hristos*, p. 405

„Mărit-ai, Mântuitorule, în toată lumea, numele mai-marilor Apostoli; că ei au învățat cele negrăite ale cerurilor, au dat celor de pe pământ tămăduiri și chiar numai umbrele lor vindecau patimile. Cel dintre pescari a făcut minuni și cel dintre iudei a propovăduit învățăturile harului; prin care, îndurate, dă-ne nouă mila Ta cea mare"[1456].

Mântuitorul Hristos, a dat Sfinților Apostoli puterea de a săvârși minunile pe care și El le-a săvârșit. Cu această putere, Sfinții Apostolii, așa cum arată imnograful, au învățat cele negrăite ale cerurilor, au tămăduit pe cei bolnavi, au înviat chiar și morți, au vindecat de patimi. Toate aceste lucrări le-a săvârșit și Hristos în timpul activității Sale pământești. Imnografii au preluat și din Scripturi și din Tradiția Bisericii aceste mărturii despre faptele Sfinților Apostoli și le-au transpus în conținutul imnelor să fie ca o cinstire a lor și a face cunoscut credincioșilor ajutorul de care se pot învrednicii prin mijlocirea sfinților.

Sfinții sunt cei ce „cunosc pe Dumnezeu în prezența lui lucrătoare în ei și în toată lumea. Îl cunosc în dulceața bunătății și a păcii, în puterea Lui de transformare, de transfigurare și de desăvârșire în ei înșiși și în toate. Căci sfințenia nu este ceva static și individual, ci un proces de nesfârșită umanizare creștină prin îndumnezeire"[1457]. De această cunoaștere a lui Dumnezeu s-au învred-

[1456] *Penticostar,* Joi în săptămâna treia după Paşti, la Vecernie, la Stihoavnă, Stihira Apostolilor, p. 124

[1457] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 190

nicit toți cei bineplăcuți lui Dumnezeu, care prin credință și nevoință s-au învrednicit de fericirea Împărăției Lui[1458].

4.1.2.3. Cunoaștere și contemplație

Perioada Penticostarului este caracterizată ca fiind, o perioadă a luminii. Privită în ansamblu această perioadă, este caracterizată de starea de lumină, de vedere, a lui *Hristos „strălucind cu neapropiata lumină a învierii"*[1459]. Imnografii ne îndeamnă:

> *„Să ne curățim ascunzișurile cugetelor și să aprindem candelele sufletelor, ca să vedem pe Hristos, Viața"*[1460].

Mântuitorul Însuși, spune că doar „*cei curați cu inima vor vedea pe Dumnezeu*" (Mt. 5,8). Cu toate că „*pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut*"(In. 1,18). Vederea lui Dumnezeu este o vedere mai presus de simțuri și de minte, ea este împărtășită omului prin îndumnezeire, de Duhul Sfânt[1461]. Vederea lui Dumnezeu, este o experiență a Luminii necreate, însăși această experiență fiind lumină, după cuvântul Psalmistului: *Întru lumina Ta vom vedea lumină* (Ps. 35,10)[1462]. Despre aceasta într-un imn se spune:

[1458] Ioan Gh. SAVIN, *Mistica şi ascetica ortodoxă*, p. 7

[1459] *Penticostar*, Canonul învierii, Cântarea 1, 2, p. 16

[1460] *Penticostar,* Vineri în Săptămâna a patra după Paşti, la Stihoavnă, Slavă... şi acum...p. 178

[1461] Sfântul Grigorie PALAMA, *Despre Sfânta Lumină*, 25, trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol. 7, Editura Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 271

[1462] Vladimir LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, p. 248

„Întru lumina Ta, Stăpâne, vom vedea lumină, Iubitorule de oameni; că ai înviat din morți, dăruind mântuire neamului omenesc, ca să Te preaslăvească toată făptura pe Tine, Cel singur fără de păcat, miluiește-ne pe noi!"[1463].

Hristos cel înviat este „cunoscut în Lumina necreată. Astfel, cel ce crede și se ostenește ducând o viață curată și neprihănită, Dumnezeu i se arată în mod deplin, ca el să poată cunoaște rațiunile lucrurilor ascunse în existențele lor. În urma acestor descoperiri el primește lumina necreată și prin ea ajunge la lumina cunoștinței de Dumnezeu. Prin această cunoaștere cel ce vede cele dumnezeiești se bucură de lumina harului, în fiecare zi și mulțumește lui Dumnezeu printr-o rugăciune neîncetată. Datorită acestui fapt, nevoitorul are la îndemână nenumărate posibilități pentru cunoașterea lui Dumnezeu"[1464].

Contemplația presupune vederea luminii și cunoașterea lui Dumnezeu în lumină. Nu e vorba însă de a vedea cu ochiul fizic, ci de vederea prin revelația divinității și nu omul trupesc ci doar omul duhovnicesc se poate ridica până la contemplație. În Mistica Ortodoxă, contemplația este cea de-a doua treaptă a urcușului duhovnicesc spre desăvârșire, ea urmează despătimirii și precede unirea cu Dumnezeu[1465].

[1463] *Penticostar*, Marţi în Săptămâna luminată,la Laude, Stihirile Învierii, 4, p. 44

[1464] ÎPS prof. Univ. dr. Irineu POPA, „Experienţa tainică a luminii dumnezeieşti în mistica Sfântului Grigorie Palama" în *Teologie şi viaţă isihastă în opera Sfântului Grigorie Palama*, p. 25

[1465] Nichifor CRAINIC, *Sfinţenia-împlinirea umanului*, p. 177

> Părinții Bisericii „au înțeles întotdeauna prin vederea lui Dumnezeu, nu o vedere a esenței divine, ci a luminii slavei lui Dumnezeu; distincția fundamentală pe care ei o vor face fiind aceea între creat și necreat. Mistica vederii lui Dumnezeu, dobândește un caracter gnoseologic și antinomic deoarece Dumnezeu fiind necreat este în același timp, în ființa Sa, dincolo de material și spiritual, dar prezent prin energiile Sale necreate în amândouă aceste elemente fără însă să se identifice cu ele”[1466].

Termenul *vedere* este folosit cu sensul de cunoaștere. Pentru Părinții Bisericii „vederea lui Dumnezeu nu este scopul însuși al vieții creștine, ci semnul, consecința unirii omului cu Dumnezeu, adică este urmarea împărtășirii Sfântului Duh, a îndumnezeirii, care rămâne țelul ultim[1467]. La această vedere a lui Dumnezeu se ajunge numai prin asceză și rugăciune curată, pe măsura desăvârșirii și cu ajutorul harului lui Dumnezeu. Din iubire de oameni, Dumnezeu vine în ajutorul celui ce Îl caută cu credință și se descoperă pe Sine, prin energiile Sale necreate. Sfântul Chiril al Alexandriei zice despre aceasta:

> „firea celor născuți (a oamenilor) ajunge la contemplarea lui Dumnezeu numai cât i se permite și nu trece peste hotarele cuvenite ei, câtă vreme firea dumneze-

[1466] Cristinel IOJA, „Aspecte fundamentale ale misticii în teologia ortodoxă”, în *Teologia* Anul IX, Nr. 2, 2005, Arad, p. 73

[1467] Vasile MANEA, *Întâlnirea cu Dumnezeu exprimată în icoana Schimbării la Față*, pp. 73-74

> iască se ascunde în rațiuni negrăite, și firea noastră nu se deschide prin voia ei firii dumnezeiești. Dar Unul-Născut din Tatăl vede întreg în Sine pe Tatăl și având întipărită în Sine ființa Celui ce L-a născut, Îl cunoaște pe El cum nu se poate spune. Căci cele privitoare la Dumnezeu sunt de negrăit"[1468].

Vederea lui Dumnezeu, experiența sensibilă a luminii Feței Lui, „este scopul ascezei, perfecțiunea dinamică și deci nicicând isprăvită, a cunoașterii iubitoare"[1469]. Pentru Sfinții Apostoli, Mântuitorul Hristos, a fost Părintele lor duhovnicesc care i-a călăuzit în mod direct pe acest drum al sfințeniei. Prin El, ei au fost ridicați la îndumnezeire. În vremea activității Sale pământești, Sfinții Apostolii, l-au cunoscut pe Hristos în trup iar după Înălțare și Cincizecime, L-au cunoscut în duh. Până la Înălțarea Sa la cer, Apostolii L-au văzut și L-au cunoscut pe Hristos în trup, ca om adevărat și Dumnezeu adevărat, iar după Cincizecime Îl văd pe Dumnezeu-Omul Hristos în Duhul întru Lumină[1470].

Cunoașterea lui Dumnezeu înseamnă vederea sau contemplarea Lui, dar aceasta presupune o împărtășire din viața Lui „căci nefiind împiedicat de nimic în cunoașterea lui Dumnezeu, vede pururi prin curăția sa, chipul Tatălui, pe Dumnezeu - Cuvântul după al cărui chip a și fost făcut"[1471]. Omul în această viață, poate

---

[1468] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, p. 510

[1469] Christos YANARAS, *Libertatea Moralei*, p. 117

[1470] IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică, ...* p. 236

[1471] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Cuvânt împotriva elinilor*, II, în *Scrieri*, partea I, col. PSB, vol. 15, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 31

dobândi unirea cu Hristos și cunoașterea Lui, dar numai pe măsura desăvârșirii. Cunoașterea duhovnicească și simțirea filială a lui Dumnezeu și Tatăl, o poate dobândi omul doar când ajunge la starea de Înviere. Urmând modelul vieţuirii lui Hristos, ajunge la biruința asupra patimilor, la deplina *curățire a simțirilor*, și prin aceasta la sensibilizarea duhovnicească a firii, a cărei treaptă culminantă este învierea[1472]. Contemplația este o încununare a curățirii sufletului. Prin practicarea virtuților, sufletul se înalță spre Dumnezeu și este aprins de dorul Lui[1473].

Contemplația este semnul ajungerii la starea de nepătimire. Doar atunci când ajunge la nepătimire, omul poate privi din prisma raţiunilor duhovniceşti fără a fi distorsionate de raţiunea autonomă şi de patimi[1474]. Ca principiu gnoseologic, contemplația face trecerea de la cunoașterea catafatică la cunoașterea apofatică, de la cunoașterea rațională la cea suprarațională. Cunoașterea apofatică înțeleasă ca atitudine teologică permanentă față de Dumnezeu „face legătura între apofatismul intelectual, prezent în cunoașterea rațională, și apofatismul unirii sau al vederii luminii dumnezeiești. Simțirea prezenței lui Dumnezeu, tot mai accentuată cu fiecare treaptă a cunoașterii Lui, este rezultatul imediat al atitudinii apofatice, chiar dacă această simțire duhovnicească devine tot mai greu de transpus în cuvinte, pe măsura creșterii ei. Fără această atitudine apofatică, materializată în evlavie și refuz al conceptualizării orgolioase fără limite, nu se poate depăși faza apofatismului inte-

[1472] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE nota 314, în Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, pp. 364-365

[1473] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, p. 387

[1474] Cristinel IOJA, *Raţiune şi Mistică*, ...p. 263

lectual, cu alte cuvinte nu se poate face trecerea de la cunoaștere la trăire, la experiența divinului prin puterea Duhului Sfânt”[1475]. Pentru a ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu, nu urmărim doar o cunoaștere intelectuală ci experiența lui Dumnezeu. Tăcerea apofatică nu înseamnă o despărțire de Dumnezeu ci faptul că experiența lui Dumnezeu care nu se poate descrie în cuvinte. Nu e vorba de un Dumnezeu, închis în întunericul Său, ci de un Dumnezeu trăit în noi, dar cu neputință de exprimat în cuvinte, din pricina nemărginirii Lui[1476]. Dobândirea contemplației presupune că omul și-a curățit înțelegerea și a dobândit rugăciunea curată[1477].

În starea de contemplație, rugăciunea și contemplația devin o singură lucrare. Când dobândește rugăciunea curată, sufletul Îl vede pe Dumnezeu (contemplă) și de asemenea când îl *vede* (contemplă), dobândește rugăciunea curată. Astfel rugăciunea și contemplația se susțin reciproc[1478]. Sfântul Maxim Mărturisitorul ne îndeamnă să oprim contemplarea naturală și să ne îndeletnicim numai cu rugăciunea și cu nevoințele trupești pentru ca nu cumva „prin ideile lucrurilor sensibile cel viclean să strecoare chipurile lucrurilor și formele lor și gândurile de poftă”[1479]. Vederea sau cunoașterea luminii dumnezeiești „este singura cunoaștere, care sondează profunzimea lui Dumnezeu, fără a împiedeca perceperea

[1475] Pr. prof. dr. Ştefan BUCHIU, *Cunoaşterea apofatică ...* p. 27

[1476] Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, nota 116, la Sfântul Grigorie al Nyssei, *Despre fericiri*, p. 97

[1477] Dumitru STĂNILOAE, nota 542, la Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, p. 222

[1478] Dumitru STĂNILOAE, nota 530, la Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, p. 220

[1479] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, 49, p. 221

Sa. Aceasta deoarece, în lumina necreată, nu omul este cel care îl cunoaște pe Dumnezeu, ci însuși Dumnezeu Se apropie de om și i se descoperă"[1480]. Sfântul Grigorie de Nyssa spune:

> „cel ce și-a curățit inima de toată zidirea și simțirea pătimașă vede în frumusețea sa chipul firii dumnezeiești. În tine este măsura cunoașterii lui Dumnezeu. Plăsmuindu-te pe tine, îndată a dat ființă acestui bine prin fire. Căci Dumnezeu a întipărit în alcătuirea Sa chipurile bunătății firii Sale, întipărind în tine ca într-o ceară un chip sculptat. Dar răutatea, vărsându-se în pecetea cea în chipul dumnezeiesc, a făcut nefolositor binele ascuns sub acoperămintele urâte. Dacă deci vei șterge iarăși, prin îngrijire de viața ta, întinăciunea așezată pe inimă, îți va străluci din nou frumusețea cea în chipul dumnezeiesc"[1481].

În starea de contemplație, credinciosul „trăiește dincolo de simțuri, deasupra categoriilor de timp și spațiu. El are o conștiință vie a legăturilor care-l unesc cu lumea de sus și este hrănit cu revelații care cuprind „ceea ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El" (I Cor. 2, 9)"[1482]. După cum afirmă și Sfântul Maxim Mărturisitorul, lui Dumnezeu i se poate zice lumină, viață, înviere și adevăr. Lumină, pentru că, El c*u dumnezeiască strălucirea Sa*[1483], dă sufletelor strălucire și alungă întunericul neștiinței, lumi-

[1480] Pr. Porphyrios GEORGI, *Învіere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama,* p. 141

[1481] Sfântul GRIGORIE AL NYSSEI, *Despre fericiri*, pp. 97-98

[1482] Sfântul Iustin POPOVICI, *Căile cunoașterii lui Dumnezeu*, p. 266

nând mintea *ca să-L cunoască pe El, ca Dumnezeu adevărat*[1484] și spre înțelegerea lucrurilor tainice și arătând tainele care nu pot fi văzute decât de cei curați cu inima; viață, deoarece El este cel ce *ridică viața din somn și din stricăciune, ca un Atotputernic*[1485] și dă sufletelor care iubesc pe Domnul puterea de a se apropia de cele dumnezeiești; înviere, deoarece El este Izvor pururea curgător de viață adevărată, "*El este învierea noastră*"[1486], El este cel ce înalță mintea din alipirea moartă de cele materiale și o curățește de toată stricăciunea și amorțirea; adevăr, „*El este Adevărul, și cei ce nădăjduiesc în El, cu adevărat nu vor rămâne de rușine*"[1487], El fiind cel ce dăruiește celor vrednici deprinderea de a lucra întotdeauna binele[1488].

> *„Cu dumnezeiască strălucirea Ta, mă rog Ție: luminează, Bunule, sufletele celor ce vin dis-de-dimineață la Tine cu dragoste, ca să Te cunoască pe Tine, Cuvinte al lui Dumnezeu, ca un Dumnezeu adevărat, Care chemi din negura păcatelor"*[1489].

[1483] *Penticostar*, Săptămâna a şaptea după Paşti, Sâmbătă, La Utrenie, Catavasie, p. 313

[1484] *Penticostar*, Săptămâna a şaptea după Paşti, Sâmbătă, La Utrenie, Catavasie, p. 313

[1485] *Penticostar*, Canonul Sâmbetei celei Mari, Cântarea 5, 3, p. 10

[1486] *Penticostar*, Duminica Samarinencei, Canoanele, Cântarea 1, 2, pp. 188-189

[1487] *Penticostar*, Marţi după Rusalii, la Doamne strigat-am, Stihirile Praznicului, 2, p. 352

[1488] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, II, 70 , p. 175

[1489] *Penticostar*, Săptămâna a şaptea după Paşti, Sâmbătă, La Utrenie, Catavasie, p. 313

Căutăm neîncetat să înaintăm în desăvârșire, să devenim sfinți, să ajungem la asemănarea cu Dumnezeu, urmând îndemnul Lui: *„Fiți sfinți, zice, fiindcă Eu sunt sfânt"* (Lev. 19, 2). Dar acestea nu se pot dobândi fără ajutorul lui Hristos. El este Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni (I Tim. 2, 5), în El s-a unit firea dumnezeiască și cea omenească. El S-a făcut om, S-a unit cu noi. Numai prin Fiul se poate ajunge la cunoștința lui Dumnezeu-Tatăl[1490].

> *„Lumină pe Tatăl cinstesc, Lumină pe Fiul slăvesc, Lumină și pe Duhul cel drept laud; o Lumină neîmpărțită, în trei fețe cunoscută, un Dumnezeu-împărat a toată făptura"*[1491].

Prin îndumnezeire, omul este învrednicit a-L vedea pe Dumnezeu. Ajungând să contemple lumina cea necreată el se unește cu Dumnezeu; el vede această lumină cu ochii duhovnicești dar și cu ochii trupești, preschimbați prin lucrarea lui Dumnezeu. In consecință, *theoria* este unire cu Dumnezeu dar și cunoaștere a Lui mai presus de simțuri[1492]. În tradiția îndumnezeirii „cel ce ajunge la îndumnezeire, la vederea lui Dumnezeu, Îl vede pe Dumnezeu tocmai pentru că devine dumnezeu după har. El primește de la Dumnezeu darul de a avea ochi necreați, prin care-L vede pe Dumnezeu „Întru lumina Ta vom vedea Lumină" (Ps. 35, 9), înseamnă că omul se schimbă la față și vede slava lui Hristos, adică întreaga lui existență

[1490] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, pp. 840-841

[1491] *Penticostar*, Duminica Orbului, Canoanele, Cântarea 9, 5, p. 232

[1492] HIEROTHEOS Episcop de Nafpaktos*, Psihoterapia Ortodoxă, Ştiinţa Sfinţilor Părinți*, p.401

se transfigurează, atât trupul cât și sufletul și prin harul lui Dumnezeu omul se poate ridica la înălțimea vederii lui Dumnezeu[1493].

Unirea cu Dumnezeu îi transmite omului „lumina dumnezeirii și această transmitere e caracterizată de către Sfântul Grigorie Palama ca fiind directă, de vreme ce nu se realizează prin creaturile spirituale intermediare, prin îngeri. Lumina se identifică, de asemenea, cu harul Duhului Sfânt, prin care Dumnezeu se arată în sufletul și în trupul sfinților, care au fost biruiți de măreția slavei însușirilor naturale ale lui Dumnezeu, de aceea se și numește această lumină (cu alte cuvinte) *împărățire a lui Dumnezeu*"[1494]. Sfântul Chiril al Alexandriei spune că pe Dumnezeu îl cunoaștem în lumină și că această cunoaștere se poate realiza în Biserică și prin Biserică:

> „Căci arătându-se în lume cortul sfânt și mai adevărat, adică Biserica din neamuri, a învăluit-o lumina lui Hristos, care îmbibându-se de roua duhovnicească de sus, ca de un nor, umple templul dumnezeiesc. Și nu putea să intre, zice Moise. Căci n-a intrat Israel, neputând să suporte atingerea luminii dumnezeiești, pentru că nu înțelegea taina lui Hristos. De aceea nici n-a primit iluminarea în Duh și n-a văzut cu ochii minții slava Domnului, cu care când pornește de la lume și se ridică spre cele de sus, pornim și noi mergând pe urmele Stăpânului. Căci ne-a deschis nouă o cale nouă și vie, spre cele de sus și spre cer. Iar când

[1493] IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică,* p. 240

[1494] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, p. 123

> se odihnește și se așează norul, odihnim și ne așezăm și noi. Căci pornind norul pornea împreună cu el și poporul. Și oprindu-se, se oprea și poporul. Căci norul era, zice, peste cort ziua și foc noaptea. Și îmbiba Hristos cu darurile duhovnicești pe cei ce au ajuns în ziuă și în lumină, pentru că au primit cunoștința despre El în chip subțire și amănunțit și și-au umplut mintea de strălucire. Iar pe cei mai neînvățați încă îi luminează. Căci în Biserică nu mai este întunericul deplin al rătăcirii lumești. Fiindcă Hristos le învăluie în lumină pe toate și le umple de lumina Lui spirituală. Pentru că «nu suntem fiii nopții, nici ai întunericului ci ai luminii și ai zilei» (1 Tes. 5,5)[1495].

Vederea luminii dumnezeiești echivalează cu „o unire cu Dumnezeu, iar unirea aceasta este o unire din iubire, de care sufletul se umple tot mai mult prin împlinirea poruncilor lui Dumnezeu, sau a voii Lui, arată că întâlnirea cu Dumnezeu în lumină este o unire au o întâlnire între credincios și Dumnezeu în iubire, ca între persoană și Persoană, o unire sau o întâlnire în care persoanele sunt întregi și totuși nu se confundă”[1496].

4.1.2.4. Cunoaștere și îndumnezeire

> *Căzut-a Adam, când a fost ispitit, și s-a zdrobit, fiind amăgit de demult cu nădejdea îndumnezeirii; dar s-a*

[1495] Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Închinarea în Duh şi Adevăr*, X, col PSB, vol. 38, p. 333

[1496] Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, „Semnificaţia luminii dumnezeieşti...”, p. 440

sculat, îndumnezeindu-se prin unirea Cuvântului, și, prin Pătimire, nepătimire a luat, pe Tron ca un fiu este mărit, șezând împreună cu Tatăl și cu Duhul[1497].

După cum afirmă imnografii precum și Sfânta Scriptura scopul creației este ca omul să devină părtaș la dumnezeire (2 Pet. 1,4). Omul este chemat de la început, să fie părtaș vieții dumnezeiești. Relația între om și Dumnezeu se întemeiază pe nesfârșita dragoste a lui Dumnezeu pentru om. Dintotdeauna omul a simțit taina lui Dumnezeu și în aceasta, se regăsește pe sine, găsește chipul omului pe care trebuie să-l dobândească. Dumnezeu a vorbit oamenilor, prin intermediul oamenilor luminați dar și prin împrejurările vieții și prin glasul conștiinței, prin toate chemându-l să ajungă la desăvârșirea sa[1498]. Imnografii au fost dintre cei care au căutat ei însuși să dobândească desăvârșirea și cunoscând această experiență au exprimat-o în imnele lor, înnoind chemarea lui Dumnezeu și nădejdea pentru toți oamenii de a căuta să dobândească desăvârșirea. Ei amintesc omului că prin întruparea Cuvântului, a fost deschisă calea spre îndumnezeire. Prin îndumnezeire, omul ajunge și la cunoașterea lui Dumnezeu. Cu cât omul sporește în viața duhovnicească, cu atât se îndumnezeiește și dobândește o mai mare cunoaștere[1499]. O definiție simplă a îndumnezeirii o dă părintele Teofil: „Ce înseamnă îndumnezeirea omului? Înseamnă că Dumnezeu Se comunică omului şi că îi comunică omului din ceea ce este El, îl face pe om părtaș la dumnezeirea Lui. Părinții care au vorbit

[1497] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Români, la Canoane, Cântarea 6, Canonul Crucii şi al Învierii, pp. 400-401

[1498] Antonie BLOOM, Mitropolitul Surojului, *Despre credinţă şi îndoială*, p. 57

[1499] VARSANUFIE, Arhiepiscopul Râmnicului, *Aceasta este viaţa veşnică*, p. 90

despre această minunăție, despre acest lucru pe care noi nu-l putem înțelege pentru că nu-l trăim, lucrurile cele sfinte numai în măsura în care le trăim le putem gândi, printr-o comparație, că așa cum fierul care arde în foc primește însușirile focului fără să-și schimbe calitatea de fier, dar arde și el ca focul, mistuiește și el ca focul lucrurile pe care le atinge, până când are în ele puterea focului, tot așa și omul care se unește cu Dumnezeu, în care Dumnezeu se revarsă, se îndumnezeiește și primește ceva din ceea ce este Dumnezeu. Aceasta este o raportare, o participare a omului la Dumnezeu"[1500]. Despre această posibilitate a îndumnezeirii un imn spune:

> *„De acum șarpele nu-mi va mai pune înainte în chip mincinos îndumnezeirea, că Hristos, îndumnezeitorul firii omenești, mi-a deschis acum, fără de piedică, a vieții cărare"[1501].*

Gnoseologia ortodoxă afirmă posibilitatea cunoașterii lui Dumnezeu, doar prin experierea Lui, nu printr-o cunoașterea intelectuală, emoții sau simțuri. Cunoașterea lui Dumnezeu este posibilă datorită deschiderii lui Dumnezeu, a manifestării propriilor Sale lucrări sau *energii* prin care El Se descoperă de omului, dar și datorită acelei însușirii a omului de a se transcende pe sine. Aceasta face posibilă o întâlnire, o contemplare superioară a cunoașterii,

[1500] Arhim. Teofil PĂRĂIAN, *Prescuri pentru cuminecături*, Editura Arhiepiscopiei Timişoarei, p. 140

[1501] *Penticostar,* Duminica Tuturor Sfinţilor, Canoanele, Cântarea 4, Canonul Învierii, 2, p. 283

pe care Părinții o numesc îndumnezeire[1502]. *„De acum șarpele nu-mi va mai pune înainte în chip mincinos îndumnezeirea”*[1503], precum i-a amăgit pe protopărinții noștri Adam și Eva. Cea dintâi ispită a omului amăgit de sfatul șarpelui, a fost încercarea lui de a se îndumnezei printr-o cunoaștere autonomă, adică, în afara relației cu Dumnezeu. Această cunoaștere autonomă, transformă principiul agapic, al comuniunii, în principiu autoafirmativ și ca urmare gândirea umană, își pierde sensul iar rațiunea înclină spre iraționalitate. Când inteligența și iubirea se despart, cunoașterea alunecă spre teorie abstractă, care nu mai conduce spre viața de comuniune cu Dumnezeu, se rupe legătura dintre minte și inimă, apare conflictul dintre sacru și profan. Cunoașterea pusă în om la crearea sa, este condiția vieții veșnice (Ioan 17,3), dar această cunoaștere trebuie să tindă spre Dumnezeu. În cazul cunoașterii autonome, omul nu va putea depăși tragismul morții și nici nu va dobândi viața veșnică. În dobândirea vieții veșnice, omul este atras de dorul de Dumnezeu, de *nostalgia paradisului* ca o consecință a chipului lui Dumnezeu din om[1504]. Potrivit Sfintei Scripturi, omul nu poate să existe prin sine însuși și nici nu se poate mântui singur ci doar cu ajutorul lui Dumnezeu. Chipul lui Dumnezeu din om, se referă la întregul persoanei nu doar la mintea sau la sufletul omului[1505].

[1502] John MEYENDORF, *Teologie bizantină, tendinţe istorice şi teme doctrinare*, p. 27

[1503] *Penticostar,* Duminica Tuturor Sfinţilor, Canoanele, Cântarea 4, Canonul Învierii, 2, p. 283

[1504] Cristinel IOJA, „Omul - între cunoaşterea teonomă şi cunoaşterea autonomă”, p. 85

[1505] Georgios PATRONAS, *Îndumnezeirea omului*, p. 50

Îndumnezeirea cuprinde omul întreg, persoana umană în întregul ei[1506]. Într-un sens mai larg, îndumnezeirea este o refacere a firii umane, o evoluție spre firea umană cea adevărată, cu ajutorul harului. În sens restrâns îndumnezeirea înseamnă progresul omului peste limita puterilor sale naturale. Aceste două planuri, sunt două etape ale urcușului duhovnicesc și între ele există o continuitate. În prima etapă accentul cade pe lucrarea omului și ajutorul harului primit prin Botez și celelalte Sfinte Taine, în cea de-a doua este lucrarea lui Dumnezeu[1507]. În această viață, îndumnezeirea în sens restrâns este doar anticipată , este o arvună a ceea ce vom primi în dar în viața cea veșnică[1508]. Despre îndumnezeirea firii omenești, un imn ne spune:

> *„Cuvântul cel mai înainte de veci și fără de început, îndumnezeind în chip tainic firea omenească, pe care a luat-o, astăzi S-a înălțat, îngeri, mergând înainte, îl arătau Apostolilor pe Dânsul înălțându-Se la ceruri cu slavă multă; iar ei, închinându-se Lui, ziceau: Slavă lui Dumnezeu, Celui ce S-a înălțat*!"[1509].

Prin Întruparea Sa, Hristos a luat firea omenească și asumată de El, ca Fiu al lui Dumnezeu, și a îndumnezeit-o. Prin această fire omenească asumată, Hristos, gândea, simțea și împlinea voia lui

[1506] Georgios PATRONAS, *Îndumnezeirea omului*, p. 51

[1507] Pr. prof. dr. Dumitru RADU, „Îndreptarea şi îndumnezeirea omului în Iisus Hristos", în *Ortodoxia*, an. XXXIX, Nr. 2, 1988, (pp. 27-75), p. 72

[1508] Pr. prof. dr. Dumitru RADU, „Îndreptarea şi îndumnezeirea omului în Iisus Hristos", p. 73

[1509] *Penticostar*, Miercuri în Săptămâna a şaptea după Paşti, la Utrenie, Sedealna după a doua catismă, p. 298

Dumnezeu. Aceasta înseamnă că El „îndumnezeiește pe toți cei ce au firea omenească, pe care cu voia lor, o unește cu firea Sa îndumnezeită, făcându-i și pe ei să gândească, să simtă, să cugete prin ea împreună cu El ca Dumnezeu…atunci ei Îl văd pe El ca Dumnezeu, lucrând prin firea lor omenească”[1510]. Îndumnezeirea omului „e posibilă grație procesului perihoretic produs în persoana divino-umană a lui Hristos. Prin *comunicatio idiomatum* firea umană a Mântuitorului, dobândește însușiri dumnezeiești. Extrapolată această consecință a unirii ipostatice la întreaga natură umană, creștinii pot dobândi prin har ceea ce Dumnezeu posedă prin natură”[1511]. Îndumnezeirea omului în Hristos, este calea

> „realizării progresive și cât mai depline a asemănării omului cu Dumnezeu până la statura deplinătății bărbatului Hristos (Ef. 4, 13), Dumnezeu-Omul, stând pe scaunul slavei de-a dreapta Tatălui ca Unul dintre noi, fiind însă Dumnezeu-Omul. Îndumnezeirea omului este dată virtual în însăși îndumnezeirea firii umane din Iisus Hristos. Dumnezeu s-a făcut om, ca omul să poată deveni «dumnezeu»”[1512].

Hristos S-a făcut Fiu al Omului, ca să facă pe oameni, dumnezei și fii ai lui Dumnezeu[1513].

[1510] Dumitru STĂNILOAE, nota 891 la Sfântul Simeon Noul Teolog*, Imnele iubirii dumnezeieşti*, …p. 664

[1511] Cătălin PĂLIMARU, *Teologia experienţei în Corpusul macarian*, Editura Renaşterea, 2014, p. 185

[1512] Pr. prof. dr. Dumitru RADU, *„Îndreptarea şi îndumnezeirea omului în Iisus Hristos”*, p. 67

[1513] Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele două sute de capete despre cu-*

> *„De strălucirea cea mai presus de cuget bucurându-vă din destul, Sfinţilor, şi de dumnezeiasca veselie şi bucurie umplându-vă, v-aţi îndumnezeit prin apropierea de Dumnezeu; şi, strălucirilor celor dumnezeieşte-lucrătoare împărtăşindu-vă şi cu razele slavei celei negrăite luminaţi fiind, preaînălţaţi pe Hristos întru toţi vecii!”*[1514].

Sfinții sunt cei ce prin viața lor au ajuns la îndumnezeire. În această stare mintea este luminată de razele slavei celei negrăite și ajunge să cunoască adâncurile dumnezeirii, mai bine zis acele adâncuri ale dumnezeirii devin proprii firii umane, întrucât firea umană s-a unit cu firea dumnezeiească în Hristos[1515]. Sfinții au ajuns la măsura vârstei lui Hristos[1516]. Ei ajuns să cunoască tainele dumnezeirii, s-au umplut de înțelepciunea cea de negrăit[1517].

Cunoașterea lui Dumnezeu „este un aspect al îndumnezeirii finale, vom cunoaște pe Hristos care va străluci în noi, prin Duhul Sfânt, pentru că vom avea *mintea lui Hristos*, iar această minte a lui Hristos este Duhul Sfânt în noi. Îndumnezeirea progresivă însoțită de cunoașterea din ce în ce mai desăvârșită a lui Dumnezeu se realizează în viața sacramentală”[1518].

---

noştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu, II, 25 , pp. 160-161

[1514] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, Canoane, Cântarea 8, Canonul Tuturor Sfinţilor, 2, p. 381

[1515] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, Nota 485 la Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire,* p. 561

[1516] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, Canoane, Cântarea 8, Canonul Tuturor Sfinţilor, 2, p. 381

[1517] Cuviosul NICHITA STITHATUL, *Cele 300 de capete despre făptuire*, 3,44, pp. 282-283

[1518] Vladimir LOSSKY, *Vederea lui Dumnezeu*, p. 87

„Toată puterea morții surpând Fiul tău, Fecioară, întru a Sa înviere, ca un Dumnezeu tare, împreună ne-a înălțat pe noi și ne-a îndumnezeit. Pentru aceasta îl lăudăm pe Dânsul în veci”[1519].

Îndumnezeirea înseamnă „înnoirea și transfigurarea completă a întregului om. Așa cum Cuvântul a asumat prin dumnezeiasca întrupare omul întreg, sufletul și trupul lui tot așa și consecințele îndumnezeirii privesc omul în întregul lui”[1520]. Îndumnezeirea nu este doar „o experiență spirituală ci ceva mai mult mai substanțial și mai universal care privește a fi-ul și existența omului. Prin îndumnezeire avem atât împlinirea deplină a făgăduințelor lui Dumnezeu cât și depășirea oricărei nădejdi și așteptări. Dragostea lui Dumnezeu față de om a depășit orice logică”[1521].

„Când Te vei arăta, Dumnezeule, cu slava Ta cea negrăită, în mijlocul celor îndumnezeiți, dând fiecăruia cele cuvenite și împărțind cununile, atunci pe toți învrednicește-i să-Ți cânte Ție: Binecuvântat ești, Dumnezeul părinților noștri!”[1522].

Îndumnezeirea omului este în mod fundamental un act de comuniune: „Theosis înseamnă o întâlnire personală. Ea este întâlnirea lăuntrică a omului cu Dumnezeu, în care întreaga existență

[1519] *Penticostar*, Luni în Săptămâna luminată, la Canoane, Cântarea 8, 5, p. 39

[1520] Georgios PATRONAS, *Îndumnezeirea omului*, p. 223

[1521] Georgios PATRONAS, *Îndumnezeirea omului*, p. 223

[1522] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, la Canoane, Cântarea 7, Canonul Tuturor Sfinţilor, p. 380

umană este copleșită de prezența divină" [1523]. Îndumnezeirea presupune o schimbare fundamentală a omului, o înnoire, o transfigurare a lui.

> *„Adunarea Sfinților Tăi, unită fiind cu Tine, prin dragoste, și de Tine îndulcindu-se, în curăție și sfințenie cu bucurie dănțuiește hora cea nesfârșită, împreună cu îngerii, în jurul Tău, Purtătorule de grijă al tuturor, Dumnezeule și Doamne"*[1524].

Imnografii au căutat să descrie starea de unire a sfinților, cu Dumnezeu și cunoașterea pe care ei o dobândesc în comuniunea cu Dumnezeu. El nu poate fi cunoscut ca un obiect. Așa precum nici persoană, nu poate fi cunoscută ca un obiect. Cunoașterea o dobândim doar prin unirea cu acea persoană. Fără această unire nu există cunoaștere. Pentru ca omul să-L poată cunoaște, Dumnezeu s-a unit cu el[1525]. Experiența îndumnezeirii este întemeiată pe unirea omului cu Dumnezeu, constă în *sălășluirea lui Dumnezeu în om*. Prin îndumnezeire, omului îi este dat de a vedea transcendența lui Dumnezeu, adică vede în sine pe Dumnezeu, care sălășluiește în tot omul cu care intră în comuniune. Așa putem spune că îndumnezeirea este o lucrare a lui Dumnezeu în om[1526]. Această comuniune a omului cu Dumnezeu are totuși limitele ei. La Sfântul

---

[1523] Karl Christian FELMY, *Dogmatica experienței ecleziale*, p. 202

[1524] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, Canoane, Cântarea 4, Canonul Tuturor Sfinţilor, 1, p. 375

[1525] M.A. COSTA DE BEAUREGARD, Dumitru STĂNILOAE, *Mica dogmatică vorbită.* p. 161

[1526] Karl Christian FELMY*, Dogmatica experienței ecleziale*, pp. 78-79

Grigorie de Nyssa, unirea cu Dumnezeu, este condiția cunoașterii lui Dumnezeu, adică cu cât sufletul omului se unește cu Dumnezeu, cu atât sporește și cunoașterea lui Dumnezeu și înțelegerea tainei Lui[1527]. Calist Catafygiotul spune: „Unirea dumnezeiască mai presus de minte cu sufletul este cel mai înalt dintre bunurile dorite. Dar pentru unirea dumnezeiască este nevoie de asemănarea cu Dumnezeu. Iar pentru asemănarea cu Dumnezeu, este nevoie de lucrarea minții, adică de contemplație (de vedere)"[1528] .

> *„În munte mergând Ucenicii pentru înălțarea cea de pe pământ, înaintea lor a stat Domnul; și închinându-se Lui și învățând despre puterea ce s-a dat Lui pretutindeni, au fost trimiși în toată lumea, să propovăduiască învierea cea din morți și înălțarea la ceruri; cu care a și făgăduit că va fi împreună în veci, Cel fără de minciună, Hristos-Dumnezeu și Mântuitorul sufletelor noastre"*[1529].

Comuniunea și dialogul dintre Dumnezeu și oameni, „s-a întrerupt din cauza neascultării și depărtării omului de Dumnezeu (Fc. 3,1-24). Prin Întruparea lui Hristos, Dumnezeu adevărat și Om adevărat, cele ce mai înainte erau despărțite, au început să se unească și să comunice. Prin Întruparea Sa, Hristos i-a împăcat, pe cei odinioară înstrăinați și vrăjmași (Col.1,21) și din fii ai blestemului (2 Ptr. 2,14), le-a dăruit demnitatea de fii ai Testamentului (F.A.

[1527] Cristinel IOJA, *Raţiune şi Mistică în teologia ortodoxă*, pp. 95-96

[1528] CALIST CATAFYGIOTUL, *Despre unirea dumnezeiască*, trad. de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae,în *Filocalia*, vol 8, Editura Humanitas, 2009, p. 362

[1529] *Penticostar*, Duminica Tomii, Stihira Evangheliei, gl. 1, p. 71

3,25), sau fii ai lui Dumnezeului celui viu (Rm. 9,26). Aceasta este restaurarea omului care s-a realizat prin întruparea Domnului"[1530]. În acest proces de îndumnezeire, omul rămâne o entitate personală deplină deși unit cu Dumnezeu, el nu-și pierde însușirile și particularitățile umane. Prin îndumnezeire, omul, nu devine dumnezeu, după fire, ci după har[1531]. Unindu-se cu Dumnezeu, omul dobândește harul necreat și strălucirea Duhului, dar nu dobândește ființa dumnezeiască. Îndumnezeirea se identifică, cu participarea omului la viața lui Dumnezeu. Prin comuniune cu Dumnezeu viața unui om, devine văzătoare de Dumnezeu sau îndumnezeită[1532].

> *„Slăviții purtători de chinuri s-au îmbrăcat întru Tine, Doamne, Cel ce ești laudă a nevoinței și vrednicie a cununilor; că, prin răbdarea pătimirilor, pe cei fără de lege i-au biruit și prin putere dumnezeiască, au primit din cer biruința. Pentru rugăciunile lor, izbăvește-mă de vrăjmașul cel nevăzut, Mântuitorule, și mă mântuiește!"*[1533].

Expresia concretă a unirii în înviere cu Hristos, este *îmbrăcarea cu Hristos*: Lucrarea virtuților după asemănarea lui Hristos. Hristos sălășluiește în noi ca să-1 putem urma, să devenim imagini văzute

[1530] Georgios PATRONAS, *Îndumnezeirea omului*, pp. 52-53

[1531] Georgios PATRONAS, *Îndumnezeirea omului,* p. 217

[1532] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, pp. 50-51

[1533] *Penticostar*, Luni în săptămâna a doua după Paşti, la Utrenie, după întâia catismă, Sedealna Mucenicilor, p. 73

ale sfințeniei Lui în lume. Am înviat împreuna cu Hristos ca să umblăm întru înnoirea vieții[1534]. Părintele Stăniloae zice:

> „Sunt descurajat privindu-mi slăbiciunea omenească. Dar văzând calitatea de fiu ce mi-a dăruit-o prin har, prin unirea cu Hristos, mă desfătez de frumusețea ei. Ea e însăși frumusețea lui Hristos, devenită proprie mie. Mă bucur de ea, dar nu mă mândresc, căci este a Lui, reflectată în mine. Sunt eu smerit, dar iubit de Dumnezeu și iubitor. Însă m-am făcut subiect al acestei calități împreună cu El, pentru că El însuși este subiectul ei în mine. E taina generală a comuniunii între persoane, prin care devin împreună subiecte ale acelorași însușiri. Dar în comuniunea mea cu Hristos se descoperă și altă taină: că omul ca persoană a fost făcut capabil să se facă subiectul însușirilor și lucrărilor dumnezeiești, pe măsura vârstei lui duhovnicești. El e slab prin sine, fiind creatură, dar și minunat prin capacitatea ce i s-a dat de-a se face subiect al însușirilor lui Dumnezeu în unire cu Hristos. Aceasta este îndumnezeirea”[1535] .

[1534] Mitropolitul Nicolae MLADIN, *Hristos – Viaţa noastră sau Asceza şi Mistica Paulină,* p. 167

[1535] Dumitru STĂNILOAIE, nota 448 la Sfântul Simeon Noul Teolog*, Imnele iubirii dumnezeieşti*, p. 491

Unirea cu Dumnezeu nu este numai rezultatul nevoințelor ascetice a omului. Asceza e necesară pentru curățire, dar unirea și îndumnezeirea rămân totuși un dar al lui Dumnezeu[1536].

4.1.2.5. Cunoaștere și eshatologie

> *„Sfărâmând porțile morții cu puterea Ta, ai făcut cunoscute căile vieții și ai deschis porțile nemuririi, celor ce grăiesc Ție cu credință: Slavă puterii Tale, Doamne!"*[1537]

Eshatologia descoperă învățătura despre sfârșitul vieții omului pe pământ, de mântuirea sufletului, de sfârșitul lumii, de a doua venire a Domnului, de învierea morților, de înfricoșătoarea judecată, de cer și pământ nou, de nemurire[1538]. Cel dintâi care a trecut prin moarte la o viață deplină, a fost Mântuitorul Hristos. Ziua Învierii, e socotită ca fiind transpunerea liturgică și imaginea celei de-a Doua Veniri a lui Hristos[1539]. Cei ce cred în Hristos, vor ajunge la vederea deplină a lui Hristos în lumină, în viața veșnică. Acolo, „Lumina va răsări, dreptului" (cf. Ps. 96, 12) și totul se face arătat în lumină (Ef. 5,13). Vor deveni asemenea lui Hristos, prin privirea nesfârșită la El[1540], de aceea „dinamismul cunoașterii lui Dumnezeu

---

[1536] Mitropolitul Nicolae MLADIN, *Hristos – Viaţa noastră sau Asceza şi Mistica Paulină,* p. 193

[1537] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna a patra după Paşti, Cântarea 4, 1,p. 162

[1538] Pr. Ion M. STOIAN, *Dicţionar religios,* Editura Garamond, Bucureşti, 1994, p. 99

[1539] Ieromonah, MAKARIOS SIMONOPETRITUL, *Triodul explicat, Mistagogia timpului liturgic*, p. 46

[1540] Pr. prof. D. STĂNILOAE, „Semnificaţia luminii dumnezeieşti..." pp. 444-445

va continua și în viața viitoare, când însă această *cunoaștere-îndumnezeire* va fi pătimită, nu va mai implica un efort din partea noastră, dată fiind unirea totală, dar rară confuzie, cu Hristos prin Duhul Sfânt, de fapt cu întreaga Sfântă Treime"[1541]. Imnele Penticostarului amintesc despre vederea și cunoașterea lui Dumnezeu încă din această viață, dar și despre cunoașterea deplină de către cei drepții în viața viitoare:

> *„Mucenicii purtători de chinuri și cetățeni ai cerurilor, luptând pe pământ, multe chinuri au răbdat, și au primit în ceruri cununa cea desăvârșită, ca să se roage pentru sufletele noastre"[1542].*

Imnografii amintesc de toate acestea, în imnele din perioada Penticostarului. Cincizecimea, ar fi fost orânduită de evrei pentru cinstirea numărului șapte. Număr care adunat de șapte ori cu el însuși, dă numărul cincizeci fără unu[1543]. Ziua Cincizecimii, este cea de-a cincizecea zi, este ziua veacului viitor, sau cum se exprimă Sfântul Grigorie de Nazianz: „șapte cu sine însuși înmulțit alcătuiește Cincizecimea, adăugând încă o zi, pe care o luăm din veacul viitor, care este a opta și în același timp, prima, sau mai bine zis una și nesfârșită. Acolo trebuie să se încheie odihna sufletelor de pe pământ"[1544]. Pogorârea Duhului Sfânt în chipul limbilor de foc

[1541] Pr. prof. Ştefan BUCHIU, et ali, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, p. 247

[1542] *Penticostar*, Sâmbătă, în săptămâna a şaptea după Paşti, la Vecernie, la Doamne strigat-am, 3, p. 304

[1543] *Penticostar*, Duminica Cincizecimii, Sinaxar, p. 328

[1544] Sfântul GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cuvântul al Sfânta Lumină, Cuvântul al Cincizecime, Cuvântul 37*, trad. drd. Nicuşor Deciu, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2012, p. 46

(FA. 2,3), reprezintă începutul istoric al Bisericii și în același timp inaugurarea Parusiei și anticiparea Împărăției Cerurilor[1545]. Sfânta Evanghelie de la Ioan amintește că „*aceasta este viața veșnică: Să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis*"(In. 17,3).

Cunoașterea lui Dumnezeu dobândită în această viață prin cunoașterea poruncilor și prin împlinirea voii Lui, va rămâne ca o temelie a cunoașterii Sale, în veșnicie[1546]. Cunoașterea dobândită acum prin credință, se va desăvârși prin vedere în veacul viitor. La cea de-a doua venire a lui Hristos, toți oamenii *îl vor vedea precum este* (1In. 3, 2), nu ca *în oglindă, în ghicitură* (1Cor. 13,12)[1547]. Despre această vedere Paul Evdokimov zice:„Atunci când te vei îmbrăca în nestricăciune, îl vei vedea pe Dumnezeu atât cât vei fi capabil de acest lucru […], făcându-te nemuritor, vei vedea pe Cel nemuritor. Aceasta este vederea eshatologică dată ființei umane restaurate după înviere, în măsura puterii sale de primire"[1548].

> *„Moștenitor al raiului celui nematerial ai făcut pe tâlharul care pe cruce Te-a cunoscut pe Tine Dumnezeu, strigând: Pomenește-mă, Atotputernice Mântuitorule!"*[1549].

[1545] Pr. Ciprian-Ioan STAICU, *Semnificaţia şi valoarea Înţelepciunii divine în spiritualitatea românească*, Editura Grai Românesc , Sfântu Gheorghe, 2014, p. 39

[1546] DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Timp înveşnicit în comori netrecătoare", în *Ortodoxia*, Seria a II-a, Anul I, Nr. 1, 2009, pp. 11-29, p. 25

[1547] Christos VOULGARIS, *Studii de teologie biblică*, p. 294

[1548] Paul EVDOKIMOV, *Cunoaşterea lui Dumnezeu în tradiţia răsăriteană* , p. 49

[1549] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, Canoanele, Cântarea 9, Canonul Mironosiţelor, 1, p. 111

Imnograful subliniază legătura între cunoașterea lui Dumnezeu și fericirea raiului, prin exemplul tâlharului de pe Cruce, care cunoscându-L pe Hristos ca Dumnezeu și slăvindu-L pe El, tâlharul a dobândit Raiul[1550]. În general, creștinul încredințându-se de învățătura revelației, știe că doar cei care trăiesc aici o viață lipsită de păcate, se bucură de o cunoaștere deplină după moarte. Această credință o înțelegem și din imnul următor:

> *„Aș vrea cu lacrimi să șterg zapisul greșealelor mele, Doamne, și toată viața mea de aci înainte prin pocăință bine să-Ți placă Ție; dar vrăjmașul mă amăgește și se luptă cu sufletul meu. Doamne, mai înainte de sfârșit, până ce nu pier, mântuiește-mă"*[1551].

Gândul la moarte și la Judecată îndeamnă pe credincioși la priveghere și la aducerea aminte de păcate, la practicarea virtuții, de aceea gândul la moarte poate fi privit ca o sinteză a tuturor virtuților, a rugăciunii neîncetate și a așteptării unirii cu Hristos în moarte și înviere[1552]. Despre aceasta putem afla și din imnul următor:

> *„După învierea Ta cea din morți, Hristoase, moartea nu mai stăpânește pe cei ce au murit în dreapta credință. Pentru aceasta ne rugăm cu stăruință, odihnește în*

[1550] Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte către singuratici, despre viaţa duhului, taine dumnezeieşti, pronie şi judecată,* Partea a II-a, Ediţia a II-a, p. 126

[1551] *Penticostar*, Luni în Săptămâna a cincea după Paşti, la Vecernie , la Stihoavnă, Stihira de umilinţă, p. 202

[1552] Ieromonah MAKARIOS SIMONOPETRITUL, *Triodul explicat, Mistagogia timpului liturgic*, p. 51

curțile Tale și în sânurile lui Avraam, pe robii Tăi, cei ce Ți-au slujit în curăție, de la Adam și până astăzi: părinți și frați ai noștri, prieteni și rude, pe tot omul care a săvârșit cu credință cele ale vieții și s-a mutat la Tine, Dumnezeule, în multe feluri și în multe chipuri, și învrednicește-i pe ei împărăției Tale celei cerești"[1553].

Poporul dreptcredincios nădăjduia ca prin săvârșirea cu credință a celor ale vieții se vor învrednicii de cele ale împărăției celei cerești. La început în Biserică s-a făcut simțită acea atmosferă eshatologică bazată pe afirmațiile Mântuitorului Hristos, că împărăția lui Dumnezeu este aproape și pe afirmațiile Sfântului Pavel, care credea că va fi în viață la venirea împărăției iar mai pe urmă interiorizează eshatologia așa încât, mântuirea, deși este proiectată în viitor, este deja prezentă[1554].

„Suindu-Te pe norii cerurilor și lăsând pace celor de pe pământ, Te-ai înălțat și ai șezut de-a dreapta Tatălui, ca Cel ce ești de o ființă cu Dânsul și cu Duhul; că, deși Te-ai arătat în trup, ai rămas neschimbat. Pentru aceasta aștepți plinirea vremii, ca, venind pe pământ, să judeci toată lumea. Dreptule Judecător, Doamne,

[1553] *Penticostar*, Sâmbătă în săptămâna a şaptea după Paşti, la Vecernie, la Doamne strigat-am, Stihirile morţilor, 3, p. 304

[1554] Jean BOESSE, Jacques LACOUDRE, *Părinţii greci şi latini,* în vol. *„Enciclopedia doctrinelor mistice",* coordonator Marie-Madeleine Davy, vol. I, Editura Amarcord, Timişoara, 1997, p. 290.

îndură-Te spre sufletele noastre, dăruind iertare de greșeli robilor Tăi, ca un Dumnezeu milostiv"[1555].

Imnograful amintește despre o altă plinire a vremii, când Hristos va veni iarăși pe pământ să judece toată lumea. Mântuitorul Hristos, a arătat că va veni iarăși să judece lumea (Mt. 25). Despre aceasta a doua venire vorbește și imnograful zicând: *„când trâmbița va suna iarăși, morții, ca dintr-un cutremur, toți se vor scula în întâmpinarea Ta, Hristoase, Dumnezeule"*[1556]. Aceasta arată că și revelația lui Dumnezeu dată prin întruparea Cuvântului, în Iisus Hristos, urmează a fi împlinită și desăvârșită la a doua Sa venire, cu toate urmările acestei parusii pentru om. Credința exprimată ca mărturisire este singura cale de cunoaștere a lui Dumnezeu[1557]. Hristos cel înviat „e puntea între viața de pe pământ a credincioșilor și între viața veșnică. În El este dat ceea ce putem avea cât suntem pe pământ și ceea ce vom putea avea în veșnicia viitoare. În El înaintăm în viața aceasta și prin El vom înainta în cea viitoare. În El este realizată toată proorocia pentru timpul vieții noastre pământești și pentru veșnicie"[1558]. Pentru om viața veșnică, este consecința învierii lui Hristos. El este Cel ce a învins moartea:

„Învierea Ta cea din morți o slăvim, Hristoase, prin care ai liberat neamul lui Adam din robia iadului; și ai dăruit lumii, ca un Dumnezeu, viață veșnică și mare milă"[1559].

[1555] *Penticostar*, Canonul Înălţării, Sedealna, p. 258

[1556] *Penticostar,* Sâmbătă în săptămâna a şaptea după Paşti, la Laude, 5, p. 316

[1557] Christos VOULGARIS, *Studii de Teologie Biblică*, p. 272

[1558] Pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, „Revelaţia prin acte, cuvinte şi imagini", p. 357

[1559] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, la Doamne strigat-am, Stihirile lui Anatolie, 2, p. 364

Biserica este preocupată de starea sufletului credinciosului, la trecerea la viața de dincolo de mormânt și cere în rugăciunile sale:

> *„Miluiește-ne pe noi, cei ce-Ți greșim Ție mult, în tot ceasul, o, Hristosul meu! Și ne dă putință mai înainte de sfârșit să ne pocăim*[1560]*,* precum și: *dă tuturor izbăvire de greșeli și învrednicește de frumusețile Raiului*[1561] sau *pe cei ce s-au mutat la Tine, Stăpâne, sălășluiește-i în pământul celor vii, în locașurile cele iubite și dorite, dăruindu-le moștenirea cea veșnică"*[1562].

Prin aceasta exprimă și legătura între viața de aici de pe pământ și viața veșnică. Ortodoxia exprimă cele două adevăruri: „planul eshatologic nu este doar ceva viitor, căci pentru credincioși viața veșnică a început deja în și prin Iisus Hristos, Cel care a înviat ca om din morți. Persoana umană are în sine o deschidere eshatologică, dacă rămâne în comunicare cu Hristos. Pe de altă parte, omul este chemat să descifreze, cu ajutorul credinței și al harului divin, atât tainele vieții de acum, cât și ale celei viitoare, între care există o relație dată în planul lui Dumnezeu cu privire la creația Sa"[1563]. Părintele Arsenie Boca spunea:

> „Oricât ni s-ar părea de neobișnuit, dar adevărul acesta rămâne: ne-a trimis Dumnezeu în lumea

[1560] *Penticostar*, Duminica Mironosiţelor, la Utrenie, Antifoanele, 1, p. 98

[1561] *Penticostar*, Sâmbătă în săptămâna a şaptea după Paşti, la Canoane, Cântarea 9, 3, p. 315

[1562] *Penticostar,* Sâmbătă în săptămâna a şaptea după Paşti, la Utrenie, la Stihoavnă, p. 317

[1563] Pr. prof. dr. Stefan BUCHIU, *Cunoaşterea apofatică* ...pp.173-174

aceasta ca să învățăm a ne lepăda de ea și să o căutăm pe cea adevărată”[1564].

Cât privește apofatismul eshatologic, „el trebuie înțeles în sensul că omenirea înnoită și transfigurată va înainta (sub chipul comuniunii interpersonale) în experierea fără sfârșit a lui Dumnezeu - Sfânta Treime, fără ca această unire interpersonal să ajungă la o limită oarecare. Tocmai bogăția inepuizabilă a vieții divine de care se vor împărtăși cei uniți cu Dumnezeu asigură neîncetata înaintare a lor spre Cel care le va rămâne veșnic aproape și veșnic departe, atrăgându-i și îndumnezeindu-i fără sfârșit”[1565].

„De sânurile Părintelui Tău nedespărțindu-Te, Unule-Născut, Cuvântul lui Dumnezeu, ai venit pe pământ din iubire de oameni, om făcându-Te fără schimbare; și Cruce și moarte ai răbdat cu trupul, Cel ce ești fără patimă cu Dumnezeirea; dar înviind din morți, nemurire ai dăruit neamului omenesc, ca un singur Atotputernic”[1566].

În concluzie putem spune că fundamentul aspectului eshatologic al Bisericii „îl constituie învierea lui Hristos, prin care s-a inaugurat tainic starea de înviere a întregii umanități, adică intrarea în împărăția veșnică. Biserica nu reprezintă doar o prelungire a întrupării Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu, ci și o prelungire a învierii

[1564] Ieromonah Arsenie BOCA, *Cărarea Împărăției*, Mănăstirea Prislop, 1994, p. 113

[1565] Pr. prof. dr. Stefan BUCHIU, *Cunoaşterea apofatică* ... pp.13-14

[1566] *Penticostar,* Miercuri în săptămâna luminată, la Laude, Stihirile Învierii, 4, p. 46

și a înălțării Lui la cer, ele fiind actualizate, odată cu Jertfa Lui, în mod permanent, prin Sfânta Euharistie în Biserică"[1567].

> *„Cel ce ai îndurare nemărginită către noi și izvor nedeșertat de dumnezeiască bunătate, mult-Indurate, pe cei ce s-au mutat la Tine, Stăpâne, sălășluiește-i în pământul celor vii, în locașurile cele iubite și dorite, dăruindu-le moștenirea cea veșnică. Că Tu Ți-ai vărsat pentru toți sângele Tău, Hristoase, și cu preț purtător de viață lumea ai răscumpărat"[1568].*

Imnograful ne amintește de sângele lui Hristos, care s-a vărsat ca preț pentru răscumpărarea lumii. Amintirea pătimirilor lui Hristos ne îndeamnă la a trăi

> „ca un nou Paște duhovnicesc și încununare a nepătimirii, ca pregustare a veacului viitor. Viața cea după trup a Domnului, învățătura și cuvintele Sale, virtuțile, minunile, patimirile, învierea, înălțarea și trimiterea în timp a Duhului Sfânt sunt repetate în viața de zi cu zi a credincioșilor, transformându-o și înzestrându-o cu o perspectivă eshatologică, dăruind prezentului prelungirea veșniciei ei, relația ei cu Cea de A Doua Venire a lui Hristos. Viața în Hristos a omului reflectă împărăția cea veșnică, răsfrângând

[1567] Pr. prof. dr. Stefan BUCHIU, *Cunoaşterea apofatică* ...p. 169

[1568] *Penticostar,* Sâmbătă în săptămâna a şaptea după Paşti, la Utrenie, la Stihoavnă , p. 317

lumina care va să vină și frumusețea Sfintei Treimi”[1569].

Biruința lui Hristos asupra morții este dovedită de faptul că „înainte ca oamenii să creadă în El văd moartea ca înfricoșătoare și se tem de ea. Dar după ce se mută la credința în El și la învățătura Lui, disprețuiesc așa de mult moartea că pornesc spre ea cu toată hotărârea și se fac martori ai învierii ce s-a săvârșit în Hristos împotriva ei. Căci încă prunci fiind cu vârsta se grăbesc să moară și se întăresc împotriva ei prin nevoințe nu numai bărbații ci și femeile”[1570]. Sfinții în momentul despărțirii sufletului de trup se luminează la față. Acest fapt arată „că pentru ei această mutare nu este decât trecerea într-o altă, descoperită de Evanghelie ca viața ce veșnică (In. 11, 25; 17, 3). Acest mod de a părăsi această viață „anticipează starea viitoare de fericire, realizarea binelui în viața prezentă nu cunoaște oprire, ci, până în clipa morții, pe toate planurile, ea este o pregătire care pune, în timp, bazele existenței vieții fericite pentru credincios. De aceea, unii Părinți ai Ortodoxiei au și numit timpul vieții prezente ca fiind prin excelență „ziua a șasea sau a pregătirii”[66]. Pentru cei ce se află într-o continuă pregătire, viața pământească este ca o singură zi egală cu ea însăși, după exprimarea Sf. Grigorie Teologul[67]. Pentru aceea Apostolul îndeamnă: „…până avem timp, să facem binele către toți” (Ga. 6,10)”[1571].

Despre cunoașterea lui Dumnezeu în eshaton Sf. Grigorie Palama arată că progresul în perceperea luminii dumnezeiești fiind

[1569] Pr. Porphyrios GEORGI, *Înviere şi viaţă, Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, p. 151

[1570] Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Tratat despre Întruparea Cuvântului*, p. 122

[1571] DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Timp înveşnicit în comori netrecătoare”, p.26

gradual, cunoașterea și unirea cu Dumnezeu nu încetează nici în viața veșnică[1572].

> *Adunarea Sfinților Tăi, unită fiind cu Tine, prin dragoste, și de Tine îndulcindu-se, în curăție și sfințenie cu bucurie dănțuiește hora cea nesfârșită, împreună cu îngerii, în jurul Tău, Purtătorule de grijă al tuturor, Dumnezeule și Doamne[1573].*

[1572] Pr. Porphyros GEORGI, *Înviere şi viaţă. Eshatologia Sf. Grigorie Palama*, p. 141

[1573] *Penticostar*, Duminica Tuturor Sfinţilor, Canoane, Cântarea 4, Canonul Tuturor Sfinţilor, 1, p. 375

CONCLUZII

Lucrarea *Gnoseologia ortodoxă ca experiență a lui Hristos cel Înviat, în textele liturgice ale Penticostarului*, urmărește să scoată în evidență, învățătura de credință a Bisericii, referitoare la experiența cunoașterii lui Dumnezeu, prezentată în imnele liturgice ale Penticostarului. Lucrarea urmărește punerea în valoare a dimensiunii existențiale a conceptelor și noțiunilor expuse în imnele liturgice ale Penticostarului.

În Capitolul I al lucrării intitulat, *Penticostarul- imaginea imnografică a stării de înviere în Iisus Hristos*, este prezentată cartea *Penticostar*, importanța ei în cultul Bisericii. *Penticostarul* este cartea de cult a Bisericii Ortodoxe, care cuprinde rânduiala sfintelor slujbe de fiecare zi, pentru perioada dintre Învierea Domnului și Duminica Sfinților Români. Numele cărții vine de la cuvântul grec *Πεντηκοστη*, a *cinzecea* zi, definind astfel perioada liturgică a Cincizecimii. Pe lângă acestea în cuprinsul cărții mai găsim și acele Tripesnețe adică Tricântări, alcătuite după cum se menționează, de cuviosul părintele nostru Iosif imnograful, care încep a se cânta la Pavecerniță, după Săptămâna Luminată, adică din Duminica Sfântului Apostol Toma, în toate zilele acestei săptămâni, până la Duminica Tuturor Sfinților. Cântările Penticostarului alcătuite în marea lor majoritate, de Sfântul Ioan Damaschin, Iosif Studitul și Cosma de Maiuma, reflectă transfigurarea omului, datorită învierii Mântuitorului Hristos. Cartea Penticostarul a fost alcătuită într-o perioadă îndelungată de timp, ajungând la forma pe care o cunoaștem astăzi în secolul XIV, când Nichifor Calist Xantopol, a adăugat Sinaxarele.

În țara noastră primul *Penticostar* s-a tipărit împreună cu Triodul, în limba slavonă la anul 1550, iar în limba română la 1743, tradus de episcopul Damaschin Dascălul. La început imnele Penticostarului erau unite cu cele ale Triodului, în cartea Triodul, care era împărțită în două părți: *Triodul plângerii*, ceea ce cunoaștem astăzi ca Triodul și *Triodul bucuriei*, cartea de astăzi a Penticostarului. Chiar dacă nu este un manual, sau un tratat de dogmatică, în paginile cărții Penticostarul, găsim învățătura Bisericii, pe care imnografii au preluat-o din Sfânta Scriptură și din Sfânta Tradiție, încercând să explice conținutul revelat al învățăturii ortodoxe. Din conținutul Penticostarului, credinciosul poate dobândi, ceea ce numim cunoașterea rațională, intelectuală a lui Dumnezeu.

Cartea *Penticostar* are pe de o parte o dimensiune catafatică, mărturisind adevărurile de credință ale Bisericii, având un rol doxologic și catehetic, pe de altă parte are și o dimensiune mistică, apofatică sau duhovnicească, prin conținutul ei ne rugăm și realizăm comuniunea cu Hristos, cu Maica Domnului, cu sfinții îngerii și cu toți sfinții. În această carte este descrisă practic experiența urcușului duhovnicesc de la îndoiala ucenicilor și a femeilor mironosițe, până la sfințenia *Tuturor Sfinților*. Imnografii redau prin imnele Penticostarului, împrejurările învierii precum și dumnezeirea Mântuitorului Hristos. De asemenea în duminicile Penticostarului, imnele amintesc pe rând fapte și minuni care pun în lumină dumnezeirea și mesianitatea Mântuitorului Hristos. Învățătura este redată în formă poetică, transpusă prin metafore, alegorie, simbol, epitete, astfel încât să reflecte cât mai sugestiv conținutul acestor teme, să trezească sentimentul și emoția prezenței lui Dumnezeu

în sufletul credinciosului, dar mai ales să fie mai ușor de reținut. În duminicile, Slăbănogului de la Vitezda, a Samarinencei și a Orbului din naștere, se poate vorbi de ceea ce numim, cunoașterea lui Dumnezeu în împrejurările concrete ale vieții, în care situația existențială a acelora, i-au adus la cunoașterea lui Dumnezeu după cum descriu imnografii și textele din Sfintele Evanghelii.

În subcapitolul *Penticostarul, relația dogmă cult cunoaștere*, este descrisă relația dintre dogmă, cult și cunoaștere. Această relație presupune este o susținere reciprocă, în folosul mântuirii credincioșilor care participă la cultul Bisericii. În Ortodoxie, credinciosul vede în cultul Bisericii un mijloc de sfințire și de mântuire a sufletului. În Biserică, în participarea la slujbele Bisericii, credinciosul are conștiința că Îl slujește pe Dumnezeu, că stă înaintea lui Dumnezeu, aceasta presupune din partea lui o luare aminte la sine și la viața lui. Măreția slujbelor, mai ales la sărbătoarea Învierii Domnului, copleșește sufletul și trezește dorul după Dumnezeu. Penticostarul descrie trăirile, îndeosebi ale ucenicilor și a femeilor mironosițe care au văzut cu ochii lor pe Hristos cel Înviat. Prin imnele sale Penticostarul, ne cheamă la o experiență reală a lui Hristos cel Înviat. Experiența se realizează în lumina învierii și aduce cunoaștere. Această cunoaștere se naște din bucuria descoperirii Celui lăudat prin cântare.

În subcapitolul *Penticostarul - dimensiunea doxologică a cunoașterii*, evidențiază rolul imnelor liturgice în preaslăvirea lui Dumnezeu de către credincioși, prin participarea la sfintele slujbe din perioada Penticostarului, împlinind îndemnul Sfântului Apostol Pavel, preluat și de imnografi: *„Bucurați-vă pururea. Rugați-vă neîncetat. Dați mulțumire pentru toate, căci aceasta este voia lui*

Dumnezeu, întru Hristos Iisus, pentru voi. (1 Tes. 5, 16-18) și de asemenea prin viețuirea noastră împlinim îndemnul: „*fie că mâncați, fie că beți, fie că faceți altceva, faceți totul pentru (slava) lui Dumnezeu*"(1 Cor. 10,31). Toate le împlinim numai *în Biserica slavei Sale.*

În capitolul al doilea la lucrării intitulat *Fundamentele antropologice ale gnoseologiei ortodoxe reflectate în Penticostar,* este descrisă relația dintre revelație și cunoaștere. Cunoașterea lui Dumnezeu rămâne o mare taină. Ea presupune o cunoaștere directă, personală, ce poate fi dobândită doar prin experiența de viață, prin credință, nevoință și iubire. Dumnezeu se descoperă mai întâi prin creația Sa dar și prin conștiința omului. Dumnezeu s-a descoperit pe Sine în multe feluri. Mai întâi creația mărturisește prin ea însăși pe Creatorul ei: „*Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria*"(Psalmul 18,1) precum și: „*cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la facerea lumii, înțelegându-Se din făpturi, adică veșnica Lui putere și dumnezeire*"(Romani 1, 19-20). Această mărturisire a creației a fost preluată și de imnografi. Revelația lui Dumnezeu s-a desăvârșit prin întruparea Mântuitorului Hristos, la plinirea vremii, atunci „Cuvântul trup S-a făcut"(Galateni 4,4) și prin aceasta Fiul lui Dumnezeu Întrupat , și-a asumat firea umană iar omul a devenit „părtaș ai dumnezeieștii firi"(Petru 1,4). Hristos ne-a dăruit *Evanghelia mântuirii* (Efeseni 1,13), iar „cuvântul Domnului rămâne în veac" (1Petru 1 25), adică și noi cei de azi trăind după învățătura lui Hristos, putem ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu. Omul înțelege revelația pe măsura credinței și atât cât este nevoie în vederea mântuirii. Dumnezeu se descoperă omului pe măsura creșterii lui duhovnicești, precum părinții se îngrijesc a-l învăța pe prunc doar ceea ce poate înțelege pe măsura creșterii lui.

În subcapitolul *Chip și asemănare*, este prezentată capacitatea omului de a cunoaște pe Dumnezeu. Înainte de cădere, protopărintele nostru, Adam cel dintâi, avea puterea de a-L cunoaște pe Dumnezeu, după cădere s-a îndepărtat de Dumnezeu, *chipul Său a fost stricat de patimi* și a pierdut puterea de a-L cunoaște pe Dumnezeu. Dar omul a rămas cu dorul de Dumnezeu, cu nostalgia paradisului. Omul a fost cinstit de la început cu *chipul* lui Dumnezeu, iar prin practicarea virtuții și cu ajutorul harului, dobândește asemănarea cu Dumnezeu.

În subcapitolul *Persoană, comuniune cunoaștere*, este descris rolul *persoanei* în cunoașterea lui Dumnezeu. Imnografii Penticostarului amintesc despre arătările lui Dumnezeu în lume, atât în Vechiul Testament cât și după Întruparea Mântuitorului, având un caracter personal. Dumnezeu se descoperă omului, ca Persoană care-i vorbește și îl ascultă. Pe Dumnezeu îl putem cunoaște doar ca persoană, deoarece numai persoana are această capacitate de a iubi și a cunoaște. Cunoașterea presupune apropiere, iubire, comunicare între două persoane. Pentru a ajunge la cunoaștere, omul trebuie dobândească mai întâi virtutea iubirii, să fie o ființă iubitoare, asemenea lui Dumnezeu.

În Capitolul al treilea intitulat *Fundamentele hristologice ale gnoseologiei ortodoxe reflectate în Penticostar,* conținutul imnelor Penticostarului descriu întruparea Mântuitorului Hristos. Fiul lui Dumnezeu, din iubire de oamenii, om făcându-Se, S-a făcut cunoscut ca fiind Cuvântul Tatălui și omorând moartea, ne-a reînnoit pe noi. Întruparea Fiului lui Dumnezeu a refăcut comuniunea între om și Dumnezeu.

În subcapitolul *Vindecarea omului în Hristos, premisă a cunoașterii*, se arată că Hristos prin întruparea Sa, asumându-și firea omenească, a vindecat-o și a deschis oamenilor calea spre mântuire și spre cunoașterea lui Dumnezeu.

Subcapitolul *Întruparea Fiului lui Dumnezeu*, descrie importanța întrupării Fiului lui Dumnezeu pentru mântuirea neamului omenesc. Fără întruparea Fiului lui Dumnezeu, omul n-ar fi avut posibilitatea de a se înălța la asemănarea cu Dumnezeu. Doar prin contemplarea lui Dumnezeu, firea omului nu s-ar fi vindecat de stricăciune. Prin întruparea lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu, revelează realitatea divină dar omul înțelege doar pe măsura posibilității de a o cuprinde. Textele Penticostarului, aprofundează învățătura hristologică a Bisericii, prezintă pe Mântuitorul Hristos ca Dumnezeu adevărat și om adevărat. Imnografii evidențiază atât asumarea de către Hristos a firi umane la Întrupare dar și îndumnezeirea firii umane în Trupul lui Hristos, înnoirea, înălțarea și așezarea ei împreună cu Dumnezeu-Tatăl și prin aceasta posibilitatea pentru om de a ajunge la îndumnezeire și la cunoașterea lui Dumnezeu. Imnografii au surprins în imnele Penticostarului și nașterea supranaturală și lipsa de păcat a lui Hristos, învățătura despre fecioria Maicii Domnului, dar și despre unirea ipostatică și consecințele ei, arătând că în Iisus Hristos, sunt două firi cu două voințe și două lucrări unite într-o singură persoană. Arată și faptul că cele două firi, divină și umană s-au unit în chip neamestecat și neschimbat, neîmpărțit și nedespărțit, prin această unire, firea umană fiind pătrunsă și îndumnezeită de firea divină în chip perihoretic. Găsim reflectate în imne și învățătura despre comunicarea însușirilor prin care firii omenești i se atribuie însușiri dumneze-

ieşti iar firea dumnezeiască îşi însuşeşte cele ale firii omeneşti. Îndumnezeirea firii omeneşti în Hristos, lipsa de păcat a Mântuitorului , singura închinare ce I se cuvine lui Hristos, Fecioara Maria este Născătoare de Dumnezeu, toate au fost aşezate de imnografi în imnele liturgice. De asemenea imnografii aprofundează problema chenozei lui Hristos cel ce S-a smerit după chipul omului. Aceste învăţături au fost aprofundate de imnografii şi pentru a combate învăţăturile eretice din acea vreme.

În subcapitolul *Crucea şi Învierea*, este evidenţiată importanţa Jertfei pe Cruce a Mântuitorului pentru mântuirea noastră, arătându-se că Jertfa lui Hristos, este o dăruire de Sine, un dar adus Tatălui şi compătimire faţă de toţi oamenii. Hristos, Se identifică cu toţi oamenii. El suferă şi îşi asumă afectele firii noastre şi chiar moartea, din iubire pentru ei, pentru a ne elibera din robia păcatului. Îndumnezeirea omului este realizată prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, dar este desăvârşită prin Crucea, Învierea şi Înălţarea Sa. De asemenea, se arată că Moartea şi Învierea Domnului trebuie privite împreună, precum le priveşte Biserica în rânduielile liturgice şi în rugăciune, atunci când aminteşte de Cruce, aminteşte şi de Învierea lui Hristos. Unitatea aceasta trebuie văzută ca o succesiune a celor două evenimente în opera mântuirii, fiecare moment prezent în desfăşurarea celuilalt. Biserica nu a despărţit taina Crucii lui Hristos, de taina Învierii Lui ci a văzut Crucea în lumina Învierii, iar Învierea ca o biruinţă a Crucii. Nu se poate vorbi de biruinţa prin Înviere, dacă nu amintim mai întâi Pătimirile şi Moartea pe Cruce a Mântuitorului. Învierea lui Hristos, este înfăţişată în mod amănunţit în cântările Penticostarului. *Hristos a înviat*, este mărturia şi salutul creştinilor, în această perioadă. Un imn ne în-

deamnă să prăznuim cu toții, învierea lui Hristos. Prăznuirea nu trebuie să fie doar o amintire a învierii lui Hristos, ci încredințarea că trăim cu toată ființa, această taină, împreună cu Hristos, ca să înviem împreună cu El. *Canonul învierii* amintește de trecerea noastră, *de la moarte la viață și de pe pământ la cer,* prin învierea lui Hristos. Paștile, această mare „Trecere" înseamnă de fapt, înnoirea omenirii în Hristos cel Înviat. Dacă Hristos n-ar fi înviat, creștinismul n-ar fi fost decât o doctrină filosofică sau morală, fără puterea de a mântui omul, din robia păcatului și a morții. Învierea lui Hristos înseamnă pentru om, reînnoirea în starea cea dintâi a firii omenești. Firea umană ipostaziată de Fiul, prin înviere și înălțarea la cer, ajunge de-a dreapta Tatălui, primind desăvârșita iubire a Sfintei Treimi, care apoi este împărtășită întregii omeniri răscumpărate, prin aceasta săvârșindu-se unirea prin har, a omului cu Dumnezeu. Experiența Învierii lui Hristos, presupune transformarea lăuntrică a omului, care este rodul unui mod de viață autentic creștin.

În subcapitolul *Arătările lui Hristos cel Înviat,* este prezentat modul în care imnografii au reflectat în imnele liturgice ale Penticostarului, arătările lui Hristos după Înviere. Imnografii Penticostarului au ilustrat arătările Mântuitorului Hristos după învierea Sa, puțin diferit față de Sfintele Evanghelii. Imnografii relatează mai întâi, despre Lumina învierii care a strălucit lumii, pe care au văzut-o femeile mironosițe la mormânt și care așa cum spune imnul, au arătat-o neamurilor, risipind întunericul necredinței. Imnografii n-au prezentat din prima zi a Învierii, arătările lui Hristos cel Înviat, precum le-au descris Sfinții Evangheliști, ci mai târziu, în zilele următoare Învierii și îndeosebi în Duminica Tomii când sunt relatate arătările înaintea ucenicilor și în cea de-a treia săptămână după

Paști, arătările înaintea Femeilor mironosițe. Apoi imnografii părăsesc arătările lui Hristos cel Înviat, relatând fapte și minuni săvârșite de Hristos, în perioada Cincizecimii, înainte de pătimirile Sale, revenind apoi la arătarea lui Hristos cel înviat, la momentul Înălțării. Arătările în fața celor doi ucenici pe drumul spre Emaus precum și arătarea de la Marea Tiberiadei despre care relatează pe larg Sfintele Evanghelii aici sunt ilustrate sumar, doar în Stihira Evangheliei de la Duminica a patra respectiv, Duminica a șaptea după Paști. Arătările au dezvăluit ucenicilor, învierea Lui Hristos, au risipit îndoielile lor, le-a întărit credința și le-a dat puterea de a-L mărturisi pe Hristos cel Înviat, chiar cu prețul vieții lor. Sfinții Apostoli au avut parte de această experiența personală, a întâlnirii nemijlocite cu Hristos cel Înviat, datorită iubirii pe care o aveau față de El, această iubire îndemnându-i să-L caute, să se împărtășească de vederea Lui, de bucuria de a fi în apropierea Sa, de a se împărtăși nemijlocit de iubirea Lui. Hristos cel Înviat s-a arătat după învierea Sa numai celor cu inima plină de iubire.

În subcapitolul *Înălțarea Domnului*, este prezentat modul în care imnografii Penticostarului au aprofundat învățătura despre Înălțarea Domnului cu trupul la cer și consecințele în plan gnoseologic ale Înălțării, adică ridicarea mai presus de toată stăppânirea a firii umane înnoite și așezarea ei împreună cu Hristos la dreapta Tatălui. Imnografii preiau și mesajul îngerilor din momentul Înălțării referitor la a doua venire a lui Hristos ca judecător al viilor și al morților

În capitolul al patrulea intitulat, *Fundamentele eclesial-experimentale ale gnoseologiei ortodoxe reflectate în Penticostar,* este pre-

zentat modul în care se poate dobândi cunoașterea duhovnicească prin experiența lui Hristos cel înviat.

În primul subcapitol *Cunoașterea experimentală a lui Hristos cel Înviat,* se arată că prin întruparea Sa, Mântuitorul Hristos ne descoperă dumnezeirea Sa, dar aceasta este percepută doar pe cât este cu putință oamenilor. În gnoseologie, cunoașterea începe de la persoana experiabilă, de la ipostas. Hristos este experiat nu ca fire dumnezeiască și umană, ci ca Persoană divină înomenită. Termenul *experiență* nu a fost folosit în mod curent de Sfinții Părinții, deoarece acest termen este specific cercetării științifice, unde totul se pune la îndoială. Pe Dumnezeu îl vom cunoaște numai prin credință. Se folosește noțiunea de o *teologie experienței*, atunci când această experiență presupune împărtășirea de harul Sfintelor Taine și practicarea nevoințelor ascetice. Părintele Stăniloae folosește termenul experiere, în locul termenului de experiență. Această experiere se realizează doar în Biserică, prin Sfintele Taine. Fără această experiere, cunoașterea lui Dumnezeu nu ar fi cu putință. Această experiere presupune o relație personală. Ea se adresează omului lăuntric și urmărește curățirea de patimi, împroprierea virtuților, spiritualizarea simțurilor. Doar inima curată va vedea pe Dumnezeu. Mântuitorul Hristos după învierea Sa, a căutat ca ucenicii să-L recunoască prin intermediul simțurilor și dacă nu s-au convins de ceea ce au auzit și de ceea ce au văzut, au fost chemați să se încredințeze chiar și prin pipăit.

Subcapitolul *Cunoașterea prin simțuri*, se referă la cunoașterea pe care o poate omul dobândi prin simțuri și modul cum este reflectată această cunoaștere în imnografia Penticostarului. Am putea crede că cei ce au fost contemporani cu Hristos, au avut pri-

vilegiul de a vedea, a auzi, a pipăi, într-un cuvânt a cunoaște personal, pe Dumnezeu Întrupat. Citind cu atenție Sfintele Evanghelii ne dăm seama că cei mulți, nu l-au recunoscut pe Hristos, ca Fiu al lui Dumnezeu, ci au considerat mai degrabă ca fiind un învățător sau proroc. Edificatoare în acest sens este următoarea convorbire dintre lui Iisus și ucenicii Săi: „Și venind Iisus în părțile Cezareii lui Filip, îi întreba pe ucenicii Săi, zicând: Cine zic oamenii că sunt Eu, Fiul Omului? Iar ei au răspuns: Unii, Ioan Botezătorul, alții Ilie, alții Ieremia sau unul dintre prooroci. Și le-a zis: Dar voi cine ziceți că sunt? Răspunzând Simon Petru a zis: Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu. Iar Iisus, răspunzând, i-a zis: Fericit ești Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sânge ți-au descoperit ție aceasta, ci Tatăl Meu, Cel din ceruri. (Mt. 16, 13-17). Nu trup și sânge i-au descoperit lui Petru, adevărul despre Hristos, adică nu simțurile trupești, ci Tatăl cel din ceruri, adică mesajul revelației. Imnele Penticostarului afirmă această posibilitate, de cunoaștere prin simțuri a lui Hristos cel Înviat, ca Fiu al lui Dumnezeu. Sfântul Apostol Toma, este cel prin care suntem încredințați, de adevărul învierii lui Hristos. Imnografia Penticostarului, preia din Sfintele Evanghelii, acest îndemn al lui Hristos cel înviat, de a fi pipăit și cunoscut, pentru înlăturarea oricăror îndoieli referitoare la învierea Sa. În textul Sfintelor Evanghelii acest moment al pipăirii, este doar subînțeles, imnografia dezvoltă însă această temă a cunoașterii prin pipăire a lui Hristos cel Înviat, astfel imnograful arată că Toma s-a atins cu *degetul pe Stăpânul* și scoate în evidență și minunea petrecută, asemănând pe Toma cu iarba care *atingându-se de coasta cea foc a lui Iisus Hristos* totuși nu a ars, dar a ars în schimb toată îndoiala și a schimbat neîncrederea în dreaptă credință. Imnografii

merg mai departe și învață că Toma prin pipăirea lui Hrisots *s-a umplut de har* și a simțit lucrarea celor două firi, în Hristos, adică L-a cunoscut pe Hristos, ca Fiu al lui Dumnezeu și L-a mărturisit Domn și Dumnezeu.

În subcapitolul *Cunoașterea prin credință,* este prezentată poziția imnografilor față de rolul credinței în cunoașterea duhovnicească. Imnele liturgice spun despre cunoașterea dobândită prin simțuri că sporește prin credință. Cel pe seama căruia imnografii dezvoltă această cunoaștere prin credință este tot Sfântul Apostol Toma. Folosind pilda lui Toma, imnografii spun că pipăind a crezut și a cunoscut pe Hristos, ca Fiu al lui Dumnezeu. Credința este prima condiție a cunoașterii, ea însoțește omul în urcușul spre îndumnezeire de la început, până la unirea cu Dumnezeu, adică până la deplina cunoaștere. Acest mod de cunoaștere prin credință, a fost dat de Dumnezeu tocmai pentru ca omul să-și poată exprima libertatea și așa prin credință va dobândi cunoaștere. Fără o credință puternică omul va căuta în zadar să-L cunoască pe Dumnezeu, deoarece numai în mod rațional nu va putea niciodată să-și învingă îndoiala.

Subcapitolul *Cunoașterea prin Scripturi*, se referă la modul cum prezintă imnografii, cunoașterea lui Dumnezeu raportat la conținutul Sfintelor Scripturi. Sfânta Scriptură împreună cu Sfânta Tradiție, constituie principalele surse de inspirație a imnografilor. Cunoașterea lui Dumnezeu din Scripturi, presupune pe de o parte cunoașterea intelectuală a învățăturilor din Sfintele Scripturi și pe de altă parte, împlinirea lor, după cum se spune în Sfânta Evanghelie de la Luca: „Fericiți sunt cei ce ascultă cuvântul lui Dumnezeu și-l păzesc”(Lc. 11,28). Această păzire a cuvântului, înseamnă vie-

țuirea după cuvântul Scripturi. Simpla cunoaștere îngâmfă și adeseori duce la cădere. Doar prin trăirea după învățătura Scripturii și după pilda lui Hristos, omul ajunge la desăvârșire și la cunoașterea lui Dumnezeu. Cunoașterea lui Dumnezeu din Scripturi se încadrează pe de o parte în ceea ce numim cunoaștere catafatică sau rațională, dar pe de altă parte Sfânta Scriptură este și un îndrumar de viață duhovnicească pe care urmându-l se poate ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu prin experiență, la cunoașterea suprarațională, apofatică

Subcapitolul *Cunoașterea prin Sfintele Taine*, prezintă modul în care imnografii au ilustrat rolul Sfintelor Taine în cunoașterea lui Dumnezeu. Imnografii arată că omul își găsește mântuirea, doar în Hristos și în Biserică. Experiența duhovnicească trebuie înțeleasă numai din perspectiva eclesială. Cel ce vrea să cunoască pe Dumnezeu trebuie să se încadreze în comunitatea Bisericii, Trupul lui Hristos și să participe la slujbele Bisericii. Prin Sfintele Taine, are loc o împreună lucrare între Dumnezeu și om pe care o numim sinergie. Prin aceasta harul coboară și se sălășluiește în inima omului, de aceea Tainele Bisericii, au un rol însemnat în cunoașterea lui Dumnezeu.

În subcapitolul *Cunoașterea prin rugăciune*, este prezentată atitudinea imnografilor față de rugăciune și rolul ei în cunoașterea lui Dumnezeu. Rugăciunea este cea prin care omul, aflându-se într-o legătură personală cu Dumnezeu, va ajunge să-L cunoască în chip tainic, apofatic. Imnografii au întocmit imnele cu conștiința că ele sunt rugăciuni prin care credincioșii slăvesc pe Dumnezeu, dar prin care dobândesc harul și mila lui Dumnezeu și sfințenia și prin aceasta cunoaștere a lui Dumnezeu.

În subcapitolul *Cunoașterea prin iubire*, se arată rolul pe care imngrafii îl acordă iubirii ca virtute, în experiența cunoașterii lui Dumnezeu. Dumnezeu este *dragoste* (I In. 4, 8, 16). De aceea Hristos, Fiul lui Dumnezeu, poate fi cunoscut numai pornind de la dragoste. Imnografii învață prin alcătuirile lor că apropierea de Dumnezeu, se face numai după ce omul a dobândit virtutea dragostei. Doar cei ce se apropie cu dragoste de Dumnezeu îl vor cunoaște. Hristos cel Înviat s-a arătat doar celor ce-L iubeau pe El, nu a căutat să-i convingă pe cei necredincioși de învierea Sa. Sfântul Apostol Pavel spune despre cunoașterea prin iubire: „*cele ce ochiul n-a văzut, urechea n-a auzit și la inima omului nu s-a suit, acelea le-a descoperit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El*" (1 Cor. 2,9).

În subcapitolul *Cunoașterea prin dogme*, este prezentată semnificația pe care imnografii au acordat-o dogmei Bisericii în cunoașterea lui Dumnezeu. Referințe despre cunoașterea lui Dumnezeu prin dogmele Bisericii, găsim în textele Penticostarului, îndeosebi printre imnele Duminicii a șaptea după Paști, numită și a celor 318 Părinți de la Sfântul Întâiul Sobor din Niceea din anul 325, care inspirați de Duhul Sfânt, au întocmit dogmele referitoare la dumnezeirea Mântuitorului și lucrarea Sa în lume. Dogmele ne arată dreapta credință, dar pentru a înțelege mesajul lor, este nevoie de curățire sufletească, dobândită prin dreaptă viețuire. Dogmele nu sunt doar niște enunțuri abstracte, ci repere ale vieții duhovnicești. Ele îl ajută pe om să-L descopere și să-L cunoască pe Dumnezeu.

În subcapitolul *Cunoașterea lui Hristos prin Duhul Sfânt în Biserică,* se arată că *prin Sfântul Duh este bogăția cunoașterii de Dumnezeu,* după exprimarea imnografilor. Însuși Mântuitorul Hristos

le-a zis ucenicilor Săi: *Dar Mângâietorul, Duhul Sfânt, pe Care-L va trimite Tatăl, în numele Meu, Acela vă va învăța toate și vă va aduce aminte despre toate cele ce v-am spus Eu* (In. 14, 26). Sfântul Chiril al Alexandriei zice că Îl vom cunoaște pe Hristos Care va străluci în noi prin Duhul Sfânt.

În ultima parte a lucrării, *Cunoașterea experimentală a lui Hristos cel Înviat în dimensiunea ascetico-mistică,* este prezentată atitudinea imnografilor față de asceză, contemplație și îndumnezeire.

În subcapitolul *Cunoaștere și asceză* este descris modul cum au prezentat imnografii legătura între asceză și cunoaștere. Ei îndeamnă la o viață nouă și curată, pe care învățăm de la Hristos, cum să o dobândim și să o păzim. Asceza este moartea omului vechi și prelungire prin voință a stării de curăție a Botezului. Ea este mai accentuată la începutul urcușului duhovnicesc, în vremea curățirii sufletului de patimi. Imnografii ne arată legătura între simțurile supuse duhului, prin post și nevoințe și dobândirea *luminii nepătimirii* ca răsplată a ostenelilor. De aici se vede și rolul ascezei în oprirea *zburdărilor trupului*, și înlăturarea piedicilor din calea cunoașterii prin ajungerea la starea de desăvârșire a sufletului și dobândire a sfințeniei.

În subcapitolul *Cunoaștere în comuniunea sfinților*, este prezentat rolul comuniunii cu sfinții pentru dobândirea cunoașterii lui Dumnezeu, așa cu l-au prezentat imnografii. Sfinții sunt cei ce au umblat în căile Domnului și au devenit *fiii Celui Preaînalt*(Luca 6,35) . Imnografii ne învață că Sfinții au puterea de a mijloci înaintea lui Dumnezeu pentru oameni, putere dobândită prin harul dumnezeiesc, care lucrează în ei, în calitatea lor de casnici ai lui Dumnezeu.

În subcapitolul *Cunoaștere și contemplație*, este expus modul în care imnografii, prezintă posibilitatea omului de a vedea pe Dumnezeu. Vederea lui Dumnezeu este o vedere mai presus de simțuri și de minte, ea se împărtășește omului, după ajungerea la starea de îndumnezeire, prin Duhul Sfânt. Părinții Bisericii au înțeles prin vederea lui Dumnezeu, nu o vedere a ființei Lui ci vederea luminii slavei lui Dumnezeu. Ei folosesc adesea termenul *vedere* cu sensul de cunoaștere. La această vedere a lui Dumnezeu, se ajunge numai prin asceză și rugăciunea curată, pe măsura desăvârșirii și numai cu harul lui Dumnezeu.

Subcapitolul *Cunoaștere și îndumnezeire*, prezintă legătura dintre acestea în concepția imnografilor. Preluând mesajul Sfintei Scripturi, ei arată că *Adam, s-a sculat, îndumnezeindu-se prin unirea Cuvântului*[1574]. Omul este chemat de la început, să fie părtaș vieții dumnezeiești. Imnografii au fost dintre cei care au căutat ei înșuși, să dobândească îndumnezeirea și cunoscând această experiență au exprimat-o în imnele lor. Ei amintesc omului, că prin întruparea Cuvântului, a fost deschisă calea spre îndumnezeire. Prin îndumnezeire, omul ajunge și la cunoașterea lui Dumnezeu.

Ultimul subcapitol al lucrării intitulat, *Cunoaștere și eshatologie*, arată că această cunoaștere a lui Dumnezeu dobândită prin împlinirea poruncilor și a voii Sale, va rămâne ca o temelie a cunoașterii Sale, dincolo de hotarul morții. Prin Învierea Sa, Hristos *a deschis porțile nemuririi, celor ce grăiesc Ție cu credință: Slavă puterii Tale,*

[1574] *Penticostar*, Duminica Sfinților Români, la Canoane, Cântarea 6, Canonul Crucii şi al Învierii, pp. 400-401

Doamne!"[1575]. La cea de-a doua venire a lui Hristos, *când trâmbița va suna iarăși, morții se vor scula în întâmpinarea Lui.* Imnografii subliniază legătura între cunoașterea lui Dumnezeu și fericirea raiului prin exemplul tâlharului de pe Cruce, care cunoscându-L pe Hristos, și slăvindu-L ca pe Dumnezeu, a dobândit Raiul. Hristos cel înviat este cel ce face legătura între viața de pe pământ a credincioșilor și viața veșnică. În Hristos ne desăvârșim în viața aceasta și prin Hristos, vom înainta în cunoaștere în viața viitoare.

[1575] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna a patra după Paşti, Cântarea 4, 1,p. 162

CONCLUSIONS

The work *The Orthodox Gnoseology as Experiencing the Resurrected Christ, in the Liturgical Texts of the Pentecostarion*, it aims to highlight the Church's teaching of faith, referring to the experience of knowing God, presented in the liturgical hymns of the Pentecostarion. The work aims to present the existential dimension of the concepts and notions present in the liturgical hymns of the Pentecostarion.

In Chapter I of the work, entitled: *The Pentecostarion – the Hymnographical Image of the State of Resurrection of Jesus*, it is presented the book Pentecostarion, and its importance in the Church's cult. *The Pentecostarion* is the book of cult, of the Orthodox Church, which comprises the rules of the holy religious services for each day, for the period between the Resurrection of the Lord and the Sunday of the Romanian Saints. The name of the book comes from the Greek word *Πεντηκοστη*, namely the fifth day, and it defines thus the liturgical period of the Pentecost. In addition to these, in the content of the book we find also those Tripesnețe, or Tricântări (Tri-Songs), composed as it is mentioned, by the our Pious Iosif the Hymnographer, which begins to be played at the Compline, after the Lighted Week, namely after the Sunday of the Saint Apostle Thomas, in each of this week's days, until the Sunday of All the Saints. The songs of the Pentecostarion - composed, in their vast majority, by Saint John Damascene, Joseph the Studites, and Kosmas of Maiuma – reflect the man's transfiguration, due to the Resurrection of the Lord Christ. The book Pentecostarion was being composed during a long period of time, reaching the current form

in the 14th century, when Nicephorus Xanthopol added the Synaxarions.

In our country the first *Pentecostarion* was printed together with the Triodon, in the Slavonic language, in the year 1550, and in the Romanian language in the year 1743, in the translation done by Bishop Damaschin Dascălu. At the beginning, the hymns of the Pentecostarion were united with the ones of the Triodon, in the book entitled The Triodon, which was divided in two parts: *The Triodon of the Crying*, known today as The Triodon, and *The Triodon of the Joy*, the today's book of the Pentecostarion. Despite not being a textbook, or a treaty of dogmatics, in the pages of the Pentecostarion we can find the Church's teaching, taken by the hymnographers from the Holy Scripture and from the Holy Tradition, in order to try and explain the revealed content of the Orthodox teaching. Out of the content of the Pentecostarion the believer can achieve what we call the rational, intellectual knowledge of God.

The book *Pentecostarion* has, on one hand, a cataphatic, confessing the truths of faith of the Orthodox Church, and having a doxological and catechetical role, and on the other hand it has a mystical, apophatic or spiritual dimension: through its content we pray and we establish the communion with Christ, with the Mother of the Lord, with the holy angels, and with all the saints. In this book it is actually described the experience of the spiritual advancement, from the doubt of the beginners and of the prudes, to the holiness of *Alls the Saints*. The hymnographers render through the hymns of the Pentecostarion the circumstances of the Resurrection and the godhead of Christ the Savior. Also, on the Sundays of the Pentecostarion, the hymns mention - each one at its turn –

deeds, and wonders, which lighten the godhead and the messianism of Christ the Savior. The teaching is rendered in a poetical manner, by using metaphors, allegories, symbols, epithets, in order to reflect as suggestive as possible the content of these themes, for awakening the sentiment and the emotion caused by the presence of God into the heart of the believer, and also to be easy to memorize. On the Sundays of the Man with Palsy from Bethesda, of the Samarian Woman, and of the Man Blind from Birth, one can speak about what we call: the knowledge of God from the concrete circumstances of the life, in which, the existential situation of those people brought them to know God, as the hymnographers and the texts from the Holy Gospels describe.

In the subchapter *The Pentecostarion, the Relation between Dogma – Cult – Knowledge*, it is analyzed the mentioned relation. This relation presupposes a reciprocal support, for the benefit of the believers who participate to the Church's cult. In Orthodoxy, the believer sees in the Church's cult a means of sanctification and of saving his soul. Being within Church, participating to the Church's religious services, the believer has the conscience that he serves God, and that he stands before God, and this requests him a greater attention pays to himself and to his life. The greatness of the religious services, especially at the celebration of the Lord's Resurrection, it overwhelms the soul and it awakens the longing for God. The Pentecostarion described the feelings, especially of the disciples and of the prudes, who saw the Resurrected Christ with their own eyes. Through its hymns, the Pentecostarion calls us to a real experience of the Resurrected Christ. The experience it is achieved in the light of the Resurrection and it brings

knowledge. This knowledge is born out of the joy of discovering the One Who is being praised by the singing.

In the subchapter *The Pentecostarion – the Doxological Dimension of the Knowledge*, it highlights the role of the liturgical hymns in extolling God, done by believers, by participating to the holy religious services from the period of the Pentecostarion, fulfilling the urge from Saint Apostle Paul, taken by hymnographers: "*Always rejoice. Always pray. Give thanks for everything, for this is the will of God, into Christ Jesus, for us.* (1 Thessalonians 5: 16-18) and also, through our living, we are fulfilling the urge: *"either you eat, or drink, either you do something else, do everything for (the glory of) God* (1 Corinthians 10: 3). We fulfill all of these only *within the Church of His glory.*

In the second chapter of the work, entitled *The Anthropological Fundamentals of the Orthodox Gnoseology in Pentecostarion*, it is described the relation between revelation and knowledge. The knowledge of God remains a great mystery. It presupposes a direct knowledge, a personal one that can be achieved only through the experience of life, through faith, ascesis, and love. God unveils Himself firstly in His creation, but also through the man's conscience. God unveiled Himself in many ways. First, the creation confesses through itself His creator Himself: *"The heavens tall the glory of God and the making of His hands is heralded by the firmament*" (Psalm 18[1576]: 1) as also: "*the unseen things of God are seen from the genesis of the world, being understood out of creatures, namely His eternal power and godhead*" (Romans 1: 19-20). This confessing of the creation has been taken also by hymnographers. The

[1576] In King James Bible we have Psalm 19: 1.

Revelation of God was consummated through the Embodiment of Christ, at the fulfillment of the time, when "The Word made Himself body"(Galatians 4: 4), and through this, the Embodied Son of God has assumed the human nature and the man has become "partaker of the godlike nature"(Peter 1: 4). Christ has given us *the Gospel of the salvation* (Ephesians 1: 13), and "the word of the Lord remains forever" (1 Peter 1: 25), namely also us of today, we live according to the teaching of Christ, and we can reach the knowledge of God. The man understands the revelation on the measure of his faith and as much as is needed for salvation. God unveils Himself to the man on the measure of the man's spiritual growth, like the parents who take care of teaching their child only what he can understand, on the measure of his raising.

In the subchapter *Image and Likeness*, it is presented the man's capacity of knowing God. Before falling, our proto-parent, the first Adam, he had the power of knowing God; after falling, he got far from God, *His image was broken by passions* and he lost the power of knowing God. But the man remained with the longing for God, with the nostalgia of the Paradise. The man was honored from the beginning with the *image* of God, and by practicing the virtue and with the help of the grace he achieves the likeness to God.

In the subchapter *Person, Communion, Knowledge*, it is described the role of the *person* in knowing God. The hymnographers of the Pentecostarion remember about the showing of God into the world, both in the Old Testament and after the Embodiment of the Savior, as having a personal character. God unveils Himself to the man, as Person Who speaks to him and listens to him. We can know God only as person, because only the person has this capacity to love

and to know. The knowledge presupposes closeness, love, and communication between two persons. To reach at the knowledge, the man must firstly achieve the virtue of the love, in order to be a loving person, like God is.

In the third Chapter entitled *The Christological Fundamentals of the Orthodox Theology Reflected in Pentecostarion*, the content of the hymns of the Pentecostarion describe the Embodiment of Christ the Savior. The Son of God, out of love for people, by making Himself a man, He has made Himself known as being the Word of the Father, and by killing the death, he has renewed us. The Embodiment of the Son of God has restored the communion between man and God.

In the subchapter *The Healing of the Man into Christ, as Premise of the Knowledge*, it is shown that Christ, through His Embodiment, by assuming a human nature, He has healed it and He has opened to the people the way towards salvation and towards knowing God.

The subchapter *The Embodiment of the Son of God* it describes the importance of the Embodiment of the Son of God for the salvation of the mankind. Without the Embodiment of the Son of God, the man wouldn't have had the possibility to elevate himself to the likeness to God. Only by contemplating God, the man's nature wouldn't have been healed of corruption. Through the Embodiment of Christ the Son of God, it is revealed the divine reality, but the man understands it only on the measure of his possibilities of comprising it. The texts of the Pentecostarion deepen the Christological teaching of the Church, by presenting Christ as true God and true man. The hymnographers highlight both the assuming by Christ of a human nature at the Embodiment and the deification

of the human nature into the Body of Christ, the renewal, the elevation, and its sitting together with God the Father, and through this the possibility of the man to reach at deification and at knowing God. The hymnographers express in the hymns of the Pentecostarion also the supra-natural birth and the Christ's lack of sin, the teaching about the virginity of Lord's Mother, but also about the hypostatical union and its consequences, by showing that within Jesus Christ, there are two natures with two wills and two works united into a sole Person. It is shown also the fact that the two natures, the divine one and the human one, they have been united in an unmixed and unchanged manner, undivided and not-separated, and through this union the human nature is being penetrated and deified by the divine nature in a perichoretic manner. We find reflected in the hymns also the teaching about the communication of the features, through which to the human nature are attributed godlike features and the godlike nature impropriates the features of the human nature. The deification of the human nature into Christ, the Savior's lack of sin, the sole worshipping that is due to Christ, the fact that Virgin Mary if the Birth Giver of God: all of these have been placed by hymnographers in the liturgical hymns. The hymnographers also deepen the problem of Christ's kenosis - the One Who humbled Himself in the image of the man. These teachings have been deepened by the hymnographers in order to combat the heretic teachings of that time.

In the subchapter *The Cross and the Resurrection* it is highlighted the importance of the Savior's Sacrifice on the Cross, for our salvation, by being shown the fact that Christ's sacrifice it is a Self-Giving, a gift brought to the Father, and compassion for all the people.

Christ identifies Himself to all people. He suffers and He assumes the affects of our nature and even death, out of love for them, in order to liberate them from sin. The man's deification it is done through the Embodiment of the Son of God, but it is made consummate through the His Cross, Resurrection, and Ascent. It is shown also that the Lord's Death and Resurrection must be considered together, as the Church does it in the liturgical rules and in the prayer: when it mentions the Cross it mentions also the Resurrection of Christ. This unity must be seen as a succession of two events in the work of the salvation, each moment being present in the development of the other one. The Church hasn't separated the mystery of Christ's Cross from the mystery of His Resurrection, but it has seen the Cross in the light of the Resurrection, and the Resurrection as a victory of the Cross. One cannot speak about victory through Resurrection if he doesn't mention firstly the Sufferings and the Death of the cross of the Savior. The Resurrection of Christ is shown in detail in the songs of the Pentecostarion. *Christ has risen* it is the witness and the salute of the Christians during this period of the year. A hymn urges us to feast, all of us, the Resurrection of Christ. The feasting mustn't be only a memory of the Resurrection of Christ, but rather the conviction that we live this mystery with all out being, together with Christ, in order to resurrect together with Him. *The Canon of the Resurrection* remembers about our passing, *from death to life and from earth to heavens*, through the Resurrection of Christ. The Easter, this great "Passing over", it means actually the renewal of the mankind into the Resurrected Christ. If Christ hadn't resurrected, the Christendom wouldn't have been but a philosophical or moral doctrine, without the power of saving the man

from the bondage of the sin and of death. Christ's Resurrection it means for the man the renewal in the first state of the human nature. The human nature hypostatized by the Son, through Resurrection and Ascent, it reaches on the right hand of the Father, receiving the consummate love of the Holy Trinity, which is then shared to the redeemed mankind, being done through this the man's union with God into grace. The experience of Christ's Resurrection presupposes the inward transformation of the man, which is the fruit of an authentic Christian way of life.

In the subchapter *The Showings of the Resurrected Christ* it is presented the mode in which the hymnographers reflected in the hymns of the Pentecostarion the showings of Christ from after Resurrection. The hymnographers illustrated the showings of Christ the Savior from after His Resurrection a little different than the Holy Gospels. The hymnographers firstly tell us about the Light of the Resurrection that shone to the world, the prudes seen It at the tomb, and which, as the hymn says, they show it to the gentiles, scattering the darkness of the faithlessness. The hymnographers didn't present from the first day of the Resurrection the showings of the Resurrected Christ, as described by the Holy Evangelists, but later, in the following days of the Resurrection, and especially on the Sunday of Thomas, when are told the showings before the disciples, and in the third week after Easter, the showings before the prudes. Then the hymnographers leave the showings of the Resurrected Christ, telling deeds and wonders committed by Christ during the period of the Pentecost, before His sufferings, and they come back to the showing of the Resurrected Christ, at the moment of the Ascent. The showings before the two disciples on the road

to Emmaus, as also the one from the Tiberias Sea, told in extent by the Holy Gospels, are here illustrated briefly, only in the Stichera of the Gospel on the fourth Sunday, respectively the seventh Sunday after Easter. The showings unveiled to the disciples the Resurrection of Christ, and scattered their doubts, and strengthened their faith, and gave them the power to confess the Resurrected Christ, even they paid with their lives for this. The Holy Apostles had this personal experience of the unmediated encounter with the Resurrected Christ, due to their love for Him, this love urging them to search for Him, to try to be imparted with His seeing, with the joy of being close to Him, of being imparted in an unmediated manner with His love. The Resurrected Christ showed Himself only to the ones who had their heart full of love.

In the subchapter *The Ascent of the Lord* it is presented the mode in which the hymnographers of the Pentecostarion deepened the teaching about the Ascent of the Lord with the body to heavens, and the Ascent's consequences on the gnosiological plan, namely the elevation, above all mastery, of the renewed human nature, and its placing together with Christ on the right hand of the Father. The hymnographers take also the angel's message from the Ascent's moment, referring to the second coming of Christ as judge of the living ones and of dead ones.

In the fourth Chapter, entitled *The Ecclesial-Experimental Fundamentals of the Orthodox Gnoseology Reflected into Pentecostarion*, it is presented the mode in which one can achieve the spiritual knowledge by experiencing the Resurrected Christ.

In the first subchapter, entitled *The Experimental Knowledge of the Resurrected Christ*, it is shown that through His Embodiment,

Christ the Savior unveils us His godhead, but this is perceived only as much as it is possible to the people. In gnoseology, the knowledge starts from the person that can be experienced, from hypostasis. Christ is experienced not as godlike and human nature, but as divine become-man Person. The term *experience* wasn't currently used by the Holy Fathers, because this term is specific to the scientific research, where everything is doubted about. We will know God only by faith. It is being used the notion of *theology of the experience*, when this experience presupposes the impartation with the gift of the Holy Mysteries and the practicing of the ascetic toils. Father Stăniloae uses the term *experiencing*, instead of experience. This *experiencing* it is done only within Church, through the Holy Mysteries. Without this experiencing, it would be impossible to know God. This experiencing presupposes a personal relation. It addresses the inward man and it aims the cleaning up of passions, the impropriation of the virtues, and the spiritualization of the senses. Only the clean heart will see God. Christ the Savior after His Resurrection, He tried to be felt by disciples with their senses, and if they weren't convinced by what they heard and by what they saw, they were called to ascertain it even by touching Him.

The subchapter entitled *The Knowledge through Senses* it refers to the knowledge the man can achieve it through senses, and to the mode this knowledge is reflected in the hymnography of the Pentecostarion. We could think that they ones who were contemporary to Christ had the privilege to see, to hear, and to touch Him, in a word: to know, personally, the Embodied God. By attentively reading the Holy Gospels we realize that the many ones, they

didn't recognize Christ, as Son of God, but they rather considered Him as being a teacher of a prophet. Edifying in this sense is the following dialogue between Jesus and His disciples: "And coming Jesus in Caesarea of Philip, He asked His disciples, saying: Who the people say that I am, the Son of Man? And they answered: Some of them, John the Baptist, other Elijah, other Jeremiah or one of the prophets. And He said them: But you, Who do you say I am? Answering, Simon Peter said: You are Christ, the Son of the Living God. And Jesus, answering, said him: "Blessed are you Simon, son of Jonah, for not body and blood unveiled this to you, but My Father, the One from heavens" (Matthew 16: 13-17) . Not body and blood unveiled to Peter, the truth about Christ, namely not the bodily senses, but the Father from heavens, namely the message of the Revelation. The hymns of the Pentecostarion affirm this possibility, of knowing the Resurrected Christ by senses, as Son of God. Saint Apostle Thomas is the one through whom we are assured about the truth of Christ's Resurrection. The hymnography of the Pentecostarion takes from the Holy Gospels this urge from the Resurrected Christ, of being Him felt and known, in order to be removed any doubt concerning His Resurrection. In the text of the Holy Gospels this moment of sensing Him is only hinted, but the hymnography develops this theme of knowing the Resurrected Christ by sensing Him. Thus, the hymnographer shows that Thomas touched *the Master with his finger* and it highlights also the wonder happened, resembling Thomas to the grass which *by touching the fiery side of Jesus Christ*, tough didn't burn, but instead it was burnt the whole doubt and the mistrust was changed into right-faith. The hymnographers go even further and teach us that

Thomas, by sensing Christ, he was *filled up with grace* and he felt the work of the two natures, into Christ, namely he knew Christ as Son of God and he confessed Him as Lord and God.

In the subchapter *The Knowledge through Faith* it is presented the stand point of the hymnographers related to the role of the faith in the spiritual knowledge. The liturgical hymns tell us about the knowledge achieved through senses that it increases through faith. The one on behalf of whom the hymnographers develop this knowledge through faith is Saint Apostle Thomas. Using the parable with Saint Apostle Thomas the hymnographers say that by sensing, he believed and he knew Christ, as Son of God. The faith is the first condition of the knowledge, and it accompanies the man, from the beginning, during the ascension towards deification, to the union with God, namely to the full knowledge. This mode of knowing through faith has been given by God in order to be the man able to express his freedom, and so the man will achieve knowledge through faith. Without a strong faith, the man will vainly try to know God, because he won't we ever able to defeat his doubt only in a rational manner.

The subchapter entitled *The Knowledge through Scriptures* it refers the mode the hymnographers present the knowledge of God related to the content of the Holy Scriptures. The Holy Scriptures together with the Holy Tradition constitute the main sources of inspiration used by hymnopgraphers. Knowing God from Scriptures it presupposes on one hand the intellectual knowledge of the teachings from the Holy Scriptures, and on the other hand, their fulfillment, as it is told in the Holy Gospel according to Luke: "Blesswe4d are the ones who listen to the word of God and keep

it"(Luke 11: 28). This keeping of the word it means living according to the Scriptures. The simple knowledge makes one haughty and often leads to falling. Only by living according to the teaching of the Scripture, and according the example of Christ, the man reaches at consummation and at the knowledge of God. Knowing God out of Scriptures it frames on one hand what we call cataphatic, or rational knowledge, but on the other hand, the Holy Scripture is also a guidebook of spiritual life, and the one who follows it he can reach at the knowledge of God through experience, namely to the supra-rational, apophatic knowledge.

The subchapter *The Knowledge through the Holy Mysteries* it presents the mode in which the hymnographers illustrated the role of the Holy Mysteries in knowing God. They show that the man finds his salvation only into Christ and within Church. The spiritual experience must be understood only from an ecclesial perspective. The one who wants to know God, he must frame himself in the Church's community, the Body of Christ, and to participate to the Church's religious services. Through the Holy Mysteries it takes place a together-working between God and man, which we call it synergy. Through this, the grace descends and dwells in the man's heart, and that's why the Church's Mysteries have an important role in knowing God.

In the subchapter entitled *The Knowledge through Prayer* it is presented the attitude of the hymnographers towards prayer and the role of the prayer in knowing God. The prayer is the one through which the man, being in a personal relation with God, he will reach at knowing Him in a mysterious, apophatic manner. The hymnographers composed the hymns while being conscious about

the fact that they are prayer through which the believers glorify God, and through which they achieve the grace and the mercy of God, and the holiness, and through this, the knowledge of God.

In the subchapter *The Knowledge through Love* it is shown the role the hymnographers grant it to the love as virtue, in experiencing the knowledge of God. God is *Love* (1 John 4: 8, 16). That's why Christ, the Son of God, he can be known only starting from love. The hymnographers teaches us, through their compositions, that coming close to God can be done only after the man has achieved the virtue of love. Only the ones who come close to God with love will be able to know him. The Resurrected Christ showed Himself only to the ones who love Him, and he didn't try to convince the ones who didn't love Him about His Resurrection. Saint Apostle Paul says about the knowledge through love: "*the things the eyes hasn't seen, the ear hasn't heard and to the heart of the man haven't come up, those things God unveiled to the ones who love Him*" (1 Corinthians 2: 9).

In the subchapter *The knowledge through Dogmas* it is presented the signification the hymnographers granted to the Church's dogma in knowing God. References about knowing God through the Church's dogmas can be found in the texts of the Pentecostarion, especially amongst the hymns of the seventh Sunday after Easter, also called the Sunday of the 318 Fathers from the Holy First Synod from Nicaea, from the year 325, who, being inspired by the Holy Ghost, they composed the dogmas referring to the godhead of the Savior and to His work within world. The dogmas show us the right-faith, but in order to understand their message, one needs cleanness of the soul, achieved through right-living. The dogmas

aren't only some abstract statements, but landmarks of the spiritual life. They help the man to discover and to know God.

In the subchapter *The Knowledge of God through the Holy Ghost within Church* it is shown that *through the Holy Ghost it is the richness of the knowledge of God*, as the hymnographers say. The Savior Christ Himself said to His disciples: *But the Comforter, the Holy Ghost, Whom the Father will send, in My name, That One will teach you everything and he will remember you all the things I have said to you* (John 14: 26). Saint Cyril of Alexandria says that we will know Christ Who will shine within us through the Holy Ghost.

In the last part of the work, entitled *The Experimental Knowing of the Resurrected Christ in the Ascetic-Mystic Dimension*, it is presented the attitude of the hymnographers towards ascesis, contemplation and deification.

In the subchapter entitled *Knowledge and Ascesis* it is described the mode the hymnographers presented the connection between ascesis and knowledge. They urge us to a new and clean life, which we learn from Christ how to achieve it and to keep it. The ascesis is the death of the old man and a continuation - through will - of the state of cleanness granted by Baptism. The ascesis is more accentuated at the beginning of the spiritual ascension, during the process of cleaning the soul of passions. The hymnographers shows the connection between the senses submitted to the fasting and the achieving of the *light of the dispassion* as reward for the toils. From here one can see also the role of the ascesis in stopping the *body's horsing around*, and in the removal of the obstacles from the path of the knowledge by reaching at the state of the soul's consummation and by achieving the holiness.

In the subchapter entitled *Knowledge in the Communion of the Saints* it is presented the role the communion has in order to achieve the knowledge of God, as the hymnographers presented it. The Saints are the one who walked the ways of the Lord and they became *sons of the Most High* (Luke 6: 35). The hymnographers teaches us that the Saints have the power to mediate before God, for people, this power being achieved through the godlike grace, which works within them, in their quality of household of God.

In the subchapter entitled *Knowledge and Contemplation* it is presented the mode the hymnographers present the possibility of man to see God. Seeing God is a sight above senses and above mind, and it is shares to the man after he reaches the state of deification, through the Holy Ghost. The Church's Fathers understood through the sight of God not a seeing of His Being, but seeing the light of the glory of God. They often use the term *sight* with the meaning of knowledge. One reaches this seeing of God only through ascesis and clean prayer, on the measure of his consummation, and only by the grace of God.

The subchapter entitled *Knowledge and Deification* it presents the connection between these two, in the conception of the hymnographers. By taking the message of the Holy Scripture, they show that *Adam has risen, being deified through the union of the Word*[1577]. The man is called from the beginning to be partaker to the godlike life. The hymnographers were amongst the ones who tried themselves to achieve the deification and by knowing this experience they expressed it in their hymns. They remember to the

[1577] *Penticostar*, Duminica Sfinţilor Români, la Canoane, Cântarea 6, Canonul Crucii şi al Învierii, pp. 400-401.

man that, through the Embodiment of the Word, it has been opened the way towards deification. Through deification, the man reaches at knowing God.

The last subchapter of the work, entitled *Knowledge and Eschatology*, it shows that this knowledge of God, achieved by fulfilling His commandments and His will, it remains like a foundation of knowing Him, beyond the death's border. Through His Resurrection, Christ "*has opened the gates of the immortality, to the ones who speak to You with faith: Glory to Your power, Lord!* [1578] At the second coming of the Lord, *when the trumpet will sound again, the dead ones will rise to welcome Him.* The hymnographers highlight the connection between the knowledge of God and the happiness of the Paradise, through the example of the thief from the cross, who, by knowing Christ and by glorifying Him as God, he achieved the Paradise. The Resurrected Christ is the One Who makes the connection between the believers' life on earth and the eternal life. Into Christ we are being made perfect in this life, and through Christ, we will advance in knowledge in the future life.

[1578] *Penticostar*, Miercuri în săptămâna a patra după Paşti, Cântarea 4, 1, p. 162.

BIBLIOGRAFIE

IZVOARE

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură,* tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2015

2. *Penticostarul,* Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București 2012,

SCRIERI PATRISTICE:

Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Scrieri* partea I, col. PSB, vol 15, trad. pr.prof. dr. Dumitru Stăniloaie, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987

Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Cuvânt împotriva elinilor*, în „Scrieri", partea I, col. PSB, vol. 15, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloaie, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987

CALIST CATAFYGIOTUL, *Despre unirea dumnezeiască,* trad. de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloaie,în *Filocalia* , vol. 8 Editura Humanitas, 2009,

CALIST PATRIARHUL, *Capete despre rugăciune,* în Filocalia vol. 8, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2009

CALIST și IGNATIE XANTOPOL, „Cele 100 de capete sau *Metodă și regulă foarte amănunțită, care are mărturiile sfinților și poate fi întrebuințată cu ajutorul lui Dumnezeu de către cei ce-și aleg să*

viețuiască în liniște și singurătate, sau despre purtarea, petrecerea și viețuirea lor și despre toate bunătățile ce le pricinuiește liniștirea celor ce se străduiesc cu ea, cu dreaptă judecată., trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloaie, în *Filocalia* vol. 8, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2009

Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Vremea postului și a înfrânării: scrisori pascale*, trad. Pr. dr. Gabriel Mândrilă, Editura Sophia, București, 2012.

Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Închinare în Duh și Adevăr*, XVII, în col. PSB, vol. 38, Trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991;

Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, în col. PSB vol. 41, Trad. pr. prof. dr. Dumitru Stăniloaie, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000;

Sfântul, CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cateheze*, Cateheza a IV-a mistagogică, trad. din limba greacă de pro. Prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003;

CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromatele*, în „Scrieri", partea a II-a, col. PSB, vol. 5, trad. Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982;

Sfântul IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, trad. Pr. D. Fecioru, Editura Scripta, București, 1993;

Sfântul IOAN DAMASCHIN, *Introducere elementară la dogme*, în vol. Pr. Andrew LOUTH, *Sfântul Ioan DAMASCHIN, Tradiție și originalitate în teologia bizantină*, trad. Pr. prof. Ioan Ică sn și diac.

Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2010, pp.433-441;

Sfântul IOAN DAMASCHIN, *Capete filozofice*, în vol. Pr. Andrew LOUTH, *Sfântul Ioan DAMASCHIN, Tradiție și originalitate în teologia bizantină*, trad. Pr. prof. Ioan Ică sn și diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2010, pp. 443-523;

Sfântul IOAN DAMASCHIN, *Cuvânt la Sâmbăta Mare*, în vol. Pr. Andrew LOUTH, *Sfântul Ioan DAMASCHIN, Tradiție și originalitate în teologia bizantină*, trad. Pr. prof. Ioan Ică sn și diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2010, p. 555-582;

Sfântul PETRU DAMASCHIN, *Dumnezeieștile învățături duhovnicești*, Trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia, vol. 5, Editura Humanitas, 2008;

Sfântul DIONISIE AREOPAGITUL, *Opere complete și scoliile Sfântului Maxim Mărturisitorul,* traducere, introducere și note Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Paideia, București, 1996;

Everghetinosul, vol. 1-2, trad. Ștefan Voronca, Editura Egumeniţa, Galați, 2009

Avva FILIMON, „*Despre Avva Filimon, Cuvânt foarte folositor*", trad. pr. prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, Ediția a II-a, în *Filocalia,* vol. 4, Editura Harisma, București, 1994;

Sfântul GRIGORIE DE NAZIANZ, , *Cuvântul la Sfânta Lumină , Cuvântul la Cincizecime, Cuvântul 37*, trad. drd. Nicușor Deciu, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2012;

Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Despre viața lui Moise,* trad. de pr. loan Buga, în col. PSB, vol. 29, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982;

Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Despre pruncii morți prematur, către Hieros*, în *Scrieri*. Partea a doua, trad. Pr. Prof. Dr. Teodor Bo-

dogae, col PSB, vol. 30, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998;

Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre suflet și înviere*, în *Scrieri*. Partea a doua, trad. Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, col PSB, vol. 30, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998;

Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Despre Fericiri*, trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2009;

Sfântul GRIGORIE DE NYSSA, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloaie, și pr. Ioan Buga, în PSB vol. 29, Editura Institutului Biblic și de Misiune, al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982;

Sfântul GRIGORIE SINAITUL, *Alte capete, Despre prefacerea cea bună*, în *Filocalia* vol. 7, trad pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 2009;

Sfântul GRIGORIE SINAITUL, *Capete după acrostih*, trad. pr. prof. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol. 7, Editura Humanitas, 2009;

Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998;

Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Predici la sărbători împărătești și cuvântări de laudă la sfinți,* trad. și note de pr. prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006;

Sfântul Ioan GURĂ DE AUR, *Omilii la Facere*, în col. PSB, vol. 21, trad. PR, D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987

Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Scrieri. Partea a treia: Omilii la Matei,* traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, în col. PSB vol. 23, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994;

Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte către singuratici*, Partea a 2-a, Ediția a 2-a, trad. diac. Ioan I. Ică jr. Editura Deisis, Sibiu, 2007;

Sfântul ISAAC SIRUL, *Cuvinte către singuratici, despre viața duhului, taine dumnezeiești, pronie și judecată,* Partea a II-a, Ediția a 2-a, Trad. diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2007;

Sfântul MACARIE EGIPTEANUL, *Omilii duhovnicești,* în col. PSB, vol. 34, traducere de pr. prof. dr. Constantin Cornițescu, introducere, indici și note de prof. dr. Nicolae Chițescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992;

Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cele patru sute de capete despre dragoste* în *Filocalia* vol 2, trad. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București 2009;

Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, trad. Pr. Prof. Dumitru Stăniloaie, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006;

Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete gnostice sau teologice,* trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloaie, în *Filocalia* vol. 2, Editura Humanitas, București, 2009;

Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Mistagogia*, trad. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000;

Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Întrebări și răspunsuri*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în Filocalia vol. 2, Editura Humanitas, București, 2009;

Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru,* în *Filocalia* vol. 2, Editura Humanitas, București, 2009;

Cuviosul NICHITA STITHATUL, *Cele 300 de capete despre făptuire*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloaie, în *Filocalia* vol 6, Editura Humanitas, București, 1997;

Cuviosul NICHITA STITHATUL, *Vederea duhovnicească a raiului*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol. 6, Editura Humanitas, București, 1997;

ORIGEN, *Comentariul la Evanghelia de la Luca*, în „*Scrieri alese*", partea a II-a, col. PSB, vol. 7, trad. Pr. Prof. Teodor Bodogae, Pr. Prof. Nicolae Neaga, Zorica Lațcu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982;

Sfântul GRIGORIE PALAMA, *Scrieri II: Fecioara Maria și Petru Athonitul - prototipuri ale vieții isihaste și alte scrieri duhovnicești,* studiu introductiv și traducere de Diac. loan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2005;

Sfântul Grigorie PALAMA, „*150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*" trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol. 7, Editura Humanitas, București, 2008;

Sfântul Grigorie PALAMA, *Omilii*, vol. 1, Trad. Dr. Constantin Daniel, Editura Anastasia, București, 2000;

Sfântul Grigorie PALAMA, *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie*, în *Filocalia* vol. 7. Trad. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, 2009;

Sfântul Grigorie PALAMA, *Despre Sfânta Lumină*, trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia* vol. 7, Editura Humanitas, București, 2009;

Patericul, Editura Episcopia Ortodoxă Română, Alba Iulia, 1993;

Scrierile Părinților apostolici, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995;

Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheze Scrieri II,* Ediția a II-a revăzută, Studiu introductiv și traducere diac. loan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2003;

Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, *Imnele iubirii dumnezeiești*, Trad. pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, în vol."*Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*", Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova 1990;

Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, *Cele 225 de capete teologice și practice. Capetele morale ale lui Simeon Evlaviosul, Cuvântări morale*" în *Filocalia* vol. 6, trad. Dumitru Stăniloaie, Editura Humanitas, București, 1997;

Sfântul SIMEON NOUL TEOLOG, *Imnele iubirii dumnezeiești*, în vol."*Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloaie, Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*", Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova 1990;

TEOFIL AL ANTIOHIEI, *Trei cărți către Autolic*, I, 7, în „*Apologeți de limba greacă*", col. PSB, vol. 2, trad. Pr. Prof. Teodor Bodogae,

Pr. Prof. Olimp Căciulă, Pr. Prof. D. Fecioru. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București. 1980;

TEOLIPT AL FILADELFIEI, *Cuvânt despre lucrarea cea ascunsă întru Hristos, Filocalia*, vol. 7 trad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloaie, Editura Humanitas, București, 2009;

TEOLIPT al Filadelfiei, *Despre ostenelile vieții călugărești*, în *Filocalia* vol. 7, Editura Humanitas, București, 2009;

VARSANUFIE și IOAN, *Scrisori duhovnicești*, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloaie, în *Filocalia* vol. 11, Editura Humanitas, București, 2009;

Sfântul VASILE CEL MARE, *Asceticele. Cuvânt despre credință.* II, în „*Scrieri*", partea a II-a, col. PSB, vol. 18, trad. Prof. Iorgu D. Ivan, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1989;

Sfântul VASILE CEL MARE, *Epistola 251,* în „*Scrieri*", Partea a III-a, col. PSB, vol. 12, trad. Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988;

Sfântul VASILE CEL MARE, *Omilii și cuvântări*, Trad. Pr. prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune la Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004;

Sfântul VASILE CEL MARE, *Epistole*, col. PSB. Vol. 12, trad. Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988;

Sfântul VASILE CEL MARE, *Tâlcuire duhovnicească la Psalmi*, trad. Pr. prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000;

DICȚIONARE

BRANIȘTE, Pr. prof. Dr. Ene, Prof. Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Editura Diecezană, Caransebeș, 2001

BREBAN,Vasile, *Dicționar al limbii române contemporane*, Editura științifică și enciclopedică,București, 1980

BRIA , Pr. Prof. dr. Ion, *Dicționar de teologie ortodoxă*, ed. A II-a, revizuită și completată, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994

BLACKBURN Simon, *Dicționar de filosofie,* trad Cătălina Iricinschi, Editura Univers enciclopedic, București, 1999

Dicționar biblic, Editura Cartea creștină, Oradea, 1995

EVSEEV, Ivan, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Editura Învierea, Arhiepiscopia Timișoarei, 2007

IONESCU, Laurențiu Gabriel, *Dicționar grec-român*, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2011

MIRCEA, Preot Dr. Ioan *Dicționar al Noului Testamen*t, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995

STOIAN Ion M., *Dicționar religios*, Editura Garamond, București, 1994

Enciclopedia doctrinelor mistice, coordonator Marie-Madeleine Davy, vol. I, Editura Amarcord, Timișoara, 1997;

LUCRĂRI ÎN VOLUM

ALFEYEV, Ilarion, mitropolit de Volokolamsk, Taina credinței, trad. Felicia Dumas, Editura Doxologia, Iași, 2014;

ANDREICUȚ, Andrei, Spiritualitate creștină , Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2002;

BACOIANIS, Arhimandrit Vasilios, Taine și descoperiri în Evanghelile duminicilor, Trad. Pr. Șerban Tica, Editura Tabor, București, 2016;

BARTOȘ, Emil, Conceptul de îndumnezeire în teologia lui Dumitru Stăniloae, Oradea, Editura Cartea Creștină, 2002;

BĂLAN, Arhimandrit Ioanichie, Patericul românesc, Ediția a 5-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2005;

BERDIAEV, Nikolai, Sensul creației, București, Editura Humanitas, 1992;

BERGER, Ieromonah, Calinic, Teognosia, sinteza dogmatică și duhovnicească a părintelui Dumitru Stăniloae, Trad. Ierom. Nectarie Dărăban, Editura Deisis, Sibiu, 2014;

BIZĂU, Pr. Ioan, Experiența liturgică a prezenței lui Dumnezeu în viața lumii, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2012;

BLOOM, Antonie, Mitropolitul Surojului, Despre credință și îndoială, trad. Mihai Costiș, Editura Cathisma, București, 2007;

BOBRINSKOY, Preot Profesor, Boris, Taina Preasfintei Treimi,Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005;

BOCA, Ieromonah Arsenie, Cărarea Împărăției, Mănăstirea Prislop, 1994;

BOESSE, Jean; LACOUDRE, Jacques, Părinții greci și latini, în vol. Enciclopedia doctrinelor mistice, coordonator Marie-Madeleine Davy, vol. I, Editura Amarcord, Timișoara, 1997;

BRANIȘTE, Preot prof. dr. Ene Liturgica generală, Ediția a doua, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București;

BRIA, Pr. Prof. dr. Ion, Curs de Teologie Dogmatică și Ecumenică,Editura Universității „Lucian Blaga", Sibiu, 1996;

BUCHIU, Preot prof. dr. Ștefan, Cunoașterea apofatică în gândirea Părintelui Stăniloae, București, Editura Basilica, 2013;

BUCHIU, Pr. prof. dr. Ștefan, TACHE, Pr. prof. Dr. Sterea, BEL, Pr. prof. dr. Valer, TULCAN, Pr. prof. dr. Ioan, IOJA, Pr. prof. Dr. Cristinel, Teologia Dogmatică Ortodoxă, vol. I, Editura Basilica, București, 2017;

CABASILA, Nicolae, Despre viața în Hristos, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001;

CUȚARU, Caius C. Problematica timpului în metafizica augustiniană, Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, 2010;

CANTALAMESA, Raniero, Urcușul pe Muntele Sinai, Trad. Pr. Alexandru Moldovan, Editura Reîntregirea , Alba Iulia, 2008;

CHIȚESCU, Prof. N., PETREUȚĂ, Pr. Prof. I., TODORAN, Pr. Prof. Isidor, Teologia dogmatică și simbolică, vol.1 Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2008;

CITIRIGĂ, Pr. prof. dr. Vasile, Cunoașterea lui Dumnezeu prin rugăciune, Editura ASAB, București, 2008;

CITIRIGĂ, Pr. Vasile, Cuvinte și fapte ale Domnului Hristos în lumina dogmaticii ortodoxe, Editura Reîntregirea , 2008;

CITIRIGĂ, Pr. Dr. Vasile Antropologia hristologică în teologia ortodoxă, vol. II, Editura Ex Ponto, Constanța, 2003;

CLEMENT, Olivier, Hristos, pământul celor vii, trad. din limba franceză de Olimpia Coroama, Editura Curtea veche, București, 2010;

COGANAC, Maurice Simbolurile biblice, Trad. Michaela Slăvescu, Editura Humanitas, București, 1997;

COMAN, Preot Constantin Despre Vederea lui Dumnezeu, Editura Bizantină;

COMAN, Iacob, Theo-doxa-Logia. Semnificația teologico-doxologică a imnelor religioase in marile religii ale lumii din perspectivă creștină. Editura Episteimon, București, 1999;

CONIARIS, Anthony, Introducere în credința și viața Bisericii Ortodoxe, Traducere din limba engleză de Constantin Făgățean, Editura Sophia, București, 2001;

COSMA, Pr. prof. dr. Sorin, Spiritualitate și misiune creștină în contextul actual, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2014;

COSTA DE BEAUREGARD, Marc-Antoine, STĂNILOAE, Dumitru, Mica dogmatică vorbită. Dialoguri la Cernica, trad. Maria Cornelia Ică jr, Ediția a III-a, Editura Deisis, Sibiu, 2007;

CRAINIC, Nichifor, Sfințenia-împlinirea umanului, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1993;

DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Făclii de înviere, Editura Basilica, 2008;

DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Evanghelia slavei lui Hristos, Editura Basilica, București, 2016;

DESEILLE, Placide Nostalgia Ortodoxiei, trad. Dora Mezdrea, Editura Anastasia, București, 1995;

DINU MANOILESCU, Natalia, Sfântul Duh în Spiritualitatea ortodoxă, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2005;

DINU MANOILESCU, Natalia, Iisus Hristos Mântuitorul, în lumina Sfintelor Evanghelii, Editura Bizantină, București, 2004;

DRAGOMAN, Pr. Ioan, Învierea Mântuitorului, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2003;

EMILIAN LOVIȘTEANUL, Înfăptuirea misiunii bisericești în parohie și mănăstire Editura Mitropolia Olteniei, 2015

EMILIAN LOVIȘTEANUL, Între Cruce și Înviere: file din istoria monahismului românesc, Editura Mitropolia Olteniei, 2017

EVDOKIMOV, Michel Să ne rugăm 15 zile cu Sfântul Serafim de Sarov, trad. M. Alexandru, Editura Sophia, București, 2010;

EVDOKIMOV, Paul, Cunoașterea lui Dumnezeu în Tradiția răsăriteană- Învățătură patristică, liturgică și iconografică, trad. rom. Preot Vasile Răducă, Editura Humanitas, București, 2013;

EVDOKIMOV, Paul, Ortodoxia, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București,1996;

EVDOKIMOV, Paul, Rugul aprins, trad. Diac. Prof. Teodor V. Damșa, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1994;

EVERGHETINOSUL,vol. 1-2, trad. Ștefan Voronca, Editura Egumenița, Galați, 2009;

FARCAȘIU, Pr. Dr. Lucian, Prin Cruce-la Înviere, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2014;

FARCAȘIU, Pr. Dr. Lucian, Teologia imnografiei praznicelor împărătești din ciclul pascal, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2010;

FELMY, Karl Christian, Dogmatica experienței eclesiale - înnoirea teologiei ortodoxe contemporane, Sibiu, Editura Deisis, 1999;

FLORENSKY, Pavel, Stâlpul și temelia Adevărului, Trad. Emil Iordache, Editura Polirom , 1999;

FLOROVSKY, Pr. Georges Biblie, Biserică Tradiție, Trad. Radu Teodorescu, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006;

GALERIU, Pr. Constantin, Jertfă și răscumpărare, Editura Harisma, București, 1991;

GALERIU, Părintele Constantin, Cruce și Înviere în credința și viața ortodoxă, Editura Doxologia, Iași, 2013;

GAN, Vasile, Spre Noul Ierusalim, Cuvântări din perioada Penticostarului, Editura Tipografiei și librăriei Diecezane Arad, 1927;

GEORGI, Pr. Porphyrios, Înviere și viață, Eshatologia Sf. Grigorie Palama, trad. Diac. Dr. habil. Ștefan L. Toma, Editura Andreiana, Sibiu, 2015;

GHIUȘ, Arhim. Benedict, Taina Răscumpărării în imnografia ortodoxă, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998;

GRĂJDIAN Pr. Vasile, Teologia cântării liturgice în Biserica Ortodoxă, Editura Universității „Lucian Blaga", Sibiu, 2000;

HIEROTHEOS, Episcop de Nafpaktos, Psihoterapia Ortodoxă, Știința Sfinților Părinți, Trad. Irina Niculescu, Editura Învierea, Arhiepiscopia Timișoarei, 1988;

HIEROTHEOS, Mitropolit de Nafpaktos, Sfântul Grigorie Palama Aghioritul, Trad. prof. Paul Bălan, Editura Bunavestire, Bacău, 2000;

IEROTHEOS, Mitropolitul Nafpaktosului, Dogmatica empirică a Bisericii Ortodoxe Sobornicești după învățăturile prin viu grai ale Părintelui Ioannis Romanidis, vol . I, trad. Tatiana Petrache, Editura Doxologia, Iași, 2014;

IOJA Cristinel, Cosmologie și soteriologie în gândirea Părinților Răsăriteni, Editura Universității"Aurel Vlaicu" Arad, 2008;

IOJA Cristinel, Homo Adorans; între Iisus Hristos și politeismul lumii contemporane, Editura Universității"Aurel Vlaicu" Arad, 2008;

IOJA Cristinel, Rațiune și mistică în Teologia Ortodoxă, Editura Universității"Aurel Vlaicu" Arad, 2008;

ISTRATI, Ioan-Valentin, Odele lui Solomon, Editura Anastasia, București 2003;

KRIVOCHEINE, Arhiepiscopul Basile În lumina lui Hristos, Sfântul Simeon Noul Teolog, trad. Pr. conf. Dr. Vasile Leb, și Ierom. Gheorghe Iordan, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997;

LEMENI, Adrian, Adevăr și comuniune, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2011;

LOSSKY, Vladimir, Introducere în teologia ortodoxă, trad. Lidia și Remus Rus, Editura Enciclopedică, București, 1993;

LOSSKY, Vladimir, Teologia mistică a Bisericii de Răsărit, Trad. Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia;

LOSSKY, Vladimir, Vederea lui Dumnezeu, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1995;

LOUTH Andrew, Introducere în Teologia Ortodoxă, trad. Dragoș Mîrșanu, Editura Doxologia, Iași, 2014;

LOUTH Pr. Andrew, Ioan Damaschinul, Tradiție și originalitate în teologia bizantină, trad. Pr. Prof. Ioan Ică și diac. Ioan i. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2010;

LOUTH, Andrew Originile tradiției mistice creștine. De la Platon la Dionisie Areopagitul, trad. Elisabeta Voichița Sita, Editura Deisis, Sibiu, 2002;

MACARIOS SIMONOPETRITUL, Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic, Editura Deisis, Sibiu, 2000;

MANEA, Vasile, Întâlnirea cu Dumnezeu exprimată în icoana Schimbării la Față, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2006;

MATSOUKAS, Nikos, Introducere în gnoseologia teologică, București, Editura Bizantină, 1997;

MATSOUKAS, Nikos A. Teologia dogmatică și simbolică, vol. 2, trad. Nicușor Deciu, Editura Bizantină, București, 2006;

MEGHEȘAN Pr. prof. dr. Dumitru, Iisus Hristos, Sensul vieții umane, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2016;

MEYENDORF, John, Teologie bizantină, tendințe istorice și teme doctrinare, trad. Pr. Prof. Dr. Alexandru Stan, Editura Nemira, 2013;

MIHOC Pr. prof. dr. Vasile, Meditații la Evangheliile Duminicilor Triodului și Penticostarului, Editura Teofania, Sibiu, 2003;

MIHOC, Pr. Prof. Dr. Vasile, Meditații la Evangheliile Duminicilor Triodului și Penticostarului, Editura Teofania, Sibiu, 2003;

MLADIN, Prof. Dr. Nicolae, Prelegeri de mistică ortodoxă, Editura Veritas, Târgu-Mureș, 1996;

MLADIN, Mitropolitul Nicolae, Hristos – Viața noastră sau Asceza și Mistica Paulină, Editura Deisis, Sibiu, 1996;

MOCA Dumitru, Sărbătoarea Învierii Domnului sau a Sfintelor Paști, studiu istoric liturgic, Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, 2003;

MOȘOIU, preot Conf. Nicolae, Hermeneutica Ortodoxă ca dezvoltare teologică în Tradiție, Editura Astra Museum, Sibiu, 2013;

NACU, Pr. Pompiliu, Minunat este Dumnezeu întru sfinții Lui, Editura Egumenița, Galați, 2011;

NECTARIE, Sfântul, Episcopul Pentapolei, Hristologia, trad. Cătălin Grigorie, Editura Iona, București, 2010;

NECULA, Pr. prof. dr. Nicolae, Studii de Teologie Liturgică, Editura Parenesis, București, 2014;

NEACȘU, Ieromonah Nathanael, Conștiința dogmatică și viața duhovnicească în gândirea Părintelui Sofronie Saharov, Editura Doxologia, Iași, 2015;

NELLAS, Panayotis, Omul-animal îndumnezeit, trad. Ioan I Ică jr. Editura Deisis, Sibiu, 2009;

NIKOLAKOPOULOS, Konstantin, Imnografia ortodoxă la început și astăzi, trad. Diac. Alexandru Ioniță, Editura Basilica, București, 2015;

NICOLESCU, Costion, Hristos, adăpostul, veșmântul, hrana, doctorul și leacul omului și al omenirii pe calea mântuirii, conținutul spiritual al nevoilor trupești vitale, la Sfântul Efrem Sirul, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2011;

PAPADAKI, Arhimandrit Vasilios De ce cred ? , trad. Pr. Victor Manolache, Editura Egumenița, 2014;

PASCHIA, Pr. Gheorghe, Sfânt și sfințenie, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova 2007;

PATERICUL, Editura Episcopia Ortodoxă Română Alba Iulia, 1993;

PATRONAS, Georgios, Îndumnezeirea omului, trad. Lect. dr. Sabin Preda, Editura Bizantină, București, 2012;

PĂLIMARU, Cătălin, Teologia experienței în Corpusul macarian, Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2014;

PĂRĂIAN Arhim. Teofil, Prescuri pentru cuminecături, Editura Arhiepiscopiei Timișoarei;

PITRE, Brant Misterul Cinei de pe urmă; Isus și rădăcinile iudaice ale Euharistiei, trad. Monica Broșteanu, Editura Humanitas, București, 2016;

POP-BISTRIȚEANUL, Episcop-vicar Irineu, Chipul lui Hristos în viața morală a creștinului, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2001;

POPESCU, Pr. Prof. Dr. Dumitru, COSTACHE, Diac. Doru, Introducere în dogmatica ortodoxă. Teme ale credinței creștine din perspectivă comparată, Editura Libra, București, 1997;

POPESCU, Pr. prof. Dumitru Iisus Hristos Pantocrator, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005;

POPOVICI,Sfântul Iustin Calea cunoașterii lui Dumnezeu, trad. Monahia Domnica Țalea, Galați, Editura Egumenița, 2014;

POPOVICI, Arhimandrit Iustin, Omul și Dumnezeul-Om. Abisurile și culmile filosofiei, trad. Pr. Prof. Ioan Ică, Diac. Ioan 1. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1997;

POPOVICI, Arhimandritul Justin, Epistolele Sfântului Ioan Teologul, trad. Sabin Preda și Cornel Coman, Editura Bizantină, București, 1998;

PREDA, Pr. Conf. Dr. Constantin, Învierea Mântuitorului în memoria narativă a Evangheliilor, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2010;

RADU, Pr. prof. Dumitru, Învățătura despre Biserică, în vol. Îndrumări Misionare, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986;

RADU, Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Gh., Despre înnoirea și îndumnezeirea omului în Hristos, Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 2007;

RICHARD, Rohr , „O atitudine cu totul nouă față de realitate", în vol Spiritualitate și conducere inovativă, editor Herman Schoenauer, Editura Schiller Verlag, Sibiu, 2014;

SAVIN, Ioan Gh. Mistica și ascetica ortodoxă, Editura Nemira Publishing House, 2013;

SCHMEMANN, Pr. Alexander, Liturghie și viață, Trad. Pr. Viorel Sava, Editura Basilica, București, 2014;

SCHMEMANN, Alexandru, Cred, Trad. Florin Caragiu, Editura Basilica, București, 2014;

SCHMEMANN, Alexander Introducere în teologia liturgică, trad. în rom. de Ierom. Vasile Bârzu, București, 2002;

Cuviosul SILUAN ATHONITUL, Între iadul deznădejdii și iadul smereniei, trad. diac. Ioan I. Ică jr. Editura Deisis, Sibiu, 2000;

SOFRONIE, Arhimandritul, Rugăciunea – experiența vieții veșnice, Ediția a 2-a, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2001;

STAICU, Pr. Ciprian-Ioan, Semnificația și valoarea Înțelepciunii divine în spiritualitatea românească, Editura Grai Românesc , Sfântu Gheorghe, 2014;

STĂNILOAE, Preot Prof. Acad. Dr. Dumitru, Studii de teologie dogmatică ortodoxă, Craiova, Editura Mitropoliei Olteniei, 1991;

STĂNILOAE, Preot Prof. Dr. Dumitru, Teologia Dogmatică Ortodoxă, vol. I, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1996;

STĂNILOAE, Preot Prof. Dr. Dumitru, Teologia Dogmatică Ortodoxă, vol. II, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997;

STĂNILOAE, Preot Prof. Dr. Dumitru, Teologia Dogmatică Ortodoxă, vol. III, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997;

STĂNILOAIE, Dumitru Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă, ediția a 2-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe române, București, 2004;

STĂNILOAE, Preot Profesor Dumitru, Sfânta Treime sau la început a fost iubirea, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2012.

STĂNILOAE, Pr. prof. dr. Dumitru, Iisus Hristos sau restaurarea omului, Editura Basilica, București, 2013;

STĂNILOAE, Pr. prof. Dumitru, Iisus Hristos, lumina lumii și îndumnezeitorul omului, Editura Basilica, București, 2014;

STEIN, Edith Căile cunoașterii lui Dumnezeu, Teologia lui Dionisie Areopagitul, trad. dan Pătrașcu, Snagov, Editura Carmelitană, 2013;

TACHE, Pr. prof. dr. Sterea, Teologie Dogmatică și simbolică, Vol. 1, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003;

TODORAN, Pr. prof. dr. Isidor, ZĂGREAN, Arhid. Prof. dr. Ioan, Teologia Dogmatică, Manual pentru Seminariile Teologice, Ediția a 9-a, Editura Renașterea, 2009;

TULCAN Pr. prof. dr. Ioan, Misterul mântuirii în Hristos și în Biserică, Editura Universității „Aurel Vlaicu" Arad, 2013;

TULCAN, Pr. prof. Dr. Ioan Contribuția lui Ilarion V. Felea la dezvoltarea Teologiei Dogmatice Ortodoxe, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2010;

USPENSKY, Leonid, Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă, trad. Teodor Baconsky, Editura Anastasia, 1994;

VARSANUFIE, Arhiepiscopul Râmnicului, Aceasta este viața veșnică, Editura Praxis a arhiepiscopiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea , 2015;

VASILIOS, Arhimandritul Întrarea în Împărăție, Elemente de trăire liturgică a tainei unității în Biserica Ortodoxă, trad. Pr. prof. dr. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1996;

VESA, Valentin Cunoașterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2013;

VLAD, Vasile, Temeiuri ale gândirii morale: perspectiva teologică, Editura „Astra Museum", Sibiu, 2016;

VOULGARIS, Christos, Studii de Teologie Biblică, trad. pr. prof. Ion Buga, Editura Sfântul Gheorghe-Vechi, București, 2000;

Episcop Kalistos WARE, Ortodoxia, calea dreptei credințe, trad. E. Chiosa, G. Jacota, Pr. D Ailincăi, Editura Mitropoliei Moldovei, Iași, 1993

YANARAS, Christos, Libertatea Moralei, trad. Mihai Cantuniari, Editura Anastasia, București, 2002;

YANARAS, Christos, Abecedar al credinței, trad. Pr. dr. Constantin Coman, Editura Bizantină, București, 1996;

ZAHAROU, Zaharia, Hristos-Calea vieții noastre; Darurile teologie arhimandritului Sofronie, trad. Evloghie Munteanu, Editura Bunavestire, Galați, 2003;

ZIZIOULAS,Ioannis, Mitropolitul Pergamului, Prelegeri de dogmatică creștină, trad. Florin Caragiu, Editura Sophia, București, 2014;

STUDII ȘI ARTICOLE

BĂJĂU, Pr. Conf. Univ. Dr. Constantin, „Trăirea dogmei creștine în teologia părintelui Dumitru Stăniloaie. Temeiuri scripturistice, patristice și raționale", în vol. *Părintele profesor Dumitru Stăniloaie sau consonanța dintre dogmă, spiritualitate și liturghie*, coord. Pr. Lect. univ. dr. Nicolae Răzvan Stan și Dr. Lucian Dindirică, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015, pp. 150-160

BENGA Daniel, „Încercări de epistemologie teologică ortodoxă", în *Ortodoxia*, Anul LVI, Nr. 3-4 din 2005, pp. 109-132

BRANIȘTE, Pr. Prof. Ene „Temeiuri biblice și tradiționale pentru cântarea în comun a credincioșilor", în *Studii Teologice,* VI (1954) nr. 1-2 pp. 17-38

BRIA, Pr. prof. dr. Ion, „Eshatologia sau lumea viitoare" în *Ortodoxia*, Anul XLVII Nr. 1-2, Ianuarie-iunie 1995, pp. 61-102

BUCHIU, Pr. Conf. Dr. Ștefan, „Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca revelație divină desăvârșită", în rev. *Ortodoxia,* Anul LVIII, nr 3, 2007, pp. 12-21

BUCHIU, Pr. prof. dr. Ștefan, Fundamentul teologic-antropologic al educației creștine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur, în

rev. *Ortodoxia*,Seria a II-a, Anul VII.Nr, IV, Octombrie-Decembrie, 2015, București, pp. 12-34

BUCHIU, Pr. prof. dr. Ștefan, „Coborârea neîncetată a lui Hristos prin Sfânta Euharistie în Biserică - izvor al unității reînnoite a Bisericii și al sfințirii credincioșilor", în vol. *Sensurile și importanța Sfintei Taine a Spovedaniei și ale Sfintei taine a Împărtășaniei în teologia, spiritualitatea și misiunea ortodoxă contemporană*, coord. Pr. prof. dr. Ștefan Buchiu, Editura Basilica, București, 2015, pp. 129-145

BUCHIU, Pr. prof. dr. Ștefan „Sfânt și Sfințenie în Ortodoxie, în viziunea Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae", în vol. *Părintele profesor Dumitru Stăniloaie sau consonanța dintre dogmă, spiritualitate și liturghie*, coord. Pr. Lect. univ. dr. Nicolae Răzvan Stan și Dr. Lucian Dindirică, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015, pp. 45-56

BUCHIU, Pr. prof. dr. Stefan, prefața la Vasile Citirigă, *Cunoașterea lui Dumnezeu prin rugăciune*, Editura Asab, București, 2008, pp. 7-10

BURLACU, Preot asist. Dr. Mihai, „Gândirea părintelui Dumitru Stăniloaie privind experiența lui Dumnezeu în Sfintele Taine", în vol. „*Implicațiile pastorale și misionare ale Teologiei Mistice a părintelui Dumitru Stăniloaie*", Editura Cuvântul Vieții, București 2013,pp. 123-159

BUZESCU, Pr. Prof. N.C., „Eclesiologia Triadocentrică în canoanele Octoihului", *Ortodoxia.* XXVIII, (1976), nr. 2,

CITIRIGĂ, Pr. conf. Dr. Vasile „Antropologia hristologică și relevanța ei pentru depășirea concepțiilor antropologice ale culturii secularizate", în *Ortodoxia,* Anul LIX,, Nr. 1-2, 2008, pp. 7-29

CITIRIGĂ, Pr. prof. dr. Vasile „Experiența personalist-comunitară a credincioșilor prin rugăciune ca obiect al cercetării în cadrul dogmaticii ortodoxe" în *Ortodoxia*, Anul LIX, Nr. 3-4, 2008, pp. 6-23

CITIRIGĂ, Pr. prof. dr. Vasile „Participarea trupului omenesc la rugăciune în învățătura Sfântului Grigorie Palama" în *Ortodoxia,* Seria a II-a,, Anul III, Nr. 1, 2011, pp. 13-34

CARAZA, Diac. Asist. Ioan „Botezul în lumina Sfintei Scripturi după mărturisirile Sfinților Părinți și în teologia reformatorilor", în rev. *Ortodoxia*, Anul XLIII – Nr. 4- Octombrie- Decembrie, 1991, București, pp. 97-123,

COMAN, Episcop Vasile „Lucrarea Sfântului Duh pentru sfințirea și îndumnezeirea omului, în *Ortodoxia* XXXIX, Nr. 2, 1988, pp.7-27

COMAN, Pr. prof. dr. Constantin „Experientia rerum. Important concept gnoseologic și hermeneutic la Sfântul Ioan Gură de Aur", în vol. *Teologie ortodoxă în destin românesc. Omagiu Părintelui Profesor Ilie Moldovan la 80 de ani,* coord. Dr. Ciprian Iulian Toroczai, Editura Andreiana, Sibiu, 2008, pp. 328-343

Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Timp înveșnicit în comori netrecătoare", în *Ortodoxia*, Seria a II-a, Anul I, Nr. 1, 2009, pp. 11-29

DANIEL, PATRIARHUL Bisericii Ortodoxe Române „Penticostarul în viața și spiritualitatea Bisericii Ortodoxe", prefața la *Penticostar*, Editura Institutului Biblic, și de Misiune Ortodoxă, București, 2012, pp.5-6

DESEILLE, Arhim. Placide „Moartea a fost biruită", Trad. M. Bojin, în rev. *Ortodoxia*, ANUL XLIX, Nr. 1-2, IANUARIE-IUNIE, 1998, pp. 97-106

DINU N., „Penticostarul, oglindă a spiritualității ortodoxe", în *Mitropolia Olteniei*, an 1964, nr. 1-6, p.551-562

P.S. EMILIAN LOVIȘTEANUL, Lect. Univ. Dr. „Părintele Dumitru Stăniloaie - teolog și trăitor al dumnezeirii" în vol. *Părintele profesor Dumitru Stăniloaie sau consonanța dintre dogmă, spiritualitate și Liturghie*, coord. Pr. Lect. Univ. Dr. Nicolae Răzvan Stan; Dr. Lucian Dindirică, Editura Mitropolia Craiovei, Craiova 2015, pp. 37-45

ENACHE, Laura, Studiu introductiv la Sfântul Ioan Damaschin, *Cuvânt despre Dreapta credință*, Trad. Laura Enache, Editura Doxologia, Iași, 2015 pp. 7-53

FLOREA, Ierom. Lucian, „Participarea și contribuția Bisericii Ortodoxe Române la Conferințele interortodoxe în prima jumătate a secolului XX", în *Ortodoxia,* XIV (1962).

FARAHAT, drd. Kamal „Cunoașterea lui Dumnezeu în gândirea Sfântului Grigorie de Nyssa", în *Ortodoxia*, Anul XXXIX, NR. 2 , 1988 București, pp. 124-135

FARCAȘIU, Pr. Conf. Univ. dr. Lucian, „Mistagogia liturgică a părintelui Dumitru Stăniloaie, reflectată în lucrarea *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă"* în vol. *„Părintele profesor Dumitru Stăniloaie sau consonanța dintre dogmă, spiritualitate și liturghie*, coord. Pr. Lect. univ. dr. Nicolae Răzvan Stan și Dr. Lucian Dindirică, Editura Cetatea de Scaun, Craiova, 2015, pp.172-196

FER,Nicolae, „Cunoașterea lui Dumnezeu și ideea de epectază la Sfântul Grigorie de Nyssa", în *Ortodoxia*, Anul XXIII, Nr. 1 din 1971, pp. 82-97

GALERIU, Pr. prof. Constantin „Cunoașterea lui Hristos în Sfântul Duh", în *Studii Teologice*, XXXV (1983), nr. 9-10, p. 674-673

ICĂ, Pr. Prof. Ioan și ICĂ jr, diac. Ioan I. „Înnoirea în teologia ortodoxă:sens, probleme, dimensiuni", în Introducere, la Karl Christian FELMY, *Dogmatica experienței ecleziale*, trad. Pr. Prof. dr. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1999, pp. 5-35

IGNĂTESCU, Pr. Prof. Vasile, *Penticostarul în viața duhovnicească*, în rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei", an XXXVI (1960), nr. 5-6, p. 327-334

IOJA Cristinel „Revelație și sfințenie. Unitatea Revelației în Iisus Hristos și în Viețile Sfinților", în vol. *Revelație, Dogmă și Spiritualitate în perspectiva misiunii Bisericii,* Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2011, pp. 259-293

IOJA Cristinel, „Omul - între cunoașterea teonomă și cunoașterea autonomă", în rev. *Teologia* nr. 3 din 2000, pp. 84-97

IOJA Cristinel, „Aspecte fundamentale ale misticii în teologia ortodoxă", în rev. *Teologia* Anul IX, Nr. 2, 2005, Arad, pp. 65-98

IOJA, Pr. prof. dr. Cristinel „Raportul dintre Euharistie și celelalte Taine ale Bisericii în Dogmatica actuală", în vol. *Sensurile și importanța Sfintei Taine a Spovedaniei și ale Sfintei taine a Împărtășaniei în teologia, spiritualitatea și misiunea ortodoxă contemporană*, coord. Pr. prof. dr. Ștefan Buchiu, Editura Basilica, București, 2015, pp. 393-415

IONESCU, Drd. Horia „Sensul Crucii lui Hristos în Ortodoxie și în teologia apuseana, în trecut și astăzi" în *Ortodoxia*, Anul XLVII, nr. 1-2 Ianuarie-Iunie 1995, pp. 46-61

LEONTE, Pr. drd. Constantin, „Cunoașterea lui Dumnezeu în Hristos, condiție a mântuirii", în *Ortodoxia*, Anul XXXIX, Nr. 3, din 1987, pp. 143-152

LEONTE, Irina „Cunoașterea lui Dumnezeu în teologia Sfinților Părinți, de la Sfântul Vasile cel Mare la Sfântul Simeon Noul Teolog", în vol. *Teologia mistică poetică, Imnele iubirii dumnezeiești ale Sfântului Simeon Noul Teolog- 1000 de ani de la compunerea lor*, Coord. P.S. Ioachim Băcăoanul ; Pr. Ioan Bărgăoanu, Editura Basilica, București, 2012, pp. 337-353

MARINESCU, Ionuț Aurelian, Taine și sensuri teologice în icoana Învierii, în Lumina de Duminică, Vineri 14 Mai 2017, http://ziarullumina.ro/taine-si-sensuri-teologice-in-icoana-Invierii-122471.html, 17.05. 2017

MATEI, Zaharia, „Dimensiunea teologică și duhovnicească a cântării liturgice (bizantine) în Biserica Ortodoxă", în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul IV, Nr. 1, 2008, pp. 85-117

MEGHEȘAN, Pr. prof. dr. Dumitru „Misiunea apologetică a Bisericii ca experiere și implementare a adevărurilor revelate în creație" în vol. *Revelație, dogmă și spiritualitate în perspectiva misiunii Bisericii,* Coord. Pr. prof. dr. Valer Bel și Pr. asist. dr. Cristian Sonea, Editura Renașterea Cluj-Napoca, 2011, pp.105-141;

MEGHEȘAN, Pr. prof. dr. Dumitru, „Valoarea terapeutică a Spovedaniei" în vol. *Sensurile și importanța Sfintei Taine a Spovedaniei și ale Sfintei taine a Împărtășaniei în teologia, spiritualitatea*

și misiunea ortodoxă contemporană, coord. Pr. prof. dr. Ștefan Buchiu, Editura Basilica, București, 2015, pp. 309-337

MIRON, Arhim. Conf. Dr. Vasile „Cultul divin public ortodox, mijloc de propovăduire a dreptei credințe", în *Ortodoxia*, Anul LIX, Nr. 1-2, 2008, pp. 29-55

PAUL, Pr. Lect dr. Adrian Gh. „Doctrina antropologică a Sfântului Diadoh al Foticeii", în rev. *Ortodoxia*, Anul LVIII, nr 3, 2007, pp. 91-114

PETRARU, Pr. prof. dr. Gheorghe „Cunoașterea lui Dumnezeu după Sfântul Simeon Noul Teolog", în vol. *„Teologia Mistică Poetică, imnele iubirii dumnezeiești ale Sfântului Simeon Noul Teolog- 1000 de ani de la compunerea lor*", Coord. Ioachim Băcăuanul, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2012, pp. 129-173

PINTEA, Pr. Lect. dr. Dumitru, „Sfânta Litughie, urcuș comunitar spre Împărăția lui Dumnezeu, împărăția iubirii veșnice" în vol. *Implicațiile pastorale și misionare ale teologiei mistice a Părintelui Dumitru Stăniloaie*, Editura Cuvântul Vieții, București 2013, pp. 67-123

POPA, Dr. Irineu „Fiul lui Dumnezeu S-a înomenit ca să îndumnezeiască pe om în decursul istoriei" în vol. *Teologie ortodoxă în destin românesc. Omagiu Părintelui Profesor Ilie Moldovan la 80 de ani*, coord. Dr. Ciprian Iulian Toroczai, Editura Andreiana, Sibiu, 2008, pp. 209-249

POPA, ÎPS prof. Univ. dr. Irineu „Experiența tainică a luminii dumnezeiești în mistica Sfântului Grigorie Palama" în *Teologie și viață isihastă în opera Sfântului Grigorie Palama,* Editura Mitropoliei Olteniei, 2010, pp. 15-67

POPESCU, Mihai - Gabriel „Cărțile de cult ca izvor al predicii", în *Studii Teologice*, nr. 5-6 , 1962, pp. 350-363

POPESCU, Pr. Prof. Dr. Dumitru, „Coordonatele spiritualității ortodoxe românești", în vol. „*Biserica în misiune. Patriarhia Română la ceas aniversar*" Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București. 2005, pp. 259-260

PREDA, Pr. Constantin „Problema învierii morților (1 Corinteni 15, 1-58)", în *Ortodoxia*, Seria a II-a, Anul III, Nr. 1, 2011, pp. 53-84

RADU, Pr. prof. dr. Dumitru „Îndreptarea și îndumnezeirea omului în Iisus Hristos", în *Ortodoxia*, an. XXXIX, Nr. 2, 1988, pp. 27-75

SANDU, Nicușor „Elemente pentru o antropologie duhovnicească în gândirea Sfântului Simeon Noul Teolog", în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul IV, Nr. 1, 2008, pp. 133-159

SCORȚEA, Drd. Bogdan „Despre vederea lui Dumnezeu în lumină" în *Studii Teologice,* Seria a III-a, Anul II, nr. 1 din 2006, p. 100-120

SEVICIU, Magistrand Traian, „Hristologia și soteriologia Sfântului Ioan Damaschin, după canoanele Învierii, Înălțării și Cincizecimii", în *Ortodoxia*, Anul XI, Nr. 4, 1959, pp. 567-584.

STEREA, Pr. Tache, „Dumnezeu, Omul și Creația în teologia ortodoxă și în preocupările ecumenismului contemporan", în rev. *Ortodoxia*, Anul XLIX, Nr. 1-2, Ianuarie-Iunie, 1998, București, p. 10-97

STĂNILOAE, Dumitru, „Cultul Bisericii Ortodoxe, mediu al lucrărilor Sfântului Duh asupra credincioșilor", în rev. *Ortodoxia* nr. 1 din 1981, pp. 5-12

STĂNILOAE, Pr. Prof. Dumitru „Chipul lui Hristos în Biserica Răsăriteană: Iisus Hristos, darul și cuvântul suprem al lui Dumnezeu", în rev. *Ortodoxia*, Anul XXV, Nr. 1, 1973, pp. 5-18

STĂNILOAE, Pr. prof. dr. Dumitru, „Revelația prin acte, cuvinte și imagini", în *Ortodoxia*, Anul XX, Nr. 3, 1968, pp. 347-378

STĂNILOAE, Pr. prof. dr. Dumitru „Responsabilitatea creștină", în „*Ortodoxia*, nr. 2 din 1970, pp. 181-191

STĂNILOAE, Pr. prof. Dumitru, „Semnificația luminii dumnezeiești în spiritualitatea și cultul Bisericii Ortodoxe", în rev. *Ortodoxia*, Anul XXVIII, nr. 3-4, 1976, București, pp. 433-447

STĂNILOAE, Pr. Prof. Dumitru „Drumul cu Hristos prin tainele și sărbătorile Bisericii Ortodoxe", în rev. *Ortodoxia*, XXVIII (1976), nr. 2, pp. 402-416

STĂNILOAE, Pr. prof. Dumitru „Modurile prezenței lui Hristos în cultul Bisericii", , În *Mitropolia Banatului*, XXXII (1982) Nr. 7-9, pp. 429-456

STĂNILOAE, Pr. prof. dr. Dumitru, *Viața și scrierile lui Evagrie Ponticul*, introducere la *Evagrie Ponticul*, în *Filocalia* vol. 1, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 1999, pp. 49-54

STOINA, Drd. Liviu Cunoașterea lui Dumnezeu după învățătura Sfântului Maxim Mărturisitorul, Ortodoxia, Anul XXXIX, Nr. 1 Ianuarie- Martie, 1988, p. 113-132

STREZA, Ciprian „Boala și suferința în Tradiția liturgică a Bisericii" în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul VIII, Nr. 2, 2012, pp. 47-66

STREZA, Ciprian „Sfânta Euharistie, Cina de taină a Împărăției cerurilor și Hrana vieții veșnice", în *Studii Teologice*, Seria, a III-a, Anul X, Nr. 4, 2014, pp. 75-95

TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Cuvânt înainte, la Arhimandrit Benedict Ghiuș, *Taina răscumpărării în im-*

nografia ortodoxă, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, pp. 5-6

TULCAN, Pr. prof. dr. Ioan, „Teologia Întrupării și unele consecințe eclesiologice ale acesteia în gândirea Sfântului Ioan Gură de Aur", în vol. Simpozionului național „*Sfântul Ioan Gură de Aur - Teologia patristică între tradiție și modernitate*", Arad, 2007, pp. 7-20

TULCAN, Pr. prof. dr. Ioan „Taina Euharistiei în dezbaterea teologică actuală. Contribuția părintelui Dumitru Stăniloae", în vol. *Sensurile și importanța Sfintei Taine a Spovedaniei și ale Sfintei taine a Împărtășaniei în teologia, spiritualitatea și misiunea ortodoxă contemporană*, coord. Pr. prof. dr. Ștefan Buchiu, Editura Basilica, București, 2015, pp145-167

TULCAN, Pr. prof. dr. Ioan , „Sfânta Taină a pocăinței sau Spovedaniei și înnoirea sufletească a credinciosului", în „*Altarului Banatului*" Anul IV (XLIII), 1993, nr. 10-12, pp. 44-51

VLACHOS, Ierotheos, „Nu credem în revoluții sociale. Învierea e adevărata revoluție" în site http://www.cuvantul-ortodox.ro/2012/04/17/invierea-domnului-predica-si-talcuire-hierotheos-vlachos/ 21.08.2016